

OSMAN
PAMUKOĞLU
STRATEJİ

YENEĞEK
VE
KAZANACAKSIN

Strateji / Osman Pamukoğlu

© 2016, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 10614

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz

Genel yayın yönetmeni Ahmet Bozkurt

Editör Burcu Bilir Ağalar

Kapak tasarım Gökçen Yanlı

Sayfa tasarım Yasemin Çatal

ISBN: 978-975-10-3713-8

16 17 18 19 6 5 4 3 2

İstanbul, 2016

Baskı ve Cilt

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna – İstanbul

Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

İNKILÂP Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna – İstanbul

Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

Faks : (0212) 496 11 12

posta@inkilap.com

www.inkilap.com

OSMAN PAMUKOĞLU STRATEJİ

YENECEK
VE
KAZANACAKSIN

Osman Pamukoğlu'nun yayınevimizden yayımlanmış diğer kitapları şunlardır: *Unutulanlar Dışında Yeni Bir şey Yok*, 2004; *Ey Vatan*, 2004; *Kara Tohum*, 2005; *Ayandon*, 2006; *Yolcu*, 2007; *İnsan ve Devlet*, 2007; *Angut*, 2008; *Akıllı Ol!*, 2012; *Siyasetin Sefaleti*, 2013; *Cehennemdere Kanyonu*, 2013; *Savaş Sanatı*, 2014; *Önder*, 2016; *Kafes*, 2016.

iletişim: osmanpamukoglu1967@gmail.com

İçindekiler

Teşekkür	9
Başlarken	11
Stratejik Önder.....	13
Savaş Stratejisi.....	37
Kazanmak ve Yenmek İçin.....	51
İskender	51
Anibal.....	55
Sezar	62
Mutlak ve Mükemmel Bir Başarı İçin.....	67
Cengiz Han.....	67
Friedrich.....	72

Napolyon.....	84
Stratejik Öngörüsüzlük – Stalingrad Faciası.....	101
Savaş Belirsizliktir.....	129
Devletler Ne Yapmak İster?.....	141
Stratejik Karar Noktası.....	151
Stratejinin Yumruğu Muharebeler.....	165
Savunma Muharebeleri.....	166
Saldırı Muharebeleri.....	167
Kuşatma ve Çevirme Muharebeleri.....	170
Tasadüf Muharebeleri.....	171
Sinir Savaşı Stratejisi.....	173
Jomini.....	179
Clausewitz.....	191
Savaşta İnsan ve Psikoloji.....	213
Jeopolitik, Yaşam Sahası – Haushofer.....	281
Deniz Stratejisi – Mahan.....	299
Hava Stratejisi – Douhet, Mitchell.....	329
Savaş Sanatında Rönesans – Machiavelli.....	349

İngiltere ve Fransa'nın Topyekûn Savaş Konsepti

Churchill, Lloyd George, Clemenceau..... 383

Almanya'nın Topyekûn Savaş Konsepti – Ludendorff 403

Savaş Gücünün Ekonomik Temelleri

Adam Smith, Alexander Hamilton, Friedrich List 417

Kaynakça 461

Teşekkür

“Bir strateji kitabına ihtiyaç var; böyle bir kitabı da ancak siz yazabilirsiniz,” diyerek, bu eseri kaleme alrna vesile olan mümtaz tarihçi yazar Sinan Meydan’a teşekkürlerimi sunarım...

Başlarken

Strateji yaşamın gereğidir.

Strateji sözcüğünün kökeni Yunancadır. Özgünü: *Strategos*'tur. Anlamı: "savaş ve generallik" sanatıdır.

Bugün dünyada "strateji" denilince yirmiye yakın dile çevrilmiş olan dört eser akla gelir: Niccolò Machiavelli'nin *Savaş Sanatı*; Antoine-Henri Jomini'nin *Savaş Sanatının Ana Hatları*; Carl von Clausewitz'in *Savaş Üzerine* ve Liddell Hart'ın kaleme aldığı *Strateji-Dolaylı Tutum* kitaplarıdır.

Strateji; zaman, kuvvet ve mekânın ustaca kullanılması sanatıdır.

Strateji, tüm mücadele alanları için ihtişamlı öngörüdür.

Strateji, kazanmak ve yenmek için mevcut olanakların beceriyle kullanılması sanatıdır.

Stratejik planlama ve uygulama; cesaret, zekâ, sezgi ve özgüven, en çok da "deha" ister.

Mutlak ve mükemmel bir başarı ancak kusursuz bir stratejiyle elde edilebilir.

Stratejinin uygulama vasıtaları taktiklerdir. Sağlam olmayan, kötü bir stratejiyi en iyi ve fedakârca yürütülen taktikler de düzeltemez.

Kötü bir politikayı iyi bir strateji düzeltemez, ama daha kötüye gitmesine mani olabilir.

Bireylerden en üst kurumsal yapı olan devletlere kadar tüm faaliyet ve süreçler; aşama aşama önce politika, sonra strateji, daha sonra da taktiklerden geçer.

Stratejinin zaman, kuvvet ve mekândan kaynaklanan gücünü hiçbir çağ değiştiremez. Değişen unsurlar sadece o çağa ait vasıta ve araçlardır, stratejinin temel faktörlerini etkilemezler.

Stratejinin pratiği nedir, olması ve yapılması gerekenler nelerdir diye sorulduğunda, yalın ve en net cevap şudur: Eldeki mevcut kuvveti, zamanı iyi hesaplayarak, hareket edecek sahada bir yumruk gibi hedefe yöneltmek ve onu ele geçirmektir.

Bu kitap, stratejiyi tüm geçmişteki örnekleriyle göz önüne sermektedir.

Osman Pamukoğlu
23 Nisan 2016
Ankara

Stratejik Önder

Perslerin (İran) Suriye ve Anadolu'yu işgallerinden sonra, kıta Yunanistanı'na karadan ve denizden taarruzlara başlamasıyla, Yunan Şehir Devletleri kendilerini korumak için çeşitli savaş yöntemleri geliştirmek zorunda kalmışlardır. *Strategos* (strateji) denilen, "savaş ve generallik" sanatı olarak kullanılan bu sözcük de ilk kez o dönemde kullanılmıştır (MÖ 470).

Strateji ile ilgili ilk yazılı eser, Doğu Roma İmparatoru Mavrikios (MS 582-602) zamanında yayımlanmıştır. El yazması bir eserdir, adı *Strategion*'dur. Kitabın yazarı Mavrikios'un kayınbiraderi olan general Philippikos'tur. Hannibal'a özel bir ilgisi olduğu kitaptaki anekdotlardan anlaşılmaktadır.

Stratejinin sade bir tanımı da hedefe giden yolun nasıl kullanılacağıdır. Sonuçta planlamayı yapan da tatbik eden de insandır. General Sir Archibald Wavell, 1939 yılında "General ve Generallik" seminerinde bir konuşma yapmış, sonra bu konuşma makaleye çevrilmiştir. Makale 1941'de Almanya'da da yayımlanmıştır. Almanca kopyası II. Dünya Savaşı'nda Kuzey Afrika'da Rommel'in yanından ayırmadığı en kıymetli belge olmuştur.

Bugün gelişmiş orduların harp okulları, sınıf okulları ve harp akademilerinde bu makale zamanın eskitemediği en değerli kaynak olarak yerini korumakta ve öğrencilere dağıtılmaktadır. Wavell'in makalesinin önemi; stratejinin uygula-

ması olan taktiklerin içerisinde, insanın önemini çarpıcı bir dille anlatmasından kaynaklanmaktadır.

General Sir Archibald Wavell'in Makalesi:

"Geçenlerde 'Önderlik' konusu hakkında bir konferans vermek isteği ile karşılaştığım zaman, genel âdetlere uyarak belirli bir muharebe veya tarih safhası hakkında söz söylemekten ise genellikle generallere ve bir generalin nitelikleri ve mahiyetinin nelerden ibaret olduğuna ait bazı açıklamalar yapmayı faydalı bulmuştum. Bana göre bu şekilde, savaş tarihi ile ilgili olarak açıklama gerektirecek bazı noktaların tarif ve açıklaması, bunları belirli bir muharebeye bağlayarak anlatmaktan daha kolay olacaktır.

Şüphe yoktur ki, okuyucularımın çok az bir kısmı general olabilecek, buna karşılık birçoğu generallerin emrinde zorluklar çekecek veya zaferler kazanacaktır. Fakat generalleri eleştirmeye hepsinin az çok hevesli olacağı fazlasıyla düşünülmür. Ben, bu eleştirilerin mümkün olduğu kadar tarafsız olmasını arzu edenlerdenim. I. Dünya Savaşı'ndan beri bütün generallerin ve özellikle İngiliz generallerinin basın yayın organlarında kötü bir şöhreti vardır. Ben generaller hakkında bir savunma belgesi yazacak değilim; amacım bir generalin niteliğini ve özelliklerini açıklamak ve onun mesleğini ne gibi şartlar altında yerine getirmek zorunda bulunduğunu layıkıyla göstermektir.

Önderin seçkin niteliklerini tayin ve tarif etmeye yönelik gayretlerim sırasında, geçmiş devirlerde bu nitelikler hakkındaki düşüncelerin nelerden ibaret olduğunu tespit maksadıyla tarih kitaplarını da karıştırdım. Türlü türlü yazarların bir general için lazım saydıkları askeri ve askeri olmayan meziyetler hakkında birçok yazı okudum. Fakat bunlardan bir tanesini anlayarak ve meselenin ruhunu kavrayacak nitelikte buldum ki, bu tarif Sokrates'e bağlanmaktadır. Bunda şöyle deniliyor: 'General, askerlerin yiyeceğini ve savaşta gereken diğer levazımını temin etmesini bilmelidir. Planlar kurabilmek için

hayal itibariyle zengin olmalı, fakat işlerin pratik tarafını da gözden kaçırmamalıdır. Kendi planlarını tatbik için lazım gelen gücü de olmalıdır. Generalin çok ince ayrıntıları araştıran, yorulmaz derecede çalışkan, nazik, gaddar, sade tavırlı, müsrif ve cimri, titiz, cüretli ve sezgili olması lazımdır. General bütün bu ve bunun gibi daha birçok niteliği ya yaratılıştan almalı veya sonradan kazanmalıdır. Taktikten de anlaması şarttır. Zira, alalade bir taş yığını bina olmadığı gibi, tertip ve düzenden mahrum bir insan sürüsü de bir ordu olamaz.’

Yukarıdaki tanımda beni bilhassa ilgilendiren taraf konunun dizilişinde de takip edilen sıradır. İşin idari tarafı en başta geliyor ki, gerçekten bu yön bence de generalin görevlerinin en önemli noktasını oluşturur. Buna karşılık taktik, yani kıtanın savaşta sevk ve idaresi usulü, birçoklarının yaptığı gibi en başta değil, en sonda belirtiliyor. Bundan başka Sokrates’in tarifi, pratik düşünceye ve uygulama gücüne büyük değer veriyor ve bunları, bir generalin taşıması lazım gelen birçok zıt nitelikler arasında en önemlileri olarak sayıyor. İlk bakışta bir çelişki gibi görünen bu nokta, bilakis bir generalin vazifesini teşkil eden sahanın ne kadar geniş olduğunu, bir generalin düşebileceği birbirinden büsbütün farklı vazifelerin sayısız bulunduğunu ve sonuç olarak, bir generalde mutlaka intibak kabiliyeti bulunması lüzumunun yazar tarafından layıkı ile kavranmış olduğunu gösteriyor.

Fakat zannederim ki, Sokrates’in tarifi bile generalin esas niteliği olarak kabul ettiğim bir yönü, yani sağlam yapı olmak ve harbin sarsıntılarına dayanıklılık gösterebilmek hususunu yeterli derecede öne sürmüyor. (Wavell, I. Dünya Savaşı’nda yüzbaşı rütbesindeyken, 1915’te sol gözünü kaybetti.) Sokrates’in zamanında bu sebep, ihtimal ki bir rol oynamazdı. O zamanın insanları bugünkü nazikane tabirle ‘sinir zayıflığına’ düşkün değillerdi. Sağlam yapı ve ‘yıpranmazlık’ tabirleriyle neyi kastettiğimi bir karşılaştırma ile daha iyi anlatabileceğimi ümit ediyorum. Henüz genç bir subay

iken bir dađ topçusundan dinlemiřtim. Eskiden Topçu Dairesi Komisyonu'na yeni bir dađ topu modeli getirildiđi zaman, bu sayın heyet, topu bir kulenin tepesine çıkartıp oradan ařađı attırmıřtır. Top bu dūřuřten sonra yine faal ise diđer hususlarda muayeneye tabi tutulur, aksi takdirde iře yaramaz diye reddedilirmiř. Komisyonun dūřünçesine göre bir katır, topu ile birlikte bir yamaçtan ařađıya her zaman yuvarlanabilirmiř ve top böyle bir talihsizliđe göđüs gerebilmeliymiř. Aynı dūřünçeden hareketle, ufak çaplı silah heyetince muayene edilecek tüfek ve otomatik silahlar da 48 saat müddetle çamura gömülür ve ancak ondan sonra atıř sürati tecrübesine tabi tutulurmuř.

Savař zamanında general yalnız 48 saat değil, günlerce ve haftalarca, güvenilmeyen istihbarattan ve değişen sebeplerden meydana gelen bir çamur ve kum yığınına gömülü kalır. Dūřmanın beklenmeyen bir hareketi, önceden hesaplanması mümkün olmayan bir olay veyahut birdenbire aleyhe dönen hava şartları yüzünden her zaman karşı karşıya kaldığı darbe ve sarsıntılar, topun kuleden yuvarlanmasına tamamıyla karşılık gelir.

Hassas bir mekanizma savaşta çok işe yaramaz. Bu kural önderin hem ruhi hem de bedeni yaratılışı hakkında geçerli olduğu gibi, ordunun ruh halini ve donatılmış bulunduğu silahlarla malzemeyi de aynı derecede içine alır. Savaşta kullanılacak her malzeme general de dahil olmak üzere belli bir sabra sahip olmalı ve dayanıklılık derecesi normal çalışma sınırlarının kat kat üstünde bulunmalıdır. İngiliz savaş malzemelerinin gereğinden fazla sağlam olduğu iddia edilmiştir. Aynı iddia, İngiliz generalleri hakkında da söylenebilir. Bu nedenle sağlamlık konusunda her şeyde bir pay aranması muhakkak ki doğrudur.

Savaş yönetiminin bir sanat mı yoksa bir ilim mi olduğu çok tartışılmıştır. Bu makalemi yazmaya davet olunduğum zaman, 'savaş ilminin' herhangi bir dalını kendime konu ola-

rak seçmede serbest bırakıldım. Davet edenin yerinde bir başkası olsaydı, belki de savaş sanatından bahsederdi. Ancak, sanatkâr veya âlim, bir tablo, heykel veya tecrübe üzerinde çalışırken, rakiplerinin ona taşla hücum etmesini veya avadamlıklarını çalmasını serbest bırakan bir ilim veya sanat dalı tanımıyorum. Bu şartlar çerçevesinde dünyada acaba kaç büyük sanat eseri veyahut kaç keşif meydana gelebilirdi?

Askerlerinin hayatı generalin elindedir. Bu sebeple, bu sorumluluğun yükünü taşıyabilmek için onun ruhen sağlam ve yıpranmaz bir kabiliyette olması gerekir. I. Dünya Savaşı'nda birçok önderin aniden ölümü, bu sorumluluğun ne kadar büyük olduğunu gösterir. Savaş tarihi ile uğraşanların, 'ruhi yıpranmazlık' noksanlığı yüzünden meydana gelen başarısızlıkları gözden kaçırmamaları bence önemlidir.

Generalin bedeni nitelikleri hakkında da birkaç kelime ilave etmek isterim. Bunlar da cesaret, sağlık ve gençliktir. Generalin fiziki yapısı ve tabiatı bizi pek o kadar alakadar etmez. Gerçi iyi bir fizik, lehte ve faydalı bir unsur olabilir. Ancak iyi generaller, tıpkı iyi koşu atları gibi, 'her kalıba uyarabilirler'. Bünyevi cesaret, göğüs göğse dövüşülen devirlerde yüksek bir rütbe elde edebilmenin en önemli şartı idi. Bugün önemi azalmış olmakla beraber, bu nitelik yine önderin karşı durmaya ve sorumluluğunu üzerine almaya hazır bulunduğu tehlikeyi tayin hususunda bir rol oynar. Bir de bugünkü motorize kuvvetler savaşında generallerin belki de yine kıta başına geçmeleri veya uçaktan savaşı takip ve idare etmeleri dolayısıyla cesaret unsurunun önemi bir parça daha artmıştır.

Marlborough'un Blenheim Muharebesi sırasında Schellenberg'e yaptığı hücum, generallerin vaktiyle ateş hattında ne kadar çok kaldıklarına bir örnek oluşturur. Yalnız bu hücum esnasında altı tümgeneral öldürülmüş, müttefik ordudan beş general yaralanmış ve bu savaşta 1500 kişilik zayıyatı içinde dört tuğgeneral, 28 alay komutanı ve yarbay bulunmuştur. Napolyon'un mareşallerinden olup daha sonra Ranzip Du-

kası nasbolunan, cesaret ve kahramanlığı ile meşhur yaşlı Lefebvre'e ait hoş bir hikâye vardı. Mareşalin dostlarından sivil bir kişi, kendisini evi ile rütbe ve madalyalarından dolayı kıskanırmiş. Bu kıskançlık, yaşlı mareşalin nihayet canını sık-mış ve dostuna demiş ki: 'Peki, mademki bütün bunlara sahip olmak istiyorsun, gel bahçeye inelim, orada kırk adım mesafeden senin üzerine kırk el silah atayım, kurtulursan, evimi bütün her şeyiyle sana devretmeye hazırım.' Dostu bu teklife şüphesiz razı olmamış, mareşal de, 'Bundan sonra hatırında tut ki, ben bütün bu kıskandığın şeyleri elde edinceye kadar üzerime aynı mesafeden birkaç yüz el silah atılmıştır,' demiş.

Muhakkak ki bir generalin hem ruhi hem bedeni cesareti olmalıdır. Voltaire, Marlborough'yu överken 'Karışıklık içinde sakin bir kahramanlık, tehlike içerisinde gönül şenliği, işte tabiatın kendisine bahşettiği en büyük ihsan bu idi,' diyor. Joffre hakkında pek yüksek bir fikir beslemeyen çağdaş bir askeri eleştirmen, ondaki sakinlik ile sarsılmaz azmin ve en karanlık geri dönüş günlerinde büyük bir tesiri görüldüğünü ve bu tesirin, evvelce yapılan birçok strateji hatalarını telafi eylediğini itiraf etmek zorunda kalmıştır. Önderin vücut sağlığı olması şüphesiz mühim olmakla beraber, herhalde değişen bir kıymettir. Sağlığı yerinde birçok rakipten fazla, yanımızda hasta bir Napolyon görmeyi şüphesiz ki hepimiz tercih ederiz. Zayıf bir bünyede büyük bir ruhi güç yaşayabilir, bunun Moltke gibi daha birçok misalleri vardır. Bugünkü askeri tıp komisyonlarının ekserisi Marlborough'yu büyük muharebeleri başardığı sıralarda muhakkak ki çürüğe çıkarırlardı.

Şimdi de anlaşılmaz bir dava olan yaş haddi durumuna gelelim. Klasik Roma şairlerinden biri, yaşlıların savaş ve aşk vadilerindeki gülünç rezaletlerine işaret ediyor. Ancak işin zor tarafı, generalin hasmının ve Don Juan'ın kadınlara hangi yaştan itibaren tehlikeli olmaktan çıktıklarını tayin etmektir. Hanibal, Büyük İskender, Napolyon, Wellington, Wolfe ve daha birçok diğer misallerle sabittir ki, en büyük zeferler genç

adamlara kolay olmuştur. Buna karşılık Sezar ve Cromwell kırk yaşını hayli geçtikten sonra gayet büyük savaşlar idare etmişlerdir. Malborough, en meşhur savaşı olan Necclusultra hatlarını zaptı sırasında 16 yaşında idi. Turennes'in 63 yaşında iken giriştiği son zaman ise, cesurca ve mükemmel bir sevk ve idare örneği olarak gösterilir. Çağımızın önderlerinin en kabiliyetlisi olan Moltke ilk zaferini 66 yaşında kazandı ve yetmişinde şöhretini kuvvetlendirdi. Güney Afrika'da ilk müthiş hezimetlerimizden birini müteakip Boer ordusunu Bloemfontein'de kuşatarak Pretoria şehrini zapt etmek suretiyle vaziyeti kurtaran General Roberts, o zaman 67 yaşında idi. General Foch, öteden beri meşhur olan kudretini, canlılığını ve büyük orijinallliğini, 67 yaşında iken hâlâ tamamen muhafaza ediyordu. Eski devirlerle mukayeseler yaparken, insanların asrımızdan daha geç meydana çıktığını hatırlamak lazımdır. Wellington, Wolfe, More ve Crawford daha 15 yaşında iken subay olmuşlardı, hatta bunlardan bazıları subaylığa terfi etmezden önce de kıta hizmetlerinde bulunmuşlardı. Gerçek şudur ki, gençliğin ateşi ve korkusuzluğu, olgunluk senelerinin yorumlama gücünü ve yeteneğini karşılaştırarak ölçmeye imkân yoktur. Olgun bir yaşlı, yeni fikirler yaratmak veya temsil etmek, beklenilmeyen olaylara göğüs germek, cesaretle yeni planlar kurup tatbik etmek yeteneklerini hâlâ taşıyor ise, bilgi ve yorum gücü bakımından üstün olacağı gençlere karşı ihtimal ki üstünlükler elde eder. Bununla beraber şüphe götürmez bir gerçektir ki, genellikle iyi ve genç bir general, iyi ve yaşlı bir generali yener.

Önderin ahlaki niteliklerinden uzun uzadıya bahsetmeye lüzum yoktur, sanırım. Yalnız şurasını belirtmek isterim ki bir insan istediği kadar çalışıp çabalasın, yaratılışından yeteneği yoksa, savaş önderi olamaz. Eline bir ordu teslim edilmiş olan kimsenin karakteri azami derecede sağlam olmalıdır. Bu kimse, yalnız ne istediğini bilmekle kalmamalı, istediğini düşünceden pratiğe çıkarmak için lazım gelen cesarete ve azme de

sahip olmalıdır. İnsanlarla candan ilgilenmeli ve onların yaratılış ve özelliklerini yakından bilmelidir. Çünkü kendi mesleğinin ‘hammaddesini’ insanlar teşkil eder. Fakat bu kimsede her şeyden evvel mücadele hevesi ve idare kuvveti olmalıdır, çünkü zaferi bunlar temin eder. Bu gerçeği bilhassa sporda görürüz. Bu sahada her kim ki fena vaziyete düştüğü zaman tekrar ileri atılmak kuvvetini kendinde bulur ve son dakikaya kadar pes etmezse, o her zaman başa geçer. Gerçekten büyük bir önderi vasat bir generalden ayıran diğer bir niteliği de burada belirtmek isterim. Bu da macera meyil ve hevesidir ki, kumarbazlardaki ruh haline pek benzer. Napolyon, ‘Savaş sanatı, hiçbir tehlikeyi göze almamaktan ibaret olsaydı, şan ve şeref ancak en normal yeteneklilerce kolayca sınırlanmış olurdu’ diyor. Kendisi sık sık şu veya bu generalin talihi var mı diye sorarmış, fakat bu surette asıl öğrenmek istediği şey, o generalin cesaretli olup olmadığı imiş. Cesaretli bir generalin aynı zamanda talihi de yaver olabilir, fakat bir general cesaretsiz ise, talihinin yaver olmasına imkân yoktur. Kurallara harfi harfine bağlanarak bunları kendine ayak bağı yapan bir önderin savaşta galip gelme ihtimali pek zayıftır.

Önderin gücü ve yeteneğine gelince, bunlardan bence en mühimi, mümkün olan ile mümkün olmayanı ayırabilme kabiliyetidir ki, Fransızlar buna ‘Sens du praticable’ yani ‘mümkün olanı sezış’ derler, biz ise sadece ‘sağduyu’ adını veririz. Bu ‘sağduyu’ hareket ve iâşe meselesini iyiden iyiye kavramış ve anlamış olmak gerekir. Zira askeri talim ve terbiyenin esaslarını bunlar teşkil eder, yoksa çoğunluğun zannettiği gibi strateji ve taktik değil. Strateji heveskârlarını yanlış yollara sevk eden, bu ilmin esaslarını bilmeyişleri değildir. Çünkü, bunlar normal bir zekâ ile bile çabuk kavranır, onları şaşırtan tarafı, askeri harekât ile idarenin esasları ve usulleri hakkındaki bilgilerinin noksan oluşudur.

Maalesef askeri eserlerin genelinde stratejiye lüzumundan fazla kıyınnet verilerek idari unsurlar ihmal olunmuştur.

Savaş tarihini ve askeri meseleleri incelerken, idari unsurların önemini daima göz önünde tutmak lazımdır. Zira askeri eleştirmenlerle birçok generalin hataya düştükleri nokta budur.

Makalemi bitirmeden evvel kendi kendime soruyorum. Acaba asker olmayanlar, modern savaş tekniklerinin ne kadar zor ve karışık olduğunun farkındalar mı? Çağımızın savaş önderi hava silahları yani uçaklarla, uçaksavar topu ve tanklarıyla iş görmesini öğrenmek mecburiyetindedir. Gaz ve dumanın taarruzda ve savunmada kullanılış tarzını bilmeli ve irtibatları korumada kullanılmak üzere telsiz ve telgrafçılık ilminde de yeterli derecede bilgi sahibi olmalıdır.

Bundan başka propaganda maksadıyla yapılan kamuflaj işlerinden de anlamalı ve askerlik ilminin en son gelişmelerine hâkim olmalıdır. Şurası da dikkat çekicidir ki, bütün bu bilgiler, mesleğin icap ettirdiği normal bilgilere eklenmelidir.

Savaş meydanında hal ve vaziyet, şüphe yok ki büsbütün başka türdür. Marlborough, Blenheim'de bataryaları bizzat mevziye soktukten ve bütün cepheyi atla boydan boya gezdikten sonra savaş alanında top ateşi altında öğle yemeği yemiş, sonra da sağ tarafta kendisinden dört mil uzakta olan arkadaşı Prens Eugen'i beklemeye koyulmuştur. O zaman dört mil büyük bir mesafe idi. Austerlitz'de Napolyon, hazırlanan karşı taarruza düşmanın nasıl ümitsizce göğüs gerdiğini kendi gözü ile görüyor ve taarruza geçmek için en uygun dakikayı bizzat kendi tayin ediyordu. Falamanca'da Wellington düşmanın bir tek yanlış hareket yaptığını görünce, birkaç emir veriyor ve sonra İspanyol temsilcisine dönerek, 'Azizim Alava, Marmot (Napolyon'un İspanya'daki cesaret ve ataklığı ile ünlü generali) mahvoldu,' diyor. Bundan 60 sene sonra bile, Moltke ile Prusya kralı, Sedan'ı da Fransız ordusunun sıkışık vaziyetini küçük bir tepeden seyir ve takip etmişlerdir.

I. Dünya Savaşı'nda ise önder şöyle dursun, kendi ihtiyat bölüğünü savaşa süren bir tabur komutanı bile vaziyeti bu derece açıklıkla görebilmekten mahrumdu. Başkomutan ise

savaş meydanında asla bulunmaz, cepheden birçok mil uzakta ya odasında ya da bir şatonun bahçesinde endişe ile dolaşır ve gelmesi uzadıkça uzayan ve gelince de insanı büsbütün şaşırta haberleri bekler dururdu.

Geçmişte olaylar bu merkezdeydi. Şimdi de geleceğe göz atalım: Karada ve havada, imkânlarının sınırları henüz tamamen keşfedilemeyen yeni kuvvetler işe karışmıştır. Bunların bazıları I. Dünya Savaşı'nda da kullanılmış olmakla beraber, o zamandan beri birçok düzeltmeyle geliştirilmiş, bazıları da henüz tecrübe bile edilmemiştir. Değişme ve düşünme kuvveti, daha doğrusu dehası sayesinde bütün bu yeni kuvvetlerden istifade etmesini bilen savaş önderinin 'Büyük Önderler' sırasına gireceği tahmin olunabilir. Fakat onun bu unvanı zahmetsizce elde edeceği sanılmasın. Generalde bulunması lazım gelen nitelik ve gücü bir an için bütün ayrıntılarıyla düşünelim: Karada sürat yönünden eski devrin en çevik süvari kıtasını gölgede bırakan ve bu süratle mesafeler aşan kuvvetlerle iş görmek zorundadır. Aynı zamanda donanma ve süvari kıtasının stratejisinden de muhakkak anlaması lazımdır. Savaş meydanında kendi vaziyetinden az çok haberdar olmak ve süratle karar vermek zorunluluğu da vardır. Savaş önderinin hava kuvvetlerini de kara kuvvetleri derecesinde sevk ve idare edebilmesi lazım geldiğini söylemeyi ise gereksiz sayarım.

Savaş önderi dilerse hava savaşını esaslı şekilde öğrenmiş asker, dilerse kara stratejisi ile bir surette uğraşmış havacı olsun, bence büyük bir farkı yoktur. Bu savaş ve gelecek savaşları kara ve hava kuvvetlerinin müşterek mesaisi kazandıracaktır. Bunlardan yalnız bir tanesinin diğerinden ayrı olarak yapacağı hareketlerle savaş asla kazanılamaz. Bu vesile ile ilave etmek istediğim bir taraf şudur ki, önderin sağduyusunun temeli; insan bilgisidir, zira harbin fiili olarak sevk ve idaresi, makinelerin hususiyetlerine değil, baştan aşağı insanlardaki hususiyetlere dayanır.

Generalin kıtaları ile olan ilişkisi kurmayına bağlıdır, onun yardımı iledir ki, orduyu yönlendirir ve idare eder. Burada iki kural konu edilmektedir ve her generalin bunlara uyması kendi menfaati icabıdır. General kurmayının işini asla kendisi görmek istememeli, kurmayın kendisiyle ordu arasına girmesine de asla müsaade etmemelidir.

Açık ve kesin talimat alarak bunların ayrıntılarını başka hiçbir müdahale görmeden ayrı olarak hazırlamak, her kurmayın imreneceği bir vaziyet olduğuna şüphe yoktur düşüncesindeyim. Diğer generallerle kıtaların genellikle en fazla hoşlarına giden tarz ise, generalin kendileriyle devamlı şahsi temasta bulunması ve her şeyi kurmayın gözüyle görmemesidir. General vaktinin büyük kısmını kıtaları başında geçirirse, bu kendi hakkında o nisbette hayırlı olur.

Diğer önderlerle olan münasebetlerinde generalin, bunların özelliklerini bilmesi önemlidir. Bunlardan hangisini sıkı tutmak, hangisini teşvik etmek lazımdır, hangisine başlı başına görülmek üzere bir vazife verilebilir ve hangisi bu vazifenin yapılmasında göz önünde bulundurulmalıdır, general bu yönlerin hepsini bilmelidir. Bazı subaylara verilecek emirler her türlü ayrıntıyı kapsayacak şekilde ve mutlaka açık surette olmalıdır, bazılarına da genel mahiyette direktifler kâfi gelir. Birçok general vardır ki önderin idaresi altında oldukları müddetçe onun emirlerini yerine getiren mükemmel önderlerdir, fakat bağımsız bir komuta mevkisine getirilince de kendi yetenekleri dairesinde çalıştırarak her ikisinden de istifade etmek, kanaatimce önemlidir. Bu ayrıntılardan da görülür ki, önder hiç şüphesiz iyi bir 'insan sarrafı' olmalıdır.

Generalin kıtalar ile ilişkileri hakkında kesin kurallar koymaya imkân yok gibidir. Subayın, yani alay hizmetinde bulunan subayın tavır ve hareketi, askerlerinin tabiatına uymalıdır. Her millet kendine göre bir muamele ister. Askerlerine vatanın şan ve şerefinden bahseden Fransız, onlara 'Evlatlarım' diye hitap eder. İngiliz subayının maiyetine 'Erler' diye

hitap etmesi ise çok azdır. Sovyet Rusya subayları 'Yoldaşlar' hitabını kullanırlar. Askerlerine heyecan vermek isteyen bir Alman komutanın ileride belki de 'Hür ve asil milletdaşlarım' diyeceğini düşünüyorum. Ancak milliyet farklarından, diğer özelliklerden vazgeçilirse, meydana kalan en esaslı mesele şudur: Askeri, yiğitlik göstererek hayatını tehlikeye koymaya sevk eden nedir? Ve bir general, birliklerinin dayanıklılığını ne surette artırabilir? Hiçbir asker ölmek istemez, ona ölümü göze aldırان sebep nedir? Acaba ganimet veya şan ve şeref ümidi mi, yoksa disiplin mi, ecdattan gelen gelenekler mi, bir davaya bağlılık mı, vatan sevgisi mi, yoksa bir şahsiyete karşı uğruna nefsinı feda edecek derecede sevgi mi? Bugün ganimetle şan ve şerefin cazibesi kalmamış gibidir. Zaten bunlara erişmek ihtimali de artık büyük değildir. İltifat ve terfiler bir dereceye kadar rol oynasa da, paylaştırmada itina ve basiret gösterilmediği takdirde, birçok kıskançlıklara da sebebiyet verebilirler. Bir davaya bağlılığın öneminin pek büyük olduğunu zannediyorum, hele medya da savaşın kutsal olduğuna dair fertlerin kanaatini takviye ederse. Gerçekten I. Dünya Savaşı'na ait eserlerden alınan şu cümlede, bütün saydıklarım rağmen isabet vardır: 'Bir asker kaçarsa, haksız bir dava için dövüştüğünden dolayı değildir ve hücum ediyorsa, haklı bir dava için dövüştüğünden dolayı değildir. Kaçması düşmandan daha zayıf olduğundan, ileri atılması da daha kuvvetli olduğundan veya düşmana üstün olduğuna subayları tarafından ikna edilmesindedir.'

Bir kişi uğruna nefsinı feda etme durumu, geçmiş devirlerde askerleri çoğunlukla gayrete getirme olduğu gibi bugün de bilhassa totaliter memleketlerde yine aynı işi görmektedir. Gerçekten kahramanlığın ilk şartının anane ve disiplin olduğuna şüphe yoktur. Geleceğin ordularında disiplin kavramı eskiden bilinen şeklinden pek çok değişikliğe uğrayacaktır. Bu kavram benim orduya dahil olduğumdan beri bile hayli değişmiştir ve bu değişim bunlardan sonra da devam edecektir.

Ancak yürürlükte olan sistemin tarzları ne olursa olsun, general, adalet dağıtmaktan yükümlüdür. Hak ve mantık gözetilerek tatbik edilen bir nizam sıkı da olsa, hiçbir asker buna karşı bir memnuniyetsizlik duymaz. Disiplinden alıkoyan sebepler, askeri meşgul eden kaygılar her zaman ve her yerde aynıdır. Bunların başında şahsi huzur ve güvenlik gelir ki, bu da yiyecek hakkının muntazam verilmesi, kısaca iyi yemek ve iyi bakım ile sağlanabilir. Hemen her yerde mühim olan diğer bir taraf da şahsi emniyet unsurudur ki, ancak yenmek ve sağ kalmak ihtimalleri kuvvetli olduğu zaman cenge sürüleceğine askerin inanması demektir. Yani top yerine tereyağı değil, hem top hem tereyağı!

Askere iyi gıda temin eden maiyetine ancak başarabilecek vazifeler veren ve muharebe kazanan bir general, elbette askerlerinin itimadını da kazanır. Onların aynı zamanda sevgisini de kazanıp kazanamayacağı ayrı bir meseledir. Wellington idari işlerin hepsinde son derece dikkat ve itina ettiği, hiçbir muharebe kaybetmediği halde, asker arasında sevilmezdi. Kendisini kıtaya sevdirmeye hiçbir zaman çalışmamış olan Kitchener, Atbara savaş meydanında ani bir sevgi gösterisiyle karşılaştı. Bu da tehlikeli bir vaziyette olan ordunun, tam kendine lazım olan öndere kavuşmuş olmak duygusundan ileri gelmişti. Askerlerin güvenine sahip olduğu müddetçe, onlara aynı zamanda kendini sevdirmek de bir general için önemli midir? Şurası muhakkak ki generalin bu sevgiyi elde etmek için uğraşması katiyen uygun değildir, onun askerlerinden itimat ve saygı görmesi kâfidir. Fazla övgü genellikle itimatsızlık uyandırır.

Bugünkü büyük ordular, kendilerine komuta eden generalleri hemen hemen tanımazlar. Gayet hırslı bir adam olan ve birlikleri arasına karışmaktan hiç hoşlanmayan Haig'i tanımak fırsatını, askerlerinden pek azı bulmuş olsa gerektir. Generallerin tehlikeli anlarda, Napolyon'un Lodi Köprüsü'nde ve Lannes'ın Ulm'da yaptıkları gibi kıtanın başına bizzat geç-

meleri (Napolyon bunu birçok defa yapmıştır) artık mażiye karışmıştır. Haig, Ypres Muharebesi'nde ihtiyatlarını sön askerine kadar ateş hattına sürdürdükten sonra, atına binerek ve yanına kurmayından birkaç kişiyi alarak Menin'e giden şoseden aşağı doğru atla yürümüş ve bu surette yukarıda ifade edilen örneklere uyan bir davranışta bulunmuştur. Bu lüzumsuz olmakla beraber belki de yine en doğru jest idi.

Fakat bugün bir önder, kıtasının başına geçmeksizin de seferde askerlerinin dövüş kabiliyeti üzerinde etkili olabilir. Bunun dikkat çekici bir örneği, Murray'in komutası altında Gazze'de iki kere yenilgiye uğramış bulunan Mısır kuvvetlerinin (Türkler tarafından) seferi üzerinde Allenby'in 1917 yazında yaptığı tesirdir. Avustralyalı kıtalar İngiliz generallerine pek önem vermeseler de resmi Avustralya savaş tarihinden alınan aşağıdaki satırlar Allenby'in bunlar üzerinde bıraktığı derin izlenimi gösterir: 'Allenby'in alay ve taburlar ile teması muhafaza etmek hususundaki kabiliyetinde bir fevkaladelik vardı. Sıcak ve tozlu çadırların arasında dolaşması, ferahlık veren bir meltem tesiri yapardı. Arabasını bir süvari alayının önünde durdurur, subayların ellerini sıkar, alelacele fakat ne iyi ne kötü hiçbir şeyi kaçırmayan keskin gözleriyle, genellikle bir tek bölüğün atlarını denetler ve birkaç dakika sonra da yoğun bir toz bulutu içinde gözden kaybolurdu. Dinç bir gövdesi, yorulmak bilmeyen gayreti, hançer gibi bakışları, keskin burnu, etkili konuşma tarzı ve amirane tavır ve hareketi her tarafta azami bir azim ve irade ile demir bir disiplin havası yaratırdı. Allenby bir hafta zarfında her süvari ve her piyade askerine şahsiyetinin damgasını vurmuştu.'

General askerleriyle tek tek mi, yoksa toplu halde mi konuşmalı? Benim fikrime kalırsa, general ancak yaratılıştan yeteneği varsa konuşmalıdır. Bu kelimelerin mutlaka çok etkili sözler olması gerekmez, hal ve duruma uygun sözler bulabilme yeteneği kâfidir. General söz söylerken nefsine güveni tam olmalıdır, aksi takdirde itibarını eksiltme ihtimali artma

ihtimalinden fazladır. Yerinde olmayan bir düşünce, yanlış bir eda, tavır ve hareketle ufak bir uygunsuzluk, haysiyetine zarar verir ve bu nedenle generale faydadan fazla zarar getirebilir. Allenby'in büyükçe bir kıtaya karşı yalnız bir hitabını hatırlıyorum ki, o da kıtayı övgü maksadıyla söylenmiş değildi, Napolyon diyor ki: 'Önceden hazırlanmış nutuklar, askeri savaş alanında cesur yapmaz, yaşlı askerler bu gibi sözleri dinlemezler bile, acemi askerler ise, onları ilk silah patlar patlamaz unuttur. Merasimle söylenen nutuklarla nasihatlerin olsa olsa seferde dövüş bölümlerinde bir manası vardır. Zira bu sayede, zararlı bir tesiri ortadan kaldırmak, yanlış haberleri düzeltmek, ordugâha uygun bir ruh hali devam ettirmek, askerlerin bilgisini artırmak ve onları eğlendirmek mümkün olabilir.'

Öfke ve kızgınlık saçmak, bir generalin emri altında bulunanlar üzerindeki etki ve itibarını kırmaz, hatta bu gibi sertlik kendisinden ara ara belki de beklenir bile. Zira general sert olmak ayrıcalığına sahiptir. Bu gibi hallerden dolayı genellikle hiç kimse gücenmez, hatta doğrudan doğruya muhatap olmayanlar bu hususta bazen hayranlık gösterecek kadar ileri bile gidebilirler. Halbuki alaya alma, küçük görme, etraftakileri her zaman kırar ve nadiren mazur görülür.

Önderin nükteden anlaması, yani hoşsohbet olması lazım mıdır? Şüphe yok ki gülünç vaziyetleri sezebilmek herkes için faydalıdır, ancak bu yeteneğin ısrarla ileri sürülmesi uygun değildir. Bu nedenle söyleyeyim ki generallerde bu kabiliyete çok az tesadüf edebildim. Allenby muhakkak ki hoşsohbetten anlardı, fakat ona bir şaka yapmak tehlikeli bir işti. Napolyon, Haig de şakadan anlamazlarmış. Hoşsohbet diye sınıflandırabileceğim tek bir general, Rus dâhisi Suvorov'dur, fakat bu acayip halli generale de hakiki bir nüktedandan ziyade bir soytarı demek doğru olur.

Savaş tarihi grafikler, formüller ve kaideler değil, doğrudan doğruya kanla yazılır. Bu sahada karşılaşan ve çarpışan-

lar makineler değil, insanlardır. Bir vesile ile ziyaret ettiğim Fransız Piyade Okulu'nda, konferans salonunun duvarında özdeyiş olarak şu sözleri gördüm: 'Savaşta birinci silah insandır. Bu sebeple savaşta insanı incelemeliyiz, zira gerçek işi yapan odur. Ancak geçmişi araştırmak suretiyledir ki, gerçek zihniyetini elde edebilir ve bu sayede gelecekte askerlerin nasıl dövüleceğini öğrenebiliriz.'

Savaş tarihi ile uğraşanlar, strateji veya savaşın esas kaide-lerine ait eserler okuyacaklarına; biyografiler, hatıralar, bir de *Şeref Yolu* ve *Schönbrunn* gibi romanlar okumalı işin derinliklerine nüfuz etmeye çalışarak, ayrıntıyı bir yana bırakmalıdır. Napolyon'un 1796 seferini, iç hatlarda mı yoksa dış hatlar da mı manevra yaparak kazandığını öğrenmek bir fayda vermez. Fakat insan, tanınmamış bir gencin eski kıyafetli, itaatsiz ve açlıktan bitkin bir orduyu nasıl teşvik ve cesaretle cenge götürdüğünü, o orduyu, yürüdüğü gibi yürütebilmek ve çarpıştığı gibi çarpışabilmek için lazım olan kararlılığı ve gayreti nasıl verdiğini kavrayabiliyorsa; bu tanınmamış gencin kendinden daha yaşlı ve daha tecrübeli generallere hükmetmesi ve komuta ettiği güne kadar birbirini takip eden tarihi sürecin gelişimini anlayabiliyorsa, işte o zaman cidden bir şey öğrenmiş sayılır. Napolyon, strateji hakkındaki araştırmalarından fazla, insan gücünün savaşta cilvelerine ait derin bilgisi sayesinde yüksek mevkisine erişmiştir. Toulon Kuşatması'nda henüz topçu subayı iken, bir bataryayı o derece tehlikeli bir mevziye yerleştirmiş ki, bu topları kullanmak için insan bulamayacağı kendisine söylenmiş. Napolyon, derhal bataryanın üzerine 'kahramanlar bataryası' diye bir levha astırmış, o andan itibaren batarya tüm mürettebatla çalışmıştır.

Fikrimce, başarılı bir generalin kıtası ile münasebetlerini düzenlemeye sebep olan birkaç prensibi burada kaydetmek isterim. Generalin tatbik edeceği disiplin sıkı olmakla beraber, katiyen ikna kabul etmez derecede sert olmamalıdır. General gösterilen bir bağlılık karşısında takdirini kaçınmadan

ifade etmeli ve kendisini orduya mümkün olduğu kadar çok göstermelidir.

Generalin mutlaka sakınması gereken bir şey varsa, o da meslektaşları hakkında hafife alıcı lisan kullanmasıdır, kırıcı tavırlardan da sakınması gerekir; planların gizli tutulması gereği ayrı tutularak, askere gerçek olduğu gibi söylenmelidir. I. Dünya Savaşı'nda İngiliz askerlerinin en fazla canını sıkan şey Almanların iyi dövüşmediği hakkındaki bilgilerdi, zira düşmanlarının her zamankinden daha fedakârca dövüştüğünü İngiliz askerleri kendi gözlemleriyle biliyorlardı.

Etraflıca düşünülürse, general ile ordusu arasındaki ilişkiyi, süvari ile at arasındaki münasebete benzetmek pek de isabetsiz değildir. Malumdur ki atı, hem sert ve keskin surette zapt etmek hem de okşamak ve gayrete getirmek lazımdır. Eski bir avcı kuralına göre ata ahırda 500 İngiliz liralık değeri varmış gibi özen gösterilmeli, seferde üstüne binildiği zaman ise beş şilin etmezmiş gibi kullanılmalıdır. At, süvarisinin iyi binici olup olmadığını hissetmekle kalmaz, onun cesur mu yoksa korkak mı, kararlı mı yoksa kararsız mı olduğunu da sezer. General de bazen askerlerini sert bir muamele ile gayrete getirmek zorundadır. En mükemmel ve en başarılı biniciler, mutlaka atlara en fazla ilgi gösteren ve sevgi gösterenler değildir. Bir general üstlerini aldatmayı ve onlara iyi bir önder olduğuna inandırmayı bir müddet başarabilir. Fakat bu hususta lazım gelen nitelikler gerçekten kendisinde yoksa, istediğini yapsın, kıtalar onun iyi bir önder olduğuna hiçbir zaman kanmaz.

En zor ve en karmaşık meselelerden biri de generaller ile hükümetteki politikacılar arasındaki ilişkilidir. Politikacıların askeri önderleri idare ettikleri ve çalıştırdıkları şüphesizdir. I. Dünya Savaşı'nda askerler ile devlet adamları arasındaki ilişkilerin iyi gitmediği zamanlar olduğu bilinmektedir. Politikacıların askerleri dar düşünce ve tavırcılıkla suçlamalarına karşın, askerler de askeri işlere müdahalelerinden do-

layı politikacılarından şikâyet eder ve onları, uğradıkları birçok zorluktan sorumlu tutmak isterlerdi. Siviller ile askerler arasındaki bu gerginlik, savaşlarda kısmen yeni bir etkidir. Bu da demokrasinin iyiyi kötüden ayıran bir niteliğidir ve otokrat idare tarzında mevcut değildir.

Eski devirlerde bu tezatlar azdı, buna karşılık genellikle askerler ile devlet adamları karşılıklı olarak birbirinin yerine geçerlerdi. Anibal'ın tarihi, bize planları siyasi entrikalarla verimsiz bırakılan bir generalin bariz örneğini gösterir. Devlet başkanları asırlarca savaş meydanlarında ordularını bizzat idare ettiler. Misal olarak Büyük İskender, İngiliz kralları, Gustav Adolf sayılabilir. Savaşın idaresinde siyasi müdahale meselesi, bu sistem yürürlükte oldukça söz konusu olmazdı. Bu hususta Marlborough'nun vasiyeti bilhassa dikkat çekicidir. Kendisi seferi ordularının başkomutanı olduktan başka aynı zamanda dışişleri bakanıydı ve Britanya dış politikasını genel karargâhından idare ederdi. Bundan başka mesleki hayatının zirvesinde bulunduğu zaman, iç politika sahasında da aynen başbakan yetkisine sahipti. Buna rağmen Hollanda devlet adamları ile düşmanlarının müdahalesi yüzünden planlarının altüst edilmesini, Marlborough derecesinde çoklukla hiçbir general görmemiştir. Marlborough bu müdahalelere savaş meydanlarındaki soğukkanlılığı ile tahammül etti ve bütün hatalarına rağmen İngiltere'nin en büyük askeri dehası olduğunu gösterdi.

Britanya önderlerinden en iyileri siyasi tecrübe sahibi olmalarına rağmen 'siyasi' generaller, İngiliz askeri geleneklerine uygun değildir. Bu arada mesela Cromwell, asker olmadan önce parlamento üyesiydi. Marlborough, general olduğu vakit askerlikte pratik tecrübeden fazla, siyasi entrika sahasında pay sahibiydi. Wellington, İrlanda ve Britanya parlamentoslarında üyeydi.

Buna karşılık Fransız ihtilal muharebelerinde, genellikle harekâta mani olmak hakkına sahip 'siyasi komiserlere' tesa-

düf olunur. Napolyon diktatörlüğünü ilan etmekle bu vaziyete son vermiştir.

Üzerinde durmak istediğim diğler bir örnek de Birleşik Amerika içsavaşıdır. Büyük Lincoln ile generalleri arasındaki münasebetler o derece enterasandır ki bu hususta etraflıca bir araştırma yapmaya değler. Lincoln, başarısızlıkla sonuçlanan birçok tecrübelerden sonra Grant gibi kendisine tamamıyla itimat edebileceği birini bulunca, bütün seferlerin idaresini ona bıraktı ve onun işine hiç karışmadı. Generallerine yazdığı bir mektuptan alınan aşağıdaki özet, Lincoln'ün kapalı taraflarını iyice aydınlatmaktadır. Potomac'daki ordu komutanlığına tayini sebebiyle Hooker'e gönderdiği bu mektupta şöyle yazıyor: 'Sizi Potomac ordusunun başına getirdim. Tabii ki bunu gerektiren yeterli sebepler mevcut olduğu için böyle hareket ettim. Bu sebeple birçok hususlarda sizden memnun olmadığımı da bildirmeyi faydalı buluyorum. Sizi kahraman ve kabiliyetli bir asker olarak tanır ve meziyetlerinizi şüphe yok ki takdir ederim. Siyasete karışmak niyetinde olmadığınızı da zannediyorum ki, bu hareketinizde de isabet vardır. Nefsinize güveniniz var ki, bence de bu kıymetli ve hatta lüzumlu bir niteliktir. Oldukça hırslısınız, ancak yaratılışınızın bu özelliğini kabul edilebilir bir sınırdan tutarsanız, bundan zarar değil, fayda gelebilir.

Fakat zannediyorum ki General Burnside'nin komutasında bulunduğunuz zaman, hırslınıza kapılarak kendisine elinizden geldiği kadar zorluk çıkardınız. Bu suretle hem vatanınıza hem de çok hizmet etmiş değlerli bir arkadaşınıza karşı bir suç işlediniz. Güvenilir yerlerden haber aldığıma göre, gerek ordunun gerek hükümetin bir diktatöre ihtiyacı olduğunu söylemişsiniz. Şüphe yok ki size komutanlığı bu beyanatınızdan dolayı değil, fakat buna rağmen verdim. Diktatörleri ancak işlerinde başarılı olmuş generaller seçerler. Sizden yalnız başarı isterim buna karşılık ben de diktatörlüğü yüklenme eğitimini denemeye hazırım.

Hükümetin en geniş himayesine kavuşacağınıza güveniniz bulunsun. Hükümet bu davranışıyla size karşı, şimdiye kadar bütün diğer komutanlara yaptığından ne daha az ne de daha fazla bir şey yapmış oluyor. Fakat korkarım ki orduya telkin etmeyi doğru bulduğunuz zihniyet, yani amire karşı eleştiri, kendinize karşı dönmesin. Size elimden geldiği kadar yardım edeceğim. Fakat şurasını hatırlatayım ki eleştirici düşünce taşıyan bir ordu ile ne siz bir iş görebilirsiniz ne de Napolyon bir iş görebilir. Şunu da söyleyeyim: Acele işlerden sakınınız, azim ve yorulmak bilmeyen bir dikkatle işe koyulunuz.’

I. Dünya Savaşı’nda askerler ile politikacılar arasında ortaya çıkan uzun tartışmalardan doğan görüş farkları ile hataları uzun uzadıya incelemeye yerimiz müsait değildir. Yalnız yaşanan bir olay olarak şurasını kaydetmek isterim ki, büyük savaşta İngiltere’de bu gibi siyasi anlaşmazlık meydana gelmemiştir. Bu siyasi kıymetlerin ne derece önemli olduğunu ise savaşın neticesi göstermiştir. Kanaatince Alman Başkomutanlığı, kayıtsız ve şartsız denizaltı savaşında ısrar ederek Washington’daki Alman elçisinin bütün ihtar ve ikazlarına rağmen Amerika’yı savaşa iştirak ettirdiğinden dolayı savaşı kaybetmiştir. Bu durum, Sir Edward Grey’in abluka meselesinde amiralliğin bütün itirazlarına rağmen Amerikan hassasiyetini gözeten ihtiyatlı davranışlarıyla karşılaştırılınca, aradaki fark görülür.

I. Dünya Savaşı’nda en önemli anlaşmazlıklar, daima mücadele halinde buldukları bilinen Lloyd George ile Robertson arasında ortaya çıkardı. Halbuki, Robertson biraz daha uysal, Lloyd George da bir parça daha az dik kafalı olsalardı, ikisinin de ne mükemmel bir çift teşkil edebileceği düşünülünce, bu durumlara fazlasıyla üzülünür.

Robertson, başbakanın askerliğe ait ithamlarındaki yanlışlıkları gösterip açıklayacağı yerde, onları dürüst karşılamakla hata etmiştir. Halbuki Lloyd George’un genel strate-

jiye ait düşüncelerinde hemen hemen hiç hata yoktu. Bunlar bazen mükemmel denilebilecek derecedeydi. Fakat Lloyd George'un savaş mekanizmasına ait bilgisi yoktu, yani askeri kıtaların bir yerden diğerine nakli için lazım gelen zamanı hesaplayamadığı gibi, coğrafi ve iklimsel tesirlere de hiç önem vermiyordu. Bu anlayışla Lloyd George, Fransa'da büyük harekâta imkân bırakmayan kış ayları zarfında kıtaları buradan çekerek Türkiye'de ve Filistin'de yığınak yapmayı ve ilkbaharda tekrar Fransa'ya nakletmeyi düşünüyordu. Lloyd George, Filistin'e bir veya iki tümen göndermenin bile ne kadar zaman ve zorluğa mal olacağından habersizdi. Bundan başka düşünemiyordu ki, bu takdirde Filistin'le olan nakil hatlarını baştan başa sıraya koyma ve düzenleme lazım geldi ki, bu da aylarca zamana bağlıydı.

Lloyd George'un batı cephesinin demir seddini 'İtalya ve Sırbistan' üzerinden yapılacak harekât yardımıyla yıkmaya ilişkin planları da bu türdendi. Ana fikri düşmanın iki tarafını çevirip hırpalamaktı ve esas itibariyle gayet doğru olan bir askeri düşünceye dayanıyordu. Ancak düşünemiyordu ki gerek nakliye gerek yiyecek, içecek ve barınma imkânları yetersizdi.

I. Dünya Savaşı'nda merkezi devletlerin vaziyetlerini bir daire şeklinde düşünür ve dairenin etrafı üzerinde başlıca irtibat hatlarının iç ve dış hatlarıyla şeklini çizersek görürüz ki bu hatlar bakımından İngiliz ve Fransızların bir dereceye kadar eşit şartlarla savaşabilecekleri tek cephe batı cephesiydi. İngiliz ve Fransızların bu cepheye karşı tatbik ettikleri taktik belki de çok sertti ve ağır kayıplara mal oluyordu, gerçekten de öyle oldu. Fakat ne olursa olsun, Robertson'un başlıca İngiliz ve Fransız gayretlerinin, irtibat hatlarından dolayı batı cephesine yönlenebilmesi lazım geldiği hakkındaki esas fikri çok doğrudu.

Bu makale serisinin birinci kısmında açıklandığı şekilde savaş önderlerinin iyisini kötüsünden ayıran taraf savaş mekanizmasına ait bilgidir, yoksa strateji esaslarına ait bilgi de-

ğildir. Yukarıda belirttiğim örneklerin her birinden alınabilen dersler hangileridir? Devlet adamları ile generallerin karşılıklı olarak bir diğ erinin yerine geçmesi veya birbirlerine vekâlet etmesi imkânı son asırda ortadan kalkmıştır. Almanlar savaşı büsbütün bir meslek haline getirdiler. Yeni icatlar sayesinde savaş gittikçe daha teknik bir vaziyet almakta ve daha fazla ihtirasa lüzum göstermektedir. Aynı durum politika hayatında da geçerlidir. Burada da demokrasi profesyonelliğe yönelmiştir. İnsanları sevk ve idare suretiyle insanlık âlemini düzenlemeye yönelik bulunan ve esas itibariyle aynı 'işlerin' çeşitli, farklı bölümlerinden oluşan; askerlik ve politikacılığı, aralarındaki bu benzerliğ e rağmen, halihazırda hiç kimse aynı zamanda üstüne alma cesaretini gösteremez. Politikacı, mesleki yeteneğini geliştirme yönünden askere kıyasla daha uygun durumdadır. Çünkü, o her zaman seferdedir. Halbuki muvazzaf subayı, barış zamanında mesleğini pratik bakımından geliştirme fırsatını çok az bulur. Vazifesi kandırmak ve karşı iddiaları çürütmekten ibaret olan ve bu itibarla zekâsını daima işletmek mecburiyetinde olan politikacı, ne eleştiriden ne de tartışmadan asla kaçmaz. Bu karşılık sormadan emir veren general ile sormadan itaat eden subay, fikren hareketsiz kalmaya ve belirli kurallara lüzumundan fazla bağlanmaya eğilimlidir. Şurasını belirtmek isterim ki, politikacılarla askerlerin bir diğ erini anlayacak yetenekte olması, modern savaşın yönetimi bakımından büyük öneme sahiptir.

Ancak, bu karşılıklı anlayış nasıl temin edilebilir? Kanaatimce bunun tek anahtarı, geçmişi bilinçli bir şekilde araşt ırmak ve aynı zamanda içinde bulunulan zamana sevgisi bulunan aydın bir düşünürün varlığıdır. O zaman fırsat ortaya çıkınca sabırlı bir gayret sayesinde iki tarafın da zorlukları ortaya çıkar. Bir asker, devlet adamının maruz kaldığı zorluğu genellikle gözden kaçırmaya veya azımsamaya eğilim gösterir. Hatırımda kaldığına göre bugünkü politikacılarımızdan biri bu yolda ikna edici şöyle bir örnek göstermiştir.

Oybirliği ile kararlaştırılan belirli bir tedbirin, mesela genel askerlik hizmetinin uygulanması hakkında bir politikacının tereddüdü ve gecikmesi üzerine bir asker sabırsızlanmış ve aralarında şu dikkat çekici konuşma geçmiş: Asker, ‘Mademki bu tedbirin lüzumlu olduğunu biliyorsunuz, neden derhal uygulamaya geçmiyorsunuz?’ Politikacı: ‘Düşman tarafından tutulmuş bulunan ve hedefe erişmek için sizce geçilmesi gereken bir nehre vardığımız zaman, düşmana derhal mi taarruz edersiniz?’ Asker, ‘Hayır etmem. Evvela düşman topçusunun mevzisini keşfetmek, kendi toplarımı mevziye koymak, köprüler kurmak ve düşmanın dikkatini, nehri geçmek istediğim noktadan başka tarafa çekmek zorundayım,’ der. Politikacı, ‘Öyle ise, benim de tıpkı sizin gibi önceden görülecek işlerim vardır, ben de kamuoyunu hazırlamak, itirazları önlemek ve bütün sınıfları tatmin edecek kararnameler meydana getirmek mecburiyetindeyim,’ der.

Makalem sona erdi. Elde ettiğim, sandığım tek netice, savaş tarihini genel hatlarıyla araştırmak gereği hakkında okuyucularıma bir düşünce ve bugün gelişme halinde olan veya belki de hazırlanmakla olan bir harekâtı anlayabilmeleri için de bir parça bilgi vermek olmuştur. Umarım ki savaşın grafik cetveller, prensipler ve kaidelerden ibaret olmadığını okuyucularıma anlatabildim. Hastalığa teşhis koymak için ansiklopediye başvuran bir hekime ne kadar itimat gerekirse, işini görmek için seferi hizmet nizamnamesine müracaat eden bir öndere de o kadar güvenebilir. Lüzumlu esas meziyet olan, yani ‘mücadele zihniyeti’ mevcut olmadıkça ne eğitim ve terbiye ne de terfi usulleri hatta ne de sağduyu, savaş önderini meydana getiremez. Ne kadar hata işlemiş olurlarsa olsunlar, I. Dünya Savaşı’nın gerçek büyük şeflerinin hepsindeki bunlardan örnek olarak yalnız Clemenceau, Foch, Llyod, George ve Haig’i zikrediyorum; müşterek bir özellik vardı: ‘Yılınayan ve pes etmeyen bir ruh.’ Bu şeflerden biri diyor ki: ‘Savaş önderi pes etmedikçe, bir muharebeye kaybolmuş denilmez.’

Eski Roma'nın en karanlık bir anında vaziyeti kurtaran bir önder için şu kitabeyi-taşıyan bir heykel dikilmişti: 'Cumhuriyetten ümidini kesmediği için.'

Son bir sözüm daha var. Romalılar bütün büyük ilahlarının adına heykel diktikten sonra başka bir heykel yapar ve bunu da 'Meçhul ilaha' ayırırlardı. Biz de büyük önderlerin hatırasını anarak Anibal, Napolyon, Marlborough ve emsali insanlara heykeller dikerken, bu heykellerden bir tanesini de bir bölüğü, bir takımı veya bir mangayı ileri süren veya silah başında nöbet bekleyen 'meçhul asker'e ayırmalıyız. Zira bir savaşın kazanılmasında en büyük vazifeyi gören hep bu 'meçhul önderler'dir.

İngilizler öteden beri hür bir milleti ve bugün de hâlâ nisbeten hür bir millettir. Gerçi, Allah'a şükür, askeri bir millet değiliz. Fakat gelenek ve hürriyet ülküsü, savaştaki genç şeflerimize kıymeti takdir olunamayacak ölçüde bir meziyet veriyor ki, bu da 'teşebbüs fikri'dir. Bu teşebbüs fikri, mevzuat ve resmi işlemler ile lüzumundan fazla şartlar koymayarak sağlam kaldıkça bunda sonraki muharebelerimizi de, hatta bazen başkomutanlarımıza rağmen, kazanacağımızı ümit ederim."

Savaş Stratejisi

Savaş, düşmana irademizi kabul ettirmek için bir kuvvet kullanma eylemidir.

Savaş, çok genişletilmiş bir düellodan başka bir şey değildir. Pek çok sayıda, tek tek düelloocularardan oluşan bir birliği düşünmek yerine, düello yapan iki kişiyi gözümüzün önüne getirecek olursak daha iyi yapmış oluruz. Bunlardan her biri fiziksel gücüyle diğerine kendi iradesini kabul ettirmeye çalışır. Onun ilk amacı, düşmanı yenmek ve böylece daha sonra herhangi bir mukavemette bulunamayacağı bir duruma sokmaktır.

Kuvvet, kuvvete karşı koymak için bilim ve sanatın buluşlarıyla donatılır. Kuvvet, yani fiziksel güç düşmana irademizi zorla kabul ettirme amacının aracıdır. Bu amaca güvenle ulaşabilmek için düşmanı silahtan arındırmak zorundayız ve bu da savaşın asıl hedefidir. Bu hedef amacın yerini alır ve onu bir bakıma savaşa ait olmayan bir şeymiş gibi bir kenara iter.

Şimdi insancıl kimseler, fazla kan dökmeden düşmanı silahtan arındırmanın ya da yenmenin sanatkârca bir yolu olabileceğini ve savaş sanatının gerçek eğiliminin de bu olduğunu kolayca hayal edebilirler. Ne kadar iyi izlenim bırakırsa bıraksın bu yanılığın ortadan kaldırılması zorunludur; çünkü savaş gibi çok tehlikeli şeylerde iyi niyetlikten doğan yanılıklar, yanılığın en kötüsüdür. Fiziksel kuvvetin bütün kapsamıyla kullanılması, hiçbir zaman aklın da beraber kullanılmasına engel olmadığından bu fiziksel kuvveti açmadan

kan dökmeekten çekinmeden kullanan taraf, düşman da aynı şeyi yapmazsa üstünlük sağlar. Böylece diğler taraf da kuralı öğrenmiş olur ve artık taraflar içinde buldukları dengeden başka sınır tanımaksızın aşırılığa kadar tırmanırlar.

Konuya bu açıdan bakmak zorunludur ve bu kaba unsura duyulan nefretten dolayı bu unsurun tabiatını dikkate almamak yararsız, hatta zararlı bir çabadır.

Savaşlar, ilkel dönemlerden daha az zalim ve daha az yıkıcı oluyorsa (hiç değilse bir kent ele geçtiğinde orada yaşayan kadın, erkek, çoluk çocuk kılıçtan geçirilmiyor!) bu, devletlerin hem kendi içlerindeki hem de birbirleri arasındaki toplumsal durumdan ileri gelmektedir. Savaş durumunun yarattığı koşullardan doğar ve durumun zorunlu neticesi olur, bu durumla sınırlanır, hafifler; fakat bunlar, bizzat savaşa ait şeyler olmayıp, zaten mevcut olan şeylerdir ve saçmalamadan savaş felsefesine yumuşatıcı bir ilke asla dahil edilemez.

İnsanlar arasındaki kavga, esas itibariyle iki unsurdan oluşur: Düşmanlık duygusu ve düşmanca niyet. İkincisi, düşmanca niyet daha geneldir. Düşmanca niyeti olmayan çok kaba, içgüdüsel bir kin ve garaz tutkusu düşünülemezse de, düşmanlık duygusunun eşlik etmediği ya da hiç değilse egemen rol oynamadığı pek çok düşmanca niyet vardır. Az gelişmiş uluslarda duygunun, uygar uluslarda aklın emrettiği niyetler egemendir. Aradaki bu fark sadece gelişmişlikten ileri gelmez; ulusların bu niteliklerine eşlik eden koşulların, kurumların, geleneklerin de bunda rolü vardır. Bu farkın her durumda bulunması gerekmez, ama çoğu durumda bulunur. Kısacası, en uygar uluslar bile birbirlerine karşı aşırı hareketlerde bulunabilirler.

Savaş her ne kadar bir kuvvet kullanma eylemiyse de zorunlu olarak duygusal yönü de vardır. Savaş duygulardan kaynaklanmasa bile, az ya da çok duygunun etkisinde kalır ve bu uygarlık düzeyine değil, düşmanca çıkarların önemine ve süresine bağlıdır.

Barutun bulunması ve ateşli silahların gittikçe gelişmesi, savaş kavramında, mevcut düşmanı imha etme eğiliminin artan uygarlık sayesinde hiçbir şekilde ortadan kalkmadığı ayan beyan meydandadır.

Savaşta kuvvet kullanımında hiçbir sınır olmadığından ve sınır tanınmadığından taraflar birbirlerini daha fazla kuvvet kullanmaya iterler; böylece, mantıki olarak aşırılığa kaçması zorunlu bir karşılıklı etki doğar.

Eğer düşmana irademizi kabul ettirmek istiyorsak, onu kendisinden beklediğimiz hareketlerden daha zor bir duruma sokmamız gerekir. Fakat bu durumun yarattığı sonuç, en azından görünüşe göre geçici olmamalı; aksi takdirde düşman daha uygun bir zamanı bekleyecek ve pes etmeyecektir. Savaşan bir devletin düşebileceği en kötü durum, tamamen silahtan arındırılmış olmasıdır. Nasıl söylenirse söylensin savaşın hedefi, daima düşmanın silahtan arındırılması ya da yenilmesidir.

Yüzölçümüyle ülke ve nüfus, silahlı kuvvetlerin kaynağı olmaktan başka, savaş alanının bir bölümü olarak ya da savaş alanı üzerinde belirli bir etki yaparak savaşı etkileyen faktörlerin ayrılmaz bir parçasını oluşturur.

Taraflar, düşmanın karakterinden, donatımından, durumundan, içinde bulunduğu koşullardan sonuçlar çıkararak, hasının muhtemel hareketlerini hesaplayarak bir hükme varırlar ve buna göre de kendi hareketlerini tayin ederler.

Savaşta otaya konulacak olan gayret, politik hedefin büyüklüğüne bağlıdır. Politik hedef ne kadar küçük olursa, ona verilen değer de o kadar az olur, çabalar da küçük olur. Politik hedef ve amaç, savaşın asıl nedeni olarak, hem savaşta ulaşılmak istenen sonuç için hem de harcanması gereken gayretler için ölçü olacaktır.

Bir politik amaç, değişik uluslarda ya da değişik zamanlarda aynı ulusta tamamen farklı etkiler yaratabilir. O nedenle politik amaca, yalnız harekete geçirdiği kitlelerin düşün-

celeri üzerine yaptığı etki bakımından bir ölçü olarak kabul edilebilir. İki ulus ya da iki devlet arasında öyle gerginlikler, öyle düşmanlıklar bulunabilir ki çok önemsiz bir politik savaş nedeni, kendi doğasını çok aşan büyük bir etki, gerçek bir patlama yaratabilir.

İki taraf savaş için silahlanmış ise buna aralarındaki düşmanlık neden olmuş demektir. Taraflar silahlanmış halde kaldıkları sürece bu düşmanlık ister istemez devam edecektir. İki taraf da harekât için uygun zamanı bekleyecektir; bu zaman, birine avantaj sağlarken diğerini zorda bırakacaktır.

Kuvvet dengesi, harekâtın durmasını sağlayamaz; taarruz eden ileri harekâta devam etmeye mecburdur. Denge barış getirmez, sadece savaşı uzatır ve belirsizliklerin sayısını artırır.

Savaşı destekleyen, besleyen, teşvik eden unsur tehlike-dir. Moral gücü savaşın en güçlü silahıdır. Cesaret, bu gücün motorudur. Tehlikeyi göze almak, talihe güvenmek, yiğitlik, atılganlık sadece cesaretin dış görünümüleridir ve bütün ruh halleri tesadüfü ve yazgıyı ararlar. Akıl daima açıklıktan ve kesinlikten yana olmasına karşın, ruh daha çok belirsizlikten, kuşkuyla şeylerden hoşlanır. Ruh, kendisini yabancı hissettiği, bütün bilinen unsurların kendisini terk etmiş görüldüğü yerlere ulaşmak için araştırma ve mantıki sonuç çıkarmanın zahmetli yollarından yürümek yerine hayal gücüyle, biraz da bilinçsiz olarak tesadüflere ve şansa sığınmayı tercih eder. İhtiyaçların zorunluluğu yerine tesadüfler ve şans ortamının zenginliğinde yaşamak ister; bu onu heyecanlandırır, coşturur. Cesaret çabucak artar, tehlikeli girişimlerle deli gibi akan bir nehirdeki cesur yüzücü ruhuna bürünür.

Savaş bir vakit geçirme değildir; başıboş bir coşkunun işi de değildir; savaş, ciddi bir amaç için ciddi bir araçtır. Talihin türlü cilvesinden ihtirasın, cesaretin, hayalin, heyecanın dalgalanmalarından payına düşen her şey sadece bu aracın özellikleridir.

Savaş karmaşık ve değişken bir tabiata sahiptir. Düşmanın silahlı kuvvetleri imha edilmeden, topraklarına hâkim olunmadan, savaşma azmi kırılmadan savaş bitmiş ve zafer kazanılmış sayılmaz. Bu üç şey yapılmadığı takdirde, ileride oluşması kaçınılmaz olan yeni bir savaş ufukta görünecektir.

Savaşta araç tektir, o da muharebedir. Savaş kavramı içinde görünen bütün etkiler muharebeden gelir. Silahlı kuvvetlerin kullanılması, esas itibariyle çarpışma olduğu için yapılan iş muharebelerin saptanması ve düzenlenmesinden başka bir şey değildir.

Savaş faaliyetleri doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak muharebeyle ilgilidir. Asker orduya alınır, giydirilir, silahlandırılır, eğitilir, uyur, yer, içer ve yürür. Bütün bunlar, sadece uygun yerde ve uygun zamanda savaşmak içindir. Savaş faaliyetlerinin hepsi muharebede son bulur.

Gerçek anlamda savaş bir kavgadır; daha geniş anlamda savaş adını alan çok çeşitli faaliyetler içinde tek etkin ilke çarpışmadır. Bu kavga, savaş vasıtasıyla maddi ve manevi kuvvetlerin ölçülmesi demektir. Manevi güçlerin bir tarafa bırakılması söz konusu değildir. Çünkü, ruh halinin bedensel güç üzerinde kesin etkisi vardır. Dövüşme ihtiyacı, kavgada insanı kişisel buluşlara yöneltmiştir. Bu yüzden çarpışmanın şekli çok değişebilir, ama çarpışma kavramı değişmez.

Muharebe, silah ve donatımın şeklini belirler; silah ve donatım da muharebenin şeklini değiştirir; ikisi arasında karşılıklı etki vardır. Muharebenin kendisi tamamen özel bir faaliyettir, tehlike unsuru içinde cereyan eder ve bu onu daha çok özel bir faaliyet haline getirir.

Özel anlamda savaş sanatı, mevcut vasıtaları muharebede kullanma sanatıdır ve buna “savaşın sevk ve idaresi” denir. Fakat buna, geniş anlamda askere alma, silahlanma, donatım, eğitim gibi savaş yüzünden ortaya çıkan ve silahlı kuvvetleri var eden faaliyetlerin tümü de dahildir.

Çarpışmalar birbirinden tamamen farklı iki faaliyeti or-

taya çıkarır; bunlar birbirinden farklı, ama birbirlerinin tam destekçileridir. Stratejik bir hatayı taktik başarılarla düzeltmek mümkün olmadığı gibi, iyi bir strateji de kötü taktik uygulamaları avantaja çeviremez.

Çarpışmaları kendi içinde düzenlemek, yöneltmek ve savaşın amacına tepki kılmak için kullanılan iki eylem vardır, bunun birine strateji, diğerine de taktik denir. “Strateji” ve “taktik” terimleri hemen hemen herkes tarafından kullanılmakta, ama ayrımı pek bilinmemektedir. Tek başına bir olayın strateji mi taktik mi olduğu değerlendirilmesi körü körüne yapılmakta, aralarındaki fark umursanmamaktadır, iki ayrı kavram özensiz kullanıldığında tek bir anlamda birleşmektedir.

Silahlı kuvvetlerin savaşın amacına göre, ülkenin tüm kaynaklarıyla birlikte kullanılması strateji; çarpışmalarda muharebelerin kullanılması ise taktiktir. Strateji yüksek öngörü ile genel planlamaları, taktik ise pratiği temsil eder.

Strateji ve taktiğin birleştiği tek bir ilke vardır. Belli bir zamanda, belli bir noktada üstünlük sağlama. Bu da ancak zaman, kuvvet ve mekân üçlüsünün kombinezonuyla mümkündür.

Tehlike, savaşta esas faktör olduğundan cesaret, kendi gücüne güven duygusu olarak öne çıkar. Herkes baskının, yandan ve geriden yapılan taarruzların moral etkisini bilir; düşman arkasını döner dönmez herkes onun cesaretini küçümser, takip ederken, takip edilirken nazaran tehlikeyi daha çok göze alır. Herkes yeteneğine, yaşına ve tecrübesine göre düşman hakkında hükme varır ve hareketini buna göre düzenler. Herkes hem kendi kuvvetlerinin hem de düşman birliklerinin ruh halini ve mizacını değerlendirir, yoklar. Moral nitelikleri, bütün bu ve benzeri faaliyetler, tecrübeyle kendini gösterir. Gerçeklerin zorunlu nitelik belgesi tecrübedir. Hiçbir teori psikolojik ve fizyolojik ukalalıklarla uğraşmamalı, hiçbir savaş önderi de bu ukalalıklarla kendini denemeye kalkışmamalıdır.

Savaşlarda hemen hemen hiç eksik olmayan ulusal kin, kişilerin birbirine karşı beslediği az ya da çok kuvvetli düşmanlığın yerini tutmuştur. Ulusal kin olmazsa, başlangıçta bir öfke, bir kızgınlık bulunmasa bile düşmanlık duygusu savaşta kendiliğinden alevlenir.

Tehlike savaşçıya yalnız kendisini tehdit ederek değil, ona emanet edilen her şeyi tehdit ederek egemen olur.

Hayatın bu ciddi işinde bazı küçük tutkuların oyunlarına ara verilir, ama bu sadece alt kademedeki savaşçılar için geçerlidir. Çünkü, onlar bir tehlikeden diğer bir tehlikeye, bir zorluktan diğer bir zorluğa koşarlar, hayatın diğer yönlerini gözden uzak tutarlar; ölüm geçersiz kılındığından ikiyüzlülüğü bırakırlar ve savaşın daima en iyi erdemi olan “basit asker” karakterine dönerler. Yüksek kademelerde durum başkadır; çünkü biri ne kadar yüksek kademede bulunuyorsa o kadar çok etrafına bakmak zorundadır; işte burada çok yönlü çıkarlar, iyilik ve kötülük tutkusunun çok çeşitli oyunları ortaya çıkar. Kıskançlık ve cömertlik, büyüklük taslama, hiddet ve riyakârlık, büyük dramda etkin güçler olarak ortaya çıkar.

Savaşta komutanın yetenekleri, ordunun savaşçılığı ve ulusal duygular, sonucun tayin edilmesinde en önemli etmenlerdir. Biri diğerinden üstün olabilir mi diye düşünmek doğal bir mantıktır, ama tarihe bakıldığında bir numaranın komutanın yetenekleri (savaş önderliği) olduğu hemen ortaya çıkar.

Ordunun savaşçılığı, yalın cesareten ve savaş coşkusundan farklı bir şeydir. Cesaret, hiç kuşkusuz savaşçılığın zorunlu bir unsurudur; fakat bir insanda doğal bir yetenek olan cesaret, ordunun bir ferdi olan muharipte alışkanlık ve eğitimle sağlanabilir. Askerdeki cesaret, doludizgin bir faaliyet ve güç harcamak değil; itaat, düzen, kural ve yöntem gibi daha yüksek isteklere tabi olmalıdır. Askerliğe karşı duyulan sevgi ve heyecan, bir ordunun savaşçılığına hayat verir, güç katar, ama savaşçılığın zorunlu bir unsuru değildir.

Cesaretin savaşta kendine özgü bazı imtiyazları vardır.

Başarının hesabında zaman, mekân ve kuvvet faktörlerinin ötesinde cesarete de belli bir yüzde ayırmak gerekir; bu yüzde her zaman bir tarafın üstünlüğünü, diğer tarafın zayıflığını gösterir. Cesaret yaratıcı bir güçtür. Cesaret ancak uzun bir tedbirlilikle karşılaştığı zaman yenik düşer; tedbirli insanların çoğu korktukları için tedbirdir.

Sayıcı üstünlük, stratejide olduğu gibi taktikte de zaferin en genel ilkesidir. Strateji nerede, ne zaman, hangi kuvvetle muharebeye girileceğini tayin eder. Strateji bu üç faktörle muharebenin sonucu üzerine çok önemli etki yapar. Sayıcı üstünlük her zaman arzu edilen bir faktördür, ama bunun kaç kat fazla olduğu önemlidir. Eğer düşman en fazla iki veya üç katsa gerçek bir savaş önderi, doğru seçilen bir coğrafya ve baskın tarzında bir zamanlamayla sayısal üstünlüğü işe yaramaz hale getirebilir.

Seçilecek bir bölgeye kuvvetleri toplayarak düşmana üstünlük sağlamak kaçınılmaz iken; bir başka husus da düşmana baskın yapmaktır. Baskın üstünlüğün aracıdır, moral etkisi çok büyüktür; düşmanın cesaretini kırar, kargaşa artar, başarı büyür. Bütün girişimlerin temelinde baskın olmalıdır.

Gizlilik ve çabukluk, baskının iki faktörüdür. Yumuşak ve gevşek ilkelerle baskın sağlamaya kalkışmak boşunadır. Doğal koşullardan ötürü taktikte baskın daha çok söz konusudur, çünkü taktikte zaman ve mesafeler daha kısadır. Stratejide ise alınacak önlemler taktik alana girdiği takdirde baskın daha kolay, politik alana girdiğinde ise daha güç sağlanacaktır. Bu yüzden bir devletin diğer bir devlete baskın şeklinde savaş açması veya büyük kuvvetlerin izlediği yön hakkında diğer devleti baskına uğratması çok seyrek görülür.

Savaşın hile ve aldatma olduğu sözü, yerinde bir sözdür ve hilede daima gizli bir niyet vardır. Hile başarılı olduğu zaman tam bir aldatmadır. Hileye başvuran biri, aldatmak istediği kimsenin aklını o derece yanıltır ki, aldatılmak istenen gözünde işin şekli birdenbire değişir. Hile, eylemlerle yapılan bir oyunbazlıktır. Baskının temelinde de hile vardır.

Düşmanı beklemediği yer ve zamanda sıkıştırmak, savaşın bütün taraflar için arzu edilen ideal bir durumdur; bu da ancak aldatma ve yanıltma ile olur. Hile aslında bir kurnazlıktır; fakat hile yapacağım diye kuvvetleri birbirinden ayırmak, mesafeleri iyi hesap edememek, işler kötü gittiğinde, nasıl hareket edileceği doğru düşünülüp sağlam hareket tarzları uygulanmazsa, “ava giden avlanır” çaresizliğine düşülebilir.

Stratejinin emrindeki kuvvetler ne kadar zayıf olursa, strateji de hileye yatkın olur. Çok zayıf, çok küçük, akıl ve tedbirden artık hiçbir şey beklemeyen, savaş sanatından umudunu kesmiş olan tarafa hile son çare olarak görünür.

En iyi strateji, daima çok kuvvetli olmaktır; önce genel olarak kuvvetli olmak, sonra da kesin sonuç yerinde kuvvetli olmak. Zorunluluk olmadan asıl kuvvetlerden asla bir kuvvet ayrılmamalıdır. Bu ilke hayatidir ve sıkı sıkıya sarılmak gerekir.

Taktik, kuvvetleri birbiri arkasından kullanabilir; strateji ise aynı anda kullanır.

Savaşta ihtiyatın iki görevi vardır: Birincisi, muharebeyi uzatmak ve yenilemek; ikincisi, önceden kestirilemeyen hallere karşı kullanmaktır. Birinci görev kademeli kuvvet kullanılmasını gerektirir ve bu nedenle strateji de görülmez. Bir birliğin, düşmek üzere olan bir yere sevk edilmesi ikinci göreve girer; çünkü yapılması gereken mukavemet, önceden kestirilememiş demektir.

Muharebenin devamı için görevlendirilen ve bu nedenle ihtiyat olarak geride tutulan bir birlik, ateş tesirinden uzaktadır, ama muharebeyi yöneten komutanın emrindedir ve ona tahsislidir. O nedenle stratejik değil, taktik ihtiyattır. Her şeye rağmen, önceden kestirilemeyen durumlar için bir kuvvetin hazır bulundurulması ihtiyacı, stratejide de ortaya çıkabilir, bu nedenle stratejik ihtiyatlar da olabilir. Önceden kestiremeyen durumlar taktik alanda daha fazla olacaktır, çünkü taktik birebir cereyan eden faaliyetlerin en uç noktasıdır.

Tarafların muharebede verdiği zayıt, sadece fiziki ka-

yıplar değildir. Moral de sarsılır, kırılır ve bozular. Sadece insan, silah ve teçhizat kaybedilmez; düzen ve güven, muharebeye devam planı da bozular. Burada sonucu moral gücü tayin eder, yenen de yenilen de çok kayıp verdiği zaman, neticenin ne olacağını ruhsal güç belirler.

Fiziki zayıfatın oranını muharebenin cereyanı sırasında tayin etmek zordur; ama moral kaybı kolaydır. Bunu iki şey belli eder. Birincisi, üzerinde çarpışılan arazinin kaybı; ikincisi de düşman ihtiyatlarının üstünlüğüdür.

İki cephede dövüşmeye mecbur kalmak ve daha da kötüsü geri çekilme imkânının kalmaması, hareketleri ve direnme gücünü felce uğratar, zafer ve yenilgiyi tayin eder. Yenilgi halinde zayıfatı da artırır, zayıfat azamiye yükselirken, birliğin tamamını imhaya da götürebilir.

Değişmez ilke şudur: “Gerisinde düşmanı hisseden önündekiyle savaşıamaz.” Bu nedenle düşman hiçbir zaman gerimize düşmemeli, aksine biz düşmanın arkasına sarkmalıyız. En küçük birlik bile gerisini düşünmeden düşmanın üzerine atılamaz, çoğu zaman düşmanın gerisini kavramayı düşünür.

Tarafların tüm kayıpları ile ölü ve yaralılar hakkındaki raporları hiçbir zaman tam değildir, nadiren doğrudur ve çoğu zaman da kasıtlı olarak yanlış verilir. Zaferin, yenmenin gerçek dili şudur: Düşmanın muharebeden vazgeçmesi ve teslim olmasıdır. Bu yoksa, zihinsel oyunlarla kendini kandırmak vardır.

Savaşın iki esas şekli vardır, bunlar taarruz ve savunmadır. Taarruzda bir yerin ele geçirilmesi, savunmada ise bir yerin korunması vardır. Savaşta sonuç taarruzla alınır; kuvvetli olan saldırır, zayıf olan savunur. Sürekli savunma uygulayarak zafer kazanılmaz. Savunma, taarruza geçecek güce ulaşınca kadar geçici bir harekât tipidir. Güçlü bir arazi az bir kuvvetle savunulabilir ve taarruz edenin gücünü azaltabilir, ama bu sonsuza dek devam edemez. Savunan, harekât alanında tüm inisiyatifi taarruz edene vermiş demektir. Aylarca sa-

vunma mevzilerinde saldırıyı bekleyen askerlerin ruhsal gücü bir yerde mutlaka tükenecektir. Sınır savaşı taarruz edenden yanadır.

Meydan muharebesi nedir? Asıl kuvvetlerle yapılan bir muharebedir; önemsiz ve ikinci derece amaçlarla yapılan sıradan bir muharebe değildir. Küçük bir başarı elde edilmesiy-le de vazgeçilebilen bir muharebe sınıfına girmez. Gerçek bir zafer için bütün gayretlerin bir araya getirilmesiyle, var güçle yapılan bir muharebedir. Bunda kesin sonuç beklenir; savaşın sonunu da getirebilir.

Hayal gücünü ve morali etkileyecek ilk talihsizlik, yığınların erimesidir, sonra toprak kaybı gelir. Daha sonra başlangıçtaki düzen bozulur, birlikler birbirinin içine girer, bunu bazen kuvvetli bazen zayıf bir geri çekilme tehlikesi izler; sonunda çoğu kez gece başlayan ve bütün gece boyunca devam edecek olan geri çekilme gelir çatar; ilk geri yürüyüşte bir miktar yorgun ve dağınık erler geride kalabilir. Bunlar çoğu kez en ileriye kadar gitme cesaretini göstermiş ve en uzun süre mukavemet etmiş en mert askerlerdir. Muharebe sahasında yalnız yüksek rütbeli subayları üzen yenilmiş olmak duygusu, şimdi en basit askere kadar herkesi kaplar. Muharebede bu kadar büyük hizmetler görmüş mert askerleri düşmanın eline bırakmış olmanın verdiği kötü izlenim, yenilmiş olma duygusunu kuvvetlendirir. Sevk ve idare makamlarına duyulan güvensizlik de yenilmiş olma hissini artırır. Bu yenilmiş olma duygusu bir kuruntu değil, düşmanın üstün olduğunu gösteren bir gerçektir. Bu gerçek, önceden görülemeyecek kadar esas nedenlerini içinde saklamış olabilir; fakat sonunda açık ve kesin olarak ortaya çıkar. Belki önceden de fark edildi, ama gerçekçi düşünemediğinden, şans ve kadere bel bağlandığından, alınan kararlara karşı koymaya cesaret edilemediğinden, acı gerçek bütün çıplaklığı ve kaçınılmazlığıyla insanların karşısına dikilir.

Bütün bunlar, savaşçı yeteneğini kanıtlamış bir orduda

asla olmaz. Bir muharebede işler kötü gitse veya muharebe kaybedilse bile panik ve korku yaşanmaz. ■

Coğrafi koşullar, yani arazi arızaları, topografik özellikler ile iklim şartları, savaşın hazırlanmasına ve cereyanına kesin etki yapar. Mekân etkisi daha çok taktik alanda kendini gösterir; stratejide ise sonuçları görünür. Dağlarda cereyan eden bir muharebe ile ovada cereyan eden muharebe arasında uçurumlar kadar fark vardır. Topografik yapı, mekân; geçiş ve görüş engel olarak, düşman ateşine karşı örtü sağlayarak üç halde savaş faaliyetlerine etki yapar.

Yükseklikler ve derinliklerle, zemin şekliyle; ormanlar, bataklıklar, nehirler ve göllerle, doğal yapısıyla; kültürün meydana getirdikleriyle çevre, harekâtı etkiler. Düz ve orta derecede bir arazide savaşın sevk ve idaresi en kolay olanıdır. Ormanlarla kapalı bir arazide görüş engeli, dağlık arazide geçiş engeli hâkimdir.

Ormanlarda ve dağlarda kuvvetin bölünmesi kaçınılmazdır, ama bu bölünme fazla büyük olmamalıdır. Her iki yerde de ya hiçbir yerinden geçilemez veya geçmek için büyük gayret sarf etmek zorunda kalınır. Dağlarda hareket, ormanlık alanlara nazaran daha sıkıntılı ve güçlüklerle doludur.

İklim koşulları, özellikle de derin kar ve şiddetli soğuklar, savaş alanında yer alan insan, silah ve donatımı düşmandan daha çok etkiler. İdari ve lojistik faaliyetler, muhariplik yeteneğinin de önüne geçer; burada mesele düşmandan önce doğayı yenmeyi gerektirir. Ve savaş dağlarda sürdürülecekse iş daha da zorlaşır. Her şey bu kendine özgü koşullara uygun bir planlama ve uygulamaya gösterilecek özen ve tecrübeye bağlıdır.

Savunma, bir yeri veya bir şeyi korumaktır. Eşit koşullar altında savunma taarruzdan daha kolaydır. Savunma, ekmediği yerden biçmektir. Zamanı iyi kullanamayan, atılğan olmayan, ileri harekâta geçmede tembellik eden taraf savunana yardım etmiş olur. Savunanın iki dostu vardır; tuttuğu güçlü

bir arazi ve bunu elde tutma azmi. Eđer inisiyatif dűşmana bırakılmışsa ve dűşmanın karşıdan görünmesi bekleniyorsa, büyük küçük her muharebe taktik bakımından bir savunma muharebesidir. Tarihte kuvvetli ordunun savunduğu zayıf ordunun ise taarruz ettiği görölmüş şey değildir. Zayıf ordu kuvvetli bir orduya taarruz edebilir, ama bu iki ordu da açıkta olduğu zaman olur. Kuvvetli olan hiçbir vakit zayıf gelsin bana saldırırsın diye kendini toprağa gömmez.

Dağlarda, nehir hatlarında bataklıklarda ve ormanlarda savunma, bu doğal engellerin güçlü özellikleri nedeniyle daha az kuvvette ve daha iyi sonuçlar elde edebilecek şekilde uygulanabilir.

Taarruz; savaşın hedefi olan dűşman silahlı kuvvetlerini imha ederek, onun yenilmesini sağlayacak harekât tipidir. Sadece imha ile yetinilmez toprak da kazanılır. Taarruzda başarı mevcut bir üstünlüğün, fizik ve moral gücünün bir araya getirilmesi sonucudur. Taarruzun amacı dűşman ülkesinin işgali olduğunda ileri harekât üstünlük tükeninceye kadar devam eder, bu üstünlük hedefe kadar götüröldüğünde buna “taarruzun denge noktası” denir.

Kuvvetli tahkim edilmiş savunma hatlarına taarruz, nehir hatlarına taarruz, dağlarda taarruz, ormanlara taarruz; buraların sahip olduğu kendine özgü yapılarına uygun tertiplenme ve manevraları zorunlu kılar.

Kazanmak ve Yenmek İçin

İskender, Anibal, Sezar

İskender

Babası Philip'in tasarladığı Asya seferini İskender hayata geçirmiştir. İskender'in eline geçirdiği varlık, sadece bir plan ve Philip'in geliştirdiği örnek nitelikteki bir ordudan ibaret miras değildi. Kendisinin yüksek strateji üzerine bir ana fikri de vardı. Ayrıca İskender'e babasından kesin bir maddi değer taşıyan başka bir miras daha kalmıştı. Bu da Philip'in MÖ 336'da ele geçirdiği Çanakkale Boğazı köprübaşları idi.

İskender, Asya'yı istila hareketinin başlangıcında, romantik bir duygunun etkisi altında kalarak, tarihi Troya Savaşı'nın Homeros tarafından anlatılan öyküsünü yeniden canlandırmıştır. Ordusu Çanakkale Boğazı'nı geçmek üzere beklerken, kendisi seçkin bir müfreze ile birlikte, Yunanlıların daha önce Troya Savaşı'nda gemilerini halatlarla kıyıya bağladıkları yer olan Ilion'da karaya çıkmış ve sonra Troya şehrinin ilk bulunduğu çevreye ilerlemiştir. Burada Atina tapınağında kurban adamış, muharebenin küçük çapta bir benzerini sahneye koymuş ve geleneklere göre kendisinin soyu sayılan Aşil'in gömülü bulunduğu ünlü tepede bir söylev vermiştir. Ancak bu sembolik gösterilerden sonraki gerçek harekâtı yönetmek üzere ordusunun başına dönmüştür.

İskender'in giriştiği seferleri gösteren bir harita incelenirse, bu hareketlerin bir kesin zikzaklar dizisinden ibaret olduğu görülür. Ayrıca bu harekâtı kapsayan tarih bölümü de incelenince, buradaki nedenlerin stratejik olmaktan çok politik olduğu da ortaya çıkmaktadır. Ancak bu siyasal nitelik, yüksek strateji anlamı çerçevesindedir.

İlk seferi sırasında İskender'in lojistik alandaki stratejisi dolaysız nitelikte olup, incelikten yoksundu. Bunun nedeni şöyle açıklanabilir: Her şeyden önce, krallık ve zafer için yetiştirilmiş olan İskender'in gençlik dönemindeki kişiliğinde, tarihin en büyük komutanlarından daha çok, Homeros'un kahramanlarının etkisi vardır. Ayrıca, bundan belki de daha etkili diğer bir nokta, İskender'in elindeki ordunun ve kendi savaş sevk ve idare yeteneğinin üstünlüğüne beslediği büyük inançtır. Bu yüzden düşmanın stratejik dengesini bozmak bakımından hiçbir hazırlayıcı harekete girişine ihtiyaç duymamıştır.

İskender'in dünya siyasi ve savaş tarihine bıraktığı dersler iki kutupta toplanır: Yüksek strateji ve taktik.

İskender, MÖ 334 yılı ilkbaharında Çanakkale Boğazı'nın doğu kıyısından harekete geçti; önce güneye doğru ilerleyerek Biga Çayı bölgesindeki Pers (İranlılar) örtme kuvvetlerini yendi. Buradaki Pers kuvvetleri, İskender'in mızraklı süvarisinin hücumları ve hızı karşısında şaşkınlığa uğradılar. Fakat bunlar, bütün dikkatlerini çok atılgan davranmakta olan İskender'in üzerine toplayarak, onu öldürebilirdilerse, istilayı daha başlangıçta felce uğratacaklarını değerlendirebilecek derecede de uyanık insanlardı. Hatta bu amaçlarına neredeyse ulaşmak üzereydiler, ancak bunu başaramadılar.

İskender bundan sonra güneye, Gediz ve Büyük Menderes arasındaki politik ve ekonomik kilit noktası olan Sard üzerine ilerlemiş ve buradan Efes'in batısına yönelmiştir. Buradaki Yunan şehirlerine yeniden demokratik yönetim ve diğer haklarını kazandırmıştır. İskender'in bu tutumundaki

başlıca amacı, kendi arkasını en ekonomik biçimde güvence altına almaktır.

İskeñder, Ege kıyısına döndü; buradan önce güneye ve sonra Muğla civarına, oradan da Antalya yöresinden doğuya doğru ilerledi. Kendisinin bu ilerleme sırasındaki amacı, Pers donanmasının hareket serbestliğini ortadan kaldırmak, Perslerin deniz hâkimiyetini bozmaktır. Bunu, Pers donanmasını dayandığı üslerden mahrum ederek başarmak istiyordu. Sonuçta başardı da. Bu deniz üslerini özgür duruma getirerek, düşman donanmasını buralardan bağladığı insan gücünden de yoksun bırakmıştır.

Antalya'nın ötesinde, Anadolu kıyısının geri kalan kısmında hemen hemen hiç liman yoktu. Bu nedenle İskender yine kuzeye, Kütahya, Afyon çevresine döndü ve buradan doğuya yönelerek Ankara'ya kadar geldi. Orta Anadolu'nun kontrolünü sağlamaştırdı ve kendi gemilerini güvence altına aldı.

Daha sonra MÖ 333'te, doğruca Suriye'ye ulaşmayı sağlayan Kilikya, Çukurova geçitleri üzerinden güneye yöneldi. Pers imparatoru III. Darius, İskender'e karşı koymak üzere kuvvetlerini burada topluyordu. İskender istihbaratının, Perslerin kendisini ovada bekleyecekleri yolundaki haberlerin ve kendi varsayımlarının yanlış çıkması yüzünden stratejik manevra bakımından zararlı duruma düştü. Buna karşılık Darius, dolaylı tutuma başvurmuş ve Fırat'ın yukarı kesimlerine doğru hareket ederek, Amonos geçitleri üzerinden İskender'in gerisine doğru ilerlemiştir. Kendi üsler zincirini güvencede tutmak için o kadar dikkatli davranmış bulunan İskender, şimdi bu üslerle bağlantısının kesildiğini görmüştür. Hızla geriye dönerek, İsos Muharebesi sonunda bu durumdan yakasını sıyırmıştır. Çünkü, hiçbir komutan, beklenmedik bu dolaylı hareketi, hiçbir zaman bundan daha büyük bir ölçüde kullanabilmiş değildir. Kazandığı bu başarıyı, aşırı ataklığı ve kurduğu taktik üstünlük sayesinde sağlamıştır.

İskender bundan sonra tekrar bir dolaylı tutum izlemiştir.

tir. Pers Devleti'nin kalbi niteliğindeki Babil üzerine ilerlemek yerine, Suriye kıyısı boyunca aşağıya yönelmiştir. İskender'i bu tutumu izlemeye açıkça yüksek strateji zorlamıştır. Çünkü kendisi, Perslerin deniz hâkimiyetini sarsmakla beraber, onların deniz gücünü tam olarak ortadan kaldıramamıştı. Bu deniz gücü, var olduğu sürece İskender'in gemileri her zaman tehdit altındaydı. İskender'in Fenike'ye ilerlemesi, Pers donanmasını parçalamıştır. Çünkü, bu donanmanın bir bölümünü Fenikeliler oluşturuyordu. Arta kalan donanmanın büyük bir parçası İskender'e teslim olmuştur. Surlulara ait kısmı ise Sur'un ele geçirilmesiyle çökmüştür. İskender bu kez, yeni bir ihtiyat tedbiri olmaksızın, denizcilik bakımından pek de izah edilemeyecek bir harekete girişerek Mısır'a doğru hareket etmiştir. Onun bu hareketi, Pers İmparatorluğu'nu ele geçirmek yolundaki siyasi amacının ışığı altında daha iyi anlaşılabilir, çünkü Mısır'ın kaynakları çok büyük ekonomik olanaklar sağlıyordu.

İskender, MÖ 331'de tekrar kuzeye, Halep'e doğru ilerlemiş ve sonra doğuya dönmüştür. Fırat'ı geçmiş ve Dicle'nin yukarı kesimlerine doğru baskısını artırmıştır. Darius, burada Musul yakınlarında yeni bir ordu toplamış bulunuyordu. İskender, savaşma konusunda pek istekliydi. Dicle'yi yukarı kesiminden geçerek, nehrin doğu kıyısı boyunca aşağı doğru ilerledi ve böylece Darius'u mevzisini değiştirmek zorunda bıraktı. Muharebe Erbil'in altmış mil uzağında yapıldı; İskender ve ordusu, Pers ordusuna karşı sahip oldukları tam üstünlüğü bir kere daha göstermişlerdir. O kadar ki, bu üstünlük karşısında Pers ordusu, İskender'i yüksek strateji alanındaki amacına ulaştıracak yol üzerinde en az ciddiye alınacak bir engel niteliğinden daha öteye gidememiştir. Bu muharebeyi Babil'in ele geçirilmesi izlemiştir.

İskender'in bundan sonraki seferleri, Hint sınırına varıncaya kadar, bir yandan Pers İmparatorluğu'nun askeri bakımdan temizlenmesini sağlarken, öte yandan kendisinin kurmakta olduğu imparatorluğu siyasi anlamda sağlamlaştırmıştır. Bu

arada Uxian engelini zorla geçmiş ve Pers geçitlerini aşmıştır. Hydaspes Nehri'nde karşısına Poros çıkınca, kendi stratejik niteliklerinin olgunlaştığını gösteren üstün bir ustalık uygulamış, ordusunu mısır tarlalarının sağladığı örtü altında nehrin batı kıyısı boyunca geniş ölçüde yayarak, amacına ulaşmak için düşmanlarını yanıltmıştır. İskender'in süvari birliklerinin birbiri ardından gürültülü bir şekilde yürüyüşleri ve karşı hareketlerde bulunmaları, Poros'u önce son derece kuşkulandırmıştır. Bu hareketlerin bir dizi halinde tekrarlanması yüzünden, onun tepki ve dikkati körelmiştir. İskender, Poros'u besbelli bir stratejik duruma bağladıktan sonra ordusunun büyük kısmını onun karşısında bırakmıştır. Kendisi ise seçme bir kuvvetle nehri on sekiz mil daha yukarıdan geceleyin geçmiştir. Sağladığı baskın tesiriyle, Poros ordusunun moral ve fizik dengesini olduğu kadar, Poros'un kendisinin de moral ve düşünce dengesini altüst etmiştir. İskender, bu durumu sağladıktan sonra giriştiği muharebede sadece ordusunun bir bölümünü kullandığı halde, düşman ordusunun tamamını yenineyi başarmıştır.

İskender'in ölümünden sonra halefleri arasında gerçekleşen savaşlar, onun kurmuş olduğu imparatorluğu parçaladı. İskender'in generalleri de en az Napolyon'un generalleri kadar değerliydi, edindikleri deneyimler paha biçilmezdi ama bu, imparatorluğu devam ettirmelerine yetmedi; İskender başlarında olduğu sürece onlar yeteneklerini sergileyebiliyorlardı. İskender'in ölmesiyle birlikte sergiledikleri nitelikler de imparatorluğu parçalamaktan öteye gitmedi.

Anibal

MÖ, Yunan-Pers savaşlarından sonra, kesin sonuçlu olan ve Avrupa tarihini etkileyen büyük savaşlar, Roma ile Kartaca arasındaki savaşlardır. Bu savaşlar sırasındaki kesin dönemi, Anibal (Hannibal) Savaşı veya diğer adıyla Pön

Savaşı oluşturmaktadır. Bu savaş, çeşitli safha ve seferlerden ibarettir. Bunların her biri savaşın gidişini yeni bir yöne çevirmek bakımından kesin bir karakter taşır.

Birinci safha, MÖ 218 yılında Anibal'in İspanya'dan Alpler'e ve İtalya'ya ilerlemesiyle başlar. Bu safhanın normal kapanış noktası, ertesi ilkbaharda yapılan ve yok edici bir özellik taşıyan Trasimene Zaferi'dir. Bu kesin sonuçlu muharebe, eğer isteseydi, Anibal'in yapabileceği ileri harekât karşısında, Roma'yı koruma imkânından yoksun bir duruma düşürebilirdi.

Anibal'in başlangıçta dolaşık ve sarp karayolunu doğrudan denizyoluna tercih edişinin nedeni Roma'nın "denizlere hâkim oluşu"dur. Anibal'in Rom Nehri geçitlerini kullanmasını önlemek için Roma ordusu Marsilya'ya gönderildi. Anibal, o sırada umulmadık derecede yükselmiş olan bu heybetli nehri geçmeyi başardı. Sonra, daha düz ve kolaylıkla tıkanabilecek yolları takip etmeyerek, Isère Vadisi boyunca uzanan dolaşık ve sert yola ulaşmak için daha kuzeye yöneldi. Romalılar üç gün sonra nehrin geçit yerine varınca, düşmanın geçip gittiğini anlayarak şaşkına döndüler. Romalılar, Anibal kuvvetlerinin İtalya'ya gitmek için kuzey yolunu izlemeye asla cesaret edemeyeceğine kendilerini inandırmış durumdaydılar. İtalyan general Scipio, derhal verdiği bir kararla ordusunun bir kısmını geride bırakarak, kendisi süratte harekete geçmiş ve Anibal'in karşısına Lombardiya Ovalarında tam vaktinde çıkabilmek için denizyoluyla İtalya'ya dönmüştür. Fakat Anibal, süvarilerinin üstün manevralarıyla elverişli araziye elinde tuttu ve üst üste Ticinus ve Trebia zaferlerini kazandı. Bu başarıların yarattığı moral etkisi, bölgeden Anibal kuvvetlerine büyük ölçüde personel ve ikmal maddesi sağladı.

İtalya'nın kuzeyine hâkim olan Anibal kışı burada geçirdi. Bahar gelince, onun ileri harekâta devam edeceğini tahmin eden Roma'nın yeni konsülleri emirlerindeki ordulardan birini Adriyatik bölgesinde Rimini'ye, diğerini de Etruria'da

Arezzo'ya göndererek, Anibal'in Roma'ya ilerleyebilmek için izlemek zorunda olduğu doğu ve batı yollarını kontrol altına aldılar. Anibal, etraflı incelemelerden sonra Etruria'ya ulaşan bütün yolların, biri hariç, hem uzun hem de düşman tarafından iyi bilindiğini anladı. Bataklık bölgelerden geçen bir yol Anibal'in dehasına en uygun olanıydı; bu yoldan ilerlemeye karar verdi. Ancak Anibal'in ordusundaki bütün askerler, onun kendilerini bataklıklar arasından yürüteceği haberi yayıldığı zaman dehşete kapılmışlardır...

Normal nitelikteki askerler, bilineni bilinmeyene tercih ederler, Anibal ise olağanüstü bir komutandı. Bu nedenle, tarihin diğer büyük generalleri gibi davranmış ve düşmanlarının seçtikleri bir mevzide onlarla karşılaşmayı gerektiren belli bir hareketi yapmaktansa, en tehlikeli koşulları göze almayı tercih etmiştir. "Ya bir yol bulacağız ya da bir yol açacağız" ünlü sözünü, Anibal bu sırada söylemiştir. (Bu söz, bugün bile, büyük bir mücadelenin azmini anlatabilmek için dünyanın her yerinde kullanılmaktadır.)

Anibal'in ordusu dört gün dört gece su altında uzayıp giden bir yol üzerinde yürüdü. Yorgunluk ve uykusuzluk yüzünden büyük sıkıntılar çekildi, birçok insan ve at kaybedildi. Anibal bu yolu aştığı zaman Roma ordusunun hâlâ pasif bir şekilde ordugâhta bulunduğunu gördü, ancak cepheden bir taarruza geçmedi. Anibal şunu hesaplamıştı: Eğer kendisi Roma ordugâhına çatmadan güneye inineye devam ederse, Roma ordusu komutanı, kısmen halk tarafından kınanma korkusundan ve kısmen de sinirlenme yüzünden memleketin çiğnenmesine pasif bir şekilde seyre devam edemez, derhal takiye koyulur ve böylece, taarruz edilmeye çok uygun fırsatlar sağlamış olurdu.

Anibal'in ana fikri, düşmanın gerisini kavrayan bir manevraydı, düşman komutanının karakterini de iyi incelemişti. Roma yolu boyunca baskısını sürdürerek ilerleyen Anibal, tarihin en büyük tuzağını kurmuş, Roma ordusunu yok et-

miştir. Bu tuzağın kurulmasını takip eden sabahın sislerle kaplı şafak vaktinde, Trasimene Gölü'nü çevreleyen tepelerin etekleri boyunca Anibal kuvvetlerini sıkı bir şekilde izlemekte olan Roma ordusu, önüne ve arkasına kurulan tuzaklarla baskına uğramış ve imha edilmiştir.

Bir tarihçi, "Bir gemiyi baş dümencisinden mahrum ederseniz, bu gemi bütün mürettebatıyla birlikte düşmanın eline geçer. Bunun gibi, savaşta da bir ordunun generalini zekâ ve manevra alanında alt ederseniz, çoğu kez bütün düşman ordusunu elinize geçirmiş olursunuz," diyerek Anibal'in zafereinden alınan başlıca dersi ortaya koymuştur.

Roma, ordularının başına General Fabius'u getirdi. Fabius, Anibal'in askeri üstünlüğünü çok iyi kavradığından, büyük askeri hareketleri göze almamıştır. Kendisi, bir yandan askeri alanda bir çatışmadan kaçarken, öteyandan da istilacıların dayanma gücünü yıpratmak için çimdikleyci nitelikte küçük çaplı askeri harekâtlar yapmayı planlamıştır. Bu, "Fabian Stratejisi" olarak tarihe geçmiştir. Bir davranış biçimiydi; çoğu kötü bir biçimde olmak üzere, sonradan çok taklit edilmiştir. Fabius'un ortaya koyduğu bu strateji sadece zaman kazanmak için bir muharebeden kaçınma metodu değildi. Bu stratejide aynı zamanda düşmanın morali üzerindeki etki hesaba katılıyor, hatta daha da fazla müttefikler üzerinde yapacağı moral etkisi de dikkate alınıyordu. Böylece bu strateji, esas itibarıyla bir savaş politikası ve yüksek strateji sorunu oluyordu. Böylelikle, Anibal kuvvetlerinin İtalyan şehirlerinden veya Kartaca üssünden destek görmesini önlemek amacını gütmüştür.

Fabian Stratejisi'nin temel unsuru, Roma ordusunun daima tepelerde kalması ve böylece, Anibal'in süvari bakımından sahip olduğu kesin üstünlüğü hiçe indirmesiydi. Bu durum, Anibal ile Fabius arasında bir düello halini almıştır.

Fabius, düşmanın çevresinden ayrılmayarak, birliklerinden ayrı düşen düşman personelinin veya birliklerine yiyecek sağlamak için görevli grupları yakalayarak veya bunların

devamlı bir üs edinmelerini önleyerek akılları karıştırmış, Anibal'in zafer yürüyüşünün parlaklığını karartmıştır. Böylece Fabius, bir yenilgiye uğramaktan kaçınarak, Anibal'in önceki zaferlerinin Roma'nın İtalyan müttefikleri üzerinde yapmış olduğu etkinin önüne geçmiş ve bu müttefiklerin taraf değiştirmesini önlemiştir. Aynı zamanda bu gerilla tipi harekât, Roma birliklerinin moral gücünü de yeniden canlandırmıştır. Buna karşılık, yurtlarından çok uzakta olan Kartacalılar üzüntüye kapılmışlar ve erken bir sonuca ulaşılması zorunluluğunu daha iyi anlamaya başlamışlardır. Ancak yıpratma stratejisi iki tarafı da etkileyen keskin bir silahtır. Ayrıca kullananlar üzerinde, ustalikle kullanıldığı zaman bile bir yük oluşturur. Bu tutum, özellikle halk kitlelerinin canını sıkır. Çünkü halk, mümkün olduğunca çabuk bir sonuca ulaşılmasını ister, ayrıca bu sonucu daima düşmanın sonu olarak düşünme eğilimindedir.

Zaman çok uzadığı için, halkın bir bölümü ve ordu içerisindeki ihtiraslı kişiler Fabius'u "korkak ve pısırık ruhlu" olarak eleştirmeye başlamışlardır. MÖ 216 yılında Roma'nın bugüne kadar ortaya koyduğu en büyük ordunun teşkilatlanmasına girişilmiş, Varro isimli bir general de bu ordunun başına getirilmiştir. Varro'da taarruz ruhu ile muhakeme arasında bir denge bulunmadığı için, Roma böyle bir önder seçmenin cezasını kısa zamanda ağır bir şekilde ödemiştir.

Varro'nun ana fikri ve genel isteği, düşmana nerede ve ne zaman rastlanırsa taarruz etmektir. Bunun sonucu olarak Varro, Anibal'le çarpışmak hususunda yakaladığı ilk fırsatı kullanmıştır. Bu muharebe, Cannae Ovası'nda olmuştur.

Varro'nun taarruz karakteri, beklemek yüzünden sınırlenen ordunun büyük kısmı tarafından da destekleniyordu. Varro şöyle diyordu: "İnsan buluttur ve rüzgâra tabidir. İnsanlar işe bir kere karar verince, katlanılması kendi alınyazıları gereği olan bütün kötülöklere dayanmaktan başka bir şey yapamazlar."

Kısa bir süre sonra da Varro Roma ordusunu muharebeye, hem de Anibal'in istediği biçimde bir muharebeye sokmak üzere ordugâhtan harekete geçirdi. Her zaman olduğu gibi her iki taraf, muharebe alanında kendi piyadelerini orta kısımda, süvarilerini yanlarda düzenlemişti. Fakat, Anibal'in kendi kıtalarını ayrıntılı olarak düzenleyişi alışılmış biçimde olmamıştır. Çünkü Anibal, Keltler ve İspanyolları ileri sürerek piyade hattının orta kesimine yerleştirmiş, Afrikalı kendi piyadelerini geride tutarak piyade hatlarının her iki ucunda tertiplemiştir. Bu durumda Keltler ve İspanyollar, Roma piyadelerini üzerlerine çekecek şekilde doğal bir mıknatıs durumundaydılar. Bunlar Roma piyadesinin saldırısı karşısında, plan gereği geriye doğru çekilmek durumunda kalmışlar gibi hareket etmişler, başlangıçta dışbükey gibi görünen orta kesim, sahte çekilmeyle içbükey durumuna gelmiştir. (Asya kavimlerinin muharebe taktiği de böyledir.)

Bu gözle görülür biçimdeki başarının coşkusuyla Romalı lejyonerler, açılan gediğe dalmışlar, buradaki kalabalık gittikçe artmış ve o hale gelmiştir ki, askerler silahlarını güçlkle kullanabilecek duruma düşmüşlerdir. Lejyonerler, Kartaca cephesini yarmakta olduklarını sandıkları sırada, gerçekte kendilerini bir Kartaca torbasının içine atmışlardır. Tam bu sırada Anibal'in tecrübeli Afrikalı askerleri her iki taraftan içeriye doğru hücumla geçmişlerdir. Yoğun bir topluluk haline gelmiş olan Romalılar, otomatik olarak, tam anlamı ile kuşatılmıştır. Bu manevra, tıpkı Salamis Deniz Savaşı'ndakine benzer bir kapan meydana getirmiştir.

Anibal'in sol yanında bulunan ağır süvarisi, Roma süvarisini bozmuş, Romalıların gerisine dolanmıştır. Anibal'in sağında bulunan çevik Numidyalı süvari birliği diğer yanda bulunan Roma süvarisine saldırmış ve onları dağıtmıştır. Kartaca ağır süvarisi, Roma süvarilerinin takibini Numidyalılara bırakıp, Roma piyadesinin gerisine hücum ederek, ona son darbeyi indirmiştir. Bundan sonra muharebe bir katliam ha-

lini almış, 76 bin kişilik Roma ordusundan 70 bin kişi savaş alanında can vermiştir.

Cannae'daki bu felaket, Roma İtalya konfederasyonunu bir süre için parçaladı, ama Roma'nın kendi üzerinde parçalayıcı bir etki yapmadı.

Savaşın ikinci aşaması, MÖ 207 yılında son buldu. Konsül ve General Nero, kuvvetlerini Anibal'in karşısındaki mevzilerden, Anibal'in kardeşinin komutası altındaki ordunun karşısında topladı. Kuzey İtalya'dan henüz gelmiş olan Anibal'in kardeşi komutasındaki bu orduyu Metaurus'ta yok ettikten sonra Nero, Anibal fark etmeden eski mevzilerine geri döndü.

Bundan sonra İtalya'da çıkınaza giren bir durum hüküm sürmüştür. Bu üçüncü safhadır. Anibal, Güney İtalya'da beş yıl süre ile bütün varlığını ortaya koyarak savaşmıştır. Birbirini izleyen Romalı komutanlar, aslanın inine karşı uyguladıkları lüzumundan fazla dolaysız tutumlar yüzünden aldıkları yaralarla birlikte ortadan çekilip gitmişlerdir.

MÖ 210'da genç Publius Scipio, pek de umutlu görülmeyen bir amaçla, Anibal'in gerçek stratejik üssü olan İspanya'ya gönderilmiştir. İspanya'nın kuzeydoğu köşesinde Roma'nın tutmakta olduğu küçük bir arazi parçasını muhafaza eden Scipio; hızlı hareket etmesi, üstün bir taktik kullanması ve ustaca bir diplomasi takip etmesi sayesinde savunmayı, Kartaca ve Anibal'e karşı saldırı hamlesine dönüştürmüştür. Tam zamanında ve ustaca gerçekleştirdiği baskınlarla, geniş bir bölgeyi Kartaca ordusundan kurtarmış, babasının ve amcasının İspanya'da uğramış oldukları felaketlerin izlerini silmiştir.

Publius Scipio, MÖ 205 yılında İtalya'ya dönünce Afrika'ya geçmek için Roma Senatosu'ndan izin çıkarttı, ama asker toplama isteği reddedildi. MÖ 204 ilkbaharında, sadece 7000 gönüllü asker ile Cannae Meydan Muharebesi'nde suçlu görüldükleri için Sicilya'ya gönderilmiş, gözden düşmüş iki lejyonu (alay) da yanına alarak Afrika sahillerine çıktı.

Scipio, Kuzey Afrika'da elindeki küçük kuvvetle umul-

madık başarılar kazandı, limanları ele geçirdi, karşısına 60 bin kişilik bir Kartaca ordusu çıkınca güçlü bir araziye geçip orayı tahkim etti ve savaştı. Bütün bu olup bitenler Roma'yı sevindirdi ve moral kazandırdı. Senato, Scipio'yu askeri güç olarak destekleme kararı aldı.

Scipio, doğrudan Kartaca surlarına taarruz etmedi, ama onların gözü önünde Tunus'a ilerleyerek Kartacalıları dehşet ve şaşkınlık içerisinde bırakmak istedi. Bu sırada Anibal Afrika'ya dönerek Leptis'te karaya çıktı. Scipio, Anibal'i destek üslerinden uzak tutmak için ordusunu Kartaca'dan çok uzaklara çekerek, Anibal'i seçtiği arazide muharebeye mecbur kılmaya zorlayan bir strateji uyguladı ve Zama'da Anibal'i yendi. Anibal taktik alanda ilk defa yenilgiye uğradı, bunun sonucu olarak da başına ilk kez stratejik yenilgi geldi. Çünkü elinde, yok edilmemek için kendisine birliklerini yeniden toparlama imkânı verecek hiçbir kale yoktu. Bu durumun doğal neticesi olarak harekât Kartaca'nın kan dökülmeksizin teslim olması ile bitmiştir.

Zama Savaşı, Roma'yı Akdeniz bölgesinin egemen devleti haline getirmiştir. Bu üstün durumun genişlemesi ve tüm çevrenin uyruk haline getirilmesi ciddi bir direnişle karşılaşmamış, bu alanda sadece tehdite başvurulması amaca yetmiştir. MÖ 202 yılı, dünyanın ilkçağ tarihindeki dönüm noktalarının ve bunların askeri nedenlerinin gözden geçirilmesi bakımından doğal sınır oluşturur. En sonunda, Roma egemenliğinin yayılma hızı duracak ve o zaman dünya çağındaki 1200 yıllık bu imparatorluk, kısmen düşman devletler ve daha çok da içerden çökme yüzünden parçalanacaktır.

Sezar

Sezar, MÖ 50 yılı aralığında Rubicon'u geçtiğinde elinde yetersiz sayılabilecek bir kuvvet vardı. Askerlerin gözleri arkada kalmasın diye nehir geçişinde kullanılan ne varsa hepsini yak-

tırdı. İtalya ve Roma'ya bağlı sömürgelere Pompeius hâkimdi. Başlangıçta Sezar'ın elinde 9 lejyon (alay) vardı. Fakat, bunlardan sadece bir tanesi kendisiyle birlikte Ravenna'daydı. Öteki lejyonlar çok uzakta, Galya'da bulunuyorlardı. Pompeius'un elinde ise İtalya'da 10, İspanya'da 7 olmak üzere 17 alay ve ayrıca bütün imparatorluk içinde yayılmış birçok müfreze de vardı. Sezar, bu kadar küçük bir birlikle güneye doğru hızla ilerlediği için eleştirilmiştir. Sezar'ın yaptığı savaşın zaman ve baskın unsurunu, bu hayati iki etkiyi iyi kullanmasıdır. Bunlar kadar önemli başka bir unsur da Sezar'ın, Pompeius'un aklından geçenleri kavramış olmasıydı. Ravenna'dan Roma'ya giden iki yol vardı. Sezar, bunların daha uzun ve dolaşık olanını izlemiş; Adriyatik kıyısı boyunca uzayan bir yol üzerinde, hızla ilerlemeyi de başarmıştır. Nüfusça kalabalık olan bu bölgeyi geçerken, Pompeius için toplanmakta olan askerler kendisine katılmıştır. Bunun üzerine, moral bakımından sarsılmış olan Pompeius taraftarları, Roma'yı bırakarak Capua'ya çekilmişlerdir. Sezar, Pompeius'un ana kuvvetleriyle onun öncüleri arasına girerek, kan dökmeden düşman öncü kuvvetlerinin kendisine katılmalarını sağlamıştır. Bundan sonra Sezar'ın kuvvetleri bir çığ gibi artmış, düşman kuvvetlerini panik halinde İtalya yarımadasının ucuna kadar sürmüş, onları Brindisi Limanı'na çekilmek zorunda bırakmıştır. Sezar'ın şiddetli takibi Pompeius'un Adriyatik üzerinden Yunanistan'a çekilmesine sebep olmuş, bu da Sezar'ı, savaşı bir zafer içinde bitirme şansından mahrum etmiştir. Ayrıca, Akdeniz havzası çerçevesinde daha dört yıl süre ile inatçı bir savaş yapmak zorunda bırakmıştır.

Sezar, Yunanistan'a çekilen Pompeius'un arkasından gitmeyerek, İspanya'daki Pompeius taraftarı cephe ile meşgul olmak üzere oraya yöneldi. Pireneler üzerinden düşmanın ilerdeki kuvvetlerine doğrudan doğruya yapılan bu ilerleme, düşman kuvvetlere muharebeden kaçınma imkânı vermiş ve bu hamle başarısızlığa uğramış, Sezar'ın kişisel müdahalesi

sayesinde de bir felaketin önüne geçilmiştir. Sezar, askerlerinin morali gittikçe bozulduğu bu sırada, İlerda şehrinin bulunduğu Sicoris Nehri üzerinde yapay bir geçit oluşturarak, nehrin iki kıyısına hâkim bir duruma gelmiştir. Bu durum ikmal kaynaklarını tehdit ettiğinden, Pompeius taraftarları henüz zaman varken çekilmeyi tercih etmişlerdir.

Sezar, bunların hiçbir baskıya uğramadan çekilip gitmelerine göz yummuş, fakat gerilerini kesmek ve yürüyüşlerini geciktirmek için Galyalı süvarileri göndermiştir. Düşman artçıları tarafından tutulan köprüye hücum etmek yerine, sadece süvarilerin geçebileceği derin bir geçitten lejyonlarını geçirme riskini göze almış ve geceleyin geniş bir çark hareketi yaparak, düşmanın çekilme istikameti üzerine yerleşmiştir. Sezar, kendi askerlerinin şiddetli çarpışma isteğini sıkı bir kontrolle önlerken, öte yandan da gittikçe daha yorgun, aç ve moralsiz bir hale düşmekte olan düşman askerlerine karşı kardeşlik duygularını teşvik etmiştir. En sonunda düşmanı önüne katarak susuz bir bölgede mevzi almak zorunda bırakmış, sonuçta düşmanın asıl kuvvetlerinin tamamı teslim olmuştur. Bu, stratejik bir zaferdi, çünkü yenilenler gibi yenilenler de hiç kan dökmemişlerdir. Burada Sezar'ın önem verdiği, düşman tarafından ne kadar az insan öldürülürse, kendi saflarına taraflar kazanıma ve askerlerin katılma ihtimalinin de o kadar çok olacağıydı. Bu harekâtta düşmana doğrudan hücumların yerini manevralar aldığı halde, bütün harekât Sezar'ın ancak altı haftalık bir zamanını almıştır.

Sezar, MÖ 48 yılındaki seferinde, Illyria üzerinde uzanan dolaylı karayolunu izleyerek Yunanistan'a ilerleme yerine, önceki stratejisini değiştirmiş; doğrudan denizyolu üzerinde karar kılmıştır. Bu surette başlangıçta vakit kazanmışsa da en sonunda kayba uğramıştır. İçsavaşın başlangıcından beri Pompeius'un donanması vardı, Sezar'ın ise yoktu. Sezar çok sayıda gemi inşasını veya toplanmasını emretmişse de bunların ancak bir kısmı sağlanabilmiştir. Fakat beklemektense, toplanan kuvvetin de sadece yarısı ile denize açılmış

ve Palaeste'de karaya çıktıktan sonra önemli bir liman olan Durazzo'ya doğru kıyı boyunca ilerlemiştir. Buna karşılık Pompeius, Sezar'dan önce oraya varmıştır. Pompeius, her zaman olduğu gibi gene pek yavaş davrandığından, Sezar'ın generali Antnoy gelmeden önce üstün kuvvetini kullanmak fırsatını kaçırmıştır. Antony, Sezar ordusunun diğer yarısıyla birlikte düşman donanmasından kurtularak karaya çıktığında bile merkezi durumda olan Pompeius, Tiran'da Sezar ve Antony'nin birleşmelerini önleyememiştir.

Bundan sonraki hareketler, iki tarafın birbirini yoklaması ve köşe kapmaca şeklinde, denizden ikmal sağlayan Pompeius zaman zaman lojistik sıkıntı çeken Sezar'a nazaran üstünlükler göstermiştir. Sonunda Sezar, her şeyi düzeltmek için kuvvetlerinin tamamıyla saldırıya geçmiş, ancak bu saldırı başarıya ulaşamamış ve ağır kayıplar vermiştir. Sezar'ın morali bozulmuş birliklerini yok olma durumundan Pompeius'un uyuşukluğu kurtarmıştır.

Sezar'ın komutanları ve askerleri düşmana karşı yeniden hücumla geçirilmelerini ısrarla istemişler, fakat Sezar dersini almıştır. Yeniden dolaylı stratejiye döndü. Pompeius'un şansı daha iyiydi, Adriyatik'i yeniden geçebilir ve İtalya'yı tekrardan kontrolüne alabilirdi. Bu Sezar için siyaseten çok tehlikeliydi, bulunduğu coğrafyada yeni bir durum yaratmalıydı, derhal Pompeius'un Makedonya'da bulunan yardımcısının kuvvetleri üzerine yürüyüşe geçti. Akıllı bu harekete çevrilen Pompeius İtalya'ya dönme fikrini geri plana atarak, Sezar'ı takibe koyulmuştur. Bu yarışta Makedonya'ya ilk varan Sezar olmuştur. İki tarafın çeşitli stratejik uygulamaları sonunda ordular Farsala'da muharebeye girdiler ve Sezar yendi. Bu zaferden sonra Sezar, Çanakkale Boğazı üzerinden Anadolu'ya çekilen ve oradan Akdeniz'i aşarak İskenderiye'ye giden Pompeius'un arkasını bırakmadı. Ancak, Pompeius İskenderiye'de bir suikaste öldürülünce, Sezar büyük bir sıkıntıdan kurtulmuş oldu.

Sezar, Mısır tahtını ele geçirme konusunda Ptolemaios ve kız kardeşi arasındaki kavgaya müdahale ederek ve gereksiz boş çabalarla sekiz ay kaybetmiştir. Bu sekiz aylık arada Pompeius taraftarları, İspanya ve Afrika'da yeni kuvvetler toplayarak harekâta hazır hale gelmişlerdir.

Sezar'ın Afrika'da karşılaştığı güçlükler, yardımcısı Curio'nun uyguladığı yanlışlıklar dolayısıyla daha da artmıştır. Curio pusuya düşürülüp kuvvetleriyle birlikte yok edilmiştir. Sezar'ın kendisinin yönettiği Afrika seferi MÖ 46'da başlamıştır. Yunanistan da yaptığı gibi Afrika'da da yetersiz kuvvetlerle şiddetli hareketlere girişmiş, kötü durumlara düşmüş, ama her zamanki şansı ve taktik alandaki ustalığı sayesinde bu durumlardan kurtulmayı bilmiştir. Takviye kuvvetleri geldikten sonra da küçük çaplı, sık sık tekrarlanan baskınlarını sürdürerek düşmanın moralini bozmuş, nihayetinde de düşmanın ana üssüne taarruz ederek, kesin sonuçlu bir muharebeyle işi sonuçlandırmıştır. Afrika harekâtından sonra MÖ 45 yılında İspanya seferine başladı. Sezar'ın stratejisi hep az kayıpla muharebe kazanmaya yönelik olduğundan, önce sürekli kuşatma manevralarıyla düşmanı çaresiz ve takatsiz hale getirecek teslim almak, bu olmadığı takdirde taarruza başvurmadır.

Sezar'ın seferleri, coğrafi olarak bakıldığında İspanya'dan İtalya'ya, oradan Yunanistan ve Makedonya'ya, devamla Anadolu'ya, oradan Mısır'a, peşinden Afrika'ya, tekrar İspanya'ya, en nihayetinde de İtalya'ya, Roma'ya dönmek şeklinde özetlenebilir.

Mutlak ve Mükemmel Bir Başarı İçin

Cengiz, Friedrich, Napolyon

Cengiz Han

Göçer atlı kavimlerin kurduğu ilk önemli imparatorluk, daha sonra da Anadolu'ya yerleşecek olan Türklerin imparatorluğuydu. Türkler, MS 6 ve 7. yüzyıllardan başlayarak, Çin sınırlarından Karadeniz'e kadar uzanan bir bozkır imparatorluğunu egemenlikleri altında tutmuşlardır. Türk imparatorluğunun çöküşünden sonra doğu bozkırı, başkentleri bugünkü Moğolistan'ın Hentiy eyaleti olan doğu bozkırı, Orhun Vadisi'nde bulunan, yarı göçer olarak tanımlanabilecek, gene Türk soyundan olan Uygurların egemenliğine geçmiştir. 9. yüzyılda Uygurlar, güneye ve batıya doğru göçerek bugünkü Çin'in en batı ucu olan Sincan bölgesine yerleştiler.

Uygurlardan sonra karahitaylar, kendi adlarıyla bir imparatorluk kurdular. Karahitaylar daha batıya doğru gidip Baykal Gölü çevresine ve büyük Pers İmparatorluğu'nun doğu sınırlarına yakın bölgelere kadar yayıldılar. Kendilerine Çince Kin, Moğolca Altan Han, Türkçe Altun Han hanedanlığı ismini taktılar.

Aynı dönemde Moğollar doğu bozkırlarını kontrolleri

altına almak için diğerkabilelerle mücadele ederek ortaya çıkmaktadırlar. 12. yüzyılda, bölgenin politik sahnesi Karahitayların yarattığı boşluğu doldurmak için tüm kabileler arasında çıkan sürtüşmelerle tanımlanabilir. Bu kabileleri Türk-Moğol olarak tanımlamak en doğrusu olacaktır, çünkü hepsi ya Türkçe ya da Moğolca konuşmakta ve evlilikler kabileler arasında gerçekleşmekteydi.

Temuçin'in (Büyük Han unvanını aldıktan sonra Cengiz) yükselmesi, kabilelerinin birbiriyle olan mücadeleleri ortamında başladı. Bölgedeki tüm kavimleri kendi önderliği altında toplamak, Asya politikasının olağan oynak kıpırdanmalarına karşı bu birliği sürdürebilmek, olağanüstü bir başarıya ulaşmak demektir. Temuçin, acımasız bir çocukluk dönemi geçirdi; annesi ve kardeşleriyle Onon Irmağı'nın yakınındaki dağlara kaçarak düşmanlarından korunmak istediler. Burarlarda yoksulluk ve tehdit altında yapayalnız kalıp, böğürtlen, balık ve avladıkları hayvanları yiyerek yaşamlarını sürdürdüler. Bu yaşam tarzı ve genç yaşta giriştiği silahlı mücadeleler, Temuçin'de keskin, gözü kara, kararlı ve yerine göre acımasız bir kişilik oluşturdu.

Dünya tarihinde, Cengiz Han'ın gerçekleştirdiği seferler, mesafe olarak en uzağa erişenlerdir. Hiçbir zaman bu kadar fazla toprağa bir tek kişi tarafından el konulmamıştır. Öldüğü zaman imparatorluğunun sınırları, Büyük İskender'in ulaştığı sınırların dört, Roma İmparatorluğu'nun ise iki katıydı ve genişleme dönemi henüz başlamıştı.

Tüm standartlara göre Cengiz Han dünya tarihi için önemli bir kişiydi, ama yine de ulaştığı başarılar Batı'da yeterli ilgi görmedi. Batı dünyasında onun adı, dizginlenmemiş bir barbarlık, uygarlığın sona erdirilişi ve putperest orduların tehdidi olarak görülmek istenmiştir. Ne yasaları, ne strateji ve taktiklerine askerlerinin eğitim usülleri, ne muhteşem istihbarat örgütlenmesi, ne haberleşme sistemleri, ne binlerce millik mesafeleri arabalarla alması, ne lojistik planları, ne mali işleri

düzenlemesi ne de kıvrak diplomasi hamleleri sırt dönülmüş hayati konulardır. Hiçbir zaman büyük imparatorluklar kuran İskender ve Napolyon'la eşdeğer tutulmadı. Oysa ulaştığı başarıların derecesi, bilinen ve tanınan isimlerin hepsinden yüksektir. Bunun birinci nedeni Moğol İmparatorluğu'nun sürekliliğidir. Büyük İskender ölünce, imparatorluğu generaleri arasında paylaşıldı ve önemsiz nedenlerle aralarında çıkan kavgalar sonunda topraklarının geriye kalan kısımları da yok oldu. Moğol İmparatorluğu ise yüreğindeki karizmatik kişinin ölümünden sonra bile, diğer imparatorlukların aksine amacını yitirmedi. Cengiz Han, halefini seçtiği gibi, bir imparatorluğu yönetecek birimlerin temelini de atmıştı. Tıpkı Napolyon gibi çağdaş bir ordusu, yetenek ve becerilerine göre ödüllendirilerek rütbeleri yükseltilmiş generalleri vardı. Cengiz Han da rütbeleri Napolyon gibi, soy esasına göre değil, cesaret ve savaşçılık yeteneğine göre verdi.

Zaferlerini daima parlak bir strateji, organizasyon, disiplin ve cesaret sonucunda elde etti. Yaşamının son yirmi beş yılı içinde kazandığı zaferlerin kıyaslanabileceği hiçbir örnek yoktur. Nasıl bir ordu ve strateji ki, Pasifik Okyanusu'nun doğu kıyısına (Sarı Deniz'den) Atlantik Okyanusu'nun doğu kıyısına (Polonya'nın başkenti Varşova'ya) kadar gitmiştir, hem de o çağın koşullarında. Belki de bedeli çok ağır olmuştu, ama Asya kıtasının tümü Cengiz Han ismiyle çınlamıştır.

Savaş tarihçilerinin hepsi çok iyi bilir ve kabul ederler ki, general denilince Doğu'da Cengiz Han, batı da Napolyon ismi akla gelir.

Orta Asya'nın tamamında egemenliğin sağlanmasını, Çin'in işgalini, Harzemşahları yıkarak İran'ın ele geçirilmesini, Irak ve Suriye ile Güney Rusya'nın kontrole alınmasını ve Kafkaslar'da hâkimiyetin sağlanmasını Cengiz Han sağlığında gerçekleştirdi.

Cengiz Han sağlığında, henüz kendisi ordusunun başında seferlere katılırken, dört çocuğunun annesi olan eşinin

“50 yaşını geçtin, hâlâ at üstünde savaşlara katılıyorsun, her şey olabilir, sağlığında imparatorluğun başına, senden sonra geçecek olanı seç ki, bir çatışma ve kaosa meydan verme” sözünden bir hafta sonra halefini seçip ilan etti.

Cengiz Han zaten hazırlıklıydı, dört kardeşten en küçük olan Ögeday’ı seçti. Dört kardeşten en zeki ve kesinlikle en cömert ve hoşgörülü olanı, Ögeday’dı. Cengiz Han, diğer üç oğluna da imparatorluğun geniş toprakları içerisinde birbirinden çok uzak coğrafyalarda hanlıklar verdi.

Tuna altında Bulgaristan ve Macaristan’ın işgalini Cengiz’in çocukluk arkadaşı ve en gözde generali Sübedey yaptı. Münferit ve birleşik olarak hangi ordu karşısına çıktıysa yendi.

1237 yılında, Sübedey Cengiz Han’ın torunu Batu Han’la birlikte (Cengiz Han Güney Rusya’yı büyük oğlu Cuci’ye vermişti. Cuci erken ölünce, oğlu Batu yerine geçti.) Volga’yı geçerek, Ukrayna üzerinden Avrupa’nın istilasına giriştiler. Kış aylarında bulunduğu için ne Rus prensleri, ne Avrupa prensleri ve kralları Moğollara karşı koymak için birleşmelerine rağmen bu aylarda bir taarruz beklemiyorlardı. Bölgede kuzeyden güneye akan dev nehirlerin hepsi donduğundan, bunları Moğol süvarileri için birer engel diye değerlendiriyorlardı. Avrupalıların en güvendikleri savaşçılar da ünlü şövalyelerin meydana getirdiği birliklerdi.

Buz tutmuş nehirler, Moğol ordusuna aksine avantaj sağlamış, geçit veya köprü arama veya köprü kurma zahmetinden onları kurtarmıştı. Büyük Moğol ordusu önce buz tutmuş Volga Nehri’ni geçerek Sübedey’in planları uyarınca Rusya’nın içlerine doğru ilerlemeye başladı ve sıra sıra önemli şehirleri, hiç beklemedikleri için çok zorlamadan ele geçirdiler.

Sübedey’in öncüleri olan, Baydar ve Kadan komutasındaki birlikler, mart sonunda Oder Irmağı’nı geçerek Polonya’nın içlerine daldılar. Kadan ve Baydar, önlerindeki Breslav kentini ele geçirerek taş üstünde taş bırakmadılar. Kent halkı kaleye sığınmıştı, ama Moğollar onlara el sürmediler.

Dük Henryk'nin ordusu Moğollardan 10 bin kişi fazlaydı ve birkaç günlük yürüyüş mesafesinde kayınbiraderi Bohemya kralı Wenceslaus'un 50 bin kişilik ordusu bulunuyordu. Dük'ün 30 bin askeri arasında Kuzey Avrupa'nın en güçlü birliklerinden olan Töton şövalyeleri ve Fransa'dan gelme Templar ve Hospitaller şövalyeleri de yer alıyordu. Şövalyeler uçuşan bayrakları ve güneşte parlayan miğferleriyle göz alıcı manzara oluşturuyordu, ama ordunun bir kısmı zorla askere alınmış köylülerden meydana getirilmişti.

9 Nisan'da iki ordu Polonya'nın batısındaki Legnica adlı yerde karşılaştı. Moğollar talim ettikleri gibi manevralara başladılar. Bir öncü grup Avrupalılara yaklaştı ve dönüp dörtnele uzaklaşmaya başladı. Bu bir tuzaktı, ama bunu anlamayan Dük Henryk, Avrupa şövalye sınıfının temsilcisi olan süvarilerini Moğol hatlarına doğru bir intihar saldırısına gönderdi. Zırh, mızrak ve miğferlerinin ağırlığı altında ezilen şövalyeler, taktik gereği geri çekilen Moğol öncülerinin peşine düştüler.

Avrupalı süvarilerle piyadeler ayrılınca, Moğollar iki birliğin birbirini görmesini olanaksız hale getiren bir duman perdesi oluşturdular. Ve süvariler birdenbire kendilerini pusuda bekleyen Moğol okçularının ortasında buluverdiler.

Templar, Hospitaller ve Töton şövalyeleri çarpışabilecekleri düşmanları görebilmek için dönüp duruyorlardı. Dumanların arasından görebildikleri tek şey 100 metre kadar uzaktan, bir tepenin üzerinden gelen öldürücü ok yağmuruydu. Bu arada başka bir Moğol birliği bir yay biçiminde ilerleyip ıssızlığın ortasında kalakalmış olan piyadeleri kuşatıverdi. Moğollar çaresiz kalan şövalyelerin üzerine ok yağdırmayı sürdürdüler. Giydikleri zırhlar bedenlerini kılıç darbelerine karşı koruyordu ama ok ve kementlere karşı hiçbir faydası yoktu.

Katliam, ağır süvari birliğinin işe karışmasına kadar sürdü. Moğol ağır süvarileriyle Avrupalı şövalyeler göğüs göğüse son derece korkunç ve kanlı bir biçimde dövüştüler. Moğollar ağır kayıplar verdiler, ama muharebenin sonucu belli olmuş-

tu. Legnica Muharebesi Avrupalılar için tam bir felaket oldu. Kaçmaya çalışan Dük Henryk öldürüldü.

Legnica'dan sonra Moğolların batıya ilerleyeceği sanılıyordu, ama onlar güneye döndüler Kral Wenceslas, Legnica yenilgisinin haberini alınca, yedeklerini toplamak için Bohemya'nın yolunu tuttu. Moğollar ağır kayıplar verdikleri halde, onun ordusunu yolun büyük bir bölümünde kovalamayı sürdürdüler. Ve bu durumda büyük bir orduyla çarpışma riskine girmeden, ordularını küçük gruplara bölüp, kırsal bölgelerde dehşet saçtılar. Moğollar köy kasaba demeden ilerleyip önlerine çıkan her şeyi yok ederken, Polonyalılar inanılmaz ve yenilemez güçte bir ordunun altında eziliyorlardı. Sanki Moğollar aynı anda birçok yerde bulunuyor ve belirgin bir amaçları olmadan ilerliyordu. Ama işin aslı böyle değildi; Moğollar bu kez kuzeyden Macaristan'ı ele geçirmek için hareket ediyorlardı.

Moğollar, Batu komutasındaki 40 bin savaşıyla Kral Bela komutasındaki 100 bin kişilik Macar ordusunu Lajo Nehri'ni geçerek yendi: Macarlar 60 bin kayıp verdi, Kral Bela, Lajo Nehri'ni yüzerek geçti ve öteki kıyıdaki ormanda saklandı. Peşte'ye ulaşan Moğollar kenti ateşe verdiler. Sonra Tuna boyunca ilerleyip karşı kıyıdaki Buda kentini tehdit ettiler. 10 Nisan 1241 gecesini, Asya'nın neredeyse 10 bin kilometre uzaktaki doğu bozkırından yola çıkmış olan Moğol ordusu, Macaristan ovasına tamamen hâkim olmuştu ve Atlas Okyanusu'nun kıyısına kadar yollarına çıkıp engel oluşturabilecek hiçbir güç kalmamıştı.

Friedrich

Prusya kralı Büyük Friedrich modern Almanya'nın kurucusudur. Prusya kralı olduğunda devlet, Avrupa'nın güçsüz devletlerinden biri olup iki bölümlü küçük bir yapıya sahipti.

Yedi Yıl Savaşları'nda tek başına Avrupa'nın en büyük ordularıyla savaşmış; bu dönemde milli sınırlarını başarı ile kendisine karşı birleşen düşmanlarına toprak kaptırmadan savunmuştur. Onun bu başarıları, birçok küçük Alman eyaletlerinin Prusya etrafında toplanmasına sebep oldu. Prusya'nın gelişmesini ve büyümesini Bismarck tamamlamıştır.

Friedrich babasının ölümü üzerine 31 Mayıs 1740'ta kral oldu. Avusturya'dan Silezya'yı aldı ve 10 Nisan 1741'de Mollwitz'de büyük bir zafer kazandı. 1744'te Prag'ı zapt etti. Yedi Yıl Savaşları'nın 1756 yılında başlamasına kadar kendisini krallığına adadı. Bilimler Akademisi'ni kurdu, ziraati teşvik etti, kanal sistemlerini genişletti, bataklıkları kuruttu ve ordusunu 160 bine çıkardı. Hayatı boyunca sabah 4 veya 5'te kalktı ve gece yarısına kadar durmaksızın çalıştı. Yedi Yıl Savaşları kendisi için büyük bir başarıydı. Arkasından tekrar refaha yöneldi. Güç durumunda olan bölgelerden bir müddet vergi almadı. Orduya ait atları çiftçilere dağıttı, hazineyi iyi durumda olmayan şehirlerin inşasında kullandı. 17 Ağustos 1786'da, 74 yaşında öldüğünde, Almanya'nın birliğini tamamlamış, geriye dev bir hazineyle, çelik çekirdek 200 bin kişilik bir ordu bırakmıştır.

Prusya ordusunda cezalar şiddetli idi, ama bütün ordularda da böyleydi. Fransız ordusunda yağmalama ve firar ölümle cezalandırılırken, Prusya ordusunda kamçı cezası veriliyordu. Kamçı cezası Fransız ordusunda bırakılmasına rağmen Alman ve İngiliz ordusunda daha uzun süre devam etmiştir. Amerikan ordusunda kamçı cezası 1814 yılında terk edildi.

Friedrich döneminde Avrupa orduları çok kalabalık ama teşkilatlanmış değildi. Hatlar dar, cepheler geniş olduğundan kontrol zayıftı. Bugün bile dünya ordularında kullanılan "Prusya askeri" sözü, "disiplin ve itaat gücünü" anlatır. "Kurmaylık" müessesesi de Prusyalılara aittir ve onlar tarafından kullanılmıştır. "Disiplin ve itaat" denilince akla gelen

“Prusya askeri” sözü ile “kurmaylık” temellerini ilk atan da Friedrich’tir. (Nereden geldiği, kimlere ait olduğu bilinmez ama her ülkede, her kurumda ve şirketlerde “kurmay” lafı, insanların dilinden düşmez!)

Friedrich bütün zamanını stratejiye harcadı. Friedrich’in taktiği harekete dayanır. Bu taktik ona üstünlük sağlamıştır. Çünkü, düşmanlarının hantal birliklerinin hareket kabiliyeti çok sınırlıdır, bir yerden başka bir yere gitmeleri bile çok uzun zaman almaktadır.

Prusya ordusundaki askerler düşmanlarından iki misli süratle tüfeklerini doldurup ateşleyebiliyorlardı. Bu atışları çok etkili oluyordu ve düşmandan daha hızlı hücumla geçtikleri için, onların ateşlerini de etkisiz hale getirebiliyorlardı. Düşmanları da bu taktikleri öğreninceye kadar Friedrich onlar üzerinde uzun zaman zafer kazanmıştır.

Friedrich daima taarruz taraftarıydı. Hatta kendisinden çok üstün düşman karşısında dahi taarruz taktiğini değiştirmemiştir. Derhal çatışmaya girmez, fırsat kollar, bulduğunda da bütün şiddetiyle hücum ederdi. Strateji ve savaş sanatında Friedrich’in getirdiği yenilikler şöyle sıralanabilir: Daha hızlı ve kolay yürüyebilmesi için orduyu kısımlara ayırması, sol ve sağ kanat yürüyüşleri, kademeli düzen, yeni kuşatma yöntemi, süvarinin ağırlıklarının atılması, topçu birliklerin hareket yeteneğinin artırılması, atlı topçu birliklerinin geliştirilmesi, havan topu sayısının artırılması.

Friedrich’in büyük şöhreti Avrupa ordularının Prusya ordu sistemini tamamen taklit etmelerine sebep oldu.

Napolyon, Friedrich’i Sezar, Anibal, Turenne gibi büyük komutanlar arasında sıralamış ve çalışma masasının arkasındaki duvara Friedrich’in resmini astırmıştır. Friedrich’in diğer Avrupalı generallere nazaran en büyük farkı, hepsinden daha da cesur olmasıdır. Ancak Friedrich’in şöhreti Napolyon’un kendi şöhreti yüzünden gölgede kalmıştır.

Friedrich 1747 yılında, 35 yaşındayken *Büyük Friedrich’in*

Generallerine Direktifleri isimli dikkate değer bir eser yayımlanmıştır. 1748 yılında bazı düzeltmelerle yeniden yayımlandı. 1753 yılında kimseye gösterilmemesi ricasıyla, basılan 50 kopya kralın takdir ettiği subaylara dağıtıldı. (İlk baskıdan itibaren hep gizli olarak, seçilmiş subaylara verildi.) Subaylar bu kitabı muharebe meydanlarına götürmeyecek ve ölümleri halinde de vârisleri, kitabı mühürlü olarak krala iadesini sağlayacaklardı.

Prusyalı bir general 1760 yılında Avusturya ile yapılan bir savaşta esir düştü. Üzerinde Friedrich'in gizli eseri vardı. Eser hemen değerlendirildi. Fransızcaya çevrilerek Fransa'da, İngilizceye çevrilerek İngiltere'de basıldı. Büyük Friedrich'in 150'nci ölüm yıldönümü nedeniyle 1936'da Berlin'de, *1747 Emirleri* adıyla bir kez daha yayımlandı.

Büyük Friedrich'in Generallerine Direktifleri eserinden bazı bölümler aşağıdadır:

“Prusya birliklerine komuta edenler onlara diğer ülkelerin komutanlarının kendi askerlerine gösterdiklerinden daha çok dikkat ve ihtimam göstermek zorundadırlar.

Alaylarımızın yarısı kendi vatandaşımız, yarısı da paralı askerlerden kuruludur. Paralı askerlerin devlete bağlılığı sadece para ile sağlandığı için, muharebe alanında çok güç duruma düşünce kaçıp canını kurtarmayı düşünürler.

Prusya ordusunun gücünü bir alışkanlık haline getiren fevkalade düzeni, tam itaati ve askerlerinin cesaretidir.

Prusya birliklerinin yeni ve zor durumlara süratle manevra düzenleyerek uyma yeteneklerini görmeleri, üstelik bunları düşman karşısında uygulamaları, düşman generallerini hayrete düşürmektedir.

Subaylarda ve astsubaylarda itaat o kadar kesindir ki, emirlere ait katiyen soru sorulmaz, zamanında yerine getirilir ve bir general kendisine itaati nasıl sağlayacağını bilmese bile, kendisine itaat edileceğinden emindir. Verilen görevin yapılıp yapılamayacağı hakkında kimse akıl yürütmez ve yerine getirilmesinde hiç kimse ümitsizliğe kapılmaz.

Subaylar, askerlerini öyle azimli ve cesur yetiştirirler ki, asla teslim olmamak onlar için bir şeref meselesidir. Birçokları yaralı oldukları halde cesaretle dövüşürler. Çünkü, onlar geçmişteki cesur savaşlarıyla övünürler ve korkaklık gösteren bir asker geçmişin kahramanlıklarına gölge düşürecektir.

Bizim komşularımızdan başka düşmanlarımız yoktur.

Bir komutan sefer planını hazırlayabilmek için düşmanını, müttefiklerini, kaynaklarını ve ülkesinin tabiat şartlarını çok iyi bilmelidir. Yine komutan, dostlarından ne gibi yardım alabileceğini, kendi kaynaklarının miktar ve gücünü, politik manevraların ileride ne gibi yarar ve zararlar getirebileceğini önceden hesaplayabilmelidir. Bütün bu şartların kesin olması ve talihin bize ileride ne gibi sürprizler hazırlayabileceğini önceden görmemizin imkânsız olması yüzünden bir generalin göz önünde bulundurması gereken genel ilkeler vardır.

Eğer düşman kuvvetleri sizin üç katınız değilse, sefer planı hazırlarken düşman askerlerinin sayısı sizi rahatsız etmesin. Çok geniş sefer planları değersizdir. Düşman içine sızma veya katı bir savunma taktiği uygulayan planlara karşıyım. Düşman toprakları içinde fazla ilerlemek seni zayıflatacak, muharebeni güçleştirecektir. Güvenli fetihler yapabilmek için prensipleri uygulayarak ilerleyeceksin. İlerle, kendini emniyete al, sonra tekrar ilerle, yine emniyetini sağla ve bu arada ordunun lojistik kaynaklarının kolayca erişebileceğin bir yerde olmasına dikkat et.

Tamamen savunmaya bağlı strateji pratik değildir. Çünkü, ordunu mevzilerin arkasına sakladığın takdirde düşman seni kuşatacaktır ve sana gelecek bütün takviye kuvvetlerini ve ikmal konvoylarını durduracaktır. İkmal ve takviye yolları kesilen ve devamlı saldırılarla cesareti kırılan askerlerinin dayanma gücü de gittikçe zayıflayacaktır. Bu yüzden savaşı kaybetme tehlikesi olmasına rağmen, taarruz taktiğini tercih ederim. Çünkü bu senin geri çekilmen veya ürkek savunmandan daha az tehlikelidir. Birincisinde ümitsizliğe düşen asker-

lerinin kaçması sonucu geri geri çekilerek toprak kaybedersin; taarruz ettiğinde risk o kadar çok değildir, üstelik şansın yaver giderse parlak zaferler elde edebilirsin.

İkmali tam ve zamanında yapılmayan bir ordunun ve büyük bir generalin aç olduğunda kahramanlığı uzun sürmez. Yiyecek maddelerinin temininde dürüstlüğüne, yeteneklerine ve zekâsına güvendiğimiz kişiler görevlendirilmelidir.

Şehirlerde, ormanlık ve dağlık arazide askerlerini katiyen fazla yaymamalısın. Buralardaki yürüyüşlerinde birçok güçlüklerle karşılaşacak ve sık sık düşmanın baskınlarına hedef olacaksın.

Savaş sanatının en büyük sırrı ve akıllı bir komutanın en büyük başarısı düşmanı açlığa mahkûm etmektir. Düşmanını açlıkla yenebilmek kahramanlık göstererek yenmekten daha kesindir.

Zorunlu yetenek; bir generalin bir ülkenin arazi avantajlarını anında görüp ordusuna nasıl faydalı olabileceğini sezme kabiliyetidir. Bu da ordunun mevcuduna alıştıktan sonra kazanılabilir. Bu alışkanlık belli sayıdaki birliklerin ne kadar genişlikte bir araziyi işgal edeceğini öğretir.

Düşmana saldırmak için açık araziyi tercih et. Prusya kudretini hücumdan alır. Şartlar ne olursa olsun, büyük bir kıta ihtiyat olarak beklemelidir. Bu ihtiyat kuvveti önceden tastik edilecektir. Çünkü, ordunun gerisindeki kuvvetler ordunun güvenliğidir ve nihai zafer genellikle onlar sayesinde kazanılır.

Özel müfrezeler meselesine gelince: Sık sık tekrarlanan eski bir savaş kaidesi vardır. Buna göre; daima kuvvetlerini bir arada tut, özel görevler için müfrezeler teşkil etme ve düşmanla savaşmak istediğinde her türlü avantajı elinde tutarak bütün kuvvetinle saldır. Bu kaideyi ihmal eden birçok general hatalarının cezasını fazlasıyla ödemiştir. Biz de birliklerimizin müstesna cesareti ve komutanlarımızın becerikliliği sayesinde sonunda mağlup olmaktan kurtulduk. Dolayısıyla özel müf-

rezeler konusu oldukça naziktir. Makul bir sebep yoksa, eğer açık bir arazide saldırı harekâtı yapmıyorsan ve stratejik noktalara hâkim değilsen, bu uygulamadan önemle kaçın.

Öncü kuvveti olarak önden giden birlikleri özel müfreze kabul etmiyorum. Özel müfrezelerin görevleri bitince veya mecbur kalınca geri çekilmeleri için güvenliğini sağlamak şarttır. Bu uygulamayı Yukarı Silezya'da yaptım. Üstün düşman kuvvetleriyle karşılaşan bu müfrezeler emniyet içinde, üç ayrı bölgedeki kalelere sığınmışlardır. Bu müfrezelere komutanlık eden subaylar seçkin, yetenekli ve ihtiyatlı kişiler olmalıdır. Küçük kuvvetler onları heyecanlandırmamalı, fakat beklemedikleri güçlü bir düşmanla karşılaştıklarında derhal başlarının çaresine bakabilmeli ve geri çekilme yollarını aramalıdır.

Küçük adamlar her şeyi elde etmeye uğraşırlar. Fakat akıllılar sadece en önemlilerini yakalamakta acele ederler. Onlar büyük darbeleri çekerler ve küçük olayları küçümserler. Eski bir atasözü vardır: 'Her şeye sahip olmak isteyen hiçbir şeye sahip olamaz.' Dolayısıyla esası elde etmek için küçük şeyleri gözden çıkar. Bu esas da düşmanın asıl kuvvetlerinin nerede olduğudur. Bu asıl kuvvetleri yenmeye çalış, diğer küçük kuvvetlerin kaçmasına göz yum. Onları nasıl olsa kolayca avlayabilirsin. Biz aynı şeyi Macaristan'da yaptık, küçükten vazgeçip büyüğe taarruz ettik, onu yendikten sonra, küçük kendiliğinden teslim oldu.

Mükemmel bir general, tıpkı Platon'un cumhuriyeti gibi bir hayal mahsulüdür. Hayranlık duyulan bir kişi olabilir, fakat onun da her insanın olduğu gibi zayıflıkları ve noksan tarafları olacaktır. Her insanın kusurları olabileceğini kabul etmemize rağmen, bir generalde pek çok meziyetlerin toplanmasını arzu etmemiz gereksiz de değildir. Bu meziyetlere hepimiz sahip olmak isteriz ama ancak sayılı kişiler bu yüce armağanlardan nasibini alabilirler. Bir general daima hakiki hislerini gizleyebilmeli, hem zihnen hem de bedenen faal ol-

malı, daima ihtiyatlı olmalı, çok mecbur olmadıkça askerlerinin kanını akıtmamaya çalışmalı, her şeyden haberi olmalı ve her zaman, kendisi oyuna gelmeden, düşmanı aldatmaya çalışmalıdır. Ayrıca çalışkan, yorulmaz ve bir görevi yerine getirirken diğerini göz ardı eden ve hepsinden önemlisi, çok önemli neticeler doğurmayan önemsiz görünen detayları küçümseyen bir kişidir.

Sır saklamak bir generalin en önemli meziyetlerindedir. Eskilere göre dünyada diline hâkim olabilecek hiç kimse yoktur. Fakat bu çok önemlidir. Eğer, dünyanın en mükemmel savaş planını da yapsan, diline hâkim olamazsan, düşman onu mutlaka öğrenecektir. Plan uygulama anı gelinceye kadar bütün subaylardan gizli tutulmalıdır. Sana bağlı generallere yazman gerekiyorsa daima şifre kullan.

Savaş için çok geniş hazırlıklara gerek duyulduğu ve bunların bazılarının önden yapılması şart olduğu için, gizliliği korumak güç olacaktır. Bu durumda kendi subaylarını amacının başka olduğuna, sadece düşmanı telaşa düşürmek için bu tedbirlere başvurduğuna inandırmalısın. Bu durum kendi subaylarının sır saklayamamaları yüzünden; ki amacı da buydu, düşman tarafından öğrenilir ve gerçek planın gizli kalmış olur. Baskın tarzında ve ani taarruzların planları hazırlanmalı, fakat yine bu operasyonu uygulayacak subaylar dahi bu plandan haberdar olmamalıdır. Yürüyüş planlıyorsan, her şeyi yine başka bahaneler arkasına gizleyerek hazırla ve aniden gerçek planı uygula. Sık sık taktik değiştirmen ve yeni entrikalar hazırlaman gerekecektir. Çünkü, etrafın ne düşündüğünü ve onları nasıl yapacağını öğrenmek isteyen 50 bin meraklı kişiyle çevrilmiştir.

Bir komutan askerlerine gereğinde sert gereğinde arkadaş gibi davranmalıdır. Onlarla sık sık konuşmalı, yemek pişirirken sohbet etmeli, iyi bakılıp bakılmadıklarını sormalı, ihtiyaçları olup olmadığını öğrenmelidir. Savaş tecrübesi olmayan subaylara nazik davranmalı, iyi hareketleri daima

övlümü, küçük arzuları yerine getirilmeli, dayanamayacakları şekilde görevlendirilmemeli, fakat hizmet söz konusu olunca disiplin unutulmamalıdır. İhmalci subay derhal cezalandırılmalı, emirlerine karşı gelenler sert bir şekilde azarlanmalı, gerekirse ağır şekilde cezalandırılmalıdır.

General; ast komutanlarıyla bir araya gelip savaşı tartışmalı, onların serbestçe fikirlerini söylemelerine imkân tanımalıdır. Eğer yapıcı önerilerine rastlarsan o anda kendilerine bunu hissettirme fakat daha sonra bu öneriden istifade et. Öneriyi uyguladıktan sonra diğerlerinin huzurunda öneriyi getireni ödüllendir. Bu mütevazı tutum iyi düşünenlerin dostluğunu kazandıracak ve etrafında fikirlerini serbestçe söyleyecek kişiler bulacaksın.

Şüphencilik güvenliğin anasıdır. Sadece aptallar düşmanlarına güvenirlere, ihtiyatlı kişiler asla. General ordunun nöbetçisidir. Sahip olduğu şeye çok dikkat etmeli ve onu asla felakete maruz bırakmamalıdır. Bir kişi savaş sona erince savaş sarhoşluğu veya düşmanın cesaretinin tamamen kırıldığına inandığında kendini güvende hisseder. Bir başkası kurnaz bir düşmanın yalancıkandan yaptığı barış teklifini alınca kendini emniyette hisseder. Bir diğeri de zihni tembellik; düşmanın esas niyetini sezemediğinden kendisini emniyet içinde hisseder. Bütün bunları değerlendirebilmesi için komutan kendisini düşmanın yerine koyup 'Onun yerinde olsam ne yapardım? Nasıl bir plan oluştururdum?' diye kendi kendine sormalıdır. Bu planları çok hızla kâğıt üzerinde uygulama, yapıp yapılamadığını ortaya çıkar. Yapılamıyorsa derhal düzelt. Genellikle bir saatlik ihmal veya gecikme, uzun bir çalışma sonucu elde ettiğin başarıyı silip süpürür.

Daima düşmanın tehlikeli planları olduğunu farz et ve çarelerini bulmaya çalış. Fakat bu şüphencilik seni katiyen ürkek yapmasın. İhtiyatlı olmak iyidir, ama bir noktaya kadar. Kendimin daima uyguladığım ve faydasını gördüğüm bir kaideyi siz de unutmayın: 'Eğer istirahat etmek istiyorsan düşmanını devamlı meşgul et.' Bu uygulama onların savun-

ma düzenine geçmelerine yol açacak ve bütün sefer boyunca başlarını kaldıracak cesareti bulamayacaklardır.

Savaşta entrikanın yeri çok önemlidir. Bu, hedefe anayollardan varmaktan daha kısa ve güvenlidir. Hayvanlar içgüdüleriyle hareket ederler fakat insan zekâsı sayesinde sayısız çareler bulabilir. Entrikanın amacı, düşmana planları hissettirmeden, onu hazırladığın tuzaga düşürmektir. Eğer, bir sefere çıkmak niyetindeysen askerlerini önce değişik yönlerde yürüt, böylece düşman senin nerede toplanacağını kestiremez. Bir şehri zapt etmeyi düşünüyorsan, kuracağın ordugâhı öyle seç ki, düşman aynı zamanda iki veya üç şehrini koruma tedbirleri almaya zorlansın. Eğer bir kanadını daha güçlü tutuyorsa, ona diğer kanadından saldır. Amacın stratejik bir mevki ele geçirmekse, başka yönlere hareket ederek düşmanı oradan veya oralardan uzaklaştır. Bu oyuna gelirse, çok hızlı hareket ederek bu stratejik noktaları zapt et.

Düşmanı oyuna getirerek savaşa zorlar veya savaştan kaçınmasını sağlayabilirsin. Düşmanı savaşa mecbur etmenin iki yolu vardır. Birincisi korkmuş gibi görünmektir. Bu durumda onun kendine güveninden istifade edebilirsin. Onun kendine güveni birçok yerdeki emniyet tedbirlerini gevşetmesine ve ihmaline yol açacaktır. Bu taktik Friedberg Muharebesi'nde tarafımızdan çok ustaca uygulandı.

Eğer savaştan sakınmak istiyorsan, geceden istifade ederek, daha önceden planladığın gibi gizlice geri çekil. Bu düşmanı hayal kırıklığına uğratar. Seni takip ederse, kanatlarından birine saldır.

Eğer düşman çok kuvvetliyse ve ona saldırmaktan çekiniyorsan, kuvvetlerini dağıtmaya mecbur et. Fakat bu arada kendi birliklerin hep bir arada bulunsun. Düşman kuvvetlerini o şekilde dağıtmaya mecbur et ki, tehlike anında toplayacak vakit bulamasın. O zaman da bütün gücünle saldır. Turenne'nin 1673 yılında yaptığı seferleri sık sık incele. O, bu tür taktiğin en iyi modelidir.

Zamanımızda orduların tamamını pusuya düşürmek artık imkânsızdır. Şimdi düşmanın hatalarından yararlanmakla yetiniyoruz. Pusuları ancak küçük birliklere uygulayabiliriz.

Üç tür ülke vardır. Kendi vatanın, tarafsız ülke ve düşman ülkesi. En güvenli, kendi ülkende düşmana karşı koyabilirsin. Çünkü, bütün avantajlar senin tarafındadır. Düşmanın bütün hareketleri kontrol edilebilir ve halkın desteğinden yararlanabilirsin. Her şeyin üstünde, başarısızlığının ülkenin işgaliyle sonuçlanacağı düşüncesi seni daha heyecanlı ve cesur yapacaktır.

Tarafsız ülkede dost kazanmak esastır. Bu ülkede ne kadar dostun olursa, işin o kadar kolaylaşır. Eğer halk Katolikse, katiyen dinden bahsetme. Protestan ise, dine karşı olan yanlış tutumun sizi onlara bağladığına inandırır. Bu hususta papazlardan yararlanın. Eğer kullanmasını biliyorsanız, din çok çok tehlikeli bir silah olabilir.

Bir general ordusuna yaptırdığı hareketlerden ne umabilir? Hiç kimse düşmanını, yapacağı hareketlere göre tedbir almasını sağlamak maksadıyla bu hareketleri yapmaz. Kendine çok güvenen bir generalin bozguna uğrama ihtimali çoktur. Savaş bir şans oyunu değildir. Pek çok bilgi, çalışma ve uzun düşünce sonucu yapılan planlar başarı sağlayabilir. Uygun şartı bularak ilk darbeyi vuranın büyük avantajlara sahip olacağı unutulmamalıdır.

Sefere başlamadan önce alacağın ilk tedbir, ordunun gerekli ihtiyaç maddelerini kontrol etmek olmalıdır. Eğer bu halledilmiş ise her türlü göreve çıkabilirsin.

Yeteneksiz bir komutan, önüne konulan ilk tuzağa düşecektir. Bu yüzden düşman hakkında bilgi sahibi olmak çok önemlidir. Eğer düşman komutanının zekâ durumu ve karakter yapısını bilirsen, kullanacağın taktik için elinde iyi kozlar olur.

Düşmanın en az umduğu bir taktiği kullanmak, en başarılı olanıdır. Eğer geçit vermediğini sandığı dağlara güvenerek

ihtiyat tedbirlerini bırakmışsa ve sen de onun bilmediği bir yolu keşfetmişsen, sonuç onun için sürpriz olur. Yine bir nehir geçidini tutmuşsa ve sen onun bilmediği, aşağıda veya yukarıda başka bir geçit tespit etmişsen, rahatlıkla onu arkadan vurabilirsin. Bu hususta sayısız örnek vardır.

Eğer bir boğaya boynuzlarından saldırırsan, herhalde durumun pek parlak olmaz.

Sebepsiz olarak bir iş yapan kişi ya aptal ya da delidir. Savaş ancak muharebelerle sonuçlanır. Bu yüzden savaşılmalıdır. Fakat savaşırken bütün avantajların sizin tarafınızda olmasına dikkat ediniz. Bu avantajlarla birlikte fırsatları da kollamalısınız. En büyük fırsat, düşmanın ikmal yollarını kesmekle, savaş meydanının size en uygun olmasıyla elde edilir. Düşmanın sırtı bir nehre veya dar geçitlere bakıyorsa derhal saldır.

Bir komutan ne kadar ihtiyatlı hareket ederse etsin, talihi bazı oyunlar oynayabilir. Çünkü, savaşın gidişatına etki eden o kadar etken var ki; hava şartları, arazinin karakteri, subayların yetenekleri, askerlerin sağlık durumu, güvendiğin bir subayın ölümü, komutanın yaptığı hatalar, askerlerin moral bozukluğu, casusların açığa çıkması, subayların ihmalleri ve son olarak da ihanet. Bütün bunlar devamlı göz önünde bulundurulmalı, onlara karşı hazırlıklı olmalı ve kaderimizin iyi görünmesi bizi kör yapmamalıdır.

Savaş ne kadar çabuk biterse o kadar az adam ölür. Benim taktiğime göre düşmanı savaş meydanından kovmak, piyadenin görevidir. Dolayısıyla piyadenin dikkatli ve çok süratli hareket etmesi şarttır. Bu yetenekler de ancak manevra sayesinde kazanılır ve geliştirilir.

Çok gerekli veya büyük avantajlar söz konusu olduğu zaman kış seferine çıkılabilir. Çok mecbur olduğu için çıkarılan bu seferlerin kısa zamanda bitirilmesi için gayret sarf edilmelidir. Çok önemli sebepler olunca kış seferlerini kabul ediyorum.”

Napolyon

Napolyon; İskender, Anibal ve Sezar'ın yaptığı savaşların toplamından daha fazla savaşmıştır. Avrupalı askerlerin en büyüğü olarak kabul edilir. O hiçbir zaman savaş sanatı ilkelere veya teorilerini kaleme almadı. Fakat sık sık böyle bir niyeti olduğunu ifade etti ve onların ne kadar basit olduğunu görünce herkesin çok şaşıracağını belirtti.

Napolyon düşmanlarını süratli hücumlarla şaşkına çevirirdi. Onun stratejisi çok hızlı hareket etmek ve düşmanın bir kanadını ezerek onu elverişsiz bir durumda savaşa zorlamaya dayanıyordu. Önce düşmanın ön sıralarına devamlı akınlar yaparak onu meşgul ediyor ve daha küçük kuvvetlerle düşmanın gerisinden dolaşarak onu büyük bir şaşkınlık içine sokuyordu. Bu şaşkınlıktan istifade ederek de son darbeyi indiriyordu. Bu darbe, yoğun bir topçu desteğinde, yakın kuşatma tarzında güçlü bir saldırı ile yapılıyordu.

Napolyon topçuyu, hatları yarmak, şaşkınlık yaratmak ve piyadeye yol açmak için kullanmaktaydı. Sonuçta çok sayıda piyadenin kanının dökülmesini önledi ve zafer şansını artırdı.

Napolyon halen Batı dünyasının bir numaralı stratejistidir. Strateji sanatının onun operasyonlarında en üst dereceye ulaştığında konunun uzmanları tam fikir birliği içersindedirler. Baron de Jomini onun metotlarının ilk uygulayıcısıdır; Napolyon'un stratejilerini yazdığı kitap, Amerikan içsavaşında generaller tarafından ceplerinde taşınmıştır.

Büyük Friedrich Savaşlarından sonra otuz yıl geçmiş ve tarih perdesi, Napolyon'un ortaya çıkışıyla "Büyük savaş" için açılmıştır. Yüz yıl önce olduğu gibi Fransa, Avrupa devletleri için yine bir tehdit oluşturmaktaydı. Bu nedenle Avrupa devletleri de yeniden bu tehlikeye karşı birleşmişlerdir. Ancak bu kez mücadelenin yönü farklıydı, çünkü ihtilalci Fransa'dan yana olanlar çoktu. Ancak bu taraflar, ulusların hükümet mensupla-

rı ve devletlerin silahlı kuvvetlerine komuta eden kimseler arasında değildi. Bununla beraber, sanki vebaya yakalanmış gibi zorla tecrit edilmiş bir halde tutulan ve savaşa tek başına başlayan Fransa, kendisini boğmak isteyen birleşik çabaları sadece geri atmamakla kalmamış; aynı zamanda yapısal bir değişikliğe de uğrayarak, Avrupa'nın öteki ülkeleri için bir tehdit olmuş ve en sonunda bunların çoğunu askeri idaresi altına almıştır. Fransa'nın böyle bir güce ulaşmasının sırrı, uygun koşulların ve zorlayıcı faktörlerin birleşimine dayanmaktadır.

Fransa'nın halk ordularını esinleyen ihtilalci ruh böyle bir ortamı ve itici gücü birlikte yaratmıştır. Bu durum titiz bir askeri eğitimi imkânsız kılmış; fakat bu sakıncayı giderme yolunda, kişinin taktik anlayışına ve inisiyatif gücüne genişlik kazandırmıştır. Bu yeni akıncı taktiğin basit ancak hayati bir dayanağı vardı; bu da düşmanlarının dakikada 70 adımlık normal yürüyüş hızına karşılık, Fransızların artık dakikada 120 adımı bulan bir hızla yürümeleri ve savaşmalarıydı. Yürüyüş hızındaki bu temel fark, makine teknolojisinin ordularına insan ayağından daha hızlı taşıt araçları sağlamadığı günlerde, vurma kuvvetin çabucak hareketini ve kuvvet kaydırmasını mümkün kılmıştır. Böylece Fransızlar, gerek stratejik gerekse taktik alanda, Napolyon'un deyişiyle "hızlı yığınak" olanağını artırmıştır.

Fransızların diğer bir avantajı da ordunun belli kuruluşlara sahip tümenler halinde kurulmuş olmasıydı. Bu tümenler, bağımsız olarak kullanıldıkları takdirde, kendi kendilerine yetecek durumda ve ordunun ortak amacına katkıda bulunacak güçteydiler.

İkmal sistemindeki yenilikler ve "hafif yüklerle hareket etme" çalışmaları da hızlı hareket etmeye katkı sağlamıştır. Bütün bu şartların ötesinde ve üstünde kesin bir faktör olarak da bir önder vardı: Napolyon Bonapart (Napoléon Bonaparte).

Napolyon, askeri alandaki üstün değerini askeri tarih çalışmalarlarıyla geliştirmiş Büyük Friedrich yanında, özellikle 18.

yüzyılın en seçkin ve orijinal askeri yazarları olan Bourcet ve Guibert'in teorilerinden fikir kaynağı olarak yararlanmıştır.

“Hesaplı dağılma prensibi”ni, “Çeşitli bölümleri bulunan bir plan”nı, “Muhtelif hedefleri tehdit eden istikamet üzerinde harekâta bulunma”yı Bourcet'den öğrenmiştir. Napolyon'un ilk seferinde uyguladığı planın esası da Bourcet'in 50 yıl önce tasarladığı plana dayanıyordu.

Napolyon; hareket kabiliyeti ve çevikliği, tümen teşkille-
rinin yeterliliği konularında ise Guibert'in fikirlerinden yarar-
lanmıştır. Sonra da “Napolyon metodu” olarak tanımlanan
sistemi, bir nesil önceki yazısında Guibert şöyle tarif etmiş:
“Asıl sanat, kuvvetleri tehlikeye maruz bırakılmaksızın yay-
mak, parçalamadan düşmanı kuşatmak; kendi kanadını açık
bırakmaksızın, düşman kanadını kuşatacak hareketleri veya
taarruzları birbiriyle ilişkili olarak yürütmektir.”

Bu teori Napolyon'un uyguladığı bir strateji ve taktik
haline gelmiştir. Napolyon'un “düşman mevzisinin bir kilit
noktasını parçalamak ve yarmak için, kendi çevik topçusunu
orada toplama” metodunun kökü de aynı kaynağa dayanır.
Napolyon, geçmişten öğrendiği her şeye bir uygulama niteliği
ve dinamizm kazandırmıştır, bu yeteneği olmasaydı, bu fikir-
lerin hepsi sadece bir teoriden öteye geçemezdi.

Napolyon'un stratejiye en büyük katkısı, eğilimi ve içgü-
düsü birbirine uyduğundan, stratejiyle düzenlerin gelişimini
sağlaması olmuştur.

Napolyon, Toulon Kuşatması'nda yüzbaşı olarak kendi-
sine topçu komutanlığı verildiğinde 24 yaşında, “İtalyan or-
dusu” komutanlığına general olarak atandığında ise 26 yaşın-
daydı.

Napolyon ilk edindiği tecrübeden sonra, “Savaş ilkeleri,
tıpkı kuşatma ilkeleri gibidir. Ateş bir noktada toplanmalıdır.
Gedik açılır açılmaz denge bozulmuş olur ve bundan sonrası
artık kendiliğinden gelir,” demiştir. “Bir nokta” fiziki; “den-
ge” ise psikolojik sonucu belirlemektedir.

“Avusturya, en azimli düşmanımızdır.. Eğer o yıkılırsa, İspanya ve İtalya kendiliklerinden düşerler. Taarruzlarımız dağıtılmamalı; aksine bir hedefe yöneltmeliyiz,” diyerek; “bir nokta”yı “birleşim noktası” haline getirerek uygulamaya koymuştur.

Napolyon altmış iki muharebeye girdi. Avrupa’yı tamamen kontrolü altına aldı ve 1812’de Moskova’ya girdi. Ruslar Moskova’yı ateşe vererek şehri terk ettiler. Avrupa’dan Moskova üzerine yürüme konusunda, II. Dünya Harbi’nde Moskova’ya taarruz eden Alman tankları ve zırhlı birliklerinden 12 gün önce Moskova önlerine ulaştı. Bu harekât uçsuz bucaksız Rus step ve ovalarında tam bir felaketle sonuçlandı. Kış koşulları ve derin coğrafya Fransız ordusunu perişan bir hale düşürdü. Moskova Harekâtı, Napolyon’un 20 yıllık döneminde ilk kaybettiği savaşıdır. İkincisi ise 1815’te Waterloo’da gerçekleşti. İngiliz dükü general Wellington’un komutasındaki Avrupa Birleşik kuvvetlerine Waterloo’da yenildi. “Bir nokta” gerçekleşmediğinden, “denge” de sağlanamadı. Napolyon’un, Prusya kralı Blücher’in komutasındaki orduyu takip etmek görevlendirdiği generali Grouchy’nin, Waterloo’dan top sesleri gelmesine, Fransız subaylarının “Hemen oraya gidelim” diye yalvarmalarına rağmen; ilk göreve bağlanarak inisiyatif kullanamaması her şeyi mahvetmiştir. Prusya ordusunu bulamadığı gibi, Waterloo’ya koşmayı da becerememiştir. Tersisi olmuş, Waterloo’da her şey dengede iken, Prusya kralı ordusuyla Waterloo’ya gelerek savaşın kaderini tayin etmiştir.

Napolyon’un ilkeleri ve vecizelerini içeren pek çok koleksiyon yapılmıştır. Bunların en iyisi ilk olarak 1827’de Paris’te basılmış ve derhal Almanca, İngilizce, İspanyolca ve İtalyancaya çevrilmiştir. Bu koleksiyondan alınan bazı bölümler şunlardır:

“Bir ülkenin sınırlarını büyük nehirler, dağ silsileleri veya çöller belirler. Bütün bu engeller içinde bir ordunun yürüyü-

şünü en çok güçleştiren çöllerdir. Daha sonra dağlar gelir ve büyük nehirler ancak üçüncü sırayı alır.

Bir sefer planı, düşmanın yapabileceği her şeyi görebilmeyi ve onları bertaraf edecek tedbirleri de kapsamalıdır.

Sefer planları komutanın yeteneklerine, birliklerin kabiliyetine ve muharebe sahasının arazi yapısına göre değişiklikler gösterebilir.

Bir ülkeyi istila eden ordu ya her iki kanadını tarafsız ülkelere veya sıradağlar, nehirler gibi büyük engellere dayamıştır. Ya da bir kanadını bu şekilde destekler veya her iki kanadı da destekten mahrumdur.

Birinci durumda bir general her şeyden önce cephesinin yarılmadığını görmelidir. İkinci durumda komutanın kendisi takviye edilmiş olan kanatta bulunmalıdır. Üçüncü durumda ise birliklerini merkez kuvvetlerinin etrafında toplamalı ve buradan ayrılmalarına müsaade etmemelidir. Eğer birlikler birbirinden ayrılırsa ordu tehlikeye düşecektir.

Prensip olarak iki veya üç ordu bir ülkeyi işgal ederken her ordu kendi harekât bölgesinden ayrılmamalıdır. Asla düşmanın civarına küçük kolordularla yaklaşılmamalıdır. Çünkü, düşman sadece bu birliklerin birleşmesine mani olmaz, aynı zamanda onları teker teker imha edebilir.

Bütün savaşlar sistematik olmalıdır, çünkü her savaşın bir amacı olmalı ve savaş bu sanatın prensip ve kurallarına göre yapılmalıdır. Savaş, karşılaşılacak güçlüklerin cinsine göre seçilen kuvvetlerle yapılmalıdır.

Bir seferin başlangıcında, ilerleyip ilerlememeye karar vermek için iyice düşünmeniz gerekir. Ama taarruzu uygulamaya karar vermişseniz bunu sonuna kadar götürünüz. Geri çekilme ne kadar başarılı manevralarla yapılırsa yapılsın, askerinin morali üzerinde olumsuz etki yapar. Çünkü, galibiyet şansını düşmanın eline bırakmış olursunuz. Üstelik geri çekilme en kanlı çarpışmalardan daha çok can ve mal kaybına sebep olur. Yine unutmamak gerekir ki, muharebelerde düş-

manın kaybı hemen hemen sizinki kadardır. Geri çekilmede kaybeden hep siz olursunuz.

Bir ordu her zaman elinden geldiği kadar kendini savunmaya hazır olmalıdır. Bu yüzden askerlerin silah ve cephanesi daima elleri altında bulunmalıdır. Piyade daima beraber savaşaacağı topçu ve süvari birliklerinin yanında bulunabilmelidir. Ordunun değişik birlikleri daima birbirlerine yardım edecek durumda olabilmeli, sefer ve yürüyüşlerde birlikler daima avantajlı durumda bulunmalıdır. Yürüyüş halinde öncü ve artçı birlikler düşman hakkında malumat toplamalıdır. Bu sayede asıl kuvvetler karşı tedbir alacak zamanı bulabilirler.

Bir general daima, kendi kendine, şimdi düşman önden, yandan veya geriden görünürse ne yapmalıyım diye sormalıdır. Eğer cevap vermekte güçlük çekiyorsa, düzeninde bir bozukluk var demektir. Derhal hatasını bulup düzeltmelidir.

Bir ordunun kuvveti mekanikteki momente benzer, hızıyla ağırlığının çarpımı bize ordunun gücü hakkında bilgi verir. Enerjik ve hızla yürüyen bir ordunun bu durumu üstünlüğünü gösterir ve zafer şansını artırır.

Eğer bir düşman ordusu her bakımdan üstün ise meydan savaşından kaçınmalısın. Sayı azlığı hızlı hareket etmekle, topçu eksikliği manevra uygulamakla, süvari zayıflığı ise uygun savaş düzeni seçimi ile karşılanabilir. Önemli olan askerler arasında kendine güven duygusunun bulunmasıdır.

Birbirinden uzak hatlarda ve aralarında irtibat olmadan birliklerin harekâta başlamaları büyük bir hatadır. Asıl kuvvetlerden ayrılan birlikler ancak ilk gün komutandan emir alabilirler, fakat diğer günler rastgele hareket etmek zorunda kalacaklardır. Bu birlikler için düşman tarafından ayrı ayrı saldırıya uğrama tehlikesi de mevcuttur. Bu durumda birbirlerinin yardımına da koşamazlar.

Bir ordunun sadece bir harekât hattı olmalıdır ve onu dikkatle muhafaza etmelidir. Çok büyük güçlüklerle karşılaşmadıkça oradan ayrılmamalıdır.

Yürüyüş halindeki bir ordunun birlikleri arasında mesafe; arazi şartlarına, düşmana olan yakınlık veya uzaklığa ve yürüyüş amacına göre değişir.

Dağlar arasında pek çok tabii stratejik mevziler vardır. Buralara saldırmaktan kaçının. Akıllı bir komutan düşmanın ya gerisinde ya da yan taraflarında ordugâh kurar. Böylece düşman mevzilerini terk edip daha gerilere çekilebilir.

Dağ savaşlarında taarruz eden taraf daima dezavantajlıdır. Bu savaşlarda önemli olan değişik entrikalar uygulayarak düşmanı kendinize taarruza zorlamaktır. Mesela, savunma hatasına düşmüş gibi davranarak düşmanı mevzisinden çıkarıp kendinize taarruz etmesini sağlayabiliriz.

Savaşırken komutan daima ordusunun şan ve şerefini ön planda tutmalıdır. Kayıplar konusunu ikinci planda düşünmelidir.

Geri çekilmelerde ordu hem şerefini kaybetmekte hem de askerlerini telef etmektedir. Bu yüzden daima cesur olunuz. Cesaretini kaybetmeyen zafere daha çok layıktır.

Düşmanın istediği gibi hareket etmemek, savaşın en yaygın kaidesidir.

Bu yüzden düşmanın daha önceden keşif yaptırdığı ve çok iyi tanıdığı savaş alanında muharebeyi kabul etme. Tahkim ettiği kale ve ordugâhlarına saldırmaktan kaçın. Geri püskürtülebileceğini düşündüğün pozisyonlarda asla taarruz etme.

Senden üstün olan düşmanla savaşmaktan kaçmak için, geceleri siperler kazıp savunmaya müsait yerleri işgal etmeye çalış. Tabii engeller tek başına seni düşmana karşı koruyamaz. Bu engelleri takviye etmen şarttır.

Kötü bir durumda olan sıradan general üstün düşman kuvvetlerini görünce hemen geri çekilmeyi düşünür. Halbuki büyük komutanlar, büyük bir azim göstererek düşmanı karşılamak için ilerlerler. Bu düşmanı bir an olsun durdurun. Bu duraklamadan istifade etmesini bilen akıllı komutanlar durumlarını düzeltebilir, manevra yapabilirler; gece ise siperler kazdırarak savunmalarını güçlendirirler.

Savunma pozisyonundan hücum pozisyonuna geçmek savaşın en becerikli operasyonlarından biridir.

Harekât hattından asla ayrılmamak bir kaidedir ama değişen şartlara göre bu hattı değiştirebilmek en başarılı askeri manevralardandır. Bu sayede düşmanı kandırabilirsiniz ve bundan istifade etmek de yetenekli bir komutan için kolaydır.

Savaşın iki ordudan biri geri çekilmeye zorlanırsa, bu geri çekilmeyi tek yönde yapmak zorundadır. Halbuki takip eden ordu daha rahat ve her taraftan hareket edebilir. Dolayısıyla geri çekilen ordunun yanlarından vurarak sonunda yine zaferi kazanır.

Birbiriyle irtibatı olmayan kolorduları ayrı ayrı muharebeye sokmak kaidelere aykırıdır. Hele karşıdaki düşman tek vücut halinde ve birlikleri arasındaki irtibat çok iyi olursa sonuç felaket olur.

İlk durumunuzu terk etmek zorunda kaldığınızda, birliklerinizin tekrar toplanma yeri o kadar geride olmalı ki, düşman tekrar muharebe için tertiplenmesini tamamlamadan yetişemesin. Aksi takdirde askerlerinizi teker teker avlayarak yok eder.

Muharebeden önce hiçbir birliğe özel görev verme, çünkü muharebe gününden bir evvelki gecede durumda değişiklikler olabilir. Düşmanın geri çekilme kararı veya takviye kuvvetlerinin gelmesi ile taarruza geçmeyi planlaması, senin önceki planlarını altüst edebilir.

Savaşa karar verdiğin zaman bütün kuvvetlerine görev ver. Bazen bir tabur savaşın gidişatını değiştirebilir.

Tertiplenmesini tamamlamış ve bilhassa yüksek tepeleri tutmuş bir düşman ordusu karşısında bir kanatla yürüyüşe çıkmak kadar savaş prensiplerine aykırı bir şey yoktur.

Kesin bir muharebeye girmeye niyetleniyorsan bütün başarı fırsatlarını yaratmaya çalış. Yenilsen bile ikmal depolarına ve tahkim edilmiş şehirlere yakın olmaya gayret et. Bu durum senin için tekrar bir şans yaratabilir.

Birliklerin arasını asla fazla açık bırakıp, düşmanın sızmasına imkân verme. Sızanlar olmuşsa derhal yok et.

Aynı ordunun birlikleri öyle bir şekilde konaklamalı ki, daima tehlike anında birbirlerine yardımcı olabilsinler.

Surlar savunma muharebesinde düşmanı geciktirmek, engellemek, kuvvetten düşürmek ve kızdırmak için fevkalade araçlardır.

Feuguieres, asla düşmanı mevzilerde beklememeni; mevziinden çıkıp ona taarruz etmeni öğütler. Bence bu yanlıştır. Savaşta sık sık istisnai durumlar ortaya çıkabilir ve düşmanı mevzide beklemenin çok büyük hata olduğunu kabul etmek her zaman geçerli değildir.

Tahkim edilmiş kaleler askerlerini belirli bir zaman koruyabilir ve bu belirli zaman gelince askerinin savunma gücü yok olur ve düşmana teslim olur. Birçok medeni milletler bu fikri savunur. Fakat bazı generallere göre kale komutanı asla teslim olmamalıdır. Son anda kale duvarlarını patlayıcı maddelerle yıkarak, gecedan de istifade ederek düşman arasından kaçmayı savunurlar. Tahkimatları tahrip edemezsen bile, bir koşul yaratarak kale dışına ani yarma hareketi yap ve askerlerini kurtar. Bu taktiği uygulayan komutanlar genellikle askerlerinin 3/4'ü ile asıl kuvvetlerine katılabilmişlerdir.

Büyük bir gayretle savunulan bir kaleyi teslim almanın en iyi yolu, düşmanın arzu edeceği vaatlerde bulunmaktır. Aksi takdirde düşman, ölümü çok onur kırıcı bir teslim olmaya tercih edecektir.

İyi bir general, iyi subaylar, astsubaylar, iyi organizasyon ve sıkı disiplin, iyi ordular meydana getirir. Fakat vatan sevgisi ve vatana katkıda bulunma arzusu, muharebe alanında çok önemli olan şevk ve heyecanı doğurur.

Yetenekli subay ve astsubaylara sahip olmayan bir milletin bir ordu kurması çok zordur. Çünkü subaylar ordunun çekirdeği ve askeri organizasyonun vazgeçilmez unsurlarıdır.

Bir askerin en önemli özelliği güçlülere ve yorgunluklara dayanabilmesidir. Cesaret bundan sonra gelir. Güçlükler ve mahrumiyetler iyi bir askerin oluşmasında önemli etkenlerdir.

Bir askerin yanında mutlaka bulunması gereken beş şey; tüfeği, fişek kutusu, dört günlük istihkakı ve küçük baltası olarak sıralanır. Eğer sırt çantası büyük bulunursa, küçültün. Fakat mutlaka bir çantası bulunsun.

Daima askerlerine orduda kalmalarını teşvik et. Bunu tecrübeli ve yaşlı askerlerine saygı göstererek sağlayabilirsin. Kıdeme göre ücret vermen de sana yardımcı olacaktır. Yeni giren bir askerle yaşlı bir askere eşit ücret vermen haksızlık olur.

Esirlerden elde edilen bilgiler ihtiyatla değerlendirilmelidir, çünkü bir asker ve subay dahi kendi bölüğünün dışındaki birliklerden pek bilgi sahibi olamaz. Ayrıca komutanlar planlarını son ana kadar gizli tutarlar. Bu yüzden esir alınan düşman askerlerinin ifadeleri daha önce casuslar tarafından gönderilen bilgileri tutmadıkça fazla değerli kabul edilmemelidir.

Muharebe esnasında nutuk atarak askerlerin cesareti artırılmaz. Eski askerler onları dinlemezler, gençler de ilk top atışında hepsini unuturlar. Eğer bu konuşmaların bir yararı olacaksa, yürüyüş esnasında hoşnutsuzluğa sebep olan yanlış söylentileri yalanlayarak, onların morallerini yükselterek, konaklamalarda faydalı konuşma konularıyla yapabilirsin. Yazılı emirler dağıtarak da bunu yapabilirsin.

Savaşta emir ve komuta birliğinden daha önemli bir şey yoktur. Bu yüzden tek bir düşman ordusuyla savaştığınızda, sizin de tek bir hatta savaşan tek bir komutan tarafından idare edilen bir ordunuz olmalıdır.

General ve diğer subaylara belli şartlarda teslim olmaları için yetki vermek şüphesiz tehlikeli sonuçları beraberinde getirebilir. Korkaklara, enerji ile bekleyen adamlara, hatta yanlış yönlendirilmiş cesur adamlara bu yolu açmak, bir milletin askeri ruhunu imha etmek olur. Çok olağanüstü bir durum,

çok olağanüstü bir çözüm ister. Bir ordunun karşı koyması ne kadar sert ve inatçı olursa, ya yardım alma ya da çıkış yolu bulma şansı çoğalır. Pek çok imkânsız görünen güçlükler yine ölümden başka seçeneği olmayan kararlı adamlarca yenilmiştir.

Fethettiği bir ülkede bir general davranışlarında güçlüklerle karşılaşabilir. Eğer sert biriyse nefret uyandırır ve düşmanlarının sayısını artırır. Eğer yumuşak biriyse suistimallere yol açan ümitler doğurabilir. General bu tip olayları bastırmada, rahatsızlıkları gidermede adaleti, sertliği, yumuşaklığı nasıl kullanacağını bilmelidir.

Bir komutan, hükümdar; başkalarını sebep göstererek hatalarının sorumluluğundan kaçamaz. Özellikle emri veren kişi savaş alanından uzakta olduğu ve gerçek durumdan haberi olmadığına, komutanın sorumluluğu daha da artar. Bu yüzden sonucunun kötü olacağını bildiği bir planı icraya kalkan her general cezaya müstahaktır. Planın kusurlarını hükümdara iletmeli ve plan değişikliğinde ısrar etmelidir.

Üstlerinden gelen emir sonucu kesinlikle mağlubiyete uğrayan bir komutan da aynı şekilde cezaya müstahaktır.

Son duruma göre emre itaat etmeyi reddetmelidir. Emri veren makam da itirazı inceleyip, gerekirse emirde değişiklik yapabilmelidir.

Fakat bir generalin; komutanın veya hükümdarın emrini uyguladığı için savaşı kaybettiğini ve zafer şansını rakibine bıraktığını varsayalım. Komutan hükümdarın emrine uymaya mecbur mu? Hayır. Eğer general böyle garip bir emrin tehlikelerini kavrayabilmiş ise, bu emre uymayı reddetmeliydi.

Bir generalin en büyük özelliği soğukkanlılığını koruyabilmesidir. Böylece her şey gerçekte olduğu gibi ve gerçek oranlarında gözükür. İyi veya kötü haberlerle telaşa kapılıp sıkıntıya düşmez.

Günler boyunca aynı zamanda veya sırayla edinilen izlenimler hafızada düzenli bir şekilde sıralanmalı ve kendi uy-

gun yerlerini almalıdır. Çünkü, doğru bir muhakeme ve akıl yürütme, önce bu izlenimlerin kontrolünden başlar ve onların birbiriyle kıyaslanmasıyla ortaya çıkar.

Öyle adamlar vardır ki, fiziki ve moral yapıları sayesinde her şeyi hayali renkler içinde hafızalarına kaydederler. Ne tür bilgi, yetenek, cesaret ve benzeri iyi meziyetlerle donatılmış olurlarsa olsunlar; tabiat bu kişileri orduların komutasına ve büyük savaşların idaresine uygun görmemiştir.

Memleketin coğrafya ve topoğrafyasına aşina olmak, keşif yapmada yetenekli olmak, emirlerin gönderilmesinde dikkatli olmak, bir ordunun çok karmaşık hareketlerini çok basit bir şekilde idare edebilmek; bütün bunlar genel komutan mevkiine getirilecek generali seçmekte aranması gereken vasıflar olmalıdır.

Başkomutanlar kendi deha ve tecrübeleriyle orduları idare etmelidirler. Topçu ve istihkam subayları taktik branşlardaki gelişmeler ve fen konularını kitaplardan öğrenebilirler. Fakat komutanlık sadece tecrübe ve eski komutanların seferlerini incelemekle kazanılır. Gustav, Adolf, Turenne, Friedrich, İskender, Anibal ve Sezar seferlerinde hep aynı kuralları uygulamışlardır. Birliklerinizi bir arada tutmak, hiçbir yönde zayıf olmamak, önemli noktalara hızla gitmek; bunlar zaferi kesinleştiren kaidelerdir.

Sizin ordularınızın kazandığı şöhretin yarattığı korkuyla müttefikleriniz size sadık kalır, fethettiğiniz milletler de boyun eğer.

İskender, Anibal, Sezar, Gustav, Turenne, Eugene ve Friedrich'in savaşlarını tekrar tekrar okuyun. Onları kendinize örnek alın. Bu büyük bir general olmanın ve savaş sanatının sırlarını ustaca öğrenmenin tek yoludur. Bu sayede aydınlanmış düşüncelerinizle bu büyük komutanlarınkine uymayan bütün öğütleri reddedeceksiniz.

Bir komutan ilk prensip olarak ne yapması gerektiğini hesaplamalı, düşmanın önüne koyduğu engelleri aşacak gü-

cünün olup olmadığını araştırmalı, kararını verdiği anda da bu engelleri bertaraf etmek için her şeyi yapmalıdır.

Büyük bir generalin bütün özelliklerini tek bir kişide görmek istisnadır. Bu nadir kişiden beklenen ve kendisini diğerlerinden ayıran özelliği, akıl ve becerisi ile karakter ve cesareti arasındaki dengedir. Eğer cesaret üstünse, general planlarında ileriye gider ve kendini tehlikeye atar; aksine akılı cesaretinden üstün ise, planları gerçekleştirmek için gerekli cesareti bulamaz.

Büyük bir generalin başarıları asla şansa ve tesadüfe mal edilemez; onlar her zaman dehanın ve isabetli hesaplamaların sonucudur.

Bir komutan ne fatihlere ne de fethedilenlere asla boş vakit vermemelidir.

Plansız ve ilkelere uymadan hareket eden kararsız bir general, düşmandan daha büyük bir orduya komuta etse de kendini daima rakibinden aşağı görür. Beceriksizlik ve kararsızlık onu felakete götürür.

Düşmandan korkan veya onun etkisinde kalan bir generalin verilecek emri yoktur. Onun emirlerine uyan herkes suçludur.

Bir kuşatma manevrasında (muharebesinde) maharet, ateşi tek bir nokta üzerine toplayabilmektir. Muharebe başlar başlamaz becerikli bir komutan derhal ve umulmadık bir topçu ateşiyle bu noktalardan birine ateş toplar ve sonunda mutlaka başarıya ulaşır.

Savaş, sonuca etki edecek tesadüflerle doludur. Bir general savaş prensiplerine sadık kalsa bile, bu tesadüflerden istifade etme fırsatını gözden uzak tutmamalıdır. Bu dehanın işaretidir.

Savaşta istifade edilmesi gereken tek büyük fırsat vardır. En büyük sanat da o anı yakalayabilmektir.

Savaşın hemen hemen bitimine kadar elinde savaşa sokmadığı hazır kuvvetleri bulunan bir komutan daima kaybet-

meye mahkûmdur. Eğer işe yarayacaksa, en son adamını da savaşa sokmalıdır. Çünkü, kesin zaferden sonra artık önünde önemli bir engel yoktur. Sadece prestiji, muzaffer komutana yeni başarılar kazandıracaktır.

Savunma muharebesi asla taarruzu ihmal edemez.

Savaş sanatının ilkelerine göre düşman ordusunun bir kanadını kuşatmak için ordunuzu parçalamamalısınız.

Bir ordu senenin her mevsiminde, iki askerın ayaklarını basabileceği her yere yürüyüş yapabilir.

Arazi koşulları tek başına, her türlü şartların göz önüne alınarak kararlaştırılması gereken bir savaş için karar noktası olmamalıdır.

Bir ülkenin coğrafi şartları, ova ve dağlık kesimlerdeki yaşam tarzı, eğitim ve disiplin askerlerin karakteri üzerinde çok etkili olur.

Bütün büyük askerler büyük işleri savaş sanatının prensiplerine uyarak kazanmışlardır. Onlar, hiçbir zaman savaşı gerçek bir bilimden farklı düşünmemişlerdir. Bu yüzden onlar bizim için çok değerli örneklerdir. Bir kişi ancak onları taklit ederek onlara yaklaşmayı hayal edebilir.

Kara savaşlarında genellikle denizdekilerden daha fazla zayıt olur. Donanmadaki asker sefer boyunca ancak bir kez dövüşür, ama karadaki asker her gün dövüşmek zorunda kalabilir. Denizci asker, denizin tehlike ve zorlukları ne olursa olsun karadaki askerden daha az eziyet çeker. Denizci asker hiçbir zaman aç ve susuz değildir. Her zaman yatacak yeri, mutfağı, reviri ve eczanesi vardır. Disiplinin sağlandığı, temizliğin, tecrübenin ve sağlıklı kalmanın bütün yollarının keşfedildiği İngiliz ve Fransız donanmalarında, kara ordularından daha az hastalıkla karşılaşmışlardır. Savaşın tehlikelerinin yanında, denizciler fırtınanın risklerini göze alır. Fakat denizcilik öyle ilerlemiştir ki, bu tür tehlikeler karadaki halk ayaklanması, suikastler, düşmanın yaptığı ani baskınlar yanında oldukça hafif kalır.

Bir donanımaya komuta eden amiral ile bir orduya komuta eden general farklı özelliklere sahip olmalıdır. Birisi bir orduyu idare edecek uygun özelliklerle doğmuştur. Halbuki bir donanmayı idare etmek ancak tecrübe ile mümkündür.

Karada savaşma sanatı bir zekânın ve insanın içinden gelen bir ilhamın ürünüdür. Denizde her şey kesindir ve tecrübe meselesidir.

Amiralin sadece bir bilime ihtiyacı vardır: Denizcilik. Bir generalin bütün bilgi ve tecrübelerden yararlanmasını bilen bir yeteneği olmalıdır. Bir amiralin bir durumu çözmesi için zihnini yorması gerekmez. O, düşmanın nerede olduğunu ve gücünü bilir. Bir general hiçbir şeyi kesin olarak bilemez, düşmanını net olarak göremez ve tam nerede olduğunu önceden anlayamaz. Ordular karşılaştığı zaman, ufak bir arazi parçası, küçük bir koruluk ordunun bir bölümünü gizleyebilir. En tecrübeli göz, düşman ordusunun tümünü veya dörtte üçünü gördüğünü iddia edemez. Bir general aklının gözüyle, olay ve şartları bütün olarak muhakemeyle ve Tanrı'dan aldığı ilhamla görür, bilir ve yargılar. Amiralin sadece tecrübeli bir bakışa ihtiyacı vardır ve düşman gücünün hiçbir kısmı ondan gizlenemez. Generalin işini güçlendiren diğer bir faktör de çok sayıdaki insan ve hayvanı canlı ve tok tutmak mecburiyetidir. Amiralin böyle şeylere kafa yorması gerekmez, çünkü o her şeyini beraberinde taşır. Bir amiralin keşif yapmasına, arazi incelemesine ve savaş alanının topografik şartları üzerinde muhakeme yapmasına gerek yoktur. Hint Okyanusu, Atlas Okyanusu, Kuzey Denizi her zaman su olan ovalardır. En yetenekli amiralin, en yeteneksizine kıyasla bir avantaj yoktur. Ama bölgeye hâkim rüzgârları biliyorsa, bunları izleyerek hangi rüzgârın veya fırtınanın çıkacağını önceden kestirebilir. Hava durumuna bakarak da durum muhakemesi yapabilir. Bu özellikler ise sadece ve sadece tecrübeyle kazanılır.

General üzerinde savaşacağı araziye her zaman bilemez.

Onun tespit ettiği bilgiler tahmine dayanır. Arazi hakkındaki bilgiler hep olaylara bağlı olduğundan kesin değildir ve tecrübeye dayanmaz. Değişik ülkelerin tabiatına uygun arazi ilişkilerini anında anlayabilmek bir yetenektir. Bir bakışta askeri durumu kavrayabilme yeteneği denen; büyük generallerin tabiatından aldığı üstün kabiliyettir. Yine de topoğrafik haritalar üzerinde yapılacak incelemeler ve harita okumadaki eğitim ve alışkanlıkların verdiği kolaylıklar generale yardımcı olabilir.

Bir amiral, bir generalin emrindeki komutanlara bağlı olmasından daha çok gemi kaptanlarına bağlıdır. Generalin bütün kuvvetlerin emir komutasını kendi eline alma şansı vardır. Böylece bir yöne hareket etmek veya yanlış atılmış bir adımı düzeltmek mümkün olabilir. Bir amiral ancak kendi bulunduğu gemideki askerleri etkileyebilir, haberleşme de çok güvenli değildir. Bu yüzden denizcilikle gemi süvarileri diğer mesleklerdekinden daha çok kendi inisiyatiflerini kullanmak zorundadırlar.”

Stratejik Öngörüsüzlük

Stalingrad Faciası

Stalingrad Meydan Muharebesi II. Dünya Savaşı'nda Alman, Sovyet Rusya cephesindeki savaşın dönüm noktasıdır. Büyük bir stratejik hatanın nelere mal olduğunun, belki de dünya savaş tarihindeki en çarpıcı ve en çıplak örneğidir. Ne kadar taktik başarı kazanılırsa kazanılsın, ne kadar insanüstü fedakârlıkta bulunulursa bulunulsun, vahim bir stratejik hatanın asla geri döndürülemeyeceğinin de en dikkate değer misalidir.

Stalingrad'da kuşatılan 300 bin kişilik Alman 6'ncı Ordusu'nu kurtarmak için birkaç kez teşebbüste bulunan Alman Don Ordular Grup Komutanlığını Feldmareşal Erich von Manstein yapmaktaydı. Manstein Sovyet Rusya'da yürütülen tüm savaşlarda başından sonuna kadar vazife yaptı. Savaştan sonra da *Kaybedilen Zaferler* isimli bir kitap yayımladı. Bu eserin bir bölümünde Stalingrad faciasına, hata üzerine hata yaparak adım adım nasıl gidildiği, ibret alınacak bir tarzda anlatılmaktadır.

Don Ordular Grup Komutanı (sonraki adı Güney Ordular Grubu) Feldmareşal Erich von Manstein'den:

“Ey yolcu! Sparta'ya yolun düşerse, oradakilere, bizim buralarda, kanunun emrettiği şekilde serilmiş olduğumuzu gördüğünü bildir!”

Bize Termopoli savunmacıların kahramanlığından bilgi veren ve o zamandan beri kahramanlığın, sadakatini ve itaatin destanı yerine geçen bu mısralar, Volga kıyısındaki Stalingrad şehrinin başına hiçbir zaman, orada yok edilen 6'ncı Alman Ordusu'nun feda oluşunun bir hatırası olarak nakşedilmeyecektir.

Orada ölen, aç kalan, donan Alman askerlerinin varlığını gösteren izleri üzerinde hiçbir zaman bir haç, bir anıt taşı yükselmeyecektir.

Fakat, galibin zafer çılgınlıklarının çınlaması sona erse, elem ve ıstırap feryatları, hesapları hayale uğrayanların hidetleri dinse dahi, Alman askerlerinin çektikleri, anlatılmaz acıları, ölmeleri, emsalsiz kahramanlıkları, sadakatleri, vazifeşinaslıkları hayat boyunca hatırlanacaktır.

Varsın bu kahramanlık boşa gitmiş, bu sadakat, ne anlayan ne de takdir eden ve dolayısıyla bunu hak etmemiş olan bir adama karşı gösterilmiş, bu vazifeşinaslık ölüme ve esarete götürmüş olsun, yine de bu fedakârlık, bu sadakat, bu vazifeşinaslık, gerçi bugün yok olmuş fakat bir zamanlar bütün hayatı söndüren atom bombaları devrine şahit olmuş Alman askerliğinin bir destanı olarak kalacaktır.

Varsın kaybolmuş bir şey için yapılan bir fedakârlık faydasız, hürmet ve itibar bilmeyen bir rejime gösterilen sadakat, manasız, dayandığı şartların hayali olduğu sabit olan itaat yersiz görülsün, 6'ncı Ordu askerlerinin fedakârlıklarını sonuna kadar götürmelerine sebep olan zihniyetin ahlaki kıymeti yine de baki kalacaktır.

Ben bu facianın seyrini sakın, soğukkanlı ve objektif olarak izaha çalışacağım. 6'ncı Ordu'nun kaderini büyük olayların çerçevesi dahilinde, Stalingrad bunun en fecisidir ve sadece bir kısmını teşkil etmektedir. Stalingrad'da cereyan eden meydan muharebesinin gürültüsü, Stalingrad etrafındaki steplerin karlı sahaları, uçurumları, boğazları, geçitleri, yerleşim alanları dahil her yeri inletti.

Stalingrad Meydan Muharebesi Sovyetlerce pek tabii olarak savaşın dönüm noktası olarak gösterilmektedir. İngilizler de 1940 senesinde İngiliz Adaları'na yapılan Alman genel hava taarruzlarının önünün kesilmesini, Amerikalılar da müttefiklerin başarılarını dönüm noktası kabul ederler.

Almanya'da ise Stalingrad'ın kati neticeli meydan muharebesi olduğu görüşü hâkimdir.

Şurası muhakkak ki, o zaman Volga boyuna ilerleyen Alman taarruz dalgası, bir dalga kırana çarpmış gibi kırılıp geri çekilince, Stalingrad hemen hemen II. Dünya Savaşı'nın bir dönüm noktası tarihini teşkil etmiştir. Fakat 6'ncı Ordu'nun zayıfatı o kadar ağır olmakla beraber, Doğu'daki savaş ve dolayısıyla topyekûn savaş bu yüzden hemen tamamen kaybedilmiş olamazdı. Şayet Alman siyaseti ve askeri sevk ve idaresi ona göre ayarlanmış olsaydı, yine de bunu önleyici bir çare düşünebilirdi.

6'ncı Ordu'nun yok olmasının sebebini tabiatıyla Hitler'in şüpheşiz ki esas itibariyle prestiji kaybetmemek düşüncesiyle Stalingrad'ı isteyerek terk etmemek meselesinde aramak lazımdır.

6'ncı Ordu'nun böyle bir duruma düşmesi, Alman Başkomutanlığı'nın daha önceden, Alman 1942 genel taarruzunun planlama ve tatbikatında düştüğü hatalara dayanmaktadır.

Bu hataların 1942 sonbaharının sonlarında, Alman Doğu Cephesi'nin güney kanadının düştüğü harekât durumundan ziyade, 6'ncı Ordu'nun yazgısı bakımından hayati noktalara bakılması lazımdır.

1942 Alman genel taarruzu, Hitler'in tercihen savaş ekonomisi görüşlerine göre kararlaştırılan hedef tayini yüzünden, biri Kafkasya'ya ve diğeri Stalingrad olmak üzere birbirine aykırı iki istikamete ayrılmıştı. Bunun neticesi olarak Alman taarruzunun felce uğramasıyla, mevcut kuvvetlerle tutulamayacak bir cephe meydana gelmişti. Kırım'dan serbest kalan 11'inci Ordu da muhtelif istikametlerce dağılınca, topyekûn

cephenin bu kanadında Alman Başkomutanlığı'nın elinde operatif seviyede ihtiyat kalmamıştı.

A Ordular Grubu, Kafkasya'nın kuzey kısmında Karadeniz ile Hazar Denizi arasında; B Ordular Grubu, Stalingrad'ın güneyinde Volga'ya, Don Nehri'nin orta kısmından bükülerek bu nehir boyunca kuzeye kadar uzanan cepheyi tutuyordu.

Her iki ordular grubu da kendi kuvvetlerinin yeterli olmayacağı kadar genişlikte cepheler tutmak zorunda bulunuyorlardı. Buna karşılık düşman, cephe ve cephe gerilerinde, bu ordu gruplarının karşısında çok kuvvetli operatif seviyede ihtiyatlara sahipti. A ve B Ordular Gruplarının arasında bulunan 300 km'lik bir cephede de sadece bir tümen yetersiz emniyet kuvveti olarak tertiplenmişti.

İşte bu çok genişleyen cepheyi sonsuza dek tutmaya çalışmak, 6'ncı Ordu'nun 1942 Kasım ayı sonunda, ümitsiz duruma düşmesine yol açan ilk hatayı teşkil ediyordu.

İkinci daha ağır bir hata da Hitler'in B Ordular Grubu'nun esas gücü olan 6'ncı Ordu ile 4'üncü Zırhlı Ordusu'nu, Stalingrad'ın içindeki ve etrafındaki savaşlara tahsis etmeye zorlaması olmuştur. B Ordular Grubu'nun Don kıyısındaki geniş kanadında ise bir Romen ordusu, bir İtalyan ordusu ve bir Macar ordusu bırakılmıştır. Daha ötedeki arazide ise zayıf olan 2'nci Alman Ordusu bulunuyordu. Hitler bu müttefik birlikleriyle, Don Nehri'nin arkasından yapılacak kuvvetli bir Sovyet taarruzuna karşı konulamayacağını bilmeliydi.

Ele geçirilmesi ilk hamlede ancak kısmen sağlanmış bulunan Stalingrad'ın, Volga üzerinde hâkimiyet kazanılarak taarruzla tamamen ele geçirilmesi sağlanabilirdi, ama bu olmadı. Bu olmadığı gibi B Ordular Grubu'nun esas kuvveti de yetersiz kanat emniyetiyle haftalarca Stalingrad'ın bir bölümünde kaldı. Bu suretle düşmana, güney kanattan saldırma fırsatı verilmiş oldu. Yani düşman, kendisine sunulan şanstı faydalanarak kuşatmaya davet ediliyordu.

Buna ayrıca, Alman güney kanadına doğrudan doğruya müdahale edecek şekilde, yeni bir komuta sistemi kuruldu; bu da üçüncü hataydı.

Bu tertibe göre, A Ordular Grubu'nun artık hiçbir komutanı olmayıp, bizzat Hitler tarafından sevk ve idare edilecekti.

B Ordular Grubu, aralarında dört müttefik ordusu olmak üzere yedi orduya komuta ediyordu. Halbuki, prensip olarak ordu sayısı üç veya en fazla beş olmalıydı. Üstelik bunların dördü müttefik de olsalar, başka ülkelerin askerleriydi. Müttefik orduların iyi gözetilmesi için komutanlık, sevk ve idare yerini bunların arkasında olmasına özen göstermek durumunda kalınca, Alman Ordularından çok uzak mesafelerde bulunmak zorunda kalıyordu.

Buna Hitler'in müdahaleleri de eklenince, Ordular Grup Komutanlığı, 6'ncı Ordu'ya müdahale de imkânsız sayılabilecek durumlara düşüyordu.

Alman Kara Kuvvetleri Komutanlığı sevk ve idaredeki bu sıkıntıyı çözmek için Romen Mareşal Antonescu yönetiminde yeni bir Don Ordular Grup Komutanlığı kuruluşu hazırladı, fakat Hitler evvela Stalingrad'ın ele geçirilmesini istediğinden, bu plan uygulanamadı.

Mareşal Antonescu'nun bu mevkie getirilmesi de çok ağır bir hata olmuştu. Henüz bir harekâtla denenmemişti ama onun iyi bir asker olduğu muhakkaktı. Romen mareşalin bu coğrafyadaki sıkıntıları görmesi ile Hitler'e yapacağı tekliflerin geri çevrilmesi pek mümkün değildi. O ne de olsa Hitler'in 6'ncı Ordu veya B Grubu komutanından daha fazla değer vermesi gereken bir devlet reisi ve müttefiki idi!

Başarı sağlamak isteyen her başkomutan riski göze almak mecburiyetindedir. Fakat Alman Başkomutanlığı'nın 1942 sonbaharının sonlarına doğru göze almak zorunda olduğu risk, B Ordular Grubu'nun darbe kudretince sahip kuvvetlerini Stalingrad'a bağlayarak, Don Cephesi'nde kolayca yırtılabilecek düşman tertibatına taarruz etmemeleriydi. Bun-

da müttefik orduların savaş yetenekleri konusundaki hayal kırıklıkları da etkili olmuştur, ama B Ordular Grubu'ndaki Alman orduları, düşman perdesini yırtıp atacak güce sahiptiler. Yine de müttefikler içerisinde en iyisi Romen birlikleriydi, Kırım seferinde edinilen tecrübelerle dayanılarak önceden beklenebilecek gibi dövülmüşlerdi. Fakat İtalyanların savaş gücü hakkında her türlü tahayyül boşa çıkmıştı.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan 21 Kasım 1942'de komuta ettiğim 11'inci Ordu Komutanlığı'na gelen emirde: 'Don Ordular Grup Komutanlığı kurulduğunu, benim de grup komutanı olarak atandığımı, 4'üncü Zırhlı ve 6'ncı ordularla 3'ncü Romen Ordusu'nun da komutama verildiği' bildiriliyordu. Gerekçe olarak da, 'Stalingrad'ın batı ve güneyinde cereyan eden ağır savunma savaşlarına katılan orduların daha geniş bir şekilde topluca sevk ve idaresinin temini maksadıyla,' deniliyordu.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın emrinde Don Ordular Grubu'na düşman taarruzlarını durdurmak ve kaybedilen bölgeleri düşmandan geri almak vazifesi veriliyordu.

Vazife tahlil edildiğinde ve bize verilmesi vaat edilen kuvvetlerin sevk edilmesindeki yetersizlikten Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın Stalingrad etrafındaki durumun arz ettiği tehlikeden o gün Stalingrad'ın içindeki 6'ncı Ordu'yla birlikte çembere alınıp kuşatıldığından haberi olmadığı anlaşılıyordu.

Durumun yeniden düzeltilebilmesi için mümkünse, ancak yığınağı tamamladıktan sonra genel taarruza geçebilecek büyük bir ordu yapılanması için önemli kuvvetlere ihtiyaç vardı.

Düşman, 19 Kasım sabahı kuvvetli bir topçu ateşi hazırlığını takiben Don köprübaşından itibaren ve daha batıda Don üzerinden, 6'ncı Ordu'nun sol kanadına ve 3'üncü Romen Ordusu'na karşı taarruza geçti. Aynı zamanda, büyük kuvvetlerle; Stalingrad güneyinde bulunan 4'üncü Romen Ordusu ile General Hoth idaresindeki Alman 4'üncü Zırh-

lı Ordu cephesini önden yardı. Düşman, 6'ncı Ordu'nun sol kanadını tutarken Romenleri her iki cephede de hezimete uğrattı. Kuvvetli Sovyet zırhlı birlikleri her iki yarma yerinde (bizden öğrendikleri gibi) derinliğine hücumla geçtiler. 21 Kasım sabahı 6'ncı Ordu'nun ikmal için hayati önemi olan ve henüz tahrip edilmemiş olan Don Köprüsü'nün bulunduğu Klatsch'a ulaştılar. Böylece 6'ncı Ordu'nun kuşatma sahasına sürülmüş olan 4'üncü Zırhlı Ordu ile diğer Alman ve Romen birliklerinin bir kısmı da düşman tarafından çembere alınmış oldu.

21 Kasım öğleden evvel, toplam 20 tümeni ihtiva eden 5 Alman kolordusu, 2 Romen kolordusu, Alman Kara Kuvvetleri topçusunun tamamı, kara istihkam birlikleri bu kuşatma çemberinin içinde bulunuyordu. Bu tarihten itibaren ordular grubunca, kuşatma çemberi içinde kalan Alman askerlerinin mevcutları hakkında tam bir bilgi edinilememiştir. Bizzat 6'ncı Ordu tarafından verilen rakamlar 250.000-270.000 arasındadır. Romen kıtaları ve ikmal kuvvetleri buna dahil değildir. Çember içinde kalan asker sayısı mübalağasız 300.000 kişi kadardı.

Romen orduları dağılınca bölgede Alman birlikleriyle yeni bir düzen alındı. Kuşatma çemberinin doğu-batı hattının çapı 50 km, kuzey-güney çapı ise 40 km'yi buluyordu.

B Ordular Grubu'nun görüşüne göre, 6'ncı Ordu'nun elinde sadece iki savaş gününe yetecek kadar cephaneye ve altı günlük erzak kalmıştı. Havayolu ile ikmal ve iaşe; hava durumunun müsaadesi nispetinde, ancak ordunun ihtiyacı olan cephaneye ve işletme parçalarının %10'u temin edilebilmişti. Bu işe 100 tanker uçağı vaat edilmiş, ama bu sayıda uçak çalıştıramamıştır.

Düşman durumuna gelince: Tümenler, zırhlı ve mekanize tugaylar olmak üzere, 24 birlik ile Stalingrad'ın güneyinde açılan gedikten içeri girerek kuzeye doğru 6'ncı Ordu'nun güney kanadına şiddetli taarruzlarını sürdürüyordu.

Düşmanın 3'üncü Romen Ordusu'nu yardığı yerden 24 birlikle 6'ncı Ordu'nun gerilerine sarkarken, diğeri 23 birlikle de daha batıya, güneye, hatta güneybatıya doğru ilerlediğı bildirildi. Ayrıca Stalingrad'da 6'ncı Ordu'nun taarruzlarına karşı Volga üzerinden takviye alarak, sonuna kadar dayanan kuvvetleri vardı. Düşmanın demiryolu ile sürekli takviye aldığından şüphe yoktu. 28 Kasım'da toplam tümen ve tugaylar olarak, düşmanın 143 birliğinin yeni kurulan Don Ordular Grubu'nun muharebe sahasında bulunduğu tespit edilmiştir.

Benim emrim altındaki Don Ordular Grubu'nu teşkil edecek olan kuvvetler ise; Stalingrad etrafında, üç misli düşman kuvveti tarafından kuşatılmış ve savaşlarda hayli yıpranmış; cephanesi, işletme maddesi, iaşe stokları tükenmiş; sürekli ikmalden mahrum; 20 Alman tümeni ile 2 Romen tümeninden ibaret 6'ncı Ordu vardı ki, kuşatılmış olması bir tarafa, Stalingrad'ı ne pahasına olursa olsun elde tutmak için Hitler'den sıkı emir aldığı için, hareket serbestisinden de mahrumdu.

6'ncı Ordu'nun Don Ordular Grubu'nun emrine verilmesi de bir tuhaftı. Bu ordu o zamana kadar kara kuvvetlerine doğrudan doğruya bağlıydı. Kendi gücü ve inisiyatifiyle belki de çıkabilecek fırsatlardan istifade ile kurtulabilirdi, fakat Hitler onu adeta Stalingrad'a mıhlamıştı. Şimdi artık operatif bakımdan hareket etmesine imkân yoktu. Bağlı bulunduğu Ordular Grubu da onu artık sevk ve idare edemeyecek, ancak yardımda bulunabilecekti. Kaldi ki Hitler ordu üzerindeki direkt komuta gücünü, 6'ncı Ordu Komutanlığı nezdindeki bir irtibat kurmay subayı vasıtasıyla günlük olarak sürdürüyordu. Ayrıca ordunun ikmali de bu işi havayoluyla sağlayabilecek vasıtalarda Hitler'in kendi elinde ve ona bağlıydılar. 6'ncı Ordu sadece şekil itibariyle bana bağlıydı. Bu koşullarda 6'ncı Ordu'nun eskiden olduğu gibi gene kara kuvvetlerine bağlı kalması doğru olurdu, çünkü komuta edilemiyor, bir plan uygulanamıyor, bir emir verilemiyorsa, 6'ncı Ordu'yu

Don Ordular Grubu'na bağıymış gibi göstermenin bir anlamı yoktu.

Kuşatma altında ve dolayısıyla operatif maksatla kullanılmayacak olan 6'ncı Ordu bir kenara bırakılınca, Don Ordular Grubu'nun elindeki kuvvetlerin hepsi bir enkaz yığınınından ibaretti. Stalingrad'ın çemberden kurtarılması için ileri harekât yapabilecek zinde ve yeterli kuvvet olmamasına karşın, Don Ordular Grubu kurmayları hemen planlamaya başladılar.

B Ordular Grubu'ndan bana, 6'ncı Ordu Komutanı General Paulus'un Hitler'e hitaben yazdığı, 23 Kasım tarihli mektubunu verdiler. O, bu mektubunda gerek kendi ve gerekse maiyetindeki bütün generallerin fikirlerine göre, ordunun güneybatıya doğru bir çıkış hareketinde bulunmasının bir zaruret haline gelmiş olduğunu belirtmekte, bu iş için, ordu içinde bazı kıta kaydırmaları ve kuzey cephesinden kuvvet tasarrufu maksadıyla kısa bir hatta geri çekilmesine ihtiyaç gösteriyordu. B Ordular Grubu'nun görüşüne göreyse, Hitler tarafından derhal müsaade edilse bile, 6'ncı Ordu bu yarma hareketine 28 Kasım'dan önce girişemezdi.

Bizim Don Ordular Grubu karargâhında, 6'ncı Ordu'nun bu karışık işleriyle meşgul olmaya ne zamanımız ne de imkânımız vardı. General Paulus da herhalde, Hitler'in kendisini Stalingrad'a bağlayan emirleri çerçevesinde, ordusunun başlangıçta daha az tehdit altında bulunan cephelerinden kuvvet çekmek hususunda mümkün olanı yapmış olmalıydı. Nitekim, General Paulus düşmanın yarattığı tehlikeleri hesaplarken, Volga'nın doğu ve batısında Volga ve Don arasında yapılabilecek tüm düzenlemeleri yaptı.

Bu tedbirler, ordunun kendisini çevreleyen düşman kuvvetlerinin taarruzlarıyla yenilerek uçuruma yuvarlanmasına mani oldu, ama çepeçevre, sıkı bir şekilde kuşatılmasını engellemedi.

General Paulus, 22 ve 23 Kasım'da ordusu ile güneyba-

tıya doğru bir çıkış hareketinde bulunmayı teklif ettiği zaman da belki de iş işten geçmiş bulunuyordu. Bu görevinden önce General Paulus Kara Kuvvetleri Komutanlığı kurmay başkanlığının 1'inci yardımcısıydı. O, Hitler'in o kış Alman ordusuna, her ne pahasına olursun, 'Dur!' emri vermiş olmakla, Napolyon'un çekilmesinde maruz kalınan felaketten korunmuş olduğunu kendine mal ettiğini biliyordu. Hitler'in Lgor Sarayı'nda Stalingrad hakkındaki konuşmasından sonra, artık hiçbir zaman şehrin tahliyesine razı olmayacağını bilmeliydi. Bu şehrin ismi diktatörün nezdinde kendi askeri prestijine bağlıydı. Tek imkân, Hitler'i, ordunun kendi kendine bir kurtuluş teşebbüsüne geçtiği şekilde, bir oldubittiye getirmektir. Ancak böyle bir hareketin, General Paulus'un başına mal olması da mümkündür. Fakat General Paulus böyle şeylerden endişe edecek adam değildi. O, doğrudan Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı olduğu ve telsiz irtibatı da kesintisiz sağlandığı için, çıkış müsaadesi istemesi Hitler'e olan bağlılığından ileri geliyordu. Paulus, tüm genel durumu da açık bir şekilde bilemez ve kestiremezdi. Tek başına hareket kararının zorluğu, ordunun bir çıkış hareketi onun için Stalingrad'da kalmaktan daha büyük bir tehlike ihtimalini de yaratabilirdi.

Düşman, kuşattığı 6'ncı Ordu'yu imha hususunda her şeyi yapacaktı. 3'üncü Romen Ordusu'nun yenilgisinden de faydalanarak seri kuvvetlerle Don büyük kavsinde Rostov istikametinde bir yarma hareketinde de bulunabilirdi. Çünkü, böyle bir hareket tarzıyla sadece 6'ncı ve 4'üncü zırhlı orduların değil, aynı zamanda A Ordular Grubu'nun geri irtibatını kesmiş olacaktı. Düşmanın elindeki mevcut kuvvetler ve sevk olabileceği takviyeler, ona bu imkânları sağlayacak durumdaydı.

Don Ordular Grubu'nun ilk işi 6'ncı Ordu'yu kurtarmak olmalıydı. Çünkü, 300 bine yakın Alman askerinin mukadderatı söz konusuydu. Bu ordu korunmaksızın ve kurtarılmak-

sızın, doğu cephesinin güney kanadındaki durumun düzeltilmesi düşünülemezdi. 6'ncı Ordu kurtarılsa bile Stalingrad'dan vazgeçilemezdi. Bu bir prestij meselesi değil, askeri bir zorunluluktuk bizim için. Kuşatmanın Stalingrad'dan kaldırılması ve 6'ncı Ordu'nun rahatlatılması sağlanabilirse, Alman güney kanadının durumu önümüzdeki kışa kadar dayanabilir ve istikrar sağlamak mümkün olabilirdi ve bizim buna şiddetle ihtiyacımız vardı.

General Paulus'un çemberi yarıp çıkma teklifine Alman Başkomutanlığı'ndan günler geçmesine rağmen, kaldı ki her geçen zaman düşmanın lehine işliyordu; bir cevap gelmemişti. 6'ncı Ordu çemberi yarmak için iki ayrı mihverden birini seçebilirdi. Bu mihverlerin fayda ve mahzurları şöyleydi: 6'ncı Ordu, Klatsch civarındaki Don geçidi istikametinde bir yarma teşebbüsünde bulunabilirdi. Şayet düşman çemberini bu istikamette yarabilse dahi, bu defa Don barajı önüne düşmüş olacaktı. İlk yarma teşebbüsünde cephanesinin büyük bir kısmını harcayacaktı. Don Nehri'ni geçiş onu zorunlu olarak, Don'un batısına doğru ilerlemekte olan ve karşısında hiçbir Alman kuvveti bulunmayan güçlü düşman birlikleriyle karşı karşıya getirecekti. Her şeyin halledildiği düşünülse bile, yetersiz mühimmatla 6'ncı Ordu'nun; kuzeyden, doğudan ve güneyden kendisini sıkıştıran düşmanın gerilerine sarkınmayı başarabilmesi çok şüpheli görülüyordu.

Diğer yarma teşebbüsü de Don'un doğusundan güneybatıya, yani 4'üncü Zırhlı Ordu'nun geri kalanlarının bulunduğu taraftan yapılabilirdi. Fakat düşmanın bunu bekliyor olması çok muhtemeldi. Bu yarma gerçekleştiğinde, Stalingrad'ın etrafında, doğu, kuzey ve batı cepheleri önünde bulunan düşman ordularının hepsi 6'ncı Ordu'nun peşine düşeceklerdi. En kötü durumda ordunun yetersiz cephane, işletme malzemeleri ve iaşeyele steplerde tekrar düşmana yakalanmasıydı. Belki bazı kısımları ve zırhlı birliklerin bir bölümü kendini kurtarabilirdi, ama doğu cephesinin güney kanadının

henüz Kafkaslar'da bulunan A Ordular Grubu dahil imhasına yol açardı.

6'ncı Ordu'nun kurtuluşunu sağlayacak olan Stalingrad üzerine yapılacak olan kurtarma grupları harekâtıydı. Bu operatif hareketler düşmanı kurtarma gruplarına yönelmesini sağlayacak, bir yarma teşebbüsünde bulunamazsa bile savaş gücünün muhafaza edilmesiyle, üzerine yapılan baskıyı kaldıracaktı.

Bu düşüncelerimi, kara kuvvetleri kurmay başkanına telefonla bildirdim:

6'ncı Ordu'nun güneybatıya doğru bir yarma hareketinin halen mümkün olduğunu, Stalingrad'da kalmasında ısrar edilmesi halinde ikmal faaliyetinin kesintisiz devamının şart olduğunu (asgari ihtiyaç günde 550 tonu buluyordu. Tanksavar ve piyade mühimmatı hayati idi. Ve bu ikmalin havadan yapılması gerekiyordu) açıkladım.

Kurtarma harekâtının başarı sağlaması için buraya kuvvet sevkiyatının şart olduğunu. Havadan ikmal garanti edilemediği takdirde, 6'ncı Ordu'nun Stalingrad'da bırakılmasının sonuçlarının ne olacağını kimsenin kestiremeyeceğini belirttim.

Sonuçta, Hitler ültimatom gibi talimatını verdi ve 6'ncı Ordu Stalingrad'da kaldı. Bu arada General Paulus, Hitler'e mi yoksa Don Ordular Grup Komutanlığı'na mı itaat edeceği konusunda tereddüt etti ve Hitler'in emirlerine uydu.

Kar fırtınasından uçakları kalkamadığı için tren yoluyla Don Ordular Grup Komutanlığı karargâhını kuracağımız mevkie ulaştık ve ertesi gün irtibatlarımızı bize tahsis edilen birliklerle sağlayabildik.

Önümüzde iki vazife vardı: Biri 6'ncı Ordu'nun kurtarılması; bu sadece insani bakımdan bir vazife değil, bu ordunun korunması sağlanmadıkça, doğu cephesinin (Rusya'nın tümü) güney kanadı üzerinde, sonradan düzeltilmeyecek kadar önemliydi.

Daha da vahimi, doğu cephesinin bütün güney kanadı-

nın imhası tehlikesiyle, hatta savaşın neticesini tayin edecek, savaşın kaybedilmesine sebep olacak (zaten öyle oldu!) bir neticeyle karşı karşıya gelebilirdik.

Ruslar, Stalingrad bir tarafa A Ordular Grubu gerileri ile yeni kurulmuş olan Don Ordular Grubu cephesi arasındaki yegâne güvenlik hattını teşkil eden zayıf engeli de aşmayı başardıkları takdirde sadece 6'ncı Ordu'dan ümidi kesmekle kalmayacak, A Ordular Grubu'nun durumu da nazikleşecekti.

27 Kasım'da, Don Ordular Grubu'nun kara kuvvetlerine gönderdiği görüşlere ait bir telgraf geldi. Bu telgrafın bizim görüşlerimizi paylaştığı söylenebilir, ama harekâtın sevk ve idaresi konusundaki tekliflerimize cevap ancak 3 Aralık'ta geldi. Bu gecikme Hitler'in kendisinin işine gelmeyen cevapları nasıl geciktirmek âdetinde olduğunu gösteriyordu.

Don Ordular Grubu; Stalingrad'da kuşatılmış bulunan 6'ncı Ordu'ya ulaşmak, kuşatma çemberini yararak o bölgedeki çarpışmaları lehimize çevirmek maksadıyla 1 Aralık'ta 'Kış Fırtınası' harekâtına başlayacaktır. Harekâta katılacak birlikler ile taarruz mihverleri şöyledir:

4'üncü Zırhlı Ordu, bütün kuvvetleriyle en geç 8 Aralık'ta Don'un doğusundan itibaren taarruzda geçecektir. Düşman örtme kuvvetlerini yardıktan sonra, Stalingrad etrafındaki kuşatma cephelerini geriden ve merkezden taarruzlarla dağıtacak.

48'inci Zırhlı Kolordu, Don köprübaşından itibaren düşman örtme kuvvetlerinin gerisine sarkacak, 4'üncü Zırhlı Ordu'nun geri bölgesini örterek koruyacak.

6'ncı Ordu, Stalingrad'dan ayrılmayacağına göre, kendisine yaklaşmaya çalışan 4'üncü Zırhlı Ordu'nun taarruz istikametindeki düşman cephesine baskı uygulayacaktır.'

2 Aralık'ta düşman 6'ncı Ordu'nun üzerine şiddetle saldırdı. 4 ve 8 Aralık'ta bu taarruzlar devam etti. Ordu büyük bir kahramanlık sergileyerek kendisinden katbekat üstün Rus kuvvetlerini kanlı bir şekilde püskürttü. Bu, ordunun ikmal

seviyesinin zannedildiğinden iyi olduğunu gösteriyordu. (Belki de kısıntı yapmak için beygirlerin mühim bir kısmını elden çıkarmışlardı!) Mevcut stokların 12-16 gün daha idare edebileceği bildiriliyordu. 5 Aralık'ta havadan 300 tonluk ikmal maddesinin gelmesi de ümit vericiydi. Ne yazık ki bu 300 ton ilk ve son oldu.

4'üncü Zırhlı Ordu'ya Kafkaslar'dan katılacak olan 57'nci Zırhlı Kolordu'nun intikali de kar, çamur ve şiddetli soğuklar nedeniyle 8 Aralık'tan önce mümkün olmadı. Ama düşman boş durmuyordu, 57'nci Zırhlı Kolordu'nun intikale başlayacağı Kotelnikov üzerine harekete geçti.

Düşmanın Rus cephesinin güney kanadında bulunan tüm birliklere, mevzilere, hatlara stratejik bir kış taarruzu başlattığı bir iki günde ortaya çıktı. Çok miktarda topçu ve zırhlı birlik kullanıyor, ilk hatlardaki kıtalarını sürekli takviye ediyordu.

4'üncü Zırhlı Ordu ile 48'inci Zırhlı Kolordu Stalingrad üzerine ilerlerken düşman taarruzlarıyla karşılaştılar. 4'üncü Zırhlı Ordu'nun önündeki düşman uğradığı başarısızlık nedeniyle Don Köprüsü'nden faydalanarak geri çekilmeye başladı. 48'inci Zırhlı Kolordu da güneybatıya doğru akan Rus kuvvetlerinin önünde set teşkil ederek ilerleyişin hızını kesmiş oldu.

9 Aralık 1942 tarihinde Kara Kuvvetleri Komutanlığı'yla görüştüm, raporum Hitler'e sunuldu, ama yapılması gerekenler bir türlü gerçekleşmiyordu. Zaman düşmandan yana işliyor, düşman her cephedeki kuvvetini gün geçtikçe büyütüyordu. Bizim en büyük derdimiz Don ordularının kuruluşunu meydana getiren birliklerin buldukları yerlerden getirilerek komutamız altına girememiş olmalarıydı. Yarmaya 4'üncü Zırhlı Ordu ve 48'inci Zırhlı Kolordu katılıyordu fakat bunlara verilmesi vaat edilen tümenler gelmemiş, gelememişti. Stalingrad'ı çepeçevre kuşatan birliklerin dış kenarlarına ulaşarak onlarla savaşa girmeden önce katedilecek mesafeler üzerinde çarpışılması gereken Büyük Rus Kuvvetleri vardı.

Hal böyleyken, Don Ordular Grubu Komutanlığı'nın kuvvetlerinin toplanması beklenmeden, karşılarındaki Rus kuvvetlerinin de miktarı belliyken, neden kurtarma harekâtına giriştiği ve düşmanı küçük gördüğü düşünülebilir. 6'ncı Ordu'daki arkadaşlarımıza savaşarak bir kurtuluş şansı sağlayabilmek için büyük bir riskin göze alınmasından başka çare yoktu.

Bu koşullarda gerek düşmanın gerekse bizim giriştiğimiz savaşın bir ölüm kalım mücadelesi olduğu şüphesizdi. Bizim için hedef 6'ncı Ordu'nun hayatta kalması idi. Durum öyle bir şekilde gelişti ki, düşman taarruzları karşısında bir yerden başka bir birliğe kuvvet kaydırması, sadece Don Ordularını değil, aynı zamanda A Ordularını da tehlikeye sokmak demektir.

18 Aralık'ta düşman bizim batımızda bulunan B Ordular Grubu'nun sağ kanadını teşkil eden İtalyan ordusuna karşı taarruza geçince, İtalyan ordusu ilk hücumda hezimete uğradı; bu suretle Don Ordular Grubu'nun sol kanadı yarılmış oldu. Romen Kolorduları da düşman hücumlarını karşılayamadılar. Hiç olmazsa fazla yıpranmadan kendilerine gösterilen mevzilere çekilip çekilemeyecekleri de şüpheli bir hal aldı.

Durumun gittikçe vahim bir şekil alması üzerine lojistik şube müdürü Kurmay Binbaşı Eismann'ı 6'ncı Ordu Komutanlığı'na, Stalingrad'a gönderdim. Eismann'ın görevi; Stalingrad'a çarpışarak yaklaşmaya çalışan, bizim 4'üncü Zırhlı Ordumuzun geliş istikametinde, Stalingrad'dan 4'üncü Zırhlı Ordu'nun doğru bir yarmaya girişmesine, 6'ncı Ordu komuta heyetini ikna etmektir.

Bu teklifi, 6'ncı Ordu'nun Kurmay Başkanı Tuğgeneral Arthur Schmidt reddetti. Bu kararı muhakkak ki ordu komutanı Paulus'la almışlardı. Tuğgeneral Arthur: 6'ncı Ordu'nun bir yarma hareketinde bulunmasının imkânsız olduğunu ve bunun bir felaketle sonuçlanacağını, 6'ncı Ordu'nun Büyük Yortu esnasında dahi mevzilerini savunacağını söylemiş, yeter ki siz bizi iyi ikmal ediniz demişti.

Binbaşı Eismann: Ordular Grubu'nun 6'ncı Ordu'nun ikmal için elinden geleni yaptığını, fakat ne ikmal uçuşlarını imkânsızlaştıran hava durumunu değiştirmenin ne de nakliye uçaklarına istediğini yaptırmanın kendi elinde olmadığını bildirmesi General Schmidt'i fevrana getirmişti. (General Schmidt çok cesur ve inatçı biriydi. Esareti sırasında da şerefine toz kondurtmadı. Kendisine 25 yıl kürek cezası veren mahkeme karşısında da askerce bir tavır koyarak kişiliğine halel getirtmedi.)

19 Aralık'ta taarruzun ucu Stalingrad'ın güney kuşatma cephesine 48 km yaklaşmıştı. Yani bu, Don Orduları Grup Komutanlığı'nın kurulmasından bu yana hasretini çektiğimiz, kuşatmadan kurtarma kuvvetlerinin 6'ncı Ordu'yu çemberden kurtarma şansını bahşeden en kritik andı. 4'üncü Zırhlı Kolordu kuzeye doğru taarruza devam ederken ve hiç olmazsa bu suretle düşman kuşatma cephesinden daha başka kuvvetleri üzerine çekerken, 6'ncı Ordu bir yarma hareketine geçmiş olsaydı; bu takdirde düşman her iki ordu arasında, iki ateş arasında kalmış olacaktı.

4'üncü Zırhlı Ordu hemen gerisinde akaryakıt, mühimmat ve iaşe konvoyları vardı. Bunlar yarma yaptığı takdirde 6'ncı Ordu'nun ilk temas edilecek birliklerine verilmek üzere taarruz kademesini geriden takip ediyorlardı. 6'ncı Ordu'nun topçusunun bir kısmını hareketli hale getirmek için cer makineleri de lojistik kolun içinde bulunuyordu. 4'üncü Zırhlı Ordu ile 6'ncı Ordu arasında tanklar vasıtasıyla bir irtibat tesis edilir edilmez, bu ikmal malzemelerinin tamamı 6'ncı Ordu'ya aktarılacaktı.

Ordular Grubu'nun, Don'un batısındaki cephesindeki harekâtını etkileyecek veya hiç olmazsa 6'ncı Ordu'nun kendisini 4'üncü Zırhlı Ordu'nun yardımıyla savaşarak kurtarıncaya kadar, geciktirecek kesin sonucun sağlanabileceği ümidi belirmişti.

Bunun için 19 Aralık akşamı Alman Kara Kuvvetleri

Komutanlığı'na telgrafla; 6'ncı Ordu'nun Stalingrad'dan çıkarak 4'üncü Zırhlı Ordu'nun bulunduğu güneybatıya doğru hücumına geçmesini teklif ettik. Bu telgrafa derhal cevap vermeyince, Don Ordular Grup Komutanlığı olarak, 6'ncı ve 4'üncü ordulara verilen emir şunu ihtiva ediyordu: 6'ncı Ordu mümkün olan süratle ve en kısa zamanda, güneybatıya doğru bir yarma hareketinde bulunacak, şimşek (gök gürültüsü) parolası ile yarma hareketini, Stalingrad bölgesini kesim kesim tahliye ederek, 4'üncü Zırhlı Ordu ile birleşinceye kadar sürdürecektir.

Don Ordular Grup Komutanlığı olarak bizim, Hitler'e, 6'ncı Ordu'nun her hal ve koşulda Stalingrad'dan ayrılmaması için verdiği emri geri aldirmamız lazımdı. Çünkü 6'ncı Ordu'ya emir vererek, inisiyatifi ve sorumluluğu üzerimize almış oluyorduk. Hitler'in değişmez tutumu 6'ncı Ordu'yu frenliyordu. Verdiğimiz emir büyük risk taşıyordu. 6'ncı Ordu'nun da bu emri yerine getirip getirmeyeceği 19/25 Aralık kesitinde belli olacaktı.

Don Ordular Grubu'nun cephesindeki genel durumun gelişmesi, özellikle de komşu olduğumuz B Ordular Grubu bölgesindeki gelişmeler, 4'üncü Zırhlı Ordu ve 6'ncı Ordu'nun Don'un doğusunda bulunmasına imkân tanımıyordu. Mevcut şartlar, özellikle de düşmanın azimli hareketleri geri bölgemizi tehdit ettiği için 6'ncı Ordu'nun değil, Don Ordular Grubu'nun da mukadderatının tayine doğru gidiyordu.

6'ncı Ordu'nun bir yarma harekâtına girişebilmesi için hesapladıkları altı günlük süre de çok fazlaydı. Zaman satırla keser gibi aleyhimize çalışıyordu. Stalingrad'ı kuşatan düşman da bu derece uzayacak olan yarma hazırlığına seyirci kalamazdı.

Hitler'in Stalingrad'da doğrudan kendisiyle irtibat halinde olduğu bir irtibat subayı vardı ve onun vasıtasıyla 6'ncı Ordu'nun savaş yeteneğinin ne olup olmadığından gününbirlik haberi oluyordu. İrtibat subayı aracılığı ile General Paulus'un akaryakıt durumu nedeniyle güneybatıya doğru bir yarma

hareketine girişmesini değil; bu harekâtın hazırlığının tamamlanabilmesinin de imkânsızlığı konusunda bilgi edinmişti.

Hitler ile yaptığım uzun telefon görüşmesinde, kendisini, ordunun Stalingrad'ı bırakarak bir çıkış hareketinde bulunmasını onaylamasını sağlamaya çalıştığım zaman da bana yine 'Ne istersiniz; kuzum, Paulus'un elinde sadece 30 km'ye yetecek kadar akaryakıt varmış ve bu vaziyette bir çıkış hareketinde bulunamazmış!' cevabını verdi.

Stalingrad düşmeden önce rütbesi feldmareşallığa yükseltelen Paulus'un kararlarını, onun yaşadığı koşulları yaşamadan, taşıdığı sorumluluğun eziciliğini anlayamadan eleştirmek kolaydır. Paulus'un sadece Hitler'in emirlerine itaat için hareket edemediği yönündeki kesin hüküm de yanlıştı. Bir yarma harekâtına girişip girişmemek konusunda ağır bir vicdan hesabı içinde bulunduğu şüphesizdi. Ordunun bir çıkış hareketi, ona kurtuluş şansı sağlayabileceği gibi, onun yok edilmesine de yol açabilirdi. Düşman kuşatma cephesine karşı girişilecek bir yarma hareketi başarıya ulaşamadığı takdirde ordu yarı yolda kalırken, 4'üncü Zırhlı Ordu da daha fazla ilerlemeyecek, düşman da gerilerden ve kanatlardan bastıracağı zaman 6'ncı Ordu'nun akıbeti ortaya çıkmış olacaktı. Dolayısıyla 6'ncı Ordu çok büyük bir cüretkârane hareket ve çok ağır bir vazife karşısında bulunuyordu. O, güneybatıya doğru girişeceği taarruzun önünün her an kesilebileceği, artçıları ve kanat emniyeti sağlayan kıtalarının hezimete uğrayacağı tehlikesini göze alarak, dört istikamete doğru kale nizamında savaşarak, 4'üncü Ordu'ya doğru olan yolu almak zorunda olacaktı. Bu vazife gıdasızlıktan zayıf düşmüş, hareket kabiliyeti de geniş ölçüde sınırlandırılmış kıtalarla yapılacaktı. Fakat, hürriyetlerini tekrar kazanmak, ölüm ve esaretten kurtulmak ümidi, kıtalara imkânsız mümkün kılacak bir yeteneği sağlayacaktı.

20 Aralık'tan itibaren dramatik gelişmeler oldu. Sabahın erken saatlerinde İtalyanların sağ kanadını sevk ve idare eden general gelerek emrindeki iki İtalyan tümeninin süratle çe-

kilmekte olduklarını bildirdi. Bu tümenlerin kanatlarının derinliklerinde iki düşman zırhlı kolordusu bulunuyordu ki, bu general B Ordular Grubu emrinde idi. Bu generale her çareye başvurarak çekilmekte olan İtayan tümenlerini derhal durdurması emrini verdik. Bunlar çekildikçe bizim de sol kanadımız düşmana açık hale geliyordu; sol kanadımızı kendimizin koruması en doğru olduğu için batıda emniyet için kademeli bir düzene geçtik.

Bu yetmiyormuş gibi B Ordular Grubu'nun bize komşu olan 1'inci Romen Kolordusu panik halinde mevzilerini terk etmişti ve burada cephe düşman tarafından iki yerden yarıldı. İtalyanların ise mukavemete devam edip etmediklerini ve nerelerde olduklarını kimse söyleyemezdi.

20 Aralık akşamı Alman Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na İtalyanların bulunduğu bölgeden cephenin yarıldığını ve düşmanın Rostov'a doğru taarruza devamla Don ve A Ordular Grubu'na karşı topyekûn kati netice alıcı bir harekâta girişeceğini bildirdik.

24 Aralık'ta buhran son haddine vardı. Üç düşman zırhlı ve mekanize kolordusu İtalyan ve Romen tümenlerinin hezimetini sonucu açılan gedikten içeri sızdılar 6'ncı Ordu'nun havadan ikmali için hayati olan iki hava üssüne yaklaştılar (Morosovski ve Tanzinski hava üsleri) Ertesi gün düşman Tanzinski Havaalanı'nı ele geçirdi ve biz 28 Aralık'ta geri alınmaya kadar elinde tuttu.

25 Aralık'ta düşman 4'üncü Zırhlı Ordu'nun içinde olarak Stalingrad'a ulaşmaya çalışan 57'nci Zırhlı Kolordu'ya saldırarak onu geri çekilmeye mecbur etti, müteakip günlerde de kolorduyu doğudan ve batıdan kuşatma girişimlerine başladı.

4'üncü Zırhlı Ordu'nun kuzey ve doğu cephesi önünde, Rusların 2'nci ve 51'inci muhafız ordularının bulunduğu tespit olundu. Bu kuvvetlerin büyük bir kısmı Stalingrad cephesinde alınmıştı. Düşman herhalde Volga üzerinden yeni kuvvetler getirmişti.

Düşmanın 4'üncü Zırhlı Ordu'ya karşı birkaç misli kuvvet getirmesi sonunda ordu, müteakip günlerde, 12 Aralık'ta Stalingrad'a ulaşmak için ileri harekâta başladığı noktalara çekilmeye mecbur kaldı.

Kafkaslar'da bulunan A Ordular Grubu'ndan Stalingrad'a yapılacak taarruz için bazı birliklerle bizi desteklemesi önerimizi hem Hitler hem de A Ordular Grup Komutanlığı reddetmişlerdi. Kafkaslar'da herhangi bir hareket yoktu ve A Ordular Grubu izole bir şekilde o bölgede sakin bir şekilde duruyordu.

31 Aralık'ta Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan Don Ordular Grup Komutanlığı'na gelen talimat şöyleydi: Hitler'in yeni teçhiz edilerek kadrosu tamamlanan SS Zırhlı Kolordusu'nu, 'Muhafız', 'Ölü Kafası' ve 'Reich' adlı zırhlı tümenleriyle birlikte batıdan bizim bölgeye göndermeye karar verdiği bildiriliyordu. Bu kuvvetler Charkov etrafında toplanacak ve oradan Stalingrad üzerine, kuşatmadan kurtarma kuvveti olarak genel taarruza geçirilecekti. Demiryollarının verimi düşük olduğundan, gelecek kolordu ancak şubat ortalarında Charkov etrafında toplanabilecekti. O zamana kadar da 6'ncı Ordu'nun Stalingrad'da nasıl ayakta kalabileceği açık bir mesele olarak ortada duruyordu. B ve Don Ordular Grubu'nun sahasındaki durum gittikçe vahim bir hal alıyordu. İtalyanların ve Romenlerin durumu içler acısıydı. Şimdi Macarların hali de hiç olumlu değildi. SS Kolordusu'nun Stalingrad üzerine genel bir taarruza gücünün yetebileceği asla kabul edilemezdi. Aralık ayında 4'üncü Zırhlı Ordu'nun 130 km katederek yapacağı harekâtı, şimdi 560 km katederek yapılacağı hayal ediliyordu. Bu akıl almaz bir durumdu. Aralık ayı sonunda Hitler'e, Don Ordular Grubu takviye halinde, 4'üncü Zırhlı Ordu'nun bu harekâtı hızla sonuçlandırabileceğimizi saatlerce anlatmamıza rağmen kabul ettirememiştik. Alınacak mesafe 130 km iken şimdi 560 km'ye çıkmış, üstelik düşmanın karşımızdaki gücü de birkaç misli artmış, İtalyan

ve Romen kıtaları da dağılıp, bizim batı kanadımızı tehlikeli bir hale sokmuşlardı.

6'ncı Ordu komutanı Paulus, Kara Kuvvetleri Komutanlığı ile Don Ordular Grup Komutanlığı'na bir rapor ve tebliğ gönderdi.

'Kanlı zayıat, soğuk ve yetersiz ikmal ve iaşe, tümenlerin savaş gücünü son zamanlarda hayli düşürmüştür. Bu itibarla aşağıdaki hususları bildirmek mecburiyetindeyim:

1. Ordu düşman taarruzlarını şimdiye kadar olduğu gibi def edebilecek ve yerel krizleri; daha iyi ikmal edilmek ve en yakın bir zamanda havayoluyla ihtiyat gönderilmek şartıyla, birkaç zaman için bertaraf edebilecektir.

2. Şayet Rus, Hoth'un önüne önemli kuvvetler sürerek bunlarla veya diğer kıtalarla müstahkem mevki üzerine kütle halinde taarruza geçerse, burası uzun müddet dayanamayacaktır.

3. Öncelik bir koridor açılıp ordu insan, malzeme, mühimmat ve iaşe bakımından yeter derecede desteklenmedikçe, artık bir yarma hareketinde bulunulamaz.

Bu itibarla, topyekûn durum orduyu fedaya mecbur etmiyorsa, onun bir an önce kuşatmadan kurtarılması için enerjik tedbirlerin alınması şarttır. Ordunun son imkânlarına kadar dayanmak hususunda elinden geleni yapacağı şüphesizdir. Bunun dışında ordu şunları bildirmektedir: Bugün havayoluyla sadece 70 ton ikmal yapılabilmektedir. Ekmek yarın, yağ bu akşam, tüm yiyecekler bazı kolordularda yarın bitmektedir. Artık kati tedbirler alınması zaruri bir hal almıştır.'

9 Ocak'ta 6'ncı Ordu düşman tarafından teslim davet edilmiş ise de Hitler'in emriyle reddedilmiştir.

Sırf askeri bakımdan, henüz herhangi bir şekil ve imkânla savaşabilecek durumda olan bir ordunun teslim olmaması gerektiği hususunda hem fikirim. Bunun tersini düşünmek askerliğin sonu demek olurdu. Askerlik şerefi mutlaka muhafaza edilmelidir; açık bir ümitsizlikte dahi hemen teslim olmayı

düşünmek bir mazeret sayılmaz. Kendi durumunu ümitsiz gören her komutan teslim olmayı isteseydi, hiçbir zaman savaş kazanılmazdı. Tamamen ümitsiz görünen durumlarda dahi yine de bir çıkar yolun bulunduğu çok örnekler vardır. General Paulus'un teslim olmayı reddetmesi askeri bir zorunluluk ve gurur meselesidir.

6'ncı Ordu'nun bundan sonraki mukavemeti ümitsiz olmakla beraber, çarpışmalara devamı, karşısında bulunan düşman kuvvetlerini mümkün olduğu kadar kendisine bağlayarak bölgedeki savaşın genel gidişine fayda sağlaması olabildi.

Aralık ayı başında 6'ncı Ordu'yu çevreleyen kuşatma çemberinde piyade, zırhlı ve mekanize tümen ve tugaylarıyla düşmanın 60 kadar büyük birliği vardı.

19 Ocak'ta Don Ordular Grubu'nun sahasında bulunduğu tespit edilen 259 düşman birliğinden 90'ının 6'ncı Ordu'nun önünde bulunduğu sabit olmuştu. Bu 90 birlikten meydana gelen kütle, 6'ncı Ordu'nun teslim olması halinde, serbest kalarak Don Ordular Grubu'nun doğu cephesi ile güney kanadına çullanacakları ayan beyan ortadaydı.

6'ncı Ordu'nun 9 Ocak'ta, düşmanın 'Teslim olun' talebini reddetmesinden sonra, düşman taarruzları bütün cepheye; yoğun bir topçu ateşiyle, kitle halinde tank kullanarak şiddetlendi. Taarruzun ağırlığı, ordunun Marinovka üzerinden batıya doğru ileri çıkmış mevzileri üzerine oldu ve düşman birçok yerde mevzileri yarımayı başardı.

11 Ocak'ta durum daha da vahim bir hal aldı. Cephe ve akaryakıt bitme noktasına geldiğinden durum düzeltilemez oldu. Mevzilerin ve bilhassa Kargovka Vadisi'nin kaybedilmesi, şimdiye kadar kıtaları soğğun tesirinden koruyan barınma imkânlarını da ortadan kaldırmış oldu. Hava muhalefeti de havayoluyla yapılan, sınırlı da olsa, ikmali imkânsızlaştırdı.

6'ncı Ordu Komutanlığı'nın, Don Ordular Grup Komu-

tanlığı'nca Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na havale edilen rapor ve tebliğinde şöyle deniliyordu:

'Son günlerde meydana gelen ağır savaşlar, kahramanca direnmeye rağmen, şimdiye kadar zorla önlenebilen derin düşman yarmalarına yol açmıştır. Artık ihtiyat birlikleri olmadığı gibi, teşkiline de imkân yoktur. Cephane mevcudu ancak üç günlük, akaryakıt ise bitmiştir. Ağır silahlar artık çalışmamaktadır. Ayrıca şiddetli soğuklarla beraber, yüksek zayıat ve yetersiz ikmal, kıtaların dayanma gücünün hayli azalmasına yol açmıştır. Tahkimat cephesinin ancak birkaç gün daha dayanabileceği tahmin edilmektedir. Bu direnme daha sonra münferit muharebelere dönüşecektir.'

General Paulus ayrıca, ordunun dayandığı yerlerde son mermisine kadar savaşacağını bildiriyordu.

O gün Pitomnik uçuş alanı da kaybedildi. Stalingrad'a kuşatma çemberinin içinde artık sadece Gumrak uçuş alanı kalmıştı.

Bununla beraber General Paulus geceleyin, şayet derhal havayoluyla fazla miktarda silahlı taburlar gönderildiği takdirde savunmaya bir müddet daha devam edebileceğini bildiriyordu. Zayıatı karşılamak için de birçok defalar binlerce adam istemişti.

Don Ordular Grubu ise, elinde ne yedek asker ve ne de tabur olmadığı için bu isteklere cevap veremedi. Ordunun ihtiyacı olan yeni mezun subaylar ile kurmayları da çember içine havayoluyla sevk edemedik. Bu subaylar, ne pahasına olursa olsun Stalingrad'a gitmeyi bir gurur ve şeref meselesi yaptıklarından, vazife ve arkadaşlık duygularıyla çırpınıyorlardı.

General Paulus'un, 24 Ocak tarihli Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na gönderdiği rapor ve içeriğindeki teklif, Don Ordular Grup Komutanlığı'na da iletildi.

Rapor şöyleydi:

'Müstahkem mevki ancak birkaç gün daha dayanabile-

cektir. İkinal yetersizliği askerleri kuvvetten düşürmüş, silahları işlemez hale getirmiştir. Son uçuş alanında pek yakında kaybedilmesiyle ikmal işi asgariye düşecektir. Stalingrad'ın elde tutulması yolundaki muharebe vazifesi için artık bir esas mevcut değildir. İnsan kaybı yüzünden bütün hatların çökmesiyle Rus daha şimdiden çeşitli cephelere nüfus edebilir. Buna rağmen komutan ve askerlerin cesaret ve şecaati henüz kırılmamıştır. Bundan son darbeye faydalanmak üzere, çöküntüden kısa bir müddet önce bütün kısımlara güneybatı istikametinde teşkilatlı bir yarma hareketinde bulunma emrini vermeyi düşünüyorum.

Bazı münferit gruplar bu işi başarabilir ve Rus cephesi arkasında karışıklıklar yaratabilir. Burada kalındığı müddetçe her şey mahvolacak, esirler dahi açlık ve soğuktan ölecektir. Bu itibarla, savaşın müteakip sevk ve idaresinde faydaları dokunabilecek bazı uzman kimselerin, subayların ve askerlerin buradan uçakla kaçmalarını teklif ediyorum; uçuş imkânı muhtemelen çok kısa bir müddet daha mevcut olabilecektir. Bu hususta emir çok yakın bir zamanda verilmelidir. Bu kafileye katılacak subayları bilhassa benim tayin etmeme müsaade edilmesini rica ediyorum. Ben Stalingrad'da, burada kalacağım.'

Buna, Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı General Zeitzler tarafından aşağıdaki cevap verildi:

'Telsiz telgrafınız alınmıştır. Benim bundan dört gün evvelki teklifime uymaktadır. Führere arz edilmiş ve o da şu kararı almıştır:

1. Düşünülen yarma hareketi hakkında: Führer bu hususta son kararını saklı tutmaktadır. Bu itibarla bana icabında bir defa daha telsizle müracaat edilmesini rica ederim.

2. Havayoluyla çember dışına çıkarılacak uzmanlar hakkında: Führer şimdilik bunu reddetmektedir. Bu hususta kendisine bir defa daha teklifte bulunmak üzere General Zitzewitz'in lütfen buraya gönderilmesi; ben onu Führer'e bizzat çıkaracağım.'

Paulus'un uzman personeli uçaklarla çemberin dışına taşma teklifi mantıklı gibi görünmekle birlikte vicdani bir rahatsızlık yaratacağı kabul edilmelidir. Zaten sınırlı olan hava ulaştırmasında önceliğin yaralılarda olması gerekirdi. Alman askeri anlayışına göre subaylar hayat kurtarılması konusunda sorumluluklarını taşıdıkları erlerden sonra gelmelidir. Don Ordular Grup Komutanlığı olarak 6'ncı Ordu'nun teklifini Hitler nezdinde destekleme hususunda hiçbir adım atmamıştır.

Son anlarda küçük gruplar halinde düşman hatlarını yarma teşebbüsü meselesine gelince: Hitler bu hususta saklı tuttuğu son kararını hiçbir zaman vermemiştir.

Bununla beraber Ordular Grubu, bir yarma hareketinde başarılı olabilecek gruplar için, düşman cephesi gerilerinde muhtelif yerlere gıda maddesi atmak ve bu grupları keşif uçaklarıyla aramak suretiyle, onlara yaşama imkânları sağlamaya çalışmıştır. Fakat, bunlardan ne bir grup ordular cephesine ulaşabilmiş ve ne de uçaklarınız tarafından görülmüştür.

General Paulus'un teklifinden, kahraman 6'nci Ordu'da, kendilerini hiç olmazsa biraz kuvvetli hissedenerde, savaş azminin henüz sönmemiş bulunduğunu göstermektedir. Bilhassa henüz mukavemet kabiliyetli genç subay ve erlerin, her ihtimale karşı son anda düşman kuşatma çemberini yarıp çıkmaya karar vermiş olduklarını, Don Ordular Komutanlığı'na da biliniyordu. Bu sebeptendir ki, biz yukarıda belirtilen fakat ne yazık ki, boşa giden tedbirleri almış bulunuyorduk.

22 Ocak'ta Rusların Gumrak Havaalanı'nı da ele geçirmesiyle, ağır aksak giden havadan ikmal de kesildi. Mühimmat ve iâşe tükendi. Bu nedenle General Paulus, Hitler'den teslim müzakerelerine bir an evvel girişilmesine müsaade edilmesini talep etti. Bu mesele üzerinden ben de uzun uzun telefonla görüştüm. Ordu ağır savaşlarla kendinden çok üstün düşmana karşı son gücüyle dayanmak suretiyle o kış doğu cephesinin korunmasında kati bir rol oynamıştı.

Uzun ve şiddetli münakaşalardan sonra Hitler, Paulus'un ve benim tekliflerimizi reddederek sonuna kadar savaşa devamda ısrar etti. Ona göre, düşman ne kadar çok birlikle ve ne kadar uzun süre Stalingrad'a bağlanırsa o kadar iyi idi; böylece geçecek her gün genel cepheye fayda sağlıyordu.

Bu arada Rusların Macar ordusunu da Don kıyısından çığneyip geçmesiyle, B Ordular Grubu'nun ortadan silinmesi sonunda, düşman hızla ilerlemeye başladı. Bu durumda Don ve Kafkas bölgesinden çekilme halinde bulunan A Ordular Grubu'nun da durumu şüpheli görünmeye başladı.

Hitler, 6'ncı Ordu'nun artık birbirine bağlı bir cephe teşkil edemese bile, savaşın muhtelif küçük çemberler içinde bir müddet daha devam ettirilebileceği görüşünü taşıyordu. Netice de Ruslar herhangi bir anlaşmaya yanaşmayacağı için, teslim olmanın manasızlığını izah etmek istiyordu. Onun bu düşüncesinde harfiyen değilse bile haklı olduğunu gösterdi. Stalingrad'da 300 bine yakın mevcuttan hayatta kalmayı başarabilen ve teslim alınan 90 bin askerden sadece birkaç binin yaşayabilmiş olması bunun kanıtıdır.

24 Ocak'ta 6'ncı Ordu'nun cephesi, Stalingrad'ın kuzey kıyısında, merkezde ve güney kenarında olmak üzere üç küçük çembere ayrılmıştı.

31 Ocak'ta 6'ncı Ordu'nun artık feldmaraşelliğe yükseltilmiş olan komutanı Paulus, karargâhıyla birlikte Sovyetler'in eline esir düştü.

1 Şubat'ta da henüz sonuna kadar savaşmakta olan kuzey grubu, yani 11'nci Kolordu kalıntıları da teslim alındı. 6'ncı Ordu'nun savaşları sona erdi.

Çetin savaşlar; merhametsiz açlığın, Rus steplerinin buz gibi soğuşun; şimdi de Sovyet esareti, kendilerini, kuvvetsiz kalan kolları silahları kullanamaz, donmuş elleri onları idare edemez olduktan, kat kat düşmana karşı cephanesiz kaldıktan sonra teslim olmuş bulunan askerlerin üzerinden kapanıyordu.

Fakat hiç olmazsa Alman uçak mürettebatınının maharet ve fedakârlıkları sayesinde takriben 30 bin kadar yaralı asker çember dışına çıkarılabilmmişti.

6'ncı Ordu faciasının sorumlusunu araştırmak isteyenlere en açık cevabı Hitler kendisi vermiştir. Benim de katıldığım, 5 Şubat'taki toplantıda Hitler:

'Stalingrad'ın sorumlusu yalnız ve yalnız benim. Halbuki Göring'in (Alman Hava Kuvvetleri Komutanı) bana, hava kuvvetleriyle ikmal imkânları hakkında isabetsiz bir mütaalaada bulunduğu söylenebilir. Bu nedenle hiç olmazsa sorumluluğun bir kısmını ona yükleyebilirdim. Fakat o benim bizzat tarafından tayin edilmiş halefim olması nedeniyle onu Stalingrad'dan sorumlu tutamam.'

Buna rağmen ne yazık ki, bu ağır, kendi sevk ve idaresinin sebep olduğu mağlubiyetten gelecek için de bir ders çıkartmadığı ileride yaşananlarla görülecektir."

Stalingrad uğruna, 6'ncı Ordu ile birlikte aşağıdaki birlikler yok edilmiştir:

- 4, 8, 11, 51'inci kolordular ile 14'üncü Zırhlı Kolordu.
- 44, 71, 76, 94, 113, 295, 297, 305, 371, 376, 384 ve 389'uncu piyade tümenleri.
- 3, 29 ve 60'inci motorlu tümenler.
- 14, 16 ve 24'üncü zırhlı tümenler.
- 100'üncü Avcı Tümeni ve 369'uncu Hırvat Alayı.
- Çok sayıda ordu bağlı birlikleri, kara kuvvetleri kıtaları, uçaksavar birlikleri ve hava kuvveti yer birlikleri.
- Ayrıca 20'nci Romen Tümeni ile 1'inci Romen Tümeni.

Ruslar tarafından esir alınan 90 bin askerden de hayatta sadece birkaç bini sağ kalabilmiştir.

Stralingrad'da yapılan stratejik hatanın nelere mal olduğu, dünya savaş tarihinde rastlanabilecek en ibret verici örneklerden biridir.

Savaş Belirsizliktir

Savaş tarihinde yaşanmış olaylardan hareket ederek, sonuçların iyi ve kötü stratejilerin eseri olduğu hemen anlaşılmaktadır. Stratejinin, gerçekte ne olup olmadığının net bir şekilde ortaya konulması, hiçbir tereddüt ve şüphenin kalması zorunludur.

Clausewitz, anıtsal bir değer taşıyan *Savaş Üzerine* adlı ünlü eserinde, stratejiyi “savaşta amaca ulaşmak için, muharebeleri bir araç olarak kullanmak sanatı” diye tanımlamıştır. Başka bir deyimle strateji, savaş planını oluşturur, savaşı teşkil eden çeşitli harekâtın öngörünen akışını tasarlar ve bu seferlerin her birinde yapılacak muharebeleri düzenler.

Bu tanımlamada, stratejinin siyaset alanına veya savaşın yüksek seviyede güdümü ile ilişkide bir eksiklik göze çarpmaktadır. Gerçekte siyaset ve yüksek strateji, askeri harekâtın güdümü içerisinde hükümet tarafından görevlendirilmiş olan askeri önderliğin sorumluluğu değildir. Bu sorumluluk hükümetin kendisine aittir. Clausewitz’in tanımındaki diğer bir husus da stratejinin anlamını sadece muharebeden yararlanma biçiminde daraltmış olmasıdır. Böyle olunca da muharebe, stratejik amaca ulaşmasının sanki tek amacıymış gibi bir düşünce ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak da Clausewitz’in görüşlerini uygulamak isteyen ancak onun kadar parlak bir niteliği bulunmayan kimseler, araç ile amacı birbiriyle bağdaştıramamışlardır. Ayrıca her şeyin kesin sonuçlu bir muharebe yapmak amacına yönetilmesi gibi bir kanıyı kolaylaştırmışlardır.

Strateji ile siyaset arasındaki statü farkının belirlenmesi gerekir. Bu sorun, Frederic veya Napolyon örneğinde olduğu gibi, bu fonksiyonların normal olarak aynı kişi üzerinde toplandığı hallerde fazla bir önem taşımaz. Ancak, bu gibi otokratik asker-devlet adamlarına modern çağlarda çok az rastlanmaktadır. Ayrıca 19. yüzyılda geçici de olsa bunlar son bulduğundan, siyaset ile strateji arasındaki statünün belirlenmesinin etkisi, sinsi bir biçimde zararlı olmuştur. Çünkü bu durum, siyasetin askeri harekâtın güdümüne bağlı olması gerektiği şeklinde mantıklı olmayan bir görüş ileri sürmeleri bakımından askerleri teşvik etmiştir. Bunun gibi siyaset ile strateji arasındaki bu belirsizlik, özellikle demokratik ülkelerde, devlet adamlarını ellerindeki olanakları fiilen kullanmada kendi çalışma alanlarının sınırlarını aşmaya yöneltmiştir. Böylece bunlar, askeri personelin sorumluluk sahasına taşınmak durumuna düşmüşlerdir.

Moltke bu konuda daha açık ve mantıklı bir tanımlamaya varmıştır. Kendisinin deyimiyle strateji: “Bir komutanın emrine verilen imkânların, öngörülen hedefin elde edilmesini sağlayacak biçimde, uygulama alanında kullanmasıdır.”

Bu tanımlama, bir komutanın kendisini görevlendiren hükümete karşı taşıdığı sorumluluğu belirtmektedir. Komutanın bu sorumluluğu, emrine verilmiş olan kuvveti kendisine ayrılan harekât alanında yüksek savaş politikası yararına en verimli biçimde kullanmaktır. Komutan, kendisine verilen bu kuvveti yetersiz buluyorsa, bu düşüncesini ilgili makama bildirmek yetkisindedir. Eğer bu görüşü kabul edilmemişse, görevlendirilmiş olduğu komutanlıktan affını isteyebilir veya istifa edebilir. Ancak, verilen görevin yapılması için, emrinde bulunması gerekli görülen kuvveti hükümete zorla kabul ettirmeye kalkışırsa, o zaman yetkisini aşmış olur.

Öte yandan hükümet, savaş politikasını tespit eder ve bunu, savaşın gelişmesi sırasında çok defa değişen şartlara uydurmak zorundadır. Ayrıca, bir harekâtın stratejisine de

haklı olarak karışabilir. Bu halde müdahaleyi, sadece güvenini yitirmiş olan bir komutanı görevden almak biçiminde değil, o komutanın düşündüğü hedefi savaş politikasının gereklerine göre yapar. Bununla beraber bir hükümet, bir komutanın emrindeki kuvvetleri ve diğer olanakları nasıl kullanması gerektiğine karışmamalı, ancak ona verilen görevin niteliğini açıkça belirtmelidir. Böylece, stratejiyi ne olursa olsun, savaşta sadece düşmanın askeri gücünü yok etmeyi amaçlayan bir kavramdan ibaret olarak görmemelidir. Bir hükümet ya genel olarak bütün harekât alanlarında ya da özel bir harekât alanında, düşmanın askeri üstünlüğüne sahip olduğu yolunda bir değerlendirmeye varırsa, pek yerinde olarak, sınırlı bir amacı kapsayan bir strateji emredebilir.

Hükümet, müttefiklerin işe el atması veya diğer bir harekât alanından kuvvet getirilmesi suretiyle kuvvet dengesi değişinceye kadar beklenmesini isteyebilir. Bunun gibi, karşılaşılan problemi ekonomik savaş veya deniz kuvvetleri hareketleri ile bir sonuca bağlamaya çalışırken, diğer alanlarda beklemeyi, hatta askeri harekâtı kısıtlamayı tercih edebilir. Ayrıca, düşman askeri gücünün yok edilmesi ihtimalinin kesin olarak kendi gücünün dışında olduğunu veya sonucun harcanacak çabaya değmeyeceğini hesaplayabilir. Bundan başka ya elde tutmak ya da barış görüşmelerinde bir pazarlık unsuru olarak kullanılmak için arazi ele geçirilmesini öngörebilir ve böylece savaş politikasının amacına ulaşabilir.

Böyle bir siyaset, bugüne kadar askeri düşüncelerden daha çok, tarih tarafından destek görmüştür. Yapısal olarak bu politika, başka tezi savunan bazı düşünürlerin ileri sürdükleri derecede zayıf değildir. Asker toplama, ekonomik gücün savaşa dönük yapılandırılması, endüstriyel ve sanayi işletmelerinin savaş malzemeleri üretimine geçirilmesi, siyasi ve askeri ittifaklar, barış yolundaki arayışlar, hep hükümetlerin işi ve sorumluluğundadır. Savaş döneminde halkın yapması gereken fedakârlıklar konusunda da onları ikna edip inan-

dirmek gene hükümetlere düşen işlerdir. Bütün bunlar yapılmadan ne savaşa hazırlanılabilir ne de savaşın nasıl yapılması gerektiği konusunda akıl yürütülebilir. “Savaş, politikaların bir devamıdır; diplomasi yolları tıkanınca da onun aracından başka bir şey değildir” tanımı en doğru sözdür.

Sınırlı bir amaç güden stratejiyi benimsemenin en olağan nedeni, kuvvet dengesinde bir değişme olmasını beklemektir. Bu denge değişikliği çok defa kendini tehlikeye düşürecek darbeleri göze almak yerine, iğnelercesine bir nitelik taşıyan küçük darbelerle düşmanın kuvvetini yıpratmaya çalışarak aranır ve gerçekleştirilir. Bu amaca şu yollarla ulaşılabilir: Düşmanın ikmal hatlarına saldırarak; düşman birliklerini yok edecek ya da büyük ölçüde kayıplar verdirecek bölgesel taarruzlar yaparak; düşmanı faydasız saldırılara girişmeye kandırmak suretiyle kuvvetlerini çok geniş bir cepheye kaymasına neden olarak; öteki hareket tarzları kadar önemli olan, düşmanın moral ve maddi gücünü kaybetmesini sağlayarak.

Sınırlı bir amaç güden bir savaş politikası, normal olarak sınırlı bir hedef stratejisi uygulanmasını zorunlu kılar. Bu nedenle kesin sonuçlu bir amaç, ancak hükümet onayı ile uygulanmalıdır. Çünkü, böyle bir amacın “astarı yüzünden pahalı” olabilir.

Stratejinin kısa tanımı: Siyasal amaçlara ulaşmak için askeri gücün mevcut imkânlarla ve beceriyle uygulanması sanatıdır. Strateji ve taktik, her zaman tartışılmıştır, ama bilinmesi gereken, bunların birbirinden ayrılamayacağı, birbirini etkilediği ve kaynaşmış olmalarıdır.

Yüksek strateji, silahlı kuvvetleri desteklemek için, milletlerin ekonomik imkânlarının ve insan gücünün hem hesaplanması hem de geliştirilmesidir. Yüksek strateji, “uygulama halindeki siyaset” anlamını da taşır. Çünkü, yüksek stratejinin görevi; bir milletin veya milletler grubunun bütün olanaklarını, temel politikanın tanımladığı amaç olarak savaşın

siyaset hedefinin elde edilmesi için koordine etmek ve yönetmektir.

Bu husus, moral gücü de kapsar. Çünkü halkın moral duygularını canlı tutarak yükseltmesi, çok defa belirli kuvvet kaynaklarına sahip olmak kadar önemlidir. Yüksek strateji, silahlı kuvvetlerin kendi aralarında olduğu gibi, bu kuvvetlerle sanayi arasındaki güç bölümünü de düzenlemelidir. Savaşına gücü, yüksek strateji araçlarından sadece biridir. Bu strateji, düşmanın azını zayıflatmak için kendi mali, diplomatik, ticari ve bunlar kadar önemli olan moral baskı gücünü de hesaba katmalı ve uygulamalıdır. İyi bir düşünce, bir kalın olduğu kadar aynı zamanda bir kılıçtır. Buna göre savaşta şövalye ruhu moral gücünü kuvvetlendirdiği gibi, düşmanın direnme azını zayıflatır en etkili silahtır.

Stratejinin ufku silahla sınırlandırıldığı halde, yüksek strateji, bakışlarını savaşın ötesine aşarak bunu izleyecek barışa da yönelir. Ayrıca yüksek Strateji, çeşitli araçları yalnız birleştirmekle kalmaz, gelecekteki barış durumuna emniyet ve refah yönünden bir zarar vermeyecek biçimde bunların kullanımını da düzenler. Birçok savaştan sonra görüldüğü üzere, bir barışın her iki taraf için de acı sonuç vermesi, yüksek stratejinin uygulanmasını bilmemekten kaynaklanır.

Temel strateji konusunda ise tema, “generallik sanatı” üzerine oluşturulmalıdır. Stratejinin başarılı olabilmesi, her şeyden önce, en çok amaç ve araçların iyi hesaplanması ve koordine edilmesine bağlıdır. Amaç, eldeki toplam araçlara uygun bir orantıda olmalıdır. Dolayısıyla elde edilecek başarı, gerçeğe en yakın bir orantıya bağlıdır. Bilim, uygulanması bakımından sanata dayanır, sanat ise aracı amaca yaklaştırır ve araçlarla daha üstün bir değer kazandırır. Bu durum da hesaplama işini karışık hale sokmaktadır. Çünkü hiç kimse, insanın deha ve ahmaklık kapasitesini, irade yetersizliğini tam olarak hesaplayamaz.

Stratejide hesaplama işi, taktiğe kıyasla daha sade ve

imkânlar ölçüsünde doğruya daha yakındır. Çünkü savaşta başlıca hesaplanamayan unsur insan iradesidir. Bu irade kendini direnme şeklinde belli eder. Direnme, taktiğin sınırları içine girer. Düşmanın direnme imkânını zayıflatmak, hareket ve baskın unsurlarıyla sağlanabilir. Hareketi yaratmak ve sürdürebilmek geniş ölçüde stratejinin, baskın ise taktiğin alanına girer. Baskın psikolojik sahaya ilişkilidir, hesaplanması maddi sahadan çok daha zordur. Hareket ve baskın, karşılıklı olarak birbirini etkiler; hareket baskın yaratır, baskın ise harekete hız kazandırır. Çünkü, hızlanan ve yönünü değiştiren bir hareket, kaçınılmaz bir şekilde ve belirli bir ölçüde baskın etkisi yaratır. Buna karşılık baskın, düşmanın karşı tedbir ve hareketini önleyerek hareketin yolunu açar.

Uygulama alanında, askeri hareketler başladığında stratejinin nerede bittiği ve taktiğin nerede başladığı sınırı çok defa belirsiz bir hal alabilir. Ama bunun pek bir anlamı yoktur, esas olan, her ikisi için de zamanın, kuvvetin, mekânın hakkını verebilmektir.

Düşmanın stratejik dengesi; onu cephe değişikliğine zorlamak, kuvvetlerini birbirinden ayırmak, ikmal sistemini bozmak suretiyle yapılabilir. Dengesizlik sadece bunlardan biriyle de sağlanabilir. Ancak, çok defa bu etkilerin birkaçının sonucudur. Düşmanın gerisine yönelmiş bir harekât, bu tesirlerden birkaçının birleşmesine yol açar. Orduların çok bağımlı olmadıkları yerlerde, bahsedilen faktörlerin etkileri de azalır.

Psikolojik alanda denge bozulması, maddi etkilerin düşman komutanın kafasında yarattığı izlerin sonucudur. Komutan birdenbire kötü duruma düştüğü inancına kapılır ve düşmanın hareketine karşılık verecek güçte olmadığını hissederse, düşüncesini etkileyen izlenimlerin şiddeti artar. Psikolojik dengesizlik esas olarak, tuzağa düşürülmüş olduğu duygusundan doğar.

Girişilen bir harekâtın çok defa düşman gerisine yönel-

tilmesinin nedeni de budur. Bir ordu, tıpkı bir insan gibi, arkadan gelecek bir darbeye karşı silahlarını kullanmak üzere yeni bir istikamete dönmezse, kendisini uygun bir şekilde savunamaz. Geçici olarak “dönüş”, bir insanda olduğu gibi bir ordunun da dengesini bozar. Bu istikrarsızlık, tek insana oranla, kaçınılmaz şekilde orduda çok daha uzun sürelidir. Bu nedenle arkadan gelen herhangi bir tehdide karşı, komutan ve kıtasının kafası çok daha hassastır. (Değişmez ilke şudur: Arkasında düşmanı hisseden, önündekiyle dövüşemez.)

Bunun aksine kendisine karşı doğrudan ilerleyen bir düşman karşısında fizik ve psikolojik denge sağlam olur ve direnme gücü artar. Çünkü, cepheden yapılan bir saldırı, onu geriye yani ihtiyatlarına, ikmal maddelerine, takviye kuvvetlerine doğru iter. Bu ise ruhu rahatlatır, mukavemeti artırır. Cepheden yapılan bir taarruz şok sağlamaz, tedirginliği artırır.

Düşmanın gerisine yapılacak harekât onu bir veya iki kanattan kuşatma manevrasını, ki bu düşman savunma veya taarruz için aldığı tertibatın yakınından yapılır veya çok uzak bir mesafeden çevirme manevrasıyla uygulanabilir. Aradaki fark; kuşatmada kısa mesafe, çevirmede uzun bir istikametle katedilmesi gerekir. Ancak, her iki manevra sırasında da düşman cephesine zayıf da olsa baskı yapılmaya devam edilmelidir. Farklı bölgelerde dikkat çekici gösteri hareketleri de fayda sağlayarak, düşmanın zihninde kuşku ve kaygı yaratabilir, ama savaş tecrübesi olan bir düşmanın bu tip hareketlere kanmayacağı da bilinmelidir. Düşmanı yerinden etmek ve kuvvetlerini yaymasını sağlayabilecek her tip hileye de koşullar elverdiği sürece başvurmak gerekir. “Aldat, şaşırt, baskına uğrat.” “Baskın” denge bozmak için zorunlu unsurdur. Düşman komutanının “aklını çelmek” onun elinden, hareket serbestisini almak demektir.

Harekât alanında strateji; ağırlık merkezi olarak kuvveti bütün imkânlarla bir yere toplama, zamanı çok iyi tespit ederek kullanma sanatıdır. Birlikler sürekli birbiriyle irtibatla

olmalı, yaklaşma güvenle yapılmalı, bütün birlikler tek bir hedefe saldırmalıdır.

Bir ordu öyle bir şekilde düzenlenmelidir ki, her bir kıta birbirine yardım edebilen, bir yerde en büyük ağırlık merkezini (yumruk) sağlayacak gibi bir araya gelebilsin. Bu, işin en ideal olanıdır, olması gereken de budur. Ancak, bu ilkedен şu veya bu şekilde beklenmeyen durumlar yüzünden vazgeçilemez. Tüm birlikler olamasa bile, “mümkün olan en çok” kuvvetle ağırlık merkezi mutlaka kurulmalıdır.

Savaş planı birçok kolu kapsamalıdır. Bunların her biri öyle iyi tasarlanmalıdır ki, bunlardan biri veya diğeri başarısızlığa uğramamalıdır. Düşman bir çıkınazın boynuzları üzerine oturtulmalıdır. Yola gelmeyen bir düşmanla ilgili bir mesele karşısında en iyi hareket tarzlarının ne olması gerektiği önceden kestirilebilmeli ve sağlanmalıdır. Duruma uyma yeteneği, yaşamda olduğu gibi savaşta da hayatta kalmaya hükmeden yasadır.

Pratik bir değer taşıyabilmek bakımından herhangi bir plan, düşmanın bunu bozma gücü dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Planın karşısına dikilebilecek herhangi bir engeli yenmenin en iyi yolu, eldeki planın karşılaşılan durumlara göre kolaylıkla değiştirilebilecek bir esneklikte olmasıdır. Bir yandan inisiyatif hâlâ elde bulundurulurken, öte yandan da planın yeni duruma uyma yeteneği korunmalıdır. Bunun en iyi şekli ise, harekâtın alternatif hedefler sağlayan bir istikamet boyunca sürdürülmesidir.

Amaç araçlara göre ayarlanmalıdır, çiğneyebileceksen fazlasını ısırarak ve hemen parçalayamamak akılsızlık olur. Plan mevcut şartlara uydurulmalıdır, ama bu yapılırken mevcut amaç daima göz önünde bulundurulmalıdır. Düşmanın en az umacağı hareket tarzı seçilmeli; düşman gibi düşünmek ve bunu iyi yapabilmek planın çatılmasında en önemli hususlardan biridir. Düşmanın tertiplenmesinde, kuvvetlerinin en zayıf olduğu kesime, harekât kollarından birini yöneltmek

veya asıl taarruzu buraya yöneltmek hayatidir. Bunu yapmak demek, kuşatma veya çevirmeyi ihmal etmek değildir. Bazen topoğrafya kanatlara sarkmaya büyük engel teşkil edebilir. Savaş bilinmezlikler deryasıdır, bütün ilkelere, bütün tecrübelerle rağmen. O nedenle alternatif hedefleri içeren hareket tarzlarına ve bunları tatbika de hazır olunmalıdır. Planlarda alınacak savaş düzenleri de sade ve esnek olmalıdır, plan cıva gibi, savaş düzeni çelik bilye gibi hareketleri karşılamalıdır.

Plan başarı kazandığında veya başarısızlığa uğranıldığında veya kısmi bir başarı kazanıldığında, düzen ve tertiplenmeler ortaya çıkan duruma uyabilmeyi kolaylaştıracak tarzda olmalıdır. Başarısızlığa uğramış bir taarruzu aynı istikamet boyunca tekrarlamamak lazımdır. Bu tertibi bir miktar kuvvetle de takviye etmek bir yarar sağlamayacaktır, taarruz istikameti değiştirilmelidir.

Savaşta dengenin değişmesi, çok defa düşmanın yanlışlıklar yapması sayesinde sağlanır. Talih, hayatın bir parçası olan savaştan hiçbir zaman ayrı kalmaz.

Savaş, hiç şüphesiz mantığa karşı bir harekettir. Çünkü, meselelere görüşmeler yoluyla ulaşılmış bir çözüm bulunmayınca, savaşlar sorunları zorla karara bağlayan bir araç olmuştur. Buna karşılık, eğer hedefe ulaşılmak isteniyorsa, savaşın yönetimine mantık hâkim olmalıdır. Çünkü:

Savaş fiziksel bir hareket olduğu halde, bunun güdümü akıl ve zekâ işidir. Stratejiniz ne kadar iyi olursa, duruma hâkim olur ve daha az kayba uğrarsınız.

Kuvvetinizi ne kadar çok israf ederseniz, terazinin kefesinin aleyhinize dönme ihtimali o kadar artar.

Muharebe meydanında başarı kazanmak için, savaş içgüdüsünün varlığı zorunludur. Bununla beraber, burada bile, soğukkanlılığını koruyan savaşçı, gözünü kan bürümüş düşmana karşı üstünlük sağlar. Ancak savaşın dizginleri daima sıkı tutulmalıdır.

Gerçek anlamda zafer, barış halini de kapsar. Böyle bir

barışta halkın hali ve durumu, zafer öncesindeki haline kıyasla daha iyi olur. Bir zafer, ancak hızlı bir hareketle, kaynakların ekonomik bir şekilde kullanılması ve ihtiyaçlara uydurulmasıyla kazanılabilir.

Her iki taraf da karşısındakinin gücünü alt edemeyeceğini karşılıklı olarak anlayınca, çıkınaza giren bu durumda yapılacak barış, hiç olmazsa, tarafların güçlerini yitirdikten sonra yapılacak barıştan daha iyidir. Böyle olursa, sürekli bir barış için çok daha uygun bir temel atılmış olur.

Barışı korumak için savaş riskini göze almak, savaşta zafer kazanmak için kendi kendini yitirme tehlikesini göze almaktan daha akıllıca bir tutumdur. Bu sonuç, alışılmış inançlara aykırı olmakla beraber, tecübelerle doğrulanmıştır. Savaşta ısrar, ancak iyi bir sonuca ulaşma şansı çok olduğu takdirde haklı bir davranış sağlayabilir. Burada “iyi” deyimi ile nitelenen sonuç, savaşta insanlara yüklediği sefaleti gidecek bir barışa ulaşılması halidir.

İster ferdler isterse milletler olsun, bunlar arasında saldırgan tiplerin yatıştırılabileceği hayaline kapılmak budalalık olur. Çünkü, tatmin edilmeleri amacıyla bunlara verilecek paralar ve diğer kaynaklar, daha çok istekte bulunmalarına yol açar. Bunlar ancak caydırıcı güçten anlarlar ve gerilirler. Yırtıcı insanla da devletle de gerçek bir barış yapmak zordur. Bunlara sadece bir mütareke durumu kabul ettirilebilir. Mütareke hali, genel bir ezilmeden çok daha iyidir. Saldırgan birini veya devleti diplomasi, strateji ve taktiklerle hizaya getirebiliyorsan; bu, en iyisidir.

Kendini bir boşlukta hissetme, üzüntü vericidir. Bu duygu, kişiler kadar, çok defa milletleri de intihara sürüklemiştir. Çünkü, bunların hiçbiri böyle bir duygunun etkisine dayanamamışlardır. Bununla birlikte, zafer hayallerinin peşinden koşmaktan ve bütün varlığını yitirmektense, boşluk duygusuna kapılmak daha iyidir.

Ancak tarihte görülmektedir ki, barışsever milletler de

tehlikelerle oynamaya eğilimlidirler, çünkü bunlar bir kere ateşlenince, yırtıcı uluslara kıyasla daha aşırı davranışlara girişmeye daha yatkındırlar. Yırtıcı milletler, savaşı bir kazanç vasıtası saydıkları için, düşmanlarını kolayca yenebilecek kadar güçlü bulurlarsa, genellikle savaşı bırakmaya daha istekli davranırlar. İsteksiz savaşçı ise, hesap yerine heyecana sürüklenerek, çarpışmaları acı sonucuna kadar zorlamak eğilimindedir. Böylece, çok defa kendi maksadını kendisi bozguna uğratar; doğrudan yapmasa bile, kötü sonucu kendisi hazırlar.

Tahrip ve imha duygusu ancak çarpışmalar durduğu zaman zayıflayabilir.

Savaş ise, alevler üzerine benzin dökülmüşçesine, içgüdüsel barbarlığı kuvvetlendirir.

Savaşta daima iyi sonuçların alınabileceği temel prensipler vardır. Bu prensipler silahların çeşitlerine, zamana ve yere bağlı olarak değişmez.

Buna rağmen, savaş sanatının zirveye çıktığı ve bundan sonra da daha üst düzeyde hiçbir adım atılmayacağını sanmak yanlıştır. Tarihteki en ünlü savaş önderleri başkanlığında bir komite kurulsa ve en yetenekli general ve mühendisleri de bu komitede toplansa, böylesi bir komite bile savaş ve özellikle de taktikler üzerinde en mükemmel ve kesin bir teori ortaya çıkarmayı başaramaz.

Devletler Ne Yapmak İster?

Bir devlet ve ulus şu sebeplerle savaşa girer:

Belirli hakları iddia etmek veya bunları savunmak için, devletin ticari, sanayi, endüstriyel veya tarımsal haklarını, çıkarlarını korumak ve kollamak için, güç dengesini muhafaza etmek için, politik ve dini teoriler ileri sürerek bunları savunmak veya yok etmek için, devletin gücünü çoğaltmak amacıyla toprak kazanmak için, fetih arzusunun tatmin etmek için.

Herhangi bir devlet diğeri üzerinde hak iddia ettiğinde, bu devletin hemen silaha sarılması uygun bir yol değildir. Harekete geçmeden önce kamuoyuna başvurulmalıdır.

En meşru savaşlar; temelini kesin haklılığın oluşturduğu, devlete verdiği kayıplar ve karşılaşacağı tehlikelerle orantılı olarak kazançlar sağlayan savaşlardır.

Atılacak en iyi adım, bu tartışmalı bölgeyi işgal etmektir. Sonra durumlara ve tarafların güçlerine bağlı olarak saldırıya dayalı bir harekât planlanabilir. Şüphesiz bundaki amaç, düşman tarafından terk edilen bölgeyi emniyet altına almaktır. Saldırı harekâtında titizlikle dikkat edilmesi gereken nokta, başka bir devletin veya devletlerin, kıskançlık hislerini engellemek ve dolayısıyla düşmana yardım etmelerinin önünü kesmektir. Bu durumda bir devlet adamına düşen en önemli görev, ileriye görmek ve diğere devletlere gerekli açıklamalarda bulunup garantiler vermek, düşmana yardım etmelerini önlemektir.

Bütün savaşlarda diğere durumlar sabit kalmak koşuluyla bir müttefik edinmek gerekir.

Küçük devletlerin ittifak halinde olması güçlü büyük bir devlete karşı yalnız olmalarından daha iyidir. Tarih, bir devletin ne kadar büyük olursa olsun, düşmanı küçük görmesinin ve ona aldırılmamasının yanlış olduğunu göstermiştir.

İstila savaşlarının avantajları yanında, düşmanın saldırısını da onun kendi topraklarında karşılaşmanın büyük yararları vardır. Birinci usulde ülke tahrip edilmekten korunur, savaşın maddi yükü düşmanın üzerinde kalır, saldıranın askerlerinin morali yükselirken, karşı tarafın askerlerinin psikolojisi zayıflar.

Bununla birlikte şu kesindir ki, kendi toprağında harekât yapan bir ordu harekât alanının doğal ve yapay özelliklerini çok iyi bildiğinden, bütün manevralarını bu bilgiye dayanak yaptığından, halka dost olduğundan ve kendi halkının yardımını gördüğünden büyük avantajlara sahiptir.

Başlamış bir savaşa müdahale etmek bir devlete, diğer durumlarda savaşa girmekten daha büyük avantajlar sağlar. Bunun nedeni basittir. Müdahale eden taraf, ağırlığını bütün gücüyle tam zamanında ortaya koyarak, sallantıda olan durumu düşmanın aleyhine bozar. İki çeşit müdahale vardır:

- Komşu devletlerin içişlerine müdahale.
- Uluslararası ilişkilere müdahale.

Ahlaki yapısı kabul edilemez olmakla beraber, birinci çeşit müdahalelerin örnekleri çoktur. Bu tip müdahalelerin başarı şansı büyük çoğunlukla düşük olmuştur. Silah geri tepmiş, müdahale girişimi sonucu kendileri yıkılma durumuna düşmüş devletler vardır.

Devletlerin dışişlerine müdahale ise daha hukuksal ve belki de daha avantajlıdır. Bir ulusun, diğerinin içişlerine müdahale hakkı hukuken yoktur, fakat bu ulusun içindeki huzursuzluk diğer uluslara da yayılırsa müdahale hakkının doğması kaçınılmaz olacaktır.

Bir devlet, düşmanın aşırı büyümesine izin verdiği sürece gücünü yitirmeye başlar. Ayrı bir güç, uygun zamanda teraziye ağırlığını koyar ve denetimi eline geçirirse, savaşan taraflar da hakemlik yapmak isteyecektir ve bu hakemlik, devreye girecek olan devletin de ulusal çıkarlarına uygun olarak yürütüleceği kesindir.

İki devlet arasındaki fikir savaşları daha çok ideolojik mücadeleden kaynaklanır. Bir ulusun komşuları aleyhine genişleme veya bu ulusun dogmalarını yıkmasına ilişkin doktrinlerden oluşur. Politik ve dini nedenlerle oluşmalarına karşın fikir savaşları en acımasız ve en rezil olanlardır. Çünkü, bu savaşlar, aynı içsavaşlar gibi en kötü ihtiraslardan doğar; korkunç ve acımasız sonuçlara yol açar. Bu savaşlarda din, politik gücü elde etmede bir maske olarak kullanılır. Geçmişteki “Haçlı Seferleri”, “Otuz Yıl Savaşları”, “Kutsal Birlik” aynı özellikleri gösterir. Bazen dogma, sadece bir maske olmayıp aynı zamanda güçlü bir müttefiktir. Çünkü ulusal bütünlüğü güçlendirdiği gibi halkın ulusçuluk duygularını da kamçılar.

Birbirinden ayrı özellikler gösteren iki çeşit istila vardır. Birincisi komşu memleketi istila; ikincisi ise, halkı tarafsız, şüpheli veya düşman olan bir memleketten geçerek uzak ülkelere yapılan istila.

Önemli bir sebep olmadan yapılan istilalar insanlığa karşı bir cinayettir. İstilalar ancak sağlam temellere dayandığı zaman bir dereceye kadar hoş görülebilir.

Bir ülkenin istilasının sonucunun tespitinde denizlerin kontrolünün büyük önemi vardır. Eğer bir ulus kıyılara sahip ve denizlere hâkimse veya bu durumda olan başka bir ulusla ittifak halindeyse bu ulusun direniş gücü birkaç misli artar, kat kat yükselir.

Bu yükseliş, sadece düşmanı işgal ettiği yerlerde taciz etme bakımından değil, aynı zamanda denizden gelen ikmal yollarının kesilmesi bakımından da geçerlidir. Kıyılar, doğal

yapıları itibariyle de savunmayı kolaylaştırır. Dağlık ve ormanlık bölgelerde yaşayan insanlar, dünyanın her yerinde çok savaşı bir karaktere sahip olurlar. Napolyon'un en ünlü generallerinin komuta ettiği Fransız ordusu İspanya'da, Amerikan ordusu Vietnam'da; birinci dağlık bölgelerde, ikincisi ormanlık alanlarda perişan olarak yenilmişlerdir. İstila edilen ülkenin halkı, eğer disiplinli çekirdek birliklerle destekleniyorsa, güçlükler bu defa daha da artacaktır. İstilacının sadece bir ordusu vardır; ancak işgal edilen memleketin hem ordusu hem de halkı vardır. Bu halk direniş için azami olanaklarını kullanır ve her birey düşmana gizliden bir darbe indirmek için hazırlık içindedir.

Düşman için güçlükler arttıkça, engellerin aşılması da zorlaşır. Her silahlı birey, en küçük patikaya ve bunların bağlantılarına kadar her yeri bilir, kendisine daima yardımcı olacak ya bir akrabası ya da bir dostu vardır. Komutanlar da memleketlerini iyi tanır. İstilacının yapacağı en ufak bir hareketi öğrenerek onun planını başarısız kılmak için en iyi önlemleri alır.

Onların hareketlerinden habersiz ve keşif olanağı zayıf olan düşman gerekli kaynaklardan yoksun olmasıyla, silahları ve yığınaktaki birlikleriyle kör bir adama benzer. Birliklerinin bir araya gelip toplanması başarısızlıkla sonuçlanır. Planlanmış hareketlerle, intikallerle ve yaptığı hızlı ve yorucu yürüyüşlerle hedefini elde edip yok edeceğini sanır; fakat ulaştığı yerde söndürülmüş ateşlerden başka bir şey bulamaz. Donkişot gibi yel değirmenlerine hücum ederken düşmanı, onun muhabere bağlantılarını yok eder, depo ve konvoylarına baskınlar yapar ve savaşı istilacı için dayanılmaz bir hale getirir.

Eğer bir istila savaşında başarı mümkünse, bu ancak birliklerin tümü, karşılaşılması olası engellere ve direniş gücüne göre düzenlenmeli, toplumun öfkesini yatıştırmak için her yola başvurulmalıdır. Sabır ve zamanla gücü azaltılmalı,

nezaket ve sertlik yerinde gösterilmeli, özellikle herkese eşit davranılmalıdır.

Yok etme savaşlarını ulusların kafalarından silmek için iyiliksever veya profesyonel bir asker olmaya gerek yoktur. Disiplinli ordularla ve sağlam politik ittifaklarla yapılacak bir ülke savunması, bağımsızlığı güvende tutmak için yeterlidir.

Politik stratejinin hareket tarzları, orduların diplomasi, strateji ve taktiğe ait olmayan politik düşüncelerini kapsar.

Politik strateji adı altında savaşacak halkın arzuları, askeri sistemleri, acil ihtiyaçları, mali kaynakları, hükümetleriyle olan bağlantıları, yürütme organlarının yapıları, generallerinin karakter ve yetenekleri, orduların harekâtına güvenlik konseylerinin etkileri, devletin silahlandırılması, işgal edilecek ülkenin askeri coğrafya istatistikleri ve nihayet karşılaşılması ve aşılması olası ihtiyaçları ve engelleri incelenebilir.

Askeri istatistikler denilince, savaşılacak düşmanın askeri gücü ve kaynakları hakkındaki muhtemel bilgilerin tümü akla gelir. Askeri coğrafya ise harekât alanının coğrafik ve stratejik tanımını ile karşılaşılabilecek yapay ve doğal engeller ve bütün cephe veya ülke içinde bulunabilecek nihai hedefleri içerir.

Halkın en kötü düşmanı kendi öfkesi ve nefreti olduğundan, başkomutan ve hükümet bu öfkeyi yatıştırmak için her türlü gayreti göstermelidir.

Diğer taraftan, komutan askerlerinin savaşma arzu ve cesaretlerini yükseltmek için her türlü önlemi almalı ve aynı şekilde düşmanın savaşma arzusunu baskı altında tutup çöktürmeye çalışmalıdır. Bütün orduların ruhsal durumu hemen hemen aynı şeylerden etkilenir. Sadece ulusal karaktere göre yollar ve araçlar değişir. Bunlardan birisi askeri konuşma yapma sanatıdır. Bu konuşma basit ve özlü sözlerden oluşan kısa bir nutuk olmalıdır. Kutsal olarak bilinen herhangi bir sebep veya daha önceden kazandığı başarılarla askerin güvenini kazanmış bir general, bir ordunun moralini yükselterek zafere götürecektir en güçlü araçlardır. Bazı generaller bu moral

yükselten konuşmalara çok fazla güvenmezler, sessizlik ve soğukkanlılığı tercih ederler.

Her iki türden davranışın da bazı olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Coşkunluk, insanları büyük başarılar kazanmaya iten bir güçtür. Ancak önemli olan nokta, onu devamlı ayakta tutmaktır. Aksi halde arkasından başarısızlıkların geldiği bir coşkunluk, ordunun çok çabuk bozulmasına yol açar.

Az veya çok canlılık ve generallerin cesareti, başarı ve başarısızlığı kesin kurallara indirgeyemeyecek faktörlerdir. Komutan birliklerinin düzenini değerlendirmeli ve bu düzeni düşman birlikleriyle karşılaştırarak bir sonuca varmalıdır. Düzenli bir birliğe komuta eden general, ne kadar cesur olurlarsa olsunlar, düşmanın disiplinsiz ve düzensiz ordusuna karşı girişeceği harekâttan çekinmesi için hiçbir neden yoktur.

Birlikten kuvvet doğar. Bu birliği düzen sağlar. Disiplin de düzeni geliştirir. Disiplinsiz ve düzensiz bir başarı mümkün değildir. Meclisin orduyla eşgüdümlü faaliyetleri, ordunun harekât gücünü etkiler. Diğer durumlar sabit kalmak koşuluyla, eli ayağı beş yüz mil ötedeki bir meclis tarafından bağlanmış bir komutan, ne kadar yetenekli olursa olsun, kendi inisiyatifleriyle hareket eden bir komutanla boy ölçüşemez. Yine diğer durumlar sabit kalmak koşuluyla, beceri üstünlüğü zaferin en sağlam teminatıdır. Büyük komutanların daha değersiz olanlar tarafından mağlup edildikleri doğrudur; ama istisnalar kaideyi bozamaz. Yanlış anlaşılan bir emir veya rastlantı sonucu yetenekli bir komutan, uygulamalarla başarı şansını düşürebilir ve bu şans düşmanın eline bırakabilir. Fakat bunlar önceden tahmin edilemeyen kaçınılmaz tehlikelerdir. Bütün bunlar, bilimsel doğruları inkâr etmeye değerli nedenler değildir. Becerinin bir komutanı zafere götüreceği en önemli meziyetlerden biri olduğu kabul edilecek olursa, konularının özenle seçilmesi idari bilimler ve bir memleketin askeri politikasının en önemli noktasını oluşturur. Dünya savaş tarihinde, maalesef generallerin seçimi konusunda basit çıkarların o kadar büyük etkisi olmuştur ki

şans, rütbe, yaş, adam kayırma, partizanlık ve kıskançlık, bu konuda, en azından hak etme rol oynamıştır.

Bir devletin askeri politikasının en önemli noktalarından biri de o devletin askeri kurumlarının yapısıdır. Yeteneği normalin üstünde olmayan bir general tarafından komuta edilen iyi bir ordu büyük başarılar ulaşabilir. İyi bir generalin komuta ettiği kötü bir ordu da aynı şekilde başarılı olabilir. Eğer generalle ordunun üstünlüğü bir araya gelirse, eşi bulunmaz başarılar elde edilebilir.

İyi bir askere alma sistemi, iyi bir teşkilat, iyi teşkilatlandırılmış bir ulusal ihtiyat sistemi, iyi bir muhabere ve karargâh eğitimi, sert fakat aşağılık duygusu yaratmayan disiplin, rekabeti özendirilen bir ödül sistemi, hem saldırı hem savunma bakımından düşmandan daha üstün silahlanma, iyi düzenlenmiş kolaylık tesisleri, halkın savaşa ruhunu yükseltmek ve ayakta tutmak. Bu konuların hiçbiri ihmal edilmemelidir.

Hükümetlerin ordu için her şeyi feda etmeleri gerekmez, ama hükümetlerin orduyu devamlı zinde ve ayakta tutması şarttır.

Devletlerin ellerini daima kılıçlarına atmış ve çizmelerini ayaklarına geçirmiş halde bekleyip savaşmak için fırsat kollamaları herkesi yorar. Böyle bir şey insanlara eziyetten başka bir şey değildir.

Ancak, devletler savaşa daima en kısa zamanda girecek şekilde hazır olmak ve böylece hazırlıksız yakalanmaktan kurtulmalıdır.

Uzun barış dönemlerinde orduların eğitimi ve zinde tutulması üzerinde özellikle durulmalıdır, çünkü bu gibi devrelerde ordular gevşemeye ve yozlaşmaya daha fazla elverişlidir. Askeri ruhun ordularda daima zinde tutulması, sık sık uygulama ve manevralar yapması da ayrıca önem taşır. Manevra ve uygulamaların gerçek savaşla hiçbir ilgisi olmamasına rağmen, birlikleri hareket halinde tutmak ve dikkatlerini bir hedefe toplamak yönünden faydaları vardır.

Ödül ve terfilerde hizmet süresine önem verilmeli ve yükselme yolları hak edenlere açık olmalıdır. Terfi kadrolarında savaşta başarı gösterenlerin yer almaları, ordunun geri kalanını teşvik ve iddialı hale getirmekte en büyük itici güç olacaktır.

Ulusun bütçesi, savaşma olasılığının azlığına veya çokluğuna göre ayarlanmalıdır. Devamlı savaş bütçesine ağırlık vermek, halkın refahının aleyhine olacaktır. Parayla ordu kurma meselesi, Fransız devrimi ile son buldu. Fransa bunu “halk ordusu” biçimine sokarak bu işi “vatan sevgisi ve şeref” olarak uyguladı. Görüldü ki paralı ordular kadar verimli sonuçlar elde edilebiliyormuş. Para ve savaş birbirinden ayrılamaz gibi görünse de, herhangi bir güç, altın içinde yüzse bile, yine de kendisini savunmakta büyük hatalar yapabilir.

Yine tarih göstermiştir ki, en zengin uluslar ne en güçlü ne de en mutlu uluslardır. Askeri gücün terazisinde demirin de altının da ağırlığı aynıdır.

Şunu da kabul etmeliyiz ki, iyi teşkilatlanmış askeri kurumların, vatan sevgisinin, iyi düzenlenmiş bir bütçenin, ulusal zenginliğin, uluslararası etkinliğin bir ulusun gücü olmasında ve uzun süreli bir savaşın yükünü sırtında taşıyabilmesinde büyük rolü vardır.

Eskiden hükümdar, kendisi general olduğu için ordulara komuta etmek de kendisine aitti. Bu konuda karar ne olursa olsun; Sezar, İskender, Büyük Petro, Cengizhan, Napolyon, Friedrich, Bismark gibi dehalara sahipse, büyük işleri generallerine bırakmazlardı.

Hükümdar komuta etmek amacıyla ordusunun başına geçtiği zaman kendisine sevk ve idare konularında güven duymadığı zaman, kendisine yetenekli iki general seçerdi. Bu generallerden biri uygulama yetenekli bir general, diğeri de iyi eğitilmiş bir kurmay subay olurdu. Ama bu her zaman böyle yapılamamıştır.

Ancak, özellikle uygulama alanında iyi olan bir genera-

lin seçiminde güçlükler ne zaman ortaya çıkar? İlk hamlede, yetenekli bir general seçmek için bunu seçecek kişinin de zeki ve yetenekli bir askeri kişiliğe sahip olması gerekir. Eğer seçim yapacak kişi başkalarının etkisi altında kalan bir kişiliğe sahipse, olumlu bir netice de çıkmayabilir. Hükümetin emrinde böyle bir asker bulunmadığı takdirde, mevcutlarla savaşa girilmek zorunda kalınır. Geriye ise deneme yanılma yoluyla, esas generalin ortaya çıkarılması kalır; bunu da en iyi şekilde muharebelerin sonuçları belirler.

Bir generalde aranan temel nitelikler: Yüksek bir moral gücü ve azim; cesaret ve hiçbir tehlikeden yılmamaktır.

Onun bilgi düzeyi ve diğer askeri konular ikinci derecede gelir. Çok derin bilgi sahibi bir kişi olması gerekli değildir. Sınırlı fakat mükemmel bilgilerle donatılmış ve savaş sanatının temel ilkeleriyle yoğrulmuş olmalıdır. Bundan sonra önemli olan onun kişiliğidir. Kıskanç olmak yerine, diğerleri arasında başarılı, dürüst, sağlam ve yiğit olan ve bunları şerefiyle bütünleyen bir asker daima iyi bir general, hatta yüksek bir önder olabilir. Ne var ki tarih iyi incelendiğinde maalesef yetenekli kişileri diğerleri arasından bulup ortaya çıkarmak işi adil yürümektedir. Kafası az çalışanlar daima kıskanç olup kendi çevrelerinde yetenekleri az olan kişileri toplama eğilimindedirler. Çünkü, zeki ve yetenekli insanları yönetemeyeceklerinden korkarlar.

Yüksek komuta yeteneği ne ordunun sınıflarından, ne rütbelerin ve hizmet süresinin uzunluğundan gelir. Bu doğuştan gelen deha ve karaktere bağlıdır.

Komuta; cesareti denenmiş, savaştan korkmayan ve tehlike durumunda soğukkanlılığını koruyan generale verilmelidir. Bunun tersi, devlet için de ulus için de, sonuçları itibariyle tam bir hayal kırıklığı ve kaçınılmaz yenilgi olacaktır.

Disiplin askerlerin sadece dış görünüşlerinde değil, ruh ve inançlarında da var olmalıdır.

Subaylar cesaretin ve göreve bağlılığın erdemine inanma-

lıdır. Bunlar olmadan şeref olmaz ve hiçbir orduya saygınlık gösterilmez. Dayanıklılık (me'tanet), inanılan ve bilinenin aksine, başarıda coşkunluk ve arzudan daha büyük rol oynar.

Disiplin ve düzenin kontrolü, güvenliğin ilk koşuludur.

Stratejik Karar Noktası

Strateji, bir bakıma coğrafya üzerinde savaşma sanatıdır ve bütün harekât alanını içine alır. Taktik ise, arazi durumundan harekete, muharebenin yapıldığı yere, genel planlamaya göre birliklerin muharebe alanında sevk ve idaresidir.

Lojistik, strateji ve taktiğin uygulanması için gerekli araç ve düzenlemeleri içerir.

Strateji nerede hareket edileceğine karar verir. Lojistik, birlikleri bu noktaya getirir ve taktik birliklerin sevk ve idare şekillerini ortaya koyar. Bütün savaflara stratejik hareketler sonunda karar verildiği bir gerçektir. Sadece seri halinde cereyan eden savaflarda böyle karar verilmez. Bu durum ise sadece dağılmış ordularda meydana gelir.

Strateji:

Harekât alanının seçimi ve bu alanın izin verdiği ölçüde muhtelif hareket tarzlarının tartışılmasını, hedeflerin bu hareket tarzları çerçevesinde tespiti ve önceliğinin tayini, sabit üs ve harekât bölgelerinin seçimi, taarruza dayalı ya da savunmaya dönük nihai bir hedefin seçimi, stratejik cephe, savunma hattı ve harekât cephesinin kesinleştirilmesi, son hedefe veya stratejik cepheye giden ilerleme istikametlerinin belirlenmesi, harekâta en iyi stratejik hat ve olası durumları kapsayan çeşitli manevralar, harekât için hesaplanan stratejik ihtiyat, ordunun manevra amacıyla intikali, lojistik merkezlere olan bağlantılar, yapılacak taktik örtü ve aldatmaları kapsar.

Bütün savafların temelinde tek bir büyük prensip yatar.

Bu prensip, bütün düzenlemelerde uygulanarak şu maddelerde özetlenebilir:

Stratejik hareketlerle bir ordunun tümünü seri olarak harekât alanının sonuç noktalarına toplamak. Aynı şekilde kendi haberleşme sistemini koruyarak, düşmanın haberleşme sistemi üzerine yoğunlaşmak.

Eldeki güçlerin büyük bir bölümüyle düşman ordusunun küçük bölümlerini kontrol altına almak için manevra yapmak.

Muharebe alanında kuvvetlerin büyük bölümünü hedeflere ve yok edilmesi öncelikle gereken düşman mevzilerine sevk etmek, kuvvetlerin büyük bir bölümünü hedefe yoğunlaştırmakla birlikte, bunların zamanında ve yeterli güçle savaşmalarını sağlamak.

Kuvvetleri hedefe yoğunlaştırmasının kolaylığı yanında bu hedefleri belirlemenin güçlüğü de vardır. Harekât alanı genellikle üç bölgeden oluşur. Bunlar sağ, sol ve orta (merkez) bölgelerdir. Her bölge, harekât cephesi stratejik mevzileri ve savunma hattı bölümlerinden meydana gelir. Her muharebe hattı da sağ, sol ve orta olmak üzere üç bölümden oluşur. Her üçünden birine indirilecek bir darbe, istenilen neticeye ulaşılması için yeterli olacaktır.

Orduları uygun yerlere göndermek, savaş sanatının tümünü içine almasa da, doğal olarak stratejinin temelidir. Uygulayabilme yeteneği, beceri, enerji ve olayları çabuk kavrama, önceden planlanan düzenlenmelerin uygulanmasında gereklidir.

Üzerinde karar verilecek en önemli nokta, savaşın taarruza mu yoksa savunmaya mı dayalı olacağıdır.

Taarruzda inisiyatif saldıranın tekelindedir ve stratejik bakımdan daima avantaj sağlar. Aslında, eğer savaş sanatı kuvvetlerin karar noktasında yoğunlaştırılmasından oluşuyorsa, inisiyatifi ele almak şarttır. Saldıran taraf yaptığı işi ve ne istediğini bilir. O güçlerini darbe indireceği noktalara sevk eder. Saldırıcıyı bekleyen ise bunu her taraftan umut eder.

Taarruz eden savunanın bir kesimine bütün kuvvetleriyle yüklenir. Savunma durumunda olan ise saldıranın kuvvetlerinin nereden geleceğini ve nasıl hücum edeceğini bilemez. Saldıran taktik olarak avantajlı, savunan ise bundan yoksundur. Harekâtın da bir sınırı olduğundan, saldıranın düzenleri ortaya çıksa bile, savunanın buna hızla tepki vermesi kolay değildir ve bu arada taarruz eden taraf, ihtiyatlarını da muharebeye sokarak savunanın karar mekanizmalarının doğru çalışmasını engelleyebilir.

İyi sevk ve idare edilirse, savunma savaşları da avantajlı duruma sokulabilir. Zamanında, savunma mevzilerinden çıkarak saldırana karşı hücumla geçilmesi ve karşı darbeler yapılması savunmayı başarılı hale getirebilir. Savunma bu nedenle pozitif ve aktif savunma olarak ikiye ayrılır. Pasif bir savunma daima zararlıdır. Ancak aktif savunma başarı sağlar. Savunma savaşının amacı, ülkeyi düşmandan korumaya çalışmak, düşmanın ilerlemesini durdurmak, engelleri çoğaltarak onun hızını kesip taciz etmek ve bunu kendi ordusuna kayıp verdirmeden yaptırmaktır. İşgalci daima bir üstünlük kompleksi içerisindedir. Bu nedenle bu işi bir an önce halletmeye çalışacaktır. Bunun aksine, savunan taraf düşman zayıflayana kadar çeşitli tertiplerle düşmanı bitkin duruma düşürerek bu işi ertelemeye çalışır.

Bir ordu geri çekildiğinde veya moral çöküntüsüne kapıldığında savunma durumuna geçer. Bir saldırı savunma taktiği kullanırsa bunun stratejik olduğu kadar taktik avantajları da vardır. Böylece her iki sistemin avantajlarını da bünyesinde toplar. Tahkim edilmiş bir alanda, kaynakları kendi kontrolü altında olan, kendi topraklarında olma avantajını da taşıyan bir ordu başarı umuduyla inisiyatifi ele alabilir.

Bir generalin en büyük yeteneği tarihte de görüldüğü üzere, hem taarruz hem de savunma sistemlerinin kullanımını bilmektir. Belki de bir savunma savaşında inisiyatifi ele almanın diğer bir yolu da budur.

Harekât alanı ister kendilerine, isterse müttefiklerine ya da korku ve ilgiden dolayı savaşa itilen daha zayıf-devletlere ait olsun, tarafların birbirlerine saldırma olasılığı olan kara ve deniz bölgeleridir. Deniz savaşlarında harekât alanı her iki yarımküreyi de içine alabilir.

Topografik özellikler göz önüne alınmazsa, bir veya daha fazla ordunun harekât yaptığı her harekât alanı, iki taraf için de aşağıdaki bölümlerden oluşur:

- Sabit bir harekât üssü,
- Bir nihaî hedef,
- Harekât cepheleri, stratejik cepheler ve savunma hatları,
- Harekât bölge ve hatları,
- Geçici stratejik hatlar ve haberleşme hatları,
- Düşmana karşı doğal ve yapay engeller,
- Hem saldırı hem de savunma için elde tutulması önemli olan coğrafi stratejik noktalar, nihai hedef ile sabit üsler arasında geçici harekât üsleri,
- Geri çekilme halinde dayanma noktaları.

Nehirlerin çok iyi harekât hatları olduğu bilinir. Böyle bir hattın orduyu harekât menzili içinde hareket ettirmek için iki veya üç yolu olduğundan ve en azından bir geri çekilme hattı olması gerektiğinden nehirlerle geri çekilme ve hatta manevra hattı da denir. Harekât hatlarının düzenlenmesinde nehirler çok iyi birer ikmal hattı olmakla beraber, kendileri hiçbir şekilde harekât hattı olamazlar; yani bir nehri boydan boya akış istikametinde katederek kıyılardan birindeki savunma mevzisine saldırılmaz.

Dağlık bölgelerde stratejik mevzilerin çok olduğu, dağ silsilelerinin en büyük engel olduğu doğrudur, ama bunlara güvenilerek geçilemez denilmesi yanlıştır. Hatta geçilmez değerlendirilmesi ve tedbir alınmaması bir savaşın kaybedilmesine sebep bile olabilir. Harekât alanında bulunan en

önemli doğal ve yapay arazi arızaları stratejik değerlerine göre incelenmelidir. Bu değerlendirme generalin zekâ ve becerisine bağlıdır.

Harekât üssü demek, bir ordunun ikmalini yaptığı, saldırıya geçerken başlangıç noktası olarak kullandığı, gerektiğinde geri çekildiğinde veya savunmaya geçtiğinde desteklendiği yer demektir.

Bir ordunun birbirini izleyen birçok üssü olabilir. Geride, müttefiklerin veya savunma hatlarının bulunduğu her yerde başka üsleri de olabilir. Yön değiştirme durumuna göre de üsler sıra sıra olabileceği gibi, dağınık bir şekilde de düzenlenebilir. Üs ne kadar geniş olursa onu gizlemek de o kadar güçleşir; ancak orduyla bağlantısının kolay kolay kesilmemesi de geniş üslerin önemli bir avantajıdır.

Harekât alanının askeri bakımdan önemli olan her noktası, gerek ulaştırma merkezi olsun gerekse askeri tesis ve tahkimat olsun, birer coğrafi stratejik noktadır.

Bütün başkentler birer stratejik noktadır, çünkü onlar sadece ulaştırma merkezi değil, aynı zamanda hükümetin ve ordunun da merkezidir. Dağlık ülkelerde geçitler ordu için en kolay çıkış yolları olduğundan, önemli karar noktalarıdır. Diğerleri, düşman ordularının durumu ve onlara karşı alınabilecek muharebe düzenleri bakımından değerlendirilirler. Böyle yerlere, stratejik manevra noktaları denir. Bir kısmının önemi devamlı ve büyük, diğerlerinininki küçük olan noktalar vardır. Değeri büyük ve devamlı olan noktalara stratejik karar noktaları denir.

“Stratejik karar noktası” terimi savaşın veya muharebenin sonucuna önemli ölçüde etki eden noktalar için kullanılmalıdır.

Manevranın, karar noktalarının; düşmanın üssüyle ilişkisinin kolayca kesilebileceği kanadında bulunması genel bir ilke olarak kabul edilmelidir. Deniz veya nehir yakındaysa; düşmanı denize veya nehre doğru sürmek için kullanılacak kara parçası, stratejik karar noktası olarak seçilmelidir.

Eğer düşman kuvvetleri müfrezeler halinde veya dağınıksa, hedef onun merkezidir. Çünkü bu durumda, düşman kuvvetlerinin içine nüfuz edilerek daha fazla bölünmeleri sağlanır. Bölünen kuvvetler zayıf olacağından ayrı ayrı yok edilebilirler.

Bir muharebede karar noktası şu hususlar göz önüne alınarak saptanır:

- Arazinin özellikleri
- Bölgesel özelliklerin stratejik hedefle olan bağlantısı
- Kuvvetler tarafından elde tutulan mevziler

İki türlü hedef noktası vardır:

- Manevi hedef noktaları
- Coğrafi hedef noktaları

Coğrafi hedef noktası, önemli bir kent, bir nehir hattı, iyi savunma hattı oluşturabilecek veya daha geniş çaplı bir harekât için uygun destek sağlayacak noktalar olabilir.

Manevra noktalarının önemi, buna bağlı olan düşman mevzilerinin konumundan kaynaklanır. Stratejide, savaşın hedefi karar noktasını belirler. Eğer karar taarruz ise, hedef noktası düşmanın başkentinin ele geçirilmesi veya düşmanı barışa zorlayacak bir bölge olacaktır. Bir istila savaşında hedef noktası doğal olarak düşmanın başkentidir. Savunmada ise hedef noktası savunulan bölgedir.

Komutanın büyük yeteneği ve başarı umudu bu noktaların seçiminin temelinde yatar. Bir veya iki önemsiz noktanın alınması çok önemli sonuçlar elde etmez; büyük sonuçları elde etmenin en iyi yolu düşman ordusunu parçalayıp yok etmektir. Çünkü, şehir ve bölgeler kendilerini koruyamayacak, düzenli bir kuvvet kalmayınca kendiliğinden düşeceklerdir. Bunun için:

• Çeşitli harekât bölgelerinin avantaj ve dezavantajlarını bir bakışta anlamak

• Bunlardan en önemliler üzerinde kuvvetleri yoğunlaştırmak

• Düşman imkân ve kabiliyetlerini belirleme yeteneğine sahip olmak

• Düşman cephesi dağınıksa merkeze, değilse kanatlardan birine taarruz etmek

• Düşman hatlarını kesmek

• Sonuna kadar takip etmek

Bu harekât şekilleri, bu tarz uygulamanın en iyi sistem olduğunu geçmiş savaşlarda göstermiştir.

Bir ordu, bir harekât bölgesine yerleştiğinde, genellikle stratejik mevzileri elde bulundurur. Düşmana doğru tutulan cephenin genişliğine, stratejik cephe denir. Düşmanın harekât alanının bir bölümünden iki veya üç hamlede ulaşabileceği cepheye de harekât cephesi denir.

Bir sefer başlamak üzereyken genellikle ordulardan biri diğerinin yapacağı saldırıyı beklemeye karar verir ve bir savunma hattı oluşturur. Bu savunma hattı ya stratejik cephede ya da daha gerilerde olabilir. Bundan dolayı stratejik cephe ile savunma hattı bazen çakışabilir. Bir ordunun kesin bir savunma hattı, yani “savunma sadece bu hatta yapılır” gibi bir saplantısı olamaz. Örneğin bir ordu bir yeri işgal ettiğinde, kuvvetleri tek bir mevziye topladığında, stratejik cephesi yoktur; ancak bu asla cephesiz bir harekât yapıldığı anlamına gelmez. Üzerinde savaşma ihtimali olan ve iki orduyu birbirinden ayıran bölge olan harekât cephesi, genellikle harekât üslerine uyumludur.

Harekât cephesinin asıl harekât hattına dikey olması ve cephenin her iki kanadının da bu hattı yeterli derecede kapsamaması gerekir. Bununla beraber istikamet, yapılacak planlara veya düşmana yapılacak saldırılara göre değişebilir. Strate-

jik cephede oluşabilecek değişiklikler büyük manevranın en büyük bölümünü oluşturur. Çünkü, böyle yapmakla stratejik arazinin her iki yönü de kontrol altına alınmış olur ve orduya iki yönlü bir üs kazandırma imkânı ortaya çıkar.

Savunma hatları, stratejik ve taktik olmak üzere ikiye ayrılır. Birincisi de iki çeşittir. Devamlı savunma hattı ve zorunlu savunma hattı.

Devamlı savunma hattı, tahkim edilmiş bir cephe hattı gibi ülkenin savunma sisteminin bir parçası olabilir.

Zorunlu savunma hattı, ordunun geçici olarak, belli bir zamana bağlı savunma yaptığı hattır. Yeterli genişlikteki her nehir, her dağ silsilesi ve her çeşit zayıf noktanın sağlamaştırılması da zorunlu savunma hatları olarak kabul edilebilir. Çünkü bu hatlar, düşmanın ilerlemesini bir süre için durdurup, daha zayıf bir nokta aramak için yön değiştirmesini sağlar. Bu durumda üstünlük tamamen stratejiktir. Eğer düşman önden saldırırsa, bu hatlar önemli ölçüde taktik avantaj sağlar. Çünkü, bir orduyu nehrin ilerisine veya tahkim edilmiş bir noktaya hücum ettirmek, açık bir araziye saldırmaktan daha zordur. Bu avantajların çoğaltılması düşünülmelidir, aksi takdirde ordunun çözülmesine yol açan durumlara düşülebilir. Savunmadaki avantajlar ne olursa olsun, pasif kalan ve bütün saldırıları karşılamak zorunda olan tarafın sonunda yenilmesi ve teslim olmak zorunda kalması kaçınılmazdır.

Stratejik mevziler, bir süre için elde tutulan ve muharebelerdeki cepheden daha büyük bir alanı kapsayan mevzilerdir. Cepheler, savunma hatları ve stratejik mevziler genellikle birçok değişikliğe neden olan durumlara bağlıdır. Fakat her durumda en iyi kural, harekât hattının bütün noktaları arasında muhabere bağlantılarının kurulmasıdır.

Savunmada stratejik cepheler ve savunma hatlarının gerek ön gerekse yanlarının sağlam ve aşılması zor engellerle güçlendirilmesi gerekir. Bu engeller destek noktalarını oluş-

turur. Stratejik cephedeki bu destek noktalarına harekât mihveri denir.

En iyi savunma hattı, savunma zorlandığı zaman hemen birliklerce kapatılabilecek ölçüde kısa olandır. Stratejik cephenin, kuvvetler önemli bir noktaya yoğunlaştırılması gerektiğinde, buna engel olacak kadar geniş olmamasına dikkat edilmedir. Bir ülkeye geçici veya devamlı işgal etmek amacıyla giren bir ordu, geçmişteki savunma hattı deneyimleri ne kadar iyi olursa olsun, gerekli önlemleri daima en iyi şekilde almalıdır.

Harekât bölgesi, gerek bağımsız gerekse diğer ordularla birlikte harekâta giren bir ordunun, hedefine ulaşmak amacıyla harekât alanının belirli bir bölgesine mevzilenmesidir.

Harekât bölgesi terimi harekât alanının büyük bir bölümünü ifade etmekte kullanılır. Harekât hattı terimi ise, bu bölgenin muharebenin cereyan ettiği kısmıdır.

Stratejik hat, gerek tek yönde gerekse çeşitli yönlerde harekât alanının karar noktalarını birbirleriyle veya harekât cephesiyle birleştirmesi nedeniyle önemlidir. Muharebe hatları harekât bölgesinin tamamında çeşitli mevzileri elde tutan ordunun muhtelif birlikleri arasındaki bağlantı yollarıdır.

Harekât bölgeleri, düşman mevzilerine verilen öneme, stratejik arazideki muhabere imkânlarına ve komutanın harekât planına göre çeşitli bölümlere ayrıldıklarından, harekât hatlarından kısmen farklı görünümündedir. Basit harekât hatları, bir cepheden harekâta başlayan ordunun, kendi arasında bağımsız birliklere bölünmeden takip ettiği hatlardır.

Savaş sanatı, bütün kuvvetlerin harekât alanının hedefinde toplanması olduğu için ve bu temele dayandığı müddetçe, harekât hatlarının seçilmesi harekât planının esasını oluşturur.

Eğer düşman kuvvetlerini geniş bir cepheye dağıtmışsa, en iyi manevra hattı, onun merkezidir. Ancak, mümkün olduğu kadar yanları ve geri bölgesi de hedef alınmalıdır.

Bazen bir ordu savaş sırasında harekât hattını değiştirmek zorunda kalabilir. Bu, çok kritik bir durum olup, büyük

başarılar neden olduğu gibi, iyi uygulanmadığı takdirde büyük felaketlere de yol açabilir. Hatlar sadece dost kuvvetler çok zor durumda kaldığında değiştirilmelidir. Harekât hattının iki yanından düşman temizlenmemiş ise, sıkıntı çıkar ve düşman çekilme hattını tehdit edebilir.

Savaşlardan alınan sonuçlara bakıldığında, ülkenin doğal yapısı, nehirler ve dağlar; orduların morali; halkın duygusal yapısı; komutanların yetenekleri ve enerjileri haritalardaki diyagramlarla değerlendirilemez. Geri çekilme hattının yanlarına düşman güçlerinin yaklaşmasına fırsat verilmemelidir, fakat bu kurala katı bir şekilde bağlı kalmak, düşman bir ülkede bir ordunun atacağı her adımı önler.

Savaş metodik ve ölçüler isteyen bir kavram gibi görülmesine rağmen, onun canlı, cesur, kendinden emin, coşkun atılgan bir kavram olduğu da akıldan çıkarılmamalıdır. Ters, kalıp ve şekillere fazla bağlanmak olur, ki bu da yaratıcılığı öldürür. Prensipler hiçbir zaman kısmen veya tamamen ihmale gelmez. Savaşı geometrik kurallara indirgemek, büyük generallerin dehalarını zincire vurmak ve abartılmış bilgiçliğin boyunduruğunu kabul etmek demektir.

Savaşlarda ihtiyat büyük rol oynar. Ordu komutanından takım komutanına kadar her komutanın ihtiyata ihtiyacı vardır. İki çeşit ihtiyat vardır. Muharebe ihtiyatı ve eğitim ihtiyatı. İhtiyatsız ne taarruz ne de savunma yapılabilir. Saldıran bir ordu, ileride düşman tarafından savunmaya geçmeye zorlanacağını hesaplayarak, harekât üssü ile cephesi arasına ihtiyatlarını mevzilendirerek, onları muharebe alanında her an göreve hazır tutmalıdır. Bu kuvvetler tehdit edilen noktaları desteklemek amacıyla çok çabuk mevzi değiştirebilmelidir.

Ana depoları, gerekli donanımı ve mühimmatı hazırlayabilecek durumda olan ve cepheye gidip gelen ihtiyat, çekirdek personelle de desteklenecek olursa, önemli görevleri yerine getiren yedek bir güç kazanılmış olur. İhtiyatın arazinin duru-

muna göre en uygun yere konuşlandırılması ile ihtiyatın kullanılma zamanının tayini, doğrudan komutanın yeteneğidir.

Dağlık bir ülkenin tamamı veya bir kısmı harekât alanı olabilir. Ülke tamamen dağlarla kaplı veya bir ordunun üzerinden açmak suretiyle, ovalara inebileceği dağ silsilesine sahip olabilir. En önemli nokta, açılması güç olan geçitlerdir. Bu geçitler birer engel olup, bir defa ele geçirildikten sonra ise kuvvetlere çok üstünlük sağlar.

Aslına bakılırsa, dağ sırası bir defa ulaşıp da muharebeler ovalara kaydırılırsa dağlar nihai birer üs olarak büyük avantaj sağlar. Ordular geri çekilme durumunda kaldıklarında ise geçici olarak sığınma imkânı bahşederler. Burada dikkat edilecek önemli nokta, düşmana, kuvvetlerin zorda kaldığında böyle bir hatta geri çekilebileceklerini tahmin etme fırsatının verilmemesidir.

Eğer çok dağlık bir ülke harekâtın sadece bir bölgesini kapsayacaksa, dağların önemi ikinci derecede kalır. O zaman bu dağları bir kale veya kuvvetli bir tahkimli bölge gibi düşünmek lazımdır. O zaman, ordu vadilerde savaşmalıdır. Vadi savaşlarının en kritik tarafı, vadinin doğal yapısını oluşturan iki yandaki yükseltelerin, hâkim tepelerin mutlaka taarruz edenin kontrolünde olması zorunluluğudur. Aksi takdirde vadinin bir kapandan farkı kalmaz.

Her tarafı dağlık olan bir ülke esas harekât alanını oluşturuyorsa, yapılacak stratejik planlamaların esası, düz ülkelerdeki ilkelere dayandırılmaz. Düşman harekât cephesine paralel olan manevralar, her zaman çok zor ve bazen de olanaksızdır. Böyle bir ülkede büyük bir ordu çok zor ve bazen de çok sınırlı manevralar yapabilir. Düşman ise bu vadilere gözetleyiciler ve ileri karakolları çıkararak, saldıranın manevralarını geciktirip, onu yenmek için gerekli zamanı ve malzemeyi elde edecektir. Vadileri ayıran sırtlar bir ordunun geçemeyeceği genişlikte patikalarla birbirine bağlı olduğundan, hafif birliklerle yapılacak çapraz yürüyüşler daha etkili olur.

Önemli doğal noktalar stratejik önem taşır, ancak büyük vadilerle bunlardan gelen akarsuların kesiştiği yerlerde sayıca az bulunurlar.

Kesin olan şudur: Aşılması güç bir veya iki geçidin ele geçirilmesi, bütün bir ordunun yenilip yok edilmesine sebep olabilir.

Eğer saldıran taraf güçlüklerle karşılaşırsa bu, savunmanın iyi yapıldığı, dağların gücünü iyi kullandığı anlamına gelir. Bundan dolayı saldıran taraf belirlediği hedeflere giden çıkış noktalarını gizlemelidir. Diğer taraftan, savunma durumunda olan komutan, kuvvetlerinin büyük bir kısmını düz bir bölgeye yığıbilir. Çünkü, düşman savunan tarafın bütün geri çekilme yollarını tıkarsa, ki bunu ancak ovaya inerek yapabilir, o zaman ovadaki kuvvetler onun gerisine savaşa girebilirler.

Dağlardaki stratejik savunma hakkında önerilerde bulunmak ve bu konuda birtakım ilkeler ortaya koymak çok karışık bir iştir. Eğer genişliği az olan tek bir cephe söz konusu ise ve bu cephe dört veya beş vadinin birleştiği bir yerden oluşuyorsa ve sırtını dağlara dayıyorsa, çözüm basitleşir. O zaman yapılacak iş, vadilerin en dar yerleri olan dönemeç noktalarında tahkimat yapıp beklemek gerekir. Buralara birkaç piyade tugayı yerleştirip, ordunun geri kalan kısmı vadilerin kavşaklarında yedek güç olarak tutulmalıdır. Bu ihtiyat kuvvetleri, herhangi bir tehlike durumunda ilerideki kuvvetlere yardım edebileceği gibi, beklenilmeyen bir düşman hareketine karşı da koyabilirler.

Yüksek dağlarla kaplı bir ülke taktik bakımdan savunmaya elverişliyse, bu stratejik yönden de geçerlidir denilemez, olmayabilir. Çünkü, dağlık bölgeler birliklerin dağılmasına yol açar. Buna karşı alınacak önlem, bölük seviyesindeki birliklerin hareket kabiliyetini artırmak; onları, taarruzu daha bağımsız olarak yürütebilecekleri hale getirmektir.

Dağlık ülkelerdeki harekâtla cesaret ve kahramanlık fak-

törleri her türlü kuraldan çok daha önde gelmektedir. Eğer savaş insanların kutsal bir nedenden dolayı kendilerini inatla savunduğu bir ulusal savaş niteliği taşıyorsa, dağlık ülkeler bu amaçla savunmaya en elverişli yerlerdir. O zaman her türlü ilerleme düşmana pahalıya mal olur. Ancak bunda başarılı olmak için en iyi yol halkın desteği; halkın da düzenli bir ordu tarafından desteklenmesidir. Düzenli bir ordu olmadan halk daima yenilmeye mahkûmdur.

Dağlık bir ülkeyi işgal etmek düz bir ülkeyi işgal etmekten daha zordur, çünkü dağlık memleketlerde büyük orduların yayılması için gerekli muharebe alanları az bulunur ve savaş birbirini takip eden küçük muharebelerden oluşur. Bu durumda çıkışları düşman tarafından kapatılmış dar ve derin bir vadi içinden geçerek bir noktayı ele geçirmek tedbirsizliği bir ordunun tehlikeye atılmasına neden olabilir. Düşmanın vadileri ayıran bütün sırtlardan atılması gerekir. Dağlarda halk da yardım ederse, disiplinli bir kuvvet kendisinden üç kat fazla kuvvete karşı ülkesini savunabilir.

Bir generalin her zaman stratejik noktalardan birini diğere tercih etme olanağı olmadığından, kuvvetlerini devamlı ve esnek bir şekilde düşmanın tecrit edilmiş kuvvetleri üzerine yığarak ve onları yenerek savaşın hedefinin bir bölümünü ele geçirmesi en yerinde harekettir. Ordusunu iyi yönlendiren ve onların hareket yeteneğini sürekli kılan ve çevik tutan bir komutan, hem kazanacağı zaferler hem de bunlardan çıkaracağı büyük sonuç ve tecrübelerle kendisini daha güvende hissedebilir.

Stratejinin Yumruğu

Muharebeler

Muharebeler, orduların ulusal politika ve stratejik sorunlar üzerine verdikleri mücadeleden doğan gerçek çalışmalardır. Strateji, orduları harekât bölgelerinin karar noktalarında yöneltir ve sonuçları önceden etkiler.

Taktik ise cesaret, yetenek ve malzemeye desteklenen ordulara zafer kazandırır.

Büyük taktik, savaşın başlangıcında ve devamında gerekli düzenlemeleri planlama sanatıdır. Strateji gibi taktik düzenlemelerde de önde gelen ilke; eldeki güçlerin, düşman kuvvetlerinin önemli bir bölümünden sonuç alınabilecek gibi yığılması ve tertiplenmesidir.

Muharebeler savaşın sonucunu belirleyen eylemlerdir. Bazen önceden düşünülemeyen olaylar nedeniyle de düşman stratejik bir harekâtla da saf dışı edilebilir. Tam tersine, büyük stratejik düzenlemeler olmadan muharebeler sayesinde kesin ve tam bir zafer elde edilebilir. Ancak her şeyden önce ulusunki kadar, ordunun moralinin de zaferlerin ve kesin sonuçların alınmasında büyük rolü vardır. Çok önemli olan diğer bir konu ise, manevraları zamanında ve büyük bir beceriyle yapmasını bilmektir.

Üç çeşit muharebe vardır:

1. Savunma: Bu durumdaki ordu gerekli düzeni alarak düşman saldırısını bekler.

2. Taarruz (saldırı): Bir ordunun, mevzilenmiş olan diğere hücumudur.

3. Tesadüf muharebesi: Yürüyüş halindeki iki ordunun aniden karşılaşması sonucunda yapılan muharebelerdir.

Savunma Muharebeleri

Bir ordu düşman saldırısını beklerken, mevzilenerek bir savunma hattı oluşturur. Bir ordu muharebede, mevzilenme olarak adlandırılan düzene tam manasıyla bağlı kalmadan da düşmanı kritik bir noktada beklemeyi uygun görebilir. Bu daha önceden savunma amacıyla seçilmiş kuvvetli bir nokta olabilir. Böyle bir tertiplenmeyi, kuşatmayı gizlemek amacıyla da alabilir.

İki tür mevzilenme vardır:

1. Stratejik mevzilenme
2. Taktik mevzilenme

Taktik mevzilenme de çeşitli bölümlere ayrılır. Öncelik, az veya çok gizlenmeyle ilgili; düşmanı beklemek için yapılan siperlerdir. Bundan sonra, ordunun zaman kazanmak amacıyla toplandıkları güçlü doğal mevziler gelir. Son olarak da savunmayı derinliğine sürdürebilmek için birbiri gerisindeki yedek ve değiştirme mevzileri yer alır.

Mevzilerde aranan özellikler, düşmanın imkân ve kabiliyeti ile arazinin özelliklerine göre değişebilir. Her zaman hâkim olan sarp ve ulaşılması zor yerlere mevzilenme düşüncesi geçerli olmayabilir. Mevzilerin güçlü olması için tek çare, sarp ve ulaşılması güç mevziler değildir. Mevziler elde tutma amaçlarına göre değişikliğe uğrayabilmeli, ordunun gücünü oluşturan çeşitli birliklere birçok avantaj sağlamalı ve düşman taarruzlarını aksatacak engellere sahip olmalıdır.

Savunma durumunda, yanlarla birlikte cephenin bazı bölümleri de sağlamlaştırılmalı ve düşman merkezden saldırıya

geçmeye zorlanmalıdır. Her şeye rağmen savunmadaki ordu, koşullar elverir vermez, zamanı geldiğinde saldırmasını bilmelidir ve en çıkar yol da budur.

Stratejide inisiyatifi elde bulunduran ordu, kuvvetlerini sevk ve idarede üstünlük sağlar ve düşmana istediği yerde ve zamanda darbe indirebilir. Savunmadaki ordu ise her yönden saldırı olasılığını bekler ve hareketlerini olası düşman saldırılarına göre düzenler. Taktik düzeyde harekât daha küçük bir arazi parçasını içine alır ve inisiyatifi ele alan taraf hareketlerini düşmandan gizleyemez. Bu nedenle de karşı taraf ihtiyatlarını kullanarak karşı saldırıya geçebilir. Düşmana doğru ilerleyen taraf onun savunma mevzilerine gelmeden önce çeşitli arazi arızalarını, engelleri aşması gerekir: Küçük bir dere, çalılık, çit, çiftlik evleri ve köyler ister devamlı isterse geçici olarak ele geçirilsin, saldıran tarafın ilerlemesini sınırlar ve zaman kaybına neden olur. Düşman topçusunun devamlı ateşi ve bu ateş altında ilerleyen askerlerin bir derecedeki zihinsel huzursuzlukları da buna eklenecek olursa, güçlükler bütünü artar. Bütün bunlar, taktik harekâttaki inisiyatifi elde bulundurma üstünlüğünü olumsuz biçimde etkiler.

Ne kadar sağlam bir savunma sistemine sahip olursa olsun, bir orduya taarruz edildiğinde er geç, onun mevzilerinden sökülüp atılması kaçınılmazdır. Ancak savunan ordu, fırsat yakaladığında bir karşı saldırıya geçebilirse, iyi sonuçlar alabilir.

Saldırı Muharebeleri

Bir ordunun mevzilenmiş olan diğerinin üstüne yürümesine saldırı denir. Hücum eden taraf genellikle savunana karşı moral üstünlüğüne sahip olup, daha zekice davranır.

Taarruz kararı verilir verilmez bunun bir düzene göre yapılması planlanır. Buna, muharebe düzeni denir. Ekseriya, harekât sırasında plansız hücum durumu ortaya çıkabi-

lır, çünkü düşmanın durumu tam bilinmez. Her muharebede savaşın temel ilkelerinin uygulanmasına özen gösterilmelidir. Her hareket, son darbeyi hedefe indirecek şekilde yapılmalıdır.

Saldıran, düşmandan sayıca üstünse, savunmanın iki kanadına birden saldırmalı, sayıca denk veya azsa bir kanadına yüklenmelidir. İki veya bir kanada da saldırılsa, sıklet merkeziyle saldırılmayan taraf veya taraflarda da düşman cephesine baskı sürdürülmelidir.

Taarruza dayalı bir muharebenin hedefi; düşman ordusunu imha etmek değilse, onu bulunduğu yerden çıkartmak veya hatlarını kesmektir. Düşman ya hattındaki herhangi bir noktadan veya kanadından atılarak arkasına geçilir veya her iki yöntem de aynı anda kullanılır. Muharebe düzeni, hangi hedefler ele geçirilmeyi düşünülüyorsa ona göre seçilir. On bir çeşit muharebe düzeni vardır:

1. Basit ve paralel düzen
2. Savunma ve saldırıyla kullanılan kancalı paralel düzen
3. Bir veya iki kanatta sağlamlaştırılmış düzen
4. Merkezden sağlamlaştırılmış düzen
5. Basit eğri düzen veya yana yapılan saldırılarda kullanılan eğri düzen
6. Bir veya iki kanada birden uygulanan dikey düzen
7. İçedönük düzen
8. Dışadönük düzen
9. Bir veya iki kanada uygulanabilen kademeli düzen
10. Merkeze uygulanabilen kademeli düzen
11. Hem merkeze hem de yana uygulanan düzen

Bu düzenlerin her biri ya tek başına veya düşman hattını yaracak olan güçlü bir kolun yapacağı manevra ile birlikte kullanılır. Hangi düzenin daha iyi olduğu ve doğru seçildiği, temel prensipleri ne kadar karşıladığıyla ilgilidir.

Şu bilinmelidir ki, bu düzenler hiçbir zaman kalıplaşmış geometrik şekiller olarak anlaşılmamalıdır. Muharebe düzenini, kâğıda çizilen birtakım düzgün şekiller veya talimgâh düzeni olarak ele alan bir komutan büyük hataya düşer ve yenilgisi kaçınılmaz olur. Bu hatalar özellikle şimdiki savaşlarda sık sık tekrarlanmaktadır.

Muharebe taktiğinde esas güçlük, birçok birliğin aynı anda harekâta katılarak gayretlerinin birleşmesi sonunda ortaya çıkacak saldırının, zaferin koşullarını hazırlamalarıdır. Yani esas zorluk, birçok birliği en son yapılacak manevra için bir araya getirmek ve bir mızrak gibi hedefe yöneltmektir.

Verilen emirlerin tam anlaşılmaması, astlar tarafından yerine getirilme şekli, bazılarının uygulanmasında aşırıya kaçma, bazılarında ise eksik uygulama ve bunları takip etmedeki aksaklıklar muhtelif birliklerin koordineli çalışmalarına engel olur ve hesaplanamayan rastlantılarla da kararlaştırılan yerde tam zamanında bulunmayı önler. Buradan iki şey ortaya çıkar:

1. Bir son (nihai) manevra ne kadar basit olursa o kadar başarılı olur.
2. Harekât sırasında değişen durumlara göre yapılan ani manevralar önceden planlananlara kıyasla daha başarılı olabilir.

İster önceden isterse muharebe sırasında planlanmış olsun, bir komutanın muharebenin en kritik noktası üzerinde iyi bir sonuca varmak için düzen alırken bir çaba sarf etmelidir. Bu da ancak düşman muharebe hattının yönünü iyi incelemesi ve bunu önceden kestirebilmesiyle başarılabilir.

Bundan dolayı, general dikkatini gözetleme ve istihbarat üzerine toplamalı, kuvvetlerinin üçte birini düşman hareketlerini izlemeye ayırmalı, diğer üçte ikisini de ele geçirilmesi halinde kendisini zafere götürecek hedefe yoğunlaştırmalıdır.

Bilimsel esaslara göre muharebe etmek için aşağıdaki noktalar göz önünde bulundurulmalıdır:

- Saldırıya dayalı bir muharebe düzeni her türlü aracı kullanarak düşman mevzilerini zorlamalıdır.

- Manevralar kanatlardan birine, her ikisine veya merkeze yöneltilmelidir. Düşmanın yanlarına yapılan manevralar onu, yerini ve mevzisini değiştirmeye zorlar.

- Yapılan planlamalar saldırı anına kadar düşmandan gizlenirse, başarı ihtimali artar.

- Merkeze ve kanatlara aynı anda yapılacak bir saldırı, eldeki kuvvetler sayıca üstün değilse savaşın temel prensiplerine ters düşer.

- Manevra ordunun yarısıyla düşmanın kanatlarından birine yapılacaksa, diğer yarısı hücum kademesinin hemen gerisinde tertiplenmelidir.

- Muharebe düzenlerini koşullara göre yeniden düzenlemek; tek bir hat veya bir nokta üzerinde toplanılabilir.

- Savunmanın maksadı; saldıranın planlarını aksatmak, yaklaşmasını önlemek, güçlü bir ihtiyat bulundurmak, düşmanın hiç beklemediği bir zaman ve yerde karşı saldırıya geçmektir.

Kuşatma ve Çevirme Muharebeleri

Her ikisi için de temel prensip, düşmanın savunma için tertiplendiği hat veya mevzileri, bütün cephe boyunca muharebe etmeye zorlayarak onun bir veya iki kanadından birini seçerek gerisine sarkmaktır.

Kuşatma ve çevirme arasındaki fark şudur:

Kuşatma düşmanın ateş ve manevrası altında cereyan edecektir, çünkü onun bir veya iki kanadına doğrudan yapıldığı için karşılıklı çarpışma devam etmektedir. Saldıran tüm gücünü aynı noktaya topladığından ve her zaman kanat veya

kanatlar savunmanın merkezine nazaran zayıf olacağından, bu noktadan mevzilerin yarılması büyük ihtimalle mümkün olacaktır.

Çevirme ise, düşmanın savunma hat ve mevzilerine hiç çarpmadan, geniş bir kavis atılarak onun savunma hattının arkasına geçmektir.

Kuşatma ve çevirme, zeki ve atak bir general komutasında, tecrübeli ve yorgun olmayan kıtalarla, savaşın temel ilkelerine sadık olunarak yapıldığı takdirde, savaşı da muharebeleri de en erken zamanda bitirecektir. Sürat ve daha çok sürat, kuşatma ve çevirme harekâtının özüdür.

Tesadüf Muharebeleri

Yürüyüş halindeki veya yaklaşmakta olan iki ordunun karşılaşması neticesinde cereyan eden muharebelerdir. Her iki ordunun da beklemediği ani bir çatışma olur. Çünkü, her ikisi de birbiriyle karşılaşmayı ummadıkları bir yerde rastlaşırlar. Böyle bir durum, bir komutanın olağanüstü hallerde duruma hâkim olma yeteneğini ortaya çıkartır. Bu komutanın yetenek ve kapasitesi fazla olmasa bile cesur, disiplinli ve eğitilmiş birliklerle muharebeyi kazanmak her zaman mümkündür. Rastlantı sonucu yapılan muharebelerde şans o kadar büyük rol oynar ki, bu tip muharebelere kurallar koymak çok da uygun değildir. Bununla birlikte, savaşın temel ilkelerine dayanarak hareket edilebilecek birçok durum ve uygulama metotları vardır.

Baskın, sadece uyuyan veya güvenliği zayıf olan düşmana karşı yapılan bir hareket değildir. Bir kanadın kuşatılması da baskındır, düşmanı hazırlıksız yakalayarak bir hedefe saldırmak da baskındır. Ne yapılacaksa, esas olan, düşmanı tepki veremeyeceği ve karşı koyamayacağı biçimde yakalamak; bir şey yapacaksa da geç kalmasını sağlayan her şey baskındır.

Hile yapılmadan, taktik örtü ve aldatma olmadan baskın yapılamaz.

Sinir Savaşı Stratejisi

Bir savaşı en zor harekâtı geri çekilmelerdir. “Bir ordunun geri çekilmeyi nasıl başardığını hayal bile edemiyorum” sözü her şeyi anlatmaya yeter. Kaybedilmiş bir muharebeden sonra bir ordunun fizik ve moral durumunu, düzenini korumadaki gücü, bozulmanın neden olacağı felaketler düşünülecek olursa, en deneyimli komutanların bile neden böyle bir harekâta girişmeyi göze alamadıkları çok iyi anlaşılır.

Nasıl bir çekilme uygulanacaktır? Muharebe bütün tehlikeler göze alınarak karanlığa kadar devam edecek ve birlikler karanlık basınca mı çekilecektir? Yoksa son ana kadar bekleyip de düşman kuvvetlerine güçlü bir şekilde karşı koyarak mı çekilmek gerekir? Bütün gece yürüyüş yaptıktan sonra mı düşmana karşı koymalı, yoksa biraz yürüyüşten sonra muharebeye devam mı etmeli? Bunlardan her biri bazı durumlarda etkili olabilmesine rağmen, bir ordunun yok edilmesine de neden olabilir. Karanlık basana kadar bütün gücünüzle muharebe etmeye kararlıysanız, bunun sonucu acı bir yenilgi olabilir. Karanlık bastıktan ve hiçbir şey tam olarak görünmez olduktan sonra çekilmeye karar verirseniz, ordunun disiplin ve düzenini nasıl sağlarsınız? Muharebe alanını öğleyin terk ederseniz, düşmanın tam da muharebeden vazgeçeceği bir sırada siz de aynı şeyi yaparsınız. Eğer birlikleriniz bunun farkına varırlarsa, onların güvenini kaybedersiniz. Saldıran düşman karşısında gün ortasında geri çekilirken, bunun bir bozgun olmadığını da söyleyebilirsiniz.

Nedenlerine göre çekilme çeşitleri vardır. Bir komutan

kendi birliklerini kendi kararıyla, düşmanı mevzilenmeye zorlamak için geri çekebilir. Bu, kendi inisiyatifiyle çekilme, çekilmeden ziyade tedbirli bir manevradır.

Bir komutan savunmada düşman tarafından tehdit edilen bir noktanın takviyesi için çekilebilir. Bu nokta yanlarda ve geride daha önceden hazırlanmış yedek mevzilere olabilir. İkmal yerlerine yaklaşmak için geri çekilebilir. Muharebeyi kaybeden bir ordu çekilmek zorunda kalır. Çekilmeye etkili olan faktörler sadece bunlar da değildir. Onların özellikleri ülkeye, katedilecek mesafeye ve aşılacak engellere bağlıdır. Çekilmeler özellikle düşman ülkesinde çok tehlikeli olur, çünkü orduların kendi ülkelerine ve harekât üslerine olan uzaklıkları çekilme için çok zor ve ıstıraplı bir duruma sokar.

Çekilme beş düzenden biriyle yapılır:

1. Tek yoldan bir bütün halinde yürümek (intikal etmek),
2. Orduyu iki veya üç bölerek yürümek,
3. Tek cephe halinde birkaç yoldan yürümek,
4. Bir noktada birleşen yollardan yürümek,
5. Muhtelif yönlere dağılan yollardan yürümektir.

Çekilen bir ordu gerek fiziksel gerekse moral bakımından çöküntü içerisindedir, çünkü çekilme sayıca azlığın yanında, geriye doğru bir manevradır. Böyle bir ordu çekilme için asla kuvvetlerini bölmemeli ve eğer birbirlerini destekleyemeyeceklerse, birkaç kola ayrılmamalıdır. Diğer çekilme düzenleri, hiç hesapta olmayan koşullar için uygulanabilir, ama ilke şu olmalıdır: “Yolda birlik, kuvvette birlik.”

Harekâtın tipi ne olursa olsun ve genel seyir ne gösterirse gösterebilir, bir ordu geri çekiliyorsa kesinlikle takip edilmelidir. Takip edilen, en iyi çekilmelerde bile üstünlüğü düşmana kaptırmıştır. Çekilenin ikmal ve takviyeye olan mesafesi çok uzaksa, çekilmenin zorlukları daha da artar ve bu da takip eden düşmanın üstünlüğünü kaçınılmaz hale getirir.

Takip harekâtının çevikliği generallerin karakterine ve orduların fizik ve moral güçlerine bağlıdır. Takip harekâtına kesin kurallar koymak esnekliği ortadan kaldırır, ama bazı noktalar dikkatten uzak tutulmamalıdır:

Takip harekâtını çekilen düşmanın yanlarına yöneltmek daha yerinde olur. Düşmanın harekât hatlarına dikey ve çapraz girilirse etki artar. Düşmanın etrafından dolaşırken çok geniş kavis çizilirse, onu tamamen gözden kaybetme ihtimali vardır.

Takip harekâtı mümkün olduğu kadar çevik yapılmalıdır. Bu, özellikle kazanılan bir muharebenin ardından büyük önem taşır. Morali bozulmuş bir ordu iyi takip edilirse, tamamen bozguna uğratılabilir.

Başarılı bir çekilme harekâtının en iyi yollarından biri subay ve askerleri, önden olduğu kadar geriden gelen düşmana da aynı azim ve güçle direnilebileceğine inandırmaktır. Birlikleri kurtarmanın en iyi yolu da çekilme sırasında disiplin ve düzenin bozulmamasıdır. Her zaman olduğu gibi sıkı disiplin, düzenin korunması için en iyi yoldur. Özellikle de geri çekilmelerde bunun özel bir yeri vardır.

Savaş bir bütün olarak ele alındığında, bilim mi yoksa sanat mı tezi de, sanat ağırlıklıdır. Kendi başına strateji, pozitif bilimlerdeki gibi kesin kurallara indirgenemez. Ancak savaş bir bütün olarak ele alındığında, bunu yapmak çok doğru olmayabilir. Diğerleri arasında, muharebeler bilimsel kuralların dışına çıkarlar. Çünkü muharebe, insanların kaliteleri, davranış ve düşünceleri gibi pek çok şeyden etkilenir. Topluları tahrik eden ihtiraslar, bu kitlelerin savaşma yetenekleri, komutanların enerji ve becerileri, ulusların askeri ruhu, kısacası savaşın şiiiri ve metafiziği denilebilecek her şeyin onun üzerinde kalıcı etkileri vardır.

Acaba tarihteki büyük zaferlerin nedeni savaş önderlerinin bir önsezi veya ilhamı mı, yoksa birliklerin sahip olduğu üstün cesaret ve disiplin mi? Temel kuralların kaçınılmazlığı

kadar, insandan insana değişen, morali yüksekken farklı, morali bozukken farklı hal ve tavırlar gösteren askerlerin ruh halleri de duruma ve şartlara göre değişmektedir.

Bir ordunun, özellikle de subaylarının morali, savaşın kaderinin belirlenmesinde büyük etkisi vardır. Bilhassa da bölük ve batarya gibi kendi kadro ve kuruluşuyla, bağımsız görevler yapabilecek olan teşkillerin başındaki “Yüzbaşılar” ve onların savaşma azmi, değil muharebelerin, savaşların bile sonucunu belirleyebilir. Evrensel savaş tarihine ait bir veciz söz vardır: “Yüzbaşıları savaşma ve kazanma isteğinde olmayan ordu zafer kazanamaz.”

Moral, ruhsal nedenlerden meydana gelen fiziksel etkilerle ortaya çıkar. Örneğin, düşman hatlarına yirmi bin gönüllü ve cesur asker tarafından yapılacak şiddetli bir saldırı, altmış bin morali bozuk ve şaşkın asker tarafından yapılacak saldırıdan çok daha güçlü ve etkili olur.

Strateji, daha önce de açıklandığı gibi, bir ordunun kuvvetlerinin büyük bir bölümünü harekât alanında veya bir bölümünün önemli bir noktasında toplama sanatıdır.

Taktik, orduların iyi planlanmış intikallerle (yürüyüşler) önemli noktalara sevk edilmesi, yani onların muharebe alanında uygun zamanda uygun yerde bulundurulmasını sağlama sanatıdır.

Savaşın teorilerini çok iyi bilen ancak durumu bir bakışta değerlendiremeyen, soğukkanlı ve becerikli olmayan bir komutan çok iyi bir stratejik planlama yapsa da düşman karşısında taktik kuralları uygulayamaz. Planları başarıyla uygulanmadığı gibi, yenilgiye uğraması da kuvvetle muhtemeldir. Eğer soğukkanlı davranabilirse, başarısızlığın kötü sonuçlarını hafifletebilir, davranamazsa ordusunun tamamını kaybeder.

Diğer taraftan aynı komutan, iyi bir stratejist ve taktikçi olabilir ve elindeki araçları en iyi şekilde kullanarak zaferin kazanılması için bütün planları yapabilir. Bu durumda, onun astları ve birlikleri de iyi olursa zaferi kazanma ihtimali daha

da kesinleşir. Fakat birlikleri disiplin ve cesareten yoksun olur, astları da ona ihanet eder ve aldatırsa, zafer rüyaları uçup gider ve onun üstün nitelikleri kaçınılmaz bir yenilginin getireceği felaketin etkisini azaltmaya ancak yeterli olur.

Bir ordunun morali bozuk olduğunda, zafere ulaşmak için uygulanabilecek hiçbir taktik düzen işe yaramaz. Birliklerin şu veya bu şekilde düzenlenmesiyle veya kurallara bağlı kalıp kalmamakla zaferin kesin olarak kazanılacağına ve kaybedileceğine de inanılmamalıdır.

Tabii bütün bunlar, savaşın sağlıklı kurallarının olmadığı ve uygulandıklarında başarı olasılığının artmayacağı sonucuna da götürmemelidir. Anlatılmak istenen, esneklik ve belirsizliklerin her zaman her yerde ortaya çıkabileceğidir.

Teoriler, insanlara ortaya çıkabilecek her durumda nasıl hareket edeceklerini matematiksel olarak bir açıklıkla öğretilmesidir. Ancak, insanlar da kaçınılması gereken hataları çok iyi bilmek zorundadırlar. Burası, üzerinde düşünülmesi gereken çok önemli bir noktadır, çünkü cesur ve disiplinli birlikleri sevk ve idare eden yetenekli komutanların elinde bu prensip ve kurallar, orduları büyük olasılıkla kesin zafere götürür.

Geriye sadece iyi ve kötü kuralların birbirinden ayırt edilmesi kalır. Kötü kural meselesi bazen iyi sonuç, bazen de hüsrana yaratma ihtimali olan, uygulayıcının meziyetlerine göre değişebilen kurallardır. Kabahat kuralda mı yoksa beceriksizce uygulayanda mı meselesi ortaya gelir. Komutanların ve birliklerin savaşabilme yetenekleri iyi kuralları kötülerden ayırt edebilme derecesine göre artar. Yeteneğin kazanılabilmesi için de birtakım prensiplerin bilinmesine ihtiyaç vardır. Vasıtaların büyük bir bölümü uygun yer ve zamanda kullanılırsa, savaşla ilgili her prensip iyidir.

Eğer bir general savaşın dramı içinde başarılı bir aktör olmak istiyorsa, onun ilk görevi harekât alanını dikkatli olarak incelemek olmalıdır. Böylece, harekât alanının kendisine ve düşmana sağladığı üstünlük ve sınırlamaları açıkça görür.

Bundan sonra yapılacak iş, harekât üslerini hazırlamak, en uygun harekât bölgesini seçmek ve bunları yaparken de savaş sanatının temel ilkelerini göz önünden ayırmadan harekât hat ve cephelerini oluşturmaktır.

Taarruz eden bir ordu genellikle manevra hedeflerini iyi seçmeye çalışarak düşmanı bozguna uğratmaya çalışır. Sonra müteakip harekâtın hedefini seçerek, ilk harekâtın başarı durumuna ve coğrafi hedefleri önem derecesine göre sıralar. Diğer taraftan, savunan ordu düşmanın ilk ilerleme hareketini durdurmaya çalışır. Bunu yaparken, düşman hareketlerini savaşın sonucunu tehlikeye atınadan geciktirir, düşmanı yorup çeşitli bölgeleri elde tutmak için dağılıncaya kadar son darbeyi indirmez, tahkimatları gizler, kuşatınaları örter ve harekât hatlarını korur.

Biri çıkıp da savaşın kural ve ilkeleri olmadığını iddia ederse, ona acımak ve dünya savaş tarihine özlü sözlerden biri olarak yer almış olan, Büyük Friedrich'in ünlü sözünü hatırlatmak gerekir: "Prens Eugen'in emir ve komutası altında yirmi sefere katılan bir katırın, başlangıçtaki taktik bilgisi ne ise sonuncusunda da aynıdır." Temelini uygun prensiplerden alan doğru teoriler, savaşlarda edinilen deneyimler ve savaş tarihinden alınan derslerle geliştirildiğinde, geleceğin komutanlarının yetişeceği en gerçekçi okulları oluştururlar. Bu okullardan yetişecek olanlar ulu birer önder olmasalar bile, bunların yanında ikinci dereceden yer alabilirler.

Savaş silah ve araçları gelişmelerini hızla sürdürerek savaş daha kanlı ve daha karanlık bir safhaya götürmektedir. Bunu engellemeye çalışanlar ise, silahlanma faktörü karşısında, zayıf mevzileri zayıf kuvvetlerle elde tutmaya çalışanlardan farksız bir durumdadırlar.

Uluslar bu korkunç silahlanmaya sınırlandırmalar koyacak yasaları benimsemedikleri sürece de bu yarış devam edip gidecektir. Yapılacak tek şey, en azından, komşu ve çevre ülkelerle güç dengesini eşit düzeyde tutmaktan başka çare yoktur.

Jomini

Antoine Henri Jomini 1776 yılında, İsviçre'nin Fransa ke-
Asiminde bulunan Vaud kantonunda doğmuş; orta halli
olan ailesi buraya Jomini dünyaya gelmeden birkaç nesil önce
göç etmiştir. İleride tüccar veya bankacı olacak şekilde klasik
bir burjuva öğretimine tabi tutulmuştur. Fransız ordusunda
ücretsiz, hemen hemen gayriresmi bir görev almayı başardığı
zaman Paris'te bir bankada çalışıyordu. General Bonapart'ın
İtalya zaferi dünyada yankılanırken, o 17 yaşındaydı. Ma-
ceradan ziyade, belki yükselme hırsı ve kesinlikle meraktan
dolayı, bu genç İsviçreli de asker olması gerektiğine karar
verdi. Gerçek bir yönetim kabiliyetine sahip olması sayesin-
de Fransız ordusu ikmal hizmetleri kısmına girmeyi başardı.
Amiens barışı sırasında ticaret hayatına döndüyse de, savaşın
yeniden patlaması üzerine Napolyon'un ünlü generallerinin
en önünde gelen Mareşal Ney'in kurmay başkanı oldu ve
Austerlitz'de doruğa erişen büyük sefere katıldı.

Askerlerle geçen altı yıl içerisinde Jomini savaş sanatı
hakkında epey konuşmuş ve düşünmüştür. Onun askeri ko-
nuları süratle kavrayışı ve çok yönlü düşüncüsü Ney'i etkile-
miştir. Amiens barışından sonraki savaşız geçen sürede Bü-
yük Friedrich'in zaferleri ile ilgili yazılarının ilk ciltlerinin
basılmasında ona Ney yardımcı oldu. Bu yazılarında Jomini
askeri düşüncelerle ilgili bazı genellemeler yapmış ve Fried-
rich ile Napolyon'un generallerini mukayese etmiştir. Jomini
Napolyon'a kitabından bir nüsha ulaştırmayı başarmış ve im-
parator da Austerlitz'den sonraki durgunluk süresinde kitabın

bir kısmının kendisine okunması için vakit ayırmıştı. Yazarın Napolyon kavramını anlamadaki içgüdüsel gücü imparatoru etkileyince, albay rütbesi ile Fransız ordusunda yer aldı.

Jena seferi Napolyon'un zihnini kurcalamaktaydı. İmparatorun bu konuyla ilgili generalleriyle yaptığı genel bir toplantıdan dört gün sonra Jomini imparatoru görebilmek için izin istedi. Jomini, 1806 Eylülü'nde İmparator tarafından kabul edildi.

Napolyon, Jomini'ye kızgınlıkla sordu: "Bamberg'e gideceğimi kim söyledi sana?" Jomini cevapladı: "Almanya haritası Haşmetmeap ve Marengo ile Ulm seferleriniz." O, Napolyon'un politik ve askeri stratejik düşünce tarzını fevkalade bir şekilde, sanki onun zihninin içerisinde yaşıyormuşçasına anlayabiliyordu.

Fransız ordusunda tuğgeneralliğe yükselmesine; Prusya, İspanya ve Moskova seferlerine katılmasına; Rusya seferi sırasında Vilna ve Smolensk valiliği yapmasına rağmen Jomini hiçbir zaman bağımsız bir komutanlık yapmamıştır. Terfi ettirilmemesi ve komutanlık sorumluluğu verilmediğinden istifa eden Jomini 1813'te Rusların hizmetine girmiştir. Bu tavrı Fransız tarihçilerinin ona karşı olan ilgilerini azaltmamış, aksine Fransız öğretmenler tarafından kitabı, ders kitabı olarak okutulmaya devam etmiştir. Rusların hizmetindeyken ölene kadar general rütbesi taşımıştır. Danışmanlık yapmış ve Rus Askeri Akademisi'nin kuruluşunda büyük rol oynamıştır. Kırım Savaşı sırasında Rus imparatoru sık sık ondan fikirler almış, III. Napolyon İtalya macerasına atılmadan önce onunla 1859'da tanışmıştır. 1869'da Paris'te öldüğü zaman Jomini'nin kitapları dünyanın her tarafında askeri öğretimde kullanılıyordu ve o bir kâhin gibi kabul edilmiş olmanın hazzını ölümünden çok önce yaşamıştır.

Jomini'nin savaşa ilgili eserleri iki gruba ayrılabilir: Tarihi eserler ve teorik eserler veya incelemeler. Bu kesin bir ayrım değildir, çünkü Jomini savaşı etkileyen prensipleri sürekli olarak tüm eserlerinde incelemiştir. Jomini genellikle hakkında yapılan eleştirilere cevap teşkil eden birkaç kısa kitap da yazmıştır. İlk önce

27 cilt halinde basılan tarihi eserleri Büyük Friedrich'in savaşlarını ve 1792'den 1815'e kadar olan Fransız ihtilali ve Napolyon savaşlarını kapsar. Yedi Yıl Savaşları ve ihtilal savaşları ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Napolyon'un askeri hayatı ise daha kısa olarak 4 ciltte toplanmıştır. Bu eser 1827'de *Napolyon'un Siyasi ve Askeri Hayatı* adı altında yayımlanmıştır.

Jomini'nin askeri tarihi sürükleyici bir üslupta olmamakla beraber, türünde yazılanlardan farklıdır. Anlaşılır bir dille ve ayrıntılar içinde boğulmaksızın yazılmıştır. Jomini yazmadan önce geniş çapta araştırma yapmıştır ve ilkin Fransız, sonra da Rus ordularındaki görevleri sayesinde o zaman bir yabancıнын eline geçemeyecek kaynaklar elde etmiştir.

Jomini'nin teorik yazıları geçerliliğini korumuş ve askeri öğretimde bir yüzyıldan fazla kullanılmıştır. Onun ilk askeri teori denemesi, Yedi Yıl Savaşları'nın tarihidir. Jomini'nin en büyük teorik eseri ise 1838'de yayımlanan, iki ciltlik *Savaş Sanatının Ana Hatları*'dır. Daha sonra, zaman zaman yeniden basılmış ve belli başlı dillere çevrilmiştir. Bu eserinde İsviçreli düşünür, askeri bilim ve stratejinin geçerliliği sorunu üzerinde durur.

Jomini'nin anlattığına göre savaş konusunu incelemeye başlamasının sebebi, bunun insanlığın dünya üzerindeki faaliyetlerinden biri olmasından dolayıdır. Mareşal Saxe şöyle demiştir:

“Savaş karanlıkla örtülü bir bilimdir... İnsanın emin adımlarla yürüyemediği bir bilim. Tüm bilimlerde prensipler vardır, fakat savaş biliminde henüz yoktur.” Bu ve buna benzer cümlelere duyduğu tepki, Jomini'nin incelemelere başlamasına yol açmıştır. Jomini insan zekâsının savaşta başarıya ulaştırabilecek veya ulaştıramayacak yöntemleri saptamaya ve sistematik bir biçimde belirtmeye muktedir olduğunu her zaman savunmuştur.

Savaş Sanatında şöyle yazmıştır: “Savaşta iyi neticelerin dayandığı temel ilkeler her devirde mevcut olmuştur.. Bu prensipler değişken değildir; silah cinsine, zamana ve yere bağlı değildir.” Kitapta Jomini, eserin esas gayesinin “her savaş harekâtında temel bir prensip bulunduğunu göstermektedir.” Savaş araştır-

macısı Bülow'u eleştirirken Jomini, askeri teşkilatın her türlü faaliyetinde katı kuralın sembolü olan ve tüm muhtemel durumlar için yemek kitaplarındaki gibi reçeteler ihtiva eden "savaş sistemleri"ne karşı olduğunu göstermiştir. İnsan zekâsının böyle bir sistemi yaratacak güçte olmadığını ve ayrıca savaşın asla matematiksel bir harekât olmadığını söylemiştir. Jomini'ye göre savaşta zekânın rolü sınırlıdır. Askerlerin eğitimi ve disiplini büyük ölçüde zekâyâ dayanmadığı gibi, sadece doğru düşünmek de muharebe kazanmak için yeterlidir. Cesaret ve inisiyatif gibi diğer nitelikler daha önemlidir. Fakat zekânın egemen olduğu bir alan vardır, o da stratejidir. Strateji alanında insan zekâsının anlayabileceği ve formül haline getirebileceği daima geçerli genel kurallar ve prensipler vardır. Askeri bilimin esas sorunu bu genel prensipleri yerleştirmektir. Kitabın başında Jomini tutumunu belirtir: "Bir general, bunları bilmelidir."

"Fakat hemen itiraf edeyim ki, 20 yıllık tecrübe aşağıdaki inançlarının kuvvetlenmesine sebep olmuştur."

"Az sayıda temel prensip vardır. Bunların hemen hemen her uygulamasında başarıya ulaşılmıştır. Bu prensipler ancak büyük tehlikeler yarattıkları takdirde göz önüne alınmayabilirler."

"Bu prensiplerden doğan pratik uygulamaların sayısı da azdır. Bazen olaylar değişikliğe uğratırsa da, bunlar bir general için genellikle pusula vazifesi görür."

Jomini daha sonra savaş bilimindeki temel ilkelerin neler olduğuna geçmiştir. Bu işin fevkalade geniş çaplı olması onu biraz endişelendirmiştir. "Belki de başarmak için gerekli yeteneğe sahip olmadan böyle zor bir işi üstlenmek cüretini gösterdim. Fakat bunun temelini atmanın önemli olduğunu hissettim." Gerçekten de Jomini'nin yaptığı iş, bilimsel bir keşifti. Diğer formülleri de denedikten sonra Jomini, stratejinin temel prensibinin şunlardan meydana geldiğinde karar kıldı:

Kuvvetlerin bir noktada toplanması ile sıklet merkezinin kurulması, büyük kuvvetlerle düşmanın küçük unsurlarına

manevra yapmak, harekât ve ulaştırma hatlarında muharebeleri sürdürmek, birlikte ve süratte hareket etmek.

Jomini, askeri tarihten çeşitli örnekler vererek, genel ve soyut formüllerini daha belirgin bir hale sokmuş ve büyük zaferlerle büyük yenilgilerin bu temel prensibe bağlı kalınmasından ve kalınmamasından doğduğunu belirtmiştir.

Şayet savaş sanatı mümkün olduğu kadar çok kuvveti, harekât alanının kesin sonuç noktasında harekete geçirmekse, bunu gerçekleştirmenin yolu doğru hareket hattının seçilmesidir. Jomini bunun iyi bir sefer planının esas temeli olarak düşünülmesi gerektiğini ve bu nedenle de harekât hattının bütün askeri teorilerin can alıcı noktası olduğunu söylemiştir.

Jomini harekât hatları teorisini ilk olarak bu eserinde ele almış ve bunu geçmişteki savaşlardaki örneklerle desteklemiştir. Tek ve çift harekât hatlarının yarar ve zararlarını incelemiştir: “Muharebe kazandıran, kâğıt üzerindeki birlikler değil, faal olan birliklerdir. Bölünmüş kuvvetler süratle birleştirilerek tek bir hat meydana getiremiyorsa, çift harekât hattı savaş alanındaki kuvvetleri birbirinden ayırdığı için fevkalade tehlikelidir. Çift hat uygulandığı zaman bile bu sebepten dolayı bütün birliklerin tek komuta altında toplanması gereklidir.”

Jomini'ye göre, iç hatlarda olan ve birbirine düşmanınkilere nazaran daha yakın bulunan bir ordu, stratejik bir harekette düşman kuvvetlerini birer birer yenebilir. Jomini eserinin başından sonuna kadar iç durumda bulunmaya büyük önem verir. Çift harekât hattı uygulayan bir ordu sayıca çok üstün değilse, mutlaka iç hatta (yani tek mihverde) olmalıdır.

Jomini bu konudaki teorilerini özetlemiştir. Diğer her şey eşitse, bir cephede tek harekât hattı çift harekât hattına göre daha avantajlıdır. Savaş alanının tabii durumu gerektirdiğinde veya düşman çift hat uyguladığı zaman, “düşmanın meydana getirdiği büyük yığınlara ordunun bir kısmıyla karşı koymak için” çift hat uygulamak bir mecburiyet haline gelebilir.

Bu faktörlerin ışığı altında, seferin kaderini tayin edebilece-

ğinden dolayı harekât hattı (ilerleme ana güzergâhı veya mihverleri) seçimi önem kazanmaktadır. Kitabın bir bölümünde Jomini bu seçimi etkileyen faktörleri sayar ve bütün bu faktörlerden daha ön planda harekât bölgesinin tabii şartlarından ve mevcut yollarla belirli stratejik noktalardan doğan faktörleri sıralar.

Bu, Jomini askeri teorisinde çok önemli bir konsepte yol açmıştır. Her askeri harekât belirli bir harekât bölgesinde olacaktır. Jomini harekât bölgesini dört kenarlı bir alan olarak düşünür. Bu kenarlardan ikisinde karşıt kuvvetler bulunur. Komuta eden generalin görevi ise bulunulan mıntıkanın doğal niteliklerini tümüyle dikkate almak ve dörtgenin üç kenarına hâkimiyet sağlayacak en etkili harekât hattını seçmektir. Şayet bunu başarabilirse, düşman perişan olacak veya harekât bölgesini terk etmek zorunda kalacaktır. Bütün 18. yüzyıl teorisyenleri gibi Jomini de savaşı toprak kazanmak olarak görmüştür.

Jomini'ye göre savaşı sevk ve idare eden generalin vazifesi her şeyden önce akla dayanan bir vazifedir. “Büyük bir komutan, büyük bir kişilik ve akıllıca yapılmış teorilerin birleşimidir. Savaşma kabiliyeti, birlikleri etkileme yeteneği bunlardan önemlidir; ancak general başarılı olmak istiyorsa, savaşın temel ilkelerini bilmelidir.”

Jomini için savaşmak, öğrenilebilecek ve her türlü duruma uygulanabilecek bir seri genel kurallardı. Kitabında bu kuralları formüller haline getirmeye çalışır. Burada diğer hususların yanında “Stratejik inisiyatif”, düşman hatlarında birkaç zayıf nokta yerine bir zayıf noktaya odaklanmak, yenilgiye uğrayan düşmanı takip etmek ve baskının fevkalade üstün değeri üzerinde durur.

Jomini baskının büyük önem taşıdığını söylemenin bir abartı olmadığını söyler. Şayet düşman belirli bir noktaya, belirli bir zamanda taarruz edileceğinden eminse, oraya sayısal üstünlüğe sahip olarak taarruz etmek çoğunlukla yeterli değildir. Düşman yardım alacak, hazırlanacak, kendini kuvvetlendirecek ve siz Jomini'nin prensibini tatbik etmemiş

olacaksınız. Düşman mümkün mertebe baskına uğratılmalıdır. Tabii ki Friedrich'in ve Napolyon'un seferleri Jomini'ye bu konuda yeterli örnekler vermiştir. Jomini için en çarpıcı örnek, Napolyon'un 1800 yılındaki seferidir. Bu seferde Napolyon dev bir orduyu fevkalade kısa bir sürede, çok kötü bir araziden (Büyük St. Bernard Geçidi) geçirerek, Avusturyalılara sadece taktik değil, stratejik de bir baskın sağlamıştır.

Jomini, Clausewitz'in savaşın hedefinin düşman silahlı kuvvetleri olduğu yolundaki ünlü doktrinine birçok noktada çok yaklaşır. Napolyon'un en büyük meziyetinin doğrudan doğruya esasa yönelişi olduğunu söyler: "Bir iki yerin ele geçirilmesi veya küçük bir sınır eyaletinin işgal edilmesi gibi alışlagelmiş eski düzeni bir kenara itmiş olması, büyük sonuçlar elde etmek için ilk şartın düşman ordusunu parçalamak ve imha etmek olduğuna inandığını gösterir ve devletlerin teşkilatlı kuvvetleri kalmadığı zaman kendiliklerinden düşecekleri" kanısındadır.

Bununla beraber Jomini, Clausewitz'den farklıdır. Jomini'ye göre savaşta esas sorun, doğru hareket tarzının (hattının) seçilmesi, komuta eden generalin en önemli hedefi de çarpışmaların yapıldığı harekât bölgesinde hâkimiyet kurmaktır. Düşman kuvveti yok edilmedikçe böyle bir hâkimiyet imkânsızdır. Fakat general harekât hattını yanlış seçtiği zaman, düşmana iki seçenek verdiği de unutulmamalıdır. Bu seçenekler; kötü şartlarda muharebe etmek veya harekât bölgesinden geri çekilmektir. Bütün bunlar Jomini'nin öncelikle düşmanın imha edilmesi değil de, toprakların ele geçirilmesini düşündüğünü gösterir.

Bu nedenle Jomini kesinlikle taarruzu tercih etmiştir. Bir general politik veya başka nedenlerle savunma yapmaya mecbur olduğu zaman bile, Jomini'nin deyimi ile taarruz savunma yapmalı, düşmana karşı akınlar, yanıtına hareketleri; zihin ve moral bozukluğuna karşı da kendi birliklerinin psikolojisini korumalıdır. "Majino hattı psikoloji"nin zayıf noktaları üzerinde o dönemin hiçbir yazarı ondan daha fazla durmamıştır. Kuvvetli bir savunma mevzisinde, burayı tutmaktan

başka bir amaç olmadan taarruzu beklemek, Jomini'ye göre tertiplerin en kötüsüdür. "Bozuk bir teptiplenme"nin orduların başına neler getirdiği, geçmiş örnekleriyle tarihte yer almaktadır.

Savaşın tabiatı ve esas ruhu üzerinde eğilmiş olan Clausewitz'in aksine, Jomini askeri düşünce tarihinde stratejinin teorisyeni olarak yer alır. Savaşın ruhu gibi konseptlerden doğan felsefi sorunlarla ilgilenmemiş; kendi fikrinde savaşın pratik yönleri olarak tanımladığı konulara eğilmiştir. Onun teorisinde sefer esastır ve sonuca tesir eden bir nitelik taşır. Savaşın amacı, düşman topraklarının tümünün veya bir kısmının işgal edilmesidir. Böyle bir işgal harekât bölgelerinde tedrici hâkimiyet kurulması ile gerçekleştirilebilir ve bu hâkimiyetin kurulması da ancak savaşın başlangıcından önce, seferin dikkatle planlanması ile mümkün olur. Savaşlar, ancak harekât hatları önceden belirlendiği ve mevcut askeri vasıtalar, seçilen harekât bölgesinin coğrafi ve stratejik gerçeklerine uydurulduğu zaman başarılı olabilir. Stratejinin görevi bu ön planları yapmaktır.

Jomini, stratejinin savaştaki yerini tarif etmek suretiyle strateji ile taktik ve lojistik gibi askeri faaliyetler arasındaki farkı açıkça belirtmiştir. Modern askeri bilimin belli başlı bölümlerini saptamakta onun eseri herhangi bir kitaptan çok daha etkili olmuştur. Ele aldığı taktik ve lojistik konusunda ise Jomini kesin ve sistematiktir. Bu konuda da çok kere olduğu gibi, tamamen özgün değildir ve fazla derinlere inmemiştir; fakat bu kitabın 19. yüzyıl askeri eğitimindeki büyük başarısının nedeni, temel pedagojiyi ele almış olmasıdır. Ancak o, savaşın diğer kollarıyla pek o kadar ilgilenmemiş; seçtiği alan strateji olmuştur ve 19. yüzyılın yeni stratejik düşünce öncülerindedir.

Jomini'nin askeri düşünceleri, 19. yüzyıldaki parlak yerine rağmen, onun fikirlerini 18. yüzyıl konseptlerinden tamamen arındırmadığı açıktır. Bülow'u aşırı akılcı olmakla eleştirmiş, fakat kendi düşünce tarzı bir önceki devrin akılcılığını taşımıştır. Her zaman geçerli ilkeleri ararken, savaşta

tüm hesapların üstünde olan diğer faktörleri önemsememiştir. Kitabın başında askeri olmayan konuları ele almak için “savaş politikası” ve akılcılık dışındaki faktörleri ele almak için de “savaş felsefesi” bölümlerini eklemiştir. Bununla beraber, düşüncelerinin sadece askeri ve akılcı olanla yoğrulduğunu gösteren de bu bölümdür.

Bu bölümlerin ilkinde, Jomini çeşitli savaş tiplerinin bir gruplandırılmasını yapar, politik amaçlarına göre de savaşları sınıflandırır. Haklı olarak, savaşın politik amacının savaşın niteliğini belirlemesinde rol oynadığını savunur. Fakat, savaşın dinamik bir niteliğe sahip olduğunu ve bu niteliğin savaşı başlangıçtaki sınırlarından ve amaçlarından daha ötelere götürdüğünü düşünmez. Jomini'nin Fransız ihtilal savaşları döneminden askeri ders almamış olduğuna dair belirtiler vardır. O, hiçbir zaman milli savaşın sona erdiğinden emin olmamış, moral faktörünün savaştaki önemine inanmamıştır. Toplar, bombalar, mermiler gereklidir, bunlar ihtiyaç olan yerlere yüklenerek ulaştırılmalı ve bütün bunların stratejik planlardaki önemi büyüktür.

Jomini, aklını ve muhakeme gücünü çoğunlukla Napolyon ve onun ihtilalci öncülerinin hareketlerini anlatmak için kullanmıştır. Daha sonraki nesiller onu, Napolyon hakkında yorum yapan ilk büyük askeri düşünür olarak tanımıştır. Napolyon'un kendisi de birçok yönden tam bir 18. yüzyıl çocuğu olduğu için, Jomini'nin görevi kendisine çok uygun düşmüştür. Napolyon; Friedrich'den, Guibert'den, Bourcet'den ve Gribeaval'den çok şeyler öğrenmiş, Jomini de sadece Napolyon'un ihtişam ve yeniliklerinin etkisinde kalmayarak, onun öncülerini de ek almıştır. Bonapart'ın açık ve matematiksel düşünce tarzı, alışlagelmiş keskin ve korkusuzca delip geçmiştir ve Jomini bütün bunlardan çok etkilenmiştir. Napolyon'un, sadece stratejist ve taktisyen değil, askeri bir teknisyen olarak neleri gerçekleştirdiğini de fevkalade iyi anlamıştır. Gerçekten de sık sık işaret ettiği gibi Jomini'ye ait stratejik prensipler; başta 1796-1797 İtalya, Marengo, Aus-

terlitz ve Jena seferleri olmak üzere, Napolyon'un yaptığı seferlerin sadece genel bir tanımlaması ile Napolyon'un icat edip uyguladığı stratejilerdir.

Ancak Jomini Napolyon'un bir yönünü gözden kaçırmış; daha doğrusu, onun askeri hayatının romantik, insanüstü; zaman zaman ütöpik ve de acımasız yönlerini tümüyle seve-memiştir. İmparatorluğunu tüm Avrupa'ya kabul ettirmeye kalkışmasıyla, Moskova'ya yürüyen vatandaş ordusunu, va-tandaş devletini de seve-memiştir.

İşte Jomini'yi mantık sahibi bir kişi olarak düşünmeye ve anlamaya sevk eden bu Napolyon'du. Geleneksel saçma kuralları dinlemeyerek, doğa ve mantığın akılcı kurallarına uyarak başarı kazanmıştı Napolyon. Ancak o, doğa ve man-tık kurallarının bazılarını da dinlememiş, sonunda hiç bekle-nilmeyen bir hezimetle her şey son bulmuştu.

Jomini'nin Napolyon'un düşüşü hakkındaki düşünceleri ilginçtir. Napolyon'un askeri bilimle iyice yoğurulduğunu söyler, "ancak insanları küçük görmesi kendisine askeri bi-limi uygulamayı unutturmuştur. Yaptığı ters hareketlerin ne-deni, eskilerin kaderinden haberdar olmamak, geçmişteki ye-nilgileri bilmemek veya Haçlı Seferlerinin sonucunu unutmuş olmak değildi. Neden, dehasının kendisine düşmanlarına kar-şı sonsuz bir üstünlük sağladığı fikrine saplanmış olmasıydı. İnsan zekâsının ve gücünün sınırlı olduğunu ve harekete ge-çirilen kitleler büyüdükçe, daha fazla deha gücünün doğanın değişmeyen yasalarına tabi bulunduğunu ve bu gücün olayla-rı daha az yönetme imkânına sahip olduğunu unutarak, şan ve şöhretin doruğundan düşüverdi."

Napolyon ile aynı devirde yaşayanlar için onun Avrupa'da yaptığı bitip tükenmez yürüyüşler plansız ve sistemsizmiş gibi geliyor; vurucu gücünü merkezi bir noktaya toplayarak kazan-dığı savaşlar gereksizce kanlı bulunuyordu. Napolyon'un sefer ve muharebelerinin her zaman geçerli temel prensiplere dayan-dığını ilk ortaya atan Jomini oldu. Napolyon'un akılcı yönü-

nü o ortaya çıkardı. Ancak, Clausewitz'in Napolyon'u "Savaş Tanrısı, kanun yapıcı, kuralları koyan dâhi" olarak görmesine karşın; Jomini düzene verdiği önemden dolayı her şeyin üstünde kuralların bulunduğunu ve Napolyon'un bunları harekete geçiren bir vasıttan ibaret olduğu görüşündeydi.

Jomini'nin askeri düşünce alanındaki büyük hizmeti, temel kavramların açıklanmasında ve savaş stratejisinin tanımlanmasındadır. Harekât planlaması üzerinde durmakla, istihbaratın savaşta oynadığı önemli rolü belirtmiş ve bütün Avrupa'da genelkurmay ve askeri akademilerin kurulmasıyla etkisini hissettirmeye devam edeceğini göstermiştir.

Clausewitz

Carl von Clausewitz'in (Clauzeviç) askeri eserleri, özellikle *Savaş Üzerine* adındaki kitabı askeri düşünce tarihinde önemli bir yer tutar. Bu kitap haklı olarak "bir klasik" niteliğini almıştır. Özellikle taktik konusunda, zamanla değeri azalmış kısımlar olduğu halde savaş esaslarını gerçekten ele alan ilk incelemedir ve askeri tarih ile faaliyetlerin her merhalesine uyabilecek düşünce tarzı ilk defa eserle gelişmiştir. Ancak Clausewitz'in eseri bitmediğinden (yazarın 1831 yılındaki zamansız ölümü kitabın son düzeltmelerinin yarım kalmasına sebep olmuştur) bazı çelişkiler çözülememiştir. "Metafiziğe" yaklaşan bazı felsefi terimlerden dolayı yorumlamada epey zorluklarla karşılaşılır. Clausewitz ile aynı devirde yaşayan İsviçreli Jomini, rakibinin kalemini "mübalağalı ve mağrur" bulmuştur. 19. yüzyıl sonları Fransız askeri teorisi geniş çapta Clausewitz'den etkilenmiş, General Kont Schieffen gibi bir ünlü stratejist de Clausewitz'in "Prusyalı subaylarda gerçek savaş kavramını yaşatmıştır" sözünü kanıtlamıştır. O, 19. yüzyıl "Prusyacılığın" ve "Savaş taraftarlığının en ileri temsilcilerinden biri olarak görülmektedir.

Clausewitz'in askeri konularda ve savaş yönetimiyle ilgili eserleri ölümünden sonra 10 cilt halinde basılmıştır. Clausewitz'i üne kavuşturan eseri *Savaş Üzerine* adını taşıyandır. Bu eser 8 kitap halindedir. Bunlardan ilki "savaşın tabiatı" ikincisi "Savaş teorisi" ile ilgilidir. Üçüncü kitapta "Strateji"yi ve dördüncü kitapta da "muharebe"yi ele alır. Beşinci ve altıncı

kitaplar “askeri kuvvetler”e ve “savunma”ya, son iki kitap da “taarruz” ve “savaş planı”na ayrılmıştır. *Savaş Üzerine* adlı eseri ile Clausewitz ne yapmak istemiştir? Prusya askeri akademisi veya bir sonraki nesil için bazı yazılar bırakmaktan öteye bir şeyler yapmak istemiştir. O zamanlar Alman felsefesine hâkim olan “mutlak” olanı arama ruhu onu da etkisi altına almıştır. Clausewitz buna uygun olarak bir yandan ihtisaslaşırken öte yandan da bilgi metotları, teorik bilgilerin geçerliliği ve bunların yanı sıra diğer “pratik sanatlara” uygulanışı gibi daha geniş incelemelere girişmiştir.

Clausewitz’in yapmış olduğu savaş tahlilinin en önemli ve belirgin niteliği felsefe ile tecrübenin yakın koordinasyonudur. Clausewitz iki devir arasında bulunmaktaydı. Bir taraftan hâlâ 18. yüzyılın koyu Alman dünyasına ait iken, diğer taraftan tarih ve tecrübe ile yoğrulmuş faal bir kişiydi. Onun meslek yaşamındaki pek çok olay bu entelektüel durumun oluşmasını kolaylaştırdı. 1780’de doğan Clausewitz, ilk askeri hizmetini 1793-1794 Ren Seferi arasında yaptı. Takip eden barış yıllarında, zorlu bir çalışmadan sonra 1801’de Berlin Askeri Akademisi’ne kabul edildi. Burada Prusya Ordusu’nu yeniden kuracak olan General Schamhost’un özel ilgisini çekti. Aynı yıllarda Clausewitz Kant felsefesi ile de meşgul olmaya başladı ve bundan önemli şekilde etkilendi.

1806 seferine, yüzbaşı rütbesiyle Prusya prensinin emir subayı olarak katıldı. Savaşta esir düşerek bir yıldan fazla Fransa ve İsviçre’de kalmaya mecbur oldu. Döndükten sonra tekrar Berlin Akademisi’ne katıldı. Prusya Devleti’nin ve Prusya ordusunun reformunda ve moral gelişmesinde faal bir görev aldı. 1811 yılında Prusya Napolyon ile askeri işbirliği yapmak zorunda kalınca, Rusya’ya geçen Clausewitz’e şöyle bir unvan verildi. “Hür Prusyalılardan” birisi. Rusların onu tanımlaması böyle oldu. Rusların hizmetinde 1813’te albay oldu. 1815’te iki muharebede bir kolordunun kurmay başkanı olarak görev yaptı. İki muharebede taktik anlamda yenilgi

olmasına rağmen, stratejik anlamda sonuç zaferdi. Bu seferde Clausewitz'in bir payı yoktur, ancak bu da askeri hayatının bir parçasını meydana getirmektedir. On yıllık süre boyunca çok önemli ve çok değişik faaliyetlere tanık olmuş, müthiş bir mücadelenin ortasında bile, zihnini şaşkırtıcı bir şekilde tutabilmiştir. Barış yapıldığında, eleştirici ve sentezci bir tutum belirlemiş ve bunu zaman içerisinde artırmıştır. 1818'den 1830'a kadar Berlin Askeri Akademisi'nin müdürlüğünü yapmıştır.

Fransız İhtilali ve Napolyon devri öyle bir devirdi ki, Clausewitz'in deyişiyle "Savaş, sanki kendi özelliklerini kendi öğretiyordu." Savaş feci bir "şiddet olayı" olarak yeniden ortaya çıkmış, Avrupa'nın sosyal ve toplumsal düzenini altüst etmiştir. Bu devirdeki savaşlar milletlerin kaderini belirliyor ve 16. yüzyıldaki dini savaşlar gibi karşıt prensipleri, karşıt hayat felsefelerini kapsıyordu. Bu yeni gerginlikler, Avrupa'nın politik ve sosyal yapısında temel değişiklikler yaptı. Eski rejim orduları fevkalade eğitilmiş, belirli sayıdaki profesyonel askerlerden meydana gelirdi. Her askere devlet hazinesinin bir kısmı harcanıyordu ve onun için de her askerin büyük bir dikkatle kullanılması gerekiyordu.

Ayrıca bu profesyonel askerlerin büyük bir kısmı yabancıydı veya halkın alt tabakalarından geliyordu. Bunlar çok sıkı bir disiplin sayesinde bir arada tutuluyor, belirli düzenlerde yürümeleri ve savaşmaları öğretiliyor; subaylar eğitimi yakından denetliyorlardı. Firar tehdidi düşman tehlikesinden daha fazla olduğu için küçük birlikler veya müfrezeler yollanmıyordu.

Bundan dolayı ordular cephaneliklere büyük çapta bağlıydı. Süratli yürüyüşler, uzak mesafelere hamleler, sonuca tesir eden takipler yapmak imkânsız veya en azından tehlikeliydi. 18. yüzyıl savaşlarının genel görünümü manevralar, yürüyüşler ve karşı yürüyüşlerden meydana geliyordu. Cephanelerin muhafaza edilebileceği kaleler ölçülemeyecek ka-

dar önem taşıyordu. Kuşatmalar, muharebelerden daha sık yapılıyordu. Çoğunlukla ordular birbirleriyle tahkim edilmiş mevzilerde karşılaşırlar ve uzun süre hareketsiz beklerlerdi. Tabii ki anlatılan bu genel görünümde bazı istisnalar vardı. Yetenekli bir önder veya hayati çıkarlarla ilgili bir anlaşmazlık, savaşı kızıştırabiliyordu. Ancak bir dâhi bile zamanın sosyal ve teknik şartlarının önüne geçemiyordu. Aynı zamanda, savaşta ölçülemeyecek faktörlerin bulunduğu ve ordunun mekanikten öteye, bir ruhu olduğu da yeni yeni anlaşılmaya başlanmıştı. Hareket kabiliyetini artıracak yeni teşkilat yapıları, yeni taktik ve stratejik yöntemler ortaya atılmıştı.

Yolu açan Fransız İhtilali'ydi. İhtilal orduları, klasik sınırlamalara bağımlı değildi; sıkıntılara katlanabiliyor ve avantajlı görünen her yerde savaşabiliyordu; ulusal kaynakların tümüne başvurulduğundan, maliyeti göz önüne almaksızın taarruz edebiliyordu. Sosyal şartlardaki bu değişiklik yüksek hareket kabiliyeti olan bir stratejiyi mümkün kıldı. Tümen sistemi gelişti, ikmal çoğunlukla talep doğrultusunda sağlanmaya başladı. Muharebelerde bireye güvenilebiliyordu; yavaş ateşin yerini yaylım ateş aldı, toplu taarruz hazırlayabilmek için ayrı ayrı kollardan gidilse bile, tek noktada birleşme stratejisi uygulanmaya başladı.

Napolyon bu faktörlere kendi önderlik dehasını da ekledi. İlk önce, doğru dürüst kıyafetleri bile olmayan yarı aç bir orduyla neler yapılabileceğini gösterdi; İtalya'yı boydan boya, savaşa savaşa teslim aldı. Napolyon'la aynı zamanda yaşayanlar İtalya seferini (1796-1797) ana kuvvetlerin bir patlaması olarak gördüler. Bu sefer "nezaket kuralları"nın öngördüğü yerleri değil de hiç beklenilmeyen yerlerin vurulmasıydı. Gerçekten de Napolyon tüm klasik kurallara karşı gelmiş, kendi ulaştırma hatlarını önemsemeksizin ordusunu Sardinyalılarla, Avusturyalıların arasındaki "iç hatlara" yerleştirmiş; toprak istilasını düşünmeden; doğrudan karşıt orduların imhasını hedef alarak muharebeleri yönetmiştir.

Clausewitz'e göre Napolyon'un "düşmanını hemen ilk muharebede yenmeyi düşünmeden girdiği bir savaş yok gibiydi". "Bu nezaket dışı" haşin bir hareketti. Ancak ilkel görünen bu cüret, teknik ayrıntılara gösterilen özel bir dikkat, etkili bir mantık ve hesap gücü ile bütünleşmişti. Napolyon seyrek gruplaşmalar meydana getiren tümenlerini süratte toplayıp, düşman cephesindeki en zayıf noktaya şimşek gibi inse de; ordusunun büyük bir kısmı ile bir kanadı çevirip ordusunu düşmanının kaçma ihtimali olan iki tarafa yerleştirse de; en büyük rolü baskın faktörü oynuyordu. Muharebe alanında kazanılan zaferden sonra başarı, her zaman amansız bir takiple devam ediyordu.

Fransız ordularının büyümesi ve bunları idare etme yeteneğinin artması, Napolyon'un yıldırım savaşı doktrini bütün Avrupa devletlerinde şaşkınlık yarattı. Öte yandan bazı dersler de aldılar. Özellikle karar stratejisi olmak üzere, yeni metotlardan ve amaçlardan çoğunu benimsediler. Daha da önemlisi Avrupa kıtasının, Napolyon savaşlarının yerleştirdiği sosyal ve moral şartlara şöyle veya böyle uyma çabalarının oluşmasıdır. Fransız hâkimiyetine karşı koymak daha ilkel ve daha modern biçimde de olsa, bir yandan İspanya'daki ve Rusya'daki halkların, öte yandan da Avusturya ve Prusya'daki halkların meselesi haline gelmişti. Prusyalı reformu Gneisenau 1806 felaketinden sonra şöyle yazmıştı:

"Fransa'yı şan ve şöhretin doruğuna tek bir şey yükseltmiştir: İhtilal, Fransa'nın tüm güçlerini uyandırmış ve her ferde kendisine uygun bir faaliyet sağlamıştır. Bir milletin bağrında nice kabiliyetler gelişmeden uyuklamaktadır." Uyuklamakta olan bu kuvvetlerin uyanması Avrupa'nın her yerinde orduları millileştirdi ve o zamana kadar görülmemiş bir gayret sarf edilmesine neden oldu. 1813 ve 1814 seferlerinde yarım milyon kadar Rus ve Prusyalı silah altındaydı ve 8 ay içerisinde savaş alanı Almanya'nın doğusundan Fransa'nın ortasına geçti. Stratejik kavramlar üzerindeki te-

reddütlerle çözüme varılamaz ve bu Fransız ordularının tam bozguna uğratılmasına sebebiyet verir.

Tabii ki Clausewitz “savaşın kendi özelliklerini öğretmesinden” pek çok ve sürekli biçimde etkilenmişti. Savaş bir kere “gerçek tabiatını” ortaya koyunca “azami atılımın” bir daha kaybolmayacağını öngörmüştü.

Daha sonra şöyle demişti: “Sadece bilinç altında bir dereceye kadar var olan atılımların, tahrip edildiklerinde yeniden kolayca tamir edilmedikleri konusunda ve en azından büyük çıkarların çekişme halinde olduğu zaman karşılıklı düşmanlık bizim zamanımızdaki gibi neticeleneceği konusunda herkes bizim fikrimizi paylaşacaktır.”

Clausewitz, savaşın Bonapart zamanından beri “tüm milletin meselesi” olduğu ve yeni sosyal güçlerin kaynaşmasının “gerçek mükemmelliğe” yaklaşan savaşla neticeleneceği gerçeği ile bu azami atılımı birbirine bağlamakta haklıydı. Bu dersin kendi ülkesinde unutulmaması üzerinde özellikle duruyordu. Yazılarında Napolyon devrinden tekrar tekrar örnekler verir. 19. yüzyılın sonunda, savaş konusunda meydana gelen değişiklik bugün bile en iyi şekilde Clausewitz’in kelimeleriyle anlatılabilir. Yeri geldiği zaman Clausewitz Napolyon’dan “Savaş Tanrısı” diye bahsedecek kadar ileri gitmiştir ve onun Napolyon tarzı savaşları kodlandırmış olduğu yaygın bir kanaattir.

Clausewitz savaşın esasları üzerine eğilmiştir ve son olaylara dayanarak dogmalar yaratma eğilimi içine girmemiştir. 18. yüzyıl savaşlarının genel durumu, iyimser ve akılcı bir devrin düşünce tarzına tam uyuyordu. Eski rejimler ölüm saçan düşmanlıktan veya koyu kinden doğan mantıkdışı ortamı tanımamıştı. Devletler arası gerginlikler genellikle savaş klasiğinin sınırlarından uzaklaştıracak kadar güçlü değildi: “Kuvvet dengesi” muhafazakâr bir eğilim olduğunu gösteriyordu. Diplomasi kuralları olduğu gibi, savaş kuralları da vardı ve bunlar, çiçekli süslemelerden meydana gelen o zamanın stili,

rokoko sanatına benziyordu. Çobanlık yapan kadın ve erkeklerle ilgili sahneler ve duygusal oyunlar hayat mücadelesini doğaya dönük, saf ve sevimli bir hale sokarken toplum da birtakım süslü şekillere bağlı hareket ediyordu. Cepheye veya askeri kampa yakın bir mesafedeki köylüler toprak sürebildiği ve sivil hayat devam edebildiği için doğaya dönük bu niteliğinden dolayı savaş bile övülür olmuştu. Eski gaddar kılıcın yerini zarif, dar ve uzun rokoko kılıcı almıştı.

Eski rejimler zamanındaki savaşçılık da o devrin bilimsel ruhuna uyuyordu. Bu ilim ve sanat devrinde tabii ki savaşa gerçek bir karşı koyma vardı ve bu karşı koyma hem insancıl hem de ekonomik düşüncelere dayanıyordu. Fakat aynı zamanda birçok askeri düşünür, orduların kapsamından ve diğer teknik frenlemelerden doğan sınırlamaların o zamanın savaşlarını yücelttiği kanısındaydılar. Nihayet savaş bilimsel olmuştu. İlerleme konusunda bundan daha güzel ne olabilirdi? Ve buna uygun olarak karışık hareketlerin, geometrik ilişkilerin, harekât açısının, belli coğrafi noktaların, örneğin nehirler üzerinde önemle duruldu. Buraların işgal edilmesi, zaferi otomatik olarak getirecekti. Savaş önderini matematik ve topografya yönetirdi. Bir İngiliz teorisyenin sözleri ile: “Bunları bilen bir general savaş denen bilinmezliği geometrik bir kesinlikle yönetebilir ve muharebe kaybetme riskine girmeden savaşın sürekliliğini sağlayabilir.” Başka bir yazar, savaşın bilimsel olması nedeniyle milletlerarası askeri akademi kurulmasının çok doğal olduğunu ileri sürmüştü.

Clausewitz, 18. yüzyıl teorisindeki iyimserlik ve dogmatik yönlerini kabul etmedi. Ona göre savaş ne bilimsel bir oyun ne de milletlerarası bir spordu, savaş bir şiddet hareketiydi. Savaşın tabiatında ılımlılık ve insan sevgisi yoktu.

Savaş Üzerine adlı kitabından sık sık alınan bir cümlede şöyle der: “Kan dökmeden zafer kazanan generalden söz edilmemelidir. Şayet kanlı muharebe feci bir manzaraysa, bu manzara sadece savaşçı daha fazla anlamak için ve insancıl

bir tutumla kılıçlarımızın yavaş yavaş körlenmesine meydan vermemek için bir sebep teşkil etmelidir, ki bir gün ortaya elinde keskin bir kılıçla biri çıkıp da kollarımızı vücudumuzdan ayırmasın.” Bu cümle tabii ki yine acı tecrübelerden kaynaklanmıştır, ancak anlatmak istediği belirli noktalar gözden kaçmamalıdır. Diğer hususların yanı sıra bu cümle ilmin ne savaşı yumuşatacağını ne de “yücelteceğini” belirtmektedir ve bu fikrin ne kadar doğru olduğu beklenmeyen tarzda ispatlanmıştır. Clausewitz’e göre savaşın bilimsel yönü, yani ölçülebilen ve mantıki yönü sadece ikinci derecede önemlidir. Clausewitz lojistik hizmetlerini veya savaş alanının coğrafi niteliklerini görmemezlikten gelmemiştir. Matematik ve topografyanın taktikteki önemini kabul etmiş, ancak stratejide bunların önemlerinin daha az olduğunu belirtmiştir. “Bundan dolayı, stratejide zaferle sonuçlanan muharebelerin sayısının ve büyüklüğünün daha önemli olduğunu kabul edilmiş bir gerçek olarak görmekte tereddüt etmiyoruz,” demiştir. Clausewitz, “komuta alanı”, “barınma mevzisi” gibi terimleri komik buluyordu, ona göre “bunlar günlük askeri faaliyetlere bir çeşni katmak içindir... Esasla, ayrıntılar, el ile alet birbirine karıştırılmıştır... Bir mevzinin tutulması... özü olmayan bir artı veya eksi işaretinden ibarettir... Öz, zaferle sonuçlanan bir savaştır.”

Clausewitz’in bu yola yönelmesi 1805’te yazdığı bir eserle olmuştur. Savaşı bilimselleştirmeye çalışanlardan birini eleştirirken, manevi ve moral faktörlerinin önemi üzerinde ısrarla durmuştur. Geometrik ilişkilerden insana ve savaşın kendine özgü unsurları olan bilinmezlerin arasındaki insan hareketlerine yönelmiştir. Bir bakıma bu, bir Kopernik Devrimi ve aynı zamanda Kant tarzı eleştirmelerle dolu bir dönüşü.

Ona göre, “Teori, gelecekteki savaş önderinin fikirlerini eğitmeli, fakat muharebe meydanında ona refakat etmemelidir; tıpkı makul bir öğretmenin, bir gencin açılmakta olan fikirlerini şekillendirip, aydınlattığı ancak bütün hayatı bo-

yunca o gencin iplerini elinde tutmadığı gibi.” Böylece, gerçek teori, yaratıcı uygulama ile ters düşmez veya onu engelleyemez.

1805 Antlaşması’nda, *Savaş Üzerine* adlı kitapta tekrarlanacak olan fikrin açıkça ifade edildiği görülmektedir. “Dehanın yaptığı, kuralların en iyisi olmalıdır ve teori onun nasıl ve niçin olduğunu göstermekten öteye gidemez.”

Bu fikir Clausewitz ile Napolyon savaşları arasındaki gerçek bağı göstermektedir. Olaylar tahlilin boyutlarını genişletmiş ve savaş konseptini meydana getiren yapısal unsurun daha açık seçik ortaya çıkmasına yol açmıştır. Clausewitz şöyle diyordu: “Gerçek savaşı görmemiş olsaydık, mutlak savaş konseptinin gerçeğe dayandığı hakkında şüphelerimiz olabilirdi... Bu öldürücü kuvvetin uyarıcı örnekleri olmasaydı (teori) hiçbir anlam taşımazdı; şimdi tanık olduklarımıza hiç kimse inanmazdı.” Clausewitz’in savaşta “deha”ya ilişkin görüşü ve felsefi tutumu, en son edinilen tecrübelerin veya Napolyon’un kullandığı stratejiyle taktikleri dogmalaştırmasını önlemiştir.

Daha önceki teorisyenlerin ve çağdaşı Jomini’nin aksine Clausewitz’in çalışmaları; savaşın yapısal unsurlarını, dogmatik olmayan bir elastikiyeti ve büyük bir ayırım yapma gücünü bir araya getirmiş olmakla göze çarpar. Tecrübe ve felsefi düşünüş onu “mutlaka savaş” veya “mükemmel savaş” olarak adlandırdığı bir kavrama yöneltmiştir. Bu, bilinmezlik taşıyan bir terimdir ve biraz açıklaması gerekir. Gündelik hayatta kısmen kaynaşmış olmalarına rağmen, bu terim “topyekûn savaş” ile aynı değildir. Clausewitz’ye göre mutlak savaş kavramı savaşın kendi tabiatından doğar. Savaşın tanımı şudur: “Kendi emellerimizi gerçekleştirmek için düşmanımıza boyun eğdirtmeyi amaçlayan şiddet hareketi.” Clausewitz, başka bir yerde de savaşı: “Sosyal hayatın taşrasına” ait olarak tanımlar. “Savaş, büyük çıkarlar arasındaki çekişmenin kan dökülerek çözümlenmesidir ve diğerlerinden sadece bu

yönde farklıdır. Demek ki fiziki güç savaşın öz vasıtasıdır ve savaş felsefesine bir “itidal prensibi” sokmak saçma olacaktır. Düşmanımız “silahsızlandırılmışsa veya silahsızlandırılma tehdidi ile karşı karşıya bırakılırsa” bizim emellerimize boyun eğer. Bundan da “düşmanın silahsızlandırılması veya bozulması... her zaman savaşın amacı olmalıdır” anlamı çıkar. Her iki taraf da aynı amaca sahip olduğu için, karşılıklı muharebe had safhada olur. “Savaş had safhadaki şiddet hareketidir.”

Biraz sadeleştirilmiş olmakla beraber, bunun Clausewitz’in “mutlak savaş” kavramı olduğu söylenebilir. Clausewitz, bunun teorik önemini vurgulamayı hiçbir zaman ihmal etmez. “Savaşın mutlak şekline en önemli yeri vermek ve bu şekli yön işareti olarak kullanmak” teorinin görevidir. Yine şöyle der: “Büyük kararlara yönelmiş bir savaş sadece çok daha kolay değil, aynı zamanda tabiatla da çok daha uyumludur. Tutarsızlıktan daha uzaktır ve daha objektiftir...” Ve yine “sadece bu görüş, (savaşın mutlak şekli ile ele alınması) sayesinde savaş bütünlük kazanır. Sadece bununla bütün savaşları bir türe ait görürüz ve sadece bunun vasıtasıyla muhakeme gücü, büyük planların ortaya çıkarılmasına ve saptanmasına sebebiyet veren doğru ve mükemmel temele ve görüşe ulaşabilir.”

Clausewitz’in mutlak savaşı; felsefi anlamda bir “ideal”, çok değişken bir olaya “bütünlük” ve “objektiflik” kazandıran “düzenleyici bir fikir” olarak vurguladığı ve kabul ettiği kesin görünmektedir. Bu fikir sanatta her zaman amaçlanan ama hiçbir zaman ulaşılamayan mükemmel güzellik fikri gibidir. Clausewitz, askerin meslek aşkı ve sorumluluk duygusu sayesinde “gayretin son hadde ulaşmasını”, “savaşın mükemmel” hali olarak görür. Fakat o, mutlak savaşın soyut bir savaş olduğunu kabul eder, onun deyimi ile mutlak savaş kâğıt üzerindeki savaştır.

Böylece Clausewitz savaşın akılcı tanımlamasına geçer; “soyuttan somuta geçtiğimizde her şey değişik bir görünüm

alır”. Kitabın en felsefi bölümünde savaşı “ideal” bir olay değil de, mantık kurallarından ziyade ihtimaliyet kurallarının yönettiği “soınut bir olay haline getiren değişikleri” sıralar. Savaş tek başına bir hareket olmadığı gibi, tek bir hareket de değildir. Pek çok faktör; örneğın yeni birlikler, muharebe alanının genişlemesi, ittifakların büyümesi savaş etkiler. “Muharip taraflardan birinin zayıflık sebebiyle vazgeçtiği her şey diğeri tarafın kendi gayretlerini sınırlaması için gerçek bir hedef haline gelir ve böylece had safhadaki eğilimler sınırlı bir gayret haline dönüşür.

Clausewitz, bu değişikliklerin önemli bir kısmını, gerçekçi yaklaşımın tipik örneği olan savaşta görev almış bulunan herkes tarafından bugün dahi takdir edilen bölümlerde ele almıştır. Bu bölümler “tehlike”, “bedeni gayret”, “savaşta bilgi” ve “kavram ile eylemi” birbirinden ayıran, kesin olarak bilinmeyen ve şansa dayanan diğeri birçok faktörle ilgilidir.

Clausewitz bu faktörleri, “ihtilaf” başlığı altında toplamış ve bu kelime askeri dilin önemli bir parçası haline gelmiştir. “İhtilaf” sadece mekanik bir işlev olmanın çok ötesindedir. Her şeye rağmen askeri makine insanlardan oluşmuştur. Clausewitz’in deyişiyile “ihtilaf” gerçek savaşla kâğıt üzerindeki savaşın farkını genel olarak anlatan tek kavramdır. Sayılamayacak kadar çok olan ufak tefek olaylar planın amacına ulaşmasına engel olabilir. Bununla ilgili olarak Clausewitz, askeri talimlerde çok kullanılacak bir cümleyi ortaya çıkartır: “Savaşta her şey çok basittir, ancak en basit şey çok zordur.” Savaş beklenmeyen faaliyetlere karşı bir ortamda hareket etmektir. Tıpkı denize girmiş birinin en tabii ve basit bir hareket olan yüzme becerisinden yoksun olması gibi, savaşta da normal güçlerle alelade bir çizgide bile kalınmaz.

En önemli değişikliğe savaş ve politika arasındaki bağ yol açar. Bu ana noktayı ele almadan önce, savaşın en önemli vasıtası olan “meydan muharebesi” hakkında birkaç söz söylenmelidir. Vasıta ile amaç arasındaki ilişkinin Clausewitz’in

düşüncesinde çok önemli yeri olduğu anlaşılır. Bunun en iyi örneği Clausewitz'in strateji ve taktikle ilgili tanımlamasıdır: "Taktik, muharebede askeri kuvvetlerin kullanılmasına ilişkin teoridir; strateji savaşın hedefi doğrultusunda muharebelerin kullanılmasına ilişkin teoridir." Clausewitz bu tanımlamayı ilk olarak, sadece düşmanın görüş sahası içindeki ile görüş sahası dışındaki hareketlerin sevk ve idareleri arasındaki farkı ortaya koyan görüşe karşı 1805'te yapmıştır. Bu tanımlamanın teknik değeri ne olursa olsun, tanımlamada yapısal unsurun, vasıta ile amaç arasındaki kuvvetli bağın önemi görülür. *Savaş Üzerine* adlı kitabında yazdığı gibi: "Birliklerin kurulduğu yerde, muharebe fikri her zaman bulunmalıdır. Savaşta her faaliyet dolaylı veya dolaysız mutlaka muharebe ile ilgilidir. Asker toplanır, giydirilir, silahlandırılır, eğitilir, uyur, yer, içer ve yürür, bütün bunların hepsi sadece uygun zamanda ve yerde savaşmak içindir." Bu bağ daha yüksek bir seviyede yinelenir. Muharebeler tek başlarına birliklerden daha önemli bir vasıta değildir. Birliklerin savaşmak için kullanılması gerektiği gibi, muharebelerin de savaşın hedefi için kullanılması gerekir. Düşmanın amacının bozulması olan bu hedef, etkili bir muharebe ile karşı tarafın silahsızlandırılmasını savaşın en önemli vasıtası olarak ortaya çıkarır. Birçok cümlesiyle Clausewitz bu fikri işler: "Düşman silahlı kuvvetlerinin imhası her zaman diğer vasıtaların en üstünü ve en etkilisi olarak görünür, krizin kanlı çözümü, düşman kuvvetlerinin imhası için gösterilen gayret savaşın ilk erkek evladıdır."

Yine de Clausewitz, vasıta ve amaç arasındaki bu kuvvetli bağı tarih boyunca sadece birkaç savaşın gösterdiğini görmemezlikten gelmez. Gerçek savaş nadiren bu görüş muharebesiyle doruğa erişmiştir. Birçok savaşta dikkat çekecek hiçbir muharebe bile olmamıştır.

Soyut ve somut savaş arasındaki farkı çözümlenmek için Clausewitz mutlak savaş daha da açığa kavuşturan çok ilginç bir görüş ileri sürer. Ona göre "muharebe ihtimali"

yapılmayacak savaşlar için bile mevcuttur. Bir ordu, düşmanın silaha sarılmayacağından veya düşmana yenileceğinden eminse savaştan kaçınır. Clausewitz'in düşüncesindeki meydan muharebesi, İngiliz donanmasının meydana çıkmadan varlığı ile olayları etkilemesi gibidir. Bu konuda Clausewitz şöyle bir benzetme yapar: "Ticarette nakit ödeme ne ise savaşta da büyük küçük her hareket için silahla çözüm odur." Bu cümle Alman sosyalist Engels'i çok etkilemiştir. Nakit ödeme de muharebe de pek olağan olmadığı halde, her şey onlara yöneliktir.

Vasıta ile amaç arasındaki ilişki, Clausewitz'in savaşa ilişkin politik yorumunun da esasını teşkil eder. Muharebelerin, savaşların ve siyasi ilişkilerin bir bütün meydana getirdiğini; kısımların bütünü hâkimiyeti altında ve vasıtaların, amacın hâkimiyeti altında olduğunu ileri sürer. Bazen bu düzenin tersine işlediği görülebilir. Clausewitz mutlak savaşı incelerken, düşmanın yenilmesi olan askeri amacın "nihaî hedefmiş" gibi politik amacın yerini aldığını da işaret eder. Clausewitz'in askerlerin üstünlüğünü ve kendi kendilerine yeterli olduklarını savunduğu, bu görüşünden ötürü ileri sürülmüştür. Bir dereceye kadar bu doğrudur, çünkü Clausewitz, bir generalin politik kararlara bağlı olmamasını, aslında bu tür kararları etkileyebilecek durumda olmasını savunmuştur. "Politik amaç... despotik bir yasama organı değildir. Politik amaç, vasıtanın tabiatına uydurulmalıdır ve sonuçta, çoğunlukla tamamen değişik bir politik amaç ortaya çıkabilir... Genel olarak strateji ve özellikle başkomutan, politik eğilimlerin ve amaçların askeri vasıtaların kendine özgü tabiatı ile çelişki yaratmamasını isteyebilir ve bu küçümsenmemesi gereken bir istektir," demiştir.

Clausewitz bu sözleri söylerken 18. yüzyılda askeri harekâta sık sık müdahale etmiş olan saray mensuplarını veya karar organlarının politik kaprislerini düşünmüş olabilir. Ayrıca, savaş sırasında politikanın dikte ettiremeyece-

ği ve insanları son derece etkileyen askeri kararların hayati önemini de düşünmüş olduğu kesindir. Bu açıdan Clausewitz her türlü hükümet şeklinde geçerli olduğu kanıtlanmış olan temel bir gerçeğe değinmiştir. Demokrasiler bile askeri isteklerin politik düşüncelere üstün geldiğini ve geleceğini göstermiştir.

“Politik amaçlar sonuçtur ve savaş vasıtaadır; vasıtalar ise amaçlar göz önüne alınmaksızın asla düşünülemez.” *Savaş Üzerine* adlı kitabın en iyi bilinen cümlelerinden birinin esasını teşkil eden fikir işte budur: “Savaş, devlet politikasının başka bir vasıta ile devamından başka bir şey değildir. Prensipten olarak politik amaçların üstünlüğü bundan daha açık bir şekilde ifade edilemezdi. Başka bölümlerde de Clausewitz bu noktayı ele alır; en ayrıntılı ve olgun ifadesi şöyledir:

“Savaş, politik ilişkilerin değişik vasıtalarla örölmüş devamından başka bir şey değildir. Uygulanan vasıta ne olursa olsun, bu politik ilişkilerin savaşı durduramadığını, tamamen değiştirmedini, ilişkilerin özüne uygun devam ettiğini de ifade edebilmek için değişik vasıtalarla örölmüş diyebiliriz... Başka türlü nasıl olabilir? Değişik toplumlar ve hükümetler arasında diplomatik nota teatisi durduğu zaman politik ilişkiler de durur mu? Savaş, değişik bir yazı, değişik bir dil kullanılarak fikirlerin sadece değişik bir yöntemle ifade edilmesi değil midir? Savaşın kendine ait grameri olduğu, fakat kendine ait mantığı olmadığı bilinmektedir.”

Savaşın nasıl kazanılacağı incelenirken, Clausewitz'in barışın nasıl kazanılacağını incelememiş olması bazı çevrelerde üzüntü yaratmıştır! Onun görüşünde politikanın, hükümetlerin görevi olması şüphesiz onu bu konuyu ele almaktan alıkoymuştur. Ancak savaş, “değişik vasıtalarla örölmüş” politik ilişkilerin devamı olarak tanımladığında, bağların tamamen kesilmediğini vurgular. Politikanın askeri harekâtın ortaya çıkardığı sonuçları beklemesi gerektiği hakkında Almanya'da son savaş sırasında yaygın olan fikri Clausewitz

pek kolay kabul edemezdi. Onun görüşlerinde “askeri tecrit politikası” diye bir şey yoktu.

Temel kavram mutlak savaş ile gerçek savaşı birbirine yaklaştırır. İlk önce devlet politikası gelir, “savaş bunun içinde oluşur”. Bu nedenle savaşın sınırlarını politika saptar. Politikanın savaşın tabiatına aykırı taleplerde bulunmaması şartıyla; doğru yol budur. Generallerin soyut şartlar altında bir harekât planı hazırlayabileceklerini düşünmek gerçekten saçma olur. “Daha saçması da teorisyenlerin, generalin önüne mevcut savaş vasıtalarını sererek tamamen askeri bir plan yapmasını istemektir. Sadece askeri nitelikte hiçbir plan olmadığı açıktır. Her savaş, olayların ayrı bir gelişimidir.”

Şayet politik gerginliğin niteliği çok güçlü ise, düşmanın silahsızlandırılması olan askeri amacın arkasında politik amaç kaybolabilir veya askeri amaçla birleşebilir. Böyle bir durumda gerçek savaş mutlak savaşa yaklaşır. Daha önce de belirtildiği gibi, Clausewitz bu tip savaşın milliyetçilik devrinde tekrar tekrar görüleceğine kesinlikle inanmıştı. “Savaş nedenleri ne kadar büyük ve kuvvetli ise, ilgili milletleri o kadar etkiler; savaş soyut haline ne kadar yaklaşırsa, o derecede de askeri niteliğine yaklaşır ve politik olmaktan uzaklaşır.”

Savaşın temel eğilimi “tüm ümitlerin ve korkuların doğal ölçüsüdür”, teorinin başlıca görevi de bunu vurgulamaktır. Ancak teori, daha hafif gerginliklerde savaşın daha politik hale girdiğini de göz önüne almalıdır. Savaşın boyutları bir yanda düşmanın bozguna uğratılmasından öte yanda gösteri taarruzuna kadar derece derece değişir. Böylece, savaş “gerçekten bukalemun gibidir, çünkü her ayrı durumda renk değiştirir.”

Clausewitz’in tüm askeri tarihi bu eleştirinin ışığında inceler. Hiçbir olay onu hazırlayan sosyo-politik şartlardan ve gerginliğin yarattığı atmosferden tecrit edilemez. Kraliyet Kuvvetleri 1792’de Fransa’yı işgal ettiğinde, Valmy’deki topçu ateşi Yedi Yıl Savaşları’ndaki kanlı muharebeden çok daha etkili olmuştu. Buna benzer daha pek çok olay vardır.

Örneğin Clausewitz, “koalisyon savaşları”nın yarattığı sorunların üzerinde özellikle durur. Bir ittifaka karşı savaşa girmiş bir devletin, müttefiklerden zayıfının mı kuvvetlisinin mi ilk önce bozguna uğratılması gerektiği sorunu ile karşı karşıya olduğunu belirtir. Düşmanın bozguna uğratılmasını gözeten ilk amaç, başka olayların etkisi ile değişikliğe uğrayabilir. Örneğin toprak istilası, düşmanın yeniden ordu kurma yeteneğini ortadan kaldırdığından etkili bir silahtır. Toprak kaybı askeri yenilgi ile birleşince, düşmanın emellerini bertaraf etmek için etkili olacaktır. Böylece, düşmanın zaferin imkânsız olduğunu veya çok pahalıya mal olacağını anladığında meydana gelen psikolojik silahsızlandırma, düşmanın silahsızlandırılması amacının önüne geçebilir.

Bu nedenle strateji ile uğraşanların karşılaştığı ana sorun askeri gücün yöneltileceği “Sıklet merkezini” tayin etmektir. “Sıklet merkezi” birtakım olaylara göre yer değiştirebilir. Çoğu durumda sıklet mekezi düşman silahlı kuvvetleridir. Bu sadece Napolyon savaşlarında değil, İskender, XII. Şarl ve Büyük Friedrich savaşlarında da görülmüştür. Düşman ülkesi bölünmüşse “sıklet merkezi” başkent olabilir. Koalisyon savaşlarında kamuoyu önemli bir sıklet merkezi, hayati bir hedeftir. Bu son noktayı ele aldığında Clausewitz, 18. yüzyılın “kansız” savaş kavramını hemen hemen canlandırıyor gibidir. Onun psikolojik savaşın en modern kavramına değindiğini söylemek daha doğru olur.

Savaşın bu çok önemli elastikli tahlili Clausewitz’i inceleyenleri aydınlatmak yerine karışıklığa sürükleyebilir. Burada iki nokta üzerinde durmak gerekir. Birinci nokta, Clausewitz’in yaptığı analizin belirli bir zaman için geçerli olmaması ve bugün dahi önemini korumasıdır. Onun teorisi devlet adamlarının, generallerin muhakeme gücüne, kabiliyetine dayanır. İmkân dahilindeki çözüm yollarının zenginliğine sahip olanlar, sadece korkusuz bir yüzücü gibi nehre atlayacaklardır. İkinci olarak, imkânların bu zenginliği bir

düzensizlik, kargaşa değildir. Onun omurgası olan nitelikler, düzenleyici mutlak savaştır. Clausewitz'in deyişiyile, sağlam temellere dayanmak şartıyla, temkinli metotları beceriyle deneyen bir komutanın kusuru bulunamaz.

Ancak "Savaş Tanrısının" bazı sürprizler ile de karşılaşabileceği bilinmelidir. Düşmanın bozguna uğratılması ilahi bir kanun değildir; sadece genel bir yön işaretidir. General bu gerçeği kavrayıp, "En iyi stratejinin her zaman güçlü bulunmak" olduğunu anlamalıdır. Clausewitz "açık sistemini" daha öğretici kılabilmek amacıyla birtakım başka ayrımlar da yapmıştır. 1827'de *Savaş Üzerine* adlı kitabını iki fikir çerçevesinde ele almaktan söz etmiştir. İlk önce, "iki tür savaş" arasındaki farkı ortaya çıkarmak istemiştir. Bu savaşların bir türünde hedef "düşmanın bozguna uğratılması", diğesinde ise "ya sürekli sahip olmak ya da barış müzakereleri sırasında bir değiş tokuş aracı olarak kullanmak amacıyla toprak ele geçirmektir". Clausewitz, ikinci olarak da savaşın politikanın bir devamı olduğunu vurgulamıştır ve bu görüşü savaş kavramının tümüne "daha fazla büyüklük" kazandırmak amacını taşımıştır. Clausewitz, kitabı bu şekilde yeniden ele almanın "devlet adamları ile stratejistlerin zihinlerindeki pürüzleri ortadan kaldıracacağını" düşünmüştür.

Clausewitz, en önemli eserinin bazı kısımlarını işte bu çerçeve içinde yeniden ele almıştır. Savaş planını konu alan bölümde "iki tür savaş" arasındaki farkı dikkatle ortaya çıkartır, düşmanı bozguna uğratmak için savaş ve mevzi savaşı. Stratejik harekâtın bir savaş türüne uygulandığı zamanki anlamının, diğersavaş türüne uygulandığı zamanki anlamından çok farklı olduğunu belirtir. Birinde sadece son netice önemlidir, diğesinde ise kısmi neticeler birleşerek önem kazanır ve düşmanın amaçlarının yıpranmasında zaman faktörü rol oynar. Birinde düşman kuvvetleri imha edilmedikçe toprakların ele geçirilmesi fayda sağlamaz, diğesinde fayda sağlayabilir. Daha önce de görüldüğü gibi bu ayrım, tarihi bir gelişme

olarak öngörülmemiştir. Clausewitz, eski rejim savaşçılığı ile 19. yüzyıl savaşçılığını “zayıat stratejisi” ve “imha stratejisi” olarak mukayese etmeye kalkışmamıştır. O, bu terimi kullanmamıştır ve tarihi şartlara ilişkin yorumu da böyle bir ikilik göstermemektedir. Mevzi savaşı iki durumda ortaya çıkmıştır ve çıkacaktır; birinci durum büyük politik amaçlar ve politik gerginlikler olmadığında; ikinci durum ise askeri vasıtalar düşmanın bozguna uğratılmasına yetmeyecek veya sadece dolaylı bir biçimde yetecek nitelikte bulunduğunda.

Geçmişte de tanımlanamamış olmasına rağmen “iki tür savaş” birbirinden farklı olmaya devam etmiştir. Askeri veya politik yönetimlerden hangisinin üstün olduğu, I. Dünya Savaşı’nda Almanya’da olduğu gibi İngiltere’de de fikir ayrılığına sebep olan, doğu ve batı stratejisi müzakerelerinde etkin olmuştur. Düşmanın bozguna veya zayıata uğratılması konusunda büyük fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Ancak modern savaşçılığın muazzam boyutları ve karşıt prensiplerin baskısı kaynaşarak, bu iki türü “had derecede” hamle haline getirmiştir. Dolaylı savaş ve kısmi başarıların birleşerek etkin olmasına veya zaman faktörünün rolü ve zayıat verdirmek, esas amacı etkilemeyen, incelik isteyen bir konudur. Zayıat verdirmek bir anlamda imha demektir. Clausewitz’in ayrımlarından biri de savunma ve taarruzdur. Politik stratejik ve taktik açılardan bu, doğal ki pek bilinen bir ayrımdır. Ancak, Clausewitz bunu savaşın tabiatı ile ilgili analize sokmuş ve bir anlam kazandırmıştır. Savunma üzerinde çok durur, bu ise 19. yüzyılın askeri yazarları tarafından “kara bir leke” olarak görülmüştür. Savaşın kurallarını her zaman taarruz eden koymaz mı? İnisiyatif elde tutmanın bütün avantajlarından taarruz eden faydalanmaz mı? Bu avantajlar ve taarruz etmenin “moral üstünlüğü” konularında, Clausewitz’i biraz karamsar bulmuşlardır.

Özellikle taktikte baskın çok önemli bir faktördür, Clausewitz’in görüşüne göre stratejide daha az önemlidir. (Ger-

çekleştirilebilse, stratejide de çok önemlidir, ama geniş bir coğrafyada büyük birlikler ve lojistik üslere yapılacak yığınlardan düşmanın habersiz olması, görmenesi, duymaması mümkün değildir. “Böyle bir düşmana da rastlanmamıştır!”)

Taarruz eden ilk hareketi yaparken savunan da “son sözü” söylemenin bütün avantajlarına sahiptir. Ayrıca savaşı ilk meydana getiren bir bakıma savunmadır. Clausewitz, politik saldırganın “her zaman barış gönüllüsü” olduğunu, yani teşkilatlı bir karşı koyma ile karşılaşmadığı sürece komşularını barışçı biçimde(!) İşgal edeceğini belirtir. Aslında Clausewitz bunu Napolyon ile ilgili olarak söylemiştir, ancak genel-leştirilmek mümkündür.

Clausewitz’e ait teorinin büyük bir bölümü, daha güçlü bir düşman karşısında zayıf tarafın en azından biraz karşı koyma şansına sahip olduğunu kanıtlamaya çalışır. Savunma “savaşın daha güçlü bir tipi” olduğu için bunu kanıtlar da. Süratli ateş eden silahların gelişmesi sonucunda tezinin ne kadar destekleneceğini o da öngörememişti ve öngöremezdi. Savunma lehinde ileri sürdüğü fikirler strateji ve politika ile olduğu kadar, taktikle de ilgilidir. Taarruz eden taraf siyasi sempati görür ve kendi ülkesini savunmanın yarattığı moral avantajına sahiptir. Zamandan, beklenmeyen durumların ortaya çıkmasından, düşmanın yıpranmasından faydalanır. Kısaca tabiatı nedeniyle savunma daha güçlüdür: “Korunmak, ele geçirmeden daha kolaydır.” Özellikle 1942’de elde edilen tecrübelerle son derece etkinlik kazanan bu cümleyle Clausewitz, meydana gelen her şeyin savunma yapan tarafın lehine olduğunu ileri sürmüştür. “Ekmediğin yerden, biçmek” gibi.

Bununla beraber savunmanın sağladığı avantajlar taarruz ile savunma arasındaki “diyalektik” ilişki ile dengelenir. Savunma, savaşın daha güçlü biçimidir, olumsuz hedefe sahiptir; taarruz savaşın daha güçsüz biçimidir, olumlu hedefe sahiptir. Bu olumlu hedefe ulaşırken karar vermesi gereken taraf taarruz edendir. Şayet hedef önemli ise, mutlak savaş

çerçevesinde karar vermek mecburiyetinde kalacaktır. Taarruzun kendi içinde yer alan savunma hareketi sadece “geciktirici bir yük”, daha doğrusu “boşluktur”, buna karşılık savunma taarruzu harekete geçişi mutlaka kapsar. Mutlak savunma savaşın tabiatına aykırı olacaktır. Günümüzün ünlü cümlesi: “Savaşlar başarılı geri çekilmeler ve tahliyelerle kazanılmaz”dır. Böylece Clausewitz’in vardığı sonuç “Süratli ve güçlü taarruz ve intikamın şimşek gibi inen kılıcı, savunmanın en parlak noktasıdır” olmuştur.

Taarruz ile savunma arasındaki diyalektik ilişki Clausewitz’in en öğretici kavramlarından biri olan “en yüksek nokta (doruk noktası) kavramında ele alınır. Stratejik taarruz bir karara ulaşmazsa, ileri hamlenin kendi kendini yok etmesi kaçınılmazdır. İlerledikçe taarruz edenin moral ve maddi kaynaklarının bazıları artar, fakat genellikle ve pek çok sebepten dolayı taarruz eden kendi kendini zayıflatmaya mahkûmdur. I. ve II. Dünya Savaşlarında meydana gelen pek çok olayın şöyle bir hatırlanması “ilerlemekte olan bir orduya hangi faktörlerin yeni yükler getirdiğini” saymaya gerek bırakmaz. Clausewitz bunları tabii ki 1812 Moskova seferinden edinilen tecrübeler ışığında düşünüyordu. Ancak Clausewitz’in yorumu çok önemli bir soruna temas eder: “Doruk noktasının ötesinde bir iniş vardır.. Ve inişin şiddeti, ileri hamleninkinden çok fazladır.” Bu noktada generallik gerçek bir sınavdan geçer. Clausewitz’in belirttiği gibi “her şey güçlü bir muhakeme kabiliyeti sayesinde doruk noktasını saptamaya dayanır”. Hareketin ilerleyişi devam ettiği sürece, taarruz eden taraf “denge sınırının dışına doğru kayar gider”. Yokuş yukarı yük çeken bir at gibi, ilerlemeyi durmaktan daha kolay bulabilir. Düşmanın amaçlarının “şahlandığı” bir sırada o, hâlâ düşmanın amaçlarının yıkılacağını ümit ediyor olabilir.

Clausewitz’in “arta kalmış ufak tefek üstünlükler”le hedefe ulaşmaya çalışan generale mesleki bir sempati beslediği şüphesizdir. Clausewitz, tereddüdün faydasının tedbir değil, cüret

olduğunu söyler. Ancak bir general fazla tedbirden dolayı şansını yitirir, diğeri ise cüretkârlıktan dolayı felakete sürüklenir. Faydasız masraf, yıkıcı masraftır. “Çoğunlukla her şey hayal gücünün ipek ipliğine asılıdır.” İşte savunmacının “Şimşek gibi inen intikam kılıcını” eline alacağı ve generallikteki yeteneğini kanıtlayacağı an budur. (Clausewitz’in Napolyon’un Rusya seferinde, Moskova önlerinden başlayan ve bir felaketle sonuçlanan savaştan ne kadar etkilendiği ortaya çıkmaktadır.)

Uzak mesafelere varan bir ilerleme sonunda, taarruz eden taraf savunma yapmak zorunda kalırsa, “güçlü biçimin” pek çok avantajını yitirir. Moral ve psikolojik faktörler aleyhine döner. Her şeye rağmen savunmanın avantajlarından birini hâlâ elinde bulundurur: Sahip olmak! İkinci tür savaş işte burada ortaya çıkar. Düşmanın bozguna uğratılması artık mümkün değilse de, karşı tarafın da bu amaca ulaşmasının mümkün olmadığını gösterme şansı kalmıştır. Yedi Yıl Savaşları’nın ikinci yarısında Büyük Friedrich’in karşılaştığı ve çözemediği mesele böyleydi. Aynı sorun ile her iki dünya savaşında en çarpıcı şekilde karşılaşıldığını kanıtlamak da zor değildir. Gerçekten de Clausewitz’in “doruk noktası” ile ilgili kavramı ve yorumu, bütün benzer durumlara hâlâ ışık tutmaktadır.

Bununla ilgili olarak son bir nokta üzerinde durulmalıdır. Doruk noktasının incelenmesi sırasında ve yazılarında moral ve psikolojik faktörlere önem vermiş olması, Clausewitz’in askeri düşünceye yaptığı sürekli katkıların en önemlisi olarak göze çarpmaktadır: Bir taraftan başkomutanın, diğer taraftan normal bir generalin sahip olması gereken nitelikleri Clausewitz dikkatle tahlil eder. Cesaret ve askerliğin tabiatındaki diğer kuvvetli nitelikler gibi, sübjektif nitelikler ile istikrarlı karakter, soğukkanlılık ve zekâ gibi objektif özelliklerin ahenkli bir karışımını en üst sıraya koyması dikkat çekicidir. Clausewitz, Prusya veliahdına “mantığa dayalı kahramanca kararlar” vermesini tavsiye etmiştir. *Savaş Üzerine* kitabında şöyle der: “Savaşta kardeşlerimizin ve çocuklarımızın çıkar-

larını ‘heyecanlı kişilerden ziyade soğukkanlı kişilere’ teslim etmeyi tercih etmeliyiz.” Ve şöyle demiştir: “Akıllı olmak sadece çok fazla algılama yeteneğine sahip olmak değil, en güçlü duyguların karşısında dengeyi koruyabilmektir, ki algılama ve muhakeme, fırtınaya tutulmuş bir geminin pusula ibresi gibi tam bir bağımsızlık içinde fırtınaya göğüs gerebilsin. Doğal sürtüşmelerin, tereddütlerin, paniğin ve basitliğin üstesinden en iyi şekilde kişiliğin güçlü olması ile gelinir.”

Bir ordunun meziyeti sadece kahramanlık değildir. Önemli olan onun ruhudur. Sadece kalabalık olmak ise hiç önemli değildir. Clausewitz, sayıca üstünlüğü vurgulamışsa her şeyin sadece sayısal güce bağlı olduğu gibi bir yanlış anlaşılma ile de mücadele etmiştir. Bu nokta kesinlikle yanlış anlaşılmalıdır. Ayrıca düşmanın bozguna uğratılması da fiziki anlamda öldürmek olarak anlaşılmalıdır. Meydan muharebesi, düşmanın askerlerinden ziyade düşmanın cesaretinin yok edilmesidir. İşte bu, komutanın veya ordunun “ruhu” mağlup edilmedikçe asla muharebenin kaybedilmediğine dair pek yaygın bir askeri sözün Clausewitz tarafından ifade edilmiş şeklidir.

Son tahlilde, iradenin savaş sanatının ortasında “bir şehrin bütün yollarının birleştiği bir dikilitaş” gibi hâkim bir şekilde yükseldiği görülür.

Ordunun morali konusunda Clausewitz’in vardıği bazı sonuçlar “romantik” görünebilir. Bununla beraber savaşın en haşın ve maddi gerçeklerin arasında manevi gerçeklerin devamlılığını vurgulayan Clausewitz’in temel görüşü zamanımızda da geçerliliğini kaybetmiş değildir. 19. yüzyıl başlarındaki yaya ve atlı askerler için ne kadar geçerliyse, bugünkü zırhlı, mekanize ve motorlu birlikler için de o kadar geçerlidir. Clausewitz’in özdeyişi zamanımızda her gün kanıtlanmaktadır:

“Fiziki güçler kılıcın tahta sapı, moral güçler keskin ağzıdır.”

Savaşta İnsan ve Psikoloji

S strateji mükemmel, taktikler çok sağlam olsa da, iş sonunda gelir, insan ve onun doğasına kalır. Jomini ve Clausewitz 19. yüzyılın ilk yarısında yaşamışlardır. Tecrübelidirler, eserleri bugün bile bazı bölümleri hariç hâlâ stratejinin baş kitapları konumundadır. Almanya da Rusya da savaş akademilerinin gelişiminde görev yapmışlardır. Prusya, Rusya, Fransa orduları ve birçok ülkenin askeri programlarının konu ve kapsamı, onların kitaplarından alınarak eğitim ve öğretime sokulmuştur. Özellikle de Alman orduları, Clausewitz'in öğretisiyle savaş eğitimi yapmıştır.

I. Dünya Savaşı da bu stratejistlerin yaşadığı dönemden hemen hemen yüzyıl sonra çıkmıştır. Clausewitz doktrini ile yetiştirilen Alınanların, 1914-1918 yıllarında cereyan eden I. Dünya Savaşı'nda Avrupa'da, Rusya'da, Galıçya'da, Romanya'da, Ukrayna, Kırım ve Kafkaslar'da açılan cephelelerde nelerle karşılaştıkları; tesadüf muharebeleri, öncü/artçı muharebeleri, gece taarruzları, gerilla savaşları, dağ muharebeleri, geri çekilmeler, takip harekâtı, tahkimli bölgelere taarruz, kış koşullarında taarruz ve savunma muharebeleri; bütün bu cephelelerde görev yapmış olan Alman Yüzbaşı Adolf von Schell tarafından bu bölümde bütün samimiyetiyle, çıplak ve açık açık anlatılacaktır.

Yüksek strateji ve iyi manevraları içeren taktikler olmaksızın elbette zaferler kazanılmaz, ama iş gide gide insana, onun özüne, ruhsal ve fiziksel gücünün dayanıklılığında biter.

İnsanları farklı toplumlara ayıran şey, coğrafi koşullar ve kültürlerdir. Tek ve kaçınılmaz birleşen ise içgüdüleridir ve bu değiştirilemez. Ya bir şeyin üzerine gidecekler veya ondan kaçınacaklardır. Bu da savaşın ta kendisidir. Ya haz duyarlar ya da acı çekerler. Bu iki duygu da savaşın göbeğinde her gün, her dakika, her saniye yaşanır. Bunu yaşarken hangi ülkeye mensupmuş, hangi ulusun ferdiymiş hiç mi hiç fark etmez.

Yüzbaşı Adolf von Schell'in günlüklerinden:

“Psikoloji ruh bilgisi demektir, kendimizinkini bilmediğimiz bir durumda, başkalarının ruhları hakkında nasıl konuşabiliriz? Karşılaşacağı bir olaya nasıl tepki göstereceğini önceden kesin bir ifadeyle söyleyebilecek birisi var mı? Bununla beraber, küçük birlik önderleri olarak, askerlerimizin ruhları hakkında bazı bilgilere sahip olmak zorundayız. Çünkü askerler, yani canlı insanlar savaşta birlikte çalışmak zorunda olduğumuz varlıklardır.

Bütün zamanların büyük komutanları askerlerin ruhları hakkında gerçek bir bilgiye sahipti. Daha kolay bir deyim kullanalım ve ruh bilgisine ‘insan bilgisi’ diyelim. Bütün savaşlarda, insan bilgisi önderler için önemli bir etken olduğunu kanıtlamıştır. Muhtemelen gelecek savaşlarda bu daha da geçerli olacaktır.

Dünya savaşından önceki savaşlarda, bütün ordular nispeten daha kapalı düzenlerle savaştılar. Tek bir askerin psikolojik tepkisi fazlaca belirleyici değildi, çünkü savaş tek er savaşı değil, bir kitle savaşı idi ve kitle, talim ve disiplinle bir arada tutuluyordu. Bunun yanında, muharebenin psikolojik baskısı daha basitti. Muharebenin idaresi top ve tüfeğe bağlı idi ve düşman görülebiliyordu.

Modern savaşta psikolojik baskılar çok daha kuvvetlidir. Artık büyük kitleler halinde değil, küçük gruplar halinde ve çoğu kez tek er olarak savaşıyoruz. Bu nedenle, bireyin psikolojik tepkisi artan bir şekilde önem kazanmıştır. Biz, bireyin

muhtemel tepkisini ve bu tepkiyi etkileyebilecek yöntemleri bilmeliyiz.

İnsan bilgisi özellikle iki nedenden dolayı zordur: Birincisi, kitaplardan öğrenilemediği için, ikincisi ise bireyin barış zamanındaki karakter yapısının savaş zamanında tamamen değiştiği için. İnsanlar savaşta, barışta olduğundan daha farklı tepki gösterirler. Dolayısıyla, savaşta değişik bir yönetim tarzı gerekir. Bu nedenle, barış zamanında savaş psikolojisini öğrenemeyiz. Benim inancım o dur ki; savaşta psikolojik etkilerin doğru bir şekilde uygulanabilmesi için hiç kimse bir reçete veremez. Bizim emin olduğumuz tek şey şudur: Askerin psikolojisi daima önemlidir. Askerlerin içdünyasını bilmeyen, anlamayan hiçbir komutan büyük işler başaramaz.

Orduların küçük ve muharebe alanının dar olduğu zamanlarda, bir lider, ordusunun üzerinde şahsen örnek olarak psikolojik bir etki uygulayabilirdi. Fakat, çağdaş savaşlarda yüksek rütbeli komutanlar, zorunlu olarak cepheden geride bulunurlar ve askerlerin büyük bir çoğunluğu onları hiçbir zaman göremez. Sonuç olarak, asker psikolojisini anlamak ve askeri etkilemek görevi, geniş anlamda ast komutanlara düşmektedir.

Barışta, askerlerimizi muharebenin gerginliğine beyinsel olarak hazırlamak için mümkün olan her şeyi yapmalıyız. Onları, savaşın beraberinde şaşkınlık getireceği ve fevkalade derin etkileri olacağı hakkında tekrar tekrar uyarmalıyız.

Muharebenin her dakikasının, beraberinde sinir sistemleri üzerine yeni bir saldırı getireceği gerçeğine karşı onları hazırlamalıyız. Geleceğin askerleri olarak, savaşta birçok yeni ve zor baskılar ve tehlikelerle yüz yüze gelebileceğimizi önceden görebilmeleri ile bunların yarı yarıya üstesinden gelmiş olacağını anlamaya çaba göstermeliyiz.

Tannenber Muharebesi sırasında (Tannenber Muharebesi, dünya askeri tarihinde "iç hatlar" muharebesi adıyla ünlü, bütün dünya akademilerinin örnek gösterdiği bir

harekâtıdır. Özelliği, düşmana göre iç hatta bulunan 6 Alman tugayı, Rusların 1'inci ve 3'üncü ordularını yenmiştir. Strateji şudur: Bu 6 tugay Rusların önce bir ordusuna taarruz edip yenmiş, daha sonra hızla öbür Rus ordusunun cephesine trenlerle kaydırılarak onu da mağlup etmiştir.) Hindenburg, Ludendorff (iç hatlar harekâtını planlayıp uygulayan Alman generaller) ve kurmayları bir tepe üzerinden muharebe sahasının bir kısmını gözetliyorlardı. Bu esnada kurmay albay Hofmann, genç bir yüzbaşının yanına gelerek düşük bir ses tonuyla dedi ki:

'Arkadaşım, yapacak bir şey yokmuş gibi görünüyorsun. Şimdi dikkatle beni dinle; X köyünde Londasturm taburu var. Onun komutanını ara ve bir Rus süvari tugayının, X köyüne doğru derin bir girme yaptığını ve Londasturm taburunun karşı saldırıya geçerek Rusları geri püskürteceğini söyle.'

Bunu duyan genç subay şaşırıldı ve dedi ki: 'Komutanım, o gördüğünüz taburda sadece 45 yaşın üzerinde insanlar var. Bir Rus süvari tugayını onlar yenemez.'

Albay cevapladı: 'Sen sadece o emri ver, eğer tabur komutanı emre uymayı reddederse, ismini sor. Verilen emri derhal yapacağını göreceksin.'

Yüzbaşı telefonla emri ilettili ve tabur komutanı yarbay müthiş bir şaşkınlıkla cevapladı: 'Bu yaşlı insanlarla bir tugay Rus süvarisine nasıl saldırabilirim? Bu mümkün değil.'

Bunun üzerine yüzbaşı: 'Böyle bir durumda derhal isminizi almam için emir verildi.' Tabur komutanı, 'Benim isminimi?' dedikten sonra, 'Öyle demek istemedim, elbette taarruz edeceğiz. İlk önce kendi birimimi hemen göndereceğim ve beş dakika içinde yürüyüşe geçeceğiz. Emir derhal uygulanacaktır,' dedi ve emir uygulandı.

Kendisi için rahatsızlık verecek bir neticeden korktuğu için tabur komutanının saldırı korkusu ortadan kalkmıştı.

Bir görevle ilgili olan insanı tanıdığımız sürece, doğru tahmin yapmak nispeten kolaydır, ancak iyi tanımanıza rağ-

men yine de çoğu zaman zordur. Çünkü, insan her zaman aynı kalmaz, değişebilir. O bir makine değildir; bugün bir şekilde, yarın başka bir şekilde davranabilir. Askerler bir gün cesur, diğer bir gün korkak olabilirler. Onlar makine değil, savaşta yönetilmesi gereken insanlardır. Her biri farklı bir şekilde tepki gösterir, bu nedenle her birine ayrı şekilde yaklaşılmalıdır. Daha da önemlisi, her biri farklı zamanlarda farklı bir şekilde tepki gösterir ve her birine, her olaydaki değişik tepkisine göre farklı davranılmalıdır.

Savaşta bulunmuş olan bizler biliriz ki, yapmak zorunda olduğumuz en zor şey, düşman ateşi altında sessizce yatmak ve bu saldırıya beklemektir. Niçin?

Düşman ateşi altında yatan ve bekleyen bir asker, kendisini koruyamayacağı hissine kapılır. Düşünmeye zamanı vardır. O sadece kendisine isabet edeceği mermiyi bekler. Kendini yalnız ve terk edilmiş hisseder.

Rusya'da 1916 yılında bir günü hatırlarım. Gece vakti, Avusturyalıları değiştirmiştik. Ertesi sabah Ruslar yoğun bir topçu hazırlık ateşine başladılar. (Taarruz kalkmadan önce düşman mevzilerini yumuşatmak için yapılan şiddetli ve keşif topçu ateşi, saatlerce sürebilir.) Savaş alanına yabancıydık; sağımızda ve solumuzda hangi birliklerin bulunduğunu ve ne kadar topçuya sahip olduğumuz hakkında bir fikrimiz yoktu. Bir Avusturya taburunun ortasında, kendi bölüğümle yalnızdım. Komutanlarının kimler olduğunu bilmiyordum. Ruslar saatlerdir ateş ediyordu, fakat bizim topçular karşılık vermedi. Siperden sipere geçerek askerlerimi görmeye ve onlarla konuşmaya gittim. Onlar en azından yalnız olmadıklarını göreceklerdi. Ardı ardına sordular: 'Gerçekten burada tamamen yalnız mıyız? Hiç topçumuz yok mu?' Bu durum saatlerce sürdü. Telefon kablolarımız parçalanmıştı. Sonunda arkamızdan müthiş bir ses duyuldu. Bizim topçular ateş ediyorlardı. Yüksek moral hemen geri geldi. Askerler artık kendilerini terk edilmiş hissetmiyorlardı. Bizimkilerin bir şey-

ler yaptığını görüyor ve duyuyorlardı. Her biri desteğin geldiğini anladı ve hepsi saldırıya karşı koymaya hazırды. Büyük savunma muharebelerinde, düşman topçusu ateş ediyorken, şu soru her zaman duyulacaktır: ‘Bizim topçular nerede?’ Durum havacılar için de aynıdır. Eğer bir düşman uçağı on dakika süre ile üzerimizde ise, askerler şu soruyu sormaya başlayacaklardır: ‘Hiç uçağımız yok mu?’, ‘Uçaklarımız nerede?’ Eğer uçaksavarlarımız düşman uçağına ateş etmeye başlarsa, askerler derhal tatmin olur, bir şeylerin yapıldığını anlar.

Taarruzda durum farklıdır. Burada askerlerin kendi hareket halindedir. Yapacağı bir şeyler vardır, ileri doğru hareket eder, ateş eder, hücum eder ve düşmanı istediğı şekilde harekete zorlar. Saldırı anında ‘Topçular nerede?’ diye asla sormaz. Taarruzun başından itibaren, kendisini galip olarak görür, fırtına gibi ilerler. Kendi başına her şeyi yapabileceğine inanır, hiçbir desteğe ihtiyaç duymaz. Saldırı yavaşlar yavaşlamaz ‘Topçu nerede?’ sızlanmaları yeniden duyulur.

1917 Şubatı’nda, Karpat Dağları’nda bölüğüm, savaş alanına bütün cephelerden hâkim yüksekçe bir yerdeydi. Romanyalılar bazı yerlerde bizden 20 metre uzaktaydılar. Bir gün ani bir düşman saldırısı sonucu dağın zirvesine kadar püskürtüldük. Süngü ve el bombaları ile sıkı bir göğüs göğse muharebe başladı. Bir saatlik çarpışmadan sonra, Romanyalıları dağdan aşağıya doğru püskürtmeyi başardık. Çatışmaların başlangıcında, siperde benim yanımda bulunan topçu ileri gözetleyicisinin vurularak düştüğünü görmüştüm. O andan itibaren topçu desteğı olmaksızın savaşmamız gerektiğini hissettim. Çatışma bittiğinde alayı arayarak bize destek vermediğinden şikâyetçi oldum. Bundan hemen sonra ilgili batarya komutanı bana geldi ve çalışma boyunca bataryasının beni desteklemek için 300 mermi attığını söyledi, yani dakikada beş atış. Bir atış sesi dahi duymamıştım. Çatışma telaşıyla, topçularımızın ateş edip etmediklerinin farkına bile varamamıştım.

Askerlerin istekli olarak devriye görevine gitmelerinin sebebi, hareket halinde olma arzusundan kaynaklanmaktadır. Tekrar etmek gerekirse, düşman ateşi altında yatmak ve beklemek fevkalade zordur, çünkü bu durumda insan kendisini kör talihe teslim olmuş hisseder. Devriye gezerken durum farklıdır. Asker, kaderinin kendi ellerinde olduğunu hisseder. Kör talihe bağımlı olmadığını bilir, hangi yolu seçeceğini kimse söylemez, aksine ne yapacağına kendisi karar verir. Durumu kendisinin kontrol ettiğini hisseder. Örneğin şöyle düşünebilir: 'Tepe üzerindeki şu patika tehlikeli görünüyor, niçin olduğunu bilmiyorum, ama kesinlikle öyle hissediyorum, dolayısıyla vadinin içinden gitmeyi tercih ederim.' Hareketlerinin kendi iradesine bağlı olduğunu hisseder ve sonuç olarak bu iradeye uygun hareket edebilir. Bu emniyet duygusunun belirleyici bir faktör olduğunu gösteren şu iki örneğe bakalım. Emniyetin gerçekte olup olmadığı önemli değildir.

Eylül 1914'te Chemin des Dames civarında bir tepe üzerindeydik. Hemen sağ yanımızda bir yol ve Fransızlar tarafından işgal edilmiş olan Berry-au-Bac'a kadar uzanan bir kanal vardı. Yol üzerinde taş duvarlı bir ev bulunuyordu. Bu evin içerisine, yolu gözetiminde bulundurmaları için 5 veya 6 adam bırakmıştım. Bir gün Fransızlar ağır toplarla eve ateş açtıklarında ben de orada bulunuyordum. Her dakika bir top mermisi düşüyordu. Herkes bilir ki, tek tek atılan mermiler bir baraj ateşinden daha fazla rahatsız edicidir, çünkü ateş aralarında beklemek ve düşünmek için zaman vardır. İlk top mermisi yaklaşık 50 metre kısa düştü, ikincisi yaklaşık 100 metre uzun, üçüncü yine kısa, ondan sonraki evin yakınına düştü. Dikkat ettiğim husus şuydu, askerlerim sıkıntılıydılar, evin ortasına düşecek top mermisini bekliyorlardı. Bulunmam gereken yer orası olmamasına rağmen, böyle bir zamanda askerlerimi yalnız bırakamazdım. Birlikte beklemeye başladık. Bu bekleme ve belirsizlik bizi oldukça sinirlendiriyordu. Evin içinde oturduk ve her top mermisinin sesini dinledik. Tam

olarak çok uzağa mı, yoksa çok yakına mı veya sağımıza mı yoksa solumuza mı düştüğünü söyleyebilirdik. Sonuçta şöyle bir düşünce geldi aklıma: 'Bu evin duvarı çok kalın. Gerçekten de bir metre kadar var. Biz içindeyken, evin dışında bir top mermisi patlasa, hiçbirimize zarar veremez. Fakat top mermisi evin üstüne düşecek olsa, evin dışında olmak daha emniyetli olur. Bu nedenle, yapılacak en iyi şey kapıya yakın oturmak ve top mermilerini gözetlemektir. Böylelikle, top mermisinin nereye gittiğini söyleyebilir ve evin dışına mı yoksa içine mi gideceğimize karar verebiliriz.'

Böylece, kapının yanında bir iskemleye oturdum ve çok geçmeden tamamen rahatlamıştım, öyle bir rahatlama ki uykuya dalmışım. Bu hareket askerlerimi de sakinleştirdi, öyle ki kâğıt oynamaya başladılar. Birkaç saat sonra top ateşi kesildi.

Bu durumda benim yaptığımı gülebilirsiniz. Ben de gülmeye hazırım. Öyle bir anda düşüncem çok saçmaydı. Bir top mermisinin 3-4 metre sola mı yoksa sağa mı düşeceğini kimse kestiremez. Ben sadece şu noktaya dikkat çekmek istiyorum; gerçekten emniyette olup olmamak önemli değil, önemli olan emniyette olduğumuzu hissetmektir.

1916 Ağustos'u ydu, General Brusilov komutasındaki büyük Rus saldırısında Avusturyalılar oldukça geriye püskürtüldü. Tren yoluyla gelerek hızlı bir şekilde Avusturyalılara yardım için cepheye doğru yürüyüşe geçtik. Topçularımızın arka tarafındaki bir orman içinde, birkaç günlüğüne ordugâh kurarak yerleştik. Sonra bir gece, ihtiyat kuvveti olarak cephe yakınına doğru harekete geçtik ve birliklerimiz araziye yayıldı. Bölgenin yabancısı olduğumuz için Avusturyalı bir astsubay cepheye ilerlemede bizim bölüğe rehberlik yaptı. Geniş bir sundurmanın altında durdurulduk. Sabaha kadar rahatça uyuyabileceğimiz üstü kapalı bir yer bulduğumuz için mutluyduk. Sabah etraf aydınlandığında gördüm ki bu baraka hem açıkta bir yerdeydi hem de Avusturya

bataryasına 200 metrelik mesafede idi. Öyle bir yerde duruyorduk ki Ruslar bu bataryaya ateş açsalar biz ateş toplamasının ortasında kalacaktık. Tam bunları düşünürken, bir Rus balonu gördüm. Bu nedenle sundurmadan dışarı da çıkmadık. Korktuğumuz başımıza geliyordu. Ruslar, Avusturya bataryasına ağır topçu atışlarıyla ateşe başladılar. Her üç veya dört atışın biri, kaldığımız sundurmanın yakınlarına düşüyordu. Gece oluncaya kadar veya Rus balonu yere ininceye kadar hiçbir yere hareket edemezdik. Top mermileri bulunduğumuz yerin çevresine düşmeye devam etti. Hiç kimseden tek bir kelime dahi çıkmadı. Askerlerim çok sinirliydi. Birkaçı yanıma gelerek havadan sudan bahanelerle dışarı çıkmak için izin istedi. Hiçbirine izin vermedim, zira belliydi ki daha emniyetli bir yere gitmek istiyorlardı. Sinirsel gerginlik iyice artmıştı. Aniden bir top mermisi bölüğün tam ortasına düştü, fakat patlamadı. Sinirler kopma noktasına kadar gelmişti. Kaynamaya hazır bir çaydanlık gibiydik. Emniyet hissini kazanmak için birilerinin bir şeyler yapması gerekiyordu. Aklıma güzel bir fikir geldi. Bölük berberini çağırdım, arkam cepheye dönük olarak önüne oturdum ve saçlarımı kesmesini söyledim. Hayatımın en rahatsız saç tıraşı olduğunu söylemeliyim. Başımızın üzerinden her top mermisi geçişinde başımı yere eğiyordum ve bu arada berber saçımdan birkaç kılı kesmek yerine, kopartıyordu. Fakat bu davranışımın etkisi mükemmeldi; askerler, eğer bölük komutanı sakince oturuyor ve saçlarını kestirebiliyorsa, durum o kadar kötü değildir diye düşünmeye ve kendilerini de muhtemelen zannettiklerinden daha emniyette hissetmeye başlamışlardı. Aralarında sohbet etmeye başladılar, birkaç fıkra anlatıldı, bazıları kâğıt oynamaya koyuldu, birisi şarkı söylemeye başladı. Birkaç dakika sonra yakınımıza düşen bir top mermisiyle iki askerimiz yaralandı. Buna rağmen artık hiç kimse top mermilerine aldırmıyordu.

Bu olayda iki nokta dikkat çekicidir:

Askerlerinize emniyet duygusu aşılaysın, böylece onların korkularını yenmelerine yardım etmiş olursunuz.

Onlarda bir hareketlilik başlatmak için bir şeyler yapın. Uzun bir süre savunmada bekledilerse, devriye çıkarmak için özel bir neden olmasa bile, onlara devriye görevi verin. Devriye görevi onlara özgüven ve üstünlük duygusu kazandırır. Her gece, her bölükten bir devriye çıkmasını isteyen bir alay komutanının emrinde uzun süre hizmette bulundum. Devriyelerin her birinden, görevi yaptığının kanıtı olarak ya bir esir ya da düşmana ait dikenli tel parçası gibi şeyler getirmeleri istenirdi. Çok geçmeden bölükler arasında düzenli bir şekilde yarışmalar başladı. Herkes devriye görevine gitmek istiyordu.

Alman ordusunda 'görev taktikleri' terimini kullanırız, emirler en ince ayrıntısına kadar yazılmaz, komutana sadece görevi söylenir. Görevi nasıl başaracağı onun sorunudur. Böyle yapılır, çünkü mevcut durumu doğru olarak değerlendirebilecek ve durumda bir değişiklik olduğunda uygun hareket tarzını seçebilecek tek insan, birlik komutanıdır. Bu uygulamanın ayrıca kuvvetli bir psikolojik sebebi de vardır. Görevinin sınırları dahilinde kendi kararlarını verebilen komutan, yaptıklarından kendisinin sorumlu olduğunu bilir. Sonuç olarak, kendi bireysel psikolojisi ile uyumlu hareket edeceğinden dolayı, daha fazlasını başaracaktır. Aynı hareket özgürlüğü takım ve manga komutanlarında da olmalıdır. Barış zamanı yapılan eğitimlerdeki deneyimler göstermiştir ki, bir ast komutana eğitimde ne kadar inisiyatif verilirse, sonuç daha iyi olacaktır. Niçin? Çünkü yaptıkları işlerin sonuçlarından kendileri sorumlu tutulmakta ve başarımları için kendi yöntemlerini kullanmalarına izin verilmektedir.

1914 Ağustosunda Belçika'da Liège'ye doğru ilerliyorduk. Çok güzel bir sabahtı. Askerler şarkı söylüyorlardı. Genç ve sağlıklıydık. Kendimizi güçlü ve dirençli hissediyorduk. Yol üzerinde ilk ölüleri gördük. Şarkılar kesildi. Askerler ölü arkadaşlarına baktı. Savaşın ciddiyeti birdenbire gözlerinin

önünde belirmişti. Belki, yakında onlar da yolun kenarında bir ölü olarak yatacaklardı. Bölük tam bir sessizlik içerisinde yürümeye devam etti. Bir ara aniden birisi ölülerden birine seslendi: 'Uyumak işine geliyor, haydi kalk, kahvaltı zamanı.' Herkes gülmeye başladı. Az önceki anın ciddiyeti bir şakayla ortadan kalkmış, moral geri gelmişti.

Bir gün sonra ilk defa yaralı bir asker görüldü. Acılar içerisinde kıvrılmaktaydı. Birkaç arkadaş yanına gitti. Askerlerin psikolojik baskı altında olduğu belliydi. Bu, gördükleri ilk yaralı askerdir. Bir sonraki kim olacak? 'Yazık ölmemişsin, ölmüş olsaydın o güzel botların vârisi ben olurum,' dedi birisi. Yaralı adam inlemeyi bıraktı. Hâlâ yaşıyor olmanın mükemmelliğini ilk defa fark etmiş olmalıydı.

1916 yılının sonbaharıdır. Tümen müthiş bir muharebeye tutulmuştur. Kayıplar ağırdır. Tümen karargâhında sadece kaygılı yüzler vardır. Muharebenin sonu ne olacak? Heyecanlı ve panik içinde bir tabur komutanı emir eriyle birlikte karargâha gelir ve der ki: 'Taburumda hayatta kalan tek kişi kaldığını rapor etmek isterim.' Bir anlık suskunluğu takiben tümen komutanı general: 'Yanlışınız var binbaşı, emir eriniz hâlâ sizinle,' der. Anında büyük bir rahatlama yaşanır. Bu küçük örnekler, doğru zamanda seçilen uygun kelimelerin nasıl mucizeler yaratabileceğini göstermektedir. Bunu izah etmek için kullanılabilecek ifade sadece 'psikolojik reaksiyon'dur.

1914 yılının sonbaharıdır. Muharebeye henüz giriyoruz. Bir askerin tıraş olduğunu görüyorum. Dün muharebeye girmeden önce yine aynı askerin tıraş olduğunu görmüştüm. Ona sordum: 'Niçin tıraş oluyorsun?' Cevabı kısaydı: Liège'den bu yana her çarpışmadan önce tıraş oldum ve şimdiye kadar yaralanmadım. Bana şans getiriyor.

Yıl, 1917 Cambrai'deki muharebedeyiz. Bir teğmen yirmi askeri ile birlikte küçük bir ağaçlık alanı savunuyor. Birçok saldırıyı geri püskürtür. Diğer bir saldırı başlar. Sadece birkaç Alman ateşe devam edebilmektedir. Cephaneleri

bitmiştir. Ne yapılacaktır? Teğmen emir verir: 'Süngülerinizi takın. Hücüm!' 20 asker saldırıya geçer. 80 İngiliz askeri esir alınır. İngilizler niçin teslim olurlar? Saldırıya geçen 20 Alman niçin sadece gülmezler?

Şubat 1917. Romanya'da Karpat Dağları'nda, gene göğüs göğse çarpışma. Çarpışma bir saat sürmüştü. Romanyalıları geri püskürtememiştik. Bir yerde yaklaşık altı asker çarpışıyordu. Çavuşları aniden vurularak ortalarına düştü. Askerlerden biri yerinden fırlayarak: 'Romanyalılar çavuşumuzu öldürdü!' diye bağırdı ve düşmanın içine daldı. Bu arada, birkaç düşman askerini saf dışı bıraktı. Romanyalıları geriye kaçıttılar, Almanlar da onların arkasından ilerlediler. Beş dakika içerisinde kaybettiğimiz dağın zirvesini yeniden ele geçirdik.

Bu son iki örnek, yarattıkları baskın etkisi ile başarı getiren, beklenmeyen ve hiç umulmayan hareketlerdir. Bu gibi şeyler barış zamanı öğretilemez.

Muharebe esnasında psikolojinin çok büyük öneme sahip olduğunu biliyoruz. Ancak boyutları sınırsız bir alandır. Fakat, matematik öğretir gibi öğretilemez. Hissedilmesi gerekir. Maalesef, birtakım psikolojik halleri bir kural ve formül haline getiremeyiz. İnsan tepkileri, belirli bir bilimin sınırları içine asla indirgenemez. Savaşa, bilinmeyenler ve belirsizlikler hâkimdir ve hepsinin içinde en az bilinen, insan unsurudur.

Dünya savaşından önce, subaylara ve askerlere fiili savaşta karşılaşacakları etkiler ve gerçek bir savaşta harekâtın başlangıcında katlanmak zorunda kalacakları şaşkınlık ve zihinsel zorluklar hakkında tanıtıcı bilgiler verilmesi ya çok az düşünüldü ya da hiç düşünülmedi.

Dünya Savaşı patlak verdiği zaman Alman birlikleri üstün seviyede eğitilmiş, mükemmel derecede disiplinli ve oldukça yüksek bir morale sahiptiler. Bütün önderler, subay veya astsubaylar, görevlerini tam anlamıyla biliyorlardı. Bölüklerdeki askerler genç ve mükemmel fiziki yapıya sahiptiler.

Fakat hiçbirinin muharebe alanında karşılaşacakları etkiler hakkında bilgisi yoktu, bu etkilere insanın muhtemel tepkisinin ne olabileceğini bilmiyorlardı ve hiçbiri gerçek bir savaşta kendisinin nasıl davranacağını söyleyemez.

Subaylar ve askerler birbirlerini iyi tanımış olsalardı ve uzun müddet beraber çalışsalar, bunun bu şartlar altında birliğe önemli ölçüde yardımcı olacaktı. Fakat durum böyle değildi. O gün için geçerli olan nedenlerle, hemen hemen bütün subayların seferberlikle görev yerleri değişti. Çoğu aynı alayda kalmalarına rağmen, değişik birliklerde görev aldığı için, emrindeki askerler subayları, subaylar da askerleri tanımıyordu.

Bugün, subayların bu şekilde yer değiştirilmesinin hatalı olduğu görülüyor. Subaylar ve askerler arasındaki, uzun süre beraber görev yapmanın sağlayacağı karşılıklı anlayış ve birlik ruhu mevcut olsa idi, savaşın neden olduğu yeni ruhsal baskıların oluşturduğu ağır yük hafifletilmiş olacaktı.

İnsan savaşta çabuk öğreniyor. Ne kadar önemli ve önemsiz olsa da ilk etkiler, sürekli oluyor, akıldan çıkmıyor. Bu nedenle, 16 yıl geçmesine rağmen, o ilk günlerin olayları ve etkileri silinmez bir şekilde hâlâ benim zihnimdedir.

Bölüğümüz, Almanya-Belçika arasındaki sınırı 7 Ağustos 1914'te geçti. Sınırı geçtikten sonra kısa bir yürüyüş bizi küçük bir köye getirdi. Güneş batmak üzereyken yürüyüş kolunun üzerinde bir uçak belirdi. Daha önce düşman bir ülkede yürüyüş yapmamış ve bir düşmanla hiç karşılaşmamıştık. Herkes, kesinlikle, yaşayacaklarına inandıkları olaylar karşısında sinirli ve heyecanlıydı. Bundan dolayı düşman bir ülkedeki uçağın mutlaka düşmana ait olacağını düşünüyordu. Aniden bir patlama sesi duyuldu, ardından birkaç tane daha ve bir iki dakika sonra bütün birlik ateş ediyordu. Ardından uzaktan bir yerden makineli tüfek sesi işitildi. Hemen sonra havada paralanan topçu mermileri görüldü. Şimdi bütün şüpheler ortadan kalkmıştı. Eğer topçu ateş

ediyorsa, uçak düşmana ait demekti. Sahra mutfağı şoförü bile tabancasıyla zavallı pilota ateş etmeye başlamıştı. Uçak birkaç kez üzerimizden geçti ve ardından yere çakıldığı görüldü. Vahşice açılan bu ateşle psikolojik galeyan tatmin edilmişti. Askerler gürültülü bir sevinç narası attılar, çünkü uçağı kendilerinin vurduğuna inanıyorlardı ve bütün bölük, uçağın pilotunu tutsak almak için koşuyordu. Az sonra askerler, ümitsizce bir tavşanı kovalamış genç bir av köpeğı gibi, suratlarında aptalca bir ifadeyle birer birer geri dönmeye başladılar. Ertesi gün tümenden bir emir alındı, şöyle başlıyordu: 'Birliklerin çok kötü atışları nedeniyle, iki Alman havacı hâlâ yaşıyor...'

Artık hava kararıştı ve askerlerin nerede uyuyacağı sorusu gündeme gelmişti. Köyde 30-40 ev bu maksat için uygundu. Bunların çoğunu kullanmamız doğal ve doğru olacaktı. Fakat o sırada mevcut olan zihinsel şartları hatırlamak gerekir. Hiçbir düşman askeri görülmemiş ve duyulmamış olduğu bir gerçektir. Ancak, düşman ülkesinde olduğunuz için, askerler her an düşmanın ortaya çıkacağına inanıyorlardı. Gece ilerledikçe, askerlerde eski insani güdülerden arkadaşlık ve bir arada olmanın verdiği güvenlik hissi ortaya çıkmaya başladı. Sonuçta bütün bölük tek ve büyük bir evde konakladı ve doğal olarak hiç kimse fazla dinlenemedi.

Gelelim güvenlik meselesine. Barış zamanı bize, savaş esnasında düşmanın bilinmeyen bir arazide sadece yollardan ilerleyerek yaklaşabileceğı öğretilmişti. Bundan dolayı, bizimkine benzer şartlarda sadece anacaddeye nöbetçi çıkarmamız gerekirdi. Fakat bütün bunlar unutuldu. 80 kişiden oluşan bir takım güvenliğı sağlamakla görevlendirildi. Genç takım komutanı herkes gibi heyecanlıydı. Takımın bütün personelini nöbete koydu. Bu şu anlama geliyordu, takımın üçte biri, yani 30 kişi nöbette olacak, diğerleri de bunları değiştirmek için kullanılacaktı. Evin her tarafına nöbetçi postaları yerleştirildi. Nöbetçiler yerleştikten sonra genç subay binaya döndü ve istirahatete çekildi.

Aniden bir ateş sesi duyuldu, ardından bir tane daha ve takiben birkaç tane daha. Az sonra bir haber geldi. 'Belçikalılar geliyor.' Takım komutanı dışardaki bir nöbet postasına koştu ve sordu: 'Mesele nedir?' Nöbetçi ateşe devam ederken, 'Şu çalılığın arkasındalar' dedi. Hiçbir şey kımıldamadı. Şimdi de bir başka yerden ve arkasından diğer bir yerden ateş edildi. Hiçbir şey görünmüyordu. Subay, bir nöbetçi postasından diğerine koşarak onları sakinleştirmeye çalışıyordu. Bir müddet için ortalık sakinleşiyor, ama biraz sonra tekrar ateş sesleri başlıyordu. Bir nöbetçi ateş edince, diğer birkaçı da aynı şeyleri yapıyordu.

Böyle panik halinde atışlara savaşın sonraki safhalarında da sık sık şahit oldum. Genelde bunun hiçbir sebebi yoktu. Bir örnek de Eylül 1916'da meydana geldi. General Brusilov komutasındaki büyük Rus taarruzu esnasında bir Avusturya bölüğünü kendi bölüğümle değiştirdim. Avusturyalı bölük komutanı bana her gece Ruslar tarafından yoğun bir ateş açıldığını söyledi. Bu doğrudu. Gece başlamak üzere iken Ruslar ateşe başladı. Bölüğüm, daha önce birçok muharebelerde bulunmuş tecrübeli askerlerden oluşuyordu. Askerlerimden hiçbiri ateşe karşılık vermedi, çünkü ateş edecek hiçbir şey göremiyorlardı. Sabırla Rusların hücumu geçmesini beklediler. Hiçbir hareket yoktu. Ertesi gece aynı şey tekrar etti. Üçüncü gece ateş biraz hafifledi ve birkaç gün sonra da gece hiç ateş edilmedi. Boş yere ateş etmenin sebebi hep aynıdır; askerlerin psikolojik şaşkınlıkları, ateş ederek tatmin olmaktır. Sonuç olarak askerler sinirsel dayanma güçlerini sonuna kadar kullanmakta ve gerginliklerini atabilmek için cephane tüketmektedirler.

Evet, Belçika'da ilk gecemiz böyle geçmişti. Sonunda gece bitti, güneş doğmaya başladı. Takım komutanı, gece yapılan atışlarda yüzlerce mermi kullanıldığını tespit etti. Askerler hemen yakın çevreye baktılar, çünkü bu kadar ateş mutlaka düşmana kayıp verdirmeliydi. Araştırdılar, araştırdılar ve sonunda buldular... Ölü bir inek!

Anlatılan olay fevkalade iyi eğitilmiş birliklerde meydana geldi. Sebep, psikolojik nedenlerde aranmalı. Düşman ülke topraklarına ilk girişimizdi ve askerler için yeni bir tecrübeydi. Bu onları sadece asker olarak değil, aynı zamanda insan olarak da etkilemişti.

Ertesi gün yürüyüş devam etti. Önceki gün düşmanla karşılaşılmamıştı. Askerler, kendi mantıklarına göre bugün karşılaşacaklarını düşünüyorlardı. Psikolojik şaşkınlık, heyecan ilk muharebe tecrübesini yaşadıkdan sonra geçer. Bölük, taburun önünde yürüyordu. Genç bir subaya birkaç adam alması, bir devriye oluşturması ve cepheye 5 km mesafedeki bir köye doğru ilerlemesi emredildi. Düşman hakkında hiçbir bilgi alamamıştı, çünkü bölük komutanı da bir şey bilmiyordu.

Köye yaklaştıkları sırada köyde hiçbir hayat işareti yoktu. Köy ölü ve terk edilmiş gibi görünüyordu. Sıcak güneş mavi gökyüzünden yeryüzüne ışıklar saçıyor, bir nefes rüzgâr bile esmiyordu. Her şey sessizdi, esrarengiz bir sessizlik vardı. Köyde ne olabilir? Düşman gizlenmiş, Almanların yaklaşmasını bekliyor ve aniden ateşe başlayacakmış gibi geliyordu. Genç subay bu düşünceden dolayı yolu terk etti ve bu gizemli yere yan taraftan ulaşmak için bir dereden yaklaşmayı tercih etti. Sık sık duruyor ve dürbünle köye bakıyordu. Bir ara bir kıpırtı gördüğünü zannetti, fakat sonra her şey tekrar hareketsizleşti. Şimdi köyün arkasındaki bahçeye gelmişlerdi. Her an düşmanla karşılaşmayı bekliyordu. Az sonra anacaddeyi görebileceklerdi. Düşmanı gözetleme isteğiyle emeklemeye ve sürünmeye başladı. Dikkatli ve yavaş bir şekilde bahçeden geçerek yola çıktı.

Köyde karşısına, kendi tugayına bağlı bir Alman alayına ait bir tabur çıktı. Bu tabur geceyi köyde geçirmişti. Sonradan, kendi taburunun tümenin kol sonundaki en son birliği olduğunu ve Alman birliklerinin her yerde ilerlediğini öğrendi.

Bu çeşit tecrübelerle insan çok çabuk öğreniyor. Bölüğün askerleri kısa zamanda kendilerinin deneyimli bir asker, hatta

uzman olduğuna inandılar. Gerçekte ise bu gelişmeyi sağlamak için yıllar geçmesi gerekiyor. Bu bakımdan savaşta, öğrenmenin sonu olmadığını söylemek daha isabetli olur.

Ertesi gün, Liège'ye doğru uzun ve yorucu bir yürüyüşü de beraberinde getirdi. Bölük durduğunda hava kararmaya başlamıştı. Askerler bir şatoya yerleştirildi. Birkaç saatlik bir dinlenmeden sonra uyandılar. Hâlâ karanlıktı. Bölük kalktı, taburdaki diğer bölüklerle birleşti ve hepsi birlikte hızlı bir şekilde ileri doğru yürüyüşe başladı. Askerlere bugün Liège'nin kalelerinden birine hücum edileceği söylendi. Aniden müthiş bir ses işitildi, ardından başlarının üstünden geçen gürültülü bir ıslık sesi. Hemen sonra ıslık sesi yaklaştı, üzerlerine düşecek gibiydi. Birçoğu bunu 'ağır topçu ateşi' diye düşünmüş olmalıydı. Zira bölüğün büyük bir kısmı kendini yere atmıştı, fakat hiçbir şey olmadı. Bu, kendi topçularının açtığı bir ateşti ve aynı zamanda askerlerin savaşta duydukları ilk ve gerçek ağır topçu mermisi sesiydi. Bu olay onlara müthiş bir korku vermiş olmasına rağmen, askerleri biraz sonra gülmeye başladı. Kendini yere atmış olanlar ise bu davranışlarından utandıklarını belli ediyorlardı.

Bu askerler henüz topçu ateşinin kendi topçularınıninki mi yoksa düşmanın ki mi olduğunu, önden mi yoksa arkadan mı geldiğini ayırt edecek tecrübeyi kazanmamışlardı. Sonra topçu mermileri hakkında her şeyi öğrendiler. Bırakın ateşin kendi topçusuna mı düşmana mı ait olduğunu, mermilerin çapını ve ateş eden obüs veya topun cinsini bile ayırt edebilir hale geldiler. Kısa süre sonra mevzi almaları gerektiğini öğrendiler. Uzun tecrübelerden sonra, gaz mermilerinin infilak şeklini söyleyebilecek duruma geldiler. Cephenin çeşitli yerlerinde savaşanlar, mermilerin sesinden ve atış fasılalarından, hangisinin İngiliz, hangisinin Fransız veya Rus topçusunun ateşi olduğu hakkında karar verebiliyorlardı.

Bu günün akşamına doğru kaleye hücum edildi.

Temas edilen bütün meseleler muhtemelen önemsiz gibi

görünüyor. Fakat uzun tecrübeler bize öğretti ki, savaşın ve özellikle çatışmaların başlangıcındaki ilk muharebenin küçük ayrıntıları hakkında çok az şey biliyoruz. Kitaplardan ve haritalardan, nasıl savaşılacağını, muharebenin nasıl kazanılacağını öğreniriz, fakat en öndeki hatta ve cephedeki askerin hafızasında oluşacak düşünceler, umutlar ve beyinlerde kargaşa yaratan korkular hakkında bilgilendirilmeliyiz. Zihinsel savaşlarında askerlere nasıl yardım edeceğimiz söylenmez.

Bu meseleleri ancak tecrübe ederek veya askeri tarihi inceleyip, mantıksal sonuçlar çıkararak öğrenebiliriz. Savaşta askerin sinir sistemini geren ve moralini bozan bu hayati psikolojik sorunlara karşı askerleri hazırlamak için bazı yöntemleri ve vasıtaları sürekli biçimde araştırmak zorluğu vardır.

Savaşın başında her rütbedeki askerler korkunç bir sinir gerginliğine maruz kalır. Her tarafta tehlike görürler. Korkunç şeyler hayal ederler.

Rapor alma ve göndermede çok dikkatli olunmalıdır. Savaşın başlarında raporların %90'ı ya yanlışdır ya da abartılıdır.

Daha önce belirttiğim günün öğleden sonrasında, kalenin keşfine gönderildim. Bir tepeye çıktım ve daha sonra iyi görebilmek için bir ağaca tırmandım. Adamlarım aşağıda kaldı. Aniden, büyük bir gürültüyle bir topçu mermisi hemen önümüzde veya bulunduğum ağacın dalları arasında patladı. Duyduğum ilk düşman topçu ateşiydi. Sonuçta kendimi yerde buldum. İlk önce 'öldüm' diye düşündüm. Fakat yere çarptığımda kemiklerim bana yaşadığımı söyledi. Adamlarım kaçmıştı. Sonra öğrendim ki alaya kadar kaçmışlar ve bir subayı terk etmiş olmalarının izahı için benim öldüğümü bildirmişler. Bu rapora tabii ki inanılmış.

Durumla ilgili hiçbir bilgi olmadan düşman topraklarında nelerle karşılaştığımızı gördünüz; savaşta yeterli bilgiye sahip olmayınca aptal bir teğmeni keşfe görevlendirirsiniz, saatlerce bütün araziye dolaşır, sonunda kendi birliklerinizin yerini tespit ederek döner.

Belçika ve Kuzey Fransa'yı hızla geçtikten sonra, Al-

man orduları 1914 Eylül'ünün başlarında Paris'ten Verdun'a kadar uzun bir yay halinde dağılmıştı. Son günler çok zor yürüyüşlere sahne oldu. Alman askerleri hâlâ sabahtan gece karanlığa kadar yürüyorlardı. Malzemeleri çok ağır, botları yara yapıyordu. Fakat herkes 'savaşı kazandıracak olan bacaklardır' prensibini biliyordu. Cephedekiler büyük ve zor muharebenin yakın olduğunu hissediyorlardı.

Başkomutan, Paris civarındaki dev tahkimden, ona karşı emniyet tedbiri alınmadan geçilmesinin imkânsız olduğunu biliyordu. Böylece, 1 ve 2'nci ordulara diğer orduların güvenliğini sağlamak üzere, Paris'e karşı sağa doğru dönmelerini emretti. Bu emir verildiğinde; 1 ve 2'nci orduların bu emir gereği başlayan hareketi ve aynı zamanda Fransızların geri çekilmeyi durdurup Alman sağ kanadına hücum etmesi Marne Savaşı'nı başlattı.

5 Eylül'de, 2'nci ordunun sağ kanadındaki 14'üncü Tümen Montmirail'in doğusuna geçerek uzun bir yürüyüş yaptı. Bu birliğin askerleri Petit Morin Irmağı'nı geçtiler ve geceyi nehrin güneyindeki bir köyde geçirdiler. 6 Eylül günü, güneyde gürültülü bir topçu ateşi başladı. Tümen, top seslerinin geldiği yönün aksine, kuzeye doğru yürüdü. Askerler, neden geriye doğru yürümek zorunda olduklarını öğrenememiş olmaktan rahatsızdı. Şimdiye kadar hep ileri doğru yürümüşlerdi. Onlar henüz bir aydır savaştaydılar ve henüz savaşın iniş ve çıkışlarını öğrenememişlerdi.

Öğle sıralarında, tümenin ordu ihtiyatı olacağı öğrenildi. Biraz sonra anayolun iki yanında mola verildi. Molada askerlerin ruh hali biraz düzeldi. Askerler bütün öğleden sonra orada kalmaktan memnundular, çünkü onlar, ihtiyatların dinlenmesine izin verilmesinin, muharebenin iyi gittiği anlamına geldiğini bilecek kadar savaşı öğrenmişlerdi. Geceye doğru topçu ateş sesleri son buldu.

Eylül'ün 7'si, sabah erken saatlerde tümen, Artpones'in güneyindeki ormana doğru kısa bir yürüyüş yaptı. Burada as-

kerler, kendilerine güven vermekten uzak manzaralarla karşılaştılar; telaşla cepheden geriye giden çok sayıda hasara uğramış ikmal araçlarıyla karşılaştılar. Şoförler, bir Alman geri çekilmesinden, ağır zayıatları ve yenilgiden bahsetti. Görmedikleri, fakat duydukları bu çatışma hakkında askerlerin ümitsizliği artmaktaydı.

Sabah saat 8.00 sıralarında, genç bir subayın mensup olduğu tabur, Villemoyenne'in güneybatısında bir mevkie intikal etti ve mevzi kazmaya başladı. Askerler durumu anlayamamıştı. Şimdiye kadar Fransızları güneye sürmekteydiler. Dün, kuzeye doğru yürümüşlerdi. Bu sabah ise birliklerinin geri çekilmeye zorlandığı söylentisi duyulmuştu. Şimdi cephe-leri batıya dönük, yani dış kanada doğru mevzi kazıyorlardı. 1'inci Ordu nerede olabilirdi? Her şey Fransızların 2'nci Ordu'nun sağ kanadına taarruz edeceğini gösteriyordu. Subaylar, askerler arasındaki bu endişeli durumu fark ettiler, fakat bu durum hakkında düşünmeye fazla zaman olmadı, çünkü saat 11.00'de, mevzi kazınayı bırakıp doğuya doğru cebrî bir yürüyüşe başlanması için emir alındı.

Gidilecek yer 2'nci Ordu'nun arkasındaydı. Yürüyüş zor, hava sıcak ve tozluymdu. Taburun çok uzun cephan ve ikmal araç konvoylarının arasından geçmek zorunda kalması işi daha da zorlaştırıyordu. Öğleden sonra saat 1.00 sıralarında gidilecek yere henüz ulaşılammış olmasına rağmen yürüyüş durduruldu. Hemen sonra geri dönüldü ve tekrar Artgonges civarına doğru yüründü.

Saat 5.00'te tabur tekrar Artgonges yakınlarına geldi. Akşam saat 8.00'de, subaylar hâlâ olayları tartışıp, olayların arkasındaki gerçekleri bulmaya çalışırken, yeni bir şoka uğradılar. Tabur komutanı, Fransız ordusunun sol kanadına girme yaptıklarını ve hemen sol kanada yardım için dinlenmeden ve yürüyüş zayıatına bakılmaksızın yürüyüşe geçmelerinin gerektiğini bildirdi.

Tabur doğuya doğru bir cebrî yürüyüşe başladığı zaman

hava zifiri karanlıktı. Zaman zaman yürüyüş araziden yapıyor, her 30 dakikada bir 5 dakika koşuluyordu. Savaşlarda, yürüyüş zayıatları gece yürüyüşlerinde ve geri çekilmelerde hiçbir zaman ağır olmaz. Sebebi basit: Kimse nerede olduğunu bilmediği bir zamanda veya düşmana yakalanmaktan korktuğu durumda birliğinden ayrılmak istemez.

Champaubert'te askerler bitkin bir şekilde yere yığıldılar ve hemen uykuya daldılar. 3 saatlik kısa dinlenmeden sonra kaldırıldılar. Gün ağarırken taarruz edeceklerini düşünüyorlardı, fakat tekrar doğuya yürümeye başladılar. Hiç kimse sebebini bilmiyordu.

Sebep şuydu:

5 Eylül'de 1'inci Ordu'nun sol kanadı, 2'nci Ordu'nun oldukça güneyinde kalmıştı. Şayet başkomutanın emrettiği dönüş hareketi yapılıyorsa, o zaman 7'nci Kolordu'nun, 13 ve 14'üncü tümenleriyle cephede kalması gereksiz olacaktı. Bundan dolayı ihtiyat olarak görevlendirilmiş ve ordunun ilerleme mihrini açık tutmak için Montmirail'in kuzeyine hareket ettirilmişti. Aynı zamanda diğer kolordu, sağa doğru geniş bir çember üzerinde hareket etmek zorunda kalmıştı.

6 Eylül'de güneye ilerleyen bütün kolordular sıkı şekilde muharebeye tutuştular ve 13'üncü Tümen şiddetli bir çatışmaya giren 9'uncu Kolordu'ya yardıma mecbur oldu. Böylece ordu ihtiyatı olarak sadece 14'üncü Tümen kaldı. Aynı gün, 4'üncü İhtiyat Kolordusu'nun, ordu kanadını yalnız başına koruyamayacağı anlaşıldı. Bu nedenle, 1'inci Ordu, birbiri ardından kolordularını ve hatta son olarak 3 ve 9'uncu kolorduları güneyden Ourep Nehri'ne sevk etmeye zorlandı. Bu yüzden de bizim 14'üncü Tümen'de geriye kaçış (ricat) söylentileri yayılmaya başladı.

Bu hareketlerden dolayı meydana gelen boşluk, birkaç süvari tümeni tarafından emniyete alındı. Bu durum 2'nci Ordu'nun sağ kanadının geride kalmasını ve taarruzun sol kanat tarafından tek başına sürdürülmesini zorunlu hale getir-

di. Bunun sonucu olarak da ordunun sağ kanadını emniyete almak sorumluluğu, sağ kanadın gerisinde bulunan 14'üncü Tümen'in bahtına düştü. Bu, tümene niçin cephesi batıya dönük olarak mevzilenme emri verildiğini açıklamaktadır. Bu sırada ordunun bütün cephesi boyunca kanlı bir çarpışma başladı. Doğal olarak, ordu komutanı ihtiyatlarının, gelecek yerde kullanabilmek için cephe merkezinin gerisinde bulunmasını istiyordu. Raporlar 1 ve 2'nci ordu arasındaki boşluk bölgesinde durumun kritik olmadığını gösterdiğinden, ordu komutanı bu hareketi, yani Fromentieres'e intikali emretti. Ancak, sağ kanadın hemen emniyete alınmasını gerektiren yeni bilgiler alınması üzerine, bu hareket tam manasıyla gerçekleşemedi. Bunun sonucu olarak, 14'üncü Tümen ordunun sağ kanadının arkasına geri intikal emri aldı. Daha sonra, 7 Eylül akşamı, ordu karargâhına yeni bir haber daha geldi. Fransızlar, 10'uncu Kolordu ile muhafız kolordusu arasına girmeye muvaffak olmuşlardı. Elde bulunan tek ihtiyat 14'üncü Tümen, zor bir gece yürüyüşü yapmak zorundaydı.

Bu andaki durum (7 Eylül akşamı) şöyleydi: 2'nci Ordu'nun sağ kanadı geri çekilmiş, fakat Fransız ve İngiliz kuvvetleri yavaş bir hızla takip etmişlerdi. Buna karşın düşman cephesinin sol kanadında zayıf bir nokta görülüyordu. Bu noktadan Fransız hatlarına girme yapmak mümkün olabilirdi. Fakat bu yapılacaksa çok çabuk yapılmalıydı, çünkü sağ kanatta durum çok çabuk değişiyordu. Bu esnada, 14'üncü Tümen'in halen bulunduğu yerde olmasına acilen ihtiyaç duyulmadığı anlaşılıyordu. Bu nedenle, tek ihtiyat kuvveti olarak, savaşın kazanılmasına yardımcı olmak üzere 8 Eylül sabahı erkenden harekete geçildi.

5 Eylül'de Alman önderler, devamlı geri çekilen bir düşmanla karşı karşıya olduklarına inanmışlar ve kararlarını bu varsayım üzerine oluşturmuşlardı. Ancak 6 Eylül günü, Fransızların artık geri çekilmediklerini, hatta karşı hücumla geçtiğini görünce şaşkınlığa uğradılar. Savaşta düşmanın ni-

yeti ve hareketleri hakkında bilgi noksanlığının bulunması her zaman beklenebilir. Açık savaşta biz, düşmanın nerede olduğunu, kuvvetinin ne kadar ve niyetinin ne olduğunu hiçbir zaman tam olarak bilemeyiz. Savaş, harita meselesi kadar kolay değildir. Önderler, hemen hemen her zaman, tam bilgiye sahip olmadan emirler vermek zorunda kalırlar. Çoğu zaman belirsizlik olmayan tek şey görevimiz ve amacımızdır. Bunlar çoğunlukla, bizim emirlerimizin temelini oluştururlar. Eğer bir önder emir vermek için tüm bilgileri beklerse, asla emir veremeyecektir.

2'nci Ordu'nun, 5 Eylül'de Paris'e karşı emniyet oluşturma emri aldığını gördük. Genel karargâhta yeterli bilgi olmamasına rağmen, bu emrin derhal verilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştı. Bu kararın doğru olduğu sonradan kanıtlandı. 2 gün sonra 14'üncü Tümen'e, sağ kanattan sol kanada güç bir gece yürüyüşü emri verildi. Bu olayda ordunun kararı yanlış bilgi üzerine kurulmuş, 14'üncü Tümen gereksiz bir hareket icra etmişti. Savaşta bilgilerin çoğu yanlış ve yanıltıcıdır; bu nedenle, bütün raporlar kabul edilmeden önce dikkatle değerlendirilmelidir.

Savaşın belirsizliği ve düşman hakkındaki bilgi eksikliğinden dolayıdır ki, bir önderin ihtiyat kuvvetleri bulundurması zorunludur. Fakat ihtiyatlar da kullanılmak içindir. Muharebede, sadece savaşa asker avantaj sağlar. Önderler, düşman hakkındaki bilgiler değiştikçe, o andaki durum değerlendirmelerine bağlı olarak ihtiyatlarını hareket ettirme eğilimindedirler. Verilen örnekte, ordu ihtiyatı olan 14'üncü Tümen, bu şekilde hareket ettirilmiştir. Onun bazıları zorunlu, bazıları gereksiz olan farklı hareketleri göstermektedir ki, savaşta çok sayıda ileri geri hareketler olacağı ve bunların sebebinin birliklerle anlaşılamayacağı bir gerçektir. Şüphesiz her önder, gereksiz yürüyüşlerin sadece birliğin fiziki gücünü azaltmakla kalmayıp, aynı zamanda morallerini de ciddi şekilde etkileyeceğini dikkate almak zorundadır. Öte yandan askerlerin de

savaşın değişen şartlarından dolayı sonradan gereksiz olduğu anlaşılacak yürüyüşlerin sık sık yapılabileceği konusunda uyarılmaları gerekir. Bu tür durumlarda soğukkanlılık ve metanetle tahammül etmeleri onlara öğretilmelidir.

14'üncü Tümen'in bu taarruzda, muharebenin sonucunu belirleyecek bir görevi vardı ve çok zordu. Joches köyünün güneyindeki Petit Morin Nehri'nin geniş bataklığını ateş altında geçmek zorundaydı. Arazi olabildiğince elverişsizdi. Piyadelerce geçilmesi dahi imkânsız olan bu bataklıkta, tek yollu bir köprü vardı. Bataklığın güneyine yerleşmiş olan Fransızlar, top ve makineli tüfekle Joches köyüne ve yola ateş edebiliyorlardı. Nehrin ötesinde uzun bir sıra oluşturan yüksek ağaçlar, Alman topçusunun 154 rakımlı tepeyi gözetmelerini önlüyordu. Tabur 8 Eylül günü sabahı saat 8.00'de kuzeyden yürüyerek Coizard köyünün kenarına ulaştı ve bu köyün bahçelerinde harekât için hazırlandı. Çok sıcak bir gündü. Mavi gökyüzünde parlayan güneş gözleri kamaştırıyordu. 2'nci bölüğe komuta eden genç subay, kendi cephesindeki araziye keşfetmek için köyün güney tarafına hareket etti. Buradan Joches köyünü, korkunç bataklığı ve bataklığın ötesinde biçilmiş tarla çitlerinin bulunduğu 154 rakımlı tepeyi görebiliyordu. Sabah güneşinde açıkça görünen kırmızı pantolonlarından, 154 rakımlı tepedeki Fransız askerleri fark edilebiliyordu. Hiç atış yapılmıyordu. Hemen arkasına baktığında mevzilerine girmekte olan Alman topçu bataryalarını gördü ve askerlerin memleket şarkıları söylediğini duydu.

Saat 9.00 civarında ilk keşif kolları Joches'den ayrılıp bataklığı geçmek için hızla ileri hareket ettiler. Fransızlar hemen yola ve köye toplar, makineli ve diğer tüfeklerle ateş açtılar. Hâlâ gözetleme yapan genç subay, keşif kolu personelinin yolun doğusundaki hendeğe acele ile kendilerini attıklarını gördü. Bu noktada, birliğe geri çağrıldı ve tabur komutanından şu emri aldı: 'Diğer alayın bir taburu Petit Morin Nehri'ni geçmeye başladı. Bizim alayımız onu, 2'nci bölük önde olmak

üzere takip edecek. Hedef Broussy-le-Petit köyüdür. Hepsi bu kadar...'

Bölük subayları ve askerler, ne düşmanın yerini ne de gücünü biliyorlardı. Topçu tarafından desteklenip desteklenmeyecekleri de söylenmemişti. Sağ ve sollarında kimin bulunduğundan haberleri yoktu. Bildikleri tek şey hücum etmek zorunda oldukları ve bataklığın ötesinde Fransızlarla karşılaşacak olmalarıydı. Biz savaşta bu tecrübeyi, Doğu cephesinde, Batı cephesinde, Romanya'da Kafkaslar'da her zaman yaşadık; bir taarruzun başlangıcında düşman hakkında hiçbir zaman yeterli bilgimiz olmadı.

Taarruz başlamadan önce, bölük komutanı askerlerine; ateş ederken sakin olmalarını ve doğru nişangâh ile ateş etmelerini tembih etti. Bu ikazda bulundu, çünkü daha önceki çarpışmalarda heyecanlı çok sayıda askerin nişangâhlarını doğru olarak ayarlamayı unuttuklarını gözlemlemişti. Daha sonra hareket eden bölük, biraz sonra Joches köyüne ulaştı.

Fransız topçusu köye ateş ediyordu, fakat bölük bu bölgeyi koşarak zayıf vermeden geçti. Köyün güney hududuna ulaştıklarında, öndeki taburun son elemanının bataklığı henüz geçmediği görüldü. Bu nedenle bölük komutanı bölüğü yoldan çıkarıp, sağladığı örtüden yaralanmak için yakındaki bir binanın arkasına aldı. Buradan, öndeki taburun en gerisindeki mangaların, yolun kenarındaki hendeğe doğru koştuklarını gördü. Köprüyü geçerken birçok asker vurulmuştu. Fransız topçusu, Joches köyüne ve yola çılgın gibi ateş ediyordu. Biraz sonra köy yanmaya başladı. Bölük, küçük gruplar halinde komutanlarının arkasında yere yatmıştı. Kimse konuşmuyor, herkes komutana bakıyordu. Aniden büyük bir gürültüyle bir top mermisi bölüğün ortasına düştü. 10 asker yaralandı veya öldü. Bütün askerler ayağa fırladı. Büyük bir kargaşa yaşanıyordu. Birden bölüğün ortasında, atın üstünde general, tugay komutanı belirdi. Sanki bir şey olmamış gibi soğukkanlı bir şekilde purosunu içiyordu. Şöyle emretti:

‘İkinci bölük sıraya gir! Umarım bir daha böyle bir manzara-
rayla karşılaşmam. Eğer karşılaşsam, garnizona dönüldü-
ğünde bazılarınızı hapse atacağım.’

Bu akıl almaz soğukkanlılık, birlikler üzerinde harika
bir etki yaptı. Bölük hemen sıraya girdi, takımları oluşturdu
ve hızla yolun kenarındaki hendeğe ilerlemeye başladı. Saat
10’da sadece 3 ilave kayıpla bataklığı ve köprüyü geçtiler.

Bataklığın diğer tarafında bölük komutanı, her takımı
ayrı ayrı topladı. Diğer birliklerin yaralı ve ölüleri, sıralı uzun
ağaç dizisinin yanında gelişi güzel dağılmışlardı. Bölük ko-
mutanı hâlâ düşmanın ve kendisini destekleyen birliklerin ne-
rede olduğuna dair bir bilgiye sahip değildi. Sadece ağaçların
arkasından gelen ateş seslerini duyuyordu. Topçu mermileri,
makinelî tüfek ve tüfek mermileri üzerlerinden devamlı vızıl-
dıyordu.

Bölüğün 3’üncü takımı ağaçlar arasında örtülü mevzi iş-
gal ederken, iki takımı ile ilerlemeye başladı. Öndeki takımlar
ağaçlık bölgeyi terk eder etmez ağır bir ateşe maruz kaldı.
100 metre kadar önünde ateş eden askerleri gören bölük ko-
mutanı, kendi takımını bunların 50 metre ötesine sıçratarak
ateş açtırdı. Burada ilerleme ‘La Verrerie Ferme’den açılan
makinelî tüfek ateşi nedeniyle durdu. Bu ateş ağır kayıplara
sebep olduğundan, komutan 3’üncü takıma bir haberci koş-
turarak çiftliğe hücum etmelerini emretti. Yarım saat sonra
bu rahatsız edici ateş kesildi. Ertesi gün 3’üncü takımın çiftli-
ği sadece hafif zayıyla ele geçirmiş olduğu anlaşıldı.

Bu sırada bölük bir ateş muharebesine girmişti, fakat
Fransız hatlarında, tahıl demetleri ve çitlerden yükselen küçük
bir duman haricinde bir şey gözüküyordu. Hücum eden iki
takımın ortasında bulunan bölük komutanı, diğer bölükten as-
kerlerin kendi takımları içine karıştığını fark etti. Bu sıralarda
ateş hattı arkadan gönderilenlerle desteklenmiş ve bu yüzden
bahsettiğimiz bölüğün askerleri diğer iki alayın askerleriyle
karışmıştı. Hepsi bir hat üzerinde yatıyorlardı. Biraz gerideki

ağaç dizileri, bataklığı geçen birlikler için toplanma yeri gibiydi. Yarım saat sonunda bütün birlikler ümitsizce birbirine girmiş durumdaydı. Komuta eden yoktu! Bütün subaylar cephe hattındaydı, sağda ve solda sadece az bir mesafeyi görebiliyorlardı. Bölük ve daha üst komutanlarının yerinin, birinci hat olmadığını bilecek kadar tecrübeli değillerdi.

Böylece, 700 m'lik cephede, birbirine karışmış üç tabur muharebeye tutuşmuşlardı. Tam anlamıyla gözetleme yapamayan topçular, etkisiz bir destek verebiliyorlardı. İlerlemek için devamlı harcanan çabalara rağmen, cephe 100 m'den fazla ilerleyemedi. Öğleden sonra saat 1.00 sularında alayın son taburu yolun sağından ilerledi, fakat bu da Fransız topçu ateşi ve tüfek ateşleriyle durduruldu.

Askerler sakin ateş ediyorlardı, fakat ilerleyemedikleri için belli bir gerginlikte hissediyorlardı kendilerini.

Öğleden sonra saat 2.30'da bir Alman obüs bataryası aniden yanmakta olan Joches köyünden dörtnala çıktı ve köprüye yaklaştı. Fransız topçusu cehennem gibi ateş ediyordu, fakat batarya köprüyü kazasız geçti ve piyadelerin 300 m gerisinde mevziye girdi. Bu mevziden çabuk ve etkili atışlar yapmaya başladı. Aynı anda diğer piyade alayından bazı bölükler ve cepheye ulaştı. Karar vermek için tam zamanı olduğunu düşünen bir subay, yanında uzanan borazancıya bağırdı: 'Hücum borusunu çal!' Borazancı sakince yerinden kalktı ve askerlerin çok iyi bildiği ve tanıdığı işareti verdi. Diğer borazancılar bunu taklit etti. Bütün hat boyunca askerler kalktı, süngü taktı ve ileri fırladılar. Fakat Fransızlar cesur insanlardı ve yerlerinden kıpırdamadılar. Hâlâ ağır bir şekilde ateş ediyorlardı, fakat Almanlar kritik süreyi atlatmışlardı. Şimdi saldırıyorlardı, coşku dolu ve durdurulmamak konusunda kararlıydılar. Saldırı başarılı oldu, Fransızların bazıları cephe düşmeden kaçmıştı, kalanları cesurca savaştı, öldü veya esir düştü.

Almanlar zapt ettikleri 154 rakımlı tepenin zirvesinden

Fransızların çekilmekte olduğu Broussy-le-Petit köyüne doğru baktılar. Herkes şöyle düşünüyordu: ‘Çarpışmalar bitti, biz kazandık, şimdi kaçmaya devam etmeleri için Fransızları takip edebiliriz.’ Emir bekletmeden tepeden aşağı inip, Broussy-le-Petit köyünü zapt etmek için ilerlemeyi sürdürdüler.

Aniden önlerindeki vadiden korkunç bir makineli tüfek ateşi yediler ve aynı anda Fransız topçusu da bütün gücüyle üzerlerine ateş etmeye başladı. Birkaç dakika içinde Almanlar büyük kayıplar vererek durmak ve yere yatmak zorunda kaldılar. Korunacak sütte bulmaya çalıştılar, fakat tepenin düşman tarafındaki yamacında olduklarından bu imkânsızdı. Sağanak gibi yağın bir ateşe yakalanmışlardı. Kendi topçuları, piyadenin önündeki vadiyi gözetleyemedikleri için yardımcı olamıyordu.

Bu arada genç subayımız bir düzine değişik bölükten gelmiş askerlerin arasında kaldı. Bunların hiçbiri kendi bölüğünden değildi. Bu kritik durumun zorlukları yetmezmiş gibi, Alman orta topçusu da aniden kendi birliklerinin üzerine ateş etmeye başladı. Artık bu çok fazlaydı. Önce birkaç tanesi, sonra da giderek artan sayıda asker kendilerini korumak için tepenin arka tarafına koşmaya başladı. Subaylar ve astsubaylar askerleri engellemeye çalıştılar, fakat geriye kaçıışı durdurmada sadece kısmen başarılı olabildiler.

Bu geri kaçmanın sebebi psikolojik durumdan kaynaklanmaktaydı. Askerler, gece zor bir yürüyüş yapmış, sabah-tan öğleye kadar da ağır bir çatışmaya girmişlerdi. Yapılan başarılı taarruzdan sonra ‘çarpışma sona erdi, şimdi artık sadece düşmanı takip etmek kaldı, görevimiz başarılmıştır’ diye düşünüyorlardı. Fakat hemen ardından bu yoğun ateş ve kayıplar geldi. En son olarak da kendi topçuları tarafından bombalandılar. Art arda gelen ters ve beklenmedik olaylar, halen savaşta çok yeni olan ve muharebe tecrübesi konusunda eğitilmemiş bu askerler için zor bir sınav olmuştu.

Şimdi birbiri arkasından daha fazla asker tepenin arkası-

na çekildi. Sanki bütün hat parçalanacakmış gibi görünmeye başladı. Derken altı adet atla çekilen topların sırttan aşır süratle ve doğruca cephe hattına girerek atışa başladığı görüldü. Bu askerlere yeni bir cesaret verdi. Aynı zamanda yeni bölükler de ileri yanaştı ve borazancı tekrar hücum borusu çaldı. Bu, tam zamanında yapılmıştı. Herkes kalktı ve sadece 400 metre ilerideki düşmana doğru hücumu başladı. Bir süre göğüs göğse çarpışmadan sonra, Fransızlar bataklık araziden geçerek Broussy-le-Petit köyüne doğru çekilmeye başladılar. Fakat bu arada gece çökmüş ve köy ele geçirilememişti. Almanlar geceyi ulaştıkları hatlarda geçirdiler, fakat çok az dindiler. Gece boyunca birlikler yeniden teşkilatlandılar, sahara mutfağı sıcak yemek getirdi ve yaralılar geriye gönderildi.

9 Eylül sabahı saat 4.00'te hâlâ karanlık iken, keşif birlikleri, Broussy-le-Petit köyünde Fransızların bulunmadığı haberini gönderdiler. Bölük komutanımız bölüğünü derhal kaldırdı, mesajı tabur komutanlarına yolladı ve köye doğru ilerlemeye başladı. Hiçbir mukavemetle karşılaşmadan köye girdi ve köyün ötesindeki tepeye ilerledi. Bu tepenin doruğundan baktığında dahi düşmandan hiçbir işaret göremedi. Fakat bu sırada, tabur komutanından ilerlemeyi durdurması ve müteakip talimatları beklemesi emrini aldı. Öğleden sonra saat 1.00'de bataklık arkasına çekilme emri geldi. Bir gün önce muharebeyi kazanmış olduklarını düşündüklerinden, ne komutan ne de askerler buna bir anlam veremediler. Herhangi bir düşman ateşine maruz kalmadan geri çekildiler, bataklığı geçtiler ve bunun gerisinde mevzilendiler. Takip eden gecede geri çekilmeye başladılar. Marne Muharebesi sona ermişti.

8 Eylül'deki kayıplar çok ağırdı. Genç subayımızın bölüğü, muharebe başlarken sahip olduğu 120 askerden 62'sini, yani %50'den fazlasını kaybetti.

Bu bölük yetersiz bir taarruz emri almıştı. Gün boyunca aldıkları tek emir buydu. Düşman hakkında bilgi yoktu, böyle olunca da düşmanın önemli bir gücü olmadığını dü-

şünmüşlerdi. Taarruz başında bütün birlikler birbirine karışmıştı, sebep: Bataklığı geçer geçmez hızla ilerlediler, dar bir cepheye istemeden bir karışıklık ve şaşkınlık meydana geldi. Taarruz hazırlığı da aceleyle getirilmiş, mevcut köprüyü geçtikten sonra, mevzi alınmalı, koordinasyondan sonra geniş cepheyle taarruza başlanmalıydı.

Yüksek moral ve eğitime sahip olmalarına rağmen savaş tecrübeleri yoktu. Psikolojik olarak hazır değillerdi. Barışta askerlere, savaşta onları nelerin beklediğini öğretmek oldukça zordur. Askeri tarih ve ondan çıkarılacak derslerle hiç değilse bazı gelişmeler elde edilebilir.

8 Eylül günü harekâtla sağlanan başarının gerçek sahibi, subaylarca yönetilen ve korkusuzca ileri atılıp mevziye giren topçu bataryasıdır. Bu örnek harekât ruhları heyecanlandırmış, ölümü göze almayı korkusuz hale sokmuştur.

Savaşın başlamasından hemen sonra Almanya'da yeni birkaç kolordu oluşturulup eğitildi ve bunlar sonbaharda düşman saflarına girmeler yapmak için Flanders'e gönderildi. Bu kolordular çoğunluğu üniversite öğrencisi olan gönüllülerden oluşuyordu. Bütün sınıflar, profesörleriyle birlikte ordu saflarına katılmışlardı. Onların istek ve moralleri, sık rastlanacak bir şey değildi. Fakat eğitimleri yetersizdi. Bu askerlerin eğitimleri, yıllardır emekli listesinde bulunan ve muharip alaylarda savaşmak için çok yaşlı ihtiyat subaylarınca yaptırılmıştı. 1914'ün Ekim ve Kasım aylarında, yeni kolordular bu yaşlı subayların komutasında, Flanders'te muharebeye sokuldu. Burada, birkaç aylık savaş tecrübesine sahip, hareketli bir düşmanla karşı karşıya geldiler. Yeni Alman birlikleri müthiş bir istekle saldırıyor ve kahramanlar gibi dövüşüyorlardı, fakat onların her çabası inanılmaz yüksek kayıplarla son buluyordu.

Şimdi ortaya çıkan soru, başka kolorduların aynı şekilde mümkün olan en kısa zamanda muharebe sahasına gönderilmesine devam edip edilemeyeceği idi. Ekim kolordusu ile yapı-

miş olan hata bu yeni birliklerle tekrar edilmemeliydi. Sonuçta, 1915 Ocak ayının başlarında, bu yeni birliklere savaş tecrübesi olan subay, astsubay ve askerler görevlendirildi. Genel bir kural olarak bu askerler, yaralanmış olup hastanelerden cepheye henüz dönmüş olanlardan seçiliyordu. Bu yeni birliklerdeki her subay, bir miktar savaş tecrübesine sahipti. Astsubay ve askerlerin çoğu da aynı ölçüde tecrübeliydiler. Bu düzenleme sonunda, yeni birliklerin subaylarının tamamı, astsubayların üçte biri ve erlerin beşte biri tecrübelilerden meydana gelmekteydi. Bu askerler, birlik halinde sadece üç hafta eğitildiler. Daha sonra tümenler halinde tertiplendiler ve Mazuria Gölü Kış Savaşı'na katılmak için Doğu Prusya'ya gönderildiler.

Takriben 10 Şubat'ta, bu yeni alaylardan biri trene bindirilip Hindenburg'un bulunduğu bölgenin kuzeyine gönderildi ve buradan da küçük bir köye doğru yürüyüşe geçti. Burada iki gün kaldılar ve bu sürede askerlerin dinlenmesine izin verildi. Müthiş bir soğuk vardı. Kar kalınlığı hemen hemen 1 metre idi. Her mangada, önceden cephede bulunmuş bir veya iki asker vardı. Diğerleri 20-22 yaşlarında genç askerlerdi. Her evde bu deneyimli askerlerden birkaç tane bulunuyordu. Genç askerler devamlı etrafında toplanıp merakla onların hikâyelerini dinliyordu. Doğal olarak bu hikâyeler savaşla ilgiliydi, savaşın nasıl bir şey olduğu ve eski askerlerin savaştan ne öğrendikleri hakkındaydı. Onlar, tecrübeli olduklarından ve savaş hakkında hiçbir şey bilmeyen bu 'acemi çaylaklara bir şeyler öğrettiklerinden dolayı gururlanıyorlardı.

Şöyle konuşuyorlardı: "Size gerçek savaşı anlatmak istiyoruz. Bizi dinleyin. Biz buradakilerden çok değişik şeyler gördük' ve ardından yeni bir hikâyeye geliyordu. Yahut da 'Bizler, Rusları defalarca yenmiş ve yenilgiye uğratmış olan Hindenburg'un emri altında savaşıyoruz. Eğer Hindenburg bize komuta ediyorsa, emin olun ki bu savaşı kesinlikle kazanırız. Bekleyin ve görün, yüzlerce Rusu esir alacağız.'

Komutanları hakkındaki bu güven duygusu subaylar ta-

rafından da paylaşıyordu. Herkes Hindenburg'un emrinde savaşmaktan ilham alıyordu. O şimdi artık yeterli üne sahipti. Tannenberg (Modern Cannae) Savaşı'nı kazanmış, Rusları Mazuria göllerinde yenmiş ve Güney Polonya'da Lodz ki başarılı iki savaşı yönetmişti. Subaylar geleceğe büyük bir güvenle bakıyorlardı.

Yeterli bir dinlenmeden sonra cepheye doğru yürüyüş başladı. Yürüyüş; soğuk, uzun ve derin karda çok zor geçiyordu. Yürüyüş kolları sık sık duruyor ve çok kısa bir kontrolden sonra devam ediyordu. Her yeni duruşta şu ses yükseliyordu: 'Hindenburg bizim önderimiz, gerekli olan tek şey de bu.' Alay geceleyin cephenin hemen gerisine ulaştı. Burada, telli irtibatı olmayan ve bir avuç dolusu piyade askerinin işgal ettiği birkaç irtibat hendeği vardı. Ruslar 400 metre kadar ilerideki bir ormanın kenarındaydı. Bütün cephe sessizlik içindeydi. Cephede gece boyunca sadece birkaç tane topçu mermisi patlaması duyuldu.

Almanlar siperlere girdiğinde hâlâ karanlıktı. Şaşırtacak kadar kısa bir zamanda bölükler taarruz için tertiplendi ve her er taarruz düzenindeki yerini aldı. Hiçbir soru sorulmadı ve hiç karışıklık olmadı. Her yerde tecrübeli askerlerin genç arkadaşlarına, ne yapmaları ve nasıl davranmaları gerektiği söylüyordu. Onlar tam olarak ne olacağını biliyorlardı. Arada bir içlerinden birisi şöyle diyordu: 'Beni dinlerseniz, başınız derde girmez.' Bu sözler genç ve tecrübesiz askerleri sakinleştirmişti. Artık gelecek ile ilgili hiçbir endişeleri yoktu!

Gün ağarırken Almanlar taarruza başladı. Ruslar tamamıyla baskına uğramıştı. Piyade ateşleri zayıftı, topçuları da seyrek olarak ateş ediyordu. Birkaç dakika içerisinde Almanlar, Rus siperlerine girmişti. Genç askerlerin nasıl taarruz ettiklerini görmek çok zevkliydi. Tecrübeli arkadaşlarını dikkatle izliyor ve söylediklerini yapıyorlardı. Bu kısa bir harekâtı ve Almanlar kazanmıştı. Hemen takip başladı. Şimdi genç askerler, tecrübeli arkadaşlarına daha çok güveni-

yorlardı. Buna karşılık onlar da genç arkadaşlarına güveniyorlardı. Sonunda herkes: 'Evet, biz Hindenburg'un emrinde savaşıyoruz,' diyordu.

Cephede, dağınık müfrezeler haricinde hiç düşman kalmamıştı. Arada bir birkaç Rus askeriyle karşılaşılıyor, fakat bunların mukavemeti çabukça kırılıyordu. Yürüyüş sık ormanlık arazide gün boyu sürdü. Şiddetli bir soğuk vardı. Yürüyüş iyi bir yolda yapılmasına karşılık, kar o kadar kalındı ki, yürüyüş kolunun başındaki askerler her 30 dakikada bir değiştiriliyordu. Gece ve gündüz yürümeye devam ettiler, fakat doğuya değil, güneye doğru. Ağır sırt çantaları ve zor yürüyüş şartlarına rağmen, zafer kazanmış olduklarından askerlerin morali iyiydi. Bu uzun ve zor yürüyüşün, Rusları kuşatabilmesi için emredilmiş olduğuna inanıyorlardı. Hindenburg'da, Tannenberg'de düşmana aynı şeyi yapmamış mıydı?

Sabah oldu, fakat yürüyüş hâlâ devam ediyordu. Her yeri ağır bir sis kaplamıştı. Her yönden en fazla 100 metre ilerisi görülebiliyordu. Yürüyüş kolu aniden durdu. Taburlardan birinin bölük komutanları toplandı ve tabur komutanı onlara şu emri verdi: 'İki kilometre önümüzde Rusya'ya giden anayol var. Doğuya kaçmaya çalışan düşmana bu yol üzerinde rastlayabiliriz. Tabur tertiplenerek ilerleyecek ve bu yolun kontrolünü ele geçirecektir. Önde bulunacak olan 3 ve 4'üncü bölükler, şu anda bulunduğumuz yolun iki tarafından ilerleyecek, 1 ve 2'nci bölükler onların 500 metre gerisinden, bu yol üzerinde hareket edecek. Ben 1'inci bölüğün başında bulunacağım.'

Emir düşmanla ilgili hiçbir bilgi içermiyordu, çünkü bilgi yoktu. Buna rağmen bir karar verilmek zorundaydı. Genel durum bunu gerektiriyordu. Bir emir verilmeliydi.

Baştaki bölükler birer takımları ileride diğer ikisi ihtiyatta ilerlemeye başladılar. Bana göre bir takımın ileri çıkarılması doğru bir hareket olmuştu, çünkü kimse birkaç dakika içe-

risinde nelerin olabileceğini bilmiyordu. Her takımdan ikişer kişilik iki keşif kolu ileriye gönderildi. Her keşif kolundaki iki askerden biri tecrübeli, diğeri acemiydi.

Bu şekilde, bölükler karayoluna yaklaştılar. Birdenbire karayolunu önlerinde gördüler. Aniden bir acemi er koşarak geri geldi ve rapor verdi: '300 metre önümüzde Ruslar doğruya doğru yürüyorlar.' Aynı anda tabur komutanı atının üstünde ileriye geldi. Sadece şu emri verdi: 'Derhal hücum edin.'

Bölükler ileri hareketlerine devam etti. Karayolu doğruya doğru ilerleyen araçlar ve topçu birlikleriyle doluydu. Bir çığlık, arkasından birkaç el ateş sesi duyuldu ve Almanlar hücumla geçtiler. Hemen sonra kendilerini Rus ikmal araçları ve topçuların arasında buldular. Müthiş bir kargaşa vardı. Ruslar öylesine şaşırmıştı ki, akıllarına hiç karşı koyma düşüncesi gelmedi. Birkaç at öldürüldü ve bir iki Rus kaçınayı başardı. Geri kalanların tümü silahlarıyla birlikte esir alındı.

Ertesi gün tümen, güneye yürüyüşe geçmeye teşebbüs etti ama başarılı olamadı, çünkü derin kar ve bozuk yol şartları topların ve ikmal araçlarının hareketine imkân vermiyordu. İkinci bir teşebbüs de başarısız oldu. Bunun üzerine, ikişer tim ile çekilen birkaç topla birlikte piyadelerin güneye ilerlemesine karar verildi.

Topçuların büyük kısmının geride bırakılması tehlikeli görülebilir, fakat karar doğrudu. Almanlar takipteydi ve yenilmiş bir düşmana karşı her şeye cesaret edilebilirdi. Eğer Ruslar bozguna uğratılacaksa, hızlı olmak için her fedakârlığa katlanılmak zorundaydı. Bu durumda önemli olan bacaklardı, toplar değil.

Takip eden günler zorlu yürüyüşlerle geçti. Bugünler özellikle yorucuydu, çünkü alay bir hafta süre ile sahra mutfağından mahrumdu. Sonunda Juvalki'nin kuzeyinde bir alana gelindi. Burada Rus yancı unsurlar ile kısa bir çarpışmadan sonra alay doğruya yöneldi ve sık sık gece yürüyüşleri ile ilerlemeye devam etti. En sonunda, her taraftan Alman birlik-

leriyle kuşatılmış bulunan Rusların geri bölgesine ulaştı. Birkaç gün içinde alayın birlikleri, kendilerini özel bir durumla karşı karşıya buldular. Kuşatılmış bulunan Ruslar, Augustów ormanlarından doğuya doğru kuşatmayı yarmak için devamlı çabalarırken, bir yandan da Gradno Kalesi'nden onlara yardım için batı istikametinden taarruzlar yapıyordu. Arada kalan Almanlar iki cephede birden savaşmak durumunda kaldı. Topçu ile takviye edilen alay, cephesi doğuya dönük olarak Gradno'ya karşı savaşırken, tümenin geriye kalan birliklerinin cephesi batıya dönüktü. Günlerce arkasındaki düşman topçusunun gürültüsünü dinlerken, cephesinde de düşmanla karşı karşıyaydı. Bu hiç de hoş bir durum değildi. Bununla birlikte, bir süre içinde sahra mutfağı geri dönmüş ve moral-leri biraz olsun yükseltmede önemli katkı sağlamıştı.

Güneşli bir günde, öğleden sonra, Ruslar Gradno yönünden saldırdı. Yerler karla kaplıydı ve Almanlar 1000 metre mesafeden her askeri görebiliyorlardı. Ruslar için korunacak bir örtü bulmak imkânsızdı. Yaptıkları her hareket görülüyordu. Hücumları ağır kayıp verdirerek püskürtülüyordu. Ertesi sabah tekrar, fakat bu defa kesif bir kar fırtınası içinde saldırdılar. Bu sefer görüldüklerinde Almanların hemen önüne kadar gelmişlerdi. Baskın avantajı Ruslardan yana idi ve bu nedenle, ancak ciddi çarpışmalardan sonra yenilgiye uğratılabildiler.

Aynı zamanda ormandaki Ruslar da teslim olmaya mecbur bırakıldı. 90 bin esir ve 200 top ele geçirildi. Rus 10'uncu Ordusu imha edilmişti.

Bu harekâtın değişen koşullarında genç askerlerin tepkileri incelenirse şu sonuçlar ortaya çıkar:

Öncelikle, onlar sadece ismi bile güven duygusu veren bir komutana sahiptir. Savaşın başlarında böyle kendisini kanıtlamış bir komutana çok ender rastlanır, fakat birliklerin güvenini kazanacak birine mutlaka sahip olunmalıdır. Tam istirahat edeceklerini sandıkları sırada, birden farklı

bir yöne doğru yeniden yürüyüşe başlandığında, bazı acemi askerler şikâyet ve sızlanmalarda bulununca, yaşlı askerler hemen homurdanarak onları azarladılar: 'Pis acemiler, siz Hindenburg'dan daha mı zekisiniz? Savaş hakkında ne biliyorsunuz ki? Eğer biz ikna olduysak siz de ikna olmalısınız. Siz evinizde annenizin kucağındaiken, biz yürüyüş yapıyorduk.'

Kıdemli askerler kendilerini genç ve acemilerin öğretmeni olarak görüyor ve onların üzerinde bir sorumluluk hissediyorlardı. Askerlerin sadece dörtte biri tecrübeli olmasına rağmen, etkileri tüm birliğe tecrübeli asker niteliği kazandırmaya yeterliydi. Bu etkinin işe yaradığı savaşın daha sonraki safhalarında da görüldü. Bizim taburun bölük mevcudu 120 kişiden 20'ye düştüğünde, her bölüğe 40-45 bütünleme personeli verildi ve birkaç gün sonra 20 kişi daha geldi. Birkaç gün yürüyüşten sonra, tekrar çatışmaya girdik. Taburun bölük mevcudunun 100 asker birden kaybetmesi 1915 Eylülünde büyük Rus taarruzundan sonra olmuştu. Her bölükten geriye kalmış olan 20'şer askerin acemilerin savaş ruhuna sokulmasında büyük faydaları olmuştur. Eski askerlerle yenilerini ayırt etmek hemen hemen imkânsızdı. Bölükteki birlik ruhu otomatik olarak acemilerin içine işlemiştir. Yeniler, tecrübeli arkadaşlarına güveniyor, onların hikâye ve tecrübelerinden çabucak bir şeyler öğreniyorlardı.

Yoğun sis olduğu sabah tabur aniden durduğunda, komutan kısa fakat düşman hakkında bilgi olmamasına rağmen yeterli bir emir verebilmişti. Bu tabur komutanı, yakın geçmişteki savaş tecrübelerinden ders almıştı. Düşman hakkında bilgi noksanlığının normal bir şey olduğunu biliyordu. Bir emir vermesi gerekirken bunu geciktirmeyi, düşman hakkında bilgi noksanlığının mazeret göstermeyeceğini öğrenmişti. Sonuçta, birlikler yerlerini almış ve düşmanla karşılaştıklarında savaşmaya hazır haldeydiler.

İlk Alman taarruzu ile kar fırtınasında icra edilen Rus

taarruzu çok etkili olmuştu. Her ikisinde de 'baskın' faktörü vardı. Alman taarruzundaki başarı, ağır kayıp vermeden sağlanmıştı, Rus taarruzu başarısız ağır kayıp vermeden sağlanmıştı; Rus taarruzu başarısız oldu, ancak çok zorlukla defedilebilmişti.

Savaşta baskın hayati bir konudur ve bunu sağlamak için hiçbir gayret esirgenmemelidir.

Takriben 1915 Eylülü'nün 20'nci günüydü. Bir Alman taburu günlerdir kötü hava şartlarında Rusya'nın içlerine doğru yürüyordu. Eylül ortalarında bu tabur, Rus kuvvetleriyle Vilna yakınlarında ağır çarpışmalara girmişti. Daha sonra doğuya doğru tekrar yürüyüşe başladı. Birkaç gün hiçbir teşkilatlı düşman birliğiyle karşılaşmadı. Tabur bataklıklar, ağaçlıklar ve kumsallarla kaplı bir araziye girdiğinden, yürüyüş gittikçe daha yorucu hale gelmeye başladı.

Askerler, tümenin mi alayının mı bir parçası olarak yürüdüklerini bilmiyorlardı ve bu umurlarında da değildi. Barışta, askerlere en kıdemsiz askerin dahi durum hakkında bilgendirilmesi gerektiği öğretilir; savaşta ise kimse durum hakkında bir şey bilmez ve bilmek de istemez. Bu ilgisizlik, ast kademelerin durum hakkında çok az şey bildiği veya bildikleri gerçeğinin temel nedenlerinden biridir. Asker, kendisiyle ilgili işler yolunda gidiyorsa, bununla tatmin olur. Kendi kendisine göz kulak olmak için yapacağı yeteri kadar işi vardır. Yürümeli, uyumalı, yemeli ve düşmanla karşılaştığında da savaşmalıdır. Bütün tümenin mi yoksa sadece taburun mu taarruz ettiği onlar için hiç fark etmez. Burada da durum böyleydi. Askerler yürüyor, yiyor ve uyuyorlardı. Nereye yürüdükleri veya ne yapmaları gerektiği onlar için bir anlam ifade etmiyordu. Üst komutanları istedikleri planları, stratejik hesapları yapabiliyordu, askerler ise sadece yürürdü. Onların sık sık birbirlerine görevlerinin ne olduğunu sordukları doğrudur. Sonra biri cevap verir: 'Moskova'ya yürüyoruz.' Bunu gülüşmeler takip edecek ve herkes bu cevapla tatmin olacaktır.

Bu sonbahar günlerinin birinde, sabah saat 10.00'da tabur aniden önceki istikametinden saparak güneye yöneldi. Yürüyüş dar orman patikalarında devam ediyor, arada bir açık araziden geçiyordu. Aniden iki haberci dörtlü geldi, tabur komutanıyla kısa bir konuşma yaptı ve fırlayıp gitti. Bir şeyler yanlış gidiyor olmalıydı. Tabur komutanı atını ileri doğru sürdü. Sonra aniden döndü ve şunları söyledi: 'Ruslar üstün kuvvetlerle süvarilerimize saldırmışlar ve onlar geri püskürtmüşler. Süvarilerin yardımına gidiyoruz. 2 kilometre önümüzde bir nehir var. Biz nehir hattını savunacağız.'

Biraz sonra nehre ulaşıldı. Nehir, 40 metre kadar genişliğinde ve çok derindi. Uzak kıyısında bir köy vardı. Bizim tarafta ağaçlar ve tarlalar gelişigüzel sıralanıyordu. Hiçbir ateş sesi duyulmuyor, hiçbir Rus görülüyordu. Alman süvarileri de görünürde yoktu.

Mevcut tek harita tabur komutanındaydı. Birkaç dakika haritayı inceledi ve bölük komutanlarına döndü: 'Sağda 500 metre kadar ileride bir çiftlik var. 10'uncu alayın bir taburu orada olacak. Biz, ormanın bu kenarından sola doğru uzanan hattı savunacağız. 9, 10 ve 11'inci bölükler, her biri 300 metre genişliğinde bir bölgede, soldan sağa doğru emredilen sıra ile cephe hattını tutacak. 12'nci bölük ihtiyat olarak tabur cephesinin merkezi gerisinde bulunacak. Süvariler bizim solumuzda harekâta katılmaktadır. Şu an için topçumuz yoktur. Nehrin karşı kıyısına keşif kolları gönderin. Ben süvarilerle temas kuracağım.'

Şimdi 9'uncu bölüğü takip edelim. Genç bölük komutanı bölüğünü nehirden 200 metre uzakta olan bir ağaçlık içindeki toplanma bölgesine götürdü ve daha sonra, bölükten birkaç askerle beraber, durumu ve arazinin gerçek yapısını görmek için nehre doğru hareket etti. Bölüğü terk etmeden önce çiftlikteki taburla temas kurmak için sağ tarafa bir keşif kolu gönderdi.

Nehirde her şey sakindi. Arazi pek fazla müsait olma-

masına rağmen durum, tabur komutanının anlattığı kadar vahim görünmüyordu. Bölge o kadar sık ve kalın ağaçlarla kaplıydı ki, her yönden görüş mesafesi en fazla 100 metre civarındaydı.

Bölüğün mevcudu 80-90 kişi kadardı. Bölük komutanı iki takımını nehir hattı boyunca cephede kullanmayı, üçüncü takımını da ihtiyatta tutmayı kararlaştırdı ve emirlerini buna göre verdi.

Onun takım komutanları, çavuş olmalarına rağmen güvenebileceği adamlardı. Bölük komutanı karşı kıyıya geçebileceği bir bot bulmak amacıyla nehir boyunca ilerleme yaparken, takım komutanları takımlarına döndüler. Komutan her ne kadar karşı tarafın nasıl gözüktüğüne bakmak istediye de, itiraf etmeliyiz ki esas nedeni, nehrin karşısındaki köyden yiyecek bir şeyler bulmak ümidiydi. Sonunda aradığı botu buldu. Bu sırada arkasına baktığında takımlarının ormandan çıkıp ileri doğru gelmekte olduğunu gördü. Her şey düzgün bir şekilde gidiyordu.

Birden sağ tarafında bir tüfek patladı. Kendi kendine çiftlikteki taburdan birinin mutfak için bir domuz vurduğunu düşündü. Ardından bir tüfek sesi daha işitildi.

Kendi kendine, 'Kötü bir atış. İlk atışta domuzu mutlaka öldürmesi gerekirdi' diye söylendi. Peşinden atışlar giderek çoğaldı; iki, dört, yedi atış.

'Bir çatışma olabilir mi orada?'

Şimdi tüfek sesleri daha da sıklaşmıştı. Bundan sonraki çok kısa bir süre içerisinde şöyle düşündü: 'Muhtemelen komşu tabur bir Rus keşif kolunu tespit etti ve onu geri püskürttü.' Fakat bu atışlar sadece bir keşif kolu çatışmasından çok fazlaydı.

Bu sırada bottan indi ve 'Benim keşif kolum bana bilgi getirecektir' diye düşündü.

Aniden sağ arka tarafından gelen birkaç tüfek mermisi başının üstünden geçti. Mermilerin sesinden bunların Rus

tüfeklerine ait olduğunu anladı. Durum onun için şimdi ber-
raklaşıyordu. Komşu tabur çiftlikte değildi. Aksi takdirde
kurşunlar bu istikametten gelemezdi. Ruslar nehri geçmiş ve
şu anda çiftlikteydiler!

Ne yapmalıydı? Tabur komutanı orada değildi. Kendi
kararını vermek zorundaydı. Hemen harekete geçmeliydi.
Görev, nehir hattında savunmaktı, ama şimdi durum değiş-
mişti. Yapılacak iş, hızla ve olabildiği kadar fazla kuvvetle
nehrin bu tarafına geçmiş olan Ruslara saldırmaktı.

Habercileriyle birlikte geriye, ihtiyat takımının yanına
koştı. Yolda en çok güvendiği haberciye şu emri verdi: 'Sol-
daki takım hemen ormanlığa çekilecek ve sonra da çiftliğe
yapılacak taarruzda beni takip edecek. Sağdaki takım bölük
bölgesinin tamamını savunacak. Bu emirleri takım komutan-
larına bildir ve kararımı tabura rapor et.'

Şimdi, cephesi çiftliğe dönük mevzilenmiş bulunan ih-
tiyat takımı ile beraberdi. Buna rağmen askerler hiçbir şey
görmüyorlardı. Ateş hâlâ devam ediyordu. Genç komutan bir
dakika durmadan bağırdı: 'Bütün takım çiftliğe doğru hızlı
bir yürüyüşle saldıracak.'

Bütün teçhizat çabucak ağaçlığa bırakıldı. Büyük sayı-
da Rus askeri nehrin bu tarafına geçmeden saldırıya geçmek
gerekliyordu. Keşif kolundan bir haberci koşarak geldi. Güç-
lkle nefes alıyordu: 'Ruslar nehrin bu tarafında, çiftliğin ya-
kınındalar. Keşif kolu, çiftlikten kuzeye giden yol boyunca
mevzide. Ruslar bizi kuşatmaya çalışıyor.'

Şimdi yeni bir durum ortaya çıkmıştı. İlk karardan he-
nüz 10 dakika geçmişti. Hemen şunları düşündü: 'Durum
tamamen değişti mi? Yeni bir karar vermek zorunda mıyım?
Taarruza devam etmek mümkün mü? Ruslar büyük kısmıyla
nehrin bu tarafına geçtiler mi?'

Bölük komutanının yanında sadece 30 adamı vardı. Sal-
dırmaya karar verdi. Bunun doğru olup olmadığı söylene-
mezdi, fakat karar buydu.

İlerleme devam etti. Ağaçların altındaki ince çalılıklar, ormanın kenarına yaklaşıldığını işaret ediyordu. Taarruz eden birliklerin hemen önünde başka bir ormanlık ve ondan sonra da kuzeye giden bir yol vardı. Ruslar bu yoldaydı.

‘Yat, mesafe 400 metre, ateş!’

Verilen tek emir buydu. Yoğun bir ateş başladı. Bir süre düşmandan ateşe karşılık gelmedi, fakat biraz sonra Almanların üzerine kurşun yağmaya başladı. Açıkça görünüyordu ki, kalabalık bir Rus grubu orada gizlenmişti. Bu sırada 2’nci takımdan bir haberci geldi.

‘İkinci takım 200 metre arkamızda.’

Bölük komutanı tekrar bir karar vermek zorundaydı. Hücuma devam mı edecekti? Düşünmek için fazla zamanı yoktu. Bağırıldı:

‘İkinci takımla sağdan saldırıyorum. Bu takım ateşe devam edecek ve sonra taarruza katılacak.’

Koşarak arkadaki takımın yanına geldi, bu takımı ormanın içinden sağa doğru hareket ettirdi. Ormanın içinde koşarken şu emri verdi:

‘Çiftliğin yakınlarında Ruslar var. Biz onlara saldırıyoruz.’

Birkaç dakika içinde 2’nci takım ormanın kenarına ulaşmıştı. Ormandan çıkar çıkmaz ağır bir ateşe maruz kaldılar ve mevzilenmeye zorlandılar. Ruslar nehrin, bölük komutanının düşündüğünden çok daha ilerisine gelmişlerdi. Durum tekrar değişmişti. Ne yapmalıydı? Yeni bir karar vermek zorunda mı kalacaktı. Bu sırada taburdan bir haberci geldi.

‘Ruslar süvarilerimizin hatlarını yardı. Tabur komutanı yaralandı.’

Asker bir kelime daha söyleyemedi, başına isabet eden bir kurşunla öldü ve yere yığıldı. Durum tekrar değişmişti. Ne yapmalıydı? Yeni bir karar mı vermek zorundaydı?

Tabiatıyla durum, anlatıldığı kadar açık değildi. Bölük komutanının haritası yoktu. Çarpışmanın tam ortasında kal-

mıştı. Fakat bir şey açıktı; 50 veya 60 askerle taarruz etmek demek, kuşkusuz başarısızlıkla sonuçlanacaktı. Fakat ne yapmalıydı? Sadece iki ihtimal vardı. Oldukları yerde tutunmak veya çekilmek.

Savunma ancak Rusları karşıya püskürtecek taze Alman kuvvetlerinin varlığı halinde mümkün olabilirdi. 12'nci bölük hâlâ ihtiyatta idi, fakat bu çatışmaya katılan hiç kimse onları ne görmüş ne de onlardan bir haber almıştı. Bundan dolayı bölük komutanı 12'nci bölüğün, süvarilerin geri çekildiği yerde, yani taburun sol kanadında kullanıldığı kanaatine vardı. Hâlâ yardıma gelebilecek bir birlik vardı; çiftlikte olduğu sanılan tabur! Fakat şu anda orada değildi. Hemen yardım alılseler, Almanlar buldukları yerde tutunabilirdi. Yardım gelmeyecekse, geri çekilmenin tam zamanı demektir. Derhal yardım alma ihtimali olmadan buldukları yerde savaşmak, yok olmakla aynı anlama geliyordu. Bu şartlar altında geri çekilmeye karar verdi.

Bu kararın doğru olup olmadığını tartışmak gereksizdir. Burada önemli olan nokta, bu kararın mantıki olarak düşünerek değil, hissedilerek verilmek zorunda olduğudur. Eğer uzun süredir beklenmekte olan tabur karardan sonraki beş dakika içinde gelmiş olsaydı, o zaman bu karar ciddi bir hata olacaktı. Öncelikle önemli olan mesele, artık nehri savunmak değil, düşmanı durdurmaktır. Eğer nehirde durduramazsa başka bir yerde durdurulması lazımdır. Geri çekilme yavaş yapıldı. O anda Rus topçusu ateş açtı. Öğleden sonra bölük, daha önce süvarilerle buluşma sağlamış olan taburu ile tekrar temas kurdu. Daha sonra başka bir tabur ulaştı ve birkaç hafif topçu bataryası geldi. Kriz sona ermişti. Orman ve bataklık arasında bir sırtta savunma mevzisi tesis edildi ve ertesi gün Rus saldırıları ağır kayıplar verdirilerek püskürtüldü.

Bu çarpışmalar esnasında, savaşın çoğu zaman kendine özgü metotlar istediğini gösteren ilginç bir tesadüfi olay meydana geldi. Bu savunma mevzisinde derinlik çok azdı ve

askerler geniş bir cepheye yayılmıştı. Taburun ihtiyatı 30 kişiden oluşuyordu ve bunlar her Rus hücumunda savunmaya katılıyorlardı. Bölükler bataklıkta siper çukurları ve tel engeli olmaksızın mevzilenmişti. Arazi öyle kapalıydı ki, önlerinde sadece kısa bir mesafeyi görebiliyorlardı. Her yerde küçük çalılıklar, küçük ağaç toplulukları vardı ve bunlar görüş mesafesini azaltıyordu. Çok az asker olduğu için güçlü muharebe ileri karakolu çıkarılamıyordu. Bunlardan dolayı çoğu zaman Rusların ne zaman saldıracaklarını bilmek çok güç oluyordu. Genellikle, ancak savunma hattına yaklaştıklarında görülebiliyorlardı.

Bu durumu düzeltmek için ne yapılabilirdi? Diğer bölükten bir onbaşı basit fakat mükemmel bir çözüm ortaya attı. Hattın 500 metre gerisinde çok sayıda ineğin bulunduğu bir köy vardı. Onbaşı köye gitti ve bütün inekleri savunma hattının önüne sürdü. İnekler sessizce otlamaya başladı. Ruslar hücum için hareketlendiğinde, inekler rahatsız oluyor ve Alman hattına doğru hareket ediyorlardı. Böylece, yeni bir Rus taarruzunun kesin olduğu anlaşılıyordu. Bu inekler, bulunabilecek en etkili ileri karakol vazifesini yapıyorlardı.

Bu olaylardan çıkarılacak sonuçlara gelince: Çarpışmadan önce düşman hakkında hiçbir bilgi olmadığını ve durum hakkındaki bilginin noksan olduğu görüldü. Alman süvarisinin düşmanla temas halinde ve düşman hakkında bilgi verebilecek konumda olmasına rağmen yine de hiçbir bilgi temin edilemedi. Ruslar bir anda nehrin bu kıyısında belirdi. O sırada Rusların kuvvetinin ne olduğu da bilinmiyordu. Gelecek savaşlarda belki uçaklar kullanılarak düşman keşfedilebilecektir. Fakat hava keşiflerinden çok şey beklememeliyiz. Her iki taraf da hava kuvvetlerine sahip olacaktır. Bir tarafın iyi keşif yapabilmesi için, karşı tarafın hava gücünü daha önceden etkisiz hale getirmesi gerekecektir. Havada üstünlük sağlar ve bu devam ettirilebilirse, önemli miktarda bilgi elde edilebilir. Diğer yandan düşman üstünlük sağ-

larsa, hava keşfinden çok şey beklenemez. Ayrıca, genel bir savaşta hava kuvvetleri muharebeden önce düşmanın büyük birlik toplulukları, yürüyüş kolları ve yönleri hakkında bilgi toplayacaktır. Bu bilgiler gerideki büyük karargâhlara ulaştırılacaktır. Fakat cephede olanların bilmek istedikleri şeyler, düşman makineli tüfeklerinin, kuvvet çoğunluğunun nerede olduğu gibi bilgilerdir. Mesaj ve yazılarla bize nadiren ulaşan bilgiler, ulaştığı zamanda genellikle bir işe yaraması için çok geçtir.

Üstelik piyadeler devamlı kendilerini uçaklara karşı gizlemek için ciddi çaba gösterirler, geceleri yürüyerek ve küçük gruplara ayrılarak. Taktiğimiz bu olunca, düşman da benzer yöntemlerle kendi hareketlerini gizlemeye çalışacaktır.

Gerçek şu ki, geleceğin savaşlarında da yine düşman hakkında yeterli bilgi olmaksızın kararlar vermek zorunda kalınacaktır.

Zor durumlardan ancak basit kararlar ve basit emirlerle çıkılabilir. Durum ne kadar zorsa, detaylı emir vermek ve askerlerin bunu anlaması için zaman o kadar az olacaktır. Ayrıca askerler de sinirli ve gergin olacaktır. Böyle şartlar altında sadece en basit emir uygulanabilir.

Anlattığımız muharebede durum ilk önceleri yavaş gelişti, fakat sonra aniden zorluklar hızlı ve yoğun bir şekilde ortaya çıktı. Çarpışma için ilk emir genelde acele edilmeden verilir. Bu emirde gerekli olan her şey mevcuttur. Fakat bir çarpışma başladıktan sonra yazılı veya sözlü emirler verilebileceği beklenmemelidir. Her ne emir verilecekse, mutlaka kısa ve açık olmalıdır. Barışta pratiği yoksa savaşta yapılamaz.

Harita meselelerinde ‘şimdi şu saatteyiz’ denir ve karar istenir. Her bilgi tamdır, karar vermek kolaylaşır, üstelik savaşın stresi de yoktur. Savaşta yapılması gereken en zor iş karar vermektir ve bunu en doğru zamanda yapmaktır. Bilgiler aşamalı olarak gelir, hiçbir zaman bir sonraki dakikanın bize

taze ve önemli ilave bilgiler getirip getirmeyeceği bilinemez. Karar şimdi mi verilecek yoksa biraz daha beklenecek mi? Karar verme anını tayin etmek, genelde kararı oluşturmaktan daha zordur.

General von Seeckt'in bir sözü:

'Bilgiye sahip olmak gereklidir, fakat bu bir çırağın işidir. Kalfanın görevi öğrendiklerini kullanmaktır. Fakat her durumda bütün meseleleri halletmeyi sadece usta bilir.'

Genelde cephedeki askerler, içinde buldukları anı düşünürler, günlük yaşarlar. Şayet bir çarpışma başarılı ise sevinirler. Muharebenin büyük taktik ve stratejik sonuçları ile ilgilenmezler, düşünceleri sadece kendisi ve yakın çevresi etrafında döner.

1915 Ekimi'nin başlarında, Almanlar Rusya'nın içlerindeydi. Bir aydır çok sayıda çarpışma ve yürüyüş olmuştu. Sonra yeniden sık ağaçlar ve bataklıklarla dolu bir hafta geçirildi. Birçok çatışmaya girmenin tecrübesiyle askerler savaşa ve sürprizlere alışmışlardı. Artık herkes ve her konumdaki kişiler birbirlerini çok iyi tanıyorlardı.

Ağır çatışmalarla geçen birkaç günden sonra, beklenmedik bir emir geldi: 'Kuzeye çekilin!' Kimse daha fazlasını bilmiyordu.

Geceleyin düşmanla temas kesildi. Bunu kuzeye 30 saatlik bir yürüyüş izledi. Ertesi sabah tümen karargâhından bir subay geldi ve tabur komutanına şu sözlü emri iletti:

'Tümen, yürüyüş yolu üzerinde bir gün dinlenecek. Geri unsurları şu ve şu köylerde olacak. Sizin taburunuz artçı olacak, X köyünün civarında tümenin emniyetini sağlayacak. Yarın geceye kadar yürüyüşe devam edilmeyecek. Halen arkamızda bulunan bir süvari birliği sizin emrinize verilmiştir. 1'inci taburdan iki bölük, batıya giden yolun kavşağında emniyet sağlayacak. Yazılı emir bilahare verilecektir.'

Tabur komutanı: 'Pekâlâ arkadaşım, fakat söyler misin X köyü nerede? Bizde harita yok,' dedi. Karargâh subayı ken-

di haritasından yolu gösterdi ve bir harita göndereceğine söz verdi.

Bir saatlik yürüyüşten sonra tabur belirtilen köye ulaştı. Bu tabur dört piyade bölüğü ile bir makineli tüfek bölüğünden oluşuyordu. Fakat her bölükte sadece 30 asker vardı. (Bölüklerin savaş kadrosu normalde 120 askerdir.) Makineli tüfek bölümünde de sadece iki makineli tüfek kalmıştı. Bu iki makineli tüfek, iki küçük Rus atı tarafından çekilen bir köy arabasında taşınıyordu. Tabur komutanı, gurur duyduğu taburunda mevcut olan tek subaydı; başka subay yoktu. Komutanın karargâhı, bir çavuş, iki bindirilmiş haberci ve bir postadan ibaretti. Çavuşu emir subayı olarak görevlendirdi, çünkü her şeyden önce bir yardımcısı olsun istiyordu. İki haberciden biri tümen karargâhından haber almak için görevlendirildi, diğeri tabur komutanının yanında kaldı. Bölüklerden üçüne çavuşlar, birine ise bir onbaşı komuta ediyordu! Fakat tabur hâlâ önemli bir güç kaynağına sahipti. Bu, sanki her bölük hâlâ 120 kişiye sahipmiş gibi kullanılmakta olan dört sahra mutfağıydı!

Askerler, huzur ve sessizlik arama alışkanlıklarından vazgeçirilememiş tecrübeli askerlerdi. Günlerce yürümüşlerdi. Çok aç ve feci şekilde yorgunlardı. Düşman hakkında bir şey bilinmiyordu. Genç tabur komutanı bölük komutanlarını topladı ve şu emri verdi:

‘Tümenimiz oradaki ağaçların arkasında en azından bu geceye kadar konaklayacak. Biz onları koruyacağız. Eğer Ruslar gelirse kendimizi bu sırtta savunacağız. 9’uncu bölük ortada, 10’uncu bölük sağda, 11’inci bölük solda, makineli tüfek bölümü de sağ kanatta olacak. 12’nci bölük ihtiyatta olarak bu tepenin gerisinde mevzilenecek. Ben ihtiyatla beraber olacağım. Ben atla araziye keşfe çıkıyorum. Tabur şimdilik toplanma bölgesine gidecek. 9’uncu bölük bu eve, 10’uncu bölük şu eve ve diğerleri sıra ile kalan evlere girecek. Biraz uyuyun ve yiyecek bir şeyler bulmaya çalışın. 9’uncu bölük, geldiğimiz yönde 2 km kadar gerideki ağaçlığa bir ke-

şif kolu gönderecek. Ruslar gelirse bu keşif kolu ateş edecek. Ben yarım saate kadar döneceğim.’

Daha sonra keşfine başladı. Askerler tecrübeliydi, ama aç ve yorgundular. Rusların nerede olduğu bilinmiyordu ve hiçbir bilgi kısıntısı yoktu. Bilinen tek şey, batıya doğru 250 mil uzakta Almanya'nın bulunduğu ve tümenlerinin kuzeye doğru çekilmekte olduğu idi.

Bununla beraber taburunu tanıyor, gelecek birkaç saat içinde neler olacağını bilmemek onu gelecek hakkında endişelendirmiyordu. Askerleri birçok zorlukları aşmıştı ve özellikle şu anda, görünürde herhangi bir zorluğun olmadığı gerçeğinin rahatlığı içinde, bunu da atlatacaklarına güveniyordu.

Tabur komutanı yarım saat sonra geri döndü. Tüm köy ölüm sessizliğindeydi ve hiçbir şey hareket etmiyordu. Posta eri bir evin kapısının önünde uyuyordu. Bölükler evlerin içerisinde horluyorlardı. İki kişilik bir nöbetçi postası, gizlenmiş olarak, köyün güney tarafından ormanı gözetliyordu. Posta eri yiyecek bir şeyler hazırladı. Saat öğleden sonra 2.00 civarındaydı.

İlginç bir durumdu! Bir tümen geri çekilme sırasında dinleniyor ve mevcudu 130 kişiden ibaret olan bir taburu güvenliğini sağlaması için görevlendiriyor. Bu tabur da bir devriye yolluyor, köyün kenarına bir nöbetçi postası dikip, yatıp uyuyor. Savaşın ilk günlerinde ise 80 heyecanlı adam 160 kişiyi uyurken koruyordu!

Tabur komutanı uyandırıldığında saat öğleden sonra 3.00 civarındaydı. ‘Ruslar geliyor, devriye ateş ediyor.’ Bölükler hemen uyandırıldı ve birkaç dakika içinde sırttaki mevzilerini aldılar. Aniden, ormandan bir Alman süvari birliği çıktı. Üzerlerinde birkaç şarapnel mermisi patladı. Devriye hâlâ ateş ediyor, fakat Rus tarafından hiçbir şey gözükmiyordu. Alman süvarileri, piyade mevzilerinin üzerinden dörtnala geçtiler ve arkadan kayboldular. Tabur bir şeyler olmasını bekledi. Önlerindeki ormanda ateş hâlâ devam ediyordu.

Tabur komutanı atına bindi ve 1'inci taburun bölükleriyle irtibat sağlamak için sağa doğru sürdü. Oraya ulaştığında hiç hareket göremedi. Biraz daha ilerledi. Çevrede Alman yoktu. Birden ormanın kenarında birkaç Rus süvarisi gördü.

Şimdi saat 4'tü. Saat 6'da hava kararacaktı. Zaman darıdı; habercisine döndü: 'Sen burada kal ve ormanın kenarında kıpırdayan ne görürse ateş et. Ben tabura dönüp piyadeleri göndereceğim.' Sonra dörtlüye uzaklaştı.

Dönerken düşündü: 'Ruslar her an saldırabilir. 1'inci taburun bölükleri ortada gözüküyor, kısa bir süre önce oradaldı. Herhalde emirle çekilmiş olmalılar. Bana çekilme emri ulaşmadı. Bir karar vermeli. Çekilmeli ama nereye?' Ne haritası vardı ne de pusulası. Sadece kuzeyin ne tarafta olduğunu biliyordu. 'Önce çekilelim, daha sonra, biraz şansımız olması gerekecek' diyerek tabura döndü ve hemen emrini verdi: 'Bölükler hemen sırtın gerisinde toplansınlar. İhtiyat bölüğü ve makineli tüfekler çekilmeyi koruyacaklar.'

Haberciler bu emirle tam ayrılmak üzereyken, cephedeki keşif kolu, ormandan ölümcül bir koşuyla çıkageldi. Hemen arkasından ilk Ruslar görüldü ve ateş açtılar. Ruslar geri püskürtülmeden bir geri çekilme uygulanamazdı. Tabur komutanı sağ tarafı korumak için ihtiyatının yarısını hemen yardıma gönderdi. Rus ilerlemesi çok yavaştı. Hafif silah ateşleri giderek kuvvetlendi ve birkaç top mermisi düştü, fakat sadece ufak bir hasar meydana geldi. Almanlar sadece iyi bir hedef tespit edildiğinde süratle ateş ediyorlardı. Gece bastırmaya başlamıştı. Tabur komutanı, kanat emniyet grubunun yanına atla iki defa gitti. Bunlar, cephelerine yönelik düşmanca hareketin yegâne belirtisinin, zaman zaman ortaya çıkan birkaç Rus süvarisi olduğunu rapor ettiler.

Nihayet karanlık tamamen çöktüğünde tabur geri çekildi. Geri çekilme başlamadan önce tabur komutanı askerlerine, tümenin nerede olduğunu bilmediğini ve öncelikli işin, tümeni tekrar buluncaya kadar yürümek olduğunu söyledi.

Tabur, karanlıkta yürümeye başladı. Ay ışığı yoktu, fakat yıldızlar parlıyor ve kuzeyin hangi tarafta olduğunu gösteriyordu. Şimdi tekrar bir yol kavşağına gelmişlerdi. Tabur komutanı sağa mı sola mı yürüyeceklerini bilmiyordu ve buna karar vermeyi atına bıraktı. Atı sola giderse sola, sağa giderse sağa yürüyeceklerdi. Ormanın, kumsalın ve bataklığın içinden yürüdüler. Ara sıra karanlık ormanda ve zifiri karanlık gecede, hayat emaresi olmayan, ölü ve simsiyah köylerden geçtiler.

Tabur komutanı huzursuzdu. Atını bir ileri sürüyor ve tekrar yürüyüş kolunun arkasına dönüyordu. Bazen atını karanlık yol boyunca hızla ve gölge gibi yürüyen sessiz askerlerinin yanında sürüyordu. Sık sık duyulan tek ses, köy arabasında taşınan dört yaralı askerin inlemeleriydi. Arada bir de karanlıkta düşen bir askerin küfürleri duyuluyordu. Ara sıra kısa bir mola verildi. ‘Doğru yol üzerinde miydik? Tümenle buluşabilecek miydik? Tümenle buluşamazsak ne yapacaktık?’ Tabur komutanının kafasındaki sorular bunlardı. Gecenin karanlığında aniden bir askerin sesi duyuldu: ‘Tümeni bulamazsak ne yapacağız?’ Komutan cevap verdi: ‘Gençler, o zaman kendi savaşımızı kendimiz yapacağız. Almanları tekrar bulana kadar batıya doğru yürüyeceğiz. Kimse bizi esir alamayacak.’ Küçük bir gülüşme duyuldu, sonra her yeri sessizlik kapladı.

Sabaha karşı saat 3’te, 9 saat yürüyüşten sonra tabur, bir gölün üzerinde bulunan uzun bir köprüden geçti. Öbür tarafta büyük bir köy vardı. Burası mola için güzel bir yerdi ve komutan dinlenme emri verdi. 5 dakika içinde bütün tabur geniş bir eve yerleşti ve 5 dakika sonra da herkes uykuya daldı. Bir makineli tüfek ve mürettebatı köprüye nöbetçi olarak bırakıldı. Tabur komutanı, yürüyüşünün saat 6’da başlayacağı emrini verdi ve sonra kendisi de uykuya daldı.

Tabur komutanı aniden uyandı. Güneş yükselmişti. Saat sabahın 8.30’uydu. Evden dışarı fırladı ve köprüye koştu.

Oradaki makineli tüfek mürettebatının tümü uyuyordu. Aynı anda köprü'nün uzak tarafında, 300-400 metre uzaklıkta bir Rus süvari birliği gördü. Makineli tüfek mürettebatını hışımla uyandırdı ve ilk düşman süvarisi köprüyü geçmeye başladığında makineli tüfek ateşe başladı. Birkaç Rus vurulup düştü. Sağ kalanlar geri kaçtı.

Bu ateş, tabur için bulunabilecek en iyi çalar saattir. Birkaç dakika içinde birlikler tekrar kuzeye doğru yürüyüşe geçmişti. Akşama doğru mola vermiş olan tümenlerini buldular. Tabur komutanı burada ilk defa nerede olduklarını öğrendi. 1812'de Napolyon'un mağrur ordusunun bozguna uğradığı Berezina Nehri'nin doğusundaydılar. Kendilerine çekilme emrini getirecek olan askerin yolunu kaybettiğini, atının bataklığa saplandığını ve mesajı ulaştıramadan geri döndüğünü de orada öğrendi.

Barıştaki çalışmalarda her şey tamdır. Kadrolar dolgun; herkesin haritası, pusulası vardır; uzun, şık emirler hazırdır.

Savaşta ise tam tersidir. Hayal edemeyeceğimiz durumlar ortaya çıkar. Barışta ilkokul taktikleri uygularız. Savaşta ise liseden daha ileri bir seviyededir. Sürprizler ve psikolojik nedenler, savaşa yön veren en önde gelen faktörlerdir.

Her asker bilmelidir ki savaş, sürekli değişen, beklenmedik, şaşırtıcı durumlarla doludur. Savaşta problemler, matematik formülleri ve önceden belirlenmiş kurallarla çözülemez.

Barışta basmakalıp durumlar ve çözümler ve de eğitim vardır.

Oysa savaşta, 'durum şudur ve öğrendiğim kurallara göre taarruz etmeliyim veya savunmalıyım' diyemezsiniz. Savaşta karşılaşılan durumlar genellikle karmaşık ve hayli çarpık olup, asla belli kalıplara uymazlar. Onların üstesinden ancak, önceden belirlenmiş formlar ve sabit fikirlerle hareket serbestisi kısıtlanmamış, uyanık zekâ ile gelinebilir.

Basmakalıp ne varsa öldürülmelidir. Aksi halde savaşta, onlar bizi öldüreceklerdir.

Şimdiye kadar belirsizlikler ve sürprizleriyle birlikte, yüz yüze yapılan tesadüf muharebesi şeklindeki açık savaşlardan örnekler verdik. Her iki rakip hareket halindeydi. Siperler ve hazırlanmış mevziler yoktu. Düşman mevzilerinin ayrıntılı keşfi mümkün değildi, düşman makineli tüfek yuvalarının, topçusunun ve kuvvet çoğunluğu bölgesinin yeri bilinmezdi.

Bu kez, savaşın yeni bir safhasındayız. Bu safha, yenilmiş düşmanın kendisini toparlamak ve tesadüf muharebesi şeklindeki açık alan çatışmasından, birbiri gerisindeki mevzilerden oluşan bir bölgedeki siper muharebesine geçmek mücadelesini kapsamaktadır.

Amaca ulaşmak için her gayret gösterilir, taze kuvvetler getirilir, savunma tertipleri alınır ve toprağa, derine, daha da derine gömülür. Yavaş yavaş hareketsizleşen cepheye bir daha hareketlilik getirip getirilmeyeceği hiç bilinmeden, kaçınılmaz görünen siper savaşına mukavemet etmeye çabalanarak; tekrar tekrar darbe vurmak için geçirilen o hüzünlü günler, her ordunun başına gelebilir.

Savaşın açık savaş diye tabir ettiğimiz bu safhasının son bölümü, belirli mevzilerin ve arazi kesimlerinin ele geçirilmesi için yapılan şiddetli çarpışmalarla karakterize edilir. Dünya savaşı bize, açık savaşın her safhasının tehlikeli durgunluk devreleri ile geçici süreler için kesintiye uğrayacağını öğretmiştir. Bu tehlike taarruz eden ileri hareketini daha da ileriye devam ettirmek için uğraşırken, yenilen düşmanın yeni mevziler hazırlayıp, bu mevzileri elde tutmaya çalıştığında ortaya çıkar. Taarruz eden başarılı olursa, hareketli savaş tekrar başlar. Başarılı olamazsa muharebe, mevzilerle hareketsiz hale gelir.

Piyade için bu tür muharebeleri iyi incelemek, bunların ağır yükünü kendileri sırtladıklarından, hayati derecede önemlidir. Gerçekte, bu çeşit meselelerde sorunlar hakkında karar sadece piyade tarafından verilir.

Açık savaş, bir ordunun gücünün inanılmayacak boyutlarda tükenmesine neden olur. Yiğınla zayıat verilir. Seferin süresiyle doğru orantılı olarak hastalık artar. Hayvanlardaki ölüm, insan kaybından daha fazladır. İkmal hatları daha uzun ve daha zor hale gelir.

Ağır topçu oldukça geride kalır. Silahların, havan toplarının ve makineli tüfeklerin kaybedilmesi, yerine yenilerinin konması ihtimali azaldıkça, ciddi sorunlar ortaya çıkar.

Günden güne, halen elde kalan toplar için cephane temin etme zorluğu da vahim hale gelir. Giderek insan, yani elinde tüfeği ile piyade daha da belirleyici hale gelirken, askeri makinenin, bir makine olarak daha az önemli hale geldiğini görürüz.

Her gün sayıları azalmasına ve fiziki gücü yok olmasına rağmen, muharebenin yükünü artan bir ölçüde taşımak zorunda olan piyadedir.

Askerlerin geçmiş örneklerden ders alması ve bugünden ise bir şeyler öğrenmesi gerektiği gerçeğinde felaket vardır. Gerçekten de şayet askeri tarihten önderliğin değişmez prensipleri, moral, psikolojik etkiler ve muharebenin tabiatında var olan zorluk ve karışıklıktan daha fazlasını elde etmeye kalkışırsak, askeri tarihin araştırmasında belirli bir tehlike ortaya çıkar. Sadece geçmişte yapılan savaşları inceleyerek gelecekteki savaşları tasavvur edemeyiz. Öyle olsaydı, en iyi tarih profesörü en iyi general olurdu. Muhakkak ki gelecekteki savaşlar, hayal bile edilememiş, tamamen yeni sorunlarla karşımıza çıkacaktır. Son savaşta karşılaştığımız ve bugün hâlâ yüz yüze olduğunuz zorlukları, bizden sonraki nesil belki de yaşamak zorunda kalmayacaktır. Fakat, şundan eminiz ki bunların yerine üstesinden gelmek zorunda kalacakları başka sorunlar olacaktır.

Ruslar 1915'te birbiri ardına yenilmişler ve Almanlar onları aylarca kovalamışlardır. Günler, yağmurda veya güneşin altında, geniş Rus bozkırlarında, engebeli arazide, büyük ormanlarda ve çoğunlukla kötü yollarda, uzun ve yoru-

cu yürüyüşlerle geçmekteydi. Hemen hemen her gün büyük çarpışmalar ve küçük çatışmalar oluyordu. Bütün bunlar askere, atlara ve malzemelere zayıt verdiriyordu. Bölükler ve taburlar gittikçe küçülmekteydi. Fakat geride kalan askerler, önderlerinin kendilerine tereddütsüzce güvenebileceği, çelik bedenli ve çelik sinirlere sahip, savaş deneyimi olan kişilerdi.

Son birkaç gün boyunca, Ruslar gittikçe daha sık ve daha güçlü mukavemet gösteriyorlardı. Topçuları daha etkili hale gelmişti ve hatta küçük karşı taarruzlar bile yapabiliyorlardı.

Berberinde bulunduğumuz tabur, kendi birliğinin büyük kısmı içinde yürüyordu. Aniden, ön taraftan bir yaylım ateşi başladı. Tabur bulunduğu yerde durdu. Birkaç dakikalık kısa bir duraksamadan sonra birkaç kilometre daha ilerledi. Yaylım ateşi yeniden başladı, tabur tekrar durdu. Askerler, 'Bugün büyük kısım içinde olduğumuz için şanslıyız,' diye düşündüler. 'Herhalde yine küçük bir Rus artçı birliğine rastladık, fakat bizim öncüler çabucak her şeyi düzene koyacaktır.'

Sonbahar gelmiş olmasına rağmen, hava hâlâ güneşli ve ılıktı. Askerler kendilerini yere atıp uyuyacak duruma gelene kadar 'Dur' emri verilmedi. İlerideki ateş kimin umurundaydı? Şimdi uyumak için bir fırsat vardı ve onlar da uyudular. Yürüyüş tekrar başladığında, tabur sıçramalarla ilerledi. Saat 10 civarında, cephemize açılan ateş şiddetini artırdı. Tabur hemen yürüyüş kolundan ayrıldı ve çukurları, küçük ağaçlıkları kullanarak ilerlemeye devam etti. Çok geçmeden ağır top ve makineli tüfek sesleri duyduk. Sonunda küçük bir ormanın içinde durduk, bu arada bölük komutanı tabur komutanına katılmak için atını ileri sürdü.

Tabur komutanı, haritasından da işaret ederek, şu emri verdi: 'Ruslar yaklaşık dört kilometre önümüzdeki bir mevziler. Şu geniş bataklığın gerisinde görünen tepelerde çok iyi bir şekilde mevzilenmişler. Mevzilerinin önünde geniş bir dikenli tel engeli var. Tümenimiz öğleden sonra saat 2'de taarruz edecek. Bu taburun taarruz bölgesi şuradan şuraya kadar.'

9, 10 ve 11'inci bölükler taarruz kademesinde bulunacaklar. Bölükler arasındaki ara hattı, şurası ve şurası. 12'nci bölük merkezin arkasında, taburun ihtiyatı olacaktır.' Netice olarak taarruz emri böyleydi.

Tabur yaklaşma yürüyüşüne başladı. İlk önce bölükler hızla ileri hareket etti. Fakat çok geçmeden düşman onların yerini tespit ederek topçu ateşine başladı. Bu nedenle açılıp yayılmak zorunda kaldılar. Tüfek mermileri, tepeleri sıyrıp ağaçlara saplanmasına rağmen, hâlâ görünürlerde hiçbir şey yoktu. Yakın tepelerin birinden, 9'uncu bölük komutanı Rusların yerini öğrenmek için girişimde bulundu, fakat uzun bir sürede bile başarılı olamadı. Aniden onun bölüğünden bir asker acıyla bağırdı. Birkaç saniye sonra bunu bir diğer askerin çığılığı takip etti. Piyade mermisi ile vurulmuşlardı, fakat düşman mevzisi hâlâ belirsizdi.

Sonunda bölük komutanı Rusların yerlerini keşfetmeyi başardı. Oldukça ileride bulunan tepelerde idiler ve mükemmel bir şekilde gizlenmişlerdi. Bu, uzun zaman önce inşa edilmiş şu meşhur Rus mevzilerinden biri olmalıydı. Zira, Rusların 1915 başlarında hazırladığı mevziler gibi taze toprak veya toprak ve dallarla kaplanmış derin siper çukurlarına benzer emareler yoktu. Buna rağmen bölük komutanı, 10-15 metre genişliğinde bir tel engeli ve bunun önünde takriben 200 metre genişliğinde otlarla kaplı bir bataklık görmüştü. Bataklığın Almanlara yakın tarafında açık bir sırt uzanıyordu. Bu kuvvetli mevziye en iyi nasıl yaklaşılabilirdi?

Alman topçuları arada bir ateş ediyor ve bu birkaç mermi bile Rusların geri bölgesinden oldukça uzağa düşüyordu. Belki, onlar da düşman topçusunun yerini tespit etmeye çalışıyorlardı. Rus mevzileri kendini ifşa edecek hiçbir hayat belirtisi göstermiyordu. Bölük komutanı, uzanmakta olduğu tepenin ötesine geçmek için ayağa kalktı, fakat Rus siperlerinin canlanması ile birlikte başlayan ateşten kendini zor kurtardı. Tüfekler patlıyor, makineli tüfekler kurşun yağdırıyordu.

Taarruzu bu tepeden başlatmak uygun değildi. Tepe bir hayli de uzaktı. Rusların çok yakınına sokulmak zorunluydu. Bataklığın, Almanlara doğru uzanan, küçük bayır kısmını ele geçirmek ilk yapılması gerekendi. Bölük komutanı, mevzilendiği tepenin yanında derin bir çukur olduğunu tespit etti. Bu çukur boyunca, mangalar halinde ilerlemeye karar verdi. İlerleme yavaş ve yorucu oluyordu. Ruslar gördükleri Alınana ateş ediyorlardı. Yine de bölük sadece sekiz zayıyla ilerlemeyi başardı. Fakat bataklığın kenarına ulaşıldığında saat öğleden sonra 13.30 olmuştu. Saldırıya geçmek için sadece otuz dakika vardı. Bölük, hemen taarruz düzenine geçti. Fakat komşu bölükler nerede kalmıştı? Onları aramak için yeterli zaman yoktu. Yine de onlarla temas kurmak için sağa sola devriyeler gönderildi. Bu arada Ruslar kendisini gösteren herkese ateş açmayı sürdürüyordu. Bizim topçular sadece arada sırada ateş ediyorlardı.

Saat 2 olmadan hemen önce telefon irtibatı tesis edildi. Bölük komutanı, tabur komutanını arayarak rapor verdi ve kendisine topçu desteğini sordu. Tabur komutanı: 'Hiçbir şey bilmiyorum' diye cevap verdi.

Taarruz zamanı yaklaşıyordu. Almanların önlerinde birkaç Rus siperi belirlemişti, fakat düşman makineli tüfeklerinin nerede olduğunu bilmiyorlardı. Makineli tüfekleri yoktu ve onları destekleyecek olan topçuların var olup olmadığı hakkında da bilgi yoktu. Buna rağmen bu birlikler geçmiş aylarda birçok kere taarruz etmiş ve hepsinde galip gelmişlerdi. Şimdi de Ruslara karşı kayıtsız şartsız üstün olduklarına inanıyorlardı. Tek ere kadar hepsi, düşmanın kısa bir süre için direnme gösterip sonra geri çekileceği inancındaydı. Bugün tekrar galip geleceklerine imanları kadar emindiler.

Saat 2'de taarruz başladı. Almanlar sırt üzerinde zorunlu olarak kendilerini gösterir göstermez, Rus hatlarından cehennem gibi ateş başladı. Mevzilerinin her yerinden hayat dolu bir kaynaşma görülüyordu. Piyadenin, topçuların ve makineli

tüfeklerin ateşi, saldıranların üzerine bir kasırga gibi esiyordu. Bir anda büyük kayıplar verdik ve derhal mevzi almak zorunda kaldık. Almanlar büyük kayıplar vermeye daha fazla tahammül edemezdi. Bölüklerin muharip kuvvetleri o kadar azalmıştı ki, 9'uncu bölük artık ihtiyat unsuru ayıramıyordu. Taarruz neredeyse başlamadan geri püskürtülmüştü. Kayıplar ciddi seviyedeydi ve hiçbir kazanç sağlanamamıştı. Düşmana yaklaşmak imkânsızdı.

Çarpışma bütün cephe boyunca başlamıştı. Almanlar sağdan ve soldan denedi, fakat hiçbirini bataklığı geçmeyi başaramadı. Öğleden sonra bu şekilde geçti ve karanlık çöktü.

9'uncu bölük komutanı, karanlığın örtüsünden yararlanarak, Ruslarla yakın temas tesis etmeyi planladı. 20 askerle birlikte sürünerek bataklığa girdi. Rus tel engelini sınırına kadar gitmeyi başardı, fakat tel örgüyü kesmeye başladığında yeniden yayılım ateşi başladı. Bu küçük Alman grubunun hemen hemen 50 metre önünde, bir makineli tüfek ateş ediyordu. Tanrı'ya dua etme zamanıydı. Makineli tüfek öyle bir yerdedi ki, bu kadar kısa mesafeden ona ateş etmek mümkün değildi. Siperlerden bir mermi seli akıyordu. Almanlar kendilerini yere yapıştırmalarına rağmen, mermiler başlarının üzerinden sıyrıp geçiyor, küçük çarpma sesleri çıkararak arkadaki bataklığa saplanıyordu. İlerlemek de geri çekilmek de imkânsızdı. Başını hafifçe, hatta 3-5 santim kaldıracak bir asker kendini ölü sayabilirdi. Bu küçük gruptan birkaç asker maalesef başlarını kaldırdılar. Diğerleri ümitsizce toprağı kazmaktaydı. Kendilerine bir ölçüde örtü sağlayıncaya kadar elleriyle, dizleriyle, hatta ağızlarıyla toprağı eşeliyorlardı. Şimdi Rus ateşine bataklığın diğer tarafındaki Alman hatlarından aynı biçimde cevap verilmeye başlandı. Böylece, bizim küçük grubumuz düşman ateşi ile kendi arkadaşlarının ateşi arasında kalmıştı.

Geceyi Rus makineli tüfeklerinin hemen dibinde, sessiz, hareketsiz ve gün ışığı ile birlikte geleceğı muhakkak görünen

ölümü bekleyerek geçirdiler. Bu bir avuç askerin yaşamak zorunda olduğu böyle bir gecenin ne kadar müthiş bir sinir testi olduğunu ancak böyle bir tehlikeyle uzun süre karşı karşıya kalmış ve elinden hiçbir şey gelmemiş biri anlayabilir.

Yıldızlar kaybolmuş, Rusların ateş etmeleri yavaşlamadan önce, gökyüzü doğudan yavaş yavaş aydınlanmaya başlamıştı. Almanlar daha öncesinden ateş etmeyi kesmişlerdi. Sağ kalan birkaç asker, bataklığın diğer tarafındaki bölüklere sürünerek geri dönmüşlerdi. Diğerleri, dikenli tellerin önünde soğuk ve katı bir şekilde uzanıp kalmışlardı. Taburun taarruzu başarısız olmuştu.

Yeni gün, siper kazılması ve kanatlarla irtibatın tesis edilmesi için kullanıldı. Hatta birkaç sığınak bile inşa edildi. Bir kere daha siper savaşı başlayacak gibi görünüyordu. Fakat iki gün sonra sağ tarafta, bir hayli uzaktan büyük bir muharebe gürültüsü duyuldu. Bu çarpışma bütün gün sürdü. Ertesi sabah Alman keşif kolları, Rus mevzilerini terk edilmiş buldu. Almanlar tekrar başarılı bir şekilde açık savaşa geri döndüler ve tekrar tepelerde, vadiler içinde ve sonsuz gibi görünen ormanlarda yürümeye başladılar.

Bir muharebeden alınan küçük bir kesit, açık savaş ve siper savaşı arasındaki ayrımla ilgilidir. Taarruz eden taraf, yeni bir direnişe hazırlanan düşmanla karşılaşır. Bunun bir artçı unsuru ile yeni bir çalışma olup olmadığını veya düşmanın nihayet durmuş olup olmadığını bilemez. Şayet bu bir artçı ise, düşman sadece zaman kazanmaya çalışmaktadır. Bu durumda taarruz edenin süratle saldırıp, ona dilediği zamanı elde etmesine meydan vermemelidir. Öte yandan düşman fazla geri çekilmeyi arzu etmiyorsa, hazırlıksız bir taarruzla onu geri atmak mümkün olmayacaktır.

Muharebelerden çıkarılacak ilk ders, savaşın belirsizliğidir. Düşmanın belli bir yeri savunduğu biliniyor, ama kuvveti ve niyeti bilinmiyorsa, keşif yok veya yetersizse her zaman sorun çıkacaktır.

En iyi keşif daima taarruz olacaktır. Taarruz, çoğu zaman düşmanın kuvvetini, mevkiini ve niyetini ortaya çıkarabilecek yegâne vasıtaadır. Gözle keşif ve keşif kolları, kendi başlarına bu bilgiyi elde etmeye hiçbir zaman muvaffak olamamıştır ve muhtemelen gelecekte de asla olamayacaktır.

Bu harekâta, Rusların daha geriye çekilmemeye karar verdikleri ancak taarruzla ortaya çıkarılabilmıştır. Bu nedenle taarruz başarısız değildi. Birkaç saat içinde, üst komutanlık için durum tamamen açığa çıkarılmıştı. Başka bir yöntemle bu kadar kısa sürede böylesine bilgi elde edilemezdi. Belki diğer metotlarda başarılı olabilirdi, fakat bu, sadece pahalıya mal olabilecek bazı gecikmelerle sağlanabilirdi. Şimdi Almanlar cepheyi yarmak, Rusları buldukları araziden geri atmak ve açık savaş safhasını tekrar geri getirmek üzere bütün kuvvetlerini bir noktada toplayacak durumdaydılar.

Birkaç gün sonra, tabur kendisini böyle bir hazırlıklı taarruzun içinde buldu. Almanlar, tekrar bir Rus mevzi ile yüz yüze gelmiş ve buna karşı yine acele bir taarruz başlatmışlardı. Ruslar, sayısız göllerin arasında serpiştirilmiş bir mevzi seçmişlerdi ve taarruz edenin hareketine şiddetle karşı koymaktaydılar.

Bizim tabur, iki göl arasındaki dar bir geçidi kapatmak ve Rusları baskı altında tutmak için görevlendirilmişti.

Düşman bir tepenin üzerine mevzilenmişti. Önlerinde 200 metre kadar uzanan bir ateş sahası vardı. Bunun da önünde bataklık ve ağaçlık bir alan vardı. Tabur, bu sulak ağaçlık bölgeden yavaşça ilerledi, fakat hiçbir asker ağaçlığın öbür kenarından ileri çıkmadı. Sıkı bir çalışmayla ağaçlığın kenarında derin olmayan birkaç siper inşa edildi ve dikkatle gizlendi.

İlerimizdeki tepede bulunan Rus mevzileri açıkça görülebiliyor ve önündeki engeller güneşte parlıyordu. Öğleden sonra sağımız, solumuz yoğun düşman ateşi altındaydı. Bize verilen görev gereği saldırıya geçmeksizin ateş ettik. Bizim aç-

tığımız ateşe öyle bir karşılık veriyorlardı ki, düşman mevzilerinin güçlü olarak işgal edildiği kesindi. Bu sırada düşman topçusu bizim gizlenmekte olduğumuz ormanı ateş altına aldı, ancak bize önemli bir kayıp verdiremedi.

Akşama doğru muharebe sesleri ve bütün gün devam etmiş olan top gürlemeleri kesildi. Rusların siperlerini terk edip etmediğini anlamak için hemen keşif kolları gönderildi, fakat her denemede ateşle karşılaştılar ve geriye atıldılar. Düşmanın mevzilerini savunmada hâlâ kararlı olduğu meydandaydı. Bir kere daha ilk Alman saldırısı başarısız olmuştu.

Üst komutanlığın durum hakkındaki bilgisi, bir Rus mevzisine çatmış olduklarıydı. Bunun bir düşman artçı birliği mi yoksa asıl kuvvetleri mi bilinmiyordu. Bu bir oyalama harekâtı olabileceği gibi Alman takip kuvvetlerini durdurmak amacıyla kararlı bir direniş de olabilirdi. Durum sadece taarruzla açığa kavuşturulabilinecekti ve bu taarruz süratle başlatılmalıydı.

Şayet Alman ilerlemesine karşı koyan kuvvet bir artçı birliği ise, düşmanın yeniden tertiplenmek üzere zaman kazanmasına imkân vermemek için bu kuvvet süratle bertaraf edilmeliydi. Zira başarılı bir artçı harekâtı ile kazanacağı her gün kendisi için çok büyük bir avantaj, takip eden kuvvet içinse dezavantaj olacaktı. Bunun gibi, şayet ileri harekât iyi hazırlanmış bir mukavemet hattı tarafından durdurulmuş ise, kaybedilen her gün bu savunma hattının daha da güçlü hale gelmesine imkân sağlayacaktı. Rusların göstermeye niyetlendikleri mukavemetin gerçek şeklinin mümkün olan en erken zamanda belirlenmesi gerekiyordu.

Bu, yalnız düşman mevzilerinin karşısında tertiplenerek ve keşif kolları ile keşif faaliyeti icra edilerek yapılamazdı. Kazıp gömülmüş bir düşmana karşı keşif kolları, savunma bölgesinin ileri sınırının şurası veya burası olduğu gerçeğinin ötesinde çok az şey belirleyebilir. Savunma mevzisinin gerçekte ne kadar güçlü olduğunu hiçbir zaman ortaya çıkaramaz-

lar. Düşmanın direnme azmını de ölçemezler. Hayır! Savaşın Gordion düğümünü kesmenin (savaşın zorluklarını alt etmenin) en çabuk ve en kestirme yolu taarruzdur. Ve sınırlı hayal gücümüzün geleceğe doğru uzanabildiği kadarı ile tereddütte kalındığı zaman uygulanacak en makul hareket tarzı da budur ve asla değişmeyecektir.

Çapraşık bir durumun taarruzla açığa kavuşturulmasına en çarpıcı örneklerden biri, 1914 Eylül başlarındaki Marne Muharebesi arasında General von Gronau komutasındaki ihtiyat 4. Kolordu'nun taarruz harekâtıdır. Alman 1'inci Ordusu, sağ kanadı Paris'in doğusunda olduğu halde güneye doğru ilerliyordu. Bu geniş kanadı korumak üzere 4'üncü İhtiyat Kolordusu geride Oureq civarında bırakıldı. Bu kolordunun keşif unsurları, kolordu cephesinin önünde şüpheli hareketler olduğunu rapor ettiler. Alman keşif unsurları ne tarafa dönerlerse geçilmesi imkânsız olan bir düşman örtme kuvvetiyle karşılaştılar. Sonunda General von Gronau, durumu aydınlatmak için bütün kolordusu ile Oureq'i geçerek taarruza karar verdi. Nehir geçişini müteakip derhal taarruza başladı.

Düşman örtme kuvvetlerini yaran kolordu, Alman sağ kanadına taarruza başlamak üzere olan Fransız 6'ıncı Ordusu'nu açığa çıkardı. Bir tek gün içerisinde, 4'üncü İhtiyat Kolordusu'nun taarruzu, Fransa'nın bütün planını keşfetmişti. Küçük bir gecikme, Alman kanadına yönelik tehdidin gerçekleşmesi felaketiyle sonuçlanabilirdi.

Rusya cephesine dönersek; başarısız taarruz, düşmanın mevzisini korumakta kararlı olduğunu göstermişti. Taarruz edenin meselesi, karşı karşıya kaldığı sorun, Rus mevzilerini parçalamanın en iyi yolunun ne olduğuna karar vermektir. Sonuçta bir girme yapılmasında mutabık kalındı ve doğrudan cepheye taarruzla düşman hatlarını parçalayacak esas taarruzu icra etmek üzere görevlendirilen birliklerden biri de bizim taburdu. Elbette kararı etkileyen bazı faktörler vardı, ama bunların dışında, takviyelerin süratle hareketine imkân veren

birinci sınıf bir yolun olması ve topçuların mevzilerinin ileri-
de bulunması, şüphesiz üst komutanlığın kararında başlıca
rolü oynayan etkenlerdi.

Harekât için emirler gece elimize ulaştı. Saldırının ertesi
gün saat 4'te başlaması planlanmıştı. Taarruzda görev alacak
diğer birkaç tabur, gecenin karanlığından yararlanarak ileri
yanaştılar. Ertesi sabah gün ışımasıyla birlikte birkaç topçu
subayı geldi ve gözetleme yerlerini tesis ettiler. Bunların des-
tekleyeceği piyade birliğinin subayları, düşman mevzilerinin
bilinen detaylarını anlatarak topçu subaylarını oryante ettiler.
En önemlisi, onlara düşman makineli tüfeklerinin nerelerde
olduğunu söylediler. Ayrıca, piyadenin taarruz planı, özelli-
kle topçunun ateş altına alması istenen noktalar ve düşman
cephesinde bilhassa tehlikeli olarak değerlendirilen mevziler
hakkında tamamen bilgilendirildiler.

Bütün her şeyden sonra, artık taarruzu icra edecek olan
ya zafer ya da yenilgi kararını verecek olan piyadedir. Savaşın
en ağır yükünü taşıyan onun sırtı, en büyük zorluklara katlan-
nan onun vücudu ve en ince iplikle bağlı olan onun hayatıdır.
Bu nedenle düşmanla, düşman mevzileriyle, üzerinde harekât
yapacağı araziyle, üstesinden gelmek zorunda kalacağı suni
engellerle ve taarruzun icrası için düşünülmeli gereken bin
bir çeşit planla hayati derecede ilgili olan da yine piyadedir.

O, karşılaşacağı muhtemel düşman mukavemetini ve bu-
nun tedbirlerini zihninde şekillendirmek için uğraşır. Aklın-
dan geçenler şuna benzer şeylerdir: 'Şayet topçumuz, üzerinde
birkaç makineli tüfeğin yerleştiği düşman mevzilerini yoğun
bir şekilde ateş altına alırsa, düşman bu silahları kullanama-
yacaktır. Düşman tel engellerini şu noktada, bizim arasından
geçip düşman mevzilerine girmemize imkân verecek şekilde
parçalayacak olursa, inanıyorum ki taarruzumuz başarılı ola-
caktır.'

Bundan sonra kritik olan mesele, taarruz eden piyade-
nin kafasına, kesinlikle başarılı olacağı inancını sokmaktır.

Bu gerçekleştirildiği takdirde, zafer yarı yarıya kazanılmış sayılır. O taarruzun ayrıntıları konusundaki kendi görüşlerinin dikkate alındığı hissine daima sahip olmalıdır. Çünkü her insan, herhangi bir hareket onun düşüncesine göre icra edildiği takdirde bu hareketin başarılı olacağına kuvvetle inanır.

Bölük komutanı gelen topçu subayını eski muharebe-lerden tanıyordu ve karşılıklı güvenleri vardı. Topçu irtibat subayı ona, taarruzu desteklemek üzere az sayıda bataryanın tahsis edildiğini söylediğinde bölük komutanı dehşete düştü. Fakat arkadaşı şu sözlerle ona tekrar güven vermeye çalıştı: 'Eminim ki bizim ne kadar iyi ateş ettiğimizi ve şu ana kadar icra ettiğimiz her taarruzun başarılı olduğunu biliyorsun. Ateşlerimizi üzerine toplamamızı istediğin şuradaki Rus mevzileri benim bataryalarım için o kadar elverişli mevkiyelerdir ki, onları dümdüz edeceğimizden hiç kuşkun olmasın.'

İrtibat subayları ile birlikte planlarını tamamlayan bölük komutanı, planı takım komutanlarına, onlar da erlere anlattılar. Taarruz planını son bir kez daha şekillendiren bölük komutanı emrini verdi: '1'inci takım şu çukurluktan ilerleyecek ve oradaki küçük tepeyi ele geçirerek daha sonra şu yüksek ağaç istikametinde taarruz edecek. Ayağa kalkarsanız o yüksek ağacı tepenin ilerisinde görebilirsiniz. 2'nci takım, 1'inci takımın solunda şu tepeye ilerleyecek ve tepedeki birbiri gerisindeki iki düşman mevzisini ele geçirecek. Daha sonra da tepenin hemen gerisindeki şu evleri ele geçirecek. 3'üncü takım taarruz başladıktan sonra taarruz çıkış hattına ilerleyecek ve 2'nci takım şu mevzileri ele geçirdiğinde derhal bu takımı takip edecek. Bizi desteklemekle görevlendirilen iki makineli tüfek, hücum kademesindeki takımlar düşman siperlerine girinceye kadar ormanın bu köşesinden ateş edecek, daha sonra şu tepeye mevzi değiştirecek, ben 3'üncü takımla beraber olacağım.'

Sonra, bölük komutanı, gerekli işbirliği ve koordinasyon için sağındaki ve solundaki bölük komutanları ile görüştü. Takım komutanları ile araziye ileri doğru keşfettiler. Tabur

komutanı bölük komutanları ile planı son bir defa gözden geçirdi. İki makineli tüfek bölgeye geldi; herkese ilave cephaneye dağıtıldı. Sahra mutfaklarından sıcak yemek getirildi. Bu yapılan hazırlıkların en önemlisiydi. Çünkü, bundan sonra sıcak yemeğin ne zaman verilebileceğini kimse bilmiyordu. Üstelik bir asker dolu bir mideyle her zaman daha iyi savaşır.

Şimdi saat öğleden sonra, 3.40'ta Alman topçusunun hazırlık ateşinin gürültüsü ortalığı kaplamıştı. Bu hazırlık ateşi sadece 20 dakika sürdü. Mermilerin Rus mevzilerinin kritik olarak değerlendirilen noktalarda parçalanması, piyadeler tarafından keyifle izlendi. Bu arada düşman aynı yoğunlukla karşılık verdi. Top ve makineli tüfek mermileri bataklık kaplı ormanı taramaktaydı.

Saat tam 4'te Alman piyadeleri taarruz mevzilerinden ileri hareket etti. Başlangıçta sadece Rusların hafif bir ateşi ile karşılaştılar. Her şey iyi gidiyor gibiydi. Fakat aniden cephenin sağından bir düşman makineli tüfeği seri ateşe başladı. Bulunduğu mevkide bir makineli tüfek yuvası olabileceği hiç akla gelmezdi. Ayrıca bu mevzi, topçu ileri gözetleyicisinin bulunduğu yerden görülemiyordu. Çok kısa bir sürede yirmi asker yere düştü; hepsi de başlarına isabet eden mermilerle vurulup ölmüşlerdi. 1'inci takımın, daha doğrusu 1'inci takımdan geriye kalanların ilerlemesi derhal durdu.

1'inci takımın taarruz imkânının sona erdiğini gören bölük komutanı, ihtiyat takımını bu safhada muharebeye sokup sokmamak konusunda da biraz düşündü ve sokmamaya karar verdi. O makineli tüfek mevzisinde olduğu sürece bunun hiçbir yararı olmayacaktı; üstelik bu takım da imha edilirdi. Ağaçlığın köşesinde mevzilenmiş olan kendi makineli tüfeklerinin yanına koştı ve onlara, 1'inci takımın hedefi olan sağ ilerideki tepeleri ateş altına almaları emrini verdi.

Bu arada 2'nci takım, arazideki hafif kabartıların sağladığı örtüden yararlanarak, süratle ve zayıf vermeden ilerliyordu. Nitekim, birkaç dakika içerisinde Rus mevzilerine gir-

meyi başardı. Kısa bir göğüs göğse muharebe sonunda birkaç Rus ellerini kaldırıp teslim oldular ve Alman askerleri süratle tepenin zirvesini aşarak gözden kayboldular.

Bölük komutanı: '3'üncü takım şu çukurluktan aşarak 2'nci takımı takip edecek,' diye bağırdı. Daha sonra da makineli tüfeklere bağırdı: 'Mümkün olduğunca çabuk takip edin.' Beraberinde daha önce birçok muharebede beraber olduğu postası ile üç habercisi vardı. Bunlarla beraber 2'nci takımın henüz ele geçirdiği tepeye vardığında nefes nefese indi. Burada onu bir dehşet manzarası karşıladı. Mermilerin altüst ettiği siper çukurları, ölmüş ve ölmek üzere olan Almanlar ve Ruslarla doluydu. 2'nci takım neredeydi? Verilen emre göre doğruca cephesi istikametinde taarruz etmesi gerekirdi, fakat kendi taarruz bölgesinde yoktu. Birden bu takımın, cephenin sol tarafında çarpışmakta olduğunu fark etti. 5'inci bölüğün hareketine uyararak taarruz istikametinden sapmış ve 1'inci takımın taarruzu da durmuş olduğundan, Alman cephesinde can sıkıcı bir boşluk meydana gelmişti.

Bir anda yoğun bir ateş sesi geldi. Bölük komutanı dikkatini sağ gerideki bölgeye çevirdi. 1'inci takımın hedefi olan tepedeki Rusların, iki Alman makineli tüfeğinin mevzilerinde kendilerini kıpırdayamaz hale getirmesi daha fazla mümkün olmamış ve Ruslar karşı taarruza başlamışlardı. 3'üncü takım sağa kayarak mecburen o bölgedeki çarpışmaya katılmıştı.

Bu esnada habercilerden birinin, 'Ruslar bizim tepeye saldırıyorlar,' diye bağırdığı duyuldu. Alman cephesinde boşluğu tespit eden düşman, bu defa cepheden, bölük komutanı ve dört askerinin üzerinde bulunduğu tepeye doğru, diğer bir karşı taarruzu başlatmıştı. Yoğun bir makineli tüfek ateşinin tepeyi taraması aynı zamana denk geldi. İki haberci ilk anda vuruldu; biri derhal öldü, ağır yaralanan diğeri ise aynı gün akşama doğru can verdi. Sağ kalan haberci 3'üncü takımdan takviye getirmek üzere geriye giderken bölük komutanı ve posta eri saldıran Ruslara ateş açtılar.

Durum çok kritikti. Bu tepe, kilit bir mevki konumundaydı. Şayet Ruslar burayı ele geçirmeyi başarırlarsa, sadece bu bölgedeki Alman taarruzu bozguna uğramayacak, sol tarafta taarruz eden birlikler de muhtemelen imha olacaktı. Çünkü bu tepe, göle kadar uzanan muharebe sahasının tamamına hâkimdi. 3'üncü takımın bir kısmının zamanında yetişeceğini ümit etmekten başka yapacak bir şey kalmamıştı.

Her zamanki gibi cesurca saldıran Ruslar, 80 metreye, sonra 70 metreye, daha sonra da 50 metreye yaklaştılar. İki Alman, hayatlarını pahalya mal etmek niyetiyle süngü taktılar. Birdenbire 9'uncu bölüğün iki makineli tüfeğinden biri (diğeri topçu atışı sonucu tahrip olmuştu) ateş etmeye başladı. Bu makineli tüfek nihayet ileri yanaşmaya muvafak olmuştu. Rusların üzerine öyle bir mermi yağdırmaya başladı ki; görünmez bir orak gibi askerleri biçiyordu. Karşı taarruz hemen bozguna dönüştü. Sağ kalanlardan kaçmaya çalışan birkaç Rus askeri isabetli atışlarla vuruldu. Diğer birkaçı ise kalan son cesaretlerini toplayıp taarruzu sürdürmeyi denediler, ancak onlar da öldürüldü. Sağ kalan 80 kişi cesaretlerini kaybetmiş olarak teslim oldular. Bunlar artık savaş esiriydi.

Bu başarıya rağmen kriz henüz geçmemişti. 3'üncü takım geride hâlâ çarpışmaya devam ediyordu. Makineli tüfek şimdi geriye dönmüş ve sağ gerideki Rusların yanına ateş etmeye devam ediyordu. Serbest kalan 3'üncü takım ileri gelerek bölük komutanına katıldı. Bu esnada 1'inci takımın savaşmış olduğu tepedeki düşman da o bölgeyi kaybetti.

Bölük komutanı taarruza 3'üncü ve 1'inci takımdan arta kalanlarla devam etti. Bir sonraki tepede bulunan ve zayıf bir şekilde savunulan evler ele geçirildi. Tepenin hemen gerisinde dört Rus topunun geri çekilmekte olduğunu tespit ettiler. Vefakâr makineli tüfek yine işe koyuldu. Vurulan atlar yere yığıldı ve batarya ganimet olarak Almanların eline geçti. Topçularından kolay kolay vazgeçmeye gönüllü olmayan Ruslar

karşı taarruzla bataryayı tekrar ele geçirdilerse de bu sırada 5'inci bölük ve 9'uncu bölüğün 2'nci takımının çatışmaya katılmasıyla topları tekrar Almanlara terk etmek zorunda kaldılar.

Ortalık yavaş yavaş kararıyordu, fakat Almanlar yarma harekâtıyla elde ettikleri başarıyı genişletmek üzere birkaç kilometre daha taarruzu sürdürdüler. Rus mevzileri yarılmış, açık savaş durumuna yeniden dönmüştü.

Alman zayıtı ağır olmuştu. Mesela, harekâta katılan 1 subay ve 90 askerinden; 9'uncu bölük, harekât sonunda 1 subay 40 askere düşmüştü. Bir tek çatışmada yüzde elliden fazla zayıt vermişlerdi.

Gece vakti yaralılar geriye tahliye edildi ve sahra mutfakları ileri getirildi. Şans eseri, memleketten gelen posta da bu akşam ulaşmıştı. Fakat, 9'uncu bölüğe gelen birçok mektup ve selamın artık sahiplerine iletilmesi mümkün değildi.

Anlatılanların tamamı, I. Dünya Savaşı'nın, Güneydoğu kanadı, yani Osmanlı İmparatorluğu toprakları dışında, açılmış olan tüm cepelerde cereyan eden muharebelerde askerlerin nelerle karşılaştığına ait olaylardır.

Bu savaşta, İngilizler, Fransızlar ve Ruslar bir tarafta, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları diğer taraftaydı. Çanakkale ve Kut'ülamere gibi, kahramanlıklar ve destanlar yaratılan muharebeler de savaşın sonucunu değiştiremedi. Neticede, Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorlukları yıkıldı. Almanya'da içsavaş çıktı, Avusturya ve Macaristan birbirinden ayrıldı ve ülke içinde karışıklıklar çıktı. Osmanlı İmparatorluğu'nun elinde sadece Anadolu topraklarının bir bölümü kaldı. İngiliz, Fransız ve İtalyanlar kıymetli bölgeleri aralarında paylaşarak işgal etmeye başladılar ve başkent işgal edildi.

Sonuç: "Niye böyle oldu?" Cevabı net ve kesin; kötü bir politik strateji ve kötü bir askeri strateji! Kötü bir politik

strateji, çünkü neyi nereye kadar götürülebileneceği hesaplanmadığı için.

Kötü bir askeri strateji, çünkü insan kaynağı ile ekonomik gücünü hesaba katmadan, geniş coğrafyalara dağılmış, asıl hedefin ne ve neresi olması gerektiğini ortaya koymadan savaşıma sürülmüş ordular olduğu için...

Jeopolitik Yaşam Sahası

Haushofer

A dından da anlaşılacağı gibi jeopolitik, coğrafya ve siyasi bilimden ortaya çıkmıştır ve daha ziyade coğrafyacılar tarafından geliştirilmiştir.

Jeopolitik ortaya çıkmadan çok önce coğrafya, özellikle Almanlar olmak üzere Orta Avrupalıların hayatında önemli bir yer tutuyordu. Modern bir bilim olarak Almanya'da gelişti. Kant'a kadar inen felsefi ve bilimsel düşünce tarzının bir parçasını oluşturuyordu.

19. yüzyılın ilk yarısında Almanya büyük siyasi ve askeri değişikliğe uğrayarak güçlü bir milliyetçi devlet niteliğine büründü. 19. yüzyılın ikinci yarısında coğrafyanın bugünkü dalları kuruldu. O yıllarda Almanya sanayileşmiş ve siyasi bakımdan birleşerek büyük bir güç olmuştu. Yeni Alman imparatorluğunun gücü: Siyasi otoriteden ve madenler ile deniz ticarete dayanan ekonomik güçten kaynaklanıyordu.

Coğrafya belki de her şeyden daha fazla çevreyi etkilemektedir. Bu nedenle Alman coğrafyacılarının Alman siyasi birliğinin kurulması ve ayrılması sırasındaki siyasi coğrafyaya büyük ilgi duymuş olmaları doğaldır. Almanlar, bunu coğrafyanın yeni dalları arasında süratle gelişen bir disiplin haline sokmuşlardır.

19. yüzyılın sonlarına doğru Almanlar deniz gücüne de kara gücü kadar büyük önem vermeye başladılar. Siyasi

coğrafyanın ilk bilimsel etüdünü Friedrich Ratzel yaptı. *Politische Geographie*'de (Politik Coğrafya) bu konuya ilişkin başlıca temaları ele aldı. Bunlar arasında savaşı, hem siyasetin hem de coğrafyanın önemli bir yönü olarak düşündü. Bu husus, kitabının çeşitli yerlerinde karşımıza çıkmaktadır. Gerek bu konu, gerekse diğer konular bilimsel çalışmalara uygun olarak tarafsız bir biçimde sunulmuştur. Ratzel'in bilimsel tutumu, siyasi olayları belli bir milletten söz etmeden genel coğrafi konum içinde ele almasına yol açmıştır.

Hayatının sonuna doğru Ratzel Alman deniz kuvvetlerinin ülke çapında yarattığı heyecana kapılarak, bilimsel yoldan ayrılmıştır. Fakat bu ayrılış geçici olmuştur.

Ratzel bir jeopolitikçi değildi. Fakat jeopolitiği yaratanlar onun bazı görüşlerini sistemlerinin temeli olarak almış oldukları için, yine de bunlar arasında belki de en önemli görüş, devletin bir anlamda bir organizma olduğuna ilişkin görüştür. Aynı görüşe, bilimin bazı dallarında da yer vermiştir ve muhtemelen Darwinizm'den ve 19. yüzyılda biyoloji alanında meydana gelen diğer ilerlemelerden kaynaklanmaktadır.

Ratzel coğrafi ve siyasi yapıları biyolojik organizmalara benzetmiş, fakat bu benzerliğin bazı sınırları olduğunu fark etmiştir. Sonra da jeopolitikçiler siyasi ve biyolojik dünyalar arasındaki farkı kavrayamadıklarından, kendi sistemlerini devletin bir organizma olduğu faraziyesi üzerine kurmuşlardır. Ratzel'in tahlillerindeki temel görüşlerden biri de siyasi grupların işgal ettiği "saha"dır. Jeopolitikçiler bu görüşe de yer vererek "yaşama sahası" olarak adlandırmışlardır. Ancak onlar bir devletin yaşama sahasına hakkı olduğu üzerinde durmuşlar, Ratzel ise daha ziyade devletlerin saha ilişkileri üzerinde durmuştur.

Ratzel sadece Orta Avrupa'nın değil, dilleri İngilizce olan ülkelerin, Fransa'nın ve daha uzakta olan ülkelerin de coğrafyaya ilişkin düşüncelerini fevkalade etkilemiştir. Siyasi

coğrafyanın kurucusu olduğu dünyaca kabul edilmiştir. O, jeopolitiğin kurucusu olmamakla beraber, ecdadıdır.

Siyasi coğrafya ile jeopolitik arasında sınır çizmek her zaman pek kolay değildir. *Politik Coğrafya*'nın yayımlanmasından II. Dünya Savaşı'na kadar olan geçiş döneminde yapılan etütleri, kesin olarak bu iki kategoriden birine sokmak mümkün olmamaktadır.

Ratzel'in kitabını yeniden gözden geçirerek bastırdığı sırada İngiliz coğrafyacı Halford J. Mackinder de çağdaş devletlerin gücüne ilişkin çalışmalar yapıyordu.

Ratzel, dünya okyanuslarında İngiliz hâkimiyetini tehdit eden bazı rakiplerin ortaya çıktığına dikkat çekerek, Amiral Mahan'ın o zamanlar çok tutulan görüşlerine muhalefet etti.

“Tarihin Avrupa safhası kapanmaktadır,” dedikten sonra, keşifler devrinin son bulduğunu dünya yüzünde “kapalı bir siyasi sistemin” kurulacağını ve mekanize ulaşımın kara ve deniz kuvvetlerinin gücünde değişikliğe yol açmakta olduğunu ilk kez ortaya atmıştır. Kuvvet dengesinin mihver devletin (Almanya ve müttefikleri) lehine değişebileceğini belirtmiştir. Avrupa-Asya kara gücü konseptine ve bunun deniz gücü üzerindeki potansiyel tehtidine değinmiştir.

On beş yıl sonra *Democratic Ideals and Reality* (Demokratik İdealler ve Gerçek) adlı eserinde bu fikirlerini ve tezini daha da geliştirmiştir.

Savaş, siyasi coğrafyasının bulgularını günlük siyasetin bir parçası yaptı. İşte bu, jeopolitiğin tariflerinden biridir. 1904 yılında Mackinder'in ileri sürdüğü kara gücü konseptini Alman jeopolitikçiler Almanya'nın çıkarları doğrultusunda uyarladılar. Bu uyarılama önerdikleri dünya organizasyonunun başlıca sistemlerinden biri oldu.

I. Dünya Savaşı çıkmadan önce, İngiliz coğrafyacı James Fairgrieve *Geography and World Power* (Coğrafya ve Dünya Gücü) adlı bir kitap yazdı. Bu kitapta daha ziyade önceki ve o zamanki başlıca siyasi bölgeler ele alınıyordu.

Son bölümde yazar, ne gibi değişiklikler olabileceğini öngörüyordu. İsveçli olan Rudolf Kjellen de aynı sıralarda büyük çağdaş kuvvetlerden sekizini inceleyen bir etüt hazırlamıştır. 1914 yılı sona ermeden bu etüt Almancaya çevrilmiştir. Bütün bu kitapların büyük kuvvetler savaşa girmeden yazılmış olması tesadüf değildi. Bu kitaplar yeni başlamış olan “kapalı siyasi sistem” devrinde milli gücün temeli olarak doğal çevreye duyulan ilginin ürünüydü.

İki yıl sonra Kjellen “Statü ve Organizma” ile siyasi sistemini yarattı. Yazar siyaseti beş bölüme ayırdı ve bu bölümlerden birine jeopolitik adını verdi. Jeopolitiğin tanımı, bu terimin siyasi coğrafya ile eşanlamda kullanılmış olduğunu göstermektedir. Kjellen, Ratzel’in benzetmesini temel bir prensip veya bir tabiat kanunuymuş gibi almış, eserlerinde devleti bir organizma olarak düşünmüştür. Bir grup Alman coğrafyacı, Kjellen’in terimlerini ve fikirlerini benimseyerek dünya hakkında topladıkları bilgileri Almanya’yı büyük güçler arasına sokmak için kullanmışlardır.

Askeri konulara Almanya’da eskiden beri büyük bir ilgi duyulurdu. Muhafazakâr bir siyaset ve krallığa bağlılık, tarımla uğraşan toplumların bir özelliğidir. Bu özellik ortaçağda bütün Avrupa toplumlarında görülmüştür. Batı Avrupa’nın ekonomik ve siyasal yapısını değiştiren ekonomi, sanayi ve tarım devrimleri Elbe’nin ötesindeki Prusya topraklarını ve Bavyera’yı hiç etkilememişti. Bu bölgelerde büyük çapta madencilik ve imalat için gerekli madenler bulunmuyordu. Silezya’da maden bulunmasına rağmen çok sonraları çıkarılmaya başlandı. Bu nedenle Doğu Alman devletleri okyanus ticaretinin etkilerini sadece dolaylı olarak hissettiler. Tarım, ekonominin temeli olmaya devam etti, siyasi durumda ve kişilerde bir değişiklik meydana gelmedi. Halk ortaçağ ideallerine bağlı kaldı.

Batı Almanya’da ise bunun tam aksi bir durum vardı. 19. yüzyılda imalat, ulaşım ve çiftçilik bilimsel olarak yapı-

maya başlandı. Kuzeybatıda bol maden vardı ve bu bölgenin deniz kenarında olması okyanus ticaretini teşvik ediyordu. Napolyon'un düşüşünden sonraki elli yıl boyunca Prusya'nın Almanya'ya yönelmiş olması büyük önem taşımaktadır. Feodal toprak sahiplerinin kontrolü altındaki askeri Prusya devleti böyle süratle sanayileşen ve toplumsal değişimlere uğrayan bölgelere sahip olmuştur. Sonuçta batıya ve doğuya bazı farklı haklar tanınmıştır. Batı, büyük bir deniz kuvvetine sahip olmuş, ziraat teşvik edilmiş, büyük toprak sahipleri milli hükümet içinde etkili olmaya devam etmişlerdir.

1871'den I. Dünya Savaşı'na kadar Almanya iki ayrı devir yaşamıştır. İlk, 20 yıl süreyle bir önceki dönemde alınan siyasi ve ekonomik tedbirlerin yerleştirilmesine çalışılmıştır. Daha sonraki 25 yıl içinde, doğuya doğru yayılma, deniz gücü ve sömürgeler vasıtasıyla Atlantik ve diğer yerlerde toprak elde etme amacıyla saldırgan bir tutum içine girilmiştir.

Almanya'nın bir deniz gücü haline gelmesi Avrupa Devletleri arasında dengeyi bozmuştur. Ayrıca Doğu ve Batı Almanya arasındaki ekonomik ve toplumsal yapının farklı oluşu da Avrupa'nın geleceği için kritik bir faktör olmuştur. Bunlara ilaveten askeri ruh Almanya'nın her kesiminde yaygınlaşmıştır. Bu üç temel unsur I. Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden ortaya çıkmıştır.

Bir süre için Almanya yeni çizilen sınırları değiştirecek güce sahip olamamıştır. 1925 yılında Hindenburg'un devlet başkanı olarak seçilmesiyle Doğu Prusya'daki büyük toprak sahipleri milli hükümetin yönetimini tamamen ele geçirmişlerdir. Eski bir general olan Hindenburg'la birlikte Almanya'daki askeri ruh canlanmıştır. 1935'te genelkurmay resmen ve açıkça kurulmuştur. Nazi partisinin silahlanmak için yaptığı her girişim sadece Prusya'da değil, bütün Almanya'da memnuniyetle karşılanmıştır. Bu arada Almanya'yı yeniden Avrupa'nın en büyük gücü haline getirmek amacıyla milli ekonomi orduya teçhizat sağlayacak şekilde düzenlenmiştir.

Siyasi stratejinin değerini ve bunun coğrafya ile ilişkisini ilk anlayan lke Almanya olmuştur. Almanya’da coğrafi keşifler ve incelemeler devletçe destekleniyordu. Siyasi stratejinin coğrafi bulgularla desteklenmesi hiç de gc değildi.

Jeopolitiğin görevi, coğrafi bilgileri toplamak, bu bilgileri hükümetin amaçları doğrultusunda kullanmak ve bazı bilgileri propaganda şeklinde halka aktarmaktır.

Karl Haushofer Bavyera’nın başkenti Münih’te doğdu. Büyük toprak sahibi eski bir aileden geliyordu. 1914-1918 Savaşında nce Bavyera ayrılıkçı, Katolik ve genelde liberaldi. Prusya’nın Berlin’de yönetimi elinde tutan sınıfları ise milliyetçi, Protestan ve reaksiyonerd. Fakat 1918 yenilgisinden sonra Bavyera Hitler’in Milli Sosyalist hareketinin ve diğer aşırı milliyetçi gruplarının merkezi oldu. Haushofer bu atmosfer içinde ne kavuştu ve Nazi hareketini etkilemek fırsatını buldu. Öğrencilik sırasında ve askerlik mesleğine ilk girdiği yıllarda coğrafyaya karşı büyük bir ilgi duydu. Avrupa’yı gezerek tanımak için her fırsatı kullandı. Meslek hayatının başlangıcından itibaren sürekli olarak Bavyera genelkurmay başkanlığında ve harp akademisinde görev yaptı, kırk yaşına geldiğinde savaş, coğrafya ve akademik ğretim konusunda ne kadar yetenekli olduğunu kanıtladı.

1909 yılının başında doğuya gitti. “Japon ordusunu iki yıl süreyle incelemek için” emir aldı. Hindistan’a ve başka yerlere uğrayarak Uzakdoğu’ya vardı. Tokyo’ya ulaştığı zaman sadece genelkurmayın vermiş olduğu görevleri yerine getirmekle kalmadı, fakat Japonca ğrenmeyi de kendine görev edindi. Görev süresinin bir kısmını Doğu Asya’da seyahat ederek geçirdi. Orta ve Güney Japonya’da, Kore’de, Mançurya’da ve Kuzey Çin’de arazi etütleri yaptı. 1910 yazında Sibirya zerinden Almanya’ya döndü.

Dnşnden sonra harp akademisinde, dış ülkelerde edindiği tecrübelerle ilgili dersler vermeye başladı. Tabur komutanlığı yaptıktan sonra, dış görevde ciddi bir hastalığa ya-

kalandı ve 1912 yılından savaş başlayıncaya kadar istirahatli kaldı.

1912-1914 yılları arasında Japonya ile ilgili iki kitap yayımladı. İlk kitabına “Büyük Japonya” adını verdi. Bu kitap Haushofer’in Japonya’nın gelişmesi ve Japon emelleri konusunda yazmış olduğu bir seri kitabın ilkidir. İkinci kitabını Münih Üniversitesi’ne doktora tezi olarak sundu. Doktor unvanını 1914 yılında coğrafi, jeoloji ve tarih dallarında “Üstün başarı” ile elde etti.

Bu kitapları değişik okuyucu kitlelerine hitap etmek için yazmıştı. Bir tane de “halk” için yazdı. Bu kitaplarda coğrafyaya çok az yer verdi.

Bir gezgin ve asker olan Haushofer coğrafya ile ilgili etütlerini her zaman askeri bir yaklaşımla yaptı.

Askeri coğrafya Haushofer’in bir icadı değildir. Muhtemelen askeri coğrafya ordular kadar eskidir. Gerek taktik gerekse strateji her zaman doğal çevreye bağlıdır. Bu tür askeri coğrafya her zaman askeri okullarda okutulmuştur. Haushofer’den çok önce Alman subayları coğrafyayı dünyaya açılan bir pencere olarak değerlendirmişlerdir.

Mütareke ve barış antlaşması uyarınca I. Dünya Savaşı’nın sonunda Alman ordusu hemen hemen bir polis kuvveti haline gelmiş ve genelkurmay başkanlığı kaldırılmıştı. Diğer pek çok subay gibi, Haushofer de cepheden döndükten sonra fiili görevden ayrıldı. Şimdi daha iyi bilindiği gibi, genelkurmay her şeye rağmen General von Seeckt’in emrinde görev yapmaya devam ediyordu.

1919’dan sonra, dünya çapında coğrafi etütler yapmaya her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardı. Savaşın anavatanının üretim kapasitesine daha bağımlı ve mekanize hale gelmiş olması, coğrafyanın uzun vadeli lojistik ve dünyanın dört bir tarafındaki kaynaklardan yapılan teçhizatın ülke çapında üretimi için de kullanılmasına yol açtı.

Bilinen sebeplerden dolayı hiçbir genelkurmay faaliyetle-

rini açıklamaz. Elde edilen bazı ufak tefek bilgiler Alman genelkurmayının, silahlı kuvvetler için bütün potansiyeli ikmal kaynaklarına ve akla gelebilecek bütün savaş bölgelerine ilişkin etraflı coğrafi etütlere büyük önem verdiğini gösteriyor. Alman emellerinin boyutlarının büyümesi sonunda yapılan etütler bütün dünyayı içerecek bir nitelik almışlardı.

Alman ordusunu canlandırmak için çaba sarf edenler arasında Karl Haushofer'in özel bir yeri vardı. 1919 yılında coğrafya dersi vermek için Münih Üniversitesi'ne atanmıştır. Coğrafya ile ilgili dernek ve teşkilatlarda görev almıştır. Bütün bunlar öğretim ve bilimle ilgili faaliyetlerdir, fakat genelkurmayın kullanmış olduğu yöntemlerdir.

Haushofer'in doğduğu şehre ve okuduğu üniversiteye dönmüş olması doğaldı. Fakat Münih'in aynı zamanda Nazi partisinin merkezi olması bir tesadüf değildi, ama Berlin'den de uzaktı. Bütün bunlar ve faktörler, gizli faaliyetler için Bavyera'yı şüphe çekmeyecek bir yer haline getiriyordu. Bavyera'nın kendi genelkurmay başkanlığının bulunması, I. Dünya Savaşı'na kadar Bavyera ordusunu coğrafi faaliyetlerin lideri durumuna sokmuştu. Diğer unsurlar da jeopolitiğin Münih'te gelişmesi için elverişli bir zemin hazırlamıştı. Ratzel de burada coğrafya dersleri vermişti. Dünyanın değişik bölgelerinin kaderi konusunda felsefi görüşleri olan Oswald Spengler hâlâ burada yaşıyor ve çalışıyordu. Ludendorff da Münih'e yerleşmişti.

Haushofer savaştan döndükten sonra jeopolitiğin temellerini birçok coğrafyacı, bazı siyasal bilimciler ve yayıncılarla birlikte attı. Fakat on yıl içinde bunlardan çoğu ayrıldı. Yerlerini Haushofer'in öğrencileri aldı. Haushofer'e bağlı olanlar onun fikirlerini benimsediler ve onu aynen tekrar ettiler. Jeopolitiğe ilgili bütün Alman kitapları Haushofer'in kalıbından çıkmış olduğu için başka yazardan, ayrıca bahsetmeye gerek yoktur.

Bu kitaplar bir yığın kelimeyle doludur fakat içlerinde

berrak fikirler yoktur. Jeolojiden psikolojiye kadar çeşitli bilimlerden bilgileri içerirler. Bu karışım içindeki en önemli fikir “saha”dır. Çünkü, devlete yol gösteren jeopolitik, coğrafya üzerine kurulmuştur.

Jeopolitikçilerin bugüne kadar ele geçirilen saha konseptine ilişkin tamamen tarafsız araştırmalarının sayısı sadece beştir.

Ekonomik yeterlilik: Jeopolitikçiler bunu ekonomik alanda ülkenin kendi kendine yeterli olması anlamında kullanırlar. Her siyasi varlık ihtiyaç duyduğu her şeyi üretmek zorundadır. Böylece devlet ekonomik bir denge içinde olacak ve dünyanın başka yerlerinden gelen ürünlerle bağımlı olmayacaktır.

Bir ülkede insana faydalı olan ürünlerin hepsini bir arada bulmak tabii ki mümkün değildir. Almanya ve diğer sanayileşmiş ülkeler ekonomik bakımdan kendi kendilerine yeterli görülmemektedir. Üretimleri hammadde ithalatına ve stoklarına dayanmaktadır.

Alman hükümeti büyük miktarda stoklar olmadan ekonomik yeterliliğe ulaşamazdı, fakat propaganda sayesinde birçok Alman ulaşılacağına inandırılmıştı. Halkın ekonomik yeterlilik için çaba sarf etmesi sağlanırsa, halk devletin ihtiyaç duyduğu birçok maddeden feragat ederdi. Bu, savaş hazırlığı idi, 1930’ların sloganı “Tereyağı yerine silah” da bunu açıkça göstermektedir.

Bu yolu seçen bir devlet hazırlıklarını tamamlayarak, askeri gücü doruk noktasına eriştiğinde, diğer ülkeleri savaşla tehdit eder ve gerekirse çarpışır. Biraz da şansı varsa, fetihler yapabilir, ele geçirdiği topraklardaki doğal kaynaklar artık saldırgan devleti daha fazla kendi kendine yeterli kılacaktır.

Bir savaş planı ve fetih vaatleri olmadan ekonomik yeterlilik için bazı fedakârlıkları öngören bir programa halkın desteğini sağlamak mümkün değildir. Bir devletin mevcut sınırları içinde tam bir ekonomik yeterlilik sağlaması hayat

seviyesinin düşürülmesiyle mümkün olabilir. Nazi Almanyası buna Alman silahlı kuvvetlerini diriltmek için katlanmıştır.

Şayet diğer devletler de Almanya'nın izinden yürümüş olsalardı ve ekonomik yeterliliği ideal olarak benimseseydi, hiçbiri bu emele ulaşamazdı. Ya sonsuza dek savaşmaları gerekirdi ya da kendilerini tecrit etmeye ve hayat standardını iç üretim seviyesine indirmeye mecbur olurlardı. Bugün uygulanmakta olan, ülkeler arasındaki karşılıklı ekonomik ilişkiler, ekonomik yeterlilikten çok daha yararlıdır.

Yaşama Sahası: (*Lebensraum*) jeopolitikçilere göre bir ülke nüfusunun yeterince sahaya sahip olma hakkıdır. Ayrıca yaşama sahası içindeki tüm doğal ve insan yapısı kaynaklar da göz önüne alınır. Bu "hak" bir gerçeğe ve bir teoriye dayanılarak talep edilmektedir. Gerçek: Milletler arasındaki farklı nüfus artışıdır. Teori: Devlet biyolojik yasalara bağlı olan bir organizmadır. Bunun anlamı şudur: Nüfusu artan, büyüyen bir millet genişlemelidir.

Alman jeopolitikçilere göre (ki jeopolitiği var eden kendileridir) sadece büyük güçlerin büyüdüğü kabul edilir, küçük devletler yok olmaya mahkûmdur. Ayrıca diğer büyük güçler de bir gün yok olabilirler, fakat Almanya'nın yok olabileceği hiç düşünülmez!

Almanların düşündüğü şekilde "yaşam sahası" teorisi hatalarla doludur, önce, devlet biyolojik bir organizma değildir. Bu nedenle, bir devletin büyümesi ve yok olması diye bir "tabiat kanunu" yoktur. İkinci olarak, Almanya'nın kendi yaşam sahası ilan ettiği yer, Almanya'nın doğusundaki topraklardır, burada halkın çoğu Slav'dır. Slavlar ve diğerleri arasındaki doğum oranı eskiden beri Almanya'dakinden fazladır. Demek ki bu teoriye göre Almanya'dan ziyade onların topraklarını genişletmeye ihtiyacı vardır. Öte yandan savaş Fransa'yı Almanya'ya karşı harekete zorlamadan önce Alman jeopolitikçiler Fransa-Almanya dil sınırının batısında "yaşam sahası" talebinde bulunmamışlardır. Halbuki Fransa

Almanya ile sınırları bulunan bir ülkedir ve çok uzun yıllar Fransa'da doğum oranı Almanya'dakinden büyük olmuştur. Bu da "yaşam sahası" teorisinin; Almanya'nın geleneksel yayılma siyasetine, batıdan ziyade doğuya doğru uyacak şekilde yapılmış olduğunu gösterir.

1938'den beri meydana gelen olayların kanıtlamış olduğu gibi "yaşam sahası"nı ele geçirme girişimleri ya savaşı ya da savaş tehdidini içerir.

Lebensraum (yaşam sahası) coğrafi bir nitelik taşımakta ise de uygulamada siyasi-askeri bir yöntemdir. Birçok devlette var olan fetih arzusuna bilimsel bir destek sağlamaktadır.

Pan bölgeler: Aşırı Alman milliyetçileri arasındaki coğrafyacılara ve jeopolitikçilere Almanya'nın ele geçirmek istedikleri veya geçirmeyi umduğu yerlerle ilgili bazı iddialar öne sürmüştür.

Almanca konuşan toplumların bir devlet altında toplanması fikri Almanya'da uzun zamandan beri moda olmuştur. Bazen Hollanda ve Felemenk dilleri bile Almanca olarak kabul ediliyordu. Birer Alman "kültür bölgesi" haritası çizmişlerdi.

Alman jeopolitikçileri dünya topraklarının üç, bazen dört siyasi bölgeye ayrılmasını ileri sürmüştür. Böylece değişik iklimlerde yetişen çeşitli tarım ve orman ürünlerine sahip olunacaktır. Öngörülen bölgeler çok büyük toprakları kapsadığından madenler de çok olacaktır. Ancak bu madenler ve kaynaklar her yerde eşit olarak bulunmadığı için bazı yerlerde az, bazı yerlerde ise bazı kaynaklar olmayacaktır. Fakat bu bölgelerin her birinin okyanus kıyısı bulunduğundan, ihtiyaç duyulacak bir iki madde ithal edilebilecektir.

Pan fikri; süratli ulaşım ve iletişimin hemen hemen bütün küçük devletlerin ve bazı büyükçe devletlerin bağımsız hareket etme imkânını yok etmiş olmasından kaynaklanır. En büyük ülkelerden bile daha büyük alanların ekonomik bakımdan birleştirilebileceği düşünülmüştür. Demek ki bunlar

siyasi bakımdan da birleşebilirler sonucuna varılır. Fakat bu konsept deniz ulaşımının çoğunlukla okyanusun iki yakasındaki topraklar arasında daha etkin ve kolay olduğunu göz önüne almaz.

Önerilen her siyasi bölgenin başında büyük kuvvetlerden biri olacaktır.

1. Pan-Amerika: Sınırları en kesin olan bölgedir, çünkü diğer topraklardan okyanuslarla ayrılmıştır. Kontrol ABD'nin elinde olacaktır. Jeopolitikçiler en eski Pan fikirlerinden biri olan "Monroe Doktrini"ne hayrandırlar ve ABD bunu bir asırdan beri başarıyla uygulamıştır. Jeopolitikçiler "Pan Amerika" sözcülerinin ifade ettiği kültürel unsurları dikkate almayarak sadece siyasal yönleri üzerinde durmaktadırlar.

2. Pan-Asya: Doğu Asya topraklarını, Avustralya ve Doğu Asya ile Avustralya arasındaki adaları içerir. Bu bölgenin kontrolü Japonya'da olacaktır. Almanya'nın dışında jeopolitiğe en fazla ilgi duyan ülke Japonya olmuştur.

3. Pan-Avrupa ve Afrika: Almanya hâkimiyeti altındaki bölgelerden oluşur. Burada sadece Avrupa'nın küçük devletleri değil, Fransa ve İtalya gibi büyük güçler de vardır. İngiltere'nin ada oluşunun ve Sovyetler Birliği'nin büyük topraklarının bazı zorluklar yaratacağı düşünülmüştür.

Sovyetler Birliği (Rusya) için öngörülen çözüm Hindistan'ı da içeren dördüncü bir pan-bölge kurulmasıdır. Bu bölge Ekvator'a kadar uzanmadığı için diğer bölgelerdeki bazı iklimlerden yoksundur. Başka bir öneri de Rusya'nın Almanya, Hindistan'ın da Japonya'nın kontrolüne girmesidir.

Siyasi bölge sayısının üç veya dört olması pek önemli değildir. Önemli olan, halen bazı pan-bölgelerinin var oluşudur. Jeopolitikçiler bunları bilmekte fakat kabul etmemektedirler. Bu bölgeler İngiliz imparatorluğu ve diğer denizaşırı imparatorluklardır. Ve öngörülen pan bölgelerinin içinde kaldıklarından, bunları bilmemezlikten gelmek jeopolitikçiler için en uygun tutumdur.

Düşünülen pan-bölgelerinin savaşa başvurmadan kurulmasının mümkün olmadığı açıktır. Orta enlemde bulunan devletlerden bazıları büyük güçlerdir ve mücadele etmeden teslim olmayacaklardır.

Aşağı enlemde bulunan bölgelerin askeri hâkimiyet altına alınması daha kolaydır fakat siyasi bakımdan mümkün değildir. Çünkü, buralar orta enlemdeki devletlerin sömürge-leridir. Bu devletler kendi anavatanlarına taarruz edilmişçesine karşı koyacaklardır.

Pan-bölgelerinin kurulmasını engelleyen başka unsurlar da vardır. Her pan-bölgede orta enlem bölgesi ile aşağı enlem bölgesi arasında büyük bir doğal engel bulunmaktadır. Sadece iki Amerika arasında denizden ve havadan kolayca temas sağlamak mümkündür. Şayet fetih yoluyla pan-bölge kurulursa, sadece Rusya-Hindistan bütünleşmesinin güçlü bir deniz kuvvetine ihtiyacı olmayacaktır. Böylece önerilen pan-bölgeler siyasi bakımdan şimdiki siyasi güçlerden daha istikrarlı olmayacaktır.

Tüm bu zorluklara rağmen, pan fikri tamamen hayali değildir. Japonya ve Almanya'nın toprak ele geçirmedeki hareketleri bu yolda atılan ilk adımdır.

Kara ve Deniz Gücü: Devletlerin birleştirilmesine ilişkin bir başka yaklaşımı jeopolitikçiler Mackinder'den etkilenerek ortaya atmışlardır. Buna göre Avrupa-Asya-Afrika kara parçası en büyük, en kalabalık ve en zengin birleşimdir. Büyüklüğünden dolayı, insan hayatının sıklet merkezidir. Dünya okyanusundaki başlıca ada olarak görülebilir. Diğer kıtalar bu "dünya adası"nın etrafında daha küçük adalar olarak bulunmaktadır.

Dünya adası'nın merkezi okyanuslarla bağlantısı olmayan büyük bir alandır. Bu bölgedeki nehirler ya buzlu Arktik Okyanusu'na ya da iç denizlere akmaktadır. "Kara" bölgesi dünyanın en büyük kara gücü için uygun bir üstür.

"Kara" bölgesinin batı, güney ve doğu kenarlarında hilal şeklinde okyanusa açılan topraklar bulunmaktadır. Bu top-

raklar dağlar, çöller ve denizlerle birbirinden ayrılmıştır. İngiliz Adaları ve Japon Takımadaları başlıca deniz güçleridir. Bunların da dışında ikinci bir hilal şeklinde kıtaların oluşturduğu adalar arasında Amerika-Zenci Afrika ve Avustralya vardır.

Buraya kadar olan fikirler tamamen Mackinder'den alınmıştır. Jeopolitikçiler bu fikirleri Almanya'nın siyasal yayılmasına şöyle uygulamaya çalışmışlardır: Kara bölgesi Rusya'ya hemen hemen bitişiktir. Almanya Rusya ile Avrupa ve Asya'yı paylaşmaktadır. Ve o da önemli bir kara gücüdür. Ancak Almanya denize açılan topraklara sahip olduğu için bir deniz gücü olma kapasitesine de sahiptir. Almanya Rusya ile ortaklık kurarak hâkimiyet ararsa, önce kara bölgesini sonra da İngiliz ve Japon deniz güçleri de dahil olmak üzere çevresindeki hilal şeklindeki arazi çıkıntılarını kontrol altına alabilir.

Bu formül uyarınca Alman yayılmasını gerçekleştirmenin tek akla gelen yolu savaştır. Jeopolitikçiler Almanya ile Rusya'nın işbirliği yapacağını ve sonra da Almanya'nın hâkimiyeti ele geçireceğini ummuşlardır.

Beş kıtanın katıldığı II. Dünya Savaşı ile dünya siyasetinin bu tür teorilere henüz hazır olmadığını kanıtlamaktadır. Gerçekte devletler hemen yanlarındaki komşularıyla değil, daha uzaktaki devletlerle ittifak kurmaya çalışmaktadırlar. Bunun sonucu da Almanya ve Rusya karşıt kamplarda yer almışlardır. Çoğunlukla deniz gücü ile kara gücü birleşmektedir. Avrupa dışında çıkarları olan devletler Almanya'nın veya Rusya'nın dışındaki devletlerle denge yaratmaya çalışmaktadırlar. Kara gücü önerisi hiç düşünmeden reddedilebilecek niteliktedir. Ancak Almanlar emellerini gerçekleştirmek için bunu uygulanabilir bir yöntem olarak görmüşlerdir.

Sınırlar: Dünya yüzeyinde yeni bir düzen kurmak için önerilen bölgeler ve fetihleri haklı çıkarmak için ileri sürülen felsefi görüşler ne olursa olsun, hedefe yaklaşmak için pratik

bir yöntem de olmalıdır. Bu yöntem jeopolitikçilerin siyasi sınırlara ilişkin yorumuyla ortaya çıkar. Almanlar için sınır, dünya hâkimiyetine doğru ilerlerken bir ülkenin geçici olarak durdurduğu yerdir. Sınırın siyasi yöntemler arasında savaşa en kolay yer açan yöntem olduğunu tarih kanıtlamıştır. Kasten veya tesadüfen meydana gelen sınır olayları birçok savaşa neden olmuştur. Jeopolitikçiler daha da ileri giderler. Ülkenin “doğal sınırlara” sahip olmasını iddia ederler. Böylece saldırıya davetiye çıkartırlar. “Doğal” olarak tanımlanan sınırların çoğu bugün doğal bir engel niteliğinde değildir. Demek ki buralara ulaşıldığında “suni” sınır oldukları bahanesiyle istila savaşları açılabilir. Birbirinden çok farklı güç potansiyeline sahip ülkeleri ayıran sınır çok büyük doğal engel oluştursa dahi kalıcı değildir.

“Yaşam sahası” ve ekonomik yeterlilik hevesi, özellikle zengin kaynaklara sahip ve stratejik bakımdan önemli olan zayıf komşuları, büyük güç için son derece çekici yapar.

En fazla sayıda en uzun sınırlara sahip Avrupa'nın klasik istilalar kıtası olması tesadüf değildir. Avrupa'daki sınırlar bu olaylar zincirinin sonuçlarıdır.

Jeopolitikçiler saha konseptinin bilimsel olduğunu ileri sürmüşlerdir. Fakat bu konsept hatalarla doludur. Muhakeme bakımından bilimsel olsa bile, bu konsepti programına dahil eden bir hükümet mutlaka savaşa sürüklenir. Jeopolitik askeri bir ülkede doğmuş, bir asker tarafından geliştirilmiştir.

Demek ki askeri düşünce tarzının bir ürünüdür. Bu ürün, askeri düşünce tarzını ne derece etkilemiştir?

Jeopolitik savaşa hazırlıklı olmaya Almanya da iki şekilde hizmet etmiştir. Dünyanın dört bir yanına ilişkin bilgilerin metotlu bir şekilde toplanmasını ve düzenlenmesini yoğunlaştırmıştır. Bulguları doğrudan askeri kurumlar kanalize etmiş ve propaganda vasıtası olarak kullanmıştır.

Askeri kurum genelkurmay vasıtasıyla eskiden beri dünyaya ilişkin bilgileri toplama ve değerlendirme alışkanlığında

idi. Siyasi stratejinin saptanmasında ve bu bilgileri ilk kullananlar jeopolitikçiler oldu. Topyekûn savaşın bilincine varılması coğrafyanın ön plana geçmesine yol açtı. Savaşı öngören ve arzu eden jeopolitikçiler coğrafi bilgiler toplayan kurumların kurulması talebinde bulundular ve bu konuda destek sağladılar. Haushofer ile Alman genelkurmay başkanlığı arasındaki ilişkiler hiçbir zaman belgelerle kanıtlanamamıştır. Özellikle Almanya’da oturanlar olmak üzere, yabancı gözlemciler, böyle bir ilişkinin var olduğu inancındadırlar. Gerek askeri ateşeler, gerekse işadamları onların bu inancını kuvvetlendirmişlerdir. Jeopolitikçiler saha konseptini Alman hükümetinin hedefi olarak ileri sürmüşlerdir. Fakat bu hedefe ulaşmak ancak savaşla mümkündür. Jeopolitikçiler bunu bilmektedirler. İnsanın normal halinin savaş olduğunu belirterek önerilerini haklı göstermek isterler. Millete savaşa hazır olmanın yararlarını anlatırlar. Coğrafi vasıtalarla savaş yapmanın reçetesini sunarlar.

Bütün bunlar, II. Dünya Savaşı’ndan önce Alman milletine “üstün bir ırk” olduğu ve kaderinin fethetmek ve dünyayı idare etmek olduğu inancını yerleştirdi. Jeopolitik formüller sadece halkı etkilemekle kalmadı, idarecileri de etkiledi. Jeopolitiğin Nazi Partisi üzerinde büyük etkisi oldu.

II. Dünya Savaşı’nın başında Nazi hükümetinin 3 numaralı adamı olan Rudolf Hess, Haushofer’in emir subaylığını yapmıştı ve jeopolitiğe inançla bağlıydı. Hitler *Kavgam* adlı kitabını yazarken ona yardım etmişti. *Kavgam*’ın bazı bölümleri jeopolitik konseptinin Hitler’i fevkalade etkilemiş olduğunu kanıtlar. Hitler “Yaşam sahası” ile ülkenin askeri potansiyeli arasındaki ilişki konusunda şöyle der:

“Halkın yaşam sahasının büyüklüğü dış güvenlik için vazgeçilmez bir faktördür. Halkın yaşadığı alan genişledikçe doğal koruma da kolaylaşır, çünkü küçük topraklarda yaşayan kalabalık milletlere karşı askeri zafer daha çabuk ve daha kolay kazanılır. Böyle devletin sahip olduğu topraklar büyük

olursa, ufak tefek taarruzlara karşı bir oranda korunmuş olur, çünkü saldırgan ancak uzun ve çetin çarpışmalardan sonra başarı elde edebilir, (bu söylediği kendi başına geldi!) demek ki olağanüstü bir sebep bulunmadıkça baskın tarzında taarruz tehlikesi olmayacaktır. Devlet topraklarının büyük oluşu özgürlüğün ve bağımsızlığın daha kolay korunmasına yol açar, aksi takdirde toprakların küçüklüğü taarruzu davet eder.”

Aşağıdaki bölümde jeopolitiğin Hitler’i ne derece etkilemiş olduğunu göstermektedir:

“1914 sınırlarına dönmeyi talep etmek öylesine bir saçmalaktır ki, bir cinayet gibi görünmektedir. Reich’in 1914 sınırları mantıki olmaktan çok uzaktı, çünkü bu sınırlar ne Alman milletinin tümünü içine alıyordu ne de geo-askeri şartlara uyuyordu... hiç nihayetlenmemiş bir siyasi mücadelenin, kısmen de şansın, ortaya çıkarmış olduğu sınırlardı. Aynı şekilde Alman tarihinin başka bir safhasındaki sınırlara dönüşmesi de talep edilebilir.”

“Fakat Milli Sosyalistler daha ileri gitmelidir: Büyük bir millet topraklarını genişletmediği takdirde yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalırsa, toprağa sahip olma hakkı bir görev haline gelebilir. Söz konusu millet küçük bir zenci halk veya benzeri bir toplum değil de çağdaş dünya kültürünü kurmuş olan tüm hayatın anası Alman milleti olursa, bu görev daha da önem kazanır. Almanya bir dünya gücü olacak ya da hiçbir şey olmayacaktır. Ancak dünya gücü olmak için günümüzde böyle bir güce önem kazandıran ve halkına hayat veren büyüklükte topraklara sahip olmak gerekir.”

Sonuçta tarih, Nazi yayılma politikası ile Haushofer ve diğer jeopolitikçilerin fikirleri arasında bir bağ olduğunu göstermiştir. Ayrıca, özellikle 1933’ten sonra olmak üzere Haushofer ve diğer jeopolitikçilerin Nazi dünyasında ortaya çıkmış olmaları sadece bir tesadüf değildir.

Ordunun böyle bir akımın etkisinde kalmaması mümkün

değildi. Demek ki jeopolitik Alman kültürünün resmi askeri ve kamu kesimlerinin vazgeçilmez bir parçası olmuştur.

Bunun diğer ülkelerde de benimsenmesi yolunda yapılan girişimler Japonya dışında başarıya ulaşmamıştır. Japonya, jeopolitik ortaya çıkmadan önce de askeri bir ülkeydi. Fakat Haushofer'in Japoncaya duyduğu ilgi bunu kuvvetlendirdi. Haushofer'in kitapları Japoncaya çevrildi ve devletçe desteklenen üniversitelerde coğrafya büyük bir önem kazandı. Japonlar jeopolitiği benimserken kendi fetih planlarına göre uyarladılar.

II. Dünya Savaşı'na kadar diğer ülkeler jeopolitiğe önem vermediler. Ama, artık jeopolitik dünyanın bildiği bir kelime oldu, üzerinde düşünölmeye başlandı. Almanya'daki bu hareketin tarihine ve anlamına ilişkin birçok kitap ve makale yazıldı.

Gerek savaş gerekse barış zamanında izlenecek akılcı bir milli siyaset temeli, dünya coğrafyasını bilmektir. Çünkü gerçekçi bir milli programda göz önüne alınması gereken maddi gerçekleri ortaya koyar. Haushofer'inki gibi dar anlamlı jeopolitik, hangi millet benimserse benimsesin, sadece savaşa yol açar ve II. Dünya Savaşı sonunda olduğu gibi Almanya ve Japonya'nın perişan olmasıyla biter. Ne denli gizlemeye çalışılırsa çalışılsın, Haushofer'in jeopolitiği sadece güç politikası ve saldırganlık için hazırlanmış bir reçetedir.

Deniz Stratejisi

Mahan

Hiçbir düşünür, deniz gücü ve deniz stratejisini tek başına Alfred Thayer Mahan kadar etkileyememiştir. Amerika'nın deniz siyasetinde devrim yaratmış, İngiltere'nin hâkim bir deniz gücü olarak kalma kararlılığına dayanak sağlamış, II. William ve Amiral Tirpitz döneminde Alman deniz kuvvetlerinin gelişme çabalarına güç katmıştır. Yazıları Fransa, İtalya, Rusya, Japonya ve diğer ülkelerin deniz gücüne ilişkin fikirlerine yansımıştır. Mahan, dönemin Amerikan başkanlarını etkileyerek 20. yüzyıl başında ABD'nin deniz aşırı yerlerde daha büyük bir rol almasını sağlamıştır.

Mahan'ın *Deniz Gücünün Tarihe Etkisi* adlı kitabı 1890'da basılmış, sonraki 10 yıl içinde denizcilik tarihi bakımından pek çok önemli olay meydana gelmiştir:

Almanya'nın modern bir donanma kurma kararı, Japon deniz kuvvetlerinin güçlenmesi, İspanyol-Amerikan Savaşı ve sonucunda ABD'nin dünya gücü olarak ortaya çıkması yanında; gemi mimarisi ve deniz teknolojisinde o yıllarda devrim geçirmesi birbiri ardına gelmiştir.

Yelkenin yerini buhar almış, ahşap zırha dönüşmüş, silahlar geliştirilmiştir. Fakat özellikle ABD'de, denize ilişkin düşünceler ve deniz teknolojisi geri kalmış durumdaydı. 1880'lerde Amerikan deniz doktrini çok az gelişme kaydetmişti. Hâlâ kıyı savunması ve ticaret gemilerine saldırıları ön-

lemeye önem veriliyordu. 1776 ve 1812'de olduğu gibi çok üstün deniz kuvvetleriyle karşı karşıya kalındığında savunma stratejisi uygulamak en akıllıca ve en temkinli yoldu.

İspanya Savaşı sırasında hâlâ deniz kuvvetlerinin Amerika kıyılarını savunmak için kurulmuş olduğu düşüncesi hâkimdi.

Kıyı savunması ve ticaret gemilerine yapılacak saldırıları önleme kavramına bağlı kalma, Amerikan deniz stratejisini ve deniz teknolojisini engellemişti. Fakat bu konulardaki muhafazakârlık uzun süreli olmadı ve 1880'lerden itibaren bir deniz gücünün kurulmasına başlandı. Zaman içinde deniz gücünün milli siyasetin önemli bir vasıtası olduğu bilincine varıldı. Mahan'ın yazıları ve öğretileri yeni bir deniz stratejisinin temelini attı.

Newport'da yeni kurulmuş olan Deniz Harp Akademisi'nin Komutanı Amiral Stephen B. Luce 1884'te Albay Mahan'ı tarih ve taktik dersi vermek üzere davet etti, Mahan böylece kendisini dünyaca üne kavuşturacak olan bir ortama girmiş oldu.

Mahan, Harp Okulu profesörlerinden Dennis Hart Mahan'ın oğluydu. Mahan'ın babası savaş sanatına büyük ilgi duymuş ve bu konuda birçok kitap yazmıştı. Mahan askeri bir ortamda ve aydın bir çevre içinde yetişti. Deniz Harp Okulu'ndan 1859'da iki yıl süreyle Asya denizlerine yollandı. Bu görevi sırasında tarihe ilgi duymaya başladı. Dönüşte Avrupa'dan geçti. Avrupa'ya sadece bir turist gözüyle değil, bir deniz subayı gözüyle baktı. 1872 Kasımı'ndan itibaren de Güney Atlantik'te görev yaptı.

Mahan'ın ilk yayımlanan denemesi 1878'de yarışma üçüncüsü oldu. Sürekli askeri eserler okuyordu. Önceleri bu eserlerin etkileri üzerinde görülür ve emperyalizme de karşıdır. Peru ihtilali sırasında Amerikan çıkarlarını korumak amacıyla karaya asker çıkarmak zorunda kalmadığı için şükretmiştir. 1884'te Harp Akademisi'nde ders vermesi teklif edilince önünde yepyeni bir hayat başladı.

İki yıl boyunca Mahan yeni görevine hazırlandı, özellikle tarih üzerinde durdu. Anibal'in İtalya'ya denizden değil de karadan gitmiş olmasının nedenlerini okurken, Anibal bunun aksini yapmış olsaydı neler olurdu diye düşündü; denizleri kontrol altına almanın tarih boyunca önemsenmediği sonucuna vardı. Böylece 17. ve 18. yüzyıl deniz ve askeri tarihini sistemli bir şekilde incelemeye koyuldu. Bu incelemeleri sayesinde deniz ve kara savaşlarını karşılaştırarak deniz taktiğine ilişkin bir teori geliştirmeye çalıştı. Harp Akademisi'nde verdiği derslerde "Avrupa ve Amerikan tarihine, deniz gücünün etkileri" konusunu işledi. Mahan bu çalışma temposu içerisinde üç eser hazırladı ve yazdı. Bu eserleri, 1890-1905 yılları arasında yayımladı. Tarihi olaylar dizisi olan bu kitaplarda deniz siyaseti, stratejisi ve taktiği konularına yer verdi. Bu üç büyük eserin yanı sıra Mahan deniz stratejisi ve uluslararası olaylarla ilgili pek çok makale ve kitap yazmıştır. Mahan'ın belli başlı kitapları ve denemeleri deniz gücünün önemini vurgulayan tarihi eserlerdir. Bu nedenle milli siyaset, deniz siyaseti, deniz stratejisi ve taktik ayrı ayrı değil, bir bütün halinde ele alınmıştır. Mahan'ın modern stratejiye yapmış olduğu en büyük katkılar şunlardır: Dünyanın her tarafında sadece askeri çevrelere değil, hükümetlerce kabul edilen ve benimsenen bir deniz gücü felsefesi yaratmıştır. Deniz stratejisine ilişkin yeni bir teori geliştirmiştir. Deniz taktiğini eleştirmiştir.

Ona göre deniz stratejisi ve deniz gücü bazı doğa şartlarına (ülkenin kıta veya ada ülkesi olması) ve deniz kuvvetleri ile ilgili milli siyasetlere, deniz ticaretine ve denizaşırı üslere bağlıydı. Öte yandan deniz taktiği muharebe başladıktan sonraki harekâtla ilgiliydi. Taktik, silah kullanma sanatı olduğu için, silahlar değiştiğinde taktik de değişebilirdi. Fakat deniz stratejisinin prensipleri değişmez ve hem barış zamanında hem de savaş zamanında etkin olurdu.

Strateji ile taktik arasındaki bu kesin fark Mahan'ı önceki yazarlardan üstün kıldı. Mahan yapmış olduğu incelemeler

sonunda ABD'nin gücünü ve prestijini yükseltmede deniz gücünün yararlı bir vasıta olacağı kanısına vardı.

Deniz gücünün etkilerini inceleyen bu üç kitabın ana fikri deniz gücünün ülke kaderinde büyük rol oynadığıdır.

Mahan deniz gücünün, milli kalkınma, refah ve güvenlik bakımından hayati olduğunu ileri sürer. Ona göre deniz gücünün altı temel faktörü vardır: Coğrafi konum, fiziksel biçim, ülke topraklarının büyüklüğü, nüfus, milli karakter ve devlet şekli.

Deniz gücü için coğrafi konumun ne kadar büyük bir önem taşıdığını göstermenin en güzel yolu 17. ve 18. yüzyıllarda İngiltere'yi o zamanki en büyük rakipleri Fransa ve Hollanda ile karşılaştırmaktır. İngiltere'nin ada üzerinde bulunması büyük bir kara ordusunu gerektirmemekteydi. İngiliz Adaları istila tehlikesinden uzak bulunuyordu. İngiltere'nin donanmasını hem savunma amacıyla hem de kıtadaki limanları abluka etmek amacıyla kullanması mümkündü. Halbuki Fransa, deniz kuvvetlerini Atlantik ve Akdeniz kıyıları olmak üzere iki ayrı yerde kullanmak zorundaydı.

Ayrıca İngiliz Adalarının coğrafi konumu, kuzey Avrupa'ya uzanan deniz yollarının da kontrol altında tutulmasını mümkün kılıyordu. Önemli adalar ve Cebelitarık gibi stratejik üsler sayesinde İngiltere Akdeniz'in kontrolünü de büyük ölçüde elinde tutuyordu. Akdeniz dünya tarihinde gerek askeri gerekse ticari bakımdan, aynı büyüklükteki diğer denizlerden çok daha büyük bir rol oynamıştır.

Milli toprakların fiziksel biçimi halkın denize ilgi duymasına yol açabilir. Kıyıların gösterdiği nitelikler halkı denize çekebilir. Elverişli limanlar potansiyel bir güç yaratır; toprağın niteliği halkı toprağa bağlar veya topraktan uzaklaştırabilir. Hollandalılar denize açılmışlardı. Fakat denize tamamen bağlanmış olmaları onlarda bir zafiyet yaratmıştı. Fransız topraklarının verimli oluşu Fransızlar arzu etmedikleri sürece denize açılmalarını gerektirmiyordu. İngiltere, İspanya ve İtalya

gibi ada veya yarımada ülkeleri güçlü olabilmek için denizde söz sahibi olmaya mecburdular. Kıyıları olan her ülke için deniz sınır oluşturur ve bu sınır milli gücü büyük ölçüde etkiler.

Toprakların büyüklüğü ve nüfus, kaynaklar ve diğer güç faktörleri arasında bir denge yoksa, geniş alanlar bir zafiyet yaratabilir. Büyük topraklar, nehirler ve uzun körfezlerle kesilmişse bu daha da büyük zafiyet yaratır. Mahan içsavaş sırasında güneyi, nüfusa ve kaynaklara oranla çok fazla topraklara ve mevcut güce oranla çok uzun kıyılara ve nehirlerle sahip olarak nitelemiştir.

Deniz gücünün diğer bir faktörü nüfus ve halkın mesleğidir. İngiltere gibi denize açılan bir milletin nüfusu hem çok olmalı hem de bu nüfusun büyük bir bölümü dolaylı veya dolaysız olarak denizciliği bir meslek olarak seçmelidir. Bir milletin barış zamanı ticareti, onun bir deniz savaşında ne kadar dayanabileceğini gösterir. Gerek barış zamanında, gerekse savaş zamanında gemiciler için gerekli yeteneklere sahip çok sayıda kişiye ihtiyaç vardır. Örneğin İngiltere sadece denize açılan bir ülke değil, aynı zamanda gemi inşa eden ve ticaret yapan bir ülkeydi, demek ki deniz savaşında başarı elde edebilmek için şart olan insan gücüne ve teknik kaynaklara sahipti.

Milli karakter ve yetenekler denize açılan ülkeler için çok önemli bir faktördür. Ticaret yapma arzusu ve bu konuda yetenekli olmak “deniz gücünün gelişmesi için en önemli milli karakteristiği” oluşturur. “Denizin tehlikeleri halkı okyanuslarda ticaret yaparak zenginliği aramaktan alıkoymayacaktır.” Halk ticareti seviyorsa ve bu konuda yetenekliyse barış zamanı ticaret gelişir. Gelişmiş bir barış zamanı ticareti deniz gücünün en önde gelen şartlarından biridir. İngiltere’yi hâkim bir deniz gücü haline getiren, büyük bir deniz kuvvetidir. Bir ülke deniz ticareti yapıyorsa sömürgeler edinmelidir. Bu sömürgeler anavatan için pazar oluşturur. İngiltere bu nedenle en büyük ticari güç ve en büyük deniz gücü olmuştur.

Devlet şekli deniz gücü için hayati bir önem taşımaktadır.

I. James zamanından beri İngiliz siyaseti sömürgecilik, ticaret ve denizlerde hâkimiyet üzerine kurulmuş ve bunların gerektirdiği her türlü tedbir alınmıştır. Mahan'a göre İngiltere'nin hep aynı siyasete bağlı kalabilmiş olması İngiltere'de idarenin tek bir sınıfın, aristokrasinin elinde bulunmasından dolayı olmuştur. Demokrasilerde bunun daha zor olduğunu, çünkü demokrasilerin sürekli deniz gücüne harcama yapmak istemediğini ve savaşa hazırlıklı olma konusunda yeterince ileriye göremediğini belirtir.

Hükümetin etkinliği, akıllılığı ve kararlılığı deniz gücünü etkileyen faktörlerdir. Hükümet deniz kuvvetlerin büyüklüğünü, niteliğini, teşkilatını, askerlerin moralini, muharebe etkinliğini kontrol eder. Ayrıca hükümetin benimsediği stratejik doktrinler deniz kuvvetleri için büyük önem taşır.

Mahan deniz gücü ile ilgili faktörleri inceledikçe emperyalizm konusundaki görüşü değişti. Eskiden emperyalizme karşıydı. Fakat artık deniz gücü ile sömürgeler arasındaki bağın önemini kavramıştı. Sömürgeler sayesinde ülke “yabancı bir diyarda toprak sahibi olur, satmak istediği mallar için yeni iş sahaları ve devlet için daha büyük bir refah ve zenginlik arar.”

“Fakat... yolculuk uzun ve tehlikelidir ve denizler çoğunlukla düşmanlarla doludur. Ümit Burnu, Cebelitarık, Malta ticaret gayesi için değil, savunma ve savaş gayesi ile ele geçirildi. Bunlar stratejik değeri olan sömürgelerdir. Sömürgeler bazen ticari, bazen askeri niteliğe sahiptir” ve gerçekleri göz önüne almadan toprak ele geçirmek mümkün değildir. Hükümetin deniz üsleri için seçtiği yerler ülkenin deniz gücünü fevkalade etkiler. ABD gibi bir ülkenin gemileri yeterli sayıda denizaşırı üslere sahip değildi, bu gemiler kendi kıyılarından uzaklara uçamayan karakuşlarına benziyordu.

Mahan yaptığı inceleme sonunda İngiliz hâkimiyetinin şu nedenlere dayandığını belirtti: Maddi üstünlük, stratejik doktrinlerin üstün nitelikte olması, İngiliz deniz kuvvetle-

rinin “dar denizleri” de kontrol altında tutması. Modern deniz tarihinde çok büyük rol oynayan bu dar denizler; İngiliz Kanalı, Cebelitarık Boğazı, Çanakkale ve İstanbul Boğazı gibi her iki kıyından da kolaylıkla kontrol edilebilecek su parçaları olarak tanımlanabilir. İngiltere, donanması ve ele geçirdiği deniz üsleri sayesinde doğu Atlantik ile Akdeniz’i kesin olarak kontrolü altına almıştı. 1890 yılında Mahan ilk kitabını yayımladığı zaman Avrupa dışında büyük deniz güçleri bulunmadığı için, Avrupa denizlerinin kontrolü dünya okyanuslarının kontrolü demektir. İngiltere’nin dünya denizlerinde kurmuş olduğu hâkimiyet ancak Avrupalı olmayan güçlerin ortaya çıkışı ile sarsıldı. Yine de 19. yüzyıl boyunca İngilizler başlıca deniz yollarını kontrol etmeye devam ettiler.

Mahan, İngiltere’nin dünyanın en büyük deniz gücü olarak kalmasını pek mümkün görmüyordu. Bu gücün “büyük bir ticarete, makine sanayine ve geniş bir sömürge sistemine” dayandığını yazıyordu. Ancak “demokratik bir hükümetin harbe hazırlıklı olmak için barış zamanında yeterince para harcayacak kadar ileri görüşlü, duyarlı olup olmadığı henüz belli değildir” diyordu. Gerçekten de 20. yüzyılda deniz gücü dengesinde meydana gelen değişiklikler İngiltere’nin pek kontrol edememiş olduğu gelişmelerin sonucudur. Bu gelişmeler: Yeni deniz güçlerinin doğması, Avrupa’da deniz gücüne nazaran kara gücünün fevkalade güç kazanması ve deniz ablukasının etkinliğini azaltan teknolojik yeniliklerdir. Mahan’ın bütün bu gelişmeleri öngörmüş olduğunu kesinlikle söylemek mümkün değildir. Japonya’nın bir deniz gücü olarak ortaya çıkması, İngiltere’nin Avrupa ve Uzakdoğu’daki stratejik hâkimiyetini azalttı. Ne tuhaftır ki bu gelişmelere İngiltere yardımcı oldu. 1880’lerde ve 1890’larda İngiliz tersaneleri Japonya’ya ardı ardına savaş gemisi inşa etmiş, İngiliz deniz subayları Japonlara deniz bilimini öğretmişlerdir. Nihayet Japon donanması Asya sularında stratejik durumu

İngiltere'nin aleyhine çevrilmiş, Uzakdoğu'ya giden denizyolları İngiltere'nin tartışmasız hâkimiyetinden çıkmıştır.

Bu sırada Batı dünyasında da benzeri gelişmeler oluyordu. İçsavaştan önce de ABD'nin deniz kuvvetleri ve buna ilişkin bir siyaseti vardı. Fakat hiçbiri dünya siyasetinin akışını büyük ölçüde ve sürekli etkilememişti. Batı dünyasında bile hâkim deniz gücü ABD'nin değil İngiltere'nindi: İçsavaş sırasında kısa süreli bir büyüme gösterdikten sonra Amerikan deniz kuvvetlerinin sesi soluğu duyulmaz olmuştu. 1880'lerde deniz kuvvetlerine yeniden önem verilmeye başlandı ve 1890'larda deniz kuvvetleri belirli bir noktaya ulaştı. Mahan'ın yazıları bu gelişmeleri hızlandırdı ve Amerikan deniz kuvvetlerinin gelişmesine yeni bir yön verdi. 1898'e varıldığında ABD Deniz Kuvvetleri birinci sınıf savaş gemilerinden meydana gelen ve hızla büyüyen bir donanma olmuştu. Avrupa'daki dar denizleri kontrol altında tutmak Yeni Dünya'da denizlere hâkim olmayı mümkün kılmıyordu.

Avrupa'da deniz kuvvetlerinin güçlenmesi, İngiltere'nin Avrupa denizlerindeki hâkimiyetini tehdit etmeye başladı. Bu nedenle İngiltere denizaşırı kuvvetlerini güçlendirmek yerine, dar denizlerde ve Doğu Atlantik'te üstünlüğünü korumak amacıyla buralardaki kuvvetlerini artırdı.

Bütün bu gelişmelerin doğuracağı sonuçları öngörebilmek tabii ki kolay değildi. İngiliz hükümeti Avrupa'ya ulaşan denizyolları üzerindeki üstünlüğünü belli ölçülerde koruyabildi. İngiltere'nin hâlâ kıtadaki düşmanlarını, sömürgelerinden, Batı dünyasından ve Uzakdoğu'dan gelecek yiyeceklerden ve hammaddelerden mahrum edebileceğine inanıyordu. Fakat böyle bir abluka sadece İngiltere'nin, sadece Avrupa denizlerindeki hâkimiyetine bağlı değildi; Japonya'nın ve ABD'nin tutumlarına ve siyasetine de bağlıydı. İngiltere'nin dünya denizlerindeki hâkimiyeti kaybedilmiş ve beraberinde dünya ekonomik toplumunun yarattığı dengeyi ve siyasi düzeni de götürmüştü.

Bu gelişmeleri Mahan'ın hızlandırmış olması mümkündür. Yapmış olduğu tarihi yorumlar, deniz gücü ve güçlülük, emperyalizm ile deniz gücü arasında bağ kürması, Avrupa, Uzakdoğu ve Amerika'da zaten var olan yayılma arzusunu kızıştırılmıştır. Diğer ülkelerin deniz kuvvetleri büyüdükçe İngiltere'nin üstünlüğü azalmıştır.

Bunun yanı sıra deniz gücünün önemini azaltan birtakım bilimsel ve mekanik gelişmeler de olmuştur. Bu gelişmelerden biri, Avrupa'da demiryolu ve karayolu ulaşımında kaydedilen ilerlemelerdir. Diğer bir gelişme de Avrupa'ya diğer kıtalardan getirilen stratejik hammaddelerin sentetiklerinin yapılması olmuştur.

Avrupa'da hava ulaşımının kötü olması İngiliz hâkimiyetini doruk noktasına ulaştırmıştı. Avrupa ticaretinin büyük bir kısmı, nehirlerden, kanallardan veya denizden yapılıyordu. Örneğin Kuzeybatı Almanya'dan Güney Almanya'ya yollanan mallar gemi ile kuzeydeki limanlardan alınıp; İngiliz kanalından, Cebelitarık'tan, Çanakkale'den Tuna Nehri'ne ulaşıyordu. Demir ve karayollarının yapılması hem stratejik hem de ticari etkiler yaptı. Mahan bu gelişmeler için şöyle diyordu: "Uzun mesafelere büyük miktarda mal taşımak için deniz daha kolay ve elverişlidir." Bu nedenle denizlere hâkim olmanın önemi büyüktür. Denizyollarının askeri bakımdan avantaj sağladığını ısrarla belirtiyordu. 1907 yılında yazdığı bir makalede ise "Deniz taşımacılığının önemi azalabilir, fakat hava taşımacılığında başarıya ulaşılmadığı sürece deniz, taşımacılık için en elverişli yoldur" diye yazıyordu.

1907 yılında motorlu ulaşımın henüz daha başlangıcında olduğu halde, ileriye görmek mümkündü. Diğer teknik konularda olduğu gibi bu konuda da Mahan muhafazakâr bir tutum takındı. Kava kuvvetlerinin II. Dünya Savaşı'nda ulaştığı hareket kabiliyetini öngörmesi tabii ki mümkün değildi. Kara kuvvetinin hareket kabiliyeti karadaki üslerin güvenliğine yönelik bir tehdit yaratıyordu. Ve karadaki üsler olmadan var

olması mümkün olmayan deniz kuvvetini etkiliyordu. Ayrıca bir gün hava taşımacılığının başlamasıyla deniz taşımacılığı önemini daha da kaybedecek, değeri de büsbütün azalacaktı. Mahan'ın teorilerinin temelini oluşturan 17. ve 18. yüzyıllar hiç kuşkusuz deniz gücünün en önemli olduğu yıllardır.

Amerikalı bir deniz subayı olan Mahan deniz gücünün Amerika için çok önemli olduğunu belirtmişti. Ancak, kitabını yazdığı tarihlerde toplaksal yayılmaya karşı olduğundan Amerikan deniz kuvvetlerine ilişkin görüşleri ılımlıdır.

Ablukayı yarmak veya limanların abluka altına alınmasını önlemek için ABD'nin güçlü bir deniz kuvvetlerine ihtiyacı vardı. İçsavaş, Amerika kıyılarının abluka altına alınabileceğini göstermişti. Düşman sadece "limanlarımızdan değil kıyılarımızdan da uzak tutulmalıdır."

Mahan, deniz gücüne ilişkin temel faktörlerin ABD'de İngiltere'dekinden daha az nispette bulunduğunu biliyordu. Coğrafi konumu bakımından ABD sadece ada durumunda bulunması yönünden İngiltere ile benzerlik gösteriyordu. Mahan, Panama'da bir kanal açıldığı takdirde ABD'nin Karayipler ile olan bağlantısının, İngiltere'nin kanal ile veya Akdeniz'le olan bağlantısına benzeyeceği kanısındaydı. Yeterli bir hazırlıktan sonra, askeri olarak ABD bu bölgede hâkim bir deniz gücü haline gelebilirdi. Ancak, Mahan önemli bir farkı göz önüne alınıyordu. Karayipler'de başka büyük bir güç yoktu. Halbuki İngiltere, kanalı veya Akdeniz'i kontrol altında tutarak diğer büyük güçlere baskı yapabiliyordu. Amerika'nın büyük güçlerin bulunmadığı Karayipler'i kontrol altında tutması aynı sonucu doğurmazdı.

Fiziksel olarak ABD'de hem güçlü hem de zayıf kılacak bazı unsurlar vardı. İyi savunulamadığı takdirde limanların çok sayıda ve derin olmaları tehlike yaratabilirdi. ABD sadece Atlantik kıyısında bir kısım topraklara sahipken durum değişti. Şimdi ABD'nin sıklet merkezi iç kısımdaydı. Mahan, ABD'nin uç kıyısında oturanların sadece askeri bakımdan

değil, gemicilik bakımından da zayıf olduklarını fark edip, topluca çaba gösterdikleri takdirde deniz gücünün temellerini yeniden atmanın mümkün olacağına inanıyordu. Bu olana kadar deniz gücünün önemini anlayanlar “yas tutacaklardı”.

İç kısımlardan nehir veya deniz yoluyla Alaska dışındaki ABD kıyılarına kolayca ulaşmak mümkündü. Ülke varlığını koruyabilmek için uzak sömürgelere muhtaç değildi. Demek ki “sonsuz” kaynaklarımızla “sonsuz kadar kendi başımıza” yaşayabilirdik. “Panama Kanalı’nın açılması” Karayipler’de daha elverişli ticari ve askeri duruma ulaştırırdı. Kanal “hayati önemi olan stratejik bir merkez olacaktı” ve kanala ulaşan deniz yollarını kontrol eden ülke, kanalı da kontrol edecekti. Mahan, ABD’nin 1890’da sahip olduğu askeri güç ve deniz gücü artırılmadığı takdirde, kanalın açılmasının ABD’ye “felaketten başka bir şey” getirmeyeceği endişesi içindeydi.

Ticaret ve taşımacılık bakımından ABD çok avantajlı bir durumdaydı. “Eski dünyanın doğusu ve batısı ile karşı karşıya olan” kıyılarımızı “yıkayan okyanuslar” bir taraftan doğuya bir taraftan da batıya ulaşıyordu. Bu sadece ABD’ye özgü bir durumdu. Ayrıca, büyük askeri deniz güçlerin kıyılarımızdan uzak olması bize karşı deniz harekâtı yapılmasını zorlaştırıcı bir faktördü. “Avrupalı devletler arasındaki kışkanlıklar” da Avrupalı güçlerin kıyılarımıza kuvvetler yollamasını zorlaştırıyordu.

Mahan büyük topraklara sahip olmanın, halkın denizciliğe ilgi duymamasının ve korunması gereken kıyıların uzunluğuna nispeten nüfusun az olmasının, güçlü bir düşman karşısında zafiyet yaratan unsurlar olduğunu söylüyordu. ABD’nin sadece bir değil, iki sahilde birden güçlü olmasını gerektiriyordu.

Halkın tehlike ile karşı karşıya kalmadıkça savunma için para harcamayacağını belirten Mahan, bu bakımdan ABD’yi Hollanda’ya benzetiyordu. Deniz gücünün temelini büyük bir deniz ticaretinin atacağı inancındaydı. Mahan’a göre va-

tandaşların ticari yetenekleri ve kendi kendilerini idare etme bakımından İngilizlerden aşağı kalır tarafı yoktu. O, “yasal engeller” kaldırılabilirdiği ve “daha fazla kazanç sağlayan işler kalmadığı takdirde, deniz gücünün kısa sürede gelişeceğini” düşünüyordu.

ABD'nin demokratik bir ülke olması Mahan'a göre olumsuz bir faktördü. Demokrasiyle idare edilen ülkeler ileriyi yeterince göremiyorlar ve askeri işlere gereğince harcama yapmıyorlardı. 1890'da ABD'nin ne sömürgeleri ne de başka topraklarda deniz üsleri vardı. Mahan'a göre deniz gücünün üç büyük unsuru olan kalkınma; üretim, gemicilik ve sömürgelerden ABD'de sadece ilk unsuru mevcuttu. Mahan, ABD deniz kuvvetlerinin o günkü durumu karşısında düşman kuvvetlerinin ABD limanlarını abluka altına almak için pek büyük bir gayret sarf etmesi gerekemeyeceği görüşündeydi. “ABD halkı aç kalmayacaktır, fakat acı çekebilir” diyordu. Bu nedenle düşmanı ABD sahillere yaklaştırmamak için büyük bir deniz kuvvetine ihtiyaç vardı.

ABD deniz kuvvetlerinin zayıf olmasına ve deniz gücünün başlıca unsurlarından bazılarının bulunmasına rağmen, Mahan ABD'nin büyük bir deniz gücü haline gelebileceğine inanıyordu. Deniz kuvvetinin sürekli büyütüldüğü ve güçlendirildiği, denizaşırı sömürgeler ve deniz üsleri ele geçirildiği, deniz ticaretine önem verildiği takdirde ABD denizlerde söz sahibi olabilirdi. Zaman ve teknoloji dünya politikasının bir vasıtası olarak deniz gücünün önemini bir yandan artırıyor, öte yandan da deniz gücünün temel faktörlerinden bazılarının önemini azaltıyordu. Mahan, buhar sayesinde gemilerin rüzgâra bağımlı olmaktan kurtulduğunu ve böylece ada üzerinde bulunan ülkelerin doğal korunmasını bir ölçüde azalttığını görüyordu. Ayrıca buhar deniz üslerinin önemini de artırıyor. Daha sonra denizaltılar ve uçaklar adanın sağladığı doğal korumanın değerini gittikçe azalttı. Mahan 1917 yılında Alman denizaltılarının İngiltere'yi abluka altına aldığını

görmeden öldü. İngiliz deniz kuvvetlerinin can damarı olan limanlar ve sanayi üzerine yapılan 1940 hava taarruzlarını da göremedi. Büyük bir su üstü donanması ile İngiliz Adalarının güvenliği artık garanti altına alınamıyordu.

Ayrıca yeni silahlar karşısında donanma hassaslaşmıştı. Düşman denizaltılarına karşı donanmayı korumak için birtakım tedbirler alınması gerekiyordu. Karada üslenmiş düşman uçaklarının hâkimiyeti altında olan dar denizler ve sahiller savaş gemileri için fevkalade tehlikeli olmuştu.

Mahan, güvence içinde bulunan deniz üslerinin, deniz gücünün temeli olduğunu pek çok kere belirtmişti. Fakat özellikle uçakların bu üslere taarruz ederek deniz gücünü tehdit edeceğini öngörememişti. Toprakların büyüklüğü Mahan'ın düşündüğünden çok daha büyük bir önem kazandı. Derinlik, mekanize kara ve hava savaşına karşı savunma için kullanılabilirdi. Deniz gücü derinlik ve kaynakların bulunmadığı Singapur ve Hong-Kong gibi karadan yapılan mekanize bir taarruza karşı koruyamadı. 1941'den sonra teknolojiler savaşmaya başladı. Yeni silahlar için ülkenin sadece kaynaklara sahip olması yeterli değildi, halkın da teknik yeteneklere sahip olması gerekiyordu.

Deniz gücünü etkileyen değişikliklerin çoğu ABD'nin lehine oldu. Mahan'ın deniz gücüne ilişkin altı faktörü bazı değişikliklere uğradı, fakat onun temel fikirleri hâlâ doğrudur. Coğrafi konum, fiziksel biçim, halkın karakteri, devletin şekli hâlâ deniz gücünün başlıca şartlarıdır.

Mahan'ın birinci hedefi, deniz gücünün milletlerin kaderinde oynadığı rolü saptamaktı. İkinci hedefi ise deniz stratejisinin temel prensiplerini ortaya koymaktı.

Mahan Jomini'yi incelemeye başladığı zaman bir buçuk yıldan beri Avrupa, özellikle Fransa tarihini okuyordu.

Jomini kara savaşının prensiplerini ortaya koymuştu, Mahan da deniz taktiği ve stratejisine ilişkin benzeri ilkeleri bulmaya çalıştı ve Jomini'nin fikirlerinden pek çoğunun de-

niz savaşı içinde geçerli olduğunu anladı. Mahan'ın böylece bulmuş olduğu prensipler, belli başlı deniz kuvvetlerinin planlarını ve siyasetlerini etkileyecek olan deniz stratejisinin temellerini oluşturdu.

Mahan, merkezi konumun karada sağladığı avantajların aynı denizde de sağladığını gördü. Böyle bir konum taarruz etmek için daha kısa iç hatlar ortaya çıkarıyordu. Gerçekte iç hat "Merkezi konumun uzantısıydı" veya "birbiri ile ilişkili bir seri merkezi konum idi." Böyle bir durumda olan taraf kuvvetlerini cephelerden birinde düşmandan daha çabuk toplayabilecek ve daha etkin kullanacaktı. Örneğin Ümit Burnu'na nazaran Süveyş; Macellan Boğazı'na nazaran Panama Kanalı bir iç hattı.

Mahan'a göre coğrafi konumun stratejik değeri sadece stratejik hatlarla ilgili olmasından değil, orada ve çevrede bulunan kaynaklardan da geliyordu. Dover veya Cebelitarık gibi denizyollarına veya bu yolların kesişme noktalarına yakın olan yerler merkezi bir konum idi. Bu stratejik konumların değeri buralarda denizyollarının daralmasıyla çok sayıda geminin geçmesi sonucunda artıyordu. Tahkimatla bir yeri askeri bakımdan güçlendirmek mümkündü, fakat her şeyi uzaktan getirmek gerektiği zaman yine de burası "Çevresi zengin, gelişmiş ve dost bir bölgenin" bulunduğu başka bir yerden zayıf durumda olurdu. Bu bakımdan Cebelitarık avantajsız bir durumdaydı.

Mahan'ın sistemine göre "ulaştırma kuvvet ve ikmal merkezleri arasındaki hareket hatlarıdır." Ulaştırma, "gerek siyasi gerekse askeri stratejinin en önemli unsurudur." Deniz gücü bunun kontrol altında tutulmasıyla etkin olabilir. Bu nedenle ulaştırmayı garanti altına alma ve düşman ulaştırma gücünü önleme, ülkenin gücünü etkiler, ulaştırma ne kadar uzun süreli olursa, deniz gücü de o kadar yararlı olur. Ulaştırma için en ideal konum merkezi olanıdır. İngiltere'nin Fransa'ya karşı konumu böyleydi. İngiliz deniz kuvvetleri hem Fransız

sahillerini abluka altına alabiliyor hem de “Baltık’tan Mısır’a kadar” uzanan İngiliz çıkarlarını koruyabiliyordu.

Mahan gerek deniz gerekse kara savaşının temel ilkelelerinden birinin kuvvetlerin toplanması olduğunu vurguluyordu. Merkezi konumun yararlarından biri de kuvvetlerin toplanmasını kolaylaştırmasıydı. Donanma iki düşmanla karşı karşıya kaldığında en doğru tutum düşmanlardan birini imha ettikten sonra mümkün olursa, diğerinin üzerine yürümektir.

Başkan Theodore Roosevelt, halefine bu prensibe dayanarak Amerikan donanmasını şartlar ne olursa olsun asla Pasifik ve Atlantik okyanusları arasında bölmemesini öğütlemiştir. Mahan yapmış olduğu tarihi incelemelere dayanarak geçmişte olan muharebelerin savaş prensiplerine uygun yapıldığı takdirde başarıya ulaştığını gördü.

İngiliz deniz kuvvetlerinin üstün olması büyük ölçüde İngiliz deniz stratejisinin üstün nitelikte olmasına dayanıyordu. İngilizler edindikleri tecrübelerle bazı tür deniz harekâtının daha başarılı olduğunu saptamışlardı. II. İngiltere-Hollanda Savaşı’nda, İngiliz donanması Hollandalılarla ve onların müttefiki Fransızlarla aynı anda başa çıkmak istediği için yenilgiye uğramıştır.

Mahan, denizlerde söz sahibi olmak için Fransızların 1689-1698 arasında İngilizlere karşı büyük donanmalar yolladığını ve İngilizlerin büyük kayıplara uğradığını hatırlatır. İspanya Veraset savaşları sırasında (1702-1712) Fransız donanması okyanusları terk etmiş, Fransız korsan gemilerinin sayısı ise büyük miktarda artmıştır. Yüzlerce kayıp vermesine rağmen İngiliz ticareti gelişmiş, Fransız deniz ticareti ise silinmiştir.

Yedi Yıl Savaşları sırasında (1756-1763) İngiltere’nin Fransa’ya karşı giriştiği her deniz harekâtı İngiliz stratejisinin sürekli olarak geliştiğini kanıtlar. Mahan, bu savaşta İngiliz deniz kuvvetlerinin Brest’i abluka altına alarak gerek büyük donanmaların gerekse küçük filoların savaştan kaçmalarını

engellemek istediğini gördü. Bu abluka düşmanın tek taarruz silahı olan muhriplerini tesirsiz hale sokmuştu. İngiliz deniz kuvvetleri Fransız sahillerine küçük filolarla taarruz ederek Fransız kara kuvvetlerini bölmek istemişti. Fransa'nın Toulon donanmasının Atlantik'e geçerek diğer Fransız kuvvetleri ile birleşmesini önlemek için İngilizler Akdeniz'de Cebelitarık yakınlarında bir donanma bulunduruyordu. Fransız gemilerini bu şekilde sıkıştıran İngiltere, Fransız sömürgelerini ele geçirmek için de Batı Hint Adalarına kuvvet yollamıştı. Fransa'nın ticareti yok olmuş, İngiltere'nin ticareti ise gelişmişti. Mahan, refah ve başarının sırrının denizlerin kontrol altında tutulması olduğunu, İngiltere'nin bu savaşın sonunda anladığını belirtir. Denizlerin kontrolü sayesinde "Büyük Britanya Krallığı, Britanya İmparatorluğu haline gelmişti".

Öte yandan, denizlerde kontrolü kaybetmenin ne denli tehlikeli olduğunu kavrayamayan Fransızlar, donanmalarını mümkün olduğunca limanlarda tutmuşlardı. Olaylar donanmanın denize açılmasını gerektirdiği zaman da hedefleri gemileri elden çıkarmamak ve savaşmaktan kaçınmak olmuştu. Fransızlar, İngiliz gemilerini ele geçirmeyi, imha etmekten daha önemli görmüşlerdi. İngilizlerin siyaseti ise "denize açılarak, düşmanı imha etmek" olmuştu.

Mahan, İngiliz deniz stratejisi ile Fransız deniz stratejisi arasındaki farkın "amaçların" farklı olmasından kaynaklandığını ileri sürüyordu. Deniz savaşının amacı "kıyıda bir veya birkaç yer ele geçirmek olduğu zaman deniz kuvvetleri, kara kuvvetlerinin bir kolu" haline girer ve harekâtı kara kuvvetlerine bağlı olur. Fransız görüşü genellikle buydu. Halbuki, zamanın en önemli Fransız taktik uzmanı Bigot de Morogues "Denizde tutulabilecek bir muharebe alanı yoktur, kazanılacak bir yer de yoktur," diyordu. İngilizlere göre deniz kuvvetlerinin amacı, düşman kuvvetlerini hâkimiyet altına alarak denizleri kontrol etmektir.

Bu amaç doğrultusunda, düşman gemileri ve donanma-

ları “her fırsatta hücum edilecek hedeflerdi. İngilizler ulaştırmasını keserek, ticaretini bozarak, limanlarını kapatarak düşmanı denizde yeniyordu”. Fransızların deniz savaşını kara savaşının bir parçası olarak kabul etmeleri ise kıtada pahalıya mal olan savaşlara girişmeleri Fransızların korsanlığa niçin önem verdiğini açığa kavuşturmuştur. Yolcu ve ticaret gemilerine saldırı hem ucuza mal oluyordu hem de İngiltere’nin en önemli güç ve zenginlik kaynağı olan deniz ticaretini yok etmek için elverişli bir taarruz yöntemi idi. Ancak Fransızlar düşmanı ezmek için ticaret gemilerine saldırının yetersiz bir yöntem olduğunu anlayamamışlardı.

Mahan’ın incelemiş olduğu Fransa-İngiltere savaşları bu iki ülkenin farklı deniz stratejisine ve taktiğine sahip olduklarını gösteren örneklerle doludur. Zamanla İngilizler denizleri daha fazla kontrol eder olmuş, Fransa limanlarına ulaşmak ise gittikçe zorlaşmıştır. Fransa’da hayat pahalılaşmış ve sıkıntıya düşülmüştür. Bütün bunlar sayesinde İngiltere’nin ticareti gelişmiş ve deniz gücü artmıştır.

Mahan, İngiltere Fransız donanmasını Brest’te abluka altında tutmaktan vazgeçerek, çeşitli yerlerdeki sömürgelerini korumak amacıyla kuvvetlerini böldüğü bir anda Amerika’nın bağımsızlığını kazandığını belirtir. Fransa ve müttefikleri Manş Denizi’ni kontrol altına alma fırsatını kaçırmışlardır. Fakat, geçici olarak Amerikan denizlerini kontrol altında tutmuşlar, Fransızlar ve Amerikalılar York Town’daki Cornwallis’i ele geçirmişlerdir.

Mahan’ın öngördüğü, stratejik doktrinin özü, denizlerin kontrolüydü ve bunun, düşmanın deniz kuvvetleri ile ticaret gemilerini denizlerden uzaklaştırabilecek bir kuvvetin bulunmasıyla mümkün olabileceğini düşünüyordu. Mahan şöyle diyordu: “Bir ülkenin para gücüne darbe indirmek gemileri ve konvoyları almak değildir; düşmanın yaklaşmasını önleyen, denizde üstün bir güce sahip olmaktır.. Bu üstün güç ise sadece büyük deniz kuvvetleriyle var olabilir.” Mahan bu

ilkenin denizde karadakinden daha geçerli olduğu kanısındaydı. Çünkü karada muharebe alanının akıllıca seçimi, ateş gücünün eksikliğini dengeleyebilirdi; denizde ise bu mümkün değildi. Sürat yararlıydı fakat ateş gücü pahasına olmamalıydı.

Muharebe gemileri veya ana muharebe gemisi donanmanın bel kemiğini oluşturuyordu.

Bir ülke üstün bir donanmaya sahip değilse, Mahan donanmanın ele geçirilemeyecek bir limana sokulmasını öneriyordu. Böylece düşman, donanmanın kaçmasına engel olmak için sürekli olarak tetikte beklemek zorunda bırakılacaktı. Almanya'nın I. Dünya Savaşı'nda, İtalya'nın ise II. Dünya Savaşı'nda izlemiş oldukları yol buydu.

Bu doktrinin ışığında ABD deniz kuvvetlerinin rolü neydi? Mahan'a göre Amerikan deniz kuvvetlerinin "sadece savunma" için var olduğu yolundaki görüş bir yanlış değerlendirmeden ortaya çıkmıştı. Amerikalılar siyasi anlamdaki "savunma" ile askeri anlamdaki "savunmayı" iyi ayırt edememişlerdi. Mahan şöyle diyordu: "Siyasi anlamda savunma için var olan deniz kuvvetleri sadece savaşa girmeye mecbur olduğumuz takdirde kullanılacak demektir; askeri anlamda savunma için var olan deniz kuvvetleri taarruza uğramayı bekleyen ve kendini savunabilen, düşmana çıkarları doğrultusunda istediği savaşıma özgürlüğünü tanıyan deniz kuvvetleridir."

Amerikalılar, 1890'da hâlâ deniz kuvvetlerinin limanların ve sahillerin savunması için var olduğu görüşündeydiler. Mahan deniz kuvvetlerinin "sahil savunma" görevi yapmak için var olmadığını söylüyordu. Kıyılarımızın "pasif savunması" kara kuvvetlerine düşen bir görevdir. Şayet deniz kuvvetleri böyle bir savunmayı üstlenirse, başka yerlerde kullanabileceği eğitilmiş denizcileri garnizonda kullanmaktan başka bir şey yapmıyor demektir. Ayrıca "çok sayıdaki limanları savunmak deniz kuvvetlerinin görevi olduğu takdirde, deniz kuvvetleri

bölünecek ve gücünü kaybedecektir. Deniz kuvvetinin savunma gücü tahkimata dayanmalıdır. Çünkü güvenceli üsler deniz kuvvetlerinin temelidir.”

“Sadece savunma görevi olan deniz kuvvetleri yerine, çok büyük deniz kuvvetleri olursa, düşman Atlantik’in ötesinden çok sayıda gemi yollamak zorunda kalır.” “Yirmi muharebe gemimiz olsaydı; İngiltere dışında hiçbir Avrupa ülkesi buraya yirmi beş muharebe gemisi yollayamazdı...”

İngiltere de “yirmi muharebe gemisi olan bir ülke ile savaşa giremez.” Böyle bir deniz kuvvetlerinin varlığı denizlerde hâkimiyet kurarak ülkeyi istiladan koruduğu için savunma niteliğindedir.

Mahan daha kitaplarını yazarken bazı kişiler teknolojik gelişmelerin onun teorisi üzerindeki etkilerini araştırmaya başlamışlardı. 1895 yılında Royal United Service Mahan’a buhar, çelik ve torpidolar devrinde de yakın abluka yönteminin uygulanıp uygulanamayacağını sormuştu. Mahan’ın cevabı “evet”ti. Rüzgâr nasıl yelkenli gemilerin hareketini kısıtlıyor ise, modern donanmaları da kısıtlayan bazı unsurlar vardı. Abluka kuvvetleri için torpidolar tehlikeli olabilirdi, fakat torpidolar kaçmaya çalışan gemilere karşı da kullanılabilirdi. Bu yeni şartlar “sorunun niteliğini değiştirmemiş sadece büyüt müştü”.

On altı yıl sonra aynı soru denizaltılar, yeni model torpidolar ve telsizler için de soruldu. Mahan’ın cevabı yine “evet” oldu. Denizaltılar ve yeni torpidolar “abluka kuvvetleri daha zor durumda bırakacaktır, daha uzaktan abluka altına almalarına neden olacaktır.” Fakat stratejinin ilkeleri değişmeyecektir.

I. Dünya Savaşı’nda abluhanın etkinliği denendi. İngiltere; kömürleri, liman tesislerini kontrol altına alarak yeni bir baskı sistemi yarattı. Tarafsız ülke gemilerinin İngiltere’ye başvurarak serbest geçiş belgesi almaları gerekiyordu. Sadece bu belgeyi alan gemiler saldırıya maruz kalmıyor, kömür

alıyor ve liman tesislerinden yararlanabiliyordu. Aynı sistem II. Dünya Savaşı'nda da uygulandı. Ancak, abluka o kadar uzak mesafeden uygulandı ki, yakın abluka ve sahil ablukeye niteliğini kaybetmişti. Ana muharebe gemisi teorisine yönelik en büyük tehdit denizaltılardan ve uçaklardan geldi. I. Dünya Savaşı'ndan sonra teslim olan bazı Alman gemileri deneme mahiyetinde bombalandı ve muharebe gemileriyle uçaklar konusunda şimdiye dek uzayan tartışma çıktı. En azından iki husus hakkında kesin konuşmak mümkündür. Karada üslenmiş düşman uçaklarının menzili içinde olan "dar denizler" in ana muharebe gemileri tarafından uzun süreli ve güçlü bir hava desteği olmadan savunulması imkânsız hale gelmiştir. Açık denizlerde muharebe yapacak donanmalar hem denizaltı hem de hava savunma silahlarına sahip olmalıdır. Henüz muharebe gemi ve kruvazörlerinin tamamen yerini alabilecek bir askeri güç veya deniz gücü ortaya çıkmamıştır.

Pek az kimse dünya olayları üzerine Mahan kadar büyük izler bırakmış ve çalışmalarının gerçekleştiğini görebilmiştir. Mahan Aralık 1914'te öldüğü zaman fikirleri dünyanın hemen hemen her tarafını etkilemişti.

Mahan'ın Amerikan deniz siyaseti üzerindeki etkisi daha, *Deniz Gücünün Tarihi Etkisi*'nin 1890 yılında yayımlanmasından önce görülmeye başlanmıştır. Deniz Harp Akademisi'nde verdiği dersler, birçok deniz subayı ile T. Roosevelt de dahil olmak üzere, birçok devlet adamının onun fikirlerini öğrenmesine yol açmıştı.

B. Tracy'nin deniz kuvvetlerine ilişkin Aralık 1889 raporunda Mahan'ın fikirlerinin izleri vardır. Başka bir raporda da Amerika'nın sömürgelerinin olmadığı, denizaşırı ticaretin daha ziyade yabancı gemilerle yapıldığının, imalatçıların ancak birkaç pazarda yabancılarla rekabet yaptığının, İngiltere'nin Amerika'nın tek potansiyel düşmanı olduğunun ifade edilmesi ve iki yüzden fazla her sınıftan savaş gemisi inşa edilmesi tavsiye edilmiştir. Bu raporu hazırlayan kurul

Amerika'nın ticaret ve büyüme devrine girmekte olduğunu belirtmiştir. Kurul, sahil savunması için kısa seyir yarıçapı olan muharebe gemileri inşa edilmesini, taarruzî harekât için ise uzun seyir yarıçapı olan gemilerden oluşan bir donanma kurulmasını önermiştir.

Bu rapor kongrede ve kongre dışında fırtınalar kopmasına yol açmıştır. Fakat yine de üç sahil muharebe gemisi inşa edilmiştir: 1890'da kabul edilen yasa ile kongre Mahan'ın izinden yürümeye başlamıştır. 1897'de Kuzey Atlantik Filosu bir muharebe gücü haline getirilerek yeni savunma stratejisi uygulanmaya başlanmıştır.

Kongre yeni muharebe gemileri inşa edilmesine izin vermiştir. 1893'te deniz savunması ana muharebe gemisi ile teori kabul edilmiştir. Deniz kuvvetlerinin dış ülkelerde Amerikan çıkarlarının tanınması için güçlü bir vasıta olduğu barış zamanında bile genellikle diplomasiyi etkilediği görüşü benimsenmiştir. Çin-Japon Savaşı'ndaki (1894-1895) deniz savaşları ana muharebe gemilerinin değerini kanıtlamıştır. 1897'ye varıldığında hâlâ sayısı bazı Avrupalı güçlerden az olmasına rağmen Amerikan deniz kuvvetleri ABD'ye ulaşan bütün denizyollarını hâkimiyeti altına alacak bir seviyeye ulaşmıştı.

İspanya savaşı Amerikan deniz kuvvetleri için bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaş, Mahan'ın ileri sürmüş olduğu strateji prensiplerinin ne kadar doğru olduğunu kanıtlamıştır. Karayip Denizi'nde stratejik durum doğrudan doğruya denizin kontrol altında tutulmasına dayanıyordu. Küba'nın İspanyol idaresinden kurtarılması için bütün İspanyol Kuvvetlerinin Küba'dan ve Küba sularından uzaklaştırılması gerekiyordu. Adayı denizden abluka altına almak askeri kuvvetlerin aç kalmasına yol açabilirdi; askeri bir müdahale adanın düşmesini hızlandıracaktı. Amerikan askeri yetkilileri Karayip Denizi'ni ve çevre denizleri kontrol altına aldıktan sonra askeri müdahaleye başvurmak istiyorlardı. Denizleri kontrol altına almak İspanyol deniz kuvvetlerini imha etmek-

le veya hareketsiz bırakılmakla mümkün olabilirdi. Tabii ki İspanyollar da Küba ile olan bağlantılarını muhafaza etmeye çalışacaklardı.

Geriye bakıldığında, savaşın doğurduğu en yararlı sonuçlardan biri halkın deniz stratejisinin prensiplerini hiç bilmediğinin ortaya çıkması olmuştur. Amerika'nın denizden taarruza uğrayacağı yolundaki söylentiler karşısında sivil halk ve basın paniğe kapılmış, her kıyı şehrini korumak için savaş gemileri yollanması talep edilmiştir. Kuvvetlerin bu şekilde bölünmesine Mahan şiddetle karşı çıkmış, bunun ciddi ve kötü olaylara yol açacağını Avrupa'dan telgrafla bildirmiştir. Askeri yetkililer halkın isteklerine karşı koymuş ve Donanma Karayip Denizi'ne açılmıştır. İspanya deniz kuvvetlerini önce abluka altına almış sonra da imha etmiştir. ABD kıyılarından uzakta görev yapan deniz kuvvetlerinin kazandığı başarı, sahil savunma projesine büyük bir darbe indirmiştir.

İspanya Savaşı Mahan'ın ileri sürdüğü stratejinin doğruluğunu kanıtladığı gibi; ABD'nin yayılma siyasetini benimsemesine de yol açmıştır. İspanya Savaşı'ndan çok önce Amerika'nın hedefi Karayip Denizi'nde hâkimiyet kurmaktı. Bu nedenle Porto Riko'nun ilhakı ile Küba'nın işgali Amerika'nın bu bölgeye ilişkin yayılma ve savunma siyasetlerini pek az etkilemişti. Fakat savaş ve arkasından ilhaklar, Panama Kanalı'na duyulan ihtiyacı artırdı ve bu kanala ulaşan yolların kontrol altında tutulmasının önemini daha da artırdı.

ABD'nin Pasifik'te yeni adalara sahip olması ülkenin stratejik durumunu büyük ölçüde değiştirdi. Mahan Pasifik kıyılarının güvenliği açısından Hawaii Adalarının ilhak edilmesini eskiden beri gerekli görmüştü. Filipinler'in alınması, Hawaii'nin ilhakını daha da gerekli kılmıştı ve 1898'de Hawaii, ABD'ye bağlandı. Böylece deniz kuvvetleri yeni üslere sahip olmuştu. Fakat buraları da savunmak gerekiyordu.

Buraların savunulmasına ilişkin bazı stratejik sorunlar bulunmakla beraber bu sorunlar çözülemeyecek cinsten değildi. Fakat deniz kuvvetlerinin hazırladığı askeri planların harfi harfine uygulanmasını engelleyen bazı önemli ve duygusal faktörler mevcuttu. ABD Mahan'ın önerdiği gibi bir deniz gücü olmaya kararlıydı ancak halk, programın geri kalan kısmının bedelini ödemeye hazır değildi.

ABD büyük bir güvenlik duygusu içindeydi. Bu ta Aralık 1941'e kadar böyle devam etti ve sonra bir pazar sabahı Pearl Harbour'da tepelerine yağın bombalarla ayıldılar ve ABD Pasifik'te savaşa girdi. ABD Mahan'ın deniz stratejisi doktrinini ve büyük bir deniz kuvvetine sahip olmanın gerektiği yolundaki görüşünü, bu olayla çok iyi anladı ve onun görüşüne sarıldı. Ancak Mahan'ın felsefesi yine de tümüyle benimsenmemiştir.

Bu arada, T. Roosevelt ile Mahan yakın arkadaş olmuşlardı. Eylül 1901'de McKinley'in öldürülmesiyle Roosevelt devlet başkanı olunca Mahan'ın deniz kuvvetleriyle ilgili felsefesi tümüyle Beyaz Saray'a girdi.

T. Roosevelt, ülkenin hem deniz hem de dış siyasetini idare etti. Panama Kanalı'nı açtırdı ve Mahan'ın tavsiyelerine uyarak deniz kuvvetlerinin bu kanalın gerektirdiği seviyeye ulaşması için çalıştı. Sürekli büyüyen Alman deniz kuvvetleri Avrupa sularından çıkmıyordu, ancak Roosevelt Almanların bir gün yeni dünyada karışıklık çıkaracağına kuvvetle inanıyordu. Sadece çok büyük bir deniz kuvvetleri Almanya'ya karşı koyabilir ve Panama Kanalı'nın güvenliğini garanti altına alabilirdi.

Ayrıca Roosevelt Japonya ile ABD arasında çıkan bir anlaşmazlıktan yararlanarak Pasifik'te daha büyük ve güçlü kuvvetlere ihtiyaç olduğunu savundu. Roosevelt yıllarca ABD deniz kuvvetlerinin büyümesi için çalıştı, 1905'e gelindiğinde on adet birinci sınıf muharebe gemisi, dört adet zırhlı kruvazör ve on yedi adet değişik sınıftan gemi kongrenin onayın-

dan geçmişti. Başkanlığının daha sonraki yıllarında dört ana muharebe gemisi ve yirmi destroyer daha yapılmıştı.

Mahan'ın stratejik doktrinine göre sadece çok sayıda gemi sahibi olmak yeterli değildi. Bu gemiler ve içindeki subaylar da mürettebat da iyi teşkilatlandırılmalı ve eğitilmeliydi. Bu husus, gemi inşa etmekten daha da önemliydi.

Roosevelt Beyaz Saray'dan ayrıldıktan sonra deniz kuvvetleri beş yıl süreyle yavaş ve düzensiz bir büyüme gösterdi. Fakat I. Dünya Savaşı'nın başında Amerikan deniz kuvvetleri yeniden yükseldi. Mahan bir yıl daha yaşamış olsaydı, Aralık 1915'te Başkan Wilson'un kongreden dünyanın "en güçlü" deniz kuvvetlerini istediğini duyacaktı. 1916 yılında çıkan yasa ABD'nin "eşi bulunmayan" bir deniz kuvvetine sahip olmasını öngörüyordu.

Mahan'ın fikirleri İngiltere'de Amerika'dan daha çabuk ve daha fazla benimsenmişti. Kitap İngiltere'de yayımlandığı zaman psikolojik ortamda büyük bir ilgi uyandırmıştı.

Avrupa ülkeleri arasındaki pazarlar ve hammaddeler için sürdürülen rekabet yeni bir emperyalizmin doğmasına yol açmıştı. Bu rekabet deniz kuvvetlerinin hızla silahlandırılmasına yol açmıştı. İngiltere bir ada devleti olduğu için kendi donanımlarını da "hayati bir ihtiyaç"; ada devleti olmayanların donanımlarını da "bir lüks" olarak görüyordu. İngilizlere göre başka ülkelerin donanımlarını sadece kendilerine (İngiltere'ye) saldırmak amacıyla geliştiriliyordu.

1889'da hükümet parlamento'ya bir plan sunarak, İngiliz deniz kuvvetlerinin herhangi iki Avrupa ülkesinin deniz kuvvetlerinin gücüne eşit bir seviyeye çıkartılmasını önerdi. Mahan'ın kitabı öneri için yararlı bir destekti.

Daha önceki yıllarda İngiliz halkında deniz kuvvetlerine karşı yakın bir ilgi uyanmaya başlamıştı, fakat Mahan'ın 1890 ve 1892'de yayımlanan iki kitabı bütün halkı etkisi altına aldı. İngiliz halkının bu kadar büyük ilgi duyması doğaldı, çünkü Mahan deniz stratejisinin temel ilkelerini İngiliz tari-

hinden ve siyasetinden yararlanarak ortaya koymuştu ve bu prensipleri herkésin anlayabileceği şekilde yazmıştı.

Mahan İngiltere'yi birçok kere ziyaret etmiş ve büyük bir ilgiyle karşılanmıştı. O "kraliçeyle, başbakanla yemek yemiş, The Royal Navy Club'ın ünlü misafiri, Oxford ve Cambridge'in fahri üyesi olmuştu".

Basın, fikirlerine geniş yer vermişti. Mahan, İngiltere ve Amerika arasındaki işbirliğinin gelişmesine de katkıda bulunmuştu.

1890'da dünyanın ikinci büyük deniz gücü Fransa idi. Mahan'ın kitabı Fransızcaya çevrilerek Fransız subaylarına dağıtılmıştı. Mahan'ın Fransa'nın deniz siyasetine ilişkin eleştirileri Deniz Harp Akademisi'nin eski öğretim üyelerinden olan Albay Darrieus'u son derece etkilemişti.

Amiral Raoul Castex de Mahan'ın yazı stilini beğenmemekle beraber "bunun Mahan'ın eşsiz eserinin değerini azaltmadığını" söylüyordu.

Fakat yine de Mahan'ın fikirleri Fransa'da; İngiltere'de, Amerika'da ve Almanya'daki kadar büyük bir ilgi görmemiştir. Fransa'nın tarih boyunca izlemiş olduğu siyasetten çok farklı olan bir felsefeye muazzam bir ilgi duymamış olması pek yadırganmamalıdır. İngiltere ve Amerika'dan sonra Mahan'ın fikirlerinin en fazla etki yaptığı ülke Almanya'dır. Mahan'ın kitabı Almanya'da çok kritik bir zamanda yayımlanmıştı. İmparator II. William, artık çok yaşlanmış olan Bismarck'ı henüz azletmişti. Bunun başlıca sebebi Bismarck'ın Almanya'nın bir kara gücü olarak kalması yolundaki ısrarlı tutumuydu. Genç Kâyer ise, denizaşırı yayılma siyasetini benimsemişti. Yeni kurulmuş olan Alman deniz kuvvetleri bu siyasetin vazgeçilmez bir unsuruydu. İmparatorluğun deniz kuvvetleri küçüktü, fakat sürekli olarak büyüyor ve geliyordu.

Almanya'da deniz gücünün ortaya çıkışı İngiltere'deki gibi doğal olmamıştı. Almanya'da deniz kuvvetlerine karşı bir ilgi uyandırılması gerekmiştir. İki büyük kampanya ile

deniz kuvvetlerini popüler hale getirme çalışmaları başladı... Mahan'ın kitaplarının bu kampanya için yararlı olacağı fark edilmiş ve kitaplar Almancaya çevrilmişti. Bu kampanyanın önderlerinden biri Ernst von Halle idi, Mahan'ın doktrinlerini Alman tarihinden aldığı olaylara uygulayarak Ernst von Halle de bir kitap yazdı. Alman halkına kârlı ekonomik çıkarları korumak için deniz gücüne sahip olmak yolunda sürekli propaganda yapıldı.

Fransa ve İngiltere'nin aksine Almanya'nın deniz tarihi yoktu. Bu nedenle Alman subayları Mahan'ın stratejilerini hemen kabul ettiler. Mahan'ın sömürgeler, denizaşırı ticaret ve deniz kuvvetlerinin birleşiminden doğan bir deniz gücü önermiş olması sömürgeciliğe yeni ilgi duymaya başlamış olan bu milleti fevkalade etkiledi. 1894 Mayıs'ında Kayzer bir arkadaşına yolladığı mesajda şöyle diyordu:

“Albay Mahan'ın kitabını sadece okumuyorum... Ezberlemeye çalışıyorum. Birinci sınıf bir eser ve her yönden bir klasik, kitaptan bütün gemilerimde var...”

Alman deniz siyasetinin başlıca kişisi Alfred von Tirpitz'di. 1897 yılından I. Dünya Savaşı'na kadar Alman deniz kuvvetlerinin maddi, idari ve ideolojik organizasyonundan Tirpitz sorumlu olmuştu. Mahan'ın yazılarını okumuş ve benimsemişti. Mahan'ın Tirpitz'in programı ve siyaseti üzerindeki etkisi açıktır. Tirpitz'e göre sadece dünyanın her kesiminde çıkarları olan bir dünya gücü “Büyük Güç” olarak kabul edilebilirdi. Demek ki bir kara gücü “Büyük Güç” olamazdı; deniz gücüne sahip olmak gerekliydi. Düşman ticaretine karşı kullanılacak kruvazörlerden oluşan bir donanmaya sahip olmanın bir anlamı yoktu. Muharebe gemilerinden oluşan bir donanma gerekliydi. Tirpitz'in ilk yaptığı iş selefinin, kruvazörlerin sayısını artırmayı öngören programını bir kenara iterek, muharebe gemilerinden oluşan bir donanma kurulmasını önermek oldu.

Tirpitz için deniz gücü, muharebe gemisi demekti. Tirpitz

“deniz kuvvetlerinin politik önemi” üzerinde de duruyordu. Deniz kuvvetlerinin devletin bir müttefik olarak değerini artıracığına inanıyordu. Taraftar kazanmaya ve etkili olmaya yarayacaktı. (Goben ve Breslau isimli Alman zırhlılarının önce Marmara’ya girişi, sonra da Osmanlı bahriyesi kıyafetleri giyerek, gidip Sivastopol’u topa tutmaları sonucu, bizim de Almanların yanında I. Dünya Savaşı’na girmemiz gibi!) Hatıralarında, “Diğer Büyük Güçler için değerli bir müttefiki temsil eden deniz kuvvetleri, başka bir deyişle yetenekli bir muharebe donanması, iyi amaçla kullanıldığı takdirde diplomatlarımızın elinde kıtada gücümüzü pekiştirecek bir imkândır,” diyordu. Değerli müttefik fikri Tirpitz’in ünlü “tehlike” teorisinin temelini oluşturur. Bu teorinin özü şöyledir:

“Alman deniz kuvvetleri her düşman karşısında zafer kazanacak güçlü bir hale getirilemeyeceğine göre, en büyük deniz gücü bile Alman deniz kuvvetlerini imha edebilmek için öyle büyük kayıplara uğramalıdır ki, başka deniz kuvvetleri karşısında tehlikeye düşmelidir. Böyle bir tehlikeyi düşünmek bile taarruza karşı caydırıcı rol oynayacaktır. Tirpitz, İngiliz donanmasının, Alman donanması ile savaşarak denizlerdeki hâkimiyetini tehlikeye düşüreceğine, Almanlarla uzlaşma yoluna gideceği kanısındaydı. Fakat I. Dünya Savaşı’ndaki olaylar Tirpitz’in teorisinin gerçekleşmesini engelledi. İngilizler Almanlarla uzlaşma yoluna gitmediği gibi, Alman donanmasına taarruz etmekten de çekinmediler.

Mahan’ın Almanya’yı büyük ölçüde etkilemiş olduğu kesindir, ancak Almanlar Mahan’ı yanlış anlamışlardır. Mahan’ın yazılarında coğrafi bakımdan Almanya’nın İngiltere’ye nazaran elverişsiz bir durumda olduğu belirtilmiştir. Almanlar Deniz gücünün özünü doğru olarak anlamış olsalardı, ancak İngiliz donanmasını yenecek büyüklükteki deniz kuvvetlerinin Almanya’yı Mahan’ın kastettiği anlamda bir deniz gücü haline getirebileceğini fark ederlerdi. Tirpitz’in

Almanya'nın konumu durumuyla karşı karşıya bulunduğu coğrafi sorunları anlamış olduğu görülür. Ayrıca Tirpitz'in Mahan'ın bir ülkenin hem büyük bir deniz gücü hem de büyük bir kara gücü olma ümidine kapılmaması gerektiğine ilişkin uyarısına da dikkat etmemiştir.

Savaştan sonraki yıllarda Alman deniz teorisyenleri deniz kuvvetlerinin savaşta daha etkin bir rol oynayamamasına yanlış deniz stratejisinin sebep olduğunu anlamışlardır. Ancak Tirpitz büyük bir prestij sahibi olduğundan hiç kimse onu açıktan eleştirme cesaretini gösterememiştir. Fakat, Almanya'nın coğrafi konumuna daha uygun olan yeni bir deniz teorisi doğrultusunda bir eğilim ortaya çıkmıştır. Son yıllarda Almanlar, denizaltılarla, uçaklarla ve su üstü gemileriyle Fransız strateji uzmanlarının geçmişteki uyguladığı "korsanvari hareketler" tarzında bir tutum benimsemişlerdir. Mahan'ın askeri düşünce üzerindeki etkisini tam anlayabilmek için, onun teorilerinin Alman jeopolitiğinin gelişmesinde oynadığı role de değinmek gerekir. Robert Strausz Hupé'ye göre Haushofer'in öğretilerinde Mahan'ın etkisi açıkça görülmektedir.

Jeopolitik eserlerin büyük bir bölümü kara ve deniz güçleri arasındaki mücadele ile ilgilidir. Kara gücünü savunanlar, "İngiltere'nin stratejik durumundan kaynaklanan zafiyetini" ortaya çıkartmak çabasında dırlar. Bundan dolayı İngiliz coğrafyacı Sir Halford Mackinder'in eserlerine eğilmişlerdir.

Mackinder "Avrupa-Asya Kara Gücü" teorisini geliştirirken Mahan'ın deniz gücü teorisini eleştirmiştir. Mahan'ın belirttiği ama onu izleyenlerin unutmuş olduğu deniz gücü için gerekli bazı niteliklere dikkat çekmiştir. İngiliz donanmasını güçlü kılan İngiltere'nin olduğu kadar, İngiltere'nin düşmanlarının da konumları olmuştur. Sadece ada olmak "deniz hâkimiyetini" mümkün kılmaz. Mackinder ayrıca deniz üsleri ile kara gücü arasındaki bağlantılar konusunu da ele almıştır.

Strausz Hupé, Alman jeopolitikçilerinin deniz tarihini

“ada imparatorlukları devrinin kesin olarak kapanmakta olduğunu, gelecekte kara gücünün önem kazanacağını” göstermek için incelemiş olduklarını öne sürer. Haushofer ve onu izleyenler, demiryolunun ve mekanize kara savaşının stratejik coğrafyada meydana getirdiği değişiklikleri deniz gücünü savunanlardan daha çabuk anlamışlardır. Savaş kanıtlanmadan çok önce Hong-Kong ve Singapur’un dünyanın zayıf noktaları olduğunu belirtmişlerdir. Kara gücünün süratle artan potansiyeli karşısında deniz gücünün dünya siyasetindeki etkinliğini kaybetmekte olduğunu ilk denizaltı dalmadan, ilk uçak havalanmadan çok önce anlamışlardır.

Alman jeopolitikçileri Mahan’a hayranlık duyduklarını sık sık tekrarlamışlardır. Haushofer, Mahan’ı büyük bir düşünür ve ABD’yi yücelten bir “ulu kişi” olarak nitelemiştir.

Doktrinleri dünyanın başlıca deniz güçlerine ışık tutmuş olan bir deniz subayının, kara gücüne ilham kaynağı teşkil etmiş olması tarihin bir cilvesidir. Haushofer’in ve Hitler’in büyük stratejisi başarıya ulaşmış olsaydı, Mahan’ın düşündüğü deniz gücü tarihten silinecekti.

Hava Stratejisi

Douhet, Mitchell

Hava gücü ile ilgili her tartışma doğal olarak uçuştan söz eder. Fakat şimdiye kadar yapılmış olan tartışmalar sadece uçakların varlığını ortaya koymakla kalmamış, belirli nitelikleri bulunan, belirli nitelikteki uçakların varlığını da ortaya koymuştu.

Ulaşılan sonuçlar hep malzemenin niteliklerine dayanmıştır. Douhet ve diğerleri hava gücünün kullanılmasına ilişkin teorilere önemli katkılarda bulunmuşlardır. Fakat Douhet ve Mitchell'in adlarını işittiren en önemli tartışma, temel doktrinin ne olup olmadığını ve kabul edilip edilmemesi konusunda yapılmıştır.

Temel doktrin; sürat ve yükselme imkânı sayesinde uçağın kara veya deniz sathındaki her şeyi tahrip etme gücüne sahip olduğunu ve yerden gelecek etkin bir misillemeye karşı da oldukça emniyet içinde bulunduğunu ileri sürer.

Bu doktrinin doğru olduğu kabul edilirse, askeri teşkilat içinde hava kuvvetlerinin birinci derecede rol oynadığını kabul etmek ve bütün savaş planlarını hava kuvvetleri için en elverişli, düşman hava kuvvetleri için de en elverişsiz şartları hazırlayacak gibi yapmak gerekir. Hava kuvvetlerinin yerdeki kuvvetlere nazaran askeri teşkilat içindeki rolüne ilişkin anlaşmazlık, uçağın kapasitesi hakkında bir anlaşmazlığa yol açmıştır. Hava gücünden yana olanlarla hava gücüne karşı

olanlar arasındaki görüş farkı, uçağın Stratejik ve taktik kullanımında değil, uçağın sahip olduğu temel güçten kaynaklanmıştır.

Hava gücünün üstünlüğünü savunanlar 1914-1918 Savaşı'ndan kısa bir süre sonra bu konuda eserler vermeye başlamışlardır. 1921 yılının Temmuz ayında ABD hava kuvvetleri eskiden Almanya'ya ait olan "Ostfriesland" adlı muharebe gemisini bombalayarak serbest düşmeli bombaların zırhlı gemileri batırabileceğini kanıtlamıştır.

Fakat daha Ostfriesland deneyi yapılmadan önce de uçağın ne gibi sonuçlar yaratacağı anlaşılmıştı.

Romancılar ve bilimkurgu yazarları denizaltı konusunda olduğu gibi, uçak konusunda çok ciddi askeri düşünürlerden önce eserler vermişlerdi. Onların eserleri askeri bilime büyük bir katkıda bulunmamıştır, ama onlar Douhet ve Mitchell'den önce hava üstünlüğünün yaratacağı sonuçları öngörmüşlerdir. H. G. Wells *The War In the Air* (Hava Savaşları) adlı eserinde, bugünkü savaşlarda tanık olunan çok daha sistematik ve tahripkâr bir hava istilasını hayal etmişti. Bir tek hava gemisi Brooklyn Köprüsü'nü yıkıyordu: "Düşmanın ilk hava ziyaretinin sonra belediye sarayı, adliye binası ve postahane kapkara bir harabe yığını haline gelmişti."

Büyük güçlerin yeni yeni uçak sahibi olduğu 1909 yıllarında bu konuda eser veren askeri düşünürlerin de romancılardan pek farkı yoktu. "Savaşın ilanından sonra büyük bir başkentte meydana gelecek heyecanı gözünüzün öne getiriniz ve bütün bu heyecan ve telaş arasında gökyüzünde aniden garip cisimlerin görüldüğünü hayal ediniz. Hava gemileri..."

"Savaşın ilanından önceki kritik durumda, bir hava filosunu kıyılarımızdan 40-50 mil uzaklıkta bulundurmaları mümkündür ve bir telsiz mesajı ile savaşın ilanından itibaren iki saat içinde bu filo darbe indirebilir... Sheerness, Portsmouth ve Rosyth, hepsi hava hücumundan sonra kara ve deniz taarruzlarına karşı zayıf ve hassas olacaktır; hava filosunun

bir bölümü Londra, Midlands... ve diğer büyük ticari limanlara hücum edebilir... Alman hava filosu, Sheerness ve Portsmouth gibi iki yerde deniz kuvvetlerimizi sakatlırsa, Alman deniz kuvvetlerinin hücumuna zemin hazırlarlar... ve deniz hücumu savaşın son sahnesi olur.”

Bu sözler I. Dünya Savaşı'ndan beş yıl önce yazılmıştı. O zamanki uçakların durumuna göre ileriye yönelik büyük bir kehanetti.

Bu konuda daha sonraları yazılmış başka bir eser de aynı derecede korku vericidir:

Ün yapmış bir askerin uzman, Thames Vadisi ile Hammersmith veya Gravesend arasına düşman filosunun yapacağı bir taarruzun yol açabileceği tahribatı şöyle anlatmıştı:

“İmparatorluğun kaderi, önceden tespit edilmiş noktalara bir düzine yangın bombası atabilecek bir uçağa bağlıdır.” “Bu sözlerden sadece bir gün sonra ünlü bir yapımcı düşmanın Londra üzerine birkaç tonluk patlayıcı maddeyi nasıl atabileceğini gösterdi... Savaşın başında Londra'nın böyle bir taarruza uğradığını düşününüz: Sonuç ne olur? Borsayı, belli başlı bankaları, büyük tren istasyonlarını ve ulaştırma vasıtalarımızın tahrip edildiğini tasavvur ediniz. İmparatorluğun can damarına böyle bir darbe indirilmesi güçlü bir insana uyuşturucu verilmesine benzer; kasları güçlü, fakat beyni aciz bir insan.”

Savaş tecrübesi geçirmiş kişilerin uçağı savunmaları hava gücüne daha fazla önem kazandırdı. 1914-1918 Savaşı uçağın üstünlüğünü savunan ve yazılarıyla hava gücü doktrinine büyük katkılarda bulunan iki kişiyi ön plana çıkardı.

Giulio Douhet ile William Mitchell'in hayatları insanı hayrete düşürecek kadar birbirine benzemektedir. Her ikisi de Wright Kardeşler'in ilk uçuşundan çok önce, gençliklerinde orduya girmişlerdi. Havacılığa yönelmeden önce her ikisi de mekanik yeniliklerin askeri alanda nasıl kullanılabileceğini araştırmışlardı. Her ikisi de o zamanki askeri önderleri şid-

detle eleştirmişler ve bu yüzden askeri mahkemece cezalandırılmışlardı. Her ikisinin de akıcı ve ilgi çeken bir yazı tarzı vardı. Mitchell yazılarında daha ziyade halkı ikna etmeye çalışıyor, Douhet ise profesyonel askeri okurlar için yazıyordu.

Giulio Dauhet 1869'da doğdu ve 1930'da öldü.

Orduya topçu subayı olarak katıldı. Motorlu araçların orduda kullanılmasını savundu. Düşük ısılarda gazlar konusunda bir araştırma yaptı ve hava gücünün önemine ilişkin ilk yazısını 1909'da yazdı. 1915'te topyekûn savaşı ve hava taarruzunun sivil halkın moralini çökerteceğini tahayyül ediyordu. Hükümet üyelerinden birine İtalyan genelkurmayının siyasetini sert bir dille eleştiren bir muhtıra gönderdiği için 1916'da askeri mahkemece yargılanarak bir yıl süreyle hapis cezasına çarptırıldı. Fakat askeri mahkemenin kararı 1918'de resmen bozuldu. Şubat 1920'de yeniden göreve çağrıldı ve merkezi havacılık bürosunun başına geçti. 1921'de general rütbesine yükseldi. Hava gücü konusundaki ilk ciddi yazılarını o yıl yazdı. Faşistlerin Roma üzerine yaptıkları yürüyüşten hemen sonra havacılık bakanı seçildi. Fakat yazı yazmak amacıyla bakanlıktan ayrıldı.

William Mitchell, Douhet'ten on yıl sonra doğdu ve altı yıl fazla yaşadı; 1898'de piyade subayı oldu ve çok kısa bir süre sonra muhabere sınıfına geçti. Genç bir subay olarak Alaska'da görev yaptı, burada Alaska telgraf hattının büyük bir bölümünü yaptırdı. Alaska'nın stratejik önemini fark etti. Telsizin ve motorlu ulaştırma araçlarının orduda kullanılmaya başlanmasında faal rol oynadı. ABD'nin 1917'de I. Dünya Savaşı'na girmesi üzerine bilimin daha yeni bir uygulaması olan hava kuvvetlerine geçti. 1916'da uçmayı öğrenmiş ve ABD savaşa girmeden önce Avrupa'ya gözlemci olarak yollanmıştır. ABD Hava Kuvvetleri'nde sürekli olarak yükseldi. Savaştan sonra müttefik ve düşman ülkelerinin havacılık durumunu araştırmak amacıyla Avrupa'nın başlıca ülkelerini dolaştı. Tuğgeneral rütbesi ile hava hizmetleri başkan yardımcısı

cılığına atandı ve 1921'den 1925'e kadar bu görevde kaldı. Kara ve deniz kuvvetlerinden ayrı, birleşik bir hava kuvvetleri kurulmasını ısrarla savundu.

Savaş ve bahriye bakanlıklarınca (II. Dünya Savaşı'ndan sonra bütün ülkeler "Savaş Bakanlığı" adını "Savunma Bakanlığı" olarak değiştirerek, akıllarınca savaşı yumuşattılar!) izlenen siyaseti eleştirerek bu bakanlıkları beceriksizlik, ihmalkârlık ve milli güvenliği kötü yönetmekle suçladı. Savaş ve bahriye bakanlıklarınca kongreye yollanan subayların ve temsilcilerin hemen hemen her zaman havacılık konusunda eksik, yanıltıcı ve yalan bilgiler verdiklerini söyledi. 1925 sonbaharında askeri mahkemece yargılandı ve suçlu bulunarak beş yıl süreyle rütbesi iptal edildi. 1 Şubat 1926'da ordudan ayrıldı. Bundan sonra hayatının geri kalan on yılını konferanslar vererek, yazarak ve birleşik bir hava kuvveti kurulması için girişimlerde bulunarak geçirdi.

General Mitchell, istifasından önceki altı yıl boyunca Amerikan askeri teşkilatında hava gücünün daha büyük ölçüde benimsenmesi için açılmış olan bir kampanyanın önderi olmuştur.

İstifasından sonra onun adı bu kampanyanın sembolü haline geldi ve hâlâ da sembolü olmaya devam etmektedir.

Hava gücü Douhet'in dikkatini 1909'da çekmişti. Daha o zaman Douhet, hava gücünün askeri stratejide devrim yaratacak kadar önemli olduğunu anlamıştı. Fakat bu konudaki fikirlerini ayrıntılı olarak 1921'de yayımlanan ilk kitabında ortaya koymuştur. Altı yıl sonra aynı eseri tekrar gözden geçirerek daha anlaşılır hale getirdi. Douhet çeşitli askeri ve havacılık dergilerinde seri halinde uzun makaleler yazdı. Bunlar arasında en tanınmış ve sık sık yayımlanmış olanı Almanya ile Fransa arasında meydana gelecek hayali bir savaşla ilgili olanıdır.

"Douhet'in teorisi"nden sık sık bahsedilmeye başlanmıştı; fakat eserinin tümü ancak ölümünden sonra diğer dillere

çevrildi ve İtalya dışındaki okuyuculara ulaşabildi. Kitabının büyük bir kısmı Fransa'da 1939 yılında yayımlandı. 1933'te İngilizceye çevrilerek ABD kara ve hava kuvvetlerine mensup subaylara verildi. Bir İngiliz askeri dergisinde de pasajlar halinde yayımlandı. Almancaya 1935'te çevrildi. 1942 sonlarında Douhet'in askeri yazılarının tam çevirisi yapılarak tüm ilgililere dağıtıldı. Douhet'in kendi eserlerinin yanı sıra gözlemleri ve muhaliflerin eleştirileriyle ilgili fikirlerini kapsayan yazıları da vardır.

Douhet'in teorisinin ana hatları şunlardır:

Uçak büyük potansiyeli olan bir taarruz vasıtasıdır. Uçağa karşı etkin bir savunma yapmak mümkün değildir.

Kalabalık merkezlerin bombalanması sivil halkın moralini çökertir.

Savaşta iyi bir savunma yapabilmek için hava hâkimiyetini ele geçirmek gerekli ve yeterlidir.

Savaşta hava taarruzunun ilk hedefleri askeri tesisler değil, yerdeki kuvvetlerden uzakta bulunan sanayi ve endüstri merkezleri ile kalabalık merkezler olmalıdır.

Özellikle düşmanla havada savaşılmamalı, öncelikle yerdeki tesisleri ve ikmal maddesi sağlayan fabrikaları tahrip edilmelidir.

Yerdeki kuvvetlerin rolü savunma olmalıdır; bu kuvvetler bir cepheyi tutmak, düşmanın yerde ilerlemesini önlemek; ulaştırmanın, fabrikaların, hava kuvvetleri tesislerinin düşmanın eline geçmesine mani olmak için gayret sarf etmeli; bu arada hava kuvvetleri düşmanın ordu ikame ettirme kapasitesini ve düşman halkının dayanma gücünü felce uğratmak için taarruzî hava harekâtında bulunmalıdır.

Bombardıman yapan ve aynı zamanda kendini savunabilen veya muharebenin amacına göre bombardıman ile savunmada kullanılabilen muharebe uçağı hava kuvvetlerinin temel teçhizatı olmalıdır.

Douhet'in "hava hâkimiyetine" ilişkin görüşünün doğru

olduğu günümüzde kesinlik kazanmıştır. Bir devlet düşmanına istediği zaman havadan taarruz edebilirse ve böyle bir taarruzla karşı savunma yok edilmişse, hava gücü bulunmayan ve hava gücüne, taarruzlarına karşı savunma yapamayan devlet karşısında, hava gücünü rahatça kullanan devletin zafer kazanması kaçınılmazdır. Fakat bu seviyede bir hava hâkimiyeti kurabilmek Douhet'in öngörmüş olduğundan çok daha zordur. Düşmanın gerek hava savunması, gerekse uçaksavarları, en azından taarruz kuvvetinin rahatça hareket etmesini engelleyecek kadar etkin olmaya devam edecektir.

Douhet'in en isabetli görüşü onun askeri hedeflerden ziyade siyasi hedefler üzerindeki ısrarıdır. Ancak, bu onun ortaya attığı yeni bir fikir değildir. 1914 yılından önce yayımlanmış olan kitaplarda sanayinin havadan yok edilmesine ilişkin fikirler vardı, fakat sınaî hedefler üzerine hava taarruzu yapılmasını askeri doktrin'in esası haline ilk kez getiren Douhet'ti.

Sınaî hedeflere ve düşmanın hava üslerine taarruz edilmesi fikri zamanla kuvvet kazandı; fakat sivil halkın moralinin çökertilmesi fikri uzun yıllar benimsenmedi.

Tabii ki insan ancak bir noktaya kadar dayanır, fakat olaylar insanların Douhet'in sandığı kadar çabuk çabuk yılmadıklarını göstermiştir. Douhet'in görüşleri:

“Bu noktada bir hususu vurgulamak isterim ki, bu tür hava taarruzlarının moral üzerindeki etkisi maddi olmaktan ziyade savaşın seyk ve idaresi üzerinde görülür. Örneğin büyük bir şehrin merkezine bir tek bombardıman uçağının taarruz ettiğini ve sivil halk arasında neler olacağını tasavvur ediniz. Şahsen, bunun feci sonuçlar doğuracağından şüphem yok.”

“Bir gün içinde, bir şehrin başına gelen; on, yirmi, elli şehrin başına gelebilir. Telgraf, telefon, telsiz olmadan da haberler çabuk yayılır. Size soruyorum, hava taarruzuna uğramamış fakat uğraması mümkün olan diğer şehirlerde yaşayan sivil halkın üzerinde ne etki yapacaktır. Böyle bir tehdit

altında hangi sivil kamu hizmetinin ve üretiminin devamını sağlayabilecek ve düzeni muhafaza edebilecektir? Düzen muhafaza edilmiş ve işler yapılıyor gibi görünse bile, bir tek düşman uçağının görülmesi halkın paniğe kapılmasına yetmeyecek midir? Kısacası, sürekli bir ölüm ve felaket kâbusu içinde normal hayatın devam etmesi mümkün olmayacaktır. Ve ikinci gün de başka on, yirmi veya elli şehre bombardıman olursa bu şaşkın, paniğe kapılmış insanların... böylece kaçmalarını kim önleyebilecektir?”

“Havadan böylesine amansızca darbelere maruz kalan bir ülkenin sosyal yapısı tamamen çöker. Kısa bir süre sonra halk, bu korku ve ıstıraptan kurtulmak için savaşa son verilmesini isteyecektir. Bütün bunlar daha kara ve deniz kuvvetleri seferberlik yapmak için zaman bulamadan olup bitecektir.”

Douhet şehirlerin ve sınaî merkezlerinin havadan uğrayacağı tahribatı matematiksel bir yaklaşımla hesaplamıştı. Yirmi ton bomba “çapı 500 m olan bir dairenin içindeki her şeyi tamamen tahrip etmek” için yeterliydi. Douhet şöyle bir soru soruyordu:

“Londra gibi büyük bir şehrin merkezinde 500 m çapında bir, iki veya dört alan tahrip edilmişse ne olur?”

Douhet, 100 bombardıman uçağı ile her gün bu tür 50 alanın tahrip edileceğini hesaplıyordu. Douhet’in hesaplarıyla 1940-1941’in uygulamaları arasındaki önemli fark, Douhet’in sağlam inşa edilmiş büyük binalar üzerinde bombanın yapacağı tahribatı iyi hesaplayamamış olmasından kaynaklanır. Bombanın küçük evler gibi hafif binalar üzerindeki etkisi Douhet’in hesaplarına aşağı yukarı uymuştur. Fakat tuğla, beton ve çelik karkasla inşa edilmiş olan dayanıklı binalar üzerine atılan bombaların etkisi az olmuştur. Hafif binalar üzerine atılan bombaların da Douhet’in hesabına uyması için bir dama tahtası üzerine tamamen eşit mesafelerle atılması gerekirdi.

Douhet, yangın bombasının bir rol oynayacağını düşünmekte haklıydı. Uygulamalar henüz gaz bombalarıyla ilgili

görüşünü doğrulamamıştır. Yeri gelmişken, Douhet'in bu silahların sınırlandırılmasına ilişkin müzakerelere pek önem vermemiş olduğunu belirtmek gerekir. Douhet'in kitabında yaratmış olduğu karakterlerden biri şöyle der: "İnsanın kendisini ve milletini koruma içgüdüğü karşısında, bir anlaşma değerini yitirir, her insani duygu kaybolur. Düşünülecek tek şey, ölmek için öldürmektir." Douhet yerdeki kuvvetlerin savunma ile yükümlü olduğunu belirtmiştir, ancak hava kuvvetleri daha etkin kullanılabildiği takdirde, olaylar o kadar çabuk gelişecektir ki düşmanın yerdeki kuvvetleriyle oyalanmak için pek fazla mukavemete gerek kalmayacaktır. Douhet gelecekteki savaşı anlatırken Fransa'nın dört şehrinin bir saat süren bombardımandan sonra "alev yığınınna dönmüş" olduğunu ve ilk düşman taarruzundan 36 saat geçtikten sonra da ortalığın barış çılgınlıklarıyla çınlayacağını yazıyordu. Sü-ratle zafere ulaşma fikrini ilk ortaya atan Douhet olmuştu, sonradan yazarlar bu fikre çok rağbet ettiler. Ve bu yazarlar 1939'da başlayan savaşın sonucunun çarpışmalar başladıktan birkaç gün sonra belli olacağını yazdılar!..

Douhet bir teknisyen ve bilimadamıydı, fakat uçak mühendisliği konusunda pek bilgi sahibi değildi. Bu konuyu işleyen diğer pek çok yazar gibi o da uçağın çok daha ucuz ve basit bir alet olduğunu sanıyordu. Uçağın teçhizatı üzerinde kolayca yapılacak birkaç değişiklikle uçağın görevlerinin değişebileceğini düşünüyordu. Daha önce sözü edilen ve onun teorisinin bir parçasını oluşturan "muharebe uçağı" için şöyle düşünmüştü: Uçak o şekilde yapılmalıdır ki, taarruz ve savunma görevlerinden biri için bomba veya yakıt birbirinin yerini almalıdır. Böylece bir şeyi gerçekleştirmek onun zamanında olduğu kadar, şimdi de mümkün değildir. Douhet av uçağına karşı değildi; fakat bu uçakların da bombardıman uçaklarının niteliklerine sahip olması gerektiğini ileri sürüyordu. Savaşmaktan başka işe yaramayacak makineler yapmak ekonomik olmayacaktı.

Havacılık tecrübesi olan bazı subaylar da 1939'dan önceki yıllarda av uçaklarının önemini gitgide kaybedeceği görüşünü paylaşıyorlardı, ancak onlar başka nedenlerden ötürü bu görüşü benimsiyorlardı ve tek kişilik avcı uçakları üç yıllık savaş tecrübesinde hâlâ birinci derecede önemli olduğunu göstermişti. 1942 ve 1943'te Amerikan bombardıman uçaklarının Batı Avrupa'daki av uçaklarının yoğun taarruzundan büyük kayıplar vermeden kurtulmaları Douhet'in düşüncelerini bir dereceye kadar haklı çıkarabilir, fakat o zamandan bu konuların yazıldığı zamana kadar geçen sürede elde edilen tecrübeler bu konuda henüz kesin bir sonuca varılmasını mümkün kılmamıştır. Douhet daha da ileri giderek uçakların hem askeri hem de sivil işlerde kullanılmasını öngörüyordu. "Askeri ve sivil havacılar arasında anlaşma sağlanırsa, sivil uçaklar ihtiyaç halinde askeri uçak haline getirilebilirdi." "Bu tür uçağın ne askeri amaçlar ne de sivil amaçlar için ideal nitelikte olmayacağını kabul ediyor fakat şöyle diyordu: "İki uçak arasında bir orta yol bulmak her zaman gerekecektir. Savaş kitlelerle yapılır ve kitleler vasat kişilerden oluşur. Hava kuvvetlerinin de sivil uçaklara benzeyen, vasat nitelikteki uçaklara ihtiyacı vardır."

1927'den sonra Douhet bu konudaki görüşlerini değiştirdi ve daha sonraki yazılarında bu uçakların tali görevler için ihtiyatta bulundurulması fikrini savundu.

Douhet'in savaşın kitlelerle yapıldığı ve sivil uçakların da ihtiyaç duyulduğunda askeri uçak haline getirilmesi yolundaki görüşleri onun hava harekâtının fazla sayıda insanı ve teçhizatı gerektirmeyeceği yolundaki genel görüşü ile çelişkili görünmektedir. Douhet genel olarak şunları savunuyordu:

"Yüzlerce ve yüzlerce ton bomba atabilecek bir hava filosu inşa etmek kolaydır. Bombaları imal etmek için ne özel madenlere ihtiyaç vardır ne de çok teferruatlı bir çalışmaya."

"Özellikle savaşın ilk safhasında, hava hâkimiyetini ele geçirecek kadar bir hava kuvveti sadece belirli sayıda sila-

hı, personeli ve az miktarda mali imkânı gerektirir. Böyle bir kuvvet muhtemelen muhaliflerin dikkatini çekmeden teşkilatlandırılabilir.” Douhet gelecekteki savaşı anlatırken Almanların sadece 1500 bombardıman uçağına sahip olduğunu hayal etmiştir. Bu uçakların 100 adedi ağır bombardıman uçağıdır. Hayali savaşın ilk gününde verilen zayıat miktarı tüm filonun üçte biridir, fakat Almanlar yine de Fransız av uçaklarını yok etmişlerdir. Sonradan meydana gelen olaylar da Almanların inisiyatifindedir. Muzaffer hava filosunun ilk günde üçte bir kayıp vermesi ilginçtir. Douhet ihtiyat kuvvetlerini hiçbir zaman önemsememiştir.

Bazı kuvvetleri ihtiyat olarak bulundurmak ona göre savunma siyasetinin bir belirtisidir. Douhet, hem daha masraflı hem de düşman üslerini ve kaynaklarını hemen tahrip etmede taarruzdan daha etkisiz olduğu için savunmaya şiddetle karşıydı.

Taarruzun değerini savunurken, savunma tedbirlerinde de birtakım teknik gelişmeler yapılabileceğı üzerinde hiç durmadı. Özellikle, telsiz kestirmelerinin büyük önemini öngörmedi ve av uçaklarının düşman bombardıman uçaklarını önlemelerinin bir şans işi olduğunu düşündü. Uçaksavar için de şöyle diyordu: “Uçaklara karşı top kullanılması boşu boşuna enerji ve kaynak kaybıdır.” Hava savunmasına ilişkin görüşü de pek farklı değildi: “1915-1918’de etkin olarak yürütülen her hava taarruzu hedefine ulaştı.”

Teknik gelişmeler konusunda Douhet’in en fazla yanılmış olduğu husus, askeri uçaklarda süratin önemini küçümsemiş olmasıdır. Süratten arzu edilebilecek bir nitelik olarak söz etmiş, fakat sık sık bunun pek önemli olmadığını tekrarlamıştır.

“Bombardıman uçağı olsun, muharebe uçağı olsun, bunlar için orta derecede bir sürat yeterlidir. Sürat üzerinde durulmamalıdır, teknik gelişmeler sonunda saatte 10-20 mil daha süratli giden uçaklar üretilmesinin pek önemi olmayacaktır.

Douhet bazen de teknik gerçekleri yanlış değerlendirmiştir. Örneğin yükseliş arttıkça, uçuş için gerekli aşgari gücün azalacağını; çok büyük bir uçağın ancak yüzeylede iniş ve kalkış yapabileceğini söylemiştir.

Hava kuvvetlerinin büyük gücünden yararlanmak için harekâtı nasıl sevk ve idare edileceğinden başka, Douhet'in askeri teşkilata ve genel siyasete ilişkin fikirleri de vardır. Kara, deniz ve hava teşkilatlarının birleştirilmesini savunmuştur. 1918'den birkaç yıl sonra "topyekûn savaştan" söz etmeye başladı. 1921'de şöyle yazıyordu: "Toplumun yapısı, savaşı topyekûn hale sokmuştur; şöyle ki, bütün halk ve kaynaklar savaş çarkı içine girmiştir."

"Kara savaşı, deniz savaşı ve hava savaşı için teoriler var.. fakat bir savaş teorisi pek bilinmiyor." Douhet milli savunmanın bir bakanlık tarafından yürütülmesini talep ediyordu. 1927 yılında Roma'da böyle bir bakanlığın kurulduğunu görmek mutluluğuna erişti.

Douhet'in yazıları fevkalade etkili olmuştu. Tecrübeler onun fikirlerinin pek çoğunun doğru olduğunu gösterdi. Fakat bazı fikirlerinin de çok iyimser ve hatalı olduğu ortaya çıktı. Son savaş, bazı görüşlerinin doğru olmadığını kanıtladı; yine de şimdiye kadar meydana gelen gelişmeler onun uçak dizaynı haricindeki görüşlerine uygun oldu. Gelecek savaşlarda kullanılacak uçakların niteliklerinde yanıldı; fakat kullanım şekillerinde yanılmadı. Küçük bir alanı yoğun biçimde bombalamak, sınaî hedefleri seçmek ve kendini savunabilecek büyük bombardıman uçakları inşa etmek (av uçaklarını terk edecek derecede Douhet'in önerilerine uymasa da) artık olağandır, fakat o zamanların, 1920'lerin ve 1930'ların denemelerine en büyük katkı onun fikirleri yapmıştır. Albay P. Vauthier gibi çok büyük hava savaşlarına katılmış bir subayın, onun eserlerini ayrıntılı bir şekilde tahlil ettiğinde; yazısının önsözünde şu ifadeler vardı:

"Douhet'in eseri bitmez tükenmez bir düşünce kaynağı-

dır.. Yaratmış olduğu önemli doktrin geleceğin olaylarını son derece etkileyebilir.”

Bu sözler, herhangi birine değil, Mareşal Pétain'e aitti. Bombardıman uçakları yerden veya havadan gelecek misillemelerden tamamen korunmuş değildir, fakat 20 yıl önce-sine nazaran daha az hassastır. Douhet'in zamanında milli savunmayı planlayanlar o zamanki silahları göz önüne almak zorundaydılar. Bu bakımdan Douhet'in teorileri geleceğe dönüktü, bu teorilerin o zamanki vasıtalarla uygulanması şimdi olduğundan daha zordu. Bazı kimseler onun bomba-nın tahripkâr etkisinin halkın moralini çökerteceği yolunda-ki fikirlerini mübalağalı bulmuştu. 1939'dan sonra edinilen tecrübeler bu konuda Douhet'i eleştirenleri haklı çıkarmıştır. Yine de genel olarak zaman Douhet'in lehine işlemektedir.

Douhet'in teorileri İtalyan siyasetinin temel taşı oldu. Bu teoriler Avrupa'nın diğer hiçbir ülkesinde bu derece be-nimsenmedi. Hava kuvvetleriyle 1938'den itibaren Avrupa'yı titretmiş olan Almanya, yerdeki düşmana hava kuvvetlerini ve üslerini tahrip ederek Douhet'in izinden yürüdü, fakat bir noktada onun teorisinden ayrıldı, ağır bombardıman uçakla-rı yerine hafif uçaklar kullandı; yerdeki ve havadaki kuvvet-ler sürekli işbirliği yaptılar. Alman hava kuvvetleri Douhet'in teorisine en fazla 1940'da İngiltere üzerinde yaklaştı, fakat başarıya ulaşamadı. Almanlar bu harekâtı daha büyük çaplı ve daha uzun süreli yapmış olsalardı taarruz şüphesiz başa-rıya ulaşırdı.

Uçaklar ve silahlar evrim geçirdi. Eğer Almanlar Dou-het'in doktrinini tam uygulayıp; tanklara, toplara, denizal-tılara ve gemilere, tahsis ettikleri malzeme ve insan gücünü büyük bir uçak sanayi kurmak ve daha büyük hava kuvvetine sahip olmak için tahsis etselerdi, onlar için daha mı iyi olurdu acaba?

General Mitchell'in faaliyetleri hemen hemen Douhet'in faaliyetleriyle aynı zamana rastlar, pek çok ortak yanla-

rı vardır; onların ortak görüşlerinin daha ziyade Douhet'in görüşleri olarak tanımlanmasının sebebi biraz şans, biraz da Douhet'in daha anlaşılır bir dilde yazmış olması ve ABD'ye nazaran Avrupa'da askeri etütlere daha büyük ilgi duyulmasındandır.

Fakat kişilik bakımından ikisi birbirinden çok farklıydı. Mitchell hem yazılarıyla hem de konuşmalarıyla hava kuvvetlerini şiddetle savunuyor, muhaliflere sabır göstermiyor, onları aptalca reaksiyonerler, körü körüne bencil ve namussuz olmakla suçluyordu. Muhalifler de kendisine aynı şekilde cevap verince anlaşmazlık büyüyordu. Douhet ise sakin bir araştırmacı ve gerçeği arayan kişi olarak hareket ediyor ve şöyle diyordu: "Savaşta hangi kuvvetlerin birinci derecede rol oynayacağını saptamak ne bana, ne General Basitico'ya ne de başkasına düşer, şayet bir kuvvet diğerinden üstünse bu kişiler böyle istediği için değil, gerçekler böyle gösterdiği içindir. Gelecekte savaşın kaderini hava kuvvetleri tayin ederse, bu benim yaptığım bir iş olmayacaktır. Bundan dolayı ne övünmeyi hak edeceğim ne de suçlanmayı."

Douhet kadar kuvvetle olmasa da, Mitchell de düşmanın ekonomik ve sanayi merkezlerine taarruz etmenin önemine inanıyor. Pek fazla bombardımana gerek kalmadan sivil ve sınaî faaliyetlerin felce uğratılabileceği kanısındaydı. ABD'nin büyük şehirleri üzerine yapılabilecek bir düşman taarruzundan söz ederken şöyle diyordu: "Bu şehirlerdeki her evi yerle bir etmek gereksizdir. Sivil halkı normal görevlerini yerine getiremeyecek şekilde uzaklaştırmak yeterlidir. Birkaç gaz bombası bunu yapar."

1940 ve 1941'de Londra'ya binlerce ton bomba atıldı, fakat şehirde hayat devam etti ve binalardan çok azı kullanılmayacak hale geldi.

"Gelecekte, bir şehrin hava kuvvetlerince bombalanma tehdidi bile o şehrin boşaltılmasına ve fabrikaların durmasına yol açacaktır. Devamlı bir zafer kazanmak için düşman

milletin savaşma g¼c¼ yok edilmelidir. Bu fabrikaların, ulaştırma vasıtalarının, yiyecek üreticilerinin, hatta çiftliklerin, yakıt stoklarının, insanların yaşadığı yerlerin ve çalıştıkları mekânların yok edilmesi demektir. Düşman ülkenin can damarına yönelik faaliyet gösterecek bir uçak bunu inanılmayacak kadar kısa bir süre içinde gerçekleştirecektir.”

“Hayati merkezlere ulaşabilen ve buraları etkisiz hale getirebilen veya tahrip edebilen bir hava gücünün ortaya çıkması, eski savaşma sistemlerine yepyeni bir çehre kazandırmıştır. Savaş alanında düşman ordusunun yanlış hedef olduğu ve esas hedeflerin hayati merkezleri olduğu artık anlaşılmıştır.. Havadan yapılan savaş süratle sonuca ulaştıracaktır. Üstün hava gücü, karşıt ülkede öylesine bir tahribata yol açacaktır ki... uzun süre savaşmak mümkün olmayacaktır.”

Mitchell, 1918’den sonra yazdığı yazılarında hava ve yer kuvvetleri arasında işbirliği yapılması üzerinde durmuştur. Fakat zamanla yer kuvvetlerini ikinci plana atmış ve uçağın teknik kapasitesine daha fazla önem vermiştir. Yerdeki düşman kuvvetlerinin imha edilmesi için hava gücü kullanılmasını her zaman savunmuştur. Ülkeyi ve kaynakları tahrip ederken yer kuvvetlerini hiç önemsemeyen Hauhet’ten bu yönden ayrılır. Bu görüş farkının nedeni bu iki düşünürün uyruklarının farklı olması ve değışik coğrafi görüşlere sahip bulunmalarındandır.

Uçağın su üstü gemilerini görev yapamaz hale getirmesi, Mitchell’in en güvendiğı hususlardan biriydi.

“Bu bomba geminin birkaç yüz fit yakınına düştüğü takdirde, su altındaki etkisi o kadar büyük olacaktır ki geminin altında bir oyuk açılmasına ve geminin batmasına yol açacaktır.” II. Dünya Savaşı’nda birçok gemi hava taarruzlarıyla batırılmıştır, fakat bu Mitchell’in söylediğı gibi çok kolay olmamıştır.

“Ortaçağda zırh giymiş şövalyelerin savaşı sevk ve idare etmiş olduğu gibi gelecekte de savaşları özel bir sınıf, hava

kuvvetleri idare edecektir. Olağanüstü hal ilan edildiği zaman bütün halkın değil, sadece milli savunmanın en güçlü silahına yetecek kadar kişiyi göreve çağırmak yeterlidir.”

Tecrübeli bir askeri pilot olması nedeniyle General Mitchell taktik sorunları Douhet'ten daha iyi biliyordu.

Mitchell mevcut taktik yöntemlere kendi buluşlarını da ekledi. Düşmanın geri hatlarına paraşüt birlikleri indirilmesine ilişkin önerisi 1918'de plan haline geldi. (Bu fikir, taktik alanda icat edilmiş çok doğru bir stratejidir.)

Mitchell, Douhet'in hatasına düşmedi ve çok maksatlı uçağı savunmadı. Düşman hava kuvvetleriyle havada karşılaştığında av uçaklarının onun savaş planında önemli bir yeri vardı. “Hava taarruzuna karşın tek etkin savunmanın düşman hava kuvvetlerini hava muharebesinde yok etmek olduğu Avrupa savaşında kanıtlandı” diye yazıyordu.

Harekâtın ayrıntıları ve teknik konular bakımından Mitchell, Douhet'ten daha fazla bilgi sahibi idi. Fakat yakın gelecekte kaydedilecek ilerlemeler konusunda çok iyimser davranmış, hatta o zamanki imkânlar hakkında da mübalağalı görüşleri olmuştu. Örneğin şöyle yazıyordu: “Artık bir depo yakıtla dünya çevresini kısa süre içinde dolaşabileceğimizi kesinlikle söyleyebilirim.” Bu sözleri yıllar önce söylemişti, ama görüşü hâlâ gerçekleşmekten uzaktır.

Bu iki düşünür arasındaki fark coğrafi görüşlerinden kaynaklanıyordu.

Douhet bir İtalyan olarak yazıyordu ve teorilerini İtalya'da uygulayarak deniyordu. İtalya'nın başlıca potansiyel düşmanları havadan çok çabuk ulaşılabilecek bir mesafede bulunuyorlardı. Kara sınırlarında dağların bulunması ise taarruzun süratle gelişmesini engelliyordu.

“Tabii ben ilk önce bizim durumumuzu ve İtalya ile muhtemel düşmanları arasında çıkabilecek bir savaş ihtimalini düşünürüm. Teorilerimin özünde bu düşüncelerin yattığını kabul ediyorum ve bu nedenle teorilerinin bütün ülkeler için

geçerli olduğu düşünülmemelidir. Japonya ile ABD arasındaki bir savaş düşünüyor olsaydım, aynı sonuçlara varamazdım. Bütün ülkeler için geçerli genel bir zafer reçetesi hazırlamak benim için mümkün değildir. Benim amacım, ülkemizin gelecekteki muhtemel bir savaşa hazırlanması için en iyi ve etkin yolu göstermektir.”

Hava gücünü savunan Amerikalıların pek çoğu ABD'nin kıta savunmasına ilişkin yazılar yazıyorlardı, fakat Mitchell bu tür kısıtlı görüşleri hiçbir zaman benimsemedi. Hava gücünü dünya çevresinde düşünen ilk o oldu. Kıtalararası ulaşımda artık hava yollarının kullanılmasını sürekli savundu. Grönland ve İzlanda üzerinden geçen transatlantik yolunun değerini ısrarla anlatmaya çalıştı, bu yolun askeri amaçla kullanılabileceğini, ABD ile Asya arasında Alaska ve Sibirya üzerinden veya Güneybatı Alaska ve Doğu Asya'daki adalar üzerinden ulaşım sağlanabileceğini ileri sürdü. Askeri hayatının daha başlangıcında Alaska'yı Pasifik'te askeri üstünlük kurmanın anahtarı olarak gördü ve uçağın icat edilmesi ve kazanması onun bu inancını daha da güçlendirdi. General Mitchell, hava birliği başkan yardımcısı iken üç uçaktan oluşan bir filo ile dünyanın çevresinde uçtu. Düşünmüş olduğu gibi adalar üzerinden Pasifik ve Atlantik'i geçti. Grönland ve İzlanda üzerinden ulaşım zamanımızın güncel bir uygulaması haline geldi.

Mitchell'in öngördüğü pek çok şey gerçekleşti. Diğerleri de ilerideki yıllarda gerçekleşecek. Fakat onun ufukta görmüş olduğu veya hemen gerçekleşebileceğini ümit ettiği teknik gelişmelerden pek çoğu, aradan uzun yıllar geçmesine ve aralıksız olarak yoğun çalışmalar yapılmasına rağmen gerçekleşmemiştir. General Mitchell hem teknik hem de taktik konularda büyük bir hayal yeteneğine sahipti. Hayallerinin gerçekleşmesine mani olan engeller karşısında sabırsızdı. Douhet'ten daha ileri görüşlüydü denilebilir, fakat kaydedilecek ilerlemelerin zamanı hakkında çoğu kez fazla aceleciydi.

Bu yüzden bazı taraftarlarını kendinden uzaklaştırdı ve kendini de zor duruma düşürdü.

Alexander de Seversky Rustu. I. Dünya Savaşı sırasında askeri pilottu ve mucitti. Uçak tasarımcısıydı ve kendi uçaklarını büyük bir maharetle kullanıyordu. Hava gücü konusundaki fikirlerini *Hava Kuvveti ile Zafer* adlı bir kitapta topladı. Görüşleri Mitchell'in görüşlerine çok benzer. Kitabının başında Mitchell'in izinden yürüdüğünü belirtir. Seversky'yi bu konuda diğer düşünürlerden üstün kılan husus, onun uzun harekât yarıçapının hayati önemi üzerinde durması ve yarıçapı uzatma imkânlarını göstermiş olmasıdır. O, hava gücünü Douhet'in öngörmüş olduğu geniş yer teşkilatından; Mitchell'in öngörmüş olduğu Atlantik ve Pasifik'teki Arktik yollar üzerindeki adalardan kurtarmıştır.

Dünya çevresinde durmadan yapılacak uçuşlarla ilgili olarak şöyle der: "Beş yıl içinde dünya çevresinde 25.000 mil yapmak kaçınılmaz olacaktır."

Seversky'nin haklı çıkabilmesi için alınması gereken bazı yollar vardır. Bir uçağın dünyanın çevresinde hiç durmadan kendi imkânlarıyla dolaşabilmesi ve tur atabilmesi için ağırlığının %75'inin yakıt, geri kalan %25'inin de motor ve askeri teçhizat ve taşınması gereken diğer unsurlara ayırması gerekmektedir.

Seversky gelecekte menzilin hızla uzayacağından şüphe etmiyordu; mevcut uçakların sınırlı menzillerinin yol açacağı sonuçları kabul etmenin çılgınlık olduğu kanısındaydı, bu önemli faktörü ihmal edecek olanların başına bazı askeri felaketlerin geleceğine inanıyordu.

Hitler'in hava kuvvetleri yetersiz menzilin sıkıntısını çekmiştir.

"Bütün hava potansiyelini direkt olarak düşmanın üzerine yöneltmek yerine ileri üslere sahip olmak savurganlıktan başka bir şey değildir. Hava savaşının mantığı göklerdeki savaşın anavatan topraklarından sevk ve idare edileceğini keskinleştirmektedir..."

Kıyılardaki üslerden çok uzak mesafelerde faaliyet gösterebilme imkânı uçak gemilerine duyulan ihtiyacı ortadan kaldıracaktı. İleri üsler ve ara üsler kurmak ve idame ettirmek zahmetine katlanmadan “anavatan topraklarından” faaliyet göstermek fikrinin bedeli büyük olmasaydı, her hava subayı bunu memnuniyetle kabul ederdi. Son 40 yıl içinde uçaklarda meydana gelen gelişmeler, böyle bir harekât yönteminin çok pahalıya mal olacağını göstermektedir. Uçaklar, 6000 veya 8000 mil uzaktan bombardıman yapabilecek kapasitedeyken bile yakın üslerden taarruz etmek çok ekonomik olacaktır.

Tutucular, hava gücünü savunanların hep hayali silahlarla kazanmayı önerdiklerini söylemişlerdir.

Bu suçlama Douhet için çok az geçerlidir, Mitchell için daha da az ve Seversky için Mitchell’den de azdır. Seversky’nin yazdığı kitabın büyük bir bölümü geleceğe dönüktür. Geleceğin savaşını şöyle anlatır:

“Pusulanın her yönünden, iki okyanusun üzerinden ve iki kutuptan her biri ölüm saçan av uçaklarından oluşan konvoylarla korunan dev bombardıman uçakları Amerika Birleşik Devletleri üzerine geliyor. Bu gökte dretnotlarından binlerce var. Her biri en azından 50 ton patlayıcı madde ve bir yığın yangın bombası taşıyor.. Mükemmel bir planlamaya uygun olarak istilacı hava devleri büyük bir ülkenin can damarına saldırıyor. Hata yapmadan hedeflerini buluyorlar.. Yaptıkları tahribatı kelimelerle ifade etmek mümkün değil. New York, Detroit, Chicago ve San Francisco ilk 24 saatte birer moloz yığını haline geliyor. Hükümet en kıymetli belgelerini bile kurtarmaya vakit bulamadan Washington haritadan siliniyor.”

Seversky’nin bu görüşleri henüz gerçekleşecek seviyeye gelmedi, fakat bu tür kehanetlerin hiç gerçekleşmeyeceğini düşünerek teselli bulmak da akıllıca bir davranış değildir. Bugün onun düşüncelerinin gerçekleşme ihtimali eskisine nazaran daha da artmıştır. Silahlanma yarışı ve insanlık tarihi

ortada dururken ve devam ederken bu tip kehanetlerin ger-
çekleşme ihtimali vardır. Askerler, kendi devirlerinin silahları
ile savaşmaya her zaman hazır olmalıdırlar; fakat teknik ge-
lişmelerin yaratacağı sonuçlara hazır olacak gibi planları da
yapmalıdırlar.

Hava gücünü savunanların ve özellikle Douhet'in kitap-
ları şimdi ilk basıldıkları günden daha yararlıdır.

Savaş Sanatında Rönesans

Machiavelli

“**B**irçok kişi sivil ve askeri hayat kadar birbirine aykırı ve ters düşen başka bir şey olmadığı kanısındadır. Ancak hükümetin tabiatını göz önüne alırsak, bu ikisi arasında gayet sıkı ve yakın bir ilişki olduğunu ve bunların birbiriyle sadece uyum ve istikrar halinde değil, mutlaka birbirine bağlı ve birleşmiş durumda olduklarını görürüz.” Machiavelli’nin *Savaş Sanatı* adlı kitabının girişinde yer alan bu cümleler, onun askeri sorunlara olan ilgisini anlamak açısından bir ipucu verir. O, bu konulara bir askeri teknisyen olarak yaklaşmamıştır; askeri gücün politikada etkin rolünü gözlemiş ve bir devletin varlığının ve büyüklüğünün ancak askeri gücün siyasi düzen içinde uygun yerini alması yoluyla sağlanacağı sonucuna varmıştır.

Niccolò Machiavelli: (1469-1527) İtalyan tarihçi, politika ve askerlik kuramcısı, oyun yazarı ve diplomat. Hukukçu bir babanın oğlu olarak Floransa’da dünyaya geldi. Çok iyi bir eğitim aldı. Bütün adayları geride bırakarak 1498 yılında Floransa Cumhuriyeti’nin sekreteri oldu. *Söylevler-Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine*, *Prens*, *Adamotu*, *Savaş Sanatı*, *Castruccio Castrani’nin Yaşamı*, *Altın Eşek*, *Öykü* ünlü yapıtlarıdır. Sayısız mektup ve makaleleri de büyük önem taşır.

Prens’te şöyle yazmıştır:

“İyi bir askeri kuvvetin olmadığı yerde iyi kanunlar olmaz ve iyi bir askeri kuvvetin olduğu yerde mutlaka iyi kanunlar vardır.” Buna uygun olarak *Prens*'te hükümdara, iktidarı korumanın askeri kuvvete dayandığını aklından çıkarmamasını öğütler: “Böylece, bir prensin savaş ve onun örgütlenmesi ve disiplini dışında başka hiçbir amacı ve düşüncesi veya üzerinde çalışacağı bir konu olmamalıdır.”

Romalı tarihçi Titus Livius'un on ciltlik eseri de aynı sorunla ilgilidir. Bu eserin konusu Roma askeri teşkilatı, siyasal yapısı ve Roma'nın dünya gücü haline gelmesi arasındaki karşılıklı ilişkilerdir ve Roma tarihinden aldığı bu dersten Machiavelli şu sonucu çıkarır: “Devletin temeli iyi bir askeri teşkilattır.” Machiavelli'nin askeri düşünür olarak ün kazandığı büyük askeri ders kitabı *Savaş Sanatı*, askeri teşkilata ve taktiklere ilişkin ayrıntılar üzerinde durmakla birlikte, bunların ötesine gider ve iyi bir askeri teşkilatın siyasal koşullarını ve sonuçlarını tartışır. Askeri gücün siyasi hayattaki rolünü araştırmak Machiavelli'yi bir mıknaş gibi çekmiştir.

Nasıl oldu da Machiavelli askeri ve siyasi teşkilatlar arasındaki ilişkilere yöneldi? Hayatı boyunca edindiği tecrübeler ona, askeri unsurun siyasi hayat üzerindeki etkilerinin gözlenmesi yolunda bir ders vermişti. Askeri mekanizmanın başarısızlığından dolayı doğduğu şehrin özgürlüğünü kaybetmesine tanık olmuş; İtalya'nın düşman ordularının egemenliği altına girdiğini görmüştür. Her şeye rağmen Machiavelli'nin bu konuya olan ilgisi, temelde onun üstün siyasi sezgilerinin bir ürünü; zamanının siyasi kaderini tayin eden siyasi güçleri çok iyi anladığının bir belirtisidir. Çünkü, siyasi ve askeri teşkilatlar arasındaki ilişki, 14. ve 15. yüzyıllardaki devrimci hareketlerin temelinde yatmaktadır.

Askeri teşkilatta meydana gelen değişiklikler ile siyasi kesimde ve toplumda meydana gelen devrimci gelişmeler arasındaki bağı sadece zeki biri fark edebilirdi. Alelade bir gözlemci için, askeri gelişmelerdeki sebep ve sonuç ilişkile-

ri olağandı. Barutun keşfinden ve ateşli silahların ve topun icadından ötürü zırh önemini yitirmiş görünüyor, şövalyelerin etkin rol oynadıkları ortaçağ askeri teşkilatının yıkılması kaçınılmaz bir sonuç sayılıyordu. Eğer ateşli silahlar icat olunmasaydı, şövalyelerin dünyası sürüp gidecekti. Askeri kuruluşların tarihi, bir devrin genel tarihinden soyutlanamaz. Ortaçağların askeri teşkilatı, ortaçağ dünyasının ayrılmaz bir parçasını teşkil etmiş ve ortaçağın sosyal yapısı parçalandığı zaman çökmüştür. Gerek ekonomik ve gerekse manevi açıdan şövalye, ortaçağın bir kurumuydu. Tanrının günlük hiyerarşik düzenin bir parçası ve başı olarak görüldüğü bu toplumda, her makamın dini bir görevi yerine getirdiği düşünülmekte ve dünyevi bütün işlere de dini bir kisve verilmekteydi. Şövalyelik müessesinin başlıca görevi ülke halkını korumak ve savunmaktı; savaşmak suretiyle şövalye Tanrı'ya hizmet ediyordu. Şövalyeler derebeylerinin emrindeydi; derebeyleri ise kilise tarafından dünyevi işleri yönetmek için görevlendirilmişlerdi. Ancak manevi-dini yönden ayrı olarak kul ve efendi arasındaki askeri ilişkinin hukuki-ekonomik bir yönü de bulunuyordu. Şövalyenin toprağı, yani tımarı, kendisinin efendisi olan derebeyi tarafından veriliyor ve bunu kabul etmekle savaş zamanında efendisine askeri hizmette bulunmayı da peşinen kabul etmiş oluyordu. Ortaçağların tarıma dayalı yapısına ve derebeylik sistemine uygun olarak bu, bir mala karşı hizmet takasıydı.

Savaşın, adaletin yerine getirilmesi olduğunu ileri süren dini kavram; askerlik hizmetinin sadece toprak sahibi şövalyelere verilmiş olması ve orduyu bir arada tutması bir ahlak-hukuk adabının varlığı: Ortaçağların askeri teşkilatını ve savaş usullerini tayin eden öğelerdi. Ortaçağ ordusu sadece savaş çıktığı zaman toplanabiliyor, kesin bir sefer amacıyla kurulan bu ordu sadece sefer sürdüğü sürece bir arada tutulabiliyordu. Askerlik hizmetinin tamamen geçici nitelikte olması ve savaşçıların birbiriyle eşit rütbede bulunması sıkı

bir disiplinin sağlanmasını zorlaştırıyordu. Muharebeler çoğu zaman şövalyeler arasında teke tek mücadelelere dönüşüyordu ve önderleri arasında yapılan böyle teke tek mücadelenin sonucu da çoğunlukla muharebe sonucu üzerinde etkin bir rol oynuyordu. Savaşlar dini ve ahlaki bir görevin yerine getirilmesini simgelediğinden, savaş ve muharebelerin sabit kurallar ve belli bir adap içinde yapılması için kuvvetli bir eğilim mevcuttu.

Bu tür askeri teşkilat ortaçağ sosyal sisteminin bir kurumu olduğundan bu sistemin temellerinde meydana gelen her değişiklik askeri sahaya da kaçınılmaz bir şekilde yansıyor- du. Para ekonomisinin hızla yayılması ortaçağ toplumunun tarımsal bünyesini sarsınca, bu gelişme askeri müesseseler üzerine de etkisini derhal göstermiştir. Bu yeni ekonomik gelişmeye önyak olanlara, ki onlar şehirler ve derebeyleriydi, askeri saha, yeni fırsatlardan yararlanmak için en uygun olan- dı. Örneğin, hizmet yerine para kabul etmek veya hizmetleri para ile mükafatlandırmak veya maaşa bağlamak gibi. Dere- beyi askeri yükümlülüklerini yerine getirmek arzusunda bu- lunmayanlardan karşılığında para kabul edilebilir ve öte yan- dan da muntazam maaş ödeme vaadiyle, ordusunda kalan şövalyeleri savaş dışında ve daha uzun süreli kendisine bağlı tutabilirdi. Böylece kendisini tımarlı kullarına bağlı kalmak- tan kurtararak devamlı ve profesyonel bir ordunun temelini atabiliyordu. Bu süreç, derebeyi ordusundan profesyonel or- duya ve derebeylik yönetiminden bürokratik ve mutlakiyet yönetimine geçen gayet yavaş bir süreçti. Doruğa ancak 18. yüzyılda ulaşabildi. Bu değişikliği dile getiren ve Burgonyalı Charles'in ordusundaki hayatı anlatan 15. yüzyıldan bir şarkı bulunmaktadır. Charles, özellikle eski gelenekleri ve âdetleri devam ettirerek yönetimini meşru kılmaya gayret gösteriyor- du ve sonuç olarak da şövalyeliğin romantik bir şekilde doğu- şuna önyak olmuştu. Bu yüzden şarkıda “Şövalye, silahlar, asker ve kulun” tek düşüncesinin “maaşlarımız ne zaman ge-

lecek?” olması daha da anlamlıdır. Burada şövalyeliğin parlak kisvesi arkasında, maddi menfaatler gerçeği yatmaktadır.

Fransa, Aragon veya İngiltere gibi daha büyük kuvvetlerin ordularında, eski ve yeni unsurlar, derebeylik kurumu ile profesyonellik karışmış durumda idi. O devrin büyük para güçleri olan İtalyan şehirleri tamamen profesyonel askerlerine güveniyorlardı. 14. yüzyıldan beri İtalya, savaşı tamamen bir kazanç vasıtası olarak gören şövalyeler için “vaat edilmiş ülke” idi. Ücretli askerler, ücretlerini ödeyebilecek herkese hizmet sunuyorlardı ve çetedeekilerin; maaş, iâşe ve iskânı başkanları tarafından (kim kiraladıysa) karşılanıyordu. Böylece İtalya’da askerlik diğer sivil faaliyetlerden ayrılmış olarak kendi başına bir meslek haline geldi.

Kapitalizm ve para ekonomisinin tesiriyle orduların asker alma gücü de oldukça artmıştır. Paranın cazibesiyle askeri geleneklerden yoksun yeni sınıflar da askerlik hizmeti yapmaya koştular. Bu yeni askerlerin orduya katılmasıyla yeni silahlar ve yeni savaş yöntemleri bulunup geliştirildi. Okçular ve piyade, Fransız ve İngiliz ordularında Yüzyıl Savaşları’nda ortaya çıktı. Yeni askeri yöntemlerin denenmesine olan eğilim, Prens Charles’ın ordularının 15. yüzyılın sonlarında İsviçrelilere yenilmesiyle daha da hız kazandı. 1476’da iki savaşta İsviçreli piyadelerin kare düzenini bozamayan ve bunların oluşturduğu mızrak ormanını geçemeyen Charles’ın şövalyeleri tamamen bozguna uğradılar. Bu Avrupa çapında büyük hadise oldu. Devrin askeri örgütlenmesi içinde piyade böylece yerini kazandı.

Barutun icadının taşıdığı önem şu genel gelişmeler dikkate alınarak değerlendirilmelidir: Birincisi, para ekonomisinin doğuşu; ikincisi, derebeylerinin kendilerini kullarına bağlı olmaktan kurtararak güvenilir bir kuvvet kurma gayretleri ve üçüncüsü de derebeyliğin yıkılışıyla askeri teşkilatların yeni deneyimlere girişme çabalarıdır.

Ateşli silahlar ve top bu gelişmelerin sebebi olmamakla

beraber bu evrimin temposunu hızlandırmıştır. Seferde top kullanmak oldukça ağır bir işti; ağır topun ve teçhizatının taşınması için birçok araba gerekti, özel bir istihkam birliğine ihtiyaç vardı ve bütün bunlar çok pahalıya mal oluyordu. O devre ait harcama kayıtları gösteriyor ki, toplar için yapılan harcamalar, toplam harcamalar içinde çok büyük yer tutmaktadır. Sadece çok zenginler topa sahip olabilirdi. Öte yandan topun icadının askeri sahada etkisi büyük kuvvetlerin lehinde, küçük devletler ile bağımsız mahalli merkezlerin aleyhindeydi. Ortaçağda şövalye kalesinin içindeydi ve herhangi bir hücumu karşı gayet iyi korunabiliyordu. Kale inşaatları o devirde çok ileri gitmişti. Küçük devletler kendilerini sınır boylarında bir dizi kaleler tesis ederek koruyorlardı ve bunlar sayesinde kendilerinden kat kat üstün kuvvetlere bile karşı koyabiliyorlardı. Ancak bu kaleler top ateşine karşı zayıftı. Böylece askeri denge, taarruzun lehine bozuldu.

Orduların terkinde ve askeri teknikte meydana gelen bu değişiklikler askeri teşkilatın ruhunu da değiştirdi. Derebeyliğin geliştirmiş olduğu ahlak adabı, âdet ve gelenekler, orduları meydana getiren yeni askerler üzerinde eskisi kadar etkili değildi. Orduların büyük kısmı servet ve talan arzusuyla gelen maceraperest ve haydutlardan, kaybedecek bir şeyi olmayan ve her şeyini savaştan kazanmayı ümit eden adamlardan meydana geliyordu. Savaş artık dini bir görev olmaktan çıkmış, askerlik hizmetinin amacı parasal kazanç haline gelmişti. 15. yüzyılın başlarında, Christine de Pisan, yazmış olduğu askeri eserin bir bölümünü askerlik hizmetine karşı para alınmasının kabul edilip edilmeyeceği sorununa ayırmış ve bundan yüzyıl sonra Martin Luther bir askerin Hıristiyan sayılıp sayılmayacağı sorusuna cevap vermek zorunda kalmıştı. Avrupa'nın İtalya gibi en medeni yerlerinde halk profesyonel askerlerle ilişki kurmaktan kaçınıyor olmuştu.

Devlet adamları arasında bile askerliğin faziletlerine artık itibar edilmiyordu. 1494'te, bir elçi Floransa'dan şöyle

yazmıştı: “Artık durgunluk öyle arttı ki, şayet olağanüstü bir şey olmazsa, gelecekte ordular arasında savaşımlardan çok kuşlara ve köpeklerle karşı yapılan savaşımlardan bahsedeceğiz ve İtalya’yı barış içinde yönetenler şan ve şöhrat bakımından onu savaşa sokmuş olanlardan aşağı kalmayacaklardır, çünkü savaşın gerçek sonu barıştır.” Daha hayalci kafalar ise savaş belası ve askerliği tamamen ortadan kaldırma ihtimali üzerinde tartışıyorlardı. Askeri teşkilatın yapısı ve niteliği, sosyal düzen içindeki yeri ve önemi yeniden gözden geçirilmesi gereken bir mesele haline gelmişti. Eski sınıflandırmalar artık geçerli değildi. Yeni bir devir başlıyordu.

Ancak, yeni tarihi güçlerin yükseldiğini ve yeni bir siyasi düzenin geliştiğini kavrayabilmek için keskin bir zekâyâ sahip olmayı ve politikayla çok yakından ilgilenmeyi gerektiriyordu. Mevcut siyasi kavramların yetersizliği, büyük bir siyasi olay sonucu eskiden beri süregelen önyargılar ve fikirler yıkıldığı zaman ortaya çıkar ve siyasi durumun tamamen yeni bir şekilde değerlendirilmesi ve ele alınması için fırsat doğmuş olur. Buna benzer bir durum 1494’te Charles VIII. komutasındaki Fransız ordusu, kuvvetli toplar ve İsviçreli piyadelerle İtalya’yı istila edip siyasi sistemini tamamen ortadan kaldırdığı zaman meydana gelmiştir. Machiavelli’nin arkadaşı ve devrin en büyük tarihçisi Guicciardini bu konuda şöyle der: “1494 İtalya için üzücü bir yıldır, bundan sonra gelen sefalet yıllarının başlangıcı oldu, çünkü bir yığın felakete yol açtı.” Sonra Fransız istilasının çok derinlere ulaşan devrimci sonuçlarını anlatır.

“İstilanın etkileri İtalya üzerine bir ateş veya bir illet gibi yayıldı. Sadece iktidardakileri düşürmekle kalmadı, hükümet yöntemlerini ve savaş yöntemlerini de değiştirdi. Önceden İtalya’da ileri gelen beş devlet vardı. Kilise, Napoli, Venedik, Milano ve Floransa ve bu devletlerin en büyük uğraşı durumlarını muhafaza etmektir. Her biri, diğerlerini sınırlarını genişletmekten ve tehlike arz edecek şekilde kuvvetlenmekten men

etmeye çalışıyordu. Siyasi satranç tahtasındaki her hamleyi yakından izliyorlar.ve en ufak bir kale bile el değıştirdiği zaman büyük yaygara koparıyorlardı. Savaş çıktığı zaman kuvvetler birbirine denk, askeri teşkilat yavaş ve toplar çok ağırdı.

Dolayısıyla bir kalenin alınması için genellikle bütün bir yaz uğraşılıyordu. Savaşlar çok uzun sürüyor ve muharebeler ya kayıpsız ya da pek az bir kayıpla sona eriyordu.

Fransızların istilasıyla sanki ani bir kasırğa olmuş gibi her şey tersine döndü; İtalya'nın hükümdarlarını bir arada tutan bağlar koptu ve ülke refahı ile ilgilenmez oldular. Şehirlerin, dukalıkların ve krallıkların birbiri ardına yıkıldığını gördükçe devletler korku içinde sadece kendi güvenliğini düşünür oldular. Ve komşunun evinde çıkan yangının kolaylıkla kendisine de sıçrayabileceğini unuttu. Şimdi savaşlar daha çabuk ve daha şiddetli yapılıyor, bir krallığın yıkılması ve ele geçirilmesi çok kısa sürüyor ve bir şehrin alınması aylar yerine birkaç gün veya saatte tamamlanabiliyor; muharebeler kızgın ve kanlı geçiyor. Devletlerin kaderini artık incelikle hazırlanmış anlaşmalar ve diplomatların kurnazlığı değil, askeri seferler ve askerinin yumruğu tayin ediyor.”

Guicciardini'nin sözleri, İtalyanların 15. yüzyıl ile 16. yüzyıl şartları arasındaki farklılıklardan ne denli etkilendiklerini göstermektedir. 15. yüzyılda İtalyanlar zenginliklerinin bilinci, icatları, ilim ve sanat dallarındaki ilerlemeleri ile yarattıkları yeni hayatların gururu içinde sosyal sistemleri ve kafa yapıları hâlâ batıl itikatların ve önyargıların kısıkaçlarından kurtulamamış, diğer Avrupa toplumlarına tepeden bakmaya alışmışlardı. Şimdi 16. yüzyılda İtalya'nın kaderi, hor görmekte haklı olduklarını zannettikleri bu devletlerin elindeydi. Guicciardini'nin sözleri aynı zamanda İtalyanların bu yenilgiyi nasıl açıkladıklarını da dile getirmektedir. İtalyan medeniyetinin ekonomi ve bilim alanlarındaki üstünlüğü sabit olduğundan, kendilerini modern savaş tekniklerini ihmal etmiş olmakla suçladılar.

Her İtalyan devletinin, topraklarına giren yolları kontrol ve korumak için çepeçevre diktiği kaleler ve şatolar VIII. Charles'ın topları karşısında çabucak düşmüş; İtalyanların paralı süvarileri Charles'ın İsviçreli piyadelerine ve top ateşine karşı koyamamışlardır. Modern askeri teknik köhnemiş askeri tekniğe galip gelmişti. Machiavelli'nin dediği gibi bu bir, bugünkü dille "yıldırım savaşı" olmuştur. Muharebeleri düşman elini kolunu sallayarak kazanmıştı. Yani Fransızlar, zayıf İtalyan kuvvetlerini hiç karşı koyma kaygısı duymaksızın, askerlerini konaklatacakları evleri tebeşirle işaretlemek suretiyle tespit edebilmişlerdi. Bundan sonra da Fransızların bu kolay zaferinden ve İtalyan ordusunun güçsüzlüğünden cesaret alan İspanyollar ve Almanlar da bu galibiyetten hislerini alabilmek için teşebbüse geçmişlerdi. Yeis içindeydi İtalyanlar, ülkeleri Avrupa için bir savaş alanı ve askeri şöhrat peşinde koşan yabancıları çeken bir merkez haline gelince, sadece seyirci durumuna düşmüşlerdi. Bütün İtalya, Napoli seferlerinde lakayt İspanyol paralı askerlerini sıkı disiplinli bir piyade kuvveti haline sokma mucizesini başaran Gran Capitano'yu, Gaetano di Gonsalio'yu; kıtalarını süratle intikal ettirerek ve gece intikallerinin öncülüğünü yaparak kendisinden sayıca üstün düşmanlarını bertaraf eden Gaston de Foix'i; Alman paralı askerlerinin kurucusu ve Roma'da bunların başına geçen Frundsberg'i hayranlık ve korkuyla anıyordu. İtalya'nın kaderi üzerinde fikir yürütenler mecburen şu sonuca vardılar: Eğer İtalyanlar yabancı barbarlarla eşit güce erişmek ve tekrar ülkelerinin hâkimi olmak istiyorlarsa, askeri kurumlarını muhakkak yenilemek zorundadırlar.

Bu devrimci dönemin ve İtalya'nın başına gelen felaketin sonucu olarak askeri konulara karşı duyulan genel ilgi; Machiavelli için Floransa'da edindiği siyasi tecrübelerden ötürü daha yoğundu. O, Floransa'da iken askeri teşkilat ve bunun siyasi sonuçlarından iyi bir ders almıştır. 1482-1512 yılları arasında, Piero-Sonderini en büyük mülki amir olarak Flo-

ransa şehir devletini yönetirken Machiavelli'nin de kısa bir süre de olsa faal olarak siyasi bir görev alması hayatındaki en büyük trajedi olmuştur. Machiavelli'nin siyasi faaliyetinin Soderini'nin yönetimine rastlaması bir tesadüf değildir. Medicilerin kovulmasından ve bunu izleyen kısa süreli bir karışıklık ve düzensizlik devrinden sonra, Floransa'nın iki rakip grubunu oluşturan demokratlar ile aristokratlar Soderini'nin seçilmesi üzerine uzlaşmaya varmışlardır. Bu iki muhalif grubun ikisine de tam olarak itimat edemeyen veya etmek istemeyen Soderini, rejimin esas dayanağının köklü bürokratlar almasına karar verdi. Fakir düşmüş asil bir aileden gelen Machiavelli iki gruba da dahil değildi. Floransa'nın her iki partisinde de yükselme şansı yoktu. Ancak yüksek mahkeme sekreteri olarak, Soderini'nin tuttuğu bir gruba mensuptu; burada yeteneğini kanıtlama fırsatı bulmuştu. Soderini bu hırslı genç adamın kabiliyetlerini kısa zamanda keşfetti, onu yakın çevresine aldı, önemli diplomatik ve idari görevler verdi. Dolayısıyla Machiavelli, Soderini'nin bütün yönetimine gölge düşüren büyük bir askeri sorun olan Pisa'nın yeniden fethi ile yakından ilgilenmek zorunda kaldı.

Arno'nun ağzındaki büyük liman şehri Pisa, Fransız istilasının yarattığı karışıklıkları faydalanarak Floransa'nın egemenliğinden kurtulmuştu. Soderini rejiminin yerine oturabilmesi Pisa'nın yeniden fethedilmesine bağlıydı. Ardı ardına her yıl İtalya'nın en iyi "savaşçuları" Floransa'da hizmet etmeye çağrılıyorlardı.

Arno Nehri'nin akışını değiştirerek Pisa'yı susuz bırakmak gibi akla gelen her yol deneniyordu. Ancak her yıl kışın gelmesiyle askeri harekât durduğundan, Pisa hâlâ fethedilmemiş olarak kalıyordu. Başarısızlık Soderini rejimine karşı sürekli bir memnuniyetsizlik yaratıyordu. Bu durum Floransa'nın prestijini yitirmesine yol açmıştı. Bundan da öteye, yıldan yıla devamlı olarak bir kıta paralı asker bulundurma zorunluluğu, hazineye ve vergi ödeyenlere yük oluyor.

Soderini ile arkadaşları Pisa kuşatmasına son verecek ve mali baskıları ortadan kaldıracak yeni bir yöntem aradılar. İleri sürülen fikirlerden biri, halktan oluşacak milis kuvveti kurmak için Toskana'nın insan gücünden faydalanmayı öneriyordu. Bu planı ilk önerenin Machiavelli olup olmadığı bilinmiyor, ama şu biliniyor ki, 1506'da ilan edilen "18-30 yaşları arasındaki her erkek için mecburi askerlik hizmeti getiren" kanunu o hazırlamıştır.

Bu kanun (Ordinanza) askere alma işlemi için katı ve geniş kapsamlı bir sistem getirmemişti; daha çok bu yolda atılan bir ilk adım olma niteliğindedir. Mecburi askerlik hizmeti, Floransa vatandaşları için geçerli değildi. Sadece Floransa'nın idaresindeki Toskana'nın tarım bölgelerinde yaşayan halka yönelikti. Bunların arasından bile sadece ufak bir kısmı seçiliyor ve sivil hayatın faaliyetlerini aksatmamak için özel itina gösteriliyordu. Barış zamanında askere alınanlar için eğitim fazla bir yük olmuyordu. Pazar ve bayram günlerinde köylüler yürüyüş esaslarını ve mızrak kullanmasını öğreniyorlardı. Yılda iki kere değişik köylerden erkekler bölgedeki kasaba merkezinde yürüyorlar ve orada iki gün kalarak daha büyük gruplar halinde eğitim görüyorlardı. Floransalı politikacılar daha kuvvetli bir eğitim uygulamaya cesaret edememişlerdi, çünkü Toskanalı köylülerin silahlandıktan sonra, Floransa'nın egemenliğine başkaldıracaklarından veya kuvvetli bir askeri teşkilat sayesinde Soderini'nin kendisini mutlak hâkim ilan edeceğinden korkuyorlardı.

Floransa'nın insan gücünü seferber etmek için yapılan bu gönülsüz girişimin herhangi bir sonuç ve 1507'den sonra Pisa Kuşatması'nda 2000 milisin görev alması büyük ölçüde Machiavelli'nin çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. Askere alma işi onun dairesince yürütülüyordu. Askerlik hizmetine alınacakları seçmek için köy köy dolaşmıştı ve bunların eğitimine o nezaret ediyordu. Aynı zamanda subayların seçiminden de o sorumluydu. Milis kuvvetleri sadece paralı kıtaları takvi-

ye etmekte görevli olduğu halde, kuşatmaya olan katkıları Floransa'nın başarıya ulaşmasında gayet önemli yer tutar. Milis kuvvetleri kuşatmayı kışın da sürdürerek Pisalıların ikmal almasını önlemiş, onları aç bırakarak, 1509 yılında, teslim olmak zorunda bırakmıştır.

Milis kuvvetlerinin Pisa önlerinde bu şekilde değerini kanıtlaması Floransalıların bu müesseseye olan güvenlerini artırdı. İki yıl sonra imparatorun ordusu Medicileri tekrar yönetimin başına getirmek için Floransa üzerine yürüdüğü zamanda büyük çapta bu ordularına güveniyorlardı. Ancak imparatorluk ordusunun tecrübeli askerleri karşısında Milis kuvvetleri feci şekilde yenildi. Milisler Floransa'ya giden yolu korumak için küçük bir kasaba olan Prato'da yığınak yapmışlardı. Fakat imparatorun kuvvetleri daha ilk hücumda Prato duvarlarını yıktılar. Paniğe kapılan milisler ciddi bir direniş bile göstermeden kaçtılar. İmparatorluk kuvvetlerinin bunları kovalaması sonucu çoğu milis olmak üzere 4000'in üzerinde insan öldürüldü. Vahşet ve zulme alışılmış o devirde bile bu, büyük bir kıyım olarak ün salmıştır. Floransa'ya giden yol açıldı ve kovulan Mediciler yeniden şehirlerine muzaffer olarak döndüler.

Medicilerin yeniden yönetime geçmeleri ile Machiavelli'nin siyasi yaşamı son buldu. Tekrar makamına dönmek için yaptığı bütün çabalar boşuna oldu. Mecburen emekliye ayrıldığı bu dönemde eylemden düşünceye, siyasi faaliyetten siyaset teorisine döndü. Muhakkak ki siyasi tecrübelerini hatırladığında savaş ve askeri teşkilat sorunları acı anılar oluşturmuştur. Cumhuriyetçi rejimin düşmesine ve dolayısıyla hayatının şanssız bir şekilde yön değiştirmesine neden olan faktörlerden biri de belli bir dereceye kadar kendi tasarısı ve eseri olan milis kuvvetleriydi. Ancak bu durum onun kendi hareketlerini haklı çıkarmak için mütevazı bir tavır takınmaya veya diğerlerinin hatalarını bulmaya itmemiştir. Onun zekâsının üstünlüğü tek tek siyasi olguların ardındaki tüm

tarihi gerçekleri görebilmesi ve tek olayları izah eden genel kaideleri bulmadan tatmin olmayışıdır. Dolayısıyla Machiavelli'nin hareketlerini haklı çıkartma arzusu, onu olumlu genellemeler yapmaya itmiş ve bunun sonucu olarak da İtalya'nın kaderi ve zamanın önemli gelişmeleri üzerine askeri unsurların tesirlerini görebilmiştir; askeri ve siyasi güçler arasındaki ilişkileri derinlemesine araştırmıştır. Şahsen edindiği tecrübeler onu zamanın askeri buhran konusunu objektif bir açıdan incelemeye yöneltmiştir. Böylece Machiavelli modern Avrupa'nın ilk askeri düşünürü olmuştur.

Machiavelli askeri sorunlarla ilgilenmiştir, çünkü edindiği tecrübelerle bu sorunların siyasi olayların genel gelişmesi üzerindeki tesirlerini hissetmişti. Dolayısıyla Machiavelli'nin askeri teorilerinin incelenmesi, sadece askeri konulara vakfettiği eseri *Savaş Sanatı*'na bağlı kalamaz. Siyasi ve tarihi eserlerinde de savaş ve askeri teşkilat önemli yer tutar. Örneğin *Prens'te*, *Discorsi'de*, *Floransa Tarihi'nde* *Savaş Sanatı*'ndaki askeri fikirlerle Machiavelli'nin diğer tarihi ve siyasi eserlerinde yer alan fikirlerin arasındaki farklılıklar, bu eserlerin yazılış amaçlarının farklı olmasından doğmaktadır. *Savaş Sanatı*'nda Machiavelli'nin askeri düşünceleri sistematik ve daha çok teknik bir şekilde yer almaktadır. Diğer eserlerinde bu fikirleri birer öneri olarak, vecize şeklinde sunmaktadır. *Savaş Sanatı* olumlu bir askeri reform programı ile ilgilidir. *Prens'te* askeri konular üzerindeki gözlemleri daha çok olumsuz bir yapıda olup, zamanın askeri kurumları ile ilgili eleştirileri içermektedir.

Machiavelli'nin eleştirileri İtalya'da Fransız istilasından önce ortaya çıkan askeri sisteme yöneliktir. Özellikle Condottieri ve onların paralı süvarileri nefretini çekmiştir. "Bunlar birlikten yoksun, haris, disiplinsiz, imansızdırlar; arkadaşları arasında iken cesur, düşman içinde korkaktırlar; ne Allah korkuları vardır ne de sadakat hisleri." *Floransa Tarihi'nde* 15. yüzyılda Condottieri'nin (Prenslüklerin) yaptıkları muha-

rebeleri anlatırken bunları ne kadar hor gördüğünü alaylı bir ifade ile anlatmaktadır. Zagorana Muharebesi'nde "Bütün İtalya'ya ün salan bu muharebede Lodovica degli Obizzi dışında kimse ölmedi, o da iki adamıyla birlikte atından düşüp çamurda boğulmuştu." "Anghiari Muharebesi'nde, yirminci saatten yirmi dördüncü saate kadar geçen süre içinde sadece bir kişi öldü; o da ne yaralandığından ne de yiğitliğinden, sadece üzerinden düştüğü atın ayakları altında can verdi."

Yarım gün süren Molinella Muharebesi'nde "kimse ölmedi; sadece birkaç at yaralandı ve bir de karşılıklı birkaç esir alındı". Machiavelli'nin açıkladığına göre, Condottieri ve askerlerinin bu kadar kötü savaşmalarının sebebi savaşma amaçlarının tamamen parasal olmasından ileri gelmektedir. "Cüzi bir yövmiyeden başka bunları savaş alanında tutacak hiçbir sevgi veya başka bir sebep yoktur; aldıkları yövmiye de sizin için canlarını feda etmelerine yeterli değildir." Machiavelli'ye göre 15. yüzyıl İtalyası'nda askeri teşkilat ile birlikte savaş tarzı da parasal menfaatlerin ön planda tutulmasından etkilenmiştir. Askerler, Condottieri'nin sermayesini teşkil ettiğinden bunları harcamak istememiştir. Ancak, muharebe etmek kaçınılmaz olduğu zaman da kayıpları asgaride tutmaya çalışmıştır. Bu, bir kansız muharebeler dönemi idi. Öte yandan kısa süren savaşlar işlerine gelmiyordu, çünkü işini kaybetmek istemiyordu; zaferin kesinleştiği zamanlarda bile, savaşları birkaç sefer düzenleyerek uzatıyorlardı. Machiavelli, İtalya'da piyadenin ihmal edilmesinin sebeplerini de parasal menfaatlerde aramak lazım geldiğinde ısrarcıydı. Yaya askerlerin teçhiz edilmesi atlı birliklerden çok daha ucuz mal oluyordu; ancak atlı birlikler Condottieri'nin sermayesini teşkil ediyordu. Süvari olmadığı zaman bütün devletler komşu ordulara sayısal üstünlük sağlamak için en ucuz yola, mecburi askerliğe başvuracaklardı. Piyadenin görev alması da Condottieri'yi gereksiz kılacaktı. Ve Machiavelli'nin dediğine göre bu şartlar altında fazla bir gelişme olması mümkün

değildi. Bütün Condottieri'ler aynı bencil sebeplerle hareket ettiklerinden ve savaşı tamamen ticari bir teşebbüs olarak gördüklerinden bu ticaretin kurallarına uymak ve aynı oyunu oynamak hepsinin ortak menfaatiydi.

Machiavelli'nin 15. yüzyıl İtalyan savaş yöntemleri ile ilgili tarifi, tarihi bir gerçek olarak tam değildir. 15. yüzyıl Condottieri'leri canlandırırken, Machiavelli de zamanın usta ressamı gibi birkaç egemen öge üzerinde durmuş ve bu çizgilerin dışına taşan ve canlandırdığı tipin istikrarlılığını bozan diğer hiçbir şeye yer vermemiştir.

Halbuki 15. yüzyılın ikinci yarısında Condottieri askeri yeniliklere ilgi göstermeye başlamış ve küçük ölçüde de olsa, piyade ve topçu birliklerini bünyelerine almıştır. Condottieri'ler arasında da kuvvetli rekabetler olduğunu unutmamak lazımdır. Bunun sonucu olarak da şahsi hırs ve prestijleri için de olsa, düşmanlarını yenme gayreti göstermişlerdir. Şayet sık sık uzun süren manevra savaşlarına girdilerse de bu bilinçli bir kasıt veya gerçekten kötü niyetlerinden ötürü de sayılamaz. Benimsedikleri stratejiyi 15. yüzyılın İtalyası'nın siyasi durumu zorunlu kılıyordu. Küçük devletlerin sınırlı imkânları ve kuvvetlerin aşağı yukarı birbirine denk oluşu büyük çapta askeri reformların yapılabilmesini mümkün kılacak bir kuvvet biçimini aşılmaz bir engel teşkil ediyordu.

Machiavelli de İtalya'nın siyasi sistemi ile askeri mekanizmasının köhneliği arasındaki ilişkinin farkında idi. İtalya'nın diğer Avrupalı güçlerin saldırılarına karşı başarılı bir direniş gösterilmesi için askeri teknik tedbirlerden ve paralı asker sisteminin lağvedilerek piyadenin kurulmasından daha öte tedbirler alınması gerektiğini anlıyordu. İtalyanların savaşma ruhunda temelden bir bozukluk vardı. "İnsanların birbirini öldürmediği, şehirlerin yağma edilmediği veya ülkenin mahvedilmediği savaşa savaş denmez." Düşman devletin tamamen imha edilmesi savaşın ana hedefi olmalıdır; gerçek

savaş hayatta kalma mücadelesidir ve bu mücadele mübahattır. Ülkenin güvenliği alınacak bir karara bağlı ise, adalet ve adaletsizlik, insanlık veya zulüm, şeref veya utanç düşünülmemelidir. Savaş usulleri tamamen sağlayacakları yarara göre değerlendirilmelidir. Machiavelli, Castruccio Castracani'den takdirle bahseder. "Hile ile kazanabileceği durumda hiçbir zaman zor kullanmaya teşebbüs etmedi, çünkü söylemiş olduğu gibi, galiba şeref getiren, zaferin nasıl kazanıldığı değil, zaferin kendisidir." Dolayısıyla Machiavelli'nin düşüncesine göre generaller sadece askeri faaliyetlerle ilgilenmekle kalmamalı; aynı zamanda düşmanın cesaretini kırmak için onu aldatacak etkin yöntemler icat etmeli ve hileden yararlanmalıdır. Machiavelli savaş hileleri üzerine yazılmış stratejiler kitabının yazarı Frontinus'un hayranlarından. Onun pek çok buluşunu da tavsiye etmiştir. Machiavelli'nin modern psikolojik savaşın öncüsü olduğunu kabul etmek biraz mübalağalı olur, ancak onun yaklaşımından yeni ve radikal bir savaş kavramı ortaya çıkmaktadır. Çünkü, Machiavelli'nin zamanında taraflar saldırıya geçmeden önce birbirlerine nezaket dairesi içerisinde meydan okurlar ve karşılıklı iltifatlarda bulunurlardı; teoride bile olsa savaşların açıkça belirlenmiş usullerle ve belli kurallar çerçevesinde yapılacağı görüşü devam ediyordu. Savaşı kişilerin eşit ve adil şartlar altında karşılaştığı ve muharebe etmek suretiyle denendikleri bir sınav olarak gören ortaçağ geleneğinin izleri hâlâ hâkimdi. Machiavelli'nin savaşta mümkün olan her türlü yöneme başvurulmasına ilişkin devrimci görüşü böyle bir ortamda ortaya çıkmıştı.

O, ülkenin tümünü, savaş zamanında bütün kaynaklarının, gücünün, zekâsının ve cesaretinin sınıandığı canlı bir varlık olarak görüyordu.

Topun icadının önemi hakkında yanlış hüküm verdiği zannıyla ve savaşta paranın rolünü mühimsediğinden ötürü Machiavelli sık sık eleştirilere uğramıştır. Ancak onun radikal savaş kavramının ışığı altında bu hususlarla ilgili görüşleri

son derece mantıki ve anlaşılabilir gelmektedir. *Savaş Sana-tı*'ndaki meşhur bölüm, "Topun modern ordular için değeri ve buna itibar eden görüş doğru mudur?" Topun icadının savaş yöntemlerinin gelişmesi üzerindeki etkileri üzerine yazılmış kararsız bir bölüm olmayıp, daha ziyade konunun bir tek yönüyle ilgilidir; bu yeni savaş aracına ilişkin olarak cesaret ve inisiyatifin önemiyle ilgilidir. Machiavelli birçok kimsenin "Savaşlar bundan sonra tamamen toplarla yapılacak," dediklerini duymuştu.

Bu konu üzerindeki bütün tartışmaları, bu görüşün yanlışlığını kanıtlamak içindi. Topun vurucu gücü arttırdığını inkâr etmiyor, fakat topun tek başına savaşın kaderini tayin edeceği fikrini kesinlikle reddediyordu. Topun icadı sonucu savaşın artık teknisyenlerin, mühendislerin ve istihkamacıların eline kalacağı değildi; bir ülkenin bütün güçlerinin askeri ve manevi birleşmesi hâlâ gerekiyordu; savaşların kaderinde en kati faktörler, her zaman için komutanın yeteneği ile askerin cesaretiydi.

Paranın savaştaki rolünü tartışırken de Machiavelli aynı noktayı belirtmiştir: "Genellikle öyle görünmesine rağmen, para savaş için her şey demek değildir" diye başlayan bir bölümü şöyle bitirmektedir: "Savaşta başarıyı sağlayan altın değil, askerdir.. Çünkü altın sayesinde iyi asker bulmak imkânsızdır, ama iyi askerler sayesinde altın bulmak hiç de imkânsız değildir." Machiavelli'nin çağdaşları, Machiavelli'nin bu ifadelerinden onun fiili hayattan haberi olmayan, sadece bir kuramcı olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Ancak Machiavelli'nin mektuplarından bazı bölümler onun siyasi bir buhranın meydana gelme şansı üzerinde dururken, mali unsurları da itibara aldığını göstermektedir. Machiavelli, savaşların yürütülmesi için mali kaynakların önemsiz olduğunu ima etmemiş, fakat Floransa ve Milano gibi İtalya'nın büyük şehirlerinin bütün zenginliklerine rağmen nasıl yabancılara yenildikleri üzerinde durmuştur. İddiası daha ziyade siyasi gücün temelinde askeri

gücün bulunduğu ve paranın ancak askeri güce dönüştürüldüğü zaman siyasi güç oluşturacaktıydı.

Bununla beraber, Machiavelli'nin mali ve askeri güçler arasındaki ilişki üzerinde kullandığı ifadelerin daha geniş bir anlamı vardır. O, savaş için gerekli olan meziyetlerin ticari tutumla bağdaşmadığı kanısındaydı. İtalyanların 15. yüzyıldaki barışçı eğilimlerinin gerçek anlamda bir askeri ruhun gelişmesine engel olduğuna inanıyor ve bu barışçı havanın yayılmasıyla ticari konulara duyulan ilginin artması arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu düşünüyordu. Bu konuda yazdığı mektuplardan birinde şöyle demiştir: "Talih, benim ipekçilik, yün imalatı, kârlar, zararlar gibi konularda tartışmayacağına göre, siyaset konularında tartışmam gerektiğine karar verdi. Ya hiç konuşmayacağım ya da bu konuda konuşacağım." Aslında, Floransa'yı yöneten yün ve ipek tacirler toplumunda kendisine yer olmadığını hissetmesinden ötürü fazla bir kaygı duymamıştır. Onun görüşüne göre Floransalıların mali konuları her şeyin üstünde tutması, siyasetin çökmesine yol açmıştır. Paralı askerlere yönelttiği ithamlar, İtalyanların mütereddit ve etkisiz savaş yöntemleri ile ilgili eleştirileri, onun yeni bir askeri kahramanlık ruhu yaratılması arzusunu yansıtmıştır. Düşüncesine göre savaşma ruhunun eksikliği ve yumuşaklık refaha düşkünlükten ileri geliyordu ki, bu mali ve ticari çıkarların egemen olduğu bir toplumun kaçınılmaz bir niteliğiydi. Ancak kişisel geleceği yerine memleketin yücelmesini üstün tutan ve siyasal inançları için her şeyi feda etmekten kaçınmayacak ve bu uğurda ölümü göze alabilecek bir milletin askerleri yenilmez bir ordu meydana getirebilirdi.

Machiavelli'nin askeri reforma ilişkin fikirlerinin ana prensipleri, eski sisteme yöneltmiş olduğu eleştirilerden kolayca çıkarılabilir. O, genel mecburi askerlik zorunluluğu konulması suretiyle toplanacak askerlerden oluşturacak bir piyade ordusu öneriyordu. Ancak böyle bir askeri örgütlenme siyasi reformlar gerektirecekti. Başarı, yeni bir ruh oluşturu-

rulmasına bağılıydı ve bu da siyasi değerlerin her şeyin üstünde tutulmasına bağılıydı. Bunun yanı sıra kendi kendini idare eden bir toplum kendisi için savaşmaya daha hevesli olacaktı; demokrasi ile muvazzaf bir piyade ordusu fikri arasında yakın bir bağ vardı.

Ancak, Machiavelli'nin askeri konular üzerinde yazdığı ana eseri olan *Savaş Sanatı*'nda bu fikirlerin 16. yüzyıl şartlarına nasıl tatbik edileceği yolunda teferruatlı bir münakaşa ve bu devirde yapılan savaşların gerçekçi bir tasvirini bulacağını uman okuyucu hayal kırıklığına uğrayacaktır. Machiavelli de dönemin bir Rönesans çocuğu idi; fikirlerinin geçerliliğini ispat etmek için başvurduğu yöntem bunların eski zamanlarda da geçerli olduğunu göstermekten ibaretti. Kitabın içeriği ve kullanılan anlatım yöntemi, bu yaklaşımın etkisi altındadır. Roma ordusunun da muvazzaf piyadelerden kurulmuş olmasının kendi kuramları lehindeki en önemli kanıt olduğuna inanıyordu.

Machiavelli'nin kitabı dolayısıyla büyük ölçüde Romalıların askeri müesseseleri hakkındaki izahatlardan oluşmuştur. Kullandığı örnekler daha çok Livy ve Polybius gibi eski tarihçilerden alınmış; eski ustaları izlemiştir. Gerçekten de eseri, eski askeri kuramların kendi zamanına uyarlanmasından ibarettir. En çok esinlendiği kaynak Vegetius'un kitabıdır. Kendi kitabı da aynı konularla ilgilidir. Askerlerin seçilmesi, teçhizat ve eğitim, muharebenin karakteri ve askeri harekât esnasında ortaya çıkabilecek olaylar, yürüyüşler ve konaklama düzenleri ve tahkimat sanatı. Bu konuların düzenlenmesinde de Machiavelli yine Vegetius'un kullandığı tertibe sağıdık kalmıştır. Machiavelli'nin *Savaş Sanatı*'na fazla itibar edilmesinin sebebi, çoğu kimsenin bu eseri İtalyanlaştırılmış ve bir parça modernleştirilmiş bir Vegetius olarak görmesidir; ama *Prens* kitabı el üstünde tutulmuştur.

Klasik (eski) modellerden saptığı zamanlar da olmuştur. Machiavelli, esas görevinin eski askeri bilimi yeniden canlan-

dırmak olduğuna inanmıştır. Bu nedenle sapmalar muhakkaki onun için gayet önemliydi ve bu yüzden de bunların üzerinde özellikle durulması gerekiyordu. Vegetius'tan ayrıldığı en önemli nokta, Machiavelli'nin muharebenin savaş içindeki önemine büyük yer vermiş olmasıdır. Bu konuyu gayet kısa olarak geçen Vegetius'a karşın, muharebe Machiavelli'nin *Savaş Sanatı*'nda bir kitaplık yer işgal eder. Hayali bir muharebenin tasvirini yapan bu kitap, eserin tamamı içinde özel bir yere sahip olup, eserin kalbini teşkil etmektedir. Askerlerin seçilmesi ve eğitimi ile ilgili olan ve askeri harekâta hazır bir ordunun, muharebe alanına nasıl yerleştirilebileceğini anlatan birinci ve ikinci kitaplar, üçüncü kitaptaki muharebe için zemin teşkil etmektedir. Muharebenin doruğuna erişildikten sonra gerilim gevşemekte ve takip eden kitapların konuları (yürüyüş düzeni, konaklama, tahkimat) birbiriyle bağlantılı olmadan ve birbiri arkasına kısa kısa ele alınmaktadır. Bu kısmın düzeni evvelki kısma nispetle daha dağınıktır. Böylece, kitabın düzenlenme şeklinden dolayı, dolaylı olarak olsa, muharebe, eserin ana bölümü olarak göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra muharebenin önemi kitap içinde çeşitli yerlerde karşımıza çıkan direkt ifadelerle de vurgulanmaktadır. “Şayet (bir general) bir muharebeyi kazanıyorsa bu, yapılan diğer bütün hataları ve kusurları siler.” Muharebe “Ordunun yetiştirildiği ana gayedir ve onları disipline sokmak için çekilen bütün cefa ve gösterilen büyük itina hep bu gayeye hizmet eder.” İyi bir düzen ve disiplin tesis etmek için gösterilen bütün çaba ve çekilen cefalar bir orduyu düşmana karşı gerektiği şekilde hazırlamak ve yetiştirmek amacı içindir ve bu amaca hizmet etmek için planlanmıştır. Çünkü, tam kazanılmış bir zafer hemen her zaman savaşın sonunu getirir. Ayrıca muharebeden kaçınmak diye bir şey söz konusu değildir. Eğer düşman muharebeye karar vermişse, her zaman için sizi öyle bir pozisyona zorlar ki, muharebeyi kabullenmek zorunda kalırsınız. Eğer düşman bütün tehlikeleri göze alarak muha-

rebe etmeye karar vermişse, hiçbir general bundan kaçamaz. Dahası, topun icadından beri düşmanın ilerlemesini önlemek için artık ne kalelerin ne de şatoların hiçbir değeri kalmamıştır. Muharebe muhakkak surette her savaşın doruğunu teşkil eder.”

En son olarak da üçüncü kitapta muharebenin anlatım şekli Machiavelli'nin bu kısma verdiği önemi vurgulamaktadır. Bu kısım bütün dramatik unsurlardan istifade edilmiş uzun ve itinayla hazırlanmış bir anlatımdır.

Burada teferruatlı olarak şimdi daha çok tarih meraklılarının ilgisini çekecek bir konuyu, bir ordunun nasıl savaş düzenine sokulması gerektiğini anlatır: Piyade, yani esas kuvvetler ortadadır. Süvari ve hafif piyade birlikleri yanları korumak için kanatlarda yer alırlar. Topçu ateşini müteakip süvari ve hafif piyade birliklerinin hücumlarından sonra savaş alanı esas kuvvetlerin çatışması için temizlendiğinde esas muharebe başlayacaktır. Mızrak taşıyanlar ilk safı oluşturacaklar ve düşmanı zorlayacaklardır; iki düşman arasında mesafe azaldığında mızraklılar yerlerini kılıç taşıyan piyadelere bırakacaklardır. Bu en kritik andır. Sonucu tayin edecek olan bu manevranın ne kadar maharetle başarıldığıdır. “Ne katliam! Ne kadar çok yaralı var! Kaçmaya başladılar. Bakın, sağ ve sol kanatlar dağıldı. Muharebe bitmiştir. Parlak bir zafer kazandık!” Bu coşku dolu sözlerle Machiavelli anlattığı muharebeyi bitirmektedir. Bu, yapılabilecek manevraların tahlilinden ziyade iyi bir yerde mevzilenmiş bir gözlemcinin anlatımı; sözlerle tasvir edilen bir muharebe tablosudur. “Muharebe bitmiştir. Parlak bir zafer kazandık!” Bu coşku dolu sözlerle Machiavelli anlattığı muharebeyi bitirmektedir. Bu, yapılabilecek manevraların tahlilinden ziyade iyi bir yerde mevzilenmiş bir gözlemcinin anlatımı; sözlerle tasvir edilen bir muharebe tablosudur. Muharebeye dışarıdan bakıldığı için de muharebedeki olaylar önceden tespit edilmiştir. Sanki önceden hazırlanmış plan neyse, muharebede de aynısı olmuştur

ve bir bulıran hali, tereddüde düşme ve karar verme gibi unsurlar eksiktir. Askeri hadiselerin edebi biçimde incelenmesi sanatı henüz başlangıç safhasındaydı. Bunu, muharebeyi anlatımındaki sözcüklerin seçiminde de görmek mümkündür.

Ancak, Machiavelli muharebeyi yağlanmış bir mekanizmanın işlemediği şeklinde görüyordu, bunun da sebebi bu görüşün gerçek muharebe şartları içinde geçerli olmasıydı. Bu dönemde bir muharebe başladığı vakit, komutanların kendi inisiyatiflerini kullanmaları için fazla bir olanak yoktu. Kare düzeninde piyadeler karşılıklı birbirlerine dayandıkları zaman, bu yoğun kalabalığa manevra yaptırmak tamamen imkânsızdı. Bu durumda baskısı daha dayanıklı olan, daha kuvvetli “iten” taraf kazanıyordu. Dolayısıyla askerlerin muharebeden önce gördükleri eğitim gayet önemli idi: Muharebenin sonucu safların birlik ve beraberlik içinde olmasına ve düşmanı düzenli bir ritim ile itmelerine bağlıydı. Örneğin, o dönemde Frundsberg bir eğitim uzmanıydı ve bütün askeri şöhretini dünyaya nam salmış askerlerinin eğitilmesinde gösterdiği disipline borçluydu.

Machiavelli'nin muharebe üzerinde bu derece önemle durmasından askeri disiplin konusuna ne kadar önem verdiği görülebilir. Denilebilir ki muharebeden sonra *Savaş Sanatı*'nın ana temasını bu konu teşkil etmektedir. İyi bir disiplinin önemini her fırsatta vurgulamıştır. İyi bir ordunun temelinde iyi bir disiplin yatmaktadır. “İyi bir düzen askerleri yiğitleştirir, bozuk düzene korkaklığa iter.” Disiplin cesareten daha etkilidir ve fiziki kuvvete de galip gelir. “Pek az kimse doğuştan cesurdur, ama iyi bir düzen ve disiplin birçok kimseyi cesur kılabilir. Bir orduda cesareten daha fazla, iyi bir düzen ve disipline güvenilmelidir.”

Ordu disiplini sorununun Machiavelli için iki değişik yönü vardır. Birinci olarak, askerlere tek tek silah kullanmanın temellerini öğretmek ve birlik düzeninde hareket etmeye alıştırma gereği vardır. “Hizalarını koruması, emirlere itaat

etmesini, davul veya boruyla verilen işaretlere uyulmasını ve dursalar da, ilerleseler de, düşman karşısında olsalar da iyi bir düzeni muhafaza etmesini öğrenmelidirler.” Disiplinin ikinci ve daha önemli olan yönü (sonraki iki yüzyıl boyunca askeri tartışmalarda önemli bir yer tutmuştur) ise bir ordunun küçük taktik birliklere bölünmesi sorunudur. Harekât esnasında disiplini muhafaza edebilmek için piyadelerin oluşturduğu kalabalığın küçük gruplara bölünmesi ve bunların belli bir esneklik ve manevra kabiliyeti sağlayacak şekilde düzenlenmeleri gerekiyordu. Muharebe hattı üç grupluk bir düzen öneriyordu, ki böylece ilk baskı başarıya ulaşamadığında dahi muharebeye devam etme imkânı bulunabilecekti. Bunun için Romalıların lejyonunu model olarak önermiştir. En büyük birlik tabur olacak ve Lejyon da olduğu gibi 6000 ila 8000 askerden oluşacaktı. Gene Lejyonda olduğu gibi, tabur da on birliğe bölünecek ve her birliğin başında kendi komutanı bulunacaktı. Bu şekilde bile kurulsa, Machiavelli büyük bir orduyu idare etmenin güç olduğu görüşündeydi; onun tavsiyesine göre bir ordu azami 50 bin askerden oluşmalıydı, “Çünkü daha fazlası ihtilaf ve kargaşalık yaratır, idare edilemeyeceği gibi, disiplinli olan birlikleri de bozarlar.” Bu örnek, Machiavelli’nin kafasında her memleketin askeri örgütünün gerçekleştirmeye çalışacağı tek ve belli bir düzen olduğunu göstermesi açısından gayet önemlidir. Bu, onun bütün askeri düşüncelerinin temelini teşkil eden bir savdır. Sık sık özel durumların ve şartların da ele alınması gerektiğini söylemesine rağmen gerçekte sadece genel anlamda geçerli olacak hüküm ve kuralları tesis edilmesiyle ilgilenmiştir. Genel prensiplerin bu şekilde daha hâkim olması, gerçekçi noktaların eksikliği, Machiavelli’nin askeri fikirlerinin tecrübeyle ne kadar bağdaştığı konusunda şüpheler uyandırmıştır.

Eserinin fiili hayatta ne kadar kullanışlı olduğu hakkındaki bu tür şüpheler, fikirlerini sunuş tarzından ötürü daha da artmıştır. *Savaş Sanatı* Floransa’nın aristokrat ailelerine

mensup üç kişiyle Condottiere Fabrizio Colonna arasında, felsefi toplantılara ve tartışmalara yer olan ünlü bir bahçelerde geçen bir diyalog olarak yazılmıştır. Bu diyalogun geçtiği ortam, Eflatuncu bir havayı simgelemekte ve bütün eser boyunca hissedildiği gibi eski Roma'ya karşı duyulan özlemi dile getirmektedir. Ancak bunun böyle olmasından ötürü de çağdaş okuyucu askıda kalmaktadır. Machiavelli'nin kahramanlarının Rönesans mı, yoksa eski çağlara mı ait oldukları ileri sürdükleri fikirlerin eskiyle mi, yoksa bugünle mi ilgili olduğu okuyanlarının kavrayışına kalmıştır.

Kısacası *Savaş Sanatı*'nda ileriye sürülen fikirler eserin anahtarlarını belirsiz kılan bir sis tabakası altındadır. Bu fikirler iyice açığa çıkarılmadan, *Savaş Sanatı*'nın askeri düşüncenin gelişmesi yolunda atılmış önemli bir adım olduğunu ve halen inşaaı devam eden bir yapının temelini teşkil edip etmediği tereddütlere sebep olmuştur.

Savaş Sanatı döneminde askeri bir klasik haline gelmiştir. 16. yüzyılda en az yedi kez basılmış ve çoğu Avrupa dillerine tercüme edilmiştir. Montaigne askeri sahada bir otorite olarak Machiavelli'yi Sezar, Polybius ve Corumynes'le bir tutmuştur. 17. yüzyılda değişen askeri metotlarla birlikte ortaya yeni yazarlar çıkmasına rağmen Machiavelli'nin adı gene en üsteydi. 18. yüzyılda Mareşal De Saxe *Savaş Sanatı Üzerine Hayallerim*'i yazarken büyük ölçüde ona bağlı kalmış ve Algarotti (pek bir nedeni olmadan) Machiavelli'yi Büyük Friedrich'e Avrupa'yı şaşırtan taktikleri öğreten usta olarak görmüştür. Askeri konularda ilgilenen pek çok kişi gibi Jefferson da Machiavelli'nin *Savaş Sanatı*'nı kütüphanesine almış ve 1812 Savaşı ile birlikte Amerikalıların savaş sorunlarına ilgileri arttığı vakit *Savaş Sanatı* özel bir Amerikan baskısıyla piyasaya sürülmüştür. Ancak 19. yüzyılda siyasal bir düşünür olarak Machiavelli'nin ünü yeni bir doruğa ulaştığında, askeri otorite olarak etkisi azalmaya başlamıştır. Birçokları tarafından Fransız ihtilalinin getirdiği büyük yeniliği, yani

mecburi askerliği önceden görmüş modern savaşın büyük mucidi olarak benimseniyordu. Fakat diğerleri onun topu önemseñemesini vurguluyor ve Romalıların askeri müesseselerini metheden ifadelerinde, askeri konularda gerçekçi bir bilgiden yoksun olduğunun delilini sunmaya çalışıyorlardı. (Her devirde olduğu gibi, çarpıcı bir fikirle biri çıktığında, zaten hafif olan beyinleri böyle bir ağırlığı kaldıramaz!)

Bu görüş ayrılığında doğru veya yanlışın tek bir tarafta toplandığını söylemek mümkün değildir. Örneğin Machiavelli'nin mecburi askerliği önermesi, ki yakın tarihteki gelişmelerin ışığında oldukça şaşırtıcıdır; Machiavelli'nin kendi yaşadığı zamanın genel şartlarına vakıf olmadığını ileri süren görüşü çürütmektedir. Çünkü o zamanın siyasal güçleri derinlemesine incelenirse; para gücünün yükselmesi, prenslik şekilde mutlakıyetin büyümesi, o günlerde sürekli bir profesyonel ordunun geçerli olduğu ve Romalıları gibi halktan kurulmuş bir ordunun tamamen romantik bir hayal olduğu görülecektir.

Öte yandan topun etkinliği ile ilgili olarak Machiavelli'nin gösterdiği şüpheciliğin, teknik icatların etkilerine rağmen savaşın temel unsurlarının aynı şekilde kalacağı mantıki ve sağlam bir teze dayandığı görülmüş bulunuyor. Dahası Machiavelli'nin Romalıları örnek olarak göstermesinin, tavsiye etmesinin, bugün görüldüğu kadar ütöpik ve kullanışsız olmadığı da akıldan çıkarılmamalıdır. 16. yüzyıldaki askeri reformlar Romalıların lejyon düzeninden etkilenmişti. Önce Fransız Kralı I. François ve sonra diğer ülkeler Romalıların askeri tekniklerini inceleyerek temel piyade birliği olarak taburu kabul etmişler ve piyadelerin kuruluş düzeni ve eğitimiyle ilgili metotları kısa sürede bütün Avrupa'da taklit edilmeye başlanmıştır. Romalıların askeri metotları modern gelişmeleri direkt olarak ve önemli bir şekilde etkilemiştir. Dolayısıyla Machiavelli'nin askeri fikirlerinin ne kadar gerçekçi olduğu şeklindeki tartışmalar sonsuza kadar sürebilir. Ne var ki bu

fikirler üzerine hâlâ herkes kafa yoruyorsa, sonuç bellidir: Machiavelli kazanmış demektir!

Machiavelli'nin askeri kurumlarını o günlerde kullanılabilirlik açısından değerlendirmek hatadır. Buradaki değer kıstası bu kurumların savaş meselesiyle ilgili yeni ve orijinal olup olmadığı, savaşın ve askeri örgütlenmenin şartları ve gereklerinin daha belirgin bir şekilde anlaşılmasını sağlayacak yeni bir yol açıp açmadığı olmalıdır. Askeri düşünce tarihinde Machiavelli'nin yerini belirlemek için kullanılacak ölçü, önerdiği tedbirlerin kullanışlığı değil, onun genel kavramlarının ve metotlarının verimliliğidir.

Machiavelli ilk çağdaş askeri düşünür olarak adlandırılmıştır. Muhakkak ki askeri konularla ilgili ilk kişi değildi; ondan önce ve onun zamanında bu konularla ilgilenmiş çok kimse vardı. Ama Machiavelli askeri tartışmaları yeni bir seviyeye yükseltmiş, savaş ve askeri konuların teorik olarak incelenmesine ve anlaşılmasına ilişkin ilkeleri saptamıştır. Onun yaklaşımının özellikleri ve gerçek niteliğini, ondan önceki ve çağdaş askeri yazarlarla karşılaştırılarak anlaşılabilir.

Klasik edebiyatı ortaçağ şartlarına uyarlanan ve Hıristiyanlığın ahlak kurallarına tabi tutan ortaçağın büyük din-bilimcilerinin sosyal felsefelerinde askeri konular, insanın sosyal faaliyetlerinden biri olarak yer almıştır. Geleneksel olarak askeri konular siyasi teorinin bir parçası olarak ele alınıyordu. Daha sonra hümanistler siyasal yaşamın askeri yönleri üzerinde özellikle durdular. Roma ve Roma tarihine karşı duydukları büyük ilgiden dolayı askeri olaylar ve askeri tarih, siyasal güçlülüğün ve tarihin özü olarak görünüyordu. Nihayet tabiat bilimlerinin ve teknolojinin ortaya çıkışı teknik konuların işlendiği yeni bir edebiyata yol açtı; askerlik sanatının teknolojik yönleri birçok esere konu oldu.

Şüphesiz bu akımların üçü de Machiavelli'nin askeri fikirlerinin gelişimini etkilemiştir. Vegetius'un resmen bir otorite olarak tanınması ortaçağlarda gerçekleşmişti; asker-

lik sanatı üzerine yazılmış ortaçağın en iyi iki eseri aslında Vegetius'un uyarlanmasından ibarettir.

Vegetius'u kendi zamanının ihtiyaçlarına göre şekillendirerek Machiavelli de onların yolundan yürümüştür. Silahların kullanımını etraflı biçimde anlattığı kısımlarda ve tahkimat sanatı ile ilgili bölümde Machiavelli'nin askeri konulara aşina olduğu belli olmaktadır.

Ancak hümanistlerin etkisi en belirgin olanıdır. 1468 yılında Platina şöyle yazmıştır: "İtalya'nın etkisini ve gücünü en çok zayıflatan, İtalyanların silah kullanmayı unutmuş olmalarıdır." Machiavelli'den önce de Floransalı devlet adamları paralı askerleri eleştirmişler ve vatandaşların silahlandırılmasını savunmuşlardı. Particius (1412-1475) gibi hümanistler bütün genç erkeklerin mecburi askeri eğitime tutulmalarını önermişlerdi. Zamanlarındaki yumuşaklık ve askeri kahramanlığın eksikliği konusunda feryat figan eden hümanistler ticari ruhu siyasal duygusuzluğun nedeni olarak görüyorlardı. Daha 14. yüzyılın sonunda Salutati'nin (1331-1406) gözlemlerine göre, Floransa'nın politikasında "soyluluğun özelliğine hırs değil, ticari menfaatler hâkimdir; tüccar ve sanatkârlar için savaşın doğuracağı kargaşalık ve huzursuzluktan daha zararlı bir şey olmadığına göre, tabii ki bizi idare eden tüccar ve sanatkârlar barışı severler ve savaşın israfından nefret ederler."

Machiavelli'nin düşünceleri ile kendisinden evvelki askeri yazarların düşünceleri arasındaki bu belirgin bağdan ötürü onun askeri teorisinin özünü teşkil eden fikirlerinde bu yazarlara bağlı kalmaması daha da anlamlıdır. Ne piyade kuvvetini tavsiye eden görüşleri, ne muharebelerin önemini vurgulayan ifadeleri ve ne de genel olarak savaş kavramı kendisinden evvelki askeri edebiyatta yer almamıştır. Aksine, Machiavelli bu hususlarda geleneksel askeri düşüncenin tamamen karşısına çıkmıştır. Ondan önce süvarinin hâkim rolünden şüphe edilmiyordu. Yazdıkları eserler de: "Modern çağ, atlılardan (süvarilerden) başlamaktadır. Savaş esnasında bunlar gayet

kullanışlıdır.” Subaylara muharebeden kaçınmaları öğütleniyordu. Çünkü bir muharebenin sonucunu tahmin etmek hemen hemen imkânsızdı. Patricius: “Zekâ, cesaret ve askeri bilgi yardım etse de, son sözün sahibi Tanrıça Fortuna’dır,” diyordu.

Dahası, bütün edebiyat hâlâ, savaşı daha yüksek bir amaca hizmet eden bir araç olarak görüyordu. Savaş yöntemleri ve ilkeleri ahlak standartlarına tabi tutuluyor ve kurullarla sınırlandırılıyordu.

Ancak önemli olan Machiavelli’nin bu noktalardan, eskiden ayrılması ve daha gerçekçi bir görüşü sergilemesi değil, bütün görüşlerinin birbirine bağlı ve birbirini tamamlayan lüzumlu parçalar olmasıdır. Hepsi Machiavelli’nin savaş kavramına dayanır. Ona göre siyasal yaşam, büyüyen ve yayılan ülkeler arasında bir hayatta kalma mücadelesiydi. Savaş doğal ve gerekliydi. Hangi ülkenin hayatta kalacağını belirleyen ve yok olma veya büyüme arasında karar veren unsur, savaştı.

Dolayısıyla savaş bir sonuca ulaşmadır ve sonuca ulaşmanın en çabuk yolu da yenilen ülkeyi yenen ülkenin merhametine bıraktığı için muharebedir. Muharebenin bu büyük öneminden ötürü bu konu hiçbir zaman şansa bırakılmamalı zaferi garantilemek için mümkün olduğunca iyi hazırlanmalıdır.

Muharebe için etkin şekilde hazırlanmak bir ordunun yapısıyla doğrudan ilgili tek kıstastır. Bu da geleneksel askeri teşkilatın yeniden ele alınmasını gerektiriyordu. Dahası, siyasal kurumlar, şeklen ve manevi açıdan askeri ihtiyaca uygun olarak şekillendirilmeliydi. Hümanistler kendi çağdaşlarını askeri kahramanlıktan yoksun olmakla itham etmişlerse de bu eksikliğin sonuçları üzerinde fazla durmamışlardır. Onları tamamen değişik ve birbirinden kopuk bir düşünce yapısına bağlı manevi bir çağrıydı. Ama Machiavelli’nin askeri kavramlardaki bütün fikirleri, birbirini tamamlayan, onun si-

yaset ve savaş hakkındaki genel felsefesinin parçalarını oluşturan birer unsurdur.

Machiavelli'nin yaklaşımının gücü ve yenilgi onun görüş açısının genişliğinden doğmaktadır; o askeri sorunları bir bütün olarak incelemiş ve teknik detaylarla, savaşın genel amacı ile askeri müesseselerle siyasal örgütlenme arasında yakın bir bağ olduğunun farkına varmıştır. Bu yeni görüşün oluşmasında muhakkak ki Machiavelli'nin içinde yaşadığı tarihi ortam ve edindiği tecrübeler büyük rol oynamıştır. Rönesans'ın getirdiği gelişmeler ve o zamanın siyasal olaylarının sergilediği yeni manzara olmasaydı, Machiavelli'nin bu görüşlere sahip olması mümkün olmayacaktı.

O devirdeki askeri yenilikler, yeni silahların bulunması ve piyadenin ortaya çıkması, bir yankı uyandıracaktı. Sosyal bir dengenin hüküm sürdüğü ve siyasal değerlerin kayıtsız şartsız kabul edildiği bir devirde askeri düşünce büyük bir ihtimalle teknik öneriler çerçevesinde kalacak, bir teferruat tartışmasından öteye geçemeyecekti. Ortaçağın sonunu simgeleyen, siyasal müesseselerin ve değerlerin geçirdiği buhran, bunların ifade ettikleri şeylerin radikal bir şekilde yeniden incelenmesi için bir fırsat yaratmıştır. Bütün siyaset dünyası bir akıntıya kapılmış gibi görüldüğünden, bu müesseseleri yeni ilkelere göre şekillendirmek mümkün olabilirdi. Ancak, bu o devirdeki bütün düşünürler arasında böylesine radikal bir yaklaşımın yaygın olduğu anlamına gelmemelidir. Bu devirdeki buhranın yarattığı imkânlardan faydalanmak için bir Machiavelli'ye ihtiyaç vardı. Machiavelli'nin siyasal sorunlara devrimci bir şekilde yaklaşmasının mümkün ve verimli olabilmesi için de bir buhran gerekliydi.

Siyasal olayların yeni prensipler açısından incelenmesi için Rönesans'ın yarattığı ruh biçilmiş kaftandı. Rönesans düşünürlerinin felsefe ve bilim alanında kaydettikleri başarı ve yaklaşımların altında yatan varsayım sosyal yaşam ve insan faaliyetleri olaylarının ardında akıl yoluyla bulunabilecekti

ve bu sayede olayları kontrol altına alabilecek bazı kanunların mevcut olduğu inancı idi. Bazı kanunların askeri olayları da idare ettiği ve bu olayların istikametini tayin ettiği fikri Machiavelli'nin askeri konulara yaklaşımındaki temel varsayım olmuştur; bütün ilgisini bu yasaların bulunması üzerine toplamıştır. Dolayısıyla Rönesans'ın insan aklına olan güveni ve akıl yoluyla insanın hayattaki şans ve talihi yenebileceği yolundaki iyimser görüşe o da katılıyordu.

Bu boş bir iyimserlik değildi. Rönesans düşünürleri Fortuna'nın (talih tanrıçası) kuvvetini pek yabana atıyorlar ve hayatı insan aklıyla bu dönem Tanrıça arasında tehlikeli bir mücadele olarak görüyorlardı. Ancak, sonunda insan aklının galip geleceğine şüpheleri yoktu. Machiavelli muharebeyi askeri kurumların göbeğine yerleştirmişti, çünkü kendisinden evvelki yazarları korkutan belirsizlik; muharebenin sonunun önceden kestirilemeyişi, onu korkutmuyordu. Akıl yoluyla bulunan kanunlara uygun şekilde bir askeri örgüt kurularak şansın etkisini azaltmak ve başarıyı garanti altına almak mümkün olabilirdi.

Aklın üstünlüğüne olan bu inanç, Machiavelli'nin Romalıların askeri müesseselerine hayran olmasının da gerçek nedenidir. Onun, bütün diğerleri arasında bir tek bu tarihi örneği tercih etmesi, ne eskiye karşı duyulan merak ve ne de şahsi önyargıdan ötürüdür. Roma ordusunun yenilmezliği ve Roma İmparatorluğu'nun büyüme doğrultusu, Romalıların aklın bulabileceği en iyi örgüte sahip olduklarının deliliydi. Onların askeri müesseseleri evrensel bir kaideyi gerçekleştirmişti ve her ülke kendi askeri müesseselerini bu kaideye göre düzenlemeliydi.

Düşmanı tamamıyla hâkimiyet altına almayı savaşın ana hedefi olarak ortaya koyarak, askeri düşünceye, kendi mantığı ve yöntemleri olan bağımsız bir alan getirmişti; askeri konuların bilimsel bir düzeyde tartışılması mümkün kılınmıştı. Başka bir deyişle bütün askeri önlemlerin tek ve üstün bir

amaca yönelik ilişkileri açısından değerlendirilmesi ve bunlar için rasyonel bir kıstas konulması mümkündür. Kısacası, Machiavelli'ye göre savaşta başarı, zihni bir sorunun çözümlenmesine dayanıyordu. O zaman strateji terimi henüz tam kullanılmamasına rağmen bu, Avrupa'da stratejik düşüncenin başlangıcıydı.

Machiavelli'nin attığı temeller üzerinde askeri düşünce o günden bu yana devamlı bir gelişme göstermiştir. Bu Machiavelli'nin önerilerinin somut bir gerçek olarak kabul edildiği anlamına gelmez. Ancak daha sonraları yapılan tartışmalar onun görüşüne karşıt olarak değil, onun fikirleri doğrultusunda bu fikirleri zenginleştiren bir biçimde gelişmiştir. Örneğin, muharebenin kesin sonucu tayin edeceği konusunda Machiavelli'nin fikrine verilen önem bir yana, muharebenin sonuçları üzerinde çok daha derinlemesine bir inceleme yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Askeri kurumlar sadece en doğru muharebe düzeninin kuruluşuyla ilgili kuralları koymakla kalamazdı. Muharebe anındaki olayların akışının da araştırılması gerekiyordu. Öte yandan, eğer savaşın doruğunu muharebe teşkil ediyorsa, o zaman bütün harekâtın bu kati sonucu tayin edecek muharebeye göre planlanmalı ve incelenmelidir. Bu tip düşünceler, teorik hazırlığın ve önceden planlanmış askeri harekâtın modern savaşta oynadığı rolün, Machiavelli'nin düşündüğünden kat kat fazla olduğunu göstermektedir. Machiavelli, bir generalin oynadığı rolün önemi üzerinde pek durmamış, bir generalin tarih ve coğrafya bilgisine sahip olması gerektiğinden öte bir şey söylememiştir.

Daha sonraları askeri önderliğin planlanması ve generallerin entelektüel bir eğitime tabi tutulması konuları askeri düşüncenin ana sorunları haline gelmiştir. Bu sorunları geliştirirken, askeri düşünce Machiavelli'den çok öteye ilerlemiştir. Ancak bu çağdaş sonuçlar onun başlattığı araştırmanın mantıki devamıdır.

Yine de modern askeri düşüncenin bir yanı vardır ki, Machiavelli'nin düşüncesiyle hiçbir ilgisi olmadığı gibi, tamamen ona karşıdır. Machiavelli esas olarak her devletin askeri müesseseleri için her zaman geçerli olacak genel bir prensip ile ilgileniyordu. Modern askeri düşünce ise değişik tarihi şartlar altında, değişik şekilde hareket edileceğini ve askeri müesseselerin başarılı olabilmesi için her devletin kendi anayasasına ve şartlarına uygun bir şekilde kurulmuş olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Machiavelli'nin askeri kurumların tesis edilmesinin ve savaşın idaresinin rasyonel ve genel olarak geçerli kurallara göre yapılması üzerinde durması ile askeri konularda akılcılık unsuru ağırlık kazanmıştır. Machiavelli 15. yüzyılda satranç oyununa benzer savaşları şiddetle tenkit etmişse de, 18. yüzyılda generaller kısmen de olsa manevra savaşlarına dönmüşlerdir. Bu gelişme Machiavelli'nin askeri bilimlerde başlatmış olduğu felsefeye fazla ters düşmemektedir. Savaşlara rasyonel kuralların hâkim olduğu farz edildiğinde, düşmanın rasyonel olarak savaş kaybedeceği bir pozisyona düşürüldüğü zaman kendiliğinden pes edeceğini beklemek gayet doğaldır. Savaşı sadece bir bilim olarak görürsek ya da en azından askeri konularda rasyonellik (akılcılık) unsuruna fazla değer verirsek, bunun sonucu olarak ortaya çıkacak görüş, savaşın savaş alanında olduğu kadar kâğıt üzerinde de kazanılabileceği görüşüdür.

Artık anlaşılmıştır ki, savaş sadece bir bilim değil, aynı zamanda bir sanattır. Genel nitelikler yetmemektedir, olayın özel ve kendine has olan, somut olmayan, ölçülemeyen unsurları da vardır. Bu yeni entelektüel akımların, kişilik ve özellikle niteliklerin öneminin farkına varılması Clausewitz sayesinde olmuştur. Clausewitz, Machiavelli için "askeri konularda sağlam bir yargıya sahiptir" demiştir. Diğer askeri yazarları devamlı eleştiren ve hor gören Clausewitz; ilk ve son kez böyle bir ifade kullanmıştır.

Clausewitz'in bütün doktrinlerinin kaynağında savaşın genel mahiyetinin incelenmesi yatar. 19. yüzyılın askeri yazarlarının en büyük devrimcisi bile Machiavelli'nin temel savına karşı çıkmamış, aksine kendi eserlerinde bu savı işlemiştir.

İngiltere ve Fransa'nın Topyekûn Savaş Konsepti

Churchill, Lloyd George, Clemenceau

Demokratik hükümet şekli ve hayat felsefesi, krallıklarda pek rastlanmayan askeri sorumluluk, teşkilat ve kontrol sorunlarına yol açar. Çünkü, demokratik devletlerde çok kafalı ve müteşebbis kişiler için askerlik pek çekici değildir. Ayrıca baskıya meydan vermemek için kuvvetlerin ayrılmış olması, savaşın başarıyla sevk ve idare edilmesinde bazı aksaklıklara yol açmıştır. Böylece demokratik devletlerdeki sivil unsurlar çoğunlukla askeri hayattan kaçarken ve askeri sorunlara isteksizlik gösterirken, katıldıkları her büyük savaş beraberinde büyük zorluklar getirmiş ve sivil unsurların savaşta büyük hatalar yaptıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle genellikle her büyük savaş sırasında veya savaştan sonra reformlar yapılmıştır.

Demokrasilerde sivil unsurun askeri konulardaki en büyük sorumluluğu, hükümetin devleti korumasıdır. Askeri işlerin sivil kesim tarafından kontrolü şarttır, aksi halde halkın hükümranlığı tehlikeye girer.

Askeri siyaseti, sivil unsurlar kontrol ettiği takdirde, onların maddi destek ve yasama sorumluluklarından çok daha büyük sorumluluklar üstlenerek askeri harekâta direkt katılmaları veya harekâtı kontrol etmeleri kaçınılmaz olur. İşte, bu

noktada sivil unsurlar profesyonel askerin geleneksel alanına el uzatarak sivil-asker ihtilafına ve sürtüşmesine zemin hazırlamıştır. Siyasi nedenler sivillerin askeri işlere karışmasına yol açacak kadar etkili olmadığı zamanlarda, teknolojik nedenler etkili olmuştur. Oswald Spengler, barut ile kitap basımının hemen hemen aynı zamanda kullanılmaya başlanmış olması arasında yakın bir ilişki olduğunu belirtir.

Endüstri devriminden sonra ortaya çıkan teknik ilerlemelerle savaş arasında daha da yakın bir ilişki vardır. Bu ilerlemeler sayesinde Fransız İhtilali'nin yaratmış olduğu büyük orduları giydirmek, silahsızlandırmak ve bu ordulara ikmal yapmak mümkün hale gelmiştir. Makinelerin üretilmesi, bu orduların var olmasını mümkün kıldı; demiryolları o zamana kadar tahayyül edilememiş ölçüde bir çeviklik kazandırdı. Bu devrim ilkin 1859 İtalyan Savaşı'nda kendini hissettirdi; 1862'de Haupt'un bir haftada iki kolorduyu demiryolundan Nashville'e taşımasıyla iyice kendini gösterdi.

19. ve 20. yüzyıllarda askeri işler sanayi ile gitgide bağımlı hale geldi ve toplumun sivil unsurları savaş hazırlıklarına ve savaşın sevk ve idaresine daha fazla katkıda bulunmaya başladılar. Engels'in "Fransız İhtilali zaferlerini orduya kazandıran kimdir?" sorusunu sormasına bu gelişmeler neden oldu.

Profesör Wright savaş tarihini aşağıdaki devrelere bölmüştür:

- (a) Ateşli silahların kullanılması (1450-1648);
- (b) Profesyonel ordular ve saltanat savaşları devri (1648-1789);
- (c) Savaşın büyüme devri (1789-1914);
- (d) Savaşın totaliterleştirilmesi (1914-1942).

Son iki devirde savaşın mekanize hale getirilmesine, orduların büyütülmesine, halkın militaristleştirilmesine, savaş çabalarının millileştirilmesine ve askeri harekâtın yoğunlaştırılmasına doğru bir tutum görülür.

Önceki devirlerde savaşın sevk ve idaresi daha ziyade generallerin ve amirallerin sorumluluğunda iken, bir milletin tüm kaynaklarının belli bir hedefe yöneltilmesi bir sınıfın önderlerinin altından kalkamayacağı kadar zor bir iştir. Bu nedenle savaş, halkının tümünün ve hükümetin sorumluluğu haline gelmiştir.

Ancak sivil önderlerin askeri konulara karşı ilgisizlikleri ve toplumun sürekli ve normal halinin barış olduğuna ilişkin yaygın faraziye, teknik ve endüstriyel ilerlemenin kaçınılmaz hale soktuğu sivillerin savaşta daha aktif rol almaları sivil unsurların benimsenmemesine yol açmıştır.

Savaş kapasitesi kesin olarak hükümetin niteliğine bağlı olduğundan, kontrol metotları gevşek ve merkezi teşkilatı zayıf olan demokratik ülkeler kuvvetli bir teşkilata sahip az demokratik devletler karşısında bazı dezavantajlara sahiptirler. Barış felsefesi, bazı demokrasilerin ilerleyen teknolojilerinin ve modern şartların gerektirdiği askeri çabaları göstermelerini önler. Bu nedenle Avrupa devletlerinin birçoğu askeri işlerin yönetimi için Prusya-Alman genelkurmayını örnek alarak merkezi bir daire kurarken, İngiltere ve Amerika böyle bir askeri planlama ve kontrol sistemi kurmayı 20. yüzyıla kadar geciktirmiştir. Genelkurmay sistemine geçmenin savaş hazırlığı intibasını uyandıracak endişesi bu sisteme geçilmesini önlemiştir.

Bu bakımdan Amerikan İçsavaşı, 1914-1918 Savaşı'nın öncüsü olmuştur. Bu savaş büyük orduları, demiryollarını, telgrafı, zırhlı gemileri, demiryolu topçusunu, balonları, siperleri ve tel engelleri içermiştir. Bir bakıma içsavaş ilk modern savaş olmuştur. Kuzeyin sanayisi, güneyin askeri niteliklerini ve cesaretini geçersiz kılmıştır. Modern silahların süratle gelişen ateş gücü bütün askerleri siperlere çekmiştir. Yine de Avrupa genelkurmaylarının 1914 askeri planları geleneksel bir hareket harbini içermiştir. Lord Kitchener dışındaki başlıca profesyoneller Avrupa'daki savaşın birkaç ayda sona ere-

ceğine inanmışlardı. Bu görüş Marne Muharebesi'ne kadar devam etmiş, bu muharebeden sonra batıda siper savaşına geçilmiştir. 1915 başlarında siperler denizden İsviçre'ye kadar uzanıyordu. Bu durumda klasik metodu uygulamak için kanat yoktu ve hareket harbi yapmak imkânsızdı. Makineli tüfeklerle ve topçu ile korunan siperler kısa süre sonra uzun süreli topçu ateşini gerektiren ve böylece baskın etkisinin yok olmasına sebep olan dikenli tellerle korunmaya başlandı.

Batı cephesinde hareket ve baskın imkânsız hale geldikten sonra mevzi savaşı başladı. Mevzi savaşının seçenekleri sadece zayıat ve cephe taarruzuydu.

1915'e ulaşıldığında malzeme savaşın en önemli faktörü haline geldi. Siper savaşının her türlü teçhizat ve ikmal ihtiyaçları tahminlerin üstüne çıkmıştı. Bu durumda askeri önderlerin milli kaynakları etkin ve yeterli biçimde düzenleyemeyecekleri kısa sürede belli olmuştu. Askeri ve sivil önderler arasında o zamana kadar görülmemiş derecede bir koordinasyon gereği doğdu. Bu savaş büyük muharebe alanlarında yapılan koalisyonlar savaşı olduğu için sivillerin katkısını da gerektiriyordu. Biraz basite indirgeyerek; 1914-1918 Savaşı'ndaki iki zor meselenin çözüme ulaştırılması gerekiyordu. Sorunlardan biri, malzeme savaşına etkin biçimde nasıl hazırlanacağı, diğeri ise, modern koalisyon savaşında askeri gayretlerin nasıl koordine edileceğiydi. Devletin sivil kanadı bu sorunların her ikisini de askeri kanattan daha etkin ve süratli halledebilirdi.

Krallık rejimine dayanan Almanya bile 1914-1918 Savaşı'nı önemli sivil unsurların yardımı olmadan sürdüremeyeceğini anlamıştı. Siper savaşının ve malzeme mücadelesinin yaratacağı etkileri ilk fark edenlerden birisi Dr. Walter Rathenau olmuştu. Birçok firmanın müdürü olan Dr. Rathenau'nun üretim bilgisi ve pek çok ülkeyi ve halklarını tanımış olması onun normal bir karargâh subayından daha geniş bir açığa sahip olmasına yol açmıştır. O, savaşın özünü çok sayıdaki

askerin taşınması, beslenmesi, bakılması ve onlara ikmal yapılması olarak görmüştü. Modern savaşlar malzemeyi eski savaşlara nazaran çok daha süratli tüketiyordu. Marne Muharebesi Almanya'nın batıda zafer kazanma ümitlerini yok ettiği zaman, Rathenau uzun sürecek olan mücadele için Almanya'nın hammaddelerini muhafaza ve organize etmesi gerektiğini savunmuştu. O, bu gerçeği gören tek sanayici veya iktisatçı olmadı.

Arthur Dix'in Moltke'ye muhtıra yollayarak iktisadi alanda bir genelkurmay kurulması gerektiğini belirttiğinde Moltke'nin cevabının ise: "Beni iktisatla meşgul etmeyin, ben savaşı sevk ve idare etmekle meşgulüm," dediği söylenir.

Rathenau, 1914'te savaş bakanı olan ve Marne yenilgisinden sonra da Moltke'nin yerine geçen General Falkenhayn'a karşı daha başarılı oldu. Yoğun bir seferberliğin ve Almanya'nın hammaddelerinin sistemli olarak kullanılmasının savaşın başarıyla sürdürülmesi için gerekli olduğuna Generali ikna etti. 1914 sonlarında üç kişiden oluşan bir teşkilat kurdurdu. Daha sonra 1918'de bu teşkilat savaş bakanlığının en büyük ünitesi oldu. Rathenau'nun çalışmaları, Dr. Fritz Haber'in kimya ve mühendislik alanındaki çalışmaları ile birlikte, Almanya'nın kaynak ve insan gücü bakımından çok üstün olan koalisyona karşı 4 yıl süreyle mukavemet edebilmesinde çok önemli faktörlerdir. Yine de 1914'ten 1918'e kadar Alman endüstrisinin gerçekleştirdikleri Rathenau'nun umduğu gibi olmadı ve Almanya'nın düşmesini engellemedi. Bundan alınacak ders, gelecek bir savaşla insan gücü de dahil olmak üzere, tüm kaynakların ve sanayinin çok iyi kontrol edilmesiydi. Savaştan sonra Almanya'da savaş ekonomisi büyük bir dikkatle ele alındı. I. Dünya Savaşı'ndan alınan dersler Goering'in ünlü Dört Yıllık Planı'nın temelindeki ilkeleri oluşturdu.

İngiltere'de David Lloyd George ve Winston Churchill gibi kişiler 1914-1918 koalisyon savaşının askeri, sınai ve

siyasi sorunlarını çözmek için gayret göstermişlerdir. Faaliyetlerini demokrasinin savaş yöntemine getirdiği kısıtlamalar ve zorluklar altında yürütmüş oldukları için savaşın sevk ve idaresine onların yapmış oldukları katkılar Rathenau'nun katkılarından daha etraflı bir anlatımı gerektirir.

Lloyd George'un savaş konusunda bir öğrenimi ve tecrübesi yoktu, hayatını toplumsal, yasal ve siyasi sorunların çözümüne adanmıştı. Churchill ise Landhurst'da kısa bir askeri eğitimi müteakip Hindistan'da görev yapmıştı. Fakat bu görev onun savaş muhabiri, tarihçi ve siyaset adamı olmasına yol açmıştı. Boer Savaşı sırasında Lloyd George, emperyalizmini eleştirdi ve bu savaştan sonra da sosyal içerikli yasalara olan tutkusu şişkin askeri bütçelere karşı çıkmasına yol açtı. Churchill ise tam aksine, 1911'den sonra deniz konuları ile direkt ilgiliydi ve Agadir Krizi sırasında Fransa'ya karşı muhtemel bir Alman istilasının nasıl yapılabileceğini hükümete bir muhtıra ile sunmuştu. Resmi görevleri nedeniyle her ikisi de, 1914-1918 olayların içindeydiler. 1914'te Lloyd George maliye bakanı, Churchill ise bahriye (denizcilik) bakanıydı.

1914'te savaş başladığı zaman Churchill'in sorumluluk üstlenmeye hazır olması, ileri görüşü ve konuşma tarzının mükemmelliği onun, parlamento üyeleri arasında ön plana çıkmasına yol açtı. Görevi dolayısıyla savaşın her safhası ile yakından temas halindeydi. Sadece denizlerin kontrolü ile ilgilenmeyle yetinmeyip askeri stratejiye de eğildi. 5 Eylül 1914'te Lord Kitchener'e bir muhtıra yollayarak Alman ulaştırma hatlarına darbe indirmek amacıyla, Archangel'den Ostend'a iki Rus kolordusunun yollanmasını teklif etti. Balkanlar'da müttefik kazanmak için plan yapılmasını ileri sürdü. Böylece hükümetin sivil bakanlarından biri, bir bakıma gönüllü bir genelkurmay haline geldi!

Gerek Churchill gerekse Lloyd George sürüncemede kalmış olan Fransa'daki 1915 siper savaşının önemini kav-

ramışlar, ancak bu konuda birbirinden biraz farklı sonuçlara varmışlardır.

Churchill'e göre sorun manevra ile çözümlenebilirdi. Makineli tüfekler karşısında mevcut askeri doktrinler yetersizdi. Churchill şöyle yazıyordu:

“Muharebeler kan dökerek ve manevra ile kazanılır. General ne kadar yetenekliyse, o nispetle manevraya başvurur ve o nispette de kan dökmekten kaçınır. Yıpratma muharebesini ön plana çıkartan teori tarihte çelişki içerisindedir ve geçmişteki büyük askerler olsaydı bunu reddederlerdi. Büyük devletler ve ünlü komutanları yaratmış olan ve askeri sanatın şaheserleri olarak kabul edilen muharebelerin hemen hemen hepsi manevra muharebeleridir. Bu tür muharebelerin çoğunda muzaffer tarafın kayıpları az olmuştur. Büyük komutanın hamurunda sadece akliselim, muhakeme ve hayal gücü değil düşmanı yenilgiye olduğu kadar, bilinmezliğe düşürecek şeytani bir nitelik olmalıdır. Zafer kazanılmasını sağlayan ve kan dökülmesini mümkün kılan bu tür yeteneklere sahip oldukları için askeri önderlerin mesleği bu denli şerefli dir. Şayet onların sanatı hayat değişik tokuşundan ve ölenleri saymaktan ibaret olsaydı, insanlığın gözünde çok daha aşağı sıralarda olurlardı...”

Mekanik tehlike (torpido ve makineli tüfekler) mekanik bir önlemle giderilmelidir. Bu yapılı r yapılamaz, daha güçlü donanma ve daha güçlü ordular taarruz durumuna geçebileceklerdir. Bu yapı lana kadar herkes boşuna uğraşacak ve herkes zarar görecektir.”

Churchill sorunun, gemi ile torpido arasında ve askerin göğsü ile makineli tüfek mermisi arasına ince bir tabaka çelik yerleştirmekle çözümlenebileceği sonucuna vardı. Fransa'daki çıkmazdan kurtulmak için de Ortadoğu'da ve Balkanlar'da yeni savaş alanları açılmasını öngördü.

Lloyd George, barıştan savaşa geçişin gerektirdiği mali önlemleri tamamlayınca ya kadar savaşın askeri yönleri ile

ilgilenmedi. Ancak ondan sonra bakanlığının finanse ettiği askeri teşkilatı ve programları incelemeye başladı. Bulguları onun savaş hazırlıklarında ve nihayet savaşın yönetiminde daha direkt bir rol almasına yol açtı.

Ona göre savaş bir malzeme muharebesiydi ve savaş bakanlığının tedarik siyaseti geleneksel metotlarla köstekleniyordu. İngiltere'nin askeri önderlerine karşın karamsarlık duymaya başladı ve bu karamsarlığı savaş süresince artarak devam etti. Savaşın başlangıcında savaş bakanlığının İngiliz ordusuna yeterli ikmal yapmadığını gördü. Lord French, sormadan French'in yerine gelen Haig ve Kitchener gibi generalerin siper savaşının ikmal ihtiyaçlarını bilmedikleri kanısına vardı.

Bu generaller silahlarda ve metotlarda meydana gelen değişiklikleri yavaş fark ediyorlardı. İlk şarapneli tercih ederek tahrip danesini reddettiler. Lloyd George kuvvetlere yeterli cephane ve teçhizat sağlanamamasından dolayı savaş bakanlığını suçlamadı, fakat onları savaş malzemesi ve savaş malzemesi üretimindeki gelişmelere ayak uyduramamış olmakla itham etti. Onları 20. yüzyıl savaşının büyük ölçüde kimyagerlerle üreticiler arasındaki bir savaş olduğunu göstermiş oldukları için sorumlu tuttu. 1914 Ekimi'nde Lloyd George mevcut silah firmalarının büyütülmesini talep ettiği zaman ordu donatım, firmaların yardım talep etmemiş olduğunu ileri sürerek tahsis edilmiş olan parayı kullanmadı. Savaş bakanlığı sadece Arsenallerin ve birkaç tecrübeli firmanın güvenilir askeri teçhizat üretebileceği yolundaki savaş öncesi inancını korumaya devam etti.

22 Şubat 1915'teki muhtırasında Lloyd George, müttefiklerin amacına sınaî kaynaklarının üstünlüğü sayesinde ulaşabileceklerini belirtti. Bu kaynaklar zaman kaybetmeden ve tam kullanıldığı, müttefiklerin askeri gayretleri koordine edildiği takdirde zafer kazanmak mümkün olacaktır. Lloyd George savaşa yönelik üretim için sınaî kaynaklarının seferber

edilmesini tekrar tekrar vurguladı. Savaş malzemesi durumunu iyileştirmek için yaptığı bütün teklifler, itirazlar, engellerle karşılaştı. Bütün bunlar 1915 Çanakkale yenilgisine kadar sürdü. Bu yenilgi siyasi alanda bir silkinmeye yol açtı ve savaş malzemesi bakanlığı kurularak başına Lloyd George getirildi. Churchill'ın siper savaşının sürüncemede kalmasına ve müttefikler arasındaki koordinasyonsuzluğa ilişkin görüşleri 24 Aralık 1914'te başbakana yolladığı muhtıradan şöyle dile getirilmişti: "... Sanırım batıdaki savaş alanında taraflardan hiçbiri diğerinin hatlarına giremeyecektir.. Nihai bir görüş benimsemeksizin, her iki ordunun da durumunda büyük bir değişiklik olmayacağı kanısındayım; şüphesiz yine de birkaç yüz bin insan harcanacaktır."

Bu görüşlerin doğru olduğunu farz edersek, şöyle bir soru ortaya çıkar: Artan askeri gücümüzü nasıl kullanmalıyız? Ordularımızı Belçika kıyılarında dikenli tel çiğnemeleri için yollamaktan başka seçenekler yok mudur? Ayrıca deniz kuvvetlerinin gücü daha direkt biçimde düşmana yöneltilemez mi? Mevcut cephelerde Alman hatlarını geçmek imkânsızsa veya pahalıya mal olacaksa, yeni kuvvetler geldikçe bu kuvvetleri yeni cephelerde kullanmamız ve bunu Rusların yapmasını sağlamamız gerekmez mi?

... Müttefikler savaşı hemen hemen bağımsız olarak yapmaktadırlar. Savaşı karada ve denizde kesin sonuç safhasına ulaştıracak planlar nisan ve mayıs ayları için şu sıralarda yapılabilir. Kararsızlık içinde sürüklenmemeliyiz. Düşünmeliyiz... Sürdürdüğümüz savaşı müttefiklerimizle ve özellikle Rusya ile koordine etmeliyiz. Sürekli bir taarruz için plan yapmalıyız ve Fransa'daki Alman hatları ve Belçika üzerine yöneltilecek direkt cephe taarruzları başarısızlığa uğrarsa, bu yeni seçeneğe hazır olmalıyız, çünkü bu taarruzlar başarısızlığa uğrayacaktır..."

Başka seçenek kalmayınca Churchill deniz kuvvetlerini Çanakkale üzerine yolladı. 18 Mart 1915'teki bu taarruz pa-

haliya mal olan bir deniz faciasıyla neticelendi ve kara kuvvetlerinin Gelibolu Yarımadası'nı alma girişimleri kanlı ve başarısız oldu. Bu başarısızlık Bahriye bakanı ve profesyonel danışmanı arasındaki ilişki konusunda büyük bir tartışmaya yol açtı. Churchill, Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Lord John Fisher'ın tavsiyelerini dinlememekle suçlandı. Askeri alanda sivil düşüncenin ne şekilde uygulanacağı sorunu hükümetin sivil üyeleri ile onların profesyonel asker olan danışmanları arasındaki ilişkiye dayanıyordu. Askeri işlerde sivillerin sorumluluğuna ve harekâtın tamamen askerlerin kontrolüne dayandığı sistem, askeri danışmanlar teknik bakımdan uzman ve zamana ayak uyduran kimseler olduğu takdirde işliyordu. Bu kimseler profesyonel bir inatla bilim ve sanayi potansiyellerinin farkına varmak istemediklerinde ve politikacılara karşı savunmasını yapmadıkları bir stratejiye bağlı kaldıklarında da bu sistem yürümüyor ve büyük tartışmalar doğuyordu.

Çanakkale felaketi Churchill'in bahri bakanlığından uzaklaştırılmasına yol açtı. Ancak o bakanlıktan ayrılmadan önce savaşın en büyük taktik yeniliğini yaratacak olan projeyi sundu: Tankın geliştirilmesi. Arızalı bir arazide gidebilecek, zırhlı ve üzerinde makineli tüfekleri olan bir tank yapılmasını emretmişti. İlk tankta yeni bir buluşun tüm aksaklıkları vardı; fakat zamanla bu tank taktikte bir devrim yarattı. Böylece tank ve ondan sonra gelişen her şey Churchill'in, askeri tarihin o dönemine yapmış olduğu en büyük katkıdır. Tankın gelişmesine birçok kişinin katkısı oldu fakat bunu muharebe sahasının arızalarını aşmak için kullanmak fikri bir sivilden çıktı. Savaş yıllarında Churchill İngiltere'nin askeri ve siyasi önderlerine çok sayıda muhtıra yazmıştır. Bu muhtıralar onun stratejik sorunları çok iyi kavradığını ve olağanüstü bir ileriye görme kabiliyetine sahip olduğunu göstermiştir. (Bu yeteneğini II. Dünya Savaşı sırasında da İngiltere başbakanı olarak sürdürmüştür.) 1915'te Çanakkale'ye taarruz kararı

verildiği zaman Lloyd George bu kararı tüm gücüyle desteklemiştir. Batı cephesi taarruzlarına müttefiklerin yeterince güçlü olmadığı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Müttefiklerin 1915'te Sırbistan'ı kurtaramamaları onda, Lord Kitchener'in stratejik yeteneğine ilişkin kuşkular yaratmıştır. Savaş malzemeleri bakanı olarak 1915 yılında savaş bakanlığının yeni tümenler için öngördüğü teşkilatın ve silahların yetersiz olduğu kanısına varmıştı. Savaş bakanlığının öngördüğü 70 tümen yerine 100 tümenlik, %25 daha fazla silah sağlamıştı.

Lord Kitchener, her tabur için gerekli makineli tüfek sayısını iki olarak saptadığı zaman Lloyd George, Geddes'e "O sayının karesini bulun, onu iki ile çarpın ve elde edeceğiniz rakamı da iki misline çıkartın," demiştir. (Karşılıklarında çarpışan Alman taburlarının her birinde makineli tüfek bölüğü vardır. Hal böyleyken savaş bakanlığı yapan bir generalin İngiliz taburları için iki makineli tüfek hesaplaması anlaşılır şey değildir.)

Lloyd George müttefiklerin koordinasyon yapmasını sürekli olarak vurguluyordu. Savaştan sonra şöyle yazıyordu: "Müttefik stratejisinin gerçek zafiyeti stratejinin hiç bulunmayıştıydı. Birleşik cepheli büyük bir savaş yerine, her birinin ayrı, değişik ve münferit stratejisi olan en azından altı savaş vardı... Gerçek bir düşünce birliği, gayretlerde koordinasyon veya düşmanın en zayıf noktasına darbe indirecek şekilde kaynakların bir araya getirilmesi diye bir şey yoktu. Kendi stratejisi olan ve bu stratejiyi kendi kaynakları ile uygulayan birçok milli ordu vardı. Bütün olarak ittifakın mevcut kaynakları çerçevesinde; askerleri, silahları ve cephaneyi en verimli sonuçlar alabilecek şekilde dağıtmak diye bir kavram yoktu. Muazzam savaş alanını bir bütün olarak mütalaa ederek en etkin darbelerin düşmanın neresine indirilmesi gerektiği konusunda karar verilmesi amacıyla beyinlerin bir araya getirilmesi için ciddi bir gayret sarf edilmedi. 1917'den önce Doğulu (Rus) bir general ile Batılı bir askeri önder asla karşı

karşıya gelmedi. Her sonbahar yapılan generallerin iki günlük toplantısı el sıkışma toplantısından başka bir şey değildi. Hepsi toplantıya planları ceplerinde olarak gelirdi. Müzakere edilecek bir şey yoktu. Ortak bir düşünce tarzı benimsemek için bir kurulun kurulması şarttı...” Bir bileşik komutanlık kurulması veya İngiliz komutanlarını belirli harekâtlarda Fransızların kontrolü altında bulundurmak gayretleri İngilizlerin muhalefetiyle karşılaşmıştır. Generaller birleşik komutanlık kurulmasını, kendi otoritelerinin kısıtlanması için sarf edilen gizli bir gayret olarak görmüşlerdi. Milli duygulara ve yasalara başvurarak böyle bir komutanlığın kurulmasını önlemişlerdir. Nihayet Mart 1918 felaketi Fransa’da bir birleşik komutanlık kurulmasını zorunlu kıldı.

Profesyonel askeri önderler Lloyd George’un tekliflerine, teknik bakımdan imkânsız olduğunu söyleyerek, basmakalıp gerekçelerle karşı çıkmışlardır.

Savaş sürdükçe askeri önderler işbirliği yapmaları gereken sivilleri dikkate almamaya, hatta bir bakıma kendilerini milletin de üstünde görmeye başlayarak askeri diktatörlüğe doğru bir eğilim göstermişlerdir. Bu konuda Peter Wright şöyle yazmıştır:

“Bu, en sonunda bütün genelkurmayları her türlü kontrolden uzaklaştırmaktadır. Onlar artık millet için yaşamamaktadırlar; millet onlar için yaşamakta, daha doğrusu ölmektedir... Onlar için önemli olan sevgili Willie’nin mi yoksa zavallı Harry’nin mi başlarına geleceğinin kıymeti yoktur... Aynı kadronun iki dalı karşı karşıya olduğunda düşmandan daha saldırgan hale gelebilirler...”

1917’de müttefiklerin durumunu özetlerken Lloyd George şöyle demiştir: “Şimdiye kadar müttefik stratejisinin en büyük hatası Avrupa savaş alanını tek ve bölünmez olduğunu kabul etmemiş olmasıdır. En güçlü cephelerde, en güçlü orduların toplanarak zayıf cephelerin iyi teçhiz edilmemiş ordulara bırakılması bu hataya tuz biber ekmiştir.”

1916-1918 arasında İngiltere genelkurmay başkanı olan Sir William Robertson askeri düşünce tarihinde Batı cephesi ekolünü temsil etmektedir. O ve onunla aynı düşüncede olan Haig, Lloyd George'a karşı yaptıkları mücadelede Fransız genelkurmayınca desteklenmişlerdir. Fransız genelkurmay mensupları deniz gücünün önemi üzerinde durmamışlar, başka bir yerde cephe açılması yolunda yapılan tekliflere de basmakalıp hep: "Soru da cevap da gereksiz" diyerek reddetmişlerdir.

Robertson ve Lloyd George'den başka, fikirleri birbirine bu kadar zıt olan iki kişiyi hayal etmek bile zordur. İriyarı, sert ve düzenli bir adam olan Robertson azmi ve liyakati sayesinde yükselmişti. Uzun meslek hayatında karşılaştığı her sorunu, endirekt yoldan, tüm enerjisini ortaya koyarak çözümleyen bir karaktere sahipti.

Fransa'da Alman siperleriyle karşı karşıya kaldığı zaman göstermiş olduğu tutum çok tipiktir. İngiliz askeri gayretlerini Fransa'da yoğunlaştırmak istemiştir. Bunu, Fransa'daki Alman ordusu imha edildiği takdirde savaşın kazanılacağına inandığı için böyle düşünmüştür. Harekât alanını saptadıktan sonra, İngiliz kuvvetlerinin başka taraflarda kullanılması için yapılan bütün girişimlere akıllıca ve inatla karşı koymuştur. Lloyd George bütün gayretlerine rağmen onu ikna edememiştir. Ağır ağır konuşan Robertson, keskin bir zekâyâ, katı bir düşünce tarzına sahipti. "Zaman zaman çok öfkelenir, o zaman kıpkırmızı kesilir, gözleri yuvarlaşırdı." Astlarını korkudan titretebilirdi fakat başbakanı, savaşı kazanmanın tek yolunun, her erkeği, her erkek çocuğunu silahlandırarak Batı cephesinde "Almanları öldürmek" olduğuna ikna edemedi. Fransa'daki meslektaşı Sir Douglas Haig de "Mesleğinin ehli, belli bir alanda görüş sahibiydi, o da ne istediğini bilen, hedefini gören, fakat ikna etme yeteneğine sahip olmadığının bilincinde olan kimselerin sıkıntısı içindeydi. Kâğıt üzerinde düşüncelerini açık ve güçlü olarak ifade ederdi. Tereddütlü bir konuşma, suskunluk, aklın emrettiğinden ziyade inat iz-

lenimini veren hareketleri, bakanlarla olan konuşmalarında onu zayıf duruma düşürüyordu.

Her ikisi de Lloyd George'un kişiliğine ve düşünce tarzına karşıydı ve savaşı sevk ve idare etme metotlarının milleti tehlikeye attığı kanısındaydı. Lloyd George'un enerjisini ve kararlılığını inkâr edemezlerdi, gerçekten de kimse inkâr etmiyordu.

1916-1918 arasında İngiltere'de sivil ve asker kesimleri arasındaki mücadelenin başlıca kişileri bunlardı. Gerek Lloyd George gerekse generallerin tüm güçlerini zafer için harcadıkları ve çaba gösterdikleri meydandaydı; fakat her iki taraf da diğerinin hatalı olduğuna inanınıştı ve yeterince hatip olmayan askerler davalarını gerektiği gibi savunamamışlardır.

Lloyd George ve Robertson-Haig anlaşmazlığının esas sebebi başbakanın isteklerini generallere kabul ettirememesinden doğuyordu. Bazı bakımlardan siyasi nedenleri vardı, fakat o dönemde aynı durumlar diğer ülkelerde, özellikle Fransa'da da görüldüğü için asıl hatalı olan sistemdi. Lloyd George 1917'de Passchendaele üzerine yapılan İngiliz taarruzuna şiddetle muhalefet etti. Fakat ne bu taarruzu durdurabildi ne de Haig ve Robertson'u görevlerinden alabilecek kadar halkın gözünde yüceltikleri için Haig ve Robertson görevlerinden uzaklaştırılmayacak derecede halkın desteğine sahiptiler. Böylece Lloyd George, başarısızlıkla sonuçlanacağını önceden bildiği bir plana taraf olmak mecburiyetinde kaldı. Yenilgi, müttefikleri koordineli bir koalisyon savaşı yapmaya mecbur edene kadar İngiltere'de ve Fransa'da devlet adamları siyasetlerini askeri alanda tümüyle uygulamak imkânı bulamadılar.

1917'de Fransa'da Nivelle Taarruzu demokratik devlet savaşının ne gibi baskılarla karşılaştığını gösteren en çarpıcı örnektir. Sivil ve askeri yetkililer arasında bu taarruzla ilgili bütün mücadeleleri General Spears şöyle yazmıştır: "Compiègne Konferansı demokrasinin savaşta ne kadar sa-

kıncalı olduğunu, bakanların teknisyenler karşısındaki çaresizliklerine ve profesyoneller arasında karar vermekten tamamen yoksun olduklarını gösteren bir anıt gibidir... Savaş Bakanlığı, başbakanın ve Painlevé'nin kontrolü altındaydı. Painlevé orduyu idare ediyordu. Onlar planına güvenmedikleri başkomutanın üstünde bir güce sahiptiler, fakat bu planın başarısızlıklarını göremiyorlar veya başka seçenekler ileri sürmüyorlardı, dur bile diyemiyorlardı. Bakanlık sadece şeklen üstündü. 6 Nisan 1917 demokrasilerin kendi varlıkları için savaşıırken bile zaafardan kurtulamadıklarını göstermektedir. 1918'de uğranılan felaketler müttefikleri nihayet Foch'un komutası altında birleşmeye mecbur etti. Robertson'un yerine Lloyd George'un fikirlerine daha yatkın olan General Wilson getirildi. Savaşın sevk ve idaresi için Versailles'da çalışmalara başlandı. Fakat bu çalışmalar askeri karar mercilerine yansıyana kadar savaş sona erdi.

1918'de müttefiklerin kazandığı zafer, bu çalışmaların başarısızlığını unutturdu. 1916-1918 arasında Lloyd George'un İngiliz yüksek komuta heyetiyle arasını açan temel sorunlar çözümsüz kaldı. Hükümet başkanı hangi zamanlarda ve hangi şartlar altında profesyonel askeri önderlere hükmünü geçirecekti? İzlenecek yol konusunda sivil ve askeri önderler tamamen farklı görüşlerde olduğu zaman ne yapılacaktı? Lloyd George'un bu sorunları savaştan sonra da düşünmeye devam ettiği *War Memoirs of David Lloyd George* (David Lloyd George'un Savaş Anıları) adlı eserinin son cildinde görülmektedir:

“Stratejiye müdahale etmemiz gerekir miydi? Bu, savaşta olan ülke hükümetini en fazla kaygılandıran sorunların biridir. Sivillerin savaş prensipleri konusunda öğrenimi, eğitimi ve tecrübesi yoktur ve bu nedenle savaşma metotları konusunda tamamen amatördürler. Ancak yıllarca kendini bu göreve adanmış olan zeki kişilerin savaşın getirdiği zorluklarla her gün temas ederek savaş konusunda hiçbir şey yap-

madıkları ve bunların nasıl aşılabileceğini öğrenmediklerini ileri sürmek yersizdir... Fakat strateji tümüyle askeri bir sorun değildir. Stratejide önemli ölçüde politik unsur vardır.

Genel olarak ifade etmek gerekirse, savaşta yüksek komuta kademelerinin askeri siyaseti sadece kendilerinin değerlendirebileceklerine ilişkin iddiası, onlar ve yandaşları tarafından fazlaca göklere çıkartılmıştır.

Savaş kimya veya matematik gibi kesin bir bilim değildir... Savaş sanattır, öğrenimden ziyade tecrübeye ve muhakemeye dayanan bir maharettir...

Perişan etmiş olan bu savaşa baktığımda ve onun gidişatında devlet adamlarının ve askerlerin oynamış olduğu rolü incelediğimde, devlet adamlarının asker üzerinde otoritelerini kullanmakta fazla ihtiyatlı davranmış oldukları sonucuna vardım.”

Savaşta Fransız hükümeti ordusunu İngiliz hükümetine nazaran daha fazla kontrol altında tutmuştur. Gerek mecliste gerekse senatoda ordu komisyonları vardı ve 1916'da bunlardan bazıları orduyu denetlemekle görevlendirilmişlerdi. Sivil ve askeri unsurlar arasındaki ilişkiler 28 Ekim 1913 Yasası ile belirlenmişti:

“Ülkenin hayati çıkarlarından sorumlu olan hükümet, savaşın siyasi amaçlarını saptayacak ehliyetli tek otoritedir. Harekât birden fazla cepheye yayıldığı takdirde, milli gücün büyük kısmının yöneltileceği esas düşmanı belirler. Her türlü savaş vasıta ve kaynaklarının dağıtımını gereğince yapar ve bunları çeşitli savaş alanlarındaki başkomutanların tam kontrolüne sokar.” Bu yasa savaş bakanını bütün Fransız kuvvetlerinin başkomutanı yapıyordu, fakat uygulamada bu formül yürümedi. Meclis ve senato komisyonlarının yanı sıra 1906'da; savaş, bahriye, sömürgeler, dışişleri ve maliye bakanlarından oluşan Milli Savunma Yüksek Konseyi kuruldu. Bu konseyin yetkileri 28 Temmuz 1911 Yasası ile genişletildi.

Savaşın başlangıcından itibaren ordunun ve sivil hükü-

metin yetki alanları anlaşmazlık konusu oldu. Savaş bakanının seferberliğe, sınırdan 10 kın'lık geri çekilişe ve Dijon ile Paris'in savunmasına ilişkin yetkisi tartışmalara yol açtı. Savaş Bakanı Messimy, 27 Ağustos 1914'te istifa etti. Yerine gelen Millerand, General Joffre'u kendi haline bıraktı, ona ara sıra tavsiyelerde bulundu, fakat hiçbir zaman emir vermedi.

29 Ekim 1915'te General Gallieni savaş bakanı olunca, savaş bakanı ile başkomutan arasındaki ilişkilerde büyük değişiklikler meydana geldi. Asker olan bir savaş bakanı, asker olan bir başkomutan ile karşı karşıyaydı. Başbakan Briand, Joffer'un diktatörlüğünden hoşnut olmamasına rağmen, akılcıca bir tutumla, orduyu da Gallieni ya da Joffre'undan birinin idare etmesi gerektiğini belirtti. Gallieni'nin geçmiş ve gelecek tüm harekât hakkında meclise bilgi vermek zorunda olduğu için aynı zamanda orduyu da idare etmesi mümkün değildi. 2 Aralık 1915 Yasası ile Joffre gücünü artırmıştı. Bu yasa Fransa'daki tüm orduların kontrolünü ona vermişti. Gallieni, Joffre'un Verdun Muharebesi'ne karşı çıktığı zaman, meclis tarafından desteklenmedi ve istifa etti. Yerine gelen General Roques, uysal ve kibar bir kişiliğe sahipti ve hükmünü kimseye geçiremedi. Böylece 26 Aralık 1916'da görevinden alınana kadar Joffre'ya kimse karışmadı.

15 Mart 1917'ye kadar savaş bakanı olan General Lyautey'in güçlü idaresi altında, savaş bakanlığı ve parlamento "parlamentar diktatörlük" kurdu. General Nivelle'nin ilkbahar taarruzu bu devreye rastlar. Meclis ile arasının açılması sonucunda Lyautey'in 15 Mart 1917'de istifa etmesi askeri durumu kargaşaya soktu ve Lyautey'in yerine gelen Painlevé, planlarını tasvip etmediği bir generali desteklemek zorunda kaldı. 1917'de Nivelle'in yaptığı taarruzun başarısızlıkla sonuçlanması birçok Fransız tümeninde isyan çıkmasına yol açtı. General Pétain morali ve disiplini yeniden sağladı ve siyasi çevrelerde baş gösteren bozguncu hareketi Clemenceau bastırdı. Clemenceau hem başbakanlığı hem de savaş bakan-

lığını üstlenerek, savaşın en karanlık günlerinde ülkenin iç durumunu güçlendirdiği gibi ordu kademeleri arasında daha etkin bir çalışma düzeni kurdu.

Bir politikacı, hatip, gazeteci ve filozof olan Clemenceau Fransa'nın kurtarılması için sosyalistler dışında meclisin her kesiminin desteğini sağladı. Askeri yardımcısı General Mordacq başka savaşlardaki sivil-asker ilişkilerini incelemiş birisiydi. Clemenceau onun önerilerinden yararlandı. Askeri işleri kendi denetimi altına alarak parlamentonun diktatörlüğünü yıktı.

Fransız eleştirmenlerin hepsi Clemeneau'nun askeri harekâtı direkt olarak denetimine almış olmasının her zaman yararlı olduğu kanısında değillerdi. Bir Fransız subayı Clemeneau'nun ileri sürdüğü pek çok şeyin zararlı olduğunu ve Pétain'in yanlış olduğunu bildiği direktiflerini uyguladığını yazmıştır.

1918'deki büyük taarruzları Fransa'daki orduların koordinasyonunda müttefiklerin ne gibi zafiyetleri olduğunu ortaya koydu. İngiliz 5'inci Ordusu yenilgiye uğradığında, Pétain kuzeydeki İngilizlerden ayrılıp Paris'i savunmaya hazırlandı. Foch'un komutasında birleşik bir komutanlık kurulmasında Clemeneau büyük rol oynadı. Savaşın sadece generallere bırakılmayacak kadar önemli olduğuna uzun süre inanmış olan Clemenceau, şimdi Pétain ve Haig diledikleri gibi hareket ettikleri takdirde, müttefik devletlerin yenileceğini düşünüyordu. Clemenceau'nun gerek askeri harekâtı gerekse sivil işleri ustaca yönetmesi İngilizlerin güvenini kazanmasına yol açmış, 25 Mart 1918'de Lord Milner, Clemenceau'nun başkomutan tayin edilmesini teklif etmiştir. Bu mümkün değildi, çünkü Clemenceau, her ikisi de Fransız olan Pétain ile Foch'un arasında kalacaktı. Clemenceau yüksek komutanlığa Foch'u seçti ve Chemin des Dames felaketi sırasında onu destekledi.

Muharebe, Almanların aleyhine döndüğünde Clemenceau ve Haig, müttefik taarruzunun stratejik bir plan dahilinde

koordine edilmesinin yararlı olacağı kanısına vardılar. Clemenceau düşmanı cephe boyunca geriye püskürtmek yerine Alman ulaştırma hatlarını hedef almayı tercih etti.

Clemenceau ile Foch arasındaki iyi ilişkiler bu devrede bozuldu ve aralarında büyük bir tartışma başladı. Bu anlaşmazlıklar yine askeri-sivil üstünlüğü etrafında yoğunlaştı. Durumu daha da karmaşık hale sokan faktör Cumhurbaşkanı Poincaré'in normal olarak sivil unsurların üstünlüğünü savunması gerekirken, başbakana karşı Foch'un tarafını tutması oldu.

Clemenceau, Pershing'in bağımsız bir Amerikan ordusu konusundaki planına muhalefet etti. Clemenceau, St. Mihiel ve Argonne taarruzları sırasında Amerikan tümenlerinin siperlere çok yavaş ilerlediği kanısına vararak 21 Ekim 1918'de Foch'a, birliklerini harekete geçirmesi için Pershing'e emir vermesi yolunda bir direktif yolladı. Foch böyle bir emir vermeyi reddetti ve bu konuda Cumhurbaşkanı Poincaré, Foch'u destekledi.

Birçok ufak anlaşmazlıklardan sonra 17 Nisan 1919'da Foch ile Clemenceau arasındaki ilişkiler daha da gerginleşti. Foch, Alman barış heyetine, Versailles'da kabul edileceklerini resmen bildiren bir telgraf yollamayı reddetti. Buna sebep olarak da kendisine barış konusunda görüşlerini bakanlar konseyine sunmak için fırsat verilmemiş olduğunu gösterdi. Bunun üzerine Wilson, Amerikan ordusunu kendi hükümetine itaat etmeyen bir generalin kontrolüne veremeyeceğini açıkladı.

Clemenceau'nun 1918 zaferine yaptığı katkı o kadar açıktır ki, Fransa'da "Zaferin Sahibi" olarak tanımlanmıştır. Yakın iş arkadaşı General Mordacq'a göre askeri alanda Clemenceau şunları gerçekleştirmiştir:

"Savaş bakanlığının reorganizasyonu, birçok fuzuli askeri kadronun ve komisyonun kaldırılması, yeni ve enerjik önderlerin seçilmesi, genelkurmayın reorganizasyonu, Fran-

sız ordusu için öngörülen tank ve zırhlı araç planlamalarının genişletilmesi, İtalya ve Selanik'teki Fransız yüksek komutanlıklarının reorganizasyonu ve 18 Temmuz-11 Kasım 1918'deki stratejik taarruz için yaptığı katkılar.

1916-1918 Lloyd George ve 1940-1943'te Churchill gibi Clemenceau da modern savaşın hükümet başkanlarına yüklediği rolü üstlenmiş olan sivil yöneticileri temsil eder. Savaşın karmaşık ve her alanı kapsadığı bu devirde, savaşın başarıyla sevk ve idare edilmesi için gerekli bilgilere, görüş açısına, tarafsızlığa ve güce sadece sivil yöneticiler sahiptir. Askeri önderlerle sağlam temellere dayanan bir işbirliği içine girebilirlerse, işleri büyük ölçüde kolaylaşır. Bunu yapamazlarsa sürtüşmeye, başarısızlığa ve hatta felakete yol açarlar.

Almanya'nın Topyekûn Savaş Konsepti

Ludendorff

Erich Ludendorff'un askeri düşünceye yaptığı katkı savaşı kaybeden bir generalin katkisidir. Kitaplarını 1918'de Alman ordularının yenilgiye uğramasından hemen sonra yazmaya başlamıştır. Kitapları, Almanya'nın I. Dünya Savaşı'nı kaybetmemiş olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır ve tabii ki tarafsız nitelikte değildir. Cumhuriyet Almanyası'nda onun sağlamış olduğu edebi başarı, eserlerinin niteliğinden ziyade büyük bir general olarak yaptığı ünden kaynaklanır.

Ludendorff üç konu üzerinde durmuştur. Burada işlenecek olan ise bunlardan bir tanesidir. Topyekûn savaş.

Ludendorff'un topyekûn savaşa ilişkin teorisi, iki dünya savaşı arasındaki askeri gelişmeleri incelemesi ile ortaya çıkmış bir teori değildir. Politika, savaş, teknoloji, ekonomi ve halkın morali arasındaki ilişkilerin incelenmesini de içermez. Friedrich Schlegel'in "Tarih geriye dönük kehanettir" sözü Ludendorff'un eserlerini tanımlamaktadır.

Ludendorff, Clausewitz'in düşüncelerini eleştirmiştir. Gelişi güzel yapılmış bu eleştiri, Ludendorff'un entelektüel bakımdan Clausewitz'den ne kadar geride olduğunu kolayca anlamayı sağlar. Ancak, ilginç olan eleştirinin kapsamından ziyade taşıdığı politik amaçtır.

Ludendorff bir askeri bilimadamı ve tarihçi olarak değil, bir politikacı olarak Clausewitz'e karşı çıkmıştır.

O, en yüksek kademedeki askeri öndere, politik konular da olmak üzere, tam bir yetki verilmesini ister ve şunları ekler: "Bu konuda politikacıların ne denli telaşlanacağını biliyorum... Bırakın politikacılar telaşlansınlar ve benim fikirlerimi iflah olmaz bir "Militarist" in fikirleri olarak nitelendirsinler. Bu gerçekler değişmez, savaşın sevk ve idaresinde ve dolayısıyla halkın hayatının korunmasında gerçekler benim taleplerimi gerektirmektedir." Ludendorff kitabında 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Prusya devlet ve askeri prensiplerini bir yana atıyor ve Büyük Friedrich'in zamanına dönmeyi öneriyordu.

Hitler gibi Ludendorff da Alman Cumhuriyeti'ne ve II. Wilhelm'in idaresindeki Reich'in politik yapısına karşıydı. Ancak Hitler ile Ludendorff arasındaki benzerlik bundan öteye gitmemektedir. Ludendorff Hıristiyanlık aleyhtarıydı. Modern politikada merkezi gücün yararlarını anlıyordu fakat bu yararları sadece bürokratik çerçevede düşünüyordu. Modern toplumdaki kitlelere ilişkin görüşü ve demagog olarak tecrübesi kısıtlıydı. Onun aksine Hitler, modern kitle hareketinin önderiydi. Politikada yükseldi, iktidarı ele geçirdi ve onu iktidara getiren toplumu değiştirdi.

Demagog olması ve dolayısıyla Alman kitlelerini etkilemesi iktidara gelmesinde ve II. Dünya Savaşı'nı sevk ve idare edişinde önemli rol oynadı. Hitler rejimi tüm toplum kurumları ve grupları üzerinde askeri alanlar da dahil tam bir diktatörlüktü. Halbuki Ludendorff topyekûn savaş uğruna politikayı saf dışı bırakacak bir diktatörlükten yanaydı. Kitle hareketleri bu diktatörlük tarafından bastırılacaktı. Ludendorff'un gelecek savaşla politikayı kontrol altına alacağını tahayyül ettiği general, şüphesiz Hitler değildi.

Ludendorff kitle savaşının sevk ve idaresi için teknik bir diktatörlükten yana olan askeri bir bürokrat, Hitler ise

modern toplumdaki gerginliklerden kuvvet alan siyasi bir diktatördü.

Ludendorff'un topyekûn savaşa ilişkin fikirlerini anlamak için, I. Dünya Savaşı'ndan önce Almanya'daki askeri yapıyı bilmek gerekir.

Bu, yarı feodal temele dayanan sınıfsal bir yapıydı. Krallığın askeri gelenekleri ile endüstriyel orta sınıf arasındaki anlaşmazlıklar çözümlenmemiş, kurumsallaştırılmıştı. Askeri güç ile toplumsal itibar asillere ve toprak sahiplerine aitti, ekonomik güç ise siyasi tecrübesi bulunmayan sanayicilerin, tüccarların ve maliyecilerin elindeydi.

Alman askeri geleneği 18. yüzyıl Prusyası'nın toplumsal yapısına dayanıyordu. Bu yapıda silahlı kuvvetler üretimden uzaktı. Fakat 19. yüzyılın ikinci yarısında sanayinin yaygınlaşması değişikliklere yol açtı. Liberal anayasa sanayileşmeden önceki siyasi kurumlarda ve krallıkta değişiklikler meydana geldi. Prusya "Parlamente bir hükümete ve parlamente bir orduya" sahip oldu. Schmitt'e göre "Vatandaş, askere karşı zafer kazanmıştı." Ancak gerçekte bu doğru değildi, çünkü siyasi liderler, kendi çıkarları doğrultusunda devleti şekillendirmekte, iç ve dış politikayı toplamakta başarılı olamamışlardı.

Almanya'da uluslararası konularda ileri görüşlü ve tecrübeli siyasi önderler yetiştirecek bir sınıf yoktu.

II. Wilhelm bir taraftan ekonominin seçkin kişilerinden temsilcileri çevresinde toplarken öte taraftan da siyasal özgürlükler ile askerler üzerinde kontrol kurmaya çalışıyordu. Askeri kabine yüksek mevkilere ve genelkurmaya askeri personel seçimi sayesinde, askeri siyasetini 1914'e kadar kontrol altında tuttu. Deniz kuvvetlerinin silahlandırılması, Alman Deniz Kuvvetleri Birliği'nin propagandasının yardımıyla gerçekleştirildi. Deniz Kuvvetleri Birliği 1898'de kurulmuştu ve silahlanma konusunda propaganda faaliyetleri Milli Sosyalist Parti'nin 1933'ten sonraki faaliyetlerini

anımsatan ilk toplumsal teşkilattı. Birlik ağır sanayi tarafından destekleniyordu.

II. Wilhelm Reichstag'a karşı sorumlu olan bakanların değil, zorunlu olmayan danışmanların tavsiyelerine kulak veriyordu. Ancak savaş bakanı, Kayzer'in bu uygulamasında istisna teşkil eder. Bu durum genelkurmayın ve savaş kabinesinin tepkisine yol açtı. II. Wilhelm zaman içinde savaş bakanlığının yetkilerini gitgide kısıtladı.

Reichstag içindeki muhalefet savaş bakanlığının durumunu güçlendirmek ve askeri kabineninkini azaltmak için gayret sarf etti. Ancak savaş bakanları bu yardımı kabul etmediler ve emirleri imparatorundan alan generaller olarak gördüler.

II. Wilhelm zamanında askeri yetkililer sivil yetkililerden daha fazla nüfus sahibi oldular.

1872'de dört kişiden oluşan askeri kabine 1900'den sonra on yedi kişiye çıktı. Askeri kabinenin gücü Kayzer ile olan yakın temaslar ve ordudaki personel politikasını kontrol altında bulundurmasından kaynaklanıyordu. Subayların terfisinde, istifalarında ve atamasında hükümet söz sahibi değildi. Birkaçı dışında savaş bakanlarının hiçbiri üstün nitelikteki generaller değildi. En faal, en zeki subaylar kurmay olmaya ve genelkurmayla girmeyi amaçlardı. Savaş bakanlığına sadece ikinci sınıf subaylar verilirdi.

Askerler arasındaki elit tabaka öncelikle toplum içindeki statüsünü korumayı ve sivil kontrole karşı siyasal özgürlüğünü savunmayı düşünüyordu. Alman toplumunun sanayileşmesi sonucunda ekonomik bakımdan güçlü başka bir elit tabaka ile şehirli kitleler doğdu. Bu durum askerlerin statüsünü ve gücünü tehlikeye düşürdüğü gibi, sanayileşmeden önceki duruma da uymuyordu.

İmparatorluk devrindeki askeri elit tabaka bütün gücünü imtiyazlı durumunu korumak için sarf ederken, ekonomik bakımdan güçlü olan elit tabaka ile orta sınıf aydınlarının

oluşturduğu Alman Deniz Kuvvetleri Birliği gibi teşkilatlar sömürgelere ilişkin konularla meşgul oluyorlardı.

İmparatorluk devrinde var olan askeri sınıfın yapısı, tam manasıyla savaşa hazırlıklı olmayı ve teknolojiye ilerlemele-
rin mümkün kıldığı etkin bir sevk ve idareyi engelliyordu. Bu
aksaklıklar özellikle askeri hayatın dört kesiminde görülü-
yordu. Ordunun toplumsal yapısında, savaş ekonomisinde,
askerlerin teknolojiye ilişkin tutumlarında ve propagandanın
savaşta taşıdığı önem konusunda.

Orduya gerek asillerden gerekse orta sınıftan olanlar
alınıyordu. Öğretim sistemi askeri elit tabakanın yararına
olacak şekilde uygulanıyordu. Daha kısa olan bir yıl süreli
askerlik belli bir lise öğrenimine, yani ekonomik statüye bağ-
lıydı. Ekonomik bakımdan iyi olanlara orduda büyük imti-
yazlar tanınıyordu. Özellikle yedek subaylar arasındaki orta
sınıf çocukları asillerden oluşan askeri elit tabakanın stan-
dartlarına uymaya mecbur kalıyorlardı. Savaş öncesi yıllarda
Almanya’da her yıl yaklaşık 15 bin subay adayı bulunuyor-
du. 1914’te ise yedek subayların toplam sayısı sadece 29 bin
idi. Subay adaylarının toplumun hangi kesiminden geldiği ve
siyasi görüşleri inceleniyor, liberaller kabul ediliyordu.

II. Wilhelm zamanında asil olmayan subay sayısının art-
ması başlı başına bir sorun yarattı.

Ordunun muhafazakâr niteliğinin kaybolacağı korkusu
ve orduyu şehirlilerle büyütmenin Reich’in siyasi istikrarını
bozacağı düşüncesi, mevcut insan gücünden tam olarak fay-
dalanılmasını engelledi. Statü ve güç, etkinlikten daha ön
planda tutuldu... Örneğin 1904’te Savaş Bakanı Von Einem,
Genelkurmay Başkanı Schlieffen’e şartlar hafiflediği takdirde
daha fazla subay bulunabileceğini yazmış ve şöyle eklemiştir:
“Bu tavsiyeye şayan değildir, çünkü o zaman mesleğe uygun
olmayan demokratik ve diğer unsurları da kabul etmeye mec-
bur oluruz.”

1914’ten önce Almanya’da savaşın ekonomik yönlerinin

pek bilincine varamamıştır. Askeri ve mali çevrelerin çoğu gelecek bir savaşın uzun sürmeyeceği ve süremeyeceği tahmini-ne göre yapılmıştı. Ordunun savaşta yiyecek ihmal planları 1884, 1906 ve 1911'de savaş bakanlığında savaşın 9 aydan fazla sürmeyeceği tahminlerine göre yapılmıştı. Bu tahmin sadece birkaç hafta sürmüş olan 19. yüzyıl savaşlarından edinilen tecrübelerle dayanıyordu. Sanayileşmiş ülkelerin uzun süre savaşamayacağı hesaplanmıştı...

Askeri elit tabakanın savaşın kısa sürmesinde mesleki bakımdan çıkarları vardı. Genelkurmay uzun bir savaşa hazırlanmanın askeri tekeli zayıflatacağından veya en azından savaşta ekonomik ve toplumsal faktörlerin önemini artıracacağından korkuyordu. Uzun bir savaş için yapılacak ekonomik seferberlik yeni bir bütçe ve yeni bir toplum siyaseti gerektirecekti. Halbuki genelkurmay askeri gücü sayesinde askeri kararları süratle kabul ettirebileceğini ümit ediyordu. Genelkurmayın planları darbe stratejisine göre yapılmıştı. Tüm ticari ve sınai faaliyetlerin bozulmasına sebebiyet vererek ülkenin varlığını tehlikeye düşüreceği gerekçesi ile Schlieffen'in imha stratejisine karşı çıkmıştı. Moltke'nin öğrencisi olan General Von Blume'de 1912'de strateji konusunda yazmış olduğu kitapta benzer fikirleri ileri sürdü.

Savaştan önce askeri kesimin teknolojiye ilişkin olumsuz tutumu hava kuvvetlerinin başlangıçtaki gelişmelerine yansımıştır. 1909'dan 1912'ye kadar Fransa askeri uçaklar için 30.610.000 Frank, Almanya ise sadece 6.486.000 Mark harcamıştır. 1912'de Fransız ordusunda 390 uçak, 234 pilot, Alman ordusunda 100 uçak, 90 pilot vardı. Savaş başlamadan kısa bir süre önce Alman genelkurmayı uçakların, hafif araçlardan daha üstün olduğu konusuna vardı. Ancak savaş bakanlığı ve özellikle hazine, uçaklara fazla para harcanmasına karşıydı ve gerekli eğitimin bazı zorluklar yarattığını ileri sürüyordu... Ayrıca havadan hafif araçlar komutanlığı da uçakların savaşta kullanılmayacağı görüşündeydi.

Özellikle muhabere ve istihkam sınıflarında olmak üzere, ordunun teknik sınıflarının güçlenmesi ve modernizasyonu konusunda da benzeri bir gerçeklik vardı. General Von der Goltz 1900 yılında Alman ordusundaki istihkam sınıfı ile ilgili bazı önemli teklifler yapmıştı. Her kolorduda üç istihkam bölüğü bulundurulmalı, subayların teknik eğitimleri artırılmalı, subay değiş tokuşu sayesinde ve her sınıftan teknik eğitim görmüş subayların oluşturduğu özel bir istihkam karargâhı kurularak, piyade ve teknik birlikler arasında daha yakın taktik bağ tesis edilmeliydi. Mali zorlukları ileri sürerek savaş bakanlığı ve genelkurmay bu teklifleri kabul etmedi.

Bütün bunların yanı sıra askeri kesim propagandanın önemini de kavrayamamıştı. Savaş başladığı zaman askeri yetkililer bu konuda tamamen hazırlıksızdı. Savaşın işsizliğe ve huzursuzluğa yol açabileceğinden korkmalarına rağmen halkın moralini yükseltmeyi düşünemediler. Modern iş metotlarına ilgi duymadıkları ve bu konudan pek anlamadıkları için ticari reklamcılıktan da bir şeyler yapamamışlardı. Ayrıca propaganda da teknoloji gibi orta sınıf uygarlığından doğmuştu ve askeri elit tabaka orta sınıfı küçümsüyordu. Gelecek savaşları kalem değil, kılıç şekillendirecekti.

I. Dünya Savaşı'nın başlangıcından kısa bir süre sonra Alman askeri sınıfının bütün aksayan yönleri su üstüne çıktı. Teorik olarak Kayzer başkomutan, genelkurmay başkanı onun strateji, başbakan ise siyasi danışmanlarıydı. Uygulamada Von Falkenhayn'ın yerine, Hindenburg ve Ludendorff getirildiği andan itibaren savaş sırasında Almanya'da askeri bir diktatörlük hüküm sürmeye başladı.

Askeri ve siyasi yetkiler arasındaki anlaşmazlıkta Ludendorff devlet adamlarına karşı generallerin üstünlüğünü savundu. Karşısına anayasa çıktığı zaman onu nazarı itibare almadı.

Savaşın etkisiyle askeri kabinenin nüfusu azaldı. Reichstag'ın almak istediği bazı önlemleri Hindenburg ve Ludendorff istifa tehdidiyle engellediler. Siyaset adamları ile

generaller arasındaki her önemli anlaşmazlıkta son sözü Ludendorff söylüyordu, çünkü bunu yapmak isteyen başka bir kimse çıkmıyordu.

Ludendorff asil değildi. O, tanınmamış bir aileden geliyordu ve çoğunlukla asillere ait olan bir mevkie yükselmişti. Başbakan ve Kayzer'den daha azimliydi. Ludendorff bir devlet adamı ve iktisatçı olarak yetersizliğini, azim gücüyle dengeliyordu.

Savaşta devlet adamları ve generaller arasında kolayca anlaşmazlıklar çıkar, en alelade devlet adamı bile gücün askeri kesimin eline geçeceğini fark edince generallere cephe alabilir. Güçlü bir kişiliğe sahip olanlar kendi sözlerini geçirirler.

I. Dünya Savaşı sırasında Almanya'da önemli, tek devlet adamı vardı, o da Bethmann Hollweg idi.

Fakat sözünü askerlere geçirmek için ne güçlü bir kişiliğe sahipti ne de bunu yapmak arzusundaydı. Tuhaftır, ama amirallerin bağımsızlığını kontrol etmekte tereddüt göstermedi. Dünya Savaşının en önemli deniz kararında Hollweg sorumluluğu genel karargâha verdi ve askeri zafer kazanarak barışa ulaşmak isteyen Ludendorff'un denizaltı savaşının başlamasında büyük rolü oldu. Diğer tüm sorunlarda Hollweg, generallere boyun eğdi ve onların siyasi gücünü azaltmak için girişimde bulunmadı.

Bu tutum, sonuçta Ludendorff'un askeri diktatör olmasına yol açtı. Ludendorff, Bethmann Hollweg'i görevden aldı ve Michaelis'i başbakan yaptı; Von Kühlmann'ı dışişleri bakanlığından uzaklaştırdı. Sivil kabine başkanı olan Von Valentini'yi de görevden aldı. Ayrıca, savaş sırasında Alman ekonomisini ve toplumunu büyük ölçüde etkiledi.

Ludendorff'a göre topyekûn savaşın beş temel unsuru vardı:

1. Savaş alanı savaşa giren ülkenin topraklarının tümünü kapsar.
2. Halkın tümü savaşa fiilen katılır. Bundan dolayı et-

kin bir topyekûn savaş yapmak için ekonomik sistemin savaşın amaçlarına hizmet edecek şekilde uyarlanması gerekir.

3. Büyük kitlelerin savaşa katılması, içte halkın moralini yükseltmek ve dışta düşmanı zayıflatmak için propaganda-yı gerekli kılar.

4. Topyekûn savaş hazırlıklarına çarpışmalardan önce başlanmalıdır.

5. Etkin ve uyum içinde savaşabilmek için topyekûn bir kişinin, başkomutanın idaresi altında olmalıdır.

Ludendorff topyekûn savaşla ilgili olarak bazı ilginç ayrıntılara da girer. Savaş alanlarının coğrafi bakımdan genişlemesi, silahlarda yapılan teknik ilerlemelerin ve günümüz ülkelerinin birbirlerine daha bağımlı hale gelmesinin sonucudur. Her türlü uzun menzilli silah da kaydedilen teknik sadece savaş mıntıklarının genişlemesine yol açmamış, bu mıntıkların gerisindeki bölgeleri de “aç bırakma ve propaganda” yoluyla etkisi altına almıştır.

Savaşa girmiş bir millet, kuşatılmış bir kale halkına ben-ziletebilir. Kale halkını teslim almaya zorlamak için kuşatma-cılar sadece savunma yapan askerler, askeri yoldan mücadele etmezler, kalenin içindeki sivilleri de aç bırakarak teslim olmaya zorlarlar, topyekûn savaş da bir milletin silahlı kuvvetlerine askeri taarruz gerçekleştirirken sivil halka da askeri olmayan yollardan taarruz eder. Böylece siviller (savaşmayanlar) ve askerler (savaşanlar) arasında fark kalmaz, kuşatılmış bir milletin ihtiyacı olan yiyecekleri ve askeri ikmal maddelerini temin etmek için, Ludendorff ekonomik bakımdan kendi kendine yeterli olmayı önerir.

Ancak savaş ekonomisine ilişkin fikirleri bir ders kitabının verdiği genel bilgilerden pek farklı değildir. Savaşta bir ülkenin hammadde, yiyecek ve iş gücü ikmalinin ne şekilde iyileştirilebileceğine değinmemiştir. General Ludendorff’un topyekûn savaş teorisine yaptığı en büyük katkı askeri savaş

alanında değil psikolojik savaş alanında olmuştur. Ludendorff halkın “birlik” içinde olmasına fevkalade önem vermiştir. Milli sosyalist yazarlardan bu noktada ayrılır. Zorla ve talimle birlik sağlanamayacağı kanısındadır. Bu metotları “mekanik” ve “yüzeysel” olarak nitelendirmiştir. Faşistlerin ve Milli Sosyalistlerin gençliği askerlik öncesi eğitime tabi tutmalarına da karşı çıkmıştır. Bu eğitimi köpeklerin eğitimine benzetmiş ve bunun, gençleri askerlik hizmetine hazırladığı konusunda tereddütleri olduğunu belirtmiştir.

Demek ki, ne eski Prusya ne de Hitler’in yeni Almanyası onun düşündüğü birlik içindeki bir toplum değildi. Ludendorff birlik ve beraberlikten bahsederken Japonya’yı düşünüyordu. “Japon halkının birliği, mekanik birlikten tamamen farklıdır. Onların birliği Şinto dinine dayanan ruhi bir birlik-tir... Japonlar için imparatora ve dolayısıyla devlete hizmet etmek Tanrı emridir. Şinto dini halkın ve devletin ihtiyaçlarına cevap verir... Japon halkının gücü aynı ırktan, aynı dinden olmalarından ve aynı hayat felsefesini paylaşmalarından gelir.”

Ludendorff Alman halkına Şinto’ya benzeyen ırkçı bir din öneriyordu. Bu öneri ne kadar garip gelirse gelsin, Ludendorff’un topyekûn savaşının zorluklarına karşı sanayileşmiş toplumların birlik içinde olması için yalın bir propagandanın yetmediğine inanıyordu. Ernst Jünger gibi Ludendorff da şöyle düşünüyordu. “Seferberlik, kişinin ruhuna işlemez, sadece onun teknik kabiliyetlerini düzenleyebilir.” Ludendorff birliğin köklü geleneklerden kaynaklandığını fark etmişti.

Genel olarak Ludendorff’un propagandanın rolüne ilişkin fikirleri Hitler’in fikirlerinden daha doğrudur. Propaganda teknikleri konusunda da Ludendorff’un düşüncelerinin şaşırtıcı derecede doğru olduğu ortaya çıkmıştır. Marne yenilgisini hükümetin gizli tutmasına şiddetle karşı çıkarak, dedikoduculara ve bozgunculara fırsat verilmemesi için açık bir

siyaset izlenmesini istedi. Ludendorff anılarında: “Her gün her Alman kadınına ve erkeğine kaybedilen savaşın anavatan için neye mal olduğu anlatılmalıdır,” diye yazıyordu. Bununla ilgili filmler ve fotoğraflar gösterilmeliydi. Tehlikelerin açığa vurulması, kazançları düşünmekten veya müzakere yoluyla barış konusunda yazmak ve konuşmaktan daha başka bir etki yapacaktı. Ludendorff dedikodunun düşmana karşı “en iyi propaganda vasıtası” olduğuna inanıyordu.

Ludendorff’un topyekûn savaş teorisinde başkomutanın rolü çok büyüktür.

Başkomutan askeri harekâtı sevk ve idare eder, ülkenin dış siyasetini, ekonomik siyasetini ve propaganda siyasetini yönetir. “Askeri karargâh yetenekli kişilerden oluşmaktadır. Kara, hava, deniz savaşları, propaganda, savaş teknolojisi, ekonomi, siyaset ve toplum konularında en bilgili kişileri içermelidir. Bu kişiler kurmay başkanına ve talep edilirse başkomutana kendi konularına ilişkin bilgi vermelidir. Siyaset saptamak bu kişilerin görevi değildir.” Böylece Ludendorff’un topyekûn savaşında sivil devlet adamlarına yer yoktur. Ve Ludendorff şöyle der: “Clausewitz’in bütün teorileri bir tarafa bırakılmalıdır. Savaş ve politika insanların varlığına sürdürmesine hizmet eder, fakat savaş bir ırkın yaşama azminin en etkin ifade şeklidir.”

Ludendorff’a göre topyekûn savaş, demografik ve teknolojik gelişmelerin sonucusuydu. Nüfusun artması ve silahların gelişmesi savaşı kaçınılmaz olarak topyekûn hale sokuyordu.

Ludendorff’un yazılarında onun manevi ve metafizik nedenlerle topyekûn savaşı mevzi savaşa tercih ettiğine dair en ufak bir belirti dahi yoktur. Emperyalizm doktrini çerçevesinde topyekûn savaşı haklı çıkarma girişiminde; kahramanlık ve fedakârlık tutkusuyla savaş çağrısında da bulunmaz. Bütün bunların yerine Ludendorff topyekûn savaşın esasen savunma niteliğinde olduğunu söyler. Halk, kendi varlığının

korunması için savaşıldığını öğrenene kadar bu savaşa katılmayacaktır. O, milli sosyalist aydınların; kitlelerin, iktidarı elinde tutanların çıkarları doğrultusunda psikolojik bakımdan yönlendirilebileceği ve yönlendirilmesi gerektiği yolundaki fikirlerine karşıdır.

Milli sosyalistler Alman toplumunu sadece topyekûn savaşa hazırlamamışlar, aynı zamanda bununla ilgili pek çok da yazı yazmışlardır.

Topyekûn savaş teorisi Clausewitz'in ve Ludendorff'un modern savaşta ülkenin tüm maddi ve manevi kaynaklarının seferber hale getirilmesi yolundaki temel düşünceleri üzerine inşa edilmiştir. Milli sosyalistlerle Ludendorff arasındaki en büyük fark milli sosyalistlerin modern savaşa ideolojik bir nitelik vermeye çalışmalarıdır. Ayrıca bazı milli sosyalist yazarlar barışın mevcudiyetini tümüyle reddedecek kadar ileri gitmişlerdir. Onlar savaşı, devletler arasındaki karşılıklı ilişkilerin, öncesinde ve sonrasında barışın hüküm sürdüğü bir safhası değil, "halkların yaşantısında yeni bir siyasi ve toplumsal gelişmenin ifadesi" olarak görmüşlerdir. Aynı zamanda jeopolitikçiler de savaşın zaman zaman barış olarak nitelendirilen bir şekle büründüğü yolunda kitaplar yazmışlardır. Savaşlar arasındaki barıştan söz etmek yerine "Savaşlar arasındaki savaşlardan" söz etmişlerdir.

Savaşın geçirdiği en önemli değişikliklerden biri yeni sabyaların teknolojik değişikliklere karşı koymamasıdır. Karl Justrow II. Dünya Savaşı başlamadan kısa bir süre önce şöyle yazmıştır: "Bir zamanlar bütün teşkilatların üvey evladı olan teknoloji, bugün savaşın sevk ve idaresine ilişkin olarak gitgide artan bir ilgi görmektedir."

Teknolojiye karşı çıkılmaması, toplumda daha büyük bir eşitlik meydana getirdi. Askerlerin statüsüne değil, silahları kullanma yeteneğine önem verilmeye başlandı. Böylece topyekûn savaş teknolojisi Hitler Almanyası'nda "eşitliğe dayanan" bir askerliği ortaya çıkarttı. Hitler genel askerlik

sorumluluğunu getirdiği zaman Kayzer zamanında lise öğrenimi görmüş olanların faydalandığı kısa süreli askerliği kaldırdı. Bu bakımdan ve terfi sistemi yönünden, bu modern despotun getirdiği sistem, İmparatorluk Almanyası'nın benimsemiş olduğu sistemden daha fazla eşitlik yanlısıydı.

Savaşta, Alman ekonomisinin yapısını büyük ölçüde değiştiren ilki gelişme savaştan önce, etraflıca ele alınmamıştı. 1943'e varıldığında ele geçirilen topraklardan yaklaşık 12 milyon yabancı işçi Almanya'ya göçe zorlanmıştı. Bu konu 1939'dan önce öngörülememişti. Ayrıca hiçbir Alman iktisatçısı gelecek savaşta Alman orta sınıfının yok olabileceği ihtimalinden söz etmek cesaretini gösterememişti.

Alman aydınlarının “psikolojik savaş” literatürüne yaptığı katkılar büyütülmüştür. Alman psikologlarının bu konuda yazmış olduğu eserler sanıldığı kadar çok değildir. Siyasi propaganda konusundaki Nazi literatürü yüzyıllardan beri bilinenlere pek az şey ilave etmiştir. Demokratik ülke aydınlarının Alman “beşinci kolundan” ve propagandasından bu kadar çok söz etmiş olmaları, bu savaşın başında askeri bakımdan zayıf olan demokrasilere iyi bir mazeret teşkil etmiş olduğu içindir. Propaganda askeri başarı veya başarısızlık nispetinde etkin olur veya etkinliğini kaybeder. Şüphesiz Nazi önderleri propagandanın önemini imparatorluk dönemindeki önderlerden daha iyi anlamışlardı. Nazi önderleri propaganda için daha fazla para harcamışlar, daha fazla gayret göstermişler ve propagandayı daha etkin planlamışlardı. Onlar yeni bir “teori” getirmemişlerdir.

Propagandayı uygulayış biçimleri ise çoğu kez aşağılanmıştır. Bazı bakımlardan İmparatorluk Almanyası Nazi Almanyası'ndan daha iyi durumdaydı. Örneğin düşman koalisyonu içinde anlaşmazlık çıkartmak için yapılan girişimin, mutlaka bir Alman propagandasının işi olduğu fark edilirdi, çünkü dünya Alman propagandasının merkezden planlandığını bilirdi. Almanya'nın Bolşevikler'e karşı yürüttüğü

kampanya hemen Dr. Goebbels'in kampanyası olarak adlandırılırdı. Halbuki I. Dünya Savaşı'nda Ludendorff daha özgürdü. 1918 Haziran ayında Ludendorff'a Bolşevikler'e karşı bir kampanya planı sunulmuştu. İngiltere'de bulunan Lansdowne Barış Heyeti'nin durumunu kuvvetlendirmek için bazı etkili Almanlar, hükümetten tamamıyla bağımsız oldukları görüntüsü altında halka yaptıkları konuşmalarda Avrupa'nın Bolşevikler'e karşı birleşmesi gerektiğini savunmuşlardı. Alman propagandasının o zaman pek merkezi olmaması siyasi savaşla manevralara imkân veriyordu. Milli sosyalist propaganda ise kendini açığa vurmada faaliyet gösteremiyordu.

Ludendorff'un topyekûn savaşta generallerin üstünlüğüne ilişkin fikirleri onunla birlikte gömüldü. Bundan sonra Alman generalleri, I. Dünya Savaşı'nın Onbaşı Hitler'in önderliğini yaptığı Milli Sosyalist Parti'nin tam hâkimiyeti altına gireceklerdir.

Savaş Gücünün Ekonomik Temelleri

Adam Smith, Alexander Hamilton,
Friedrich List

Ekonomik ve askeri gücü birbirinden ayırmak, olsa olsa, ancak ilkel toplumlarda mümkündür. Günümüzde milli devletin oluşmasını, Avrupa uygarlığının dünyaya yayılması, Sanayi Devrimi ve askeri teknolojinin devamlı gelişimi sonucunda bir yandan ticari, mali ve sanai gücün, öte yandan da politik ve askeri gücün birbirleriyle karşılıklı ilişkileri mevcuttur. Bu karşılıklı ilişkiler devlet adamlığı kavramının en kritik ve uğraştırıcı sorunları olarak milletin güvenliğini ilgilendiriyor ve daha da ileri giderek, bireylerin yaşam, özgürlük, mülkiyet ve mutluluğa hangi oranda sahip olacaklarını belirliyor.

Devlet yönetiminin ana ilkesi “merkantalizm” veya “totaliter devlet” olduğunda, devletin gücü erişilecek tek sondur. Milli ekonomi ve bireylerin refahı, Almanların “savaşa hazır olma veya savaşma potansiyelini geliştirmek” gayesi yanında çok az önem taşır. Colbert, yaklaşık üç yüzyıl önce, yükselmekte olan XIV. Louis Monarşisi’nin politikasını “ticaret para kaynağı ve para da savaşın can damarıdır,” diye özetlemiştir. Goering ise, Nazi siyasal ekonomisinin amacı için

“tereyağı değil silah” üretimidir diyordu. “Sütsüz sosyalizm, sosyalizmsiz süttten iyidir” sloganı Sovyetler’in topyekûn savaş hazırlıklarını haklı göstermek için kullandıkları slogandı.

Öte yandan demokratik toplumları ise savaş hazırlıklarına yönelik ekonominin getirdiği sıkıntılardan hoşnut değildir.

“Savaşa hazır olma ve savaş potansiyelini geliştirme demokratik toplumların yaşam tarzlarına yabancı gelen ve kişisel güvenlik ve refahlarının gerektirdiğinden çok fazlasına ihtiyaç gösteren bir durumdur. Devletin aşırı güçlenmesi yerine bireysel refahın artırılmasına yönelik bir ekonomik sistemi benimserler. Ve koordineli bir askeri ve ekonomik gücün uzun zamandan beri var olan özgürlüklerine tehdit teşkil edeceği konusunda köklü bir şüphe beslerler.

Fakat, ulusun siyasal ve ekonomik felsefesi ne olursa olsun, hükümetin bütün diğer sorunların temeli olan milli güvenliğe ve askeri güce duyulan ihtiyacı, ancak kendini büyük bir tehlikeye atarak görmemezlikten gelebilir.

Alexander Hamilton: “Dış tehlikelere karşı güvenlik içinde olma arzusu ulusal davranışlara yön verici en önemli etkidir. Gerektiğinde özgürlükler bile güvenliğin emirlerine baş eğmelidir, zira insanlar daha fazla emniyet içinde olmak için daha az özgür olmak tehlikesine katlanmaya hazırdırlar,” derken devlet yönetiminin temel taşlarından birini koyuyordu.

Bir ulusun maddi refahını, hükümetin bireysel özgürlüklere mümkün olduğu kadar az müdahale etmesi “savunma refahtan önemlidir” diyerek milli güvenlik söz konusu olduğunda, bu genel ilkeden vazgeçilmesi gerektiğini ifade ediyordu. Birçok konuda Adam Smith’le anlaşamayan Friedrich List de bu konuda aynı görüşü savunuyor ve: “Kuvvet refahtan daha önemlidir... Çünkü kuvvetin karşıtı olan güçsüzlük sahip olduğunuz her şeyin, sadece refahın değil, aynı zamanda üretim güçlerinin, uygarlığımızın, özgürlüğümüzün, hatta ulusal bağımsızlığımızın yitirilerek bizlerden kuvvetli olanların eline geçmesine yol açar.”

Adam Smith'in *Ulusların Zenginliği* isimli eserinin yayımlanmasından iki yüzyıl önce Batı Avrupa'da totaliter olarak adlandırılan görüşler ve uygulamalar hüküm sürüyordu. Totaliter (merkantalist) sistem kuvvet politikasına dayalı bir sistemdi, iç işlerde Ortaçağ kalıntısı feodal kurumlara karşı devletin gücünü arttırmayı, dış işlerde ise diğer ulusların güçlerine karşı ulusun gücünü arttırmayı amaçlıyordu. Kısaca merkantalizmin amacı ulusal devletin bir birlik olarak oluşması ve onun sınai, ticari, mali ve askeri kaynaklarının gelişmesiydi. Bu amaca ulaşmak için devlet ekonomik işlere müdahale ederek halkın uğraşlarını siyaset ve askeri gücü artırıcı biçimde yönlendiriyordu. Merkantalist devlet de, her totaliter devlet gibi koruyucu, ekonomik alanda kendi kendine yeterli, yayılmayı amaçlayan bir askeri devletti.

Merkantalist kuralların en belirgin amacının askeri potansiyeli veya savaş gücünü geliştirmek olduğunu belirtmek lazımdır. Bunun için ithalat ve ihracat çok sıkı kontrol ediliyor, değerli madenler stok edip saklanıyor, ordu ve deniz kuvvetlerine ait mallar prim sistemiyle üretiliyor, gemicilik ve balıkçılık bir deniz gücü kaynağı olarak teşvik ediliyor, anavatanın zenginliğine ve kendi kendisine yeterliliğine ilaveten koloniler oluşturuluyor, korunuyor ve denetleniyor, asker sayısının artırılması için nüfus artışı teşvik ediliyordu. Bu ve buna benzer tedbirler, ulusun birlik ve kuvvetine katkıda bulunmak amacıyla alınıyordu.

Ekonomik hayatın öncelikle siyasal amaçlar doğrultusunda hareket ettiği ve gücün nihai gaye olduğu bütün sistemler gibi, merkantalist sistemin ruhunda da savaş yatıyordu. Güç politikasının temsilcileri gayelerine ekonomik güçlerini artırmakla ulaşabilecekleri kadar, belki de daha kolayca, diğer ülkelerin ekonomik güçlerini zayıflatmakla ulaşabileceklerine inanıyorlardı.

Zenginliğin hedef olarak gösterilmesi saçmalık olabilir, ama siyasal güç açısından gayet mantıklıdır. Bir ülkede

halkın kendi gayretiyle ekonomik anlamda ilerleme girişimi, diğer ülkelerin varlıklarının bir kısmını çalınadıkça başarısız kalmaya mahkûmdur. Merkantalist felsefenin pek az unsuru ekonomik siyasetin veya dış siyasetin şekillendirilmesine bundan daha fazla katkıda bulunmuştur. “Merkantalistlerin bu mantığı 17. yüzyılın ortalarından başlayıp 19. yüzyıl başlarına kadar Avrupa’da süregelen gizli veya açık savaşların sebebini açıklıyordu. Napolyon’un Kıta Sistemi ve ona karşı İngilizlerin “Britanya Kuralları” bu türden alınan tedbirlerdi.

Merkantalist savaşlardan sadece İngilizler zaferle çıktı. Ulusal birliğini Avrupa’daki diğer güçlerden daha önce gerçekleştirdi. Ada üzerine verdiği güvenceyle İngiliz donanmasının büyüklüğü, gümrük ve seyrüsefer kanunları sistemini ulusun ve devletin ekonomik çıkarlarının hizmetine daha çabuk, daha korkusuzca ve belli bir gayeyle koyabildi. Ticari ve siyasi hegomonya mücadelesinde önderliği ele geçirdi. İngiltere 1763 yılında önce İspanya, Hollanda ve Fransa’nın ticaret, sömürge kurma ve denizlere hâkim olma konusundaki arzularını yok etmişti. Napolyon ve ihtilal sonrası Fransa Waterloo’da büyük bir yenilgiye uğradı. Amerika’daki sömürgelerini kaybetmesine rağmen 1815’te Büyük Britanya eski çağlardaki büyük imparatorlukları andıran büyüklükte ve seviyede bir dünya kuvveti haline geldi: “Her çağda sanayi, ticaret ve denizcilikte diğerlerini aşan ülkeler ve kentler olmuştur. Fakat Britanya’nın üstünlüğü gibi bir üstünlüğe yeryüzü ilk defa tanık oluyor. Her çağda uluslar dünya hâkimiyetini ele geçirmek için mücadele ettiler, fakat bugüne değin hiçbiri gücünü böylesine muazzam temellere oturtamadı. Topraklarının her yanını tek bir üretim, ticaret ve liman kentine dönüştüren, tüm sanayi, bilim ve sanat dallarını, büyük ticaret ve zenginlikleri, deniz ulaşımını, deniz gücünü bünyesinde toplayarak dünya metropolisi haline getiren İngiltere’nin gayretiyle karşılaştırıldığında dünya hâkimiyetine askeri güçle ulaşmayı amaçlayanların gayretleri

ne kadar da boş geliyor...” Alman milliyetçisi List 1841 yılında hayranlık ve gıpta ile bunları yazıyordu.

Muzaffer bir İngiltere ve merkantalist bir zemine karşı İngiliz Smith, Amerikalı Hamilton ve Alman List kendi ülkelerinin ekonomik, askeri ve politik siyasetlerinin ana hatlarını belirliyordu. Askeri gücün ekonomik temelleri konusunda söyledikleri, yaşadıkları devir ve ülkenin o anda içinde bulunduğu ruh hali ve şartlar çerçevesinde anlaşılabilir.

Ulusların Zenginliği 1776’da yayımlandığı zaman, İngiltere’de totaliter teori ve uygulamaların eleştirisi için uygun bir ortam vardı. Amerika’daki sömürgelerin başkaldırması dikkatleri Britanya’nın sömürge politikası kapsamındaki ticaret yönetmeliği sistemi üzerinde toplanmıştı. Bir yüzyılı aşan zamandan beri süregelen savaşlar ve artan savaş borçlarının yükü hoşnutsuzluk yaratmıştı. Bundan başka İngiltere’nin Yedi Yıl Savaşları’nda (1756–1763) Fransa’ya karşı kazandığı zafer ticarete ve deniz gücünde rakipsiz kalmasına yol açmıştı. Dolayısıyla ülkelerin menfaatlerinin komşularını zayıflatmaktan ibaret olduğu öğretisini veren politik ve ekonomik felsefeye karşı giderek artan bir şüphe oluşmuştu. İngiltere’nin bir dünya gücü olarak yeri kesinleşmiş olduğuna göre, daha liberal bir politikanın başlatılabileceği ve bir “komşu ülke zenginliğinin, savaşla ve ziyaretle tehlikeli olmasına karşın, ticaretle yararlı olduğu” konusunda görüşler gelişmeye başlamıştı. Yaygın bir görüşle, imtiyazlı kişilerin mevcut sistemi istismar ederek kendilerine ulusun çıkarlarıyla olan ilişkilerinden doğan bir menfaat sağladıkları idi. İşte, Smith tekelci uygulamaları, devlet otoritesinin kötüye kullanılması ve savaş kışkırtıcılığından dolayı genelde tüccar sınıfı ve özellikle imtiyazlı şirketleri eleştirirken, bu yolsuzluklara hücum ediyordu.

“Bu ve bundan önceki yüzyılda, kral ve bakanların keyfi ihtirasları, Avrupa’nın huzuru için tüccar ve imalatçıların arsızca kıskançlıklarından daha fazla zararlı olmamıştır. Hü-

kümdarların şiddet ve adaletsizlikleri eskiden beri var olan bir kötülüktür... Fakat insan soyuna hükümdar olmayan ve olmaması gereken tüccar ve imalatçıların tekelci tabiatları ve tamahkârlarının başkalarını rahatsız etmesi kolaylıkla önlenbilir.”

Smith'in merkantalizm konusundaki en şiddetli eleştirisi devletin savaş olarak değerli maden külçeleri stok etmesini de içeren para politikasına yönelikti. “Çalışkan ve dolayısıyla zengin olan bir ulus, bütün uluslar içinde en çok saldırıya uğrayacak olanıdır” diyerek İngiltere'nin savaşa hazırlıklı olmasını kabul ediyordu. İngiltere'nin sömürgelere ve ticarete ilişkin taahhütlerinin büyük bir askeri güç ile deniz gücü gerektirdiğinin farkındaydı. Fakat savaş kasalarının gerekli ve hatta ulusun fiili savunmasında yararlı olduğunu reddediyordu. Çünkü, “donanmalar ve ordular altın ve gümüşle değil, fakat tüketim maddeleriyle idame ettirilir. İç sanayinin yıllık üretimi, topraklarının yıllık geliri, iş gücü ve tüketim maddeleri sayesinde uzak ülkelerden tüketim maddeleri satın alabilen bir ulus savaşı o ülkelerde sürdürülebilir” diyordu. Yedi Yıl Savaşları'nın yarattığı büyük masrafları İngiltere'nin gelişen üretimi ve artan dış ticaretiyle karşılaması bu fikrin doğruluğunu kanıtlamıştır. Başka bir deyimle, Smith bir ulusun savaş yeteneğinin en iyi şekilde, üretim hacmiyle ölçülebileceğine inanıyordu, ki bu tema sonradan Friedrich List tarafından çok etkin bir biçimde işlenmiştir.

Bunun da ötesinde, savaş sermayesi olarak kullanılan araçlardan savaş kasalarına olduğu kadar, savaş borçlanmalarına da karşıydı ve onun yerine ağır vergiler öngörüyordu. Cari olarak ödenecek vergiler, savaşları genellikle daha çabuk sona erdirecek ve hükümetler “savaşı pek kolay başlatamayacaktır; savaşın ağır ve kaçınılmaz yükü, gerçek ve somut bir sebep olmaksızın, sorumsuzca savaş yapılmasını önleyecektir”.

Ulusların Zenginliği'nin 19. yüzyıl iktisat kuramcılarının

kutsal kitabı ve Adam Smith'in de onun entelektüel babası olmasına rağmen, gerçek şu ki: Adam Smith merkantalist doktrinin bazı temel prensiplerini gerçekten reddetmemiştir. Onun bazı araçlarına karşı çıkmış, fakat hiç değilse gayelerinden birini, ulusun askeri gücü için elzem olduğunda devletin ekonomik işlere müdahale etmesi gerektiğini kabul etmiştir. Takipçileri Smith'ten daha fazla serbest ticaret yanlısı ve daha ateşli savaş aleyhtarıydılar. "Egemen olanın ilk görevi olan toplumu başka toplumların şiddet ve istilasından korumak, ancak askeri güç sayesinde yerine getirilebilir." Fakat bu gücü barışta hazırlamak ve savaşta kullanmak devletlere göre değişir. Toplumlar mekanik sanatlarda ilerledikçe, savaşlar daha karışık ve pahalı bir hal alıyor, dolayısıyla bir ticaret ve sanayi devletinde askeri kurumlar daha ilkel bir toplumdakilere farklı olacaktır. Bu nedenle, askeri gücün ekonomik temeller üzerine inşa edilmesi kaçınılmaz olacaktır.

Merkantalist sistemin İngiltere için en önemli yanı sey-rüsefer kanunlarıydı. Merkantalizmin (totaliter) bazı yönleri İngiltere'nin kalkındığı ilk dönemlerde belki gerekliydi, fakat 18. yüzyıl sonuna doğru İngiltere sanayide o kadar ileri gitmişti ki, Fransa ve Almanya'ya oranla yerli mallarının korunması İngiltere'de pek az önem taşıyordu. İç ve dış pazarlarda ciddi bir rekabetle karşılaşmadığı için gerektiğinde birçok ürünü gümrük ve vergiden muaf tutabilirdi. Gerçekten daha sonraları kendi çıkarları için önceki kısıtlayıcı politikasından vazgeçmiştir. Çünkü Bismarck'ın deyimiyle, serbest ticaretin en kuvvetlinin silahı olduğunu öğrenmişti. Ama deniz gücü değişik bir konuydu ve onunla ilgili her şey bir başka yargıyla değerlendirilmeliydi. Anavatanın ve imparatorluğun güvenliği İngiltere'nin okyanus yollarını kimsenin meydan okuyamayacağı bir şekilde elinde tutmasını gerektiriyordu; bunun aksini düşünen bir gücün amansız bir düşmanla karşılaşacağı şüphesizdi.

Bundan başka İngiliz sanayisinin, maliyesinin ve ticareti-

nin o muazzam yapısı denizaşırı pazarlar ve ikmal kaynakları üzerinde kurulmuştu. Böylece ticaret filosu hem bir ekonomik varlık hem de ticaret gemilerinin kolaylıkla savaş gemilerine dönüştürülebildiği bir çağda askeri güvenliğin vazgeçilmez bir unsuruydu. Lord Haversham Lordlar Kamarası'nda şöyle diyordu: "Filolarınız ve ticaretiniz birbirleriyle yakın ilişkilidir ve birbiri üzerinde karşılıklı etkileri vardır, birbirlerinden ayrılmazlar; ticaretiniz, denizcilerin anası ve dadısı; denizcileriniz, filolarınızın canı; filolarınız ticaretin güvenliği ve koruyucusu ve ikisi birlikte İngiltere'nin zenginliği, kuvveti, güvenliği ve şanıdır."

Ayrıca, Smith askeri güvenliğin gerektirdiği yerli mallarını koruyan gümrük vergilerine de karşı değildi. "İç sanayinin teşviki için bazen, yabancı mallara bazı yükler bindirmek avantajlı olabilir."

Böyle bir koruma, gemicilik için seyrüsefer kanunları ile sağlanabiliyordu.

"Savunması için gerekli malzemeler konusunda krallığın komşularına mümkün mertebede az bağımlı olması gerekir ve eğer bunlar ülke içinde temin edilmezse, alımlarının desteklenmesi için diğer sanayi dallarının vergilendirilmesi normaldir." Smith bu amaçla ve başka sanayi dalları yararına gümrük vergileri kurulmasına ve prim ödenmesine taraftardı. Sonraları "gümrük vergisi savaşı" olarak tanımlanan misilleme niteliğindeki vergileri de biraz gönülsüzce de olsa kabul etmiştir.

Adam Smith serbest ticarete içten inanmıştı. Merkantilizmin temelinde bazı kurumları tamamen yıktı. O günkü Britanya İmparatorluğu'nda var olan totaliter uygulamalar ona çirkin geliyordu. Özel girişime devlet müdahalesini şüpheyle karşılıyordu. Devlet gücüne sırf devlet gücü olduğu için tapılmasına karşı çıkıyordu. Fakat onun merkantalist ekolle ilişkisini belirleyen en kritik sorun, bu sistemin bütçe ve ticaret kuramlarının doğru olup olmadığı değil, gerektiğinde ulusun

ekonomik gücünün devletin bir aracı olarak kullanıp kullanmamasıydı. Adam Smith'in bu soruya cevabı açıkça "evet" olacaktı, yani ekonomik güç bu şekilde kullanılabilirdi.

Bu husus iyice anlaşılammıştır. Smith'in izinde yürüyenler özellikle 19. yüzyıl İngilteresi'nde, onun katı bir serbest ticaret yanlısı olarak tanıtılmasından sorumludurlar. Smith'i eleştirenlerden bazıları, özellikle Alman Schmoller ve List; "Serbest ticaret" naraları atarak Smith'in diğer öğretilerine gölge düşürmüşlerdir. Böylece, bazı çevreler Smith'i merkantalist strateji ve taktiklerle ülkesinin meydan okunamayacak bir güç haline geldikten sonra; aynı strateji ve taktiklerin başka uluslara kullanılmasını öğütleyen ikiyüzlü bir İngiliz vatanseveri olarak görmüşlerdir. Smith'in bir vatansever olduğu inkâr edilemezse de, ikiyüzlü olduğu kesinlikle yanlıştır. Smith, kendi taraftarlarının "ekol"üne kendisinden daha çok aşına olan List'in aşağıdaki utanç verici suçlamasını hiç hak etmez:

"Büyüklüğün zirvesine vardıktan sonra, tırmandığı merdiveni başkalarının tırmanmasını önlemek için tekmeleyerek devirmek akıllıca bir harekettir. İşte Adam Smith'in kozmopolit doktrininin; çağdaşı William Pitt'in kozmopolit eğilimlerinin ve İngiliz hükümet yönetimindeki bütün haleflerin sırrı burada yatar."

"Koruyucu vergiler ve deniz ulaştırılmasındaki kısıtlamalarla üretici gücünü ve denizciliğini, başka ulusların kendisiyle rekabeti serbestçe sürdüremeyecekleri bir düzeye getiren bir ulus için bu büyüklüğe ulaştıran merdivenleri fırlatmak, diğer uluslara serbest ticaretin yararlarını vaaz etmek ve tövbekâr bir eda ile şimdiye kadar yanlış yolda olduğunu ve ilk defa şimdi doğruyu bulmayı başardığını ilan etmek kadar akıllıca bir şey yoktur."

Üç yüzyıl kadar önce, Francis Bacon bir ulusun kendini savunabilmesinin maddi varlıktan ziyade halkın ruhuna, altın stoklarından ziyade halkın ruhuna, altın stoklarından ziyade

politik yapıdaki çelik kararlılığa bağlı olduğunu belirtiyordu. Ahlak profesörü olan Smith'in, Bacon'ın eserlerine aşına olması gerekir. O, şuna inanıyordu: "Her toplumun güvenliği az veya çok halkın yapısındaki askeri ruha bağlıdır... Askeri ruh tam disiplinli mevcut bir ordu tarafından desteklenmedikçe hiçbir toplumun güvenliği ve savunması için yeterli değildir. Fakat her vatandaşın askeri bir ruha sahip olduğu yerde ufak bir ordu mutlaka yeterlidir" ve Smith "Halktaki askeri ruh toplumun savunmasında faydalı da, korkaklığın içinde var olan ruhi sakatlık, çarpıklık ve kötülüğün halk arasında yayılmasını önlemek için... (askeri ruh) devletin en çok üzerinde düşünmesi gereken bir husustur," demekle daha da ileri gidiyordu. Ancak hükümetin desteklediği bir "askeri eğitimle" askeri ruhun yükseltilmesi mümkündür. 19. yüzyılda Smith'in taraflarının çoğu koyu bir serbest ticaret ve barış yanlıydılar ve yukarıda belirtilen fikirleri hiçbir zaman benimsemediler.

İngiliz ve Amerikalılarda daimi ordulara karşı eskiden beri köklü bir önyargı vardı. İngiltere'nin adasal konumu Parla mentonun milli savunma meselelerinden her şeye rağmen başarıyla sıyrılmasını mümkün kılıyordu ve parlamento ile taht arasındaki mücadele profesyonel bir ordunun insan hakları için tehlikeli olduğu fikrini yaratmıştı. Kıta Avrupası'nda Büyük Britanya'nın rakiplerinin kuvvetlerini artırmak için "daima silah altında bulundurulmuş ordulara başvurmuşlar ve profesyonel askerler sayesinde askeri teşkilatta ve savaş sanatında büyük ilerlemeler kaydetmişlerdir." Buna rağmen İngiliz parlamentosu barış zamanında orduyu asgari seviyede tutmaya devam etti.

17. yüzyıl sonlarında, Macaulu şöyle yazıyordu: "Aklı başında olanların hemen hemen hepsi bizim politikamız ile daimi bir ordunun bağdaşmayacağı konusunda olduklarını belirtmişti. Liberal Parti daimi orduların komşu ülkelerdeki özgür kurumları yok ettiğini sürekli olarak tekrarlıyordu.

Muhafazakâr Parti de aynı şekilde Cromwell emrindeki daimi ordunun kendi adamızda kiliseyi saptırdığını, asilleri baskı altında tuttuğu ve kralı katlettiğini söylüyordu. Dolayısıyla her iki partinin başkanları, tutarsızlıkla suçlanmayı göze almadan, böyle bir ordunun krallığın daimi kurumlarından biri olması gerektiğini savunamazdı.”

Bu durum Smith'in, Glasgow'da (1752-1763) ahlak profesörü olarak adalet, polis, vergiler ve askerlik konularındaki ünlü derslerini verdiği sıralarda da devam ediyordu. Bu derslerde Smith, daimi ordu kavramına karşı çıkan ünlü hocası Francis Hutcheson'dan ayrılıyordu.

Francis'e göre “Askerlik sanatı ve meziyetleri bütün şerefli vatandaşlara özgü uğraşlardı ve dolayısıyla savaş hiç kimsenin daimi mesleği olmamalı, fakat herkes bu hizmeti sırasıyla yerine getirmeliydi.” Smith'e göre ise bunun uygulanması son derece zordu, o profesyonel ordudan yana bir tutum benimsedi.

Smith daimi ordunun özgürlüğü tehdit teşkil edebileceğini kabul ediyordu. Cromwell parlamentoyu kapı dışarı etmemiş miydi? Fakat o, gerekli önlemler alındığı takdirde ordunun anayasayı umursamayacağını değil, destekleyeceğine inanıyordu. Ne olursa olsun güvenlik, iyi eğitilmiş ve iyi disiplinli bir orduyu gerektiriyordu, ancak bundan sonra millet kaderini savaş tanrısının eline teslim edebilirdi. Ne kadar eğitilmiş ve disiplinli olursa olsun, milisler profesyonel askerlerin yerini dolduramazlardı, özellikle ateşli silahların kahramanlık ve cesareten ziyade teşkilat ve düzeni ön plana çıkardığı bir devirde. Demek ki askeri önlemlerin ilki, milislere olan tarihi bağımlılıktan ve profesyonel orduya karşı duyulan geleneksel şüpheden vazgeçmeyi ve zamana uymayı gerektiriyordu. Ayrıca iş bölümü konusundaki ekonomi ilkesi ve savaşın amatörce değil profesyonelce yapılmasını emrediyordu.

Smith şöyle yazıyordu: “Şüphesiz sanatların en asili olan savaş sanatı, daha iyiye ulaşma bahis konusu olduğunda sa-

natların en zoru haline gelir. Bağlı bulunduğu diğer bazı sanatların durumu ve mekanik durum, savaşın belli bir anda mükemmele ne derece ulaşabileceğini saptar. Savaşı mükemmele ulaştırmak için onu belli bir sınıfın tek ve en önemli uğraşı haline getirmek gerekir. Her sanatta olduğu gibi daha iyi savaşmak için de iş bölümü şarttır. Diğer sanatlarda iş bölümü, birçok iş yerine tek bir iş yaptıklarında kişilerin daha fazla kişisel çıkar sağladıklarını fark etmeleri sonucunda doğal olarak ortaya çıkar. Fakat askerliği diğerlerinden farklı ve ayrı bir uğraşı haline getirmek sadece devletin elindedir. Barış zamanında halktan belli bir teşvik görmeden zamanının büyük bir kısmını askeri tatbikatlarda geçiren bir vatandaş şüphesiz bu alanda kendini geliştirecektir. Bundan zevk alacaktır, fakat kişisel çıkar sağlayamayacaklar. Zamanının çoğunu bu uğraşa ayırmasının onun çıkarına olduğu ortamı hazırlamak devlete düşer; ancak devletler her zaman böyle davranmamışlardır, varlıklarının devamı söz konusu olduğu zaman bile.”

İngilizce konuşan toplumlar için 1776 önemli bir tarihti. *Ulusların Zenginliği* ve ABD Bağımsızlık Bildirisi o yıl yayınlanmıştı. Smith kitabında Büyük Britanya'nın Amerika'daki sömürgeleri ile ilişkilerini uzun uzun ele almıştı ve söyledikleri Amerikan ve İngiliz tarihi ile ilgilenen herkes için önemliydi.

Smith'in emperyalizme karşı tutumu netti. O, İngiltere'nin koyduğu kısıtlamalardan Amerikalıların sıkıntı çektiğini düşünüyordu, ancak yine de bu tür kısıtlamalar ne de olsa “en kutsal insan haklarının açıkça ihlali” idi. Ona göre imparatorluk sisteminde sömürgelerin değeri, imparatorluk savunmasına bağladıkları askeri kuvvetler ve imparatorluğa sağladıkları gelirle ölçülmeliydi. Bu açıdan değerlendirildiklerinde, Amerika'daki sömürgeci Büyük Britanya için birer varlık değil sorumluluktandı; sömürgeler hem imparatorluk savunmasına katkıda bulunuyor hem de Britanya Kuvvetleri'nin Amerika'ya yollanmasını gerektiriyordu ve pek yakın bir geçmişle İngiltere'nin Fransa ile pahalı bir savaşa girmesine yol

açmışlardı. Amerikan sömürgelerinin olmaması ticari ve mali denge açısından İngiltere için çok daha yararlıydı.

Fakat Smith, Amerika'nın bağımsızlık talebine İngiltere'nin boyun eğmesini önermiyordu. Böyle bir şey "dünyanın diğer hiçbir milletinin şimdiye kadar kabul etmediği ve etmeyeceği bir önerinin ileri sürülmesi olurdu."

İdare edilmesi ne kadar güç olursa olsun, geliri masrafindan ne kadar az olursa olsun, hiçbir millet şimdiye kadar hiçbir sömürgesinden vazgeçmeye istekli olmamıştır. Bu tür fedakârlıklar çoğunlukla çıkarlar için yararlı olsa da, milletin gururu her zaman zedelenmiştir.

Smith Amerikan içsavaşının uzun süreceğini ve pahalıya mal olacağını öngörmüştür. Sömürgelerde yaşayanların zafere ulaşma ihtimallerini bile tahmin etmiş ve şöyle demiştir: "Dükkân sahiplerinden, tüccarlardan, avukatlardan, devlet adamları ve idareciler çıkacak, bunlar büyük bir imparatorluk için, yani bir hükümet şekli üzerinde şimdiye kadar kurulmuş olanların en büyüğü ve heybetlisi olacağını söyleyerek övünecekler, söyledikleri de gerçekleşecektir." Smith haklıydı ve devlet adamı olanlar arasında Alexander Hamilton vardı. Hamilton Amerikan Birleşik Devletleri'ni kuran devlet adamları içerisinde, en dev insan olarak öne çıktı.

Kıta Avrupası'nda seyahat ettiği iki yıl (1764–1766) hariç, Adam Smith Glasgow ve Oxford'da öğrenciydi. Edinburgh'da ders verdi ve Glasgow'da önceleri mantık profesörlüğü ardından da ahlak profesörlüğü yaptı. Hayatını tamamen akademik gayeye adamıştı. Ölümünden on dört yıl önce yayımlanan büyük eseri *Ulusların Zenginliği*'ni yazdı.

Alexander Hamilton ilk gençlik yıllarından itibaren bir eylem adamıydı. Hayatı, gelecek için pek ümit vermeyen, Nevis isimli küçük bir Batı Hint adasında başladı. Babası beş parasız olan Hamilton, 1768 yılında, daha on bir yaşındayken annesini kaybedince kendi hayatına yön vermeye mecbur kaldı. Önceleri bakkal çırağı olarak çalıştıktan sonra New

York'a gitti ve 1773'te Kings College'a (şimdiki Columbia) girdi.

Bir sene içinde, daha sonra Amerikan Devrimi'ne yol açacak savaşa karıştı. Böylece daha delikanlılık çağına yeni girdiği yaşlarda neslinin en çetin yazarlarından biri olarak ün yaptı. 1776'da askere gitti ve Washington komutasında Long Island, White Plains, Trenton ve Priceton'da savaştı. 1777 Martı'nda, 20 yaşındayken yarbay rütbesiyle başkomutanın askeri sekreteri oldu. Bu sayede, hem Washington'un müşaviri ve sırdaşı hem de ordu teşkilatı ve yönetimi konularında bir seri başarılı raporlar yazdı. Daha sonra General Lafayette'in kolordusunda bir piyade alayına komuta ederek Yorktown'daki çarpışmalarda kahramanlığı ile dikkatleri üzerine topladı. Askerlik mesleğine devrim sona erdikten çok sonralara kadar devam etti. 1798'de Tümgeneralliğe ve ordu genel müfettişliğine terfi etti ve Fransa ile çıkması muhtemel bir savaşa hazırlanmak amacıyla General Washington'un yardımcısı oldu.

Hamilton'un Annapolis ve Philadelphia antlaşmalarının gerçekleşmesindeki rolü ve her şeyden önce anayasanın kabulünün sağlanmasındaki hizmetleri tartışma götürmez niteliktedir. Kaleme aldığı devletle ilgili birçok yazı yanında federalistlerin yarısından fazlasını yazmış olması, onu en önemli politika yazarları arasında yer almasını sağladı. Washington'un kabinesinde, maliye bakanı olarak kendi görevlerinden çok daha zor görevleri başarıyla üstlendi. 1789-1797 yılları arasında ilk ABD milli politikasının saptanmasında, kabinedeki bütün üyelerin hepsinden daha fazla etkili oldu. 1804 yılında kırk yedi yaşındayken öldü.

Askeri bilimler öğrencisi için Hamilton, Adam Smith'le Friedrich List arasında bir bağ teşkil eder. Hamilton'un *Ulusların Zenginliği*'ne aşina idi. *Üretim Raporları* isimli kitabı hep önünde duruyordu. Profesyonel adamların gerekliliği, faydaları ve milli savunma ile ilgili bazı konularda Smith de aynı fikirdeydi.

Friedrich List'in yazılarında Hamilton'un etkileri açıkça görülür ve List'in, yerli malların korunmasından yana olan ABD'deki grupla ve bilhassa Mathew Garey ile olan ilişkilerinin ışığı altında "siyasi ekonomi konusunda büyük bir ders kitabı olarak gördüğü kesindir. Gerçekten de List'in zaman zaman Hamilton'dan destek gördüğü, onun fikirlerinin önemli bir yeri olduğunu yazıları kanıtlamaktadır.

Ateşli bir serbest ticaret yanlısı olan William Graham Sumner'a göre Hamilton'un milli politikası "ABD şartlarına uyarlanmış eski İngiliz merkantalist sistemden başka bir şey değildi." Bu eleştirinin haklı yönleri vardı, ancak Hamilton hiçbir zaman totaliter doktrinlerin körü körüne bir takipçisi ve hayranı olmamıştır.

Avrupalı merkantalistler birbirleriyle yakından alakalı iki ayrı şeye ilgi duyuyorlardı, milli birlik ve askeri potansiyele bağlı olarak milli kaynakların geliştirilmesi. Hamilton gerçek bir milliyetçiydi ve ekonomik politikayı hem milli birlik hem de milli güç için bir alet olarak kullanma taraftarıydı. Söylediği ve inandığı hemen her şey bu tema etrafında toplanabilir. İmalat sanayisini içeren merkezi bir ekonomiyi, bir merkez bankasını gerekli görmesi, dış politika ve güvenlik kavramları, federal hükümetin "farklı kuvvetleri" şeklindeki kendi doktrini, savaş mühimmatı üretiminin teşviki ve gerekirse millet tarafından kontrolüne olan inancı, askeri politika konusundaki raporları, donanmayı ateşli şekilde desteklemesi, hatta demokratik hükümete karşı tutumu hep bütün bunlar, önce milli birliğe olan tutkusu ve sonra da milli politik ve ekonomik gücüne olan sınırsız saygısıydı.

5 Aralık 1791'de Hamilton'un kongreye sunduğu *Üretim Raporları* öylesine doğru ve etraflı yazılmıştı ki, Adam Smith'in bile serbest ticaret konusunu bu kadar güzel özetleyebileceği şüphelidir. Bundan başka, Hamilton'a göre eğer sınıai ve ticari özgürlük sistemi daha yaygın olsaydı, milletler refaha ve büyük devlet olma niteliğine daha çabuk ulaşabi-

lirlerdi. Böylece herkesin yararına uluslararası bir iş bölümü doğabilirdi. Fakat ticaret ve alışveriş özgürlüğü yaygınlaşmamış olduğundan, özellikle Avrupa ulusları arasındaki imalat sanayi gelişmiş olanlar “karşılıklı ilişkilerde doğacak menfaatleri her şeyi satmak ve hiçbir şey almamak gibi faydasız projeler uğruna feda ediyorlar”. Sonuç olarak “Amerika Birleşik Devletleri, bir dereceye kadar dış ticaretten men edilmiş bir ülke durumundadır” ve Avrupa ile eşit şartlar altında ticaret yapamamaktadır. Bu gerçeklerin belirlenmesi bir şikâyet havası içinde yapılmamaktadır. Çok fazla elde etmeyi amaçlayan söz konusu milletler kazançtan çok kayıpları olup olmadığını kendilerine sormamışlardır.” Amerika Birleşik Devletleri, başka devletlerin “doğru veya yanlış, dış politika tertiplerinden mümkün olduğu kadar bağımsız kılacak vasıtaları düşünmelidir.”

Üretim Raporları’nda belirlenen program Hamilton’un milli ekonomi yanlısı olduğunu kanıtlamaktadır. Hamilton’un gayesinin “ABD’yi askeri ve diğer önemli ikmal maddeleri bakımından yabancı milletlerden bağımsız kılacak” üretim dallarının desteklenmesi olduğunu söylemektedir.

“Sadece bir ülkenin refahı değil, aynı zamanda bağımsızlığı ve güvenliği üretilen mallara bağlıdır. Her millet, bu büyük gayenin ışığı altında, kendi içinde gerekli bütün ulusal ihmal maddelerini sağlamak zorundadır. Bunlar varlığı devam ettirebilme, ikamet, giyim kuşam ve savunma araçlarını içerir.”

Hamilton “Bunlara sahip olunması politik yapının mükemmelleşmesi için olduğu kadar toplumun güvenliği ve refahı için de gereklidir. Her biri politik yaşam ve faaliyetler için önemli birer organdır ve bir devleti bekleyen çeşitli krizlerde bu tür eksiklerin etkisi çok şiddetli hissedilir. Amerika Birleşik Devletleri’nin son savaşta çektiği ve kendi kendisine yeterli olamamaktan doğan aşırı güçlükler hâlâ hafızalarda yaşamaktadır; yetersizlikler zamanında ve erken tedbirlerle giderilmediği takdirde, gelecek bir savaşla ne denli kötü ve

tehlikeli olduğunu gösterecektir. Bu değişikliklerin yapılabilmesi bütün halk konseylerinin dikkat ve gayretlerini gerektirmektedir. Bu gerçekleştirilmesi gereken en büyük iştir.”

“Dış ticaretimiz devam ettiği sürece, korunması için donanmaya gerek duyulması, önemli malların ikmalini donanmaya bağımlı kılmaktadır; bu durum imalat sanayisinin lehindeki fikirlerin desteklenmesine yardım etmelidir.”

Hamilton, Amerika Birleşik Devletleri gibi genç bir ülkenin, imalat sanayisini çok önceden kurmuş olan Büyük Britanya gibi devletlerle boy ölçüşebileceğine inanmıyordu. “Bir ülkenin yeni kurumları ile başka bir ülkenin eskiden beri var olan kurumlarıyla eşit şartlar altında bir rekabet... birçok hallerde mümkün değildir. Bu nedenle genç bir ülkenin sanayisi hükümet tarafından büyük ölçüde desteklenmeli ve korunmalıdır.” Bu destek ve koruma (bazı hallerde ithal yasağına kadar varan) gümrük resmi, hammadde ihracatına konacak kısıtlamalar, primler, hayati değeri olan bazı hammaddelerden ithal vergisinin kaldırılması şeklinde olmalıdır. Bu görüş, “emekleme dönemi sanayisi” savı olmakla birlikte, merkantalizmin kendi kendine yeterlilik ilkesine uymaktadır.

“Yerli sanayiye desteklemek gayesiyle hangi mallara, ne kadar gümrük resmi konacağı belirlenirken, milli savunmaya önem verilmeli ve belki de milli savunma ön plana alınmalıydı. O halde:

Ateşli silahlar ve diğer askeri silahlar hiçbir sakınca olmaksızın yüzde on beşlik mallar sınıfına konabilir. Zira hali hazırda bunları üreten fabrikalar vardır ve bütün Amerika Birleşik Devletleri’ne yetecek kadar üretim yapmaları için belirli bir taleple desteklenmelidir.”

“Yerli üretimden her yıl belli bir miktar silah satın alınırsa bu hem kamu güvenliğine yarar hem de söz konusu imalatçılara da maddi bir yardım teşkil eder. Cephanelikler kurularak zaman zaman kullanılan cephaneler tamamlanma-

lı ve böylece stokta her zaman için yeterli miktarda cephane ve silah bulunmalıdır.”

“Fakat savaş için gerekli tüm silahların gelecekte hükümet tarafından üretilip üretilmemesi yasal yönden incelenmeyi gerektirebilir.”

“Söz konusu mallar basit ve dayanaksız tüketim malları olmadıkları için milli savunmanın bu önemli araçlarının çok az güvenilir bir kaynak olan kişisel maceranın rastgele spekülasyonuna bırakılması, geleceği iyi görememektir. Genel bir kaide olarak fabrikaların hükümet kontrolünde olmaması gerekir. Fakat, bu kaidenin müsaade ettiği birkaç istisnadan biri de çok özel sebeplerden dolayı, ihtiyaç olan üretim dalıdır.

Üretim Raporları daha sonra Friedrich List tarafından genişletilerek şu fikri vurgulamıştır: “ziraati, imalat sanayisini ve ticareti içeren yaygın ekonomi sayesinde bir ülke içte birleşecek ve dış güçlerle ilişkilerinde daha kuvvetli olacaktır.” Fakat Hamilton bu tezi en iyi şekilde 1796 yazında kaleme aldığı Washington’un *Veda Nutku*’nun ilk müsveddesinde savundu. Hamilton, değişik ekonomi dallarının bir ağ oluşturacağını ve böylece milletin ortak bir milli ekonomi ve çıkar etrafında birleşeceğini düşünüyordu. Güneyin ziraatçiliği sadece ulusal refaha katkı sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda kuzeyin endüstriyel gücünün yararlarından da faydalanacaktı. Batı, özellikle ulaşım yollarının yeterli hale gelmesinden sonra, doğunun ürettiği mallar için bir pazar teşkil edecek ve karşılığında “Atlas Okyanusu kıyılarındaki eyaletlerin ağırlık, etki ve deniz kaynaklarından yararlanacaktır.” Ortak ekonomik çıkarlar etrafında birleşmiş bir milletin toplam gücü her alanda artmış olacaktır. “Amerika Birleşik Devletleri yaygın bir ekonomi geliştirerek” yabancı tehlikelere karşı daha iyi korunacak, yabancı entrikalarla körüklenecek kavga ve savaşlardan uzak olacaktır.

Sonuçta millet “özgürlüğü tehdit eden büyük çaptaki askeri kurumlara ihtiyaç duymaktan kurtulacaktır.” Hamilton,

ekonomik sistemle ulusal güvenliği bu şekilde bağdaştırıyordu.

Hamilton'un Amerikan donanması ve ticaret filosaına ilişkin fikirleri de buna benzer bir politika ve ekonomi bileşimidir. Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük bir deniz gücü haline geleceğine inanıyordu. Amerikalıların dünyanın dört bucağında yaptığı maceraperest seyahatler "tükenmez bir milli servet olan bu benzersiz teşebbüs ruhu" Avrupalıları rahatsız etmeye başlamış ve "öteden beri deniz güçlerinin temelini teşkil eden taşımacılık sanatına bizim el atacağımızdan kuşku duymaya başlamışlardır." Bazı Avrupa devletleri kısıtlayıcı kanunlar çıkararak "tehlikeli yüksekliklere ulaşmamıza yarayacak kanatlarımızı kesmeye karar verdiler." Fakat sıkı bir birlik, gelişen bir ticaret filosu, iyi iş yapan balıkhaneler, misilleme niteliğindeki denizcilik kanunları ve bir donanma ile "tabiatın karşı konulmaz ve değiştirilemez akışını kontrol etmek isteyen küçük politikacıların küçük sanatlarına karşı çıkabiliriz." Amerika Birleşik Devletleri donanması "büyük deniz güçleriyle başa çıkamayabilir" ama bilhassa Batı Hint Adaları'nda "iki büyük gücün yanında saygı değer bir ağırlığa sahip olacaktır". Bizim "konumumuz" birkaç gemimizle dahi bize ticari "imtiyazla avantajlar sağlayabilecektir". Bundan başka, yabancı güçler arasında çıkacak bir savaşta "bizim tarafsızlığımızın ve dostluğumuzun bir fiyatı olacaktır." Dolayısıyla "birliğe sıkı sıkıya sarılarak, çok geçmeden, Amerika'dan Avrupa'yı kontrol altına alabiliriz ve dünyanın bir kısmında kuvvet dengesini kendi çıkarımıza yönlendirebiliriz. "Bu gerçekten de bir real politiktir ve Amerika'nın dünya politikasına ilişkin stratejisini cumhuriyetinin babalarının yaratmış olduğunu göstermektedir.

Hamilton Amerika Birleşik Devletleri'nin milli ekonomiye sahip olması gerektiğini söylüyordu. Donanma bu büyük gayeye katkıda bulunacağı gibi politik ve ekonomik birlikte donanmanın büyümesine katkıda bulunacaktı.

“Amerika Birleşik Devletleri’nin donanması bütün kaynakları kucaklayacağı için tek bir eyalet veya kısmi bir federasyon donanmasından daha kolay gerçekleştirilebilir. Amerikan Konfederasyonu’nun her kesimi bu teşkilatın belli bölümlerini temin edebilecek durumdadır. En güneyde bulunan eyaletler donanma için bazı malları; katran, terebentin, bol miktarda temin edebilirler. Gemi inşaatı bir yapıya sahiptir. Eğer güneydeki ağaçlardan inşa edilirse, donanmayı oluşturacak gemilerin dayanıklılığı, gerek donanmanın gücü gerekse ulusal ekonomi açısından çok büyük önem taşıyacaktır. Amerika’nın bazı güney ve merkezi eyaletleri bol ve kaliteli demir cevheri çıkarmaktadır. Denizciler bilhassa kuzey bölgelerden sağlanmalıdır. Dış ticaretin ve deniz ticaretinin donanma tarafından korunması gereği, ticaretin donanmanın gelişmesine katkıda bulunduğundan öyle bir açıklama gerektirmemektedir.”

Hamilton’un bütçeye ilişkin görüşleri de politik izler taşıyordu. Kamu borçları için para temin ederek, devlet borçlarını üstlenerek ve bir milli banka kurarak “devletin menfaati ile zengin kişilerin menfaatleri arasında bağ kurmayı ve her ikisinin de servet ve nüfusunu karşılıklı yarar amacıyla ticari kanata aktarmayı umuyordu. Dolayısıyla ulusal borç, birliğimiz için kuvvetli bir harç teşkil edeceğinden milli bir lütuf olabilir.” Hamilton tüccar ve varlık sahibi sınıfların desteğini istedi, çünkü İngiltere’de merkantalist kanunların çıkartılmasında hükümeti nasıl etkilediklerini biliyordu ve politikanın ekonomik dürtüsünün her milletin içinde yattığına inanıyordu.

Bundan başka, “milletler savaşta kaynak olarak kullanmaya devam ettikleri sürece” milli kredilerin sağlam temeller üzerine oturtulması şarttı. “Bir ülke için, bu önemli kaynaktan eşit şekilde yararlanmaksızın, başka ülkelerle eşit şartlar altında mücadele etmek veya onların girişimlerine karşı güvenlik içinde olmak mümkün değildir. Ve kredi, orta

derecede bir sermayeye ve çeşitlenmemiş bir sanayiye sahip genç bir ülkeye, her iki dalda da ilerlemiş ülkelerden daha gereklidir. İnsan, “kredisiz savaş büyük bir felaketten daha da ötede mahvolmaktır diye hüküm vermekten başka bir şey yapamaz”. “Savaş sırasında şahsi varlıklara el konulmasının yasal olduğunu kabul etmekle birlikte, yabancı sermayenin Amerikan hisse senedi ve tahvillerine yatırımını caydıracağı düşüncesiyle böyle bir uygulamaya karşı çıktı. Kısacası, “krediyi bir güç ve güvenlik vasıtası olarak” önermiştir.

Milli güvenlik Hamilton için çok ilginç bir konuydu ve bu konuda gerçekçi bir görüşe sahipti. ABD'nin Avrupa'dan uzak ve topraklarının çok geniş oluşunun ABD için son derece değerli olduğunu anlamıştı, çünkü bunlar yabancı bir kuvvetin istilasını imkânsız kılmasa bile zorlaştırılabilirdi. Ancak o, ABD'nin durumunu sağlamlaştırmak için zamana ihtiyacı olan genç, gelişmemiş ve politik bakımdan olgunlaşmamış bir ülke olduğunu da biliyordu. Milli birlik üzerinde önemle durması, bölücülüğe karşı cephe alması, diğer milletlere “körü körüne bağlanmaya” veya aşırı “önyargılı” olmaya karşı oluşu bu yüzdendi. Ancak güvenlik “kuvvetsiz mümkün değildir,” sadece güçlü olduğumuz zaman “barışı veya savaşı çıkarlarımız doğrultusunda seçme imkânına sahip olabiliriz.” Fakat güçlü olmak, birlik içinde bulunmaya “hükümete, silahlara ve ülkenin kaynaklarına bağlıdır.”

Hamilton, Avrupalı güçlerin bu kıtada toprakları bulunduğu sürece ABD'nin asla tam bir güvenlik içinde olamayacağını da anlamıştı. Amerika topraklarının Amerikalı olmayan bir güçten diğerine geçmesine karşıydı. Böylece muhalifi Jefferson tarafından gerçekleştirilmiş olsa bile Luizana'nın satın alınmasından yana olmuştur. Monroe Doktrini olarak bilinen siyaseti dahi ortaya o atmıştır. Sadece ihtilalci Fransa'nın radikal prensiplerinden nefret ettiği için değil, fakat aynı zamanda İngiltere ile olan ticari ilişkilere ABD'nin fazlaca bağımlı bulunmasından dolayı da Hamilton anaya-

sanın ruhunda bulunan daha mükemmel birlik halinin, ortak savunmanın ve özgürlüğün korunmasının birbirine bağlı olduğunu kabul etmişti. *Federalist*'in 8'inci sayısında askeri güç ile temel siyasi özgürlüklerin yaklaştırılması konusunda uzun ve gerçekçi bir yazı yazmıştı. Bu yazı Adam Smith'in aynı konudaki fikirlerine şaşırtıcı bir biçimde benzemektedir. Aynı zamanda o, savaş zamanında ordu kurmak için hükümetin yetki sahibi olmasının yeterli olmadığını da yazmıştı; hükümet barış zamanında yeterli kuvvetler bulundurmalıydı. Yoksa, "malımızı ve özgürlüğümüzü yabancı istilacıların merhametine terk ederiz... Çünkü bizim seçtiğimiz ve bizim arzularımıza bağlı olan idarecilerin özgürlüğünü korumak için gerekli vasıtaları iyi kullanamayarak özgürlüğü tehlikeye düşürebileceklerinden korkarız."

Ayrıca savaş zamanında "ortak gücün yönlendirilmesi için" yöneticilerin yeterince yetki sahibi olmaları gerekir, Amerikalıların merkezi otoriteye duydukları geleneksel korkuya rağmen.

Adam Smith gibi Hamilton da mili savunmanın temelinin profesyonel ordu olduğuna inanmıştı. *Federalist*'te şöyle yazmıştı: "Daimi ve disiplinli bir orduya karşı yapılan bir savaş ancak aynı tür bir kuvvetle başarılı bir şekilde yürütülür. İstikrar ve gayretin yanı sıra, ekonomi de bu durumu teyit eder. Son savaş sırasında Amerikalı milisler çeşitli durumlarda gösterdikleri kahramanlıklarda adlarına ölümsüz anıtlar dikmişlerdir, ancak en cesur olanları ülkenin özgürlüğünün ne kadar büyük ve değerli olursa olsun sadece onların gayretleriyle sağlamayacağını ve mümkün olmadığını bilmektedir. Savaş da daha birçok şey gibi, ihtimam, sebat, zaman ve uygulama ile öğrenilecek ve mükemmelleştirilecek bir bilimdir."

18. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle tüccar sınıfının hâkimiyetindeki parlamenter hükümetlerin, krallıklara nazaran daha az savaş yapacaklarına ilişkin yaygın bir inanç vardı. Hamilton böyle bir düşünceyi sağduyuya ve tarihin bi-

linen gerçeklerine ters buluyordu. Halk meclislerinin “öfke, infial, kıskançlık, hırs ve benzeri duygulara “diğer hükümet tipleri kadar” (belki de daha fazla) yatkın olduğuna inanmıştı. Montesquieu’nun dediği gibi “ticaretin doğal sonucunun, barışı korumak olduğu” fikrini de kabul etmiyordu. Aksine, ona göre ticaretin yeni savaflara sebep olması daha fazla ihtimal dahilindeydi. “Ticaret şimdiye kadar savaşın hedeflerini değiştirmekten öte bir şey yaptı mı? Zenginlik tutkusu; güçlülük ve şan tutkusu kadar hâkim ve harekete geçirici değil mi? Ticaret milletlerin hâkim sistemi haline geldiğinden bu yana, daha önceleri toprak ve sömürge tutkusunun yol açtığı kadar çok savafla yol açmadı mı?” O, bu soruların cevabının kesinlikle doğru olduğunu düşünüyordu. Şeklen değişikliğe uğrasa bile savaş toplumun iliklerine işlemiştir.

Thomas Jefferson da ticaretin savaş için potansiyel bir sebep teşkil ettiği konusunda Hamilton ile aynı görüşteydi. 1785 Ağustosunda şöyle yazmıştı: “Halkımız okyanusun işgaline katılmamız konusunda kararludur ve köklü alışkanlıkları denizlerin kendilerine açık tutulması talebinde bulunmalarına yol açmaktadır.

Ve de bundan mümkün olduğunca fazla yararlanmalarını sağlayacak bir siyasetin izlenmesini istemektedirler. İdarecilerin onların kararlı isteklerine uymalarının bir görev olduğuna inanıyorum. Bu nedenle onlara taşımacılık, balıkçılık ve denizlerin başkaca kullanımına ilişkin eşit hakları her zaman; kesin savaş pahasına bile sağlamalıyız.” Jefferson, barışçı inançlarının aksine başkan olarak Berberistanlı korsanlara karşı savaş açtığında bu inancını uygulamış oldu.

Gerçekten de Hamilton’un önemi, en sert muhalifi olan Jefferson’un, onun ekonomiye ve milli savunmaya ilişkin fikirlerini zamanla ne denli kabul etmiş olduğunu görmek mümkündür. Jefferson serbest ticaret yanlısı ve imalatçıların can düşmanıydı. Hamilton’un ithal mallara gümrük koyarak yerli sanayiye koruma programından nefret ediyordu. Ancak,

ambargodan edindiği tecrübeler ve İngilizlerle 1812-1815 yıllarında yapılan savaşın sonuçları onun görüşlerinin değişmesine yol açtı. Fransız iktisatçısı ve aynı zamanda serbest ticaret yapan Jean-Baptiste Say'a Mart 1815'te şöyle yazmıştı:

"... Avrupa'nın çekişmelerinden uzak, başka güçlere kötülük etmekten kaçınan, onlardan bir kötülük gördüğünde soğukkanlılığını kaybetmeyen, herkese adil davranan, tarafsızlık vecibelerini sadakatle uygulayan, kardeşçe davranışın gereklerini yerine getiren, ticaretimizin sağladığı yararlarla onların çıkarlarına yardım eden, bizim gibi bir milletin barış içinde yaşayacağını ve kendini büyük insanlık ailesinin fertlerinden biri olarak göreceğini düşünürdüm. Böyle bir ortamda milletin kendini en verimli işlere verebileceğini, üretim fazlasını diğer milletlerin kendilerine daha avantajlı biçimde sağlayacakları ürünlerle değiş tokuş yapacaklarını beklerdim. Tıpkı Fransa'nın bir ülkesi ile diğer bir ülkesi (sömürgesi) arasında olduğu gibi. Ancak tecrübeler, sürekli barışın sadece temkinli ve adil olmamıza dayanmadığını, diğerlerinininkine de dayandığını gösterdi. Uçsuz bucaksız okyanusun bir ucundan öbür ucuna yapılan ticaret, okyanusta hâkimiyet kurmuş olan bir düşmanın elinde güçlü bir silah haline geliyor ve savaşın diğer sıkıntılarına, onlardan temin etmek zorunda olduğunuz birçok ihtiyacı, silah ve giyecekleri bile etkiliyor. Demek ki bu gerçek, devletin en önde gelen çıkarının kâr mı, yoksa korumak mı olduğu sorusunu ortaya çıkarıyor. Sonuçta öylesine üretici olduk ki, bunu görmeyenlerin inanamayacağı bir seviyeye ulaştık. Her türlü yabancı mala koyduğumuz vergiler her iyi vatandaşın fiyat farkı gözetmeksizin, ülkemizde yapılabilen hiçbir yabancı malı kullanmamakta gösterdiği yurtsever kararlılık bizi yabancılara bağımlı olmaktan kurtarıyor.

Jefferson, Hamilton'un daimi orduya ilişkin fikirlerini asla tamamen kabul etmemekle birlikte, mecburi askerliğe dayanan askeri bir kurum konusu üzerinde daha fazla durulması gerektiğine de inanıyordu. Savaş başkanının bir yazısını

yorumlarken, 1813'te şöyle yazmışlar: "Zamanımızın daimi ordularını meydana getiren tehlikeli kişilerden bizde pek az bulunması sevindirici bir durumdur. Ancak bu da, her vatandaşın asker olması gerektiğini daha kuvvetle kanıtlamaktadır; Yunanlılarda, Romalılarda böyleydi, her özgür devlet için de böyle olmalıdır... Erkek vatandaşlarımızın tümünü eğitmeli ve sınıflandırmalıyız; askeri öğretimi kolej öğretiminin bir parçası haline getirmeliyiz. Bu gerçekleşene kadar güvenlik içinde olamayız."

Bir yönü dışında Alexander Hamilton'un büyük bir iktisatçı olduğu söylenemez. Bu yönü de imalatçıların korunmasına ilişkin "emekleme dönemindeki endüstriler"e olan gerçekçi yaklaşımıdır. Bu konuda söylenebilecek her şeyi en iyi biçimde söylemiştir. Kendisine raporunun bir kısmında yardımcısı ve yerli malları koruma akımının mensuplarından ve onu bu konuda çok etkilemiş olan Tench Coxe yardım etmiştir. Amerikan endüstrisinin geliştirilmesi için yaptığı çağırının tarihi önemi, özünün öneminden daha büyüktür, çünkü Amerikan ekonomik politikasının yapısı onun yazdıklarının üzerine oluşturulmuştur. Ekonomiyi, politika ve devlet işleri ile kaynaştırmış bir kişi olarak Hamilton zamanın büyük devlet adamlarından biri olarak kabul edilmektedir. Amerika'nın Bismarck'ı olduğuna inanılmaktadır. Fikirleri kendisinden sonraki nesilleri büyük ölçüde etkilemiş olduğundan, hükümet ve sanayi alanlarındaki etkisi Jefferson hariç, çağdaşlarınınkinden çok daha belirgindir.

Tarihin öyle bir cilvesidir ki, Hamilton'un yerli malların korunmasına ilişkin milliyetçi görüşleri kendisinden ziyade siyasi muhalifleri olan Jefferson ve Madison tarafından uygulanmıştır. Jefferson'un Aralık 1807'de başlattığı ambargo, İlişkilerin Kesilmesi Yasası ve ardından gelen İngiltere savaşı, dış ticaretin tüm yollarını kapatmış ve ABD'nin üretim ile savaş malzemesi bakımından kendi kaynaklarına dönmesine yol açmıştır. 1808-1815'in sıkıntılarından ve ihtiyaçlarından

doğan endüstriler, 1806'daki ve daha sonraki birtakım vergi kanunları ile milletin kanatları altına aldığı bebekler olmuştur. Napolyon Fransası ile İngiltere'nin kötü tutumundan Amerikalılar sıkıntı çektiği sırada, sanayiye devlet güvencesi altına almak konusunda önemli bir görüş birliği doğmuştur. Bir taraftan Madison ve Jefferson, öte taraftan 1812'nin "savaş kartalları" Clay ve Calhom aynı safta yer aldılar. Jefferson, serbest ticarete ilişkin önceki görüşlerini "bizi sonsuza dek yabancı ve dost olmayan insanlara (İngilizler) kulluk ettirecek, kendi hain emellerini gizleme için bir maske olarak kullananlara" karşı Ocak 1816'da çok sert bir yazı yazdı. Bütün Amerikalılara çağrıda bulunarak, "Fiyatı ne olursa olsun yerlisi bulunduğu takdirde yabancı hiçbir mal satın almamakta bana ayak uydurun, çünkü tecrübe bana sanayinin, rahatımız için olduğu kadar bağımsızlığımız için de gerekli olduğunu öğretti," dedi. Bağımsızlığımızı kurtarmak için "artık sanayiciyi çiftçi ile yan yana koymalıyız." Hamilton da daha fazlasını söyleyemezdi...

Fakat, zamanla eski çekişmeler yeniden baş gösterdi ve yerli malların korunmasına ilişkin mücadele 1846 yılına kadar sürdü. Friedrich List'in Amerika'da ortaya çıkması ve tartışmalara katılmasıyla oldu. Ortaya koyduğu ekonomik teoriler Almanya'da, ABD'den daha fazla ilgi gördü. List, 1789'da Württemberg'de doğdu. Tübingen Üniversitesi'nde okudu, burada kısa bir süre de profesörlük yaptı ve Zollverein'in ateşli bir temsilcisi oldu. Liberal ve milliyetçi, fikirleri reaksiyoner hükümetle arasının sürekli açık olmasına yol açtı ve nihayet 1835'te Almanya'dan sürülerek Amerika'ya geldi. Reading'deki Pensilvanya Almanları arasına yerleşti. Pensilvanya ile ilgili işlerde güçlü bir sese sahip olan, bir Alman-Amerikan dergisi *Adler*'in yazı işleri müdürü oldu. Ticari siyasete duyduğu ilgi kısa zamanda Mekanik Sanatları ve İmalatı Destekleme Derneği ile kısa zamanda temas kurmasına sebep oldu. Bu derneğin başında yetenekli insanlar vardı.

List ekonomi ve siyaset alanındaki geniş tecrübelerine dayanarak yazdığı yazılarla, Amerika'da kaldığı süre içinde yerli malların korunmasına ilişkin görüşün en önde gelen yazarı ve propagandacısı oldu. Pensilvanyalı sanayiciler onu bir kahraman yaptı, zamanın en belli başlı devlet adamlarıyla tanıştı ve Andrew Jackson'ın emriyle ABD konsolosu olarak 1832'de Almanya'ya döndü. 1834'e kadar Baden Baden'de, 1834-1837'de Leigzig'de ve 1837-1845'te Stuttgart'ta konsolosluk yaptı. Ölümü ise, bir hastalık sonucunda kamu hizmetinden ayrıldıktan sonra, 1846'da kendi elinden oldu.

List'in entelektüel gelişmesini takip etmek oldukça kolaydır. Gençliğinde Almanya'nın ne kadar kötü duruma düşmüş olduğunu görerek siyasi ekonomi okumaya ve "Almanya'yı yükseltebilecek" yolları yurttaşlarına milli siyaset çerçevesi içinde öğretmeye karar verdi. Almanya'nın sorunlarını çözebilecek anahtarın milliyetçilik ilkesi olduğu sonucuna vardı. "İleri bir uygarlığa erişmiş iki millet arasındaki serbest rekabetin ancak her ikisi de hemen hemen eşit bir sanayi gelişme içinde ise, yararlı olacağını anladım. Birtakım talihsizlikler nedeniyle sanayide, ticaretle ve denizcilikte diğerlerinden geri kalmış olan millet daha ilerlemiş milletlerle serbest rekabete ayak uydurabilmek için her şeyden önce kendi güçlerini kuvvetlendirmelidir."

"Kozmopolitik ve politik ekonomi arasındaki farkı anladım. Almanya'nın ülke içinde uygulanan tarifleri kaldırarak yabancılara karşı ortak bir ticaret siyaseti kabul etmesi; başka milletlerin ortak ticaret siyaseti ile ulaştıkları ticari ve sınai gelişme seviyesine ulaşması için çalışması gerektiği kanısına vardım."

Yukarıdaki fikirler ile merkantalizmin ana temaları; milli birlik ve ekonomik politika ile milli gücün geliştirilmesi, arasındaki benzerlik açıktır.

List şöyle devam ediyordu: "Daha sonra Amerika'yı ziyaret ettiğim zaman bütün kitapları bir tarafa bıraktım. Ki-

taplar beni sadece aldatacaktı. Bu modern topraklarda siyasi ekonomi konusunda okunabilecek en iyi kitap gerçek hayattır. Burada insan varlıklı ve güçlü devletlerin nasıl doğduğunu görüyor ve Avrupa'da yüzyıllar gerektiren gelişme orada insanın gözleri önünde oluyor...

Gerçek hayat kitabını içten ve dikkatle inceledim, onu önceki incelemelerim, tecrübelerim ve düşüncelerim ile mukayese ettim. Ve sonuçta eşyanın tabiatına, tarihten alınan derslere ve milletlerin ihtiyaçlarına dayanan bir sistem ortaya çıktı.”

List'in siyasete ve ekonomiye ilişkin fikirleri onun söylediği gibi Almanya'da iken değil, ABD'ye geldikten sonra oluşturduğu anlaşılmaktadır. *Amerikan Politik İktisadının Ana Hatları* on dört yıl sonra basılan *Politik Ekonominin Milli Sistemi*'ndeki başlıca fikirlerinin tümünü kapsamaktadır. İlk kitaptaki fikirlerinde Hamilton ve Mathew Carey'in etkisi öylesine yansımıştır ki, List'in ekonomi teorilerinin oluşmasında Amerika şartlarının rolü olduğu açıktır.

Ne olursa olsun List her zaman ve her şeyden önce Almandı. Amerika'da iken hep mutsuz bir sürgün oldu ve Amerikan uyruğuna da öz yurdunda uğradığı kötü muameleye uğramamak için geçti. Amerika'nın uçsuz bucaksız işlenmemiş kaynaklarına, ülkenin dinamizmine, siyasi birliği gerçekleştirmesindeki başarısına, Hamilton'un "Politika Gerçeği"ne, Jackson'un güçlü milliyetçiliğine, demiryolları ve kanallar için gösterilen çabaya ve ABD'nin bir dünya gücü olarak sınırsız imkânlar vaat eden geleceğine hayranlık ve kıskançlık duyuyordu.

Bütün bunlar kendi ülkesiyle ilgili umut ve emellerini besledi. O günkü Almanya, verdiği karardan dönmeyen bir kişi olan Colbert'i bile caydırabilecek bir durumdaydı. Kuzey Alman devletlerinden biri olan Prusya'nın, kendi toprakları içinde, ortalama 3000 çeşitli eşya için 67'den fazla gümrük resmi uygulanıyor ve bunların çok sayıda gümrükçü tarafından toplanması gerekiyordu. Prusya'nın Almanya içindeki sı-

nırları hemen hemen 1000 mil kadardı ve 28 ayrı devletle sınıırı vardı. Aşılmaz görünen bu büyük güçlülklerle rağmen, List serbest iç ticaret, yerli malların korunması, milli bir posta ve demiryolları sistemi konularında birlik kurmuş ve büyük bir Avrupa gücü haline gelmiş yeni ve daha güçlü bir Almanya'yı hayal ediyor ve bunun rüyasını görüyordu. Yaşadığı süre içinde, düşlediği programın sadece bir kısmının gerçekleştirildiğini gördü. Amerikan ve Fransız ihtilallerinin estirdiği siyasi fırtınaların silip süpürdüğü iç ticaret ve siyasi birlik engellerinden daha fazlasını ortadan kaldıran kararlar, kısmen onun yorulmak bilmeyen gayretlerinin sonucudur. Demiryolları için yaptığı bitip tükenmez propaganda, o bitap düşmeden ve ölümünü hızlandırmadan önce, bazı somut sonuçlar verdi. 1848 ihtilallerini, Bismarck'ın başarılarını ve Alman İmparatorluğu'nun son kuruluşunu görece kadar yaşamadı. Fakat onun modern Almanya'nın yaratıcılarından birisi olduğu her geçen gün daha iyi anlaşıldı. Ne yazık ki o, uygar dünyanın kâbusu haline gelen daha Büyük Almanya'nın da ilk temsilcilerinden birisiydi. Yayılmadan yana olanlar, Pan-Almanlar ve Naziler, List'i örnek almışlardır.

Kuvvet, List'in politika ve ekonomiye ilişkin siyasetlerinin ilgi alanı idi. Kendisi hiç kabul etmemekle beraber bu konuda merkantalizme dönüş yapıyordu. "Bir millet, ortak hükümeti; ortak kanunları, hakları, çıkarları; ortak tarihi ve zaferlerin, haklarının, zenginliklerinin ve hayatlarının ortak savunması ve güvenliği olan bireylerin meydana getirdiği ayrı bir toplumdur. Bu toplum özgür, bağımsız, tek bir vücut oluşturur; diğer bağımsız toplumlar karşısında kendi çıkarları doğrultusunda hareket eder ve içte azami refah ve diğer milletlere karşı azami güvenlik sağlamak amacıyla toplumu meydana getiren bireylerin çıkarlarını düzenlemek için kuvvete sahiptir."

"Bu toplumun ekonomik hedefi bireysel ve kozmopolitik ekonomide olduğu gibi sadece varlık değil, kuvvet ve varlık-

tır. Çünkü milli varlık, milli kuvvetle artar ve güvence altına alınır, milli kuvvetin milli varlıkla arttığı ve güvence altına alındığı gibi. Demek ki toplumun başlıca ilkeleri sadece ekonomik olmayıp, politiktir de. Bireyler çok varlıklı olabilirler, fakat onları korumak için millet kuvvete sahip değilse, millet ve bireyler uzun zamanda elde etmiş oldukları hakları, özgürlüğü ve bağımsızlığı da bir gün kaybedebilirler” diye yazıyor ve şöyle devam ediyordu:

“Kuvvetin varlığı güvence altına aldığı ve varlığın kuvveti arttırdığı gibi, varlık ve kuvvet, tarım, ticaret ve sanayi arasında bir uyum gerektirir. Bu uyum olmazsa bir millet asla kuvvetli ve varlıklı olamaz.” Demek ki, üretici kuvvet milli egemenliğin anahtarıdır.

“Şayet bireyler tarafından gerçekleştirilemiyorsa, milletin kuvvetini ve varlığını artırmak için her çabayı göstermek hükümetin sadece hakkı değil, görevidir de; çünkü tüccarlar kendi kendilerini koruyamazlar. Deniz taşımacılığını yasalarla korumak da hükümete ait bir sorumluluktur. Deniz kuvveti deniz taşımacılığını desteklediği gibi, deniz taşımacılığı da deniz kuvvetini destekler; demek ki denizcilik ve ticaret dalga kıranlarla; tarım ve endüstriler, köprüler, kanallar, demiryolları ile; yeni buluşlar patent yasaları ile desteklenmeli; yabancı kapital ve yetenek bireyleri sanayiye yönelmekten alıkoyuyorsa, sanayiye koruyucu vergilerle güçlendirilmelidir.”

Varlık, “millet birlik içinde ve kuvvetli değilse” yararsızdır. Siyasi birliği veya “etkin ve birleşik bir ticari politikası” bulunmayan modern Almanya, uygarlığın layık olduğu devletler arasındaki yerini bu yüzden nesiller boyunca alamamıştır. “Almanya” yabancılarla serbest rekabet yüzünden birçok kere uçurumun kenarına getirilmiştir. Bu, ona mevcut dünya şartlarında her büyük milletin refah ve özgürlüğünü, her şeyden önce kendi kuvvetlerinin ve kaynaklarının özgür ve uyum içinde gelişmesini garanti altına almaya çalışması gereğini öğretmiştir.

Bu kuvvetleri ve kaynakları geliştirmek için koyulan tarifeler ve kısıtlamalar savaş sisteminin icatları değildir. “Savaş veya savaş tehlikesi, birinci sırada yer alan her millet için sanayiye kaçınılmaz bir ihtiyaç haline getirir.” Modern dünyada bir ülkenin “ordularını dağıtması, donanmasını imha etmesi ve kalelerini yıkması” nasıl bir çılgınlıksa, bir milletin ekonomik siyasetini sadece serbest ticaret ekolünün hayalinde var olan bir dünya federasyonu ve sürekli barış gibi hiç garantisi bulunmayan bir varsayım üzerine kurması da o kadar yıkıcıdır. Bir milletin savaş kabiliyeti varlık üretme gücü ile ölçülür. Milletçe birleşmenin ve yerli malları korumanın amacı da üretim gücünü en yüksek seviyeye ulaştırmaktır. Tarifeler fiyatların artmasına sebep olduğu için yerli malları koruma siyaseti sadece ve sadece bir süre için yaşam standardını düşürebilir. Fakat dış ticaretin sağladığı yararları değerlendirirken üzerinde durulması gereken esas noktanın tüketim mallarının ucuzluğu olduğunu ileri sürenler, “milletin gücünü, şan ve şerefini düşürmek zahmetine katlanmamaktadırlar”. Korunan endüstrilerin Alman halkının yaşayan bir parçası, bir organı olduğunu anlamalıdır. “Ve kolunu yitirmiş ama yine de gömleklerini %40 ucuza satın almış bir adamı kim teselli edebilir.”

Üretim gücü ne kadar büyük olursa, milletin dış ilişkilerdeki gücü de o kadar büyük olur ve savaş zamanında da o kadar özgürdür. Demek ki, ekonomik ilkeler siyasi sonuçlardan soyutlanamazlar: “Teknik ve mekanik bilimin savaş metotlarını böylesine etkilediği; tüm harekâtın milli gelir durumuna bağlı olduğu veya milletin zeki veya aptal; canlı veya uyusuk olmasına dayandığı; vatanına veya yabancı ülkelere duyduğu sempatiye bağlı bulunduğu bir devirde endüstrilerin siyasi açıdan değerlendirilmesi her zamankinden daha gereklidir.”

List askeri potansiyele giren faktörleri iyi biliyordu. “Milletlerin şimdiki durumu, bizden önce yaşamış olan tüm nesillerin keşiflerinin, icatlarının, gelişmelerinin ve çabalarının birikimidir. Ve her millet kendisinden önceki nesillerin

bıraktıklarını kendine mal etmesini bildiği ve bunları kendi katkıları ile çoğalttığı nispette üretken olur. Arazinin doğal nitelikleri, büyüklüğü, coğrafi konumu, ülkenin nüfusu ve siyasi gücü ülke sınırları içinde bulunan tüm zenginlikleri mümkün olduğunca ve simetrik biçimde geliştirebilmiş ve daha az ilerlemiş milletler üzerinde ve özellikle dünya olaylarında manevi, zihni, ticari ve siyasi etki yapabirmiştir.”

Bu tür görüşlerden; diğer kıtalarda sömürgeler edinme ve Avrupa kıtasında yayılma siyasetine doğru yönelmek kolay bir adımdı ve List bu adımı atmakta tereddüt etmedi. Ren'den Vistüle, Balkanlar'dan Baltık'a kadar uzanan birleşmiş bir Almanya'yı arzuladı. O, “Yoğun nüfusun ve çeşitli doğal kaynaklarla dolu geniş toprakların şart olduğuna” inandı. “Bunlar halkın manevi yapısının ve maddi gelişmesi ile siyasi gücünün temelleridir... Sınırlı bir nüfusa ve topraklara sahip olan bir millet, özellikle dil farklılıkları varsa sadece sakat bir edebiyata, sanat ve bilim kurumlarına sahip olabilir. Küçük bir devlet çeşitli üretim kaynaklarını hiçbir zaman tam anlamıyla geliştiremez...” Böylece küçük milletler bağımsızlıklarını, büyük zorluklarla sürdüreceklerdir ve sadece daha büyük devletlerin hoşgörüsü ile, milli hükümlanlıktan büyük bir fedakârlık gerektiren ittifaklarla var olabilirler.

List, Birleşmiş Almanya'ya, Danimarka, Hollanda, İsviçre ve Belçika'nın da dahil edilmesini ileri sürdü; ilk üç devleti istemesi; ırk, dil, ekonomi ve strateji bakımındandı. Danimarka, Belçika ve Hollanda, Alman nehirlerinin ağızlarını ve ayrıca Ren'den Doğu Prusya'ya kadar olan kıyı şeridini Almanya'nın kontrol altında tutabilmesi için gerekliydi. Böylece Almanya'nın “ihtiyacı olan deniz gücü, deniz ticareti ve sömürgeler” sağlanıyordu. Bu üç ülkenin ve İsviçre'nin alınması, Almanya'yı ekonomik ve askeri bakımdan gerekli olan doğal sınırlara da kavuşturacaktı. Aynı şekilde Almanya barışçı yoldan Tuna etrafındaki topraklara ve Türkiye'nin

Avrupa kesimine de sızmalıydı. Bir güvenlik ve düzen kurulmasında Almanya'nın büyük çıkarları vardı.

Bir millet "daha az gelişmiş milletlerin uygarlıklarını yararlı bir biçimde etkileyecek güce sahip olmalı ve kendi nüfus fazlası, zihni ve maddi kapitali ile sömürgeler kurarak yeni milletler doğurmalıdır. Bir millet sömürge kurmadığı zaman, tüm fazla nüfusu başka ülkelere çıkar; bu edebiyatı, uygarlığı ve endüstrisi için kayıptır ve bu durumdan diğer milletler yararlanır, ABD'ye olan Alman göçü bakımından bu görüş çok doğrudur." Kuzey Amerika'ya göç edenlerin bu kadar zenginleşmelerinin faydası nedir? Kişisel ilişkilerinde Alman milletinden ilelebet kopmuşlardır ve maddi üretimlerinden Almanya sadece önemsiz şeyler umabilir. ABD'de yaşayan Almanların Almanya'yı devam ettireceği veya bir süre sonra orada Alman devletleri kuracağını düşünmek hayaldir. "Böylece ortaya çıkan kaçınılmaz sonuç Almanya'nın Güneydoğu Avrupa'dan Orta ile Güney Amerika'da kendi sömürgelerini kurmasıdır. Ve bu sömürgeler, etkin bir Alman konsolosluk ve diplomatik sistemi de dahil olmak üzere milletin tüm kaynaklarıyla desteklenmelidir."

List kıtasal yayılma ve denizaşırı ülkelerde sömürgeler kurma yolundaki programın savaşımadan gerçekleşemeyeceğini biliyordu. Londra'da yayımlanan *The Times*'a yazdığı sert bir yazıda Almanya için milli bir sistem isteyenlerin gelecekte milli savaşlar çıkarabileceğinin farkında olduklarını, fakat milli ekonomiyi desteklemek için Alman milletinin tüm maddi ve manevi kaynaklarını seferber hale getirmeye bu yüzden daha da kararlı bulunduğunu yazdı.

Almanya'nın emellerine set çeken tabii ki İngiltere idi. İngiltere kuvvet dengesine ilişkin siyasetin baş temsilcisiydi. Endüstrinin geliştirilmesi ile ulaşmış olduğu imparatorluk gücü sapasağlamdı. Demek ki: "Diğer Avrupa milletleri de baş topraklarda bir şeyler yetiştirmek, barbar milletleri veya bir zamanlar uygar olup da barbarlaşmış milletleri uygarlaş-

tırmak gibi kârlı bir işe girişmek istiyorlarsa, önce kendi iç üretim güçlerini, kendi deniz ticaretlerini ve deniz kuvvetlerini güçlendirmelidir. Şayet bunları yaparken İngiltere'nin, endüstriyel ticarete ve deniz kuvvetlerine ilişkin üstünlüğü onları engellerse, bu tip mantıksız gösterileri mantıklı hale sokmanın tek yolu kendi kuvvetlerinin birleşmesidir.”

Dünya denizyolları üzerinde de azametli bir heykel gibi yükselen İngiltere idi ve başka milletlerin kendi kaderi için gerekli deniz gücüne sahip olmasını zorlaştırıyordu. İngilizlerin denizleri kontrol etmesine ilişkin olarak List şöyle yazmıştı: “İngiltere her denizin anahtarını ele geçirmiştir ve her millete karşı nöbete dikilmiştir. Almanlara, Fransızlara, Kuzey Amerika, Bermuda Adaları, Orta Amerika ve Jamaika'da oturanlara, Akdeniz kıyısındaki tüm ülkelere; Cebelitarık'a, Malta'ya, Yunan Adaları'na, Hindistan'a giden yolların üzerindeki en önemli stratejik mevkilere sahiptir. Cebelitarık vasıtasıyla Akdeniz'de, Aden vasıtasıyla Kızıldeniz'de ve Karaçi vasıtasıyla Basra Körfezi'nde hâkimiyet kurmuştur. (Akdeniz'in kontrolü demek; Cebelitarık, Malta ve Kıbrıs demektir. Bugün halen, bu üç yerde İngilizlerin askeri üsleri vardır!) Her denizi ve denizyolunu keyfince açıp kapatabilmek için artık sadece Çanakkale Boğazı'nı, Süveyş ve Panama kanallarını eline geçirmeye ihtiyacı vardır.”

“Büyük Britanya'daki kuvvetlerinin, ticaretinin ve sömürgeciliğinin büyüklüğü karşısında hiçbir millet diğer milletlerin yardımını olmaksızın tek başına onunla başa çıkamaz. Denizde daha güçsüz olan milletler ancak kendi deniz kuvvetlerini birleştirerek İngiltere ile aynı seviyeye gelebilirler. Bu durumda olan her milletin bütün diğer milletlere ait deniz kuvvetlerinin iyi durumda tutulmasında yarar vardır. Ve dünya denizyollarını, özellikle Akdeniz'dekileri Büyük Britanya'nın tek başına kontrol etmesini önlemek için bu milletler birleşik bir deniz kuvvetleri kurmalıdırlar. Britanya'nın gücünü kontrol etmek için kıta milletlerinin bir Avrupa bloku

oluşturmasındaki ortak çıkarlarının ne kadar muazzam olduğunu düşünürsek, milletler için birleşmeden başka hiçbir şeyin bu kadar gerekli ve kıta savaşlarından başka hiçbir şeyin daha yıkıcı olamayacağı kanısına varırız. Geçen yüzyılın tarihi bize, kıtadaki güçlerin birbirlerine karşı çıkmış oldukları savaşların Britanya sanayisini, varlığını, denizciliğini, sömürgelerini ve üstünlüğünü arttırmaktan başka bir sonuca hizmet etmemiş olduğunu gösterir.”

Ancak List'in sınırsız bir stratejik düşüncesi vardı. Geleceğe baktığında denizlerde İngiliz değil, Amerikan bayrağının dalgalandığı günleri görüyordu:

“Büyük Britanya'yı bugünkü durumuna getiren sebepler; muhtemelen gelecek yüzyıl içinde ABD'yi, İngiltere'yi geçecek bir endüstri, varlık ve güç seviyesine ulaştıracaktır. ABD bu sürede nüfusunu yüzlerce milyona çıkaracaktır ve nüfusunu, kurumlarını, uygarlığını ve ruhunu Orta ve Güney Amerika'nın tümüne yayacaktır; tıpkı son zamanlarda komşusu Meksika'ya yaydığı gibi. Federal Birlik bütün bu uçsuz bucaksız topraklarda oluşacak, yüzlerce milyonu bulan halk büyüklük ve doğal zenginlik bakımından Avrupa'yı kat kat geçen bir kıtanın kaynaklarını geliştirecektir. Batı dünyasının deniz gücü Büyük Britanya'ninkini geride bırakacaktır; tıpkı kıyıları ve nehirleri gibi.” Bu nedenle pek de uzak olmayan bir gelecekte şimdi Fransa'nın ve Almanya'nın İngiliz üstünlüğüne karşı kurmak zorunda olduğu kıtasal ittifak ihtiyacı, ABD'nin üstünlüğüne karşı bir Avrupa koalisyonu ihtiyacını İngilizlerin karşısına çıkaracaklardır. O zaman Büyük Britanya Amerika'ya kaptırmış olduğu üstünlüğü ve güvenceyi Avrupa birleşik kuvvetlerinin önderliğinde bulacak ve arayacaklardır.”

“Onun için İngiltere Avrupalı kuvvetlerle şimdiden dostluklar kurmaya çalışmalıdır ve kendisini eşitleri arasında sadece birincisi olduğu fikrine alıştırmalıdır.”

List İngiltere'ye ilişkin fikirleri psikoloji, özellikle Alman

psikolojisi bakımından ilginçtir. List bir taraftan Britanya'ya ve Britanya'nın liberal kurumlarına hayranlık duyuyor ve kıskanıyor, bir taraftan da Britanya'dan korkuyor ve hatta nefret ediyordu. Britanya'nın Alman birliğini engellediğine inanıyordu. Öte yandan hayatının son zamanında İngiltere-Almanya ittifakını hazırlamak gibi boş bir ümide kapılarak İngiltere'ye gitti. Bu konuda hazırladığı ayrıntılı bir muhtırayı Prens Albert'e, Sir Robert Peel'e (başbakan), Lord Clare'e (dışişleri bakanı) ve Prusya kralına sundu. Prusya'nın Londra Büyükelçisi Bunsen'den ve İngiliz kaynaklarından cesaret gördü. Ancak Peel kabul etmiyordu ve List sonbaharda sağlığını kaybetmiş ve ruhen çökmüş bir halde Almanya'ya döndü; 30 Kasım 1846'da ise intihar etti.

List'in muhtırasında İngiltere-Almanya ittifakının değerine ve şartlarına ilişkin bazı olmayacak noktalar vardı; fakat yine de 19. yüzyıl ortasında iki ülkenin karşı karşıya bulunduğu stratejik gerçeklerin doğru bir değerlendirmesini yapmıştı. List, Sir Halford'un yarım yüzyıl sonra ortaya atacağı İngiliz deniz üstünlüğünü sonsuza dek süremeyeceğini önceden gördü. Buharlı trenlerin ve gemilerin kıtasal güçlere İngiliz Adaları'na nazaran birtakım avantajlar sağlayabileceğini düşündü. Diğer milletlerin, öncelikle ABD'nin gücünün artması denizlerin kontrolünü tehdit edebilirdi; denizlerin kontrolü olmadan adada olmanın Britanya'ya sağladığı yararlar ciddi külfetler haline gelebilirdi. Bir Fransız-Rus ittifakı ile Latin ve Slav ırklarının birleşebileceğini öngördü ve böyle bir durumda İngiltere ile Almanya'nın birleşerek denge kurması gerektiğine inandı. Fransız-Rus ittifakının sadece İngiltere'nin Avrupa'daki ve doğudaki çıkarlarını tehdit etmeyeceğini, aynı zamanda Almanya'yı da yok edeceği kanaatindeydi. Britanya bir kıta gücünün, Almanya ise bir deniz gücünün yardımından faydalanabilirdi. Almanya'nın Britanya'dan tek isteği birleşik bir Almanya içinde uygulanacak ılımlı bir gümrük tarifesini anlayışla karşılaması ve desteklemesiydi. List bunu

Alman dostluğu karşısında Britanya için küçük bir bedel olarak görüyordu. İngiliz endüstrisinin yasal çıkarları böyle bir şeye tabii ki karşı çıkacaktı, fakat buna karşın Britanya bir dünya gücü olarak kuvvetleneceği ve hatta büyüyeceği gerçeğini ileri sürmeliydi.

Pek çok kişi gibi List de İngiltere-Almanya dayanışmasına yol açacak bir formül bulamadı. Bunu başaramadı, çünkü iki millet arasında gerçek bir çıkar toplumunu neyin oluşturduğu konusunda iyi veya kötü, hiçbir görüş birliğine hiçbir zaman varılamamıştır, çünkü pek çok manevi ve psikolojik faktör birbirlerini anlayabilmelerini engelliyordu. Başaramadı, çünkü yıllar boyunca yapmış olduğu İngiliz aleyhtarlığının sert propagandanın açtığı yaraları birkaç ay içinde sarması mümkün değildi.

List'in modern stratejiye yaptığı en büyük katkı demiryollarının askeri güç dengesi üzerindeki etkisiydi. Demiryollarına ilkin Amerika'da kaldığı süre içinde ilgi duydu. Demiryolları hayatının en büyük tutkusuydu. Bu konudaki yazıları tam iki cilt tutar. 1835 ve 1836 yılları arasında bir dergi çıkardı. Dergi Almanya'da demiryolları yapımını destekliyordu. Başka hiçbir amaca bu kadar bağlanmadı ve bu kadar çaba sarf etmedi. Çünkü, gerçek bir sisteme bağlı demiryolu ağının Alman birliğini geliştirecek kuvvetlerden biri olduğunu anlamıştı.

Çağdaşlarının birçoğundan çok daha uzak görüş sahibi olmasına rağmen, demiryollarının ekonomik etkilerine duyduğu ilgi pek olgunlaşmamıştı. Fakat buharlı ulaştırmanın Almanya üzerindeki etkisini çok iyi kavramıştı.

Demiryollarından önce Avrupa'da stratejik durumu zayıf olan Almanya'ydı, bunun sonucunda da tüm kıtanın geleneksel savaş alanı haline gelmişti. List, Almanya'nın coğrafi durumunu, demiryollarının büyük bir kuvvet kaynağı haline dönüştüreceğini herkesten önce gördü. Ülke çapında demiryolu bağlantılarıyla güçlendirilen siyasi birlik ile Al-

manya, Avrupa'nın tam ortasında bir kale haline gelebilirdi. Seferberlik hızı, birliklerin ülkenin iç kısmından dış kısmına taşınabilme hızı ve demiryolu ulaşımının sağladığı diğer yararlar başka Avrupa ülkelerine nazaran Almanya için daha büyük yararlar getirecekti. List'e göre kısaca, mükemmel bir demiryolu sistemi ülke topraklarının tümünü; ülke ekonomisini çok az etkileyerek, asgari masrafla, tüm muharip gücü, savunulan büyük bir kale haline getirebilirdi. Ve savaş bittikten sonra da birliklerin yerlerine dönmeleri aynı kolaylıkla ve hızla sağlanabilirdi. Bütün bu ve diğer sebeplerden dolayı List 1833 yılında Almanya için öngördüğü demiryolu ağının Birleşik Almanya ordusuna, bir istila halinde, savunma potansiyelini artırmak ve böylece iki yüz yıldan beri süre gelen istilaların tekrarını önlemek için, birliklerini ülkenin herhangi bir yerinden sınırlara nakletme imkânı verecekti. Savunmada on kat daha güçlü Almanya, taarruzî bir savaşa giriştiği takdirde on kat daha güçlü olacaktır.

List'in Almanya'da demiryolu yapımına ilişkin çağrılarında bir acillik seziliyordu. "Komşu ülkelerin bizden önce bitirdiği demiryolunun her mili, sahip olduğu demiryolunun her fazla mili, bizden daha avantajlı olmasını sağlar" diye yazıyordu. Demek ki "atalarımızın yay ve ok yerine tüfek mi taşıyacaklarına karar vermek durumunda kaldıkları gibi, biz de ilerlemenin bize sunduğu yeni silahları kullanıp kullanmayacağıma karar vermek durumundayız." Bütün bunların, demiryollarının askeri değerini ilk kez kanıtlayan Amerikan içsavaşından önce yazıldığını düşündüğümüzde ne kadar gerçekçi ve olağanüstü bir görüş olduğu ortaya çıkar.

List, demiryollarının Avrupa devletlerine ordularını küçültme imkânı vereceğini düşünmekle hata etmişti. Aksine Fransa-Almanya Savaşı'nın sonradan göstermiş olduğu gibi demiryolu lojistik sorunları azalttı ve astronomik miktarda savaş malzemesi ve ikmal maddelerini de beraberinde götüren büyük orduların taşınmasını mümkün kıldı. List, demir-

yollarının taarruzu çok masraflı hale getirerek savaş tehlikesini azaltacağını düşünmekle de hata etti.

Daha Almanya demiryolu sistemine sahip olmadan, List'in hayalleri Almanya sınırlarını aşarak Avrupa'nın diğer yörelerine ve Asya'ya ulaştı. Gerçekten de Berlin-Bağdat demiryolu fikri ondan kaynaklanmış gibi görünmektedir. İngiliz-Alman ittifakına ilişkin projesinde İngiltere'nin Hindistan ve Uzakdoğu ile olan ulaşımının İngiltere'den Hint Okyanusu'na kadar uzanan bir demiryolu ile geliştirilmesini teklif etmişti. Napolyon'un zamanında Ren ile Elbe'nin olduğu gibi, Nil Nehri ile Kızıldeniz'in İngiliz Adaları'na mümkün olduğunca yaklaştırılmasını; Bombay ve Kalküta'nın Lizkon ve Kardiz'e kadar ulaşılabilir hale getirilmesini yazdı. Bu, Belçika-Almanya demiryolunun Venedik ve oradan Balkanlar'a ve Anadolu üzerinden Fırat Vadisi'ne, Basra Körfezi'ne ve nihayet Bombay'a kadar uzatılmasıyla gerçekleştirilebilirdi. Suriye'den bir hat, Kahire ile Sudan arasındaki bir hatla birleştirilebilirdi. Demiryollarına paralel bir de telgraf hattı olmalıydı. List, Moskova'dan Çin'e kadar kıtayı kat eden bir demiryolunu hayal etti. Ona göre bu projelerin hiçbiri o zaman Amerika'da tartışılan Atlantik-Pasifik demiryolundan daha zor veya cesaret gerektiren bir iş değildi.

Öngörülen demiryollarının geçeceği topraklarda siyasi güvenliği sağlamak amacıyla Almanya ile Büyük Britanya arasında, her birinin çıkarlarının neler olduğunu belirleyen bir ittifaka gidilmeliydi. Alman idaresinin Türkiye'nin Avrupa kesiminin tümüne yayılması Britanya İmparatorluğu'na düşman olan herhangi bir kuvvetinin müdahalesini önleyecekti. Çoğunlukla mübalağalı konuşan List, 70-80 milyon Almanın gereken garantiyi sağlayacağını söylüyordu. Öte yandan Büyük Britanya Küçük Asya'nın, Mısır'ın, Orta Asya'nın ve Hindistan'ın tümünü kontrol etmeliydi.

List'in Türkiye'nin Avrupa kesimini Almanya'nın kontrol etmesine ilişkin önerisi tabii ki, Tuna bölgesi ve

Balkanlar'a büyük çapta göç yolundaki arzusuyla yakından ilişkiliydi. Gerçekten de demiryolu yapımı konusunda ki bütün planlar birleşmiş ve daha büyük bir Almanya için duyduğu arzuya şu veya bu şekilde bağlıydı. Şöyle yazıyordu: "Bir Alman demiryolları sistemi ve Zollverein Siyamlı ikizlerdir. Aynı zamanda doğmuş, fiziken birbirine bağlı, tek ruha sahip, birbirlerini destekler ve aynı amaç için çaba gösterirler. Alman soylarının büyük, yetişmiş, varlıklı, güçlü ve dokunulmaz tek bir Alman milleti halinde birleşmesi, (Zollverein) olmadan, Alman demiryollarının değil yapımı, tartışması bile olamaz. Alman sosyal ekonomisinin milli seviyeye ulaşması sadece Alman demiryolu sisteminin yardımı ile mümkündür ve demiryolları sadece bir milli seviye sayesinde tam potansiyelle çalışır."

List 1846 yılında öldüğü zaman tüm hayatını adadığı amaçlardan sadece birkaçı için ümit ışığı vardı. 1846'da Britanya ve ABD bazı yaptırımları kaldırdı ve yumuşattı; bunlar serbest ticarete doğru atılmış adımlardı. Sanayi Almanya'da yavaş yavaş bir gelişme göstermiş ve Alman demiryolu sistemi sadece kâğıt üzerinde kalmıştı. Ren'in doğusunda muhafazakârlık ve bölücülük hüküm sürmeye devam etmiş, sonuçta milli birliğe ulaşılammıştı. List, milli birliğin ne büyük bir önem taşıdığına bilincine varmış ise de, daha sonradan Alman İmparatorluğu'nun kuruluşu arkadan gelenlere düşmüştür.

Her şeye rağmen List'in ruhu çöküp gitti. Kötü akıbetinden iki yıl sonra Almanya'nın bir ucundan öbür ucuna ihtilalci hareketler oldu. Bu hareketler Alman halkının, milli bir devlet haline geleceği ümidini doğurdu; böyle bir hareketi List bütün kalbiyle desteklerdi, çünkü o bireylerin özgürlüğünü yeteri derecede garanti altına alan liberal, anayasal bir orta sınıf hükümetinin en ateşli taraftarındandı. Ancak 1848'in liberal ihtilalleri başarısız oldu, bir kan ve ateş siyasetine yol açtı. Hayes şöyle demişti: "Muhafazakâr ve gelenek-

lere bağı Alman milliyetçileri List'in liberal ve kişisel haklara ilişkin politik önerilerini bir tarafa iterek, ekonomi alanındaki öğretilerini kabul edebilirlerdi. Ve sayıları her geçen gün artan Alman sanayicileri List'in milli programının İngiliz rekabetine karşı rahatlatıcı yönler gördüler. Liberalizmden ziyade milliyetçiliğin desteğiyle büyüyen daha sonraki neslin liberal milliyetçileri dahi zamanla List'in iddialarını kabul ettiler. 1880'lere varıldığında Alman milli devlet görünüşte Bismarck'ın rehberliğinde, ama gerçekte Friedrich List'in açtığı ekonomi yolunda ilerliyordu.”

Gerçekten de, Bismarck ve onu izleyenler ekonomide milliyetçilik konusunda List'den de daha ileri gittiler. List yiyecek maddelerine ilişkin ithal vergisine her zaman karşı çıkmıştı. Fakat imparatorluk zamanında gelişen Alman vergi sistemi hem aristokratları, hem sanayicileri koruyan her şeye şamil bir plandı. Böylece aristokratlar ile sanayiciler milliyetçi ekonominin, askerliğin, denizciliğin ve sömürgeciliğin desteklenmesinde bir araya getirilmişlerdi. List tahıl vergileri konusunda ne düşünmüş olursa olsun, 10 Aralık 1891 yılında Şansölye Cagrivi'nin yaptığı konuşmanın ruhuna ve amaçlarına itiraz etmezdi.

“Devlet kendi ikmal kaynaklarına dayanmayan bir durumda ise varlığı tehlikededir. Acil bir durumda... savaşta... artmakta olan nüfusumuzun beslenmesine yetecek miktarda tahılı gözden çıkarmamızın mümkün olamayacağı inancındayım. Bir savaş halinde Almanya'nın başkasının meçhul yardımından ziyade kendi tarımına güvenmesini daha iyi bir siyaset olarak görürüm. Sarsılmaz inancım odur ki, gelecek bir savaşta ordunun ve ülkenin beslenmesi, sonucu etkileyecek bir rol oynayacaktır.”

İkinci Reich'in ekonomik politikasının büyük bir kısmı, topraklarını savunmak için ve herkesçe kabul edilen yüksek ve şerefli bir yer yapmak için, Almanya'nın er geç bir savaşa gireceği görüşüne dayanıyordu. Buna ilişkin olarak Alman

devlet adamları, ülke kaderinin komşuların iyi niyetinden ziyade Almanya'nın mevcut gücüne dayanması gerektiğine inanıyorlardı.

Kayzer'in devlet adamları List'in fikirlerini biraz çarpıtmış olabilirlerdi, fakat List yaşamış olsaydı onları çok iyi anlardı. Hitler'in ırkçı fikirlerini ve Himmler'in kişisel haklara saygı göstermemesini hiç tasvip etmese de List, Nazilerin koyu milliyetçi ekonomilerini de anlardı.

List, denizlerde ve sömürgelerde yayılma, devamlılığı olmayan sınırlar, anavatana sürekli sadakat ve İngiliz-Amerikan gücüne karşı kıtasal bir blok oluşturma arzusu gibi Pan-Alman ile milli sosyalizmin bazı ana kavramlarının da temellerini attı.

Hamilton gibi, List de, merkantalizmin modern dünyada yeniden canlanmasına yol açan kişilerin başlıcalarındandır. Merkantalizmin (totaliter) 17. ve 18. yüzyıllardaki yararları, ilerleyen zaman içerisinde her an patlamaya hazır birer kıvılcıma bakan baruta dönüşmüştür. Yeni merkantalizm daha tehlikelidir, çünkü toplum fevkalade teşkilatlanmış ve grift bir hale gelmiştir. Merkantalizm savaşla dokunmuş bir kumaş gibidir. Devlet, gücünü artırmak için devletin gücünü eski merkantalistleri utandıracak bir seviyeye çıkarmıştır. Eski ve bilinen unsurların tümü; kota, boykot, vesikaya bağlamak, yedek stok, tahsisat gibi bir yığın unsurlarla takviye edilmişti. 1870'ten itibaren 50 yıllık milliyetçi ekonomiden totaliter ekonomi, totaliter devlet, totaliter savaş ortaya çıktı. Bunlar birbiriyle öylesine iç içeydi ki, hangisinin sebep hangisinin sonuç olduğunu söylemek imkânsız hale gelmişti. Milli güvenlik uğruna siyasal otorite insan faaliyetlerinin her alanına el atmıştı.

Bütün bunların kaçınılmaz sonucu 1914 ve 1939 patlamaları oldu (I. ve II. Dünya Savaşları). Bunları 19. yüzyıl Avrupası'nın kuvvet kavramları ile anlamak mümkündür. Adam Smith, Alexander Hamilton ve Friedrich List'in fikir-

leri İngiliz, Amerikalı ve Alman olmalarıyla şartlanmıştır. Fakat görüşleri şaşırtıcı derecede birbirine benziyordu. Her biri askeri gücün ekonomik temellere dayandığını anlamış ve her biri ülkenin ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayacak milli bir ekonomi istemişti.

Neo-Merkantalizmin sonucunda dünyanın kedere boğulması, bunda mutlaka onların suçu olduğunu göstermez. Milletler sınırsız milliyetçiliğe ve egemenliğe inandıkları sürece, kendilerince bağımsızlığı ve güvenliği garanti altına alacak, her tedbire başvurmaya devam edeceklerdir.

Kaynakça

- AKAD, Mehmet Tanju, *Strateji Üzerine*, Kastaş, 2003.
- ALTINAY, Ahmet Refik, *Osmanlılar ve Büyük Friedrich*, Kanaat Kütüphanesi, 1931.
- Askeri Klasikler, *Stratejinin Temeli*, K. H. O., 1997.
- BRODIE, Bernard, *Deniz Stratejisi Rehberi*, Princeton Üniversitesi, 1944.
- CARELL, Paul, *Stalingrad Sonrası*, Kastaş, 1989.
- CHALIAND, Gerard, *Göçebe İmparatorluklar*, Doğan Kitap, 2001.
- CLAUSEWITZ, Carl von, *Savaş Üzerine*, Harp Akademileri, 1980.
- CLEARY, Thomas, *Liderlik Sanatı*, Anahtar Kitaplar, 1993.
- CLEARY, Thomas, *Savaş Sanatında Ustalaşmak*, Anahtar Kitaplar, 1997.
- CULBERTSON, W. S., *Alexander Hamilton*, New Haven, 1911.
- DAVIES, Norman, *Avrupa Tarihi*, İmge Kitabevi, 2006.
- DEMİRCİOĞLU, Halil, *Roma Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, 1953.
- DENNIS, George T., *Strategikon*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2011.

- DIAMOND, Jared, *Tüfek, Mikrop, Çelik*, TÜBİTAK, 2001.
- EARLE, Edward Mead, *Bağdat Demiryolu Savaşı*, Milliyet Yayınları, 1972.
- EARLE, Edward Mead, *Modern Stratejilerin YarATICILARI*, Harp Akademileri, 1971.
- Fransız Klasikleri, *Napolyon'dan Ölmez Sayfalar*, MEB, 1964.
- FUKUYAMA, Francis, *Güven*, İş Bankası Yayınları, 1998.
- GÜRÜN, Kâmuran, *Savaşın Dünya ve Türkiye*, Bilgi Yayınevi, 1986.
- Harp Akademileri, *Stratejik Öngörü*, 1994.
- HART, Liddell, *Napolyon'un Seferleri*, Londra, 1933.
- HART, Liddell, *Strateji Dolaylı Tutum*, Doruk Yayıncılık, 2003.
- JOMINI, Antoine Henri, *Savaş Sanatının Ana Hatları*, Doruk Yayıncılık, 2002.
- KEEGAN, John, *Savaş Sanatı Tarihi*, Yeni Yüzyıl, 1995.
- LIVEZEY, William E., *Mahan'a Göre Deniz Gücü*, Deniz Harp Akademisi, 1979.
- LUDWIG, Emil, *Napoleon*, Eskin Matbaası, 1972.
- MACHIAVELLI, Niccolò, *Prens*, Oğlak Klasikleri, 1999.
- MANSTEIN, Erich, *Kaybedilen Zaferler*, K. K. K. Basımevi, 1962.
- MARSHALL, Robert, *Moğollar*, Sabah Kitapları, 1995.
- MCNEİLL, William H., *Dünya Tarihi*, İmge Kitabevi, 1994.
- NEKRASOV, Viktor, *Stalingrad Siperlerinde*, Kastaş, 1987.
- ÖZDAĞ, Muzaffer, *Yeni Alman Jeopolitiği*, Avrasya Dosyası, 1999.
- PAMUKOĞLU, Osman, *Önder*, İnkılâp Kitabevi, 2016.

- PAMUKOĞLU, Osman, *Savaş Sanatı-Sun Tzu*, İnkılâp Kitabevi, 2014.
- PARET, Peter, *Machiavelli'den Nükleer Çağa Modern Strateji*, Princeton Üniversitesi, 1986.
- SCHELL, Adolf Von, *Muharebede Liderlik*, ABD Deniz Pi-yade Vakfı, 1933.
- SHEPHARD, Ben, *Sinir Savaşı*, Literatür, 2006.
- SMITH, Adam, *Milletlerin Zenginliği*, Evermans Library, 1991.
- ŞÜKRÜ, Kemalettin, *Napoleon Bonaparte*, Kanaat Kitabevi, 1991.
- TAYLOR, Charles W., *Stratejik Görüş Yaratma*, ABD Milli Güvenlik Akademisi, 1990.
- VAGTS, Albert, *Militarizmin Tarihi*, The Free Press, 1959.
- WAVELL, Archibald, *Savaş Önderi*, Kazım Taşkent, 1987.
- YAN, Vasili, *Cengiz Han*, Ay köprüsü Yayınları, 2004.